
DOMI NUS ILLU
MINA TIO MEA
Taylor Institution.

Τῷ πανιερωτάτῳ Ἁγίῳ Χίου Κυρίῳ Γρηγορίῳ

Τῷ πανιερωτάτῳ ἁγίῳ Χίου κυρίῳ κυρίῳ Γρηγορίῳ

ὁ τὸ βιβλίον δεδωρημένος σοι

Στεφ. Βαρβάκης

ΧΙΑΚΑ

ΗΤΟΙ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΧΙΟΥ

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἔτει 1822 γενομένης καταστροφῆς αὐτῆς παρὰ τῶν Τούρκων.

ΥΠΟ ΤΟΥ ΙΑΤΡΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΒΛΑΣΤΟΥ.

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ΕΝ ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΟΛΥΜΕΡΗ.

1840

"Καὶ εἰς μὲν ἀκρόασιν ἴσως τὸ μὴ μυθῶδες αὐτῶν ἀτερπέστερον φανεῖται, ὅσοι δὲ βουλήσονται τῶν τε γενομένων τὸ σαφὲς σκοπεῖν καὶ τῶν μελλόντων ποτὲ αὖθις, κατὰ τὸ ἀνθρώπειον, τοιούτων καὶ παραπλησίων ἔσεσθαι, ὠφέλιμα κρίνειν αὐτὰ ἀρκούντως ἕξει."

(Θουκυδ· Κεφάλ. xxiii σελ. 210. ἐκδ. Πόππου.)

ΤΩι ΑΘΑΝΑΤΩι

ΑΔΑΜΑΝΤΙΩι ΚΟΡΑΗι

Ο ΛΑΤΡΙΣ

ΤΗΣ ΑΥΤΟΥ ΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΕΤΗΣ

ΙΕΡΟΝ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

Τάφος ἀχανὴς σκεπάζει σήμερον τὴν δυστυχεστάτην πατρίδα μου. Ἡ Χίος, μία ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἥτις διέπρεψε μὲν τὸ πάλαι διὰ τὴν δύναμιν καὶ γενναιότητα τῶν πολιτῶν της καὶ διὰ τὴν πληθὺν τόσων ἐπισήμων ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους ἐγέννησεν. ἀντέστη δὲ γενναίως καὶ τοσάκις εἰς τόσας μεταβολὰς τῆς τύχης καταστραφεῖσα καὶ πάλιν ἀνεγερθεῖσα ἐκ τῆς στάκτης· μὴ ὑποκύψασα δὲ οὐδὲ κατ' αὐτὴν τὴν ἀλλόφυλον βαρβαρότητα τοῦ μέσου αἰῶνος, ἐλαμπρύνθη τόσον εἰς τοὺς ὑστέρους χρόνους διά τε τὴν βιομηχανίαν, καὶ τὸ πολίτευμα, καὶ τὸν ἔξοχον ἐμπορικὸν νοῦν τῶν κατοίκων της, ὥστε νὰ γίνηται ὑπόθεσις λόγου εἰς τὰ Εὐρωπαϊκὰ ἔθνη· ἡ Χίος, ἡ μοσχοβόλος Χίος, δὲν ὑπάρχει πλέον! Ἔρημος κατοίκων καὶ ὀστῶν ἀκόμη πλήρης ἀνθρωπίνων, ἀλλὰ πάντοτε ἔξωθεν ὡραία καὶ τερπνή, πενθεῖ ἐπὶ τῶν φρικτῶν ἐρειπίων της τὰ ἐσφαγμένα τέκνατης καὶ τὴν ἀποσβεσθεῖσαν δόξαν της. Δὲν θέλει πάλιν ἀνασταθῆ ποτέ; ἀλλ' ἕως νὰ ἔλθῃ ἡ μακαρία αὕτη ἐποχή, ἕως νὰ ἀποτελέσῃ καὶ ἡ Χίος μέρος τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος ἐπεκτανθέντων τῶν Ἑλληνικῶν ὁρίων (διὰ τῆς ἐπιμόνου προσπαθήσεως τοῦ Γαληνοτάτου ἡμῶν Βασιλέως Ὄθωνος) μέχρις οὗ μέλλει νὰ ψηφίσῃ ὁ *ὁρίζων προστεταγμένους καιροὺς καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας τῶν ἐθνῶν*· ἕως νὰ ἀναλάβῃ πάλιν καθὼς ὅλοι ἐλπίζομεν, τὴν προτέραν αὐτῆς εὔκλειαν, ὡς καλλιεργήσασα καὶ αὐτὴ τὴν ἀνέγερσιν τῆς Ἑλλάδος διὰ τοῦ μαρτυ-

ρικοῦ θανάτου δύω πρωταθλησάντων αὐτῆς τέκνων(1) ἄς μᾶς συγχωρηθῇ νὰ τῆς ἀποδώσωμεν κατὰ τὸ παρὸν τὸ τελευταῖον δικαίωμα τῆς δυστυχίας . . . . ὀλίγα τινὰ δάκρυα ἐξ ὅσων ἔχυσε ποτὲ ὁ Ἱερεμίας διὰ τὴν κατασκαφεῖσαν Σιών.

(1) Οὗτοι ἦσαν οἱ μετὰ τοῦ ἀοιδίμου Ῥήγα τοῦ Φερραίου συναθλήσαντες καὶ σφαγιασθέντες Ἀντώνιος Κορωνιὸς καὶ Εὐστράτιος Ἀργέντης. Καὶ ὁ μὲν Κορωνιὸς γεννηθεὶς ἐν Χίῳ ἔτει 1764 καὶ παιδευθεὶς αὐτόθι τὴν Ἑλληνικὴν ἀπῆλθεν ἔτει 1780 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὅπου μετερχόμενος τὸν ἐμπορικὸν βίον ἐνησχολεῖτο συγχρόνως καὶ περὶ τὰς Μούσας. Ἔτει 1782 ἀπῆλθεν εἰς τὴν Βιένναν καὶ δοθεὶς εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν παλαιῶν καὶ νεωτέρων γλωσσῶν ἐξέδωκε μετὰ σημειώσεων τὴν ψυχολογίαν τοῦ Κάμπε (1796) μεταφράσας ἐκ τῆς Γερμανικῆς, καθὼς καὶ τὴν τοῦ Γεσνήρου Μυθιστορίαν ὁ πρῶτος ναύτης καὶ τὴν τοῦ Φλωριανοῦ ἐκ τῆς Γαλλικῆς Γαλάτειαν. Ἐποίησε δὲ καὶ εἰδύλλια βουκολικὰ, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν ἐξεδόθησαν. Ἐκεῖ ἔκαμε συντροφίαν ἐμπορικὴν μετὰ τοῦ ἐκ Κοζάνης Δημητρίου Οἰκονόμου. Ἔτυχε τότε διατρίβων ἐν Βιέννῃ καὶ ὁ ἀοίμνηστος Ῥῆγας, ὅστις γνωρίσας τὸν φιλόπατριν ζῆλον τοῦ Κορωνιοῦ τὸν ἐκοινοποίησε τοὺς περὶ ἐλευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος σκοπούς του καὶ τόσον τὸν ἐνθουσίασεν ὥστε ἀπεφάσισαν ὁμοῦ νὰ ἀρχίσωσι δραστηρίως τοῦ ἔργου τὴν ἐκτέλεσιν. Μετά τινα καιρὸν μετέβη ὁ Κορωνιὸς εἰς Τεργέστην δι' ἐμπορικὰς ὑποθέσεις καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν ἀντικρὺ Ἴστριαν. Ἐπὶ τῆς ἀπουσίας του διεύθυνε πρὸς αὐτὸν ὁ Ῥῆγας δώδεκα κιβώτια περιέχοντα τὰ πολεμικὰ αὐτοῦ ἄσματα διὰ νὰ τὰ στείλῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἕνα φάκελλον ἐπιστολῶν διὰ νὰ σταλθῶσι πρὸς τὸν τότε ἐν Βενετίᾳ στρατοπεδεύοντα Ναπολέοντα. Ὁ μιαρὸς συνέμπορός του Δημήτριος Οἰκονόμος, μ' ὅλον ὅτι ἔδεν ὅτι αἱ ἐπιστολαὶ ἐστέλλοντο ἰδιαιτέρως πρὸς τὸν Κορωνιὸν, ἐτόλμησε νὰ τὰς ἀνοίξῃ καὶ στοχασθεὶς ὁ ἀσεβέστατος ἁρμοδίαν τὴν περίστασιν νὰ ἀπολαύσῃ τὸ ἐν Τεργέστῃ Ὀθωμανικὸν Προξενεῖον τὰς ἐνεχείρισεν εἰς τὸν διοικητὴν τῆς πόλεως Βαρῶνον Πετόνκην. Συλλαμβάνεται λοιπὸν ὁ Ῥῆγας (τῇ 9 Ἰαν. 1797) φθάσας κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἐκ Βιέννης πρὸς συνέντευξιν τοῦ Ναπολέοντος, καὶ μετ' ὀλίγον ὁ Κορωνιὸς, ὅστις καί τοι προειδοποιηθεὶς παρά τινων φίλων περὶ τῶν κατὰ τὸν Ῥήγαν δὲν ἠθέλησε νὰ σωθῇ καταφυγὼν εἰς τὰ πλησίων γαλλικὰ στρατεύματα, ἀλλ' ἀναχωρήσας ἐκ τῆς Ἰστρίας ἔφθασεν εἰς Τεργέστην. « Δὲν γνωρίζω, ἀπεκρίθη πρὸς τοὺς προτρέποντας αὐτὸν νὰ φύγῃ, ἐμαυτὸν κανενὸς ἐγ-

Μία τόσον εὐτυχὴς νῆσος νὰ ἐκπέσῃ εἰς τόσην ἀθλιότητα εἶναι ἱστορικὸν φαινόμενον ἄξιον τῆς προσοχῆς παντὸς ἐν γένει ἠθικοῦ καὶ φιλοσόφου παρατηρητοῦ. Εἰς ἡμᾶς δὲ οἵτινες ἐγείναμεν μάρτυρες αὐτόπται τόσων τραγικῶν σκηνῶν, οἵτινες ἴδομεν τοὺς μὲν πατέρας καὶ ἀδελφοὺς ἡμῶν νὰ σφάζωνται ἔμπροσθέν μας, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα μας νὰ σύρωνται εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν· καὶ εἰς τῶν ὁποίων τας ἀκοὰς ἐνηχοῦσιν ἀκόμη ἔναυλοι μετὰ δεκαοκτὼ ἐτῶν παρέλευσιν αἱ κραυγαὶ τῶν μιαιφόνων ἐξολοθρευτῶν τῆς ἡμετέρας πατρίδος· εἰς ἡμᾶς, οἵτινες εἴμεθα τὴν σήμερον ΑΠΑΤΡΙΔΕΣ, διεσπαρμένοι ἄλλος ἀλλαχοῦ, καὶ κινδυνεύομεν ὄχι μόνον ἡμεῖς νὰ χάσωμεν, ἂν ἤδη δέν το ἐχάσαμεν, πᾶν αἴσθημα πατριωτισμοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἴδωμεν τὰ τέκνα μας νὰ λησμονήσωσι καὶ αὐτὴν τὴν ἑλληνικήν των καταγωγὴν καὶ

...λήματος ὑπεύθυνον· προσπαθῶ τὴν ἐλευθέρωσιν τοῦ ἔθνους μου ἀπαιτῶν διὰ τῶν ὅπλων παρὰ τοῦ ἁρπαγοτυράννου τα πατρῷα ἡμῶν ἀγαθά, καὶ τέλος δὲν χωρίζω τὴν τύχην μου ἐκ τῆς τῶν συναγωνιστῶν μου.» Ἐστάλησαν λοιπὸν εἰς Βιέννην ὅθεν ἡ μισέλλην Αὐστρία τοὺς παρέδωκεν, δι' ἐπιμονῆς τοῦ Ὀθωμανικοῦ ἀντιπροσώπου Γυπάλδου, εἰς τὸν Πασᾶν του Βελιγραδίου Μαρασλῆν Ἀλῆν, καὶ οὕτως τοὺς ἀπέπνιξεν εἰς τὸν Δούναβιν (1798). Καθὼς πολλοὶ ἐσπούδασαν να σώσωσι τὸν Ῥῆγαν, οὕτω καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀδελφὸς τοῦ Κορωνιοῦ Γεώργιος ἐζήτησε καὶ διὰ χρημάτων καὶ διὰ φίλων μεσιτείας νὰ κατορθώσῃ τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ Βεζίρης φοβηθεὶς δὲν ἔστερξε.

Μετὰ τούτων συνεπνίγη καὶ ὁ Εὐστράτιος Ἀργέντης, ὁ Ἰατρὸς, (καθὼς καὶ ἄλλοι τινὲς), ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ παρ ἀγνώστου εἰς προτροπὴν τῶν Ἑλλήνων ποιηθὲν ᾆσμα.

Ὡς Ῥῆγαν, Ἀργέντην ἰατρὸν, καὶ Κορωνιὸν τὸν θαυμαστόν.

(παράβαλλε Λόγιον Ἑρμῆν 1813. Σύντομ. βιογρ. τῶν κατὰ τὸν 18 αἰῶνα διαπρεψάντων λογίων Ἑλλήνων—Φιλήμονος Δοκίμιον περὶ τῆς φιλικ. ἑταιρ. σελ. 97 —Περραιβοῦ ἀπομνημον. πολεμ. Τόμ, Α. εἰσαγ. ή.)

τὴν πάτριον θρησκείαν διὰ τὴν μετὰ τῶν ἀλλοδαπῶν μακροχρόνιον συμπεριφοράν των· εἰς ἡμᾶς, οἵτινες πρώην μὲν ἦμεθα τὸ παράδειγμα τῆς φιλογενείας, τῆς φιλοκαλίας καὶ τῆς ὑπὲρ πάντων τῶν ἀγαθῶν ὁμονοίας, τώρα δὲ κινδυνεύομεν νὰ ἀκούσωμεν παρὰ τῶν πρώην ἐγκωμιαστῶν τὸν πικρὸν ἔλεγχον ὅτι κατεστάθημεν

κακ' ἐλέγχε', Ἀχαιΐδες οὐκέτ' Ἀχαιοί!

εἰς ἡμᾶς, λέγω, ποῖον ἄλλο δύναται νὰ ἐμπνεύσῃ τόσον αἰσθήματα ἀρετῆς καὶ πατριωτισμοῦ, πόθον καὶ ζῆλον τῆς παλαιᾶς ἡμῶν ἐνδόξου καταστάσεως, καὶ μῖσος ἄσπονδον κατὰ τῶν τυράννων, ὡς ἡ ἐξιστόρησις ὅσων ἀγαθῶν ἀπελαύομεν, καὶ τοῦ τρόπου, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ ἀπεκτήσαμεν καὶ τὰ ἐστερήθημεν; Ἡ ἱστορία εἶναι θαυματουργὸς, διότι ἐξιστοροῦσα τὰς πράξεις τῶν παρελθόντων χρόνων ἀνοίγει τρόπον τινὰ τοὺς τάφους, δίδει πνοὴν εἰς τοὺς νεκροὺς καὶ ἀλυσιδόνει τὸν ἄλλως ἀπεριόριστον καιρόν· εἶναι διαθήκη ἀκατάλυτος, τὴν ὁποίαν ἀφίνουσιν οἱ πρόγονοι ἑνὸς ἔθνους εἰς τοὺς διαδόχους των, διαθήκη εἰς τὴν ὁποίαν τοὺς ἐξηγοῦσι τὰ παρελθόντα καὶ τοὺς ὁδηγοῦν ἀπόνως πρὸς τὰ μέλλοντα· εἶναι ὁδηγὸς καὶ διδάσκαλος τοῦ βίου, vitae magistra ὡς τὴν ὠνόμασαν ὁ Πολύβιος καὶ ὁ Κικέρων, διότι διδάσκει τὰ μέσα τὰ ὁποῖα καθιστῶσι τοὺς ἀνθρώπους εὐτυχεῖς καὶ ἐναρέτους, παρηγορεῖ τοὺς διασωθέντας ἐκ μεγάλων συμφορῶν δεικνύουσα πραγματικῶς, ὅτι καὶ ἄλλαι χῶραι καὶ πόλεις ἀνηγέρθησαν πάλιν ἀφ' οὗ κατεστράφησαν ἐκ θεμελίων, προλαμβάνει τέλος διὰ τῶν μαθημάτων, τὰ ὁποῖα χορηγεῖ, πολλὰς πολιτικὰς μεταβολὰς, ἢ τὰς καθιστᾷ, ἀφ' οὗ ἅπαξ συμβῶσιν, ὀλιγώτερον ὀλεθρίους. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν γένει τὰ ἐκ

τῆς ἱστορίας ἀγαθά· ἰδιαιτέρως δὲ μᾶς βεβαιοῖ ἡ ἱστορία τῆς Χίου τὸ μέγα μάθημα, τὸ ὁποῖον συνάγεται ἐκ τῆς κατὰ ταύτην σπουδῆς, ὅτι δηλαδὴ ὁ χαρακτὴρ, καὶ τὰ ἤθη, καὶ αἱ ἀρεταὶ ἢ αἱ κακίαι, καὶ ἡ ἐνέργεια ἢ ἡ ἀθρανεια, καὶ τὰ φῶτα ἢ ἡ ἀμάθεια τῶν ἐθνῶν δὲν προέρχονται τόσον ἐκ τοῦ κλίματος, ὅσον ἐκ τῶν ἐλευθέρων νόμων καὶ τῆς ἐλευθέρας αὐτῶν ἐφαρμογῆς.(1)

Δὲν εἶμαι ἐγὼ πρῶτος ὅστις συνέλαβον τὸν στοχασμὸν νὰ συγγράψω τὴν ἱστορίαν τῆς Χίου. Ἔγραψαν ἰδιαιτέρως περὶ τούτου ἐκ μὲν τῶν παλαιῶν Χίων ὁ Ζῆνις,(2) ὁ υἱὸς τοῦ Ὀρθομένους Ἴων,(3) ὅστις ἐξιστόρησε τὴν ἀρχαιολογικὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος του, καὶ ὁ Ὑπερμένης.(4) Δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἀνέφερέ τι περὶ Χίου καὶ ὁ Χῖος Ἀρίστων εἰς τὸ ΘΕΣΕΙΣ ἐπιγραφόμενον σύγγραμμά του, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν Σχολιαστὴν τοῦ Ἀπολλωνίου,(5) ἐπραγματεύετο περὶ γενεαλογιῶν ἢ κτίσεων ἐθνῶν καὶ πόλεων. Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ἔγραψεν ὁ Ἱερώνυμος Ἰουστι-

(1) Παράβαλ. καὶ Sismondi introduction dans l' histoire des républ. Italien.

(2) Ἀθήναιος Δειπνόσοφ. xiii σελ. 601—Ζῆνις ἢ Ζηνεὺς ἐν τῷ περὶ τῆς πατρίδος συγγράμματι.

(3) Καὶ τούτου τὸ σύγγραμμα τὸ μνημονεύει ὁ Ἀθήναιος (Δειπνοσ. σ. 406) καὶ ἐκ τούτου ἔλαβεν ὁ Παυσανίας τὴν περὶ ἀποικίας τῆς Χίου μαρτυρίαν. Ἔγραψεν ὁ Ἴων καὶ ἄλλο σύγγραμμα ΚΤΙΣΙΣ ἐπιγραφόμενον (Σχολιας. Ἀριστοφ. εἰρήν. 835) τὸ ὁποῖον ἴσως ἐπραγματεύετο ἐπίσης περὶ Χίου, ἐὰν δὲν ἦτο τὸ αὐτὸ με τὸ περὶ Χίου προειρημένον σύγγραμμα ὑπ' ἄλλον τίτλον.

(4) Πτολεμ. Ἡφαιστ. παρὰ τῷ Φωτίῳ Μυριοβιβλ. Κωδ. CXC σελ. 490.

(5) Σχολιαστ. Ἀπολλων. Ἀργοναυτ. iv. στίχ. 264.

νιάνης,(1) ὁ Μιχαὴλ Ἰουςινιάνης,(2) ὅςις ἐδημοσίευσε καὶ διάφορα ἄλλα συγγράμματα τὴν ἱστορίαν τῆς Χίου ἀφορῶντα (3) καὶ ὁ σοφὸς Γερμανὸς Πόππος ἐκθέσας ἐν συνόψει τὴν ἱστορίαν της ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς ἀρχῆς μέχρι τῆς εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὑποταγῆς της.(4) Διηγεῖται καὶ ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς τοῦ ἐν Βενετίᾳ ἔτει 1819 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Νέον Λειμωνάριον* τυπωθέντος βιβλίου (περιέχει δὲ συναξάρια νέων μαρτύρων καὶ τα ὀνόματα τῶν ἐν Χίῳ ἀθλησάντων) ὅτι τὰ περὶ τῆς Ἁγίας Μαρκέλλης μνημονεύει καὶ *ὁ τὰ πάτρια τῆς Χίου συλλέξας* χωρὶς νὰ λέγῃ πῶς ὀνομάζεται καίτοι δὶς τὸ βιβλίον ἀναφέρων. Κατὰ δυστυχίαν ὅμως ὁ χρόνος μᾶς ἥρπασε τὰ περὶ Χίου συγγράμματα τῶν παλαιῶν καὶ οὕτω μᾶς ἐστέρησε πολλῶν γνώσεων τὰς ὁποίας μὴ ἔχοντες τὴν σήμερον ἀναγκαζόμεθα ἢ νὰ παρατρέχωμεν πολλὰ συμβάντα ἢ νὰ καταφεύγωμεν εἰς εἰκασίας. Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων τὰ μὲν εἶναι συνοπτικώτατα καὶ ἑπομένως ἀτελῆ, τὰ δὲ ὄχι μόνον μεμιγμένα μὲ μύθους καὶ γραμμένα

---

(1) **Description et histoire de l' isle de Scio ou Ccio par Jierosme Justinian Gentil' homme ordinaire de la Chambre du Roy très chrestien Charles Neufviesme, fils du Seigneur Vincent Justinian, l' un des seigneurs de la dite isle, Chevalier de l' Ordre de sa dite Majesté, Conseiller en son Conseil d' Estat et privé, et ambassadeur extraordinaire du Roy auprès du sultan selim Grand — seigneur de Constantinople. Paris 1606.** (μικρὸν τέταρτον.)

(2) **Historia di scio scritta da M: Giustiniani.** Κατὰ δυστυχίαν δὲν ἠδυνήθημεν νὰ εὕρωμεν τοῦτο τὸ πόνημα διὰ νὰ τὸ συμβουλευθῶμεν.

(3) Τοιαῦτα εἶναι μάλιστα ἡ **Scio sacra del rito greco,** ἡ **scio sacra del rito latino, gli uomini illustri di scio** καὶ ἄλλα τινὰ περὶ τῶν ὁποίων βλέπε τὴν βιογραφίαν του.

(4) **Beitraege zur Kunde der Insel Chios und ihrer Geschichte Frankf. A. D. O. 1822** (σελίδες 34) Ὁ κλεινὸς οὗτος φιλολόγος εἶχε τὴν φιλανθρωπίαν μὴ εὑρισκόμενον εἰς τὰ βιβλιοπωλεῖα νὰ μὲ στείλῃ πλήρης Γερμανικῆς χρηστότητος τὸ περὶ Χίου πολυμαθὲς πονημάτιόν του· διὰ τοῦτο τὸν προσφέρω καὶ δημοσίως τὰς εἰλικρινεῖς μου εὐχαριστήσεις.

χωρὶς ἱστορικὴν ἀκρίβειαν, καθὼς ἡ ἱστορία τοῦ Ἱερωνύμου, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν μεροληψίαν, τὴν ὁποίαν δεικνύουσιν, ὄχι τόσον ἐχέγγυα. Διὰ τοῦτο ἐκ τούτων παρεδέχθην μόνον ὅσα ἀντιπαραβάλλων εὕρηκα σύμφωνα πρὸς ἄλλας ἀμεροληπτους πηγάς.

Ἀλλ' ὅ,τι μ' ἐνεθάρρυνε ν' ἀναδεχθῶ τόσον πολύπονον ἀγῶνα ὑπῆρξεν ἡ ἰδέα ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ γραφῇ ὁπωσοῦν βασίμως ἡ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἱστορία τῆς Χίου, αἰῶνα τὸν ὁποῖον δικαίως ὠνόμασεν ὁ Θουκυδίδης τῆς Γερμανίας Ἰωάννης Μύλλερος, *αἰῶνα τῆς ἠγνοημένης ἀξίας*, μὲ ἐλπίδα καὶ ὁ ἀναγνώστης νὰ εὕρῃ ἄξιόν τι τῶν κόπων του, καὶ ἐγὼ νὰ μὴν ἐκθέσω ξηρὰν καὶ ἄκαρπον συμβάντων διήγησιν. Εἰς τοῦτο μὲ ἐβοήθησε χειρόγραφον ἀνώνυμον πραγματευόμενον μάλιστα μὲν τὴν ἱστορίαν τῆς τῶν Ἰουστινιάνων οἰκογενείας, σποράδην δὲ καὶ τρόπον τινὰ παρεμβεβλημμένως πολλὰ ἐκ τῆς κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἱστορίας τῆς νήσου. Τὸ χειρόγραφον τοῦτο, τὸ ὁποῖον χρεωστοῦμεν εἰς τὴν καλοκαγαθίαν τοῦ Λεονάρδου Ἰουστινιάνη, ἀπογόνου τῶν τῆς Χίου Ἰουςινιάνων, ἐπιγράφεται οὕτως istoria della nobile Famiglia Giustiniani di Genova εἰς σχῆμα τέταρτον. Συνιστάμενον ἐκ τετρακοσίων καὶ ἐννενήκοντα σελίδων καὶ εὐληπτότατα γεγραμμένον εἰς γλῶσσαν Ἰταλικὴν φαίνεται ὅτι συνεγράφη περὶ τὸ 1700, διότι ὁ συγγραφεὺς διηγεῖται ὡς αὐτόπτης τὴν ἔτει 1694 γενομένην ἅλωσιν τῆς Χίου παρὰ τῶν Ἐνετῶν. Τοῦ χειρογράφου προηγεῖται τὸ στέμμα τῆς Ἰουστινιανείου οἰκογενείας. (1)

---

(1) Ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα χειρόγραφα τὴν ἱστορίαν τῆς Χίου πραγματευόμενα, ἀλλὰ μὴ δυνηθεὶς νὰ μάθω ποῦ εὑρίσκονται διὰ νὰ τὰ μεταγράψω μνημονεύω τὴν ἐπιγραφὴν αὐτῶν.

Catena historia manoscritta di Scio·

Historia manoscritta di Scio d' autore incerto.

Εὕρηκα ὕλην τινὰ καὶ εἰς ἄλλο παρ᾽ ἀνωνύμου γραφὲν Ἰταλικὸν χειρόγραφον, τὸ ὁποῖον ἀπήντησα εἰς τὴν βασιλικὴν βιβλιοθήκην τῆς Γενούης· περιέχει δὲ σχεδὸν αὐτολεξεὶ ὅσα λέγει ὁ Ἱερώνυμος εἰς τὴν Ἱστορίαν του προσθέττον μόνον ὀλίγα τινὰ νεώτερα τῆς τούτου ἐποχῆς. (1)

Ὅσον ἀνήκει τὴν παλαιὰν ἱστορίαν τῆς Χίου μέχρι μιᾶς ἑκατονταετηρίδος μετὰ Χριστὸν μᾶς ἔδωκε μέγα φῶς ἡ Χιακὴ Ἀρχαιολογία τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ. (2) Ταύτην ἠκολουθήσαμεν ἀπ᾽ ἀρχῆς μέχρι τέλους τῆς ἐποχῆς ταύτης *αὐτολεξεί*, ἐὰν δὲ ἀφηρέσαμεν, ἢ ἐπροσθέσαμεν ἢ ἠλλάξαμέν τινα θέλει κρίνει ὁ ἀναγνώστης.

Ἔγραψαν περὶ Χίου ἀκροθιγῶς καὶ ὅλοι ὅσοι κατὰ καιροὺς περιηγήθησαν τὴν Ἑλλάδα ἢ τὴν Ἀσίαν, τοὺς ὁποίους, ὅσους ἀνεγνώσαμεν, μνημονεύομεν εἰς τὸν ἀνήκοντα τόπον.

Ἐποίησε καὶ ὁ Χῖος Σάβας Σεκιάρης ποίημα παθητικώτατον εἰς στίχους ὁμοιοκαταλήκτους, εἰς τὸ ὁποῖον ἐθρήνει τὰς συμφορὰς τῆς Χίου πεσούσης εἰς χεῖρας τῶν Ἐνετῶν. (1694) Ἀλλὰ τὸ χειρόγραφον τοῦτο σύγγραμμα καθὼς καὶ ἡ τῆς αὐτῆς ἀποβάσεως τῶν Ἐνετῶν εἰς τὴν Χίον παρ᾽ ἄλλου ἀγνώστου γραφεῖσα ἱστορία (ἥτις ἐσώζετο εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς ἐν Χίῳ Μητροπόλεως τῶν Καθολικῶν) ἐχάθησαν ἐπὶ τῆς καταστροφῆς.

Διὰ τὰ νεώτερα συμβάντα καὶ τὰ ὀλίγον πρότερον, ὡδηγήθημεν ἐκ τῆς πολλῆς ὕλης, τὴν ὁποίαν συνήθροισα παρ᾽ ἀνθρώ-

---

Relazione manoscritta di molte particolarità di scio.

Trattato manoscritto sopra la famiglia Giustiniani (ἴσως εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀνεγνώσαμεν ἐν Λιβούρνῳ, καὶ τὸ ὁποῖον ἐννοοῦμεν ὁσάκις προτάττομεν τὸ στοιχεῖον Λ. πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ ἐν Γενούῃ χειρογράφου.)

(1) Βλέπε καὶ τὸν βίον τοῦ Ἱερωνύμου Ἰουστινιάνη Τόμ. Β′. σελ. 71.

(2) Ἄτακτα Τόμος Γ′. (Παρισ. 1830,) Χιακῆς Ἀρχαιολογίας ὕλη.

πολλῶν ἀξιοπίστων, οἵτινες ἔγιναν αὐτόπται τῶν πραγμάτων ἢ μετεχειρίσθησαν τὰ δημόσια πράγματα τῆς Χίου, προσέχων πάντοτε νὰ συμβιβάζω τὰς ἀσυμφωνίας, ὁσάκις ὑπῆρχον, δι' ἀκριβῶν ἐρευνῶν καὶ ἐρωτήσεων. (1) Τῆς δὲ καταστροφῆς τὴν πολυδάκρυτον ἐποχὴν φυλάττω, ἂν καὶ ἤμην ὀκταετής, ἀκόμη τόσον ζωηρὰν εἰς τὴν μνήμην μου, ὡς νὰ ἦσαν οἱ δεκαοκτὼ χρόνοι, οἵτινες ἔκτοτε παρῆλθον, δεκαοκτὼ μόνον ἡμέραι.

Μετὰ τριῶν ἐτῶν προσπαθήσεις καὶ ἐρεύνας ἐν μέσῳ τῶν πολυειδῶν ἀσχολιῶν τοῦ ἐπαγγέλματός μου ἀποθέττω εὐχαρίστως τὸν κάλαμον διὰ νὰ καθυποβάλω τὴν ἱστορικήν μου ταύτην ἀπαρχὴν εἰς τὴν κρίσιν τῶν Ἑλλήνων. Δὲν προσφέρω εἰς τὸ Κοινὸν ἱστορίαν ἐντελῆ, ἀλλ' ἱστορίας δοκίμιον, ὕλην διὰ νὰ τὴν ἐπεξεργασθῶσιν ἀκριβέστερον καὶ φιλοσοφικώτερον οἱ σοφοὶ ὁμογενεῖς μου βοηθηθέντες καὶ ἐξ ὅσων ἄλλων συγγραμμάτων δὲν ἠδυνήθην ἐγὼ νὰ συμβουλευθῶ. Εὔχομαι αἱ κατὰ τὸ πόνημα ἀτέλειαι νὰ δώσωσιν ἀφορμὴν εἰς ἄλλους νὰ γράψωσιν ἐμβριθέστερον τὰς ἱστορίας τῶν πατρίδων των, ὥστε ἐκ τῶν κατὰ μέρος νὰ συμπληρωθῇ ἀκριβὴς ἡ ἱστορία ὅλης τῆς Ἑλλάδος, καὶ μάλιστα τῆς κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα. (2) Εἰς πολλὰ μέρη, θέλει παρατηρή-

(1) Ἐνταῦθα χρεωστῶ μάλιστα νὰ ὁμολογήσω δημοσίως τὴν εὐγνωμοσύνην μου εἰς τὸν πολλάκις ὕλην πολλὴν καὶ καλὴν ἐξαποστείλαντά μοι αἰδέσιμον ἱερέα Καλλίνικον Κρεατσούλαν, εἰς τὸν ἐμβριθῆ Κ. Παρασκευᾶν Σακιάρην, καὶ εἰς τοὺς πολυτίμους φίλους μου καὶ συναδελφούς, τοὺς ἀξίους ἰατροὺς Δημήτριον Καραμανῶν καὶ Ἀλέξανδρον Πασπάτην. Εὐγνωμονῶ καὶ εἰς τὸν ἐν Γενεύῃ φιλόμουσον Κ. Σταμάτιον Ῥοδοκανάκην δι' ὅσα δείγματα ἀκουράστου καὶ φιλοπάτριδος προθυμίας ἔδειξε πρὸς ἐμὲ χάριν τῆς ἱστορίας μου.

(2) Μέχρι τῆς σήμερον δὲν ἔχομεν, ὅσον ἡμεῖς γνωρίζομεν καὶ ὅσον ἀνήκει τὰς πρότερον ἢ τώρα Ἑλληνικὰς νήσους ἢ πόλεις, εἰμὴ τοῦ Κ. Οἰκονόμου τὴν περὶ Σμύρνης αὐτοσχέδιον διατριβήν, (βλ. Λόγιον Ἑρμῆν ἔτ. 1817. σελ. 540) τοῦ Δόκτορος Πετριτσοπούλου τὴν ἱστορίαν τῆς Λευκάδος ἰταλιστὶ γεγραμμένην (Φλωρεντίᾳ 1814) καὶ Sulle medaglie leucadie, (Padova 1818) τοῦ Φανέλλη τὴν

σει ὁ ἀναγνώστης ὅτι λείπει ἡ ἀλληλένδεσις τῶν συμβάντων, ἡ συνέχεια καὶ ἡ σχέσις τῶν αἰτίων πρὸς τὰ ἀποτελέσματα, πλὴν ἡ ἔλλειψις αὕτη τῆς τοῦ ὅλου συμμετρίας εἶναι ἐν γένει σφάλμα πολλάκις ἀναπόφευκτον τῆς ἱστορίας, καὶ ἔτι περισσότερον τῶν σκοτεινῶν αὐτῆς ἐποχῶν. Ἀλλ' ἐὰν δὲν ἐπέτυχον εἰς ὅλα ὅσα ἀπαιτοῦνται παρὰ τοῦ ἱστορικοῦ, (1) ἐσπούδασα ὅμως νὰ γράψω μετὰ παῤῥησίας καὶ ἀπαθῶς *οὐ τί τῷδε ἢ τῷδε δόξει λογιζόμενος, ἀλλὰ τί πέπρακται λέγων*, σκοπὸν καὶ τέλος μόνον ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἀκριβῆ ἐξιχνίασιν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν ὠφέλειαν τῶν συμπολιτῶν μου, ἄν ποτε, κατὰ τὴν ἀστασίαν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, τύχῃ πάλιν νὰ συμβῶσιν παρόμοιαι συμφοραί. Τοῦτο μόνον παρακαλῶ τὸν εὐμενῆ ἀναγνώστην νὰ συλλογισθῇ· ἂν παρατηρήσῃ εἰς τὰς πολλὰς ταύτας τοῦ βιβλίου σελίδας ἴχνη ἰδιαιτέρας εὐνοίας πρός τινας ἢ μίσους πρὸς ἄλλους, ἂς μή το ἀποδώσῃ εἰς τὴν μεροληψίαν τοῦ συγγραφέως, ἀλλ' εἰς τὸν ἀκούσιον πατριωτισμὸν, ὅστις λεληθότως παρασύρει ἐνίοτε καὶ τοὺς μάλιστα ἀδεκάστους, πατριωτισμὸν ὅμως, χωρὶς τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχει ψυχὴ καὶ ἐνέργεια εἰς κανὲν σύγγραμμα, καὶ διὰ τὸν ὁποῖον ὁ μὲν Θουκυδίδης ἐφαίνετο Ἀθηναῖος, ὁ δὲ Λίβιος Ῥωμαῖος. *Δὲν ἐξεύρω, ἔλεγεν ὁ Πλίνιος, ἂν οἱ μεταγενέστεροι θέλουσι λάβει φροντίδα τινα δι' ἡμᾶς·*

τῶν Ἀθηνῶν ἱστορίαν (Storia di Atene. Venezia 1707) καὶ τοῦ Μουστοξύδου τὴν τῆς Κερκύρας, ἰταλιστί. Ἔγραψαν περὶ ταύτης ἰδιαιτέρως καὶ ὁ Μαρμορᾶς καὶ ὁ ἀοίδιμος Βότας ἰταλιστὶ, καὶ περὶ ὅλων τῶν Ἰονίων νήσων ἀνώνυμός τις γαλλιστί. Εἰς τοὺς μέλλοντας ποτὲ νὰ συντάξωσι τὴν ἱστορίαν τῆς Σάμου καὶ τῆς Λέσβου θέλουσι δώσει ὕλην πολλὴν τὰ ἐφεξῆς πονημάτια Lesbiacorum Capita priora duo scripsit S. L, Plehn, (Berolini 1826) Res Samiorum scripsit Th. S. Panofka (Berolini 1822.)

(1) Λουκιανὸς περὶ τοῦ πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν Κεφ· 41,

μικρᾶς τινὸς εἴμεθα βεβαίως ἄξιοι, ὄχι διὰ τὸ ἡμέτερον πνεῦμα (διότι ἤθελεν εἶναι λόγος πολλὰ ὑπερήφανος) ἀλλὰ διὰ τὴν σπουδὴν, καὶ τοὺς κόπους καὶ τὸ πρὸς αὐτοὺς σέβας μας. (1) Ἐγὼ δὲ κατοικῶν, ἐν ᾧ γράφω τοὺς ὀλίγους τούτους στίχους, χωρίον πενιχρὸν καὶ ἔρημον, καὶ νῆσον πρώην μὲν εὐδαίμονα τώρα δὲ δυστυχῆ καὶ πλήρη ἐρειπίων, συλλογιζόμενος πόσον εὐκόλως κυλίονται εἰς τὸ ταχὺ τοῦ χρόνου ῥεῦμα καὶ πόλεις, καὶ θρόνοι, καὶ βασίλεια, καὶ πόσον εἶναι σαθρὰ καὶ προσωρινὴ τοῦ ἀνθρώπου ἡ πολύστονος ἐπὶ τῆς γῆς πορεία, δὲν φροντίζω ἂν μέλῃ νὰ εὕρῃ τι καλὸν ἡ ἐπερχομένη γενεὰ εἰς ὅσους κόπους κατέβαλα, ἀλλ' εὔχομαι νὰ διεγείρωσι μόνον αἴσθημά τι φιλανθρωπίας εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Μοναρχῶν τῆς Εὐρώπης, ὥστε νὰ ἑνώσωσι τέλος καὶ τὴν Χίον μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους πρὸς ἀνταμοιβὴν ὅσων ἔπαθε δεινῶν συμφορῶν, μέγιστον καύχημα καὶ μεγίστην δόξαν τοῦ ἀνθρώπου στοχαζόμενος μόνην τὴν ἐκ τῶν συγγραμμάτων καὶ πράξεων αὐτοῦ πηγάζουσαν ὠφέλειαν τῶν συμπολιτῶν του καὶ ὅλου ἐν γένει τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἔγραφον ἐν Βολισσῷ κατὰ μῆνα ὀκτώβριον.

1839.

---

(1) **Posteris an aliqua nostri cura nescio: nos certe meremur ut sit aliqua, non dico ingenio (id enim superbum, sed studio, sed labore, sed reverentia posterorum.**

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

ΤΜΗΜΑ Α.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

Θέσις τῆς Χίου. Ὀνόματα τῆς Χίου. Μυθικοὶ χρόνοι. Πρῶτοι οἰκισταὶ τῆς νήσου. Ἀποικία τῶν Χίων εἰς Λευκωνίαν. Πόλεμος ἐν Λευκωνίῳ. Διαφοραὶ μεταξὺ Ἐρυθραίων καὶ Χίων. Ἀποικίσεις τῶν Ἰώνων εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Πολίτευμα τῶν Χίων.

Η ΝΗΣΟΣ Χίος, πρωτεύουσαν ἔχουσα παραθαλάσσιον Χίον καὶ ταύτην ἔκπαλαι ὀνομαζομένην, (1) κεῖται εἰς τὸ Ἰκάριον πέλαγος εἰς τοὺς 38° 21′ πλάτους, καὶ 45° 23′ μήκους ἔχουσα πρὸς βορρᾶν τὴν Λέσβον, πρὸς ἀνατολὰς τὰς Οἰνούσσας καὶ τὴν μικρὰν Ἀσίαν, πρὸς μεσημβρίαν τὴν Ἴκαρον καὶ πρὸς δύσιν τὴν Ψύραν (Ψαρά.) Ἀπέχει τοῦ ἀντικρὺ κατὰ τὴν Ἐρυθραίαν γῆν κειμένου ἀκρωτηρίου Ἀργέννου (Capo bianco, Cap blanc, κάβος ἄσπρος, κατὰ τὸ *πέραμα* τὴν σήμερον λεγόμενον) ἐννέα ἢ δέκα μίλλια, τῶν δὲ Οἰνουσσῶν νήσων δεκαοκτώ.

Η Χίος ἔλαβε τὸ πάλαι πάμπολλα ὀνόματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ πλεῖστα στηρίζονται εἰς μύθους. Ὠνομάζετο Ὀφιοῦσα (τὸ ὄνομα τοῦτο εἶχον καὶ ἡ Ῥόδος καὶ ἡ Τῆνος καὶ ἄλλαι πολλαὶ νῆσοι) διότι ἔγεμεν, ἀκατοίκητος οὖσα, πολλῶν θηρίων. Ἔπειτα μετωνομάσθη Χίος ἢ Χία (Chia insula κατὰ τὸν Βάῤῥωνα) κατά τινας μὲν ἐκ τῆς νύμφης Χιόνης θυγατρὸς τοῦ Οἰνοπίωνος, πρώτου οἰκιστοῦ καὶ βασιλέως τῆς νήσου, καὶ γυναικὸς

---

(1) Γαλην. περὶ τῆς τῶν ἁπλ. φαρμ. κράσ. καὶ δυνάμ. Τόμ. xii, σελ. 178 (ἐκδ. Kuhn).

τοῦ καθαρίσαντος τὴν νῆσον ἐκ τῶν θηρίων Ὠρίωνος, (1) κατ' ἄλλους δὲ ἐκ τῆς πολλῆς χιόνος ἥτις εἶχε πέσει τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Ποσειδῶνος, ὅστις ὠνομάσθη ἐντεῦθεν Χῖος, καὶ νύμφης τινος μετὰ τῆς ὁποίας οὗτος συνευρέθη εὑρὼν ἔρημον τὴν νῆσον. (2) Ὠνομάσθη προσέτι καὶ Πιτυοῦσα κατὰ τὸν Στράβωνα, (3) διὰ τὰς πολλὰς πίτυς, κατὰ δὲ τὸν Πλίνιον καὶ τοῦτο, καὶ Μάκρις διὰ τὸ σχῆμα, καὶ Αἰθάλια ἢ Αἰθάλη ἢ Αἰθαλία. (4) Ὁ Τίτος Λίβιος ὅμως ὀνομάζει τὴν Μάκριν καὶ τὴν Αἰθαλίαν ὡς δύω διάφορα νησία ὄχι μακρὰν τῆς

(1) Ὁ Ὠρίων οὗτος φονεύων εἰς τὴν Χίον τὰ θηρία ἠθέλησε νὰ βιάσῃ τὴν Ἄρτεμιν· ἡ δὲ ὀργισθεῖσα ἐπρόσταξε νὰ σχισθῇ εἰς δύω τὸ πολιναῖον ὄρος, ὅθεν ἐπεφάνη σκορπίος μέγας καὶ φοβερὸς, ὅστις ἐφόνευσε τὸν Ὠρίωνα.
Οἱ μὲν ἔφασαν,

Ἑλκῆσαι πέπλοιο, Χίῳ ὅτε θηρία πάντα
Καρτερὸς Ὠρίων στιβαρῇ ἐπέκοπτε κορύνῃ
Θήρης ἀρνύμενος Χίῳ χάριν Οἰνοπίων.
Ἡ δὲ οἱ ἐξαυτῆς ἐπετείνατο θηρίον ἄλλο
Νήσου ἀναῤῥήξασα μέσας ἑκάτερθε κολώνας
Σκορπίον ὅς ῥα μιν οὗτα καὶ ἔκτανε πολλὸν ἐόντα
Πλειότερος προφανεὶς ἐπεὶ Ἄρτεμιν ἤκαχεν αὐτήν.

(Ἀράτ. Φαινόμ. 637—644) Ὁ μέγας οὗτος δράκων, τοῦ ὁποίου ὁ συριγμὸς ἠκούετο κατὰ τὸν Αἰλιανὸν (περὶ Ζ. ἰδιοτ. xvi. 39.) μέχρι τῆς πόλεως, ἐτόλμησε κατὰ τὸν Θεόπομπον (ὅθεν ἔλαβε τὸν μῦθον καὶ ὁ Αἰλιανὸς) νὰ προέλθῃ καὶ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ νὰ ναυμαχήσῃ πρὸς πολεμικὸν πλοῖον. (Διονυσ. Ἁλικαρν. πρὸς Γν. Πομπ. Ἐπιστ. §. 6. σελ· 787) Κατὰ τὸν Βοχάρτον αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ Πολιναίου ὄρους ἐγεννήθη παρὰ τὴν λέξιν π ε λ ι ν ά ά ς σημαίνουσαν εἰς τῶν Σύρων ἢ Ἑβραίων τὴν γλῶσσαν ἐκπληκτικὸν ἢ τερατώδη δράκοντα, γλῶσσαν τὴν ὁποίαν νομίζει ὅτι ἐλάλουν οἱ πρῶτοι κατ' αὐτὸν οἰκισταὶ τῆς Χίου Φοίνικες (Bochart. Geograph. sacra. P. II. pag. 414.)

(2) Ἴωνι δὲ τῷ ποιήσαντι τραγῳδίαν ἐστὶν ἐν τῇ συγγραφῇ τοιάδε εἰρημένα. Ποσειδῶνα εἰς τὴν νῆσον ἔρημον οὖσαν ἀφικέσθαι, καὶ νύμφῃ τε ἐνταῦθα συγγενέσθαι καὶ ὑπὸ τὰς ὠδῖνας τῆς νύμφης χιόνα ἐξ οὐρανοῦ πεσεῖν εἰς τὴν γῆν, καὶ ἀπὸ τούτου Ποσειδῶνα τῷ παιδὶ ὄνομα θέσθαι Χίον. (Παυσαν. vii. 4. 6.)

(3) Γεωγραφ. xiii. σελ: 589.

(4) Chios libera quam Ethaliam Ephorus prisco nomine adpellat; Metrodorus et Cleobulus Chiam a Chione nympha, aliqui a nive et Macrin et Pityusam (Histor natur. V. 31 § 38.) Στεφαν. Βυζάντ. λέξ. Αἰθάλη.

Χίου. (1) Ὁ Ἰσίδωρος παράγει τὸ ὄνομα τῆς Χίου ἐξ αὐτῆς τῆς μαστίχης *Χίος* κατ' αὐτὸν συριστὶ ὀνομαζομένης· (2) παρομοία τις ὁμωνυμία φαίνεται καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας γλώσσας. Οἱ Τοῦρκοι ὀνομάζουσι Σακκὶζ τὴν μαστίχην, Σακκιζαδασὶ καὶ τὴν μαστιχοφόρον νῆσον. Σεγὲζ, ἤτοι μαστίχη ὀνομάζεται ἡ Χίος καὶ ὑπὸ τῶν Περσῶν, καὶ Γεζιρὰτ-αλ-Μαστίχη ὑπὸ τῶν Αράβων. (3) Κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ὠνομάζετο ἡ Χίος, κατὰ τὸν Ἱερώνυμον, καὶ Μαυρονῆσι διὰ τὰ μακρόθεν μαῦρα φαινόμενα αὐτῆς βουνά. Οἱ Γενουήνσιοι μετὰ ταῦτα ἐμόρφωσαν τὴν βάρβαρον λέξιν Scio διαφθείραντες ἐκ τοῦ, *εἰς τὴν Χίον*, ὡς ἐκρωτηρίασαν ἐν γένει οἱ Ἰταλοὶ καὶ πολλὰς ἄλλας πόλεις καὶ νήσους τῆς Ἑλλάδος, συνθέσαντες τὰς ἀγνωρίστους λέξεις Σετίνες, (εἰς Ἀθήνας), Στήβα, (εἰς Θήβαν), Στανκιὸ, (εἰς τὴν Κῶ), Σταλιμένε, (εἰς τὴν Λῆμνον), κ.τ.λ. (4)

Ἡ Ἱστορία ἀρχίζει συγχρόνως μετὰ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐν ὅσῳ ὁ ἄνθρωπος ἀντιπαλαίει πρὸς τὰς φυσικὰς αὐτοῦ ἀνάγκας συγκεντρόνει ὅλην τὴν προσοχήν του εἰς τὸ παρὸν μὴ συλλογιζόμενος οὔτε παρελθούσας πράξεις, οὔτε παλαιὰς ἀναμνήσεις. Διὰ τοῦτο θέλοντες νὰ ἐξετάσωμεν ποῖοι ἦσαν οἱ πρῶτοι οἰκισταὶ τῆς Χίου, ἀπαντῶμεν δι' ἔλλειψιν ἱστορικῶν πηγῶν τὴν αὐτὴν ἀβεβαιότητα καὶ τὰς αὐτὰς ἀντιφάσεις, αἱ ὁποῖαι ἀπαντῶνται εἰς ὅλων τῶν ἐθνῶν ἢ πόλεων τὰ γενέθλια. Πιθανὸν ὅμως νὰ ὑπῆρξαν πρῶτοι κάτοικοι τῆς νήσου τὸ ἐκ Θεσσαλίας θαυμάσιον ἔθνος τῶν Πελασγῶν (5) καὶ μετὰ τούτους οἱ Κᾶρες (6) καὶ οἱ

(1) Titus Hivius XXX. vii. 13.

(2) Chios insula Syra lingua appellatur, eo quod ibi mastix gignitur, Syri enim masticem Chion vocant. (Origin. xiv 6. pag. 1177.) Ὁ Βοχάρτος ὅμως ἀναιρῶν τὴν γνώμην τοῦ Ἰσιδώρου διϊσχυρίζεται ὅτι ἡ Μαστίχη παράγεται ἀπὸ τῶν Φοινίκων τὴν γλῶσσαν, οἵτινες πιθανὸν (λέγει) ὅτι ὠνόμασαν τὸ φυτὸν, ἔτσι Μετσὶχ, ἤγουν δένδρον ἐχχέον (Geograph. Sacra. P. II. pag. 413.)

(3) Herbélot (bibliothec. orient. p. 385, 564, 739).

(4) Παράβαλ. καὶ Sabellicus hist. Venet. decad. III. lib. IX. σελ. 557.

(5) Καὶ Χῖοι δὲ οἰκιστὰς ἑαυτῶν Πελασγοὺς φασὶ τοὺς ἐκ Θεσσαλίας. (Στράβ Γεωγρ. xiii σ. 621). Εὐστάθ. εἰς Διονύσ. περιηγ. 535—Κατὰ τὸν Βοχάρτον (Geogr. Sacra σ. 413) πρῶτοι οἰκισταὶ τῆς Χίου ὑπῆρξαν οἱ Φοίνικες,

(6) Ἡρόδοτ. 1. 171—Παυσαν. vii—4—Στράβ. XIV. 637.

τούτων τόσον συγγενεῖς, ἢ καὶ κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ταυτόσημοι Λέλεγες. (1500 π. χ.) Ὀγδοήκοντα ἔτη μετὰ τὰ τρωϊκὰ αἱ βίαιοι εἰσδρομαὶ τῶν Δωριέων εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ αἱ ἀλληλομαχίαι τῶν νομάδων λαῶν ἠνάγκασαν τοὺς τὴν Βοιωτίαν κατοικοῦντας Τυῤῥηνοὺς Πελασγοὺς νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν Ἀττικήν· Διωχθέντες δὲ καὶ ἐκεῖθεν, διεσπάρησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ εἴς τινας νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους. (1) Ἐκ τούτων τῶν φυγάδων εἷς ἦτο καὶ ὁ Μακαρεὺς υἱὸς τοῦ Κρινάκου Διός, ὅστις ἔχων πλῆθος Ἀχαιῶν καὶ Βοιωτῶν, ἐκυρίευσε πρῶτον τὴν Λέσβον καὶ μετὰ ταῦτα τὴν Χίον, στείλας ἀποικίαν εἰς αὐτὴν καὶ ἡγεμόνα τὸν υἱόν του. (2) Τῆς φήμης ταύτης ἀξιοπιστοτέρα ὅσον τὸ καθ' ἡμᾶς φαίνεται ἡ τὴν ἱστορίαν τῆς Χίου μετὰ τῆς Κρητικῆς συνάπτουσα δυναστείας. Κατὰ ταύτην τὴν φήμην, Ῥαδάμανθυς καὶ Μίνως θαλασσοκρατήσαντες ἐκαθάρισαν τὸ αἰγαῖον πέλαγος ἐκ τῶν ληστρικῶν ἐθνῶν καὶ κατέστησαν ἡγεμόνας εἰς πολλὰς αὐτοῦ νήσους. Καὶ ὁ μὲν Ἔρυθρος ἔλαβε τὴν βασιλείαν τῶν Ἐρυθρῶν, ὁ δὲ υἱὸς τῆς Ἀριάδνης Οἰνοπίων ἔφερε κρητικὴν ἀποικίαν εἰς τὴν *Χίον*, τὴν ὁποίαν καὶ ἐκυρίευσεν. (3) Ὁ Οἰνοπίων οὗτος συνοίκισε τὴν νῆσον καὶ ἐδίδαξε τοὺς κατοίκους τὴν ἀμπελουργίαν καὶ τὴν κατασκευήν, κατά τινας μὲν, ἁπλῶς τοῦ οἴνου, κατὰ δὲ τὸν Θεόπομπον (4) τοῦ μέλανος οἴνου. Ἐπὶ τῆς τούτου ἡγεμονείας κατῴκησαν ἔπειτα τὴν νῆσον μὲ τὴν συγκατάνευσίν του καὶ οἱ Κᾶρες καὶ Ἄβαντες. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ καὶ τῶν υἱῶν του (5) ἦλθε κατὰ

---

(1) Mullerus histor. Orchomen. pag. 439.

(2) Διόδωρ. Σικελ. Τόμ. Α. σελ. 397. ἔκδ. Wessel?

(3) Ὁ αὐτὸς ν. 79.— Θουκυδ. σελ. 176. Τόμ. Β.

(4). Παρ' Ἀθην. Δειπνοσ. I. σελ. 26.

(5) Ὁ τάφος τοῦ Οἰνοπίωνος ἐσώζετο ἀκόμη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παυσανίου εἰς τὴν Χίον. Τὸ πρόσωπον μ' ὅλον τοῦτο τούτου τοῦ Οἰνοπίωνος εἶναι ἀμφίβολον καὶ ὄχι ὀλίγον μυθῶδες. Πρῶτον δὲν συμφωνεῖ ὁ Παυσανίας μετὰ τοῦ Διοδώρου οὔτε κατὰ τὸν ἀριθμὸν οὔτε κατὰ τὰ ὀνόματα τῶν υἱῶν του. Ἀντὶ δύω δίδει εἰς τοῦτον πέντε υἱοὺς συνακολουθήσαντας τὸν πατέρα εἰς τὴν Χίον καὶ τοὺς ὀνομάζει

θεῖον μάντευμα ἐκ τῆς Ἱστιαίας (πόλεως τῆς Εὐβοίας) ὁ Ἄμφικλος καὶ ἐβασίλευσεν εἰς τὴν Χίον. Εἷς ἐκ τῶν τούτου ἀπογόνων ὀνομαζόμενος Ἕκτωρ ἐδίωξε πολεμήσας ἐκ τῆς νήσου τοὺς Κᾶρας καὶ τοὺς Ἄβαντας· ἀλλ' ἐνθυμηθεὶς, ὅτι κατὰ τὴν δοθεῖσαν εἰς τὸν Ἄμφικλον μαντείαν, ἐχρεώστει καὶ νὰ συνθυσιάζῃ μετὰ τῶν λοιπῶν Ἰώνων εἰς τὸ πανιώνιον, (1) ὑπήκουσε καὶ ἐκεῖ ἔδειξε τοιαύτην διαγωγὴν ὥστε εἶχε λάβει παρὰ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἰώνων πρὸς ἀνταμοιβὴν ἕνα τρίποδα. Οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Χίου ἔζων ζωὴν ληστρικὴν καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ νησιῶται (2) ἦσαν δὲ τόσον ἔρημοι καὶ πτωχοὶ, ὥστε οὔτε σύμμαχον τὴν ἔλαβον ἀκόμη μετὰ ταῦτα οἱ Ἕλληνες κατὰ τῆς Τροίας, οὔτε ἀξίαν νὰ τὴν λεηλατήσωσιν ἔκριναν. Ὅθεν συμπεραίνεται πόσον εἶναι ἀπίθανον τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ σοφιστοῦ Ἀλκιδάμαντος, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐκάλεσαν εἰς συμμαχίαν κατὰ τῆς Τροίας καὶ τὸν οἰκιστὴν τῆς Χίου Οἰνοπίωνα. (3) Ταῦτα συνέβησαν πρὸ τῶν Τρωϊκῶν χρόνων.

Εἰς τοὺς μυθικοὺς χρόνους πλησίον κατατάττομεν καὶ τὴν ἄγνωστον ἐποχὴν καθ' ἣν συνέβη ἡ ἀποικία τῶν Χίων εἰς τὴν

Τάλον, Εὐάνθη, Μέλανα, Σάλαγον, καὶ Ἀθάμαντα. Δεύτερον, διότι ὁ μὲν Ἴων ὁ Χῖος τὸν ὀνομάζει υἱὸν τοῦ Θησέως, ὁ δὲ Θεόπομπος καὶ ὁ Διόδωρος, υἱὸν τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Ἀριάδνης. Τρίτον, διότι ὁ Παυσανίας διηγεῖται πράγματα ὡς ἐρανισμένα αὐτολεξεὶ ἐκ συγγράμματος ἱστορικοῦ τοῦ ποιητοῦ Ἴωνος ἐν ᾧ αὐτὸς οὕτως ὀνομάζει τὸν Οἰνοπίωνα υἱὸν τοῦ Θησέως.

τήν ποτε Θησείδης ἔκτισεν Οἰνοπίων.

(Πλούταρχ. Θησ· § 20.) Ἐπειδὴ τέλος διηγεῖται ὁ Ἀπολλόδωρος (Βιβλ. I. 4. 3·) ὅτι ὁ Ὠρίων, πρόσωπον καὶ τοῦτο μυθολογούμενον, φθάσας εἰς τὴν Χίον ἐζήτησεν εἰς γυναῖκα τὴν θυγατέρα τοῦ Οἰνοπίωνος Χιόνην ἢ Μερόπην ἢ Αἰρὼ (διότι οὐδὲ εἰς τὰ ὀνόματα συμφωνοῦσιν οἱ μυθολόγοι) καὶ ἐπειδὴ ἠπατήθη παρὰ τοῦ Οἰνοπίωνος ἔφθειρε βιαίως τὴν μελλόνυμφον, ὁ δὲ πενθερὸς δι' ἐκδίκησιν τὸν ἐτύφλωσε μεθυσμένον καὶ κοιμώμενον.

(1) Παυσαν. vii. 4.

(2) Θουκυδ. Κεφ· viii σελ. 182. (ἔκδ. Poppo)

(3) Καὶ δὴ τοῦτον ἔπεμψε Μενέλεως εἰς Χίον πρὸς Οἰνοπίωνα (Ἀλκιδάμ. κατὰ Παλαμ. προδοσ. σελ. 186 τόμ. viii Ρεϊσκ. [illegible]).

ἐν Βοιωτίᾳ Λευκωνίαν καὶ τὸν μεταξὺ τῶν Ἐρυθραίων καὶ Χίων γενόμενον πόλεμον, εἴτε περὶ ταύτης τῆς Λευκωνίας, εἴτε περὶ τῆς ἐν Χίῳ. (1) Ἔστειλαν δὲ οἱ Χῖοι ἀποίκους εἰς τὴν Λευκωνίαν, κατὰ τὸν Πλούταρχον (2) ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Εἰς τὸν γάμον ἑνὸς τῶν γνωρίμων ὅτε ἡ νύμφη φερομένη εἰς τὴν ἅμαξαν ἐπορεύετο εἰς τοῦ γαμβροῦ, ὁ συγγενὴς τούτου καὶ βασιλεὺς τῆς Χίου Ἵπποκλος παίζων ὡς εἰς καιρὸν γάμου ὄχι μὲ σκοπὸν ὑβριστικὸν, ἀνεπέδησεν εἰς τὴν ἅμαξαν· ἀλλ' οἱ φίλοι τοῦ γαμβροῦ ὀργισθέντες τὸν ἐφόνευσαν. Ὁ Θεὸς ἐπρόσταξε τοὺς Χίους νὰ θανατώσωσι τοὺς φονέας, καὶ ἐπειδὴ εἶπον « ὅλοι τὸν ἐφονεύσαμεν » ἀπεκρίθη, « ὅλοι λοιπὸν νὰ ἀφήσητε τὴν πολιν, ἐπειδὴ ὅλοι ἐγίνατε φονεῖς. » Τότε οἱ Χῖοι συναθροίσαντες τοὺς μάλιστα αἰτίους ἢ συμβούλους τοῦ φόνου, ὄχι ὀλίγους, τοὺς ἔστειλαν εἰς τὴν Λευκωνίαν, τὴν ὁποίαν εἶχαν συναποκτήσει μετὰ τῶν Ἐρυθραίων ἁρπάσαντες παρὰ τῶν Κορωνέων. Κατὰ δὲ τὸν μετὰ ταῦτα μεταξὺ Χίων καὶ Ἐρυθραίων (δυνατωτάτων τότε μεταξὺ τῶν Ἰώνων) ἀναφύεντα πόλεμον ἐξεστράτευσαν οὗτοι κατὰ τοῦ Λευκωνίου. Οἱ Χῖοι τῆς Λευκωνίας μὴ δυνάμενοι νὰ ἀντισταθῶσι ἡτοιμάζοντο νὰ ἀφήσωσι τὴν πόλιν μὴ φέροντες ἄλλο τι κατὰ τὰς συνθήκας εἰμὴ τὸ φόρεμα καὶ τὸ ἐπανωφόριον. Ἀκούσασαι αὐτὸ αἱ γυναῖκες ὠνείδισαν τοὺς ἄνδρας ὅτι ἐξήρχοντο ἄοπλοι· ἐπειδὴ δὲ τὰς ἀπεκρίθησαν ὅτι εἶχον ἤδη ὀμώσει, τοὺς ἐσυμβούλευσαν ν' ἀποκριθῶσιν, ὅτι οἱ γενναῖοι ἄνδρες φόρεμα ἔχουσι τὴν λόγχην καὶ ἐπανωφόριον τὴν ἀσπίδα. (3) Ἀκούσαντες τὴν συμβουλὴν τῶν γυναικῶν ἐφόβισαν τόσον τοὺς Ἐρυθραίους διὰ τῆς τόλμης των, ὥστε κανεῖς δὲν ἐσυλλογίσθη νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ, καὶ οὕτως ἐξῆλθον ὅλοι ἔνοπλοι. Οὗτος φαίνεται νὰ

(1) Πολυαιν. Στρατηγημ. viii, 66 σελ. 298.

(2) Γυναικ. Ἀρετ. §. 3.

(3) Ἐκέλευον αὐτοὺς τὰ μὲν ὅπλα μὴ καταλιπεῖν· λέγειν δὲ πρὸς τοὺς πολεμίους ὅτι χλαῖνα μέν ἐστι τὸ ξυστὸν, χιτὼν δὲ ἡ ἀσπὶς ἀνδρὶ θυμὸν ἔχοντι.

ἦναι ὁ αὐτὸς πόλεμος τῶν Χίων πρὸς τοὺς Ἐρυθραίους εἰς τὸν ὁποῖον ἐβοήθησαν οἱ Μιλήσιοι τοὺς Χίους. (1) Ὁ δὲ Φροντῖνος ἱστορεῖ καὶ στρατήγημα τῶν Χίων, τὸ ὁποῖον πιθανὸν ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὸν περὶ Λευκωνίας τοῦτον πόλεμον. (2) Οἱ Ἐρυθραῖοι (λέγει) ἔστησαν εἰς τόπον ὑψηλὸν κατάσκοπον διὰ νὰ τοὺς μηνύῃ τὰ κινήματα τῶν Χίων. Οἱ Χῖοι ἀναβάντες ἐθανάτωσαν τὸν κατάσκοπον καὶ ἐνδύσαντες διὰ τῶν φορεμάτων του ἕνα ἐκ τῶν ἰδίων στρατιωτῶν, τὸν ἔβαλαν εἰς τόπον ἐκείνου· οἱ δ' Ἐρυθραῖοι ἀπατηθέντες ἀπὸ τὰ ψευδῆ μηνύματα τοῦ μετενδυμένου ἔπεσαν εἰς ἐνέδραν. Ἐκτὸς τοῦ πολέμου τούτου συνέβη διαφορὰ θρησκευτικὴ μεταξὺ Χίων καὶ Ἐρυθραίων περὶ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ἡρακλέους. Εἰς τὸν μεταξὺ Χίου καὶ Ἐρυθρῶν πορθμὸν ἐφάνη (ὤ τοῦ θαύματος!) σχεδία ἐρχομένη ἐκ τῆς Τύρου τῆς Φοινίκης καὶ φέρουσα ἄγαλμα Ἡρακλέους. Ἰδόντες αὐτὴν οἱ Ἐρυθραῖοι ἐκ τῆς Μεσάτης (3) Καὶ οἱ ἀπαντικρὺ Χῖοι συνερίσθησαν τίς νὰ κερδήσῃ τὸ θεόπλευστον τοῦτο δῶρον. Μετὰ μακρὰν φιλονεικίαν ὠνειρεύθη τυφλός τις ἁλιεύς, ὀνομαζόμενος Φορμίων, ὅτι αἱ μὲν γυναῖκες τῶν Ἐρυθραίων ἔπρεπε νὰ κόψωσι τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς των, οἱ δὲ ἄνδρες πλέξαντες ἐξ αὐτῶν σχοινίον νὰ εἰσάξωσι τὴν σχεδίαν· ἀλλ' ἐπειδὴ αὐταὶ δὲν ἤθελαν νὰ κόψωσι τὰς τρίχας των, τὸ ἔπραξαν αἱ Θράκισσαι αὐτῶν δοῦλαι καὶ οὕτω ἔσυραν εἰς τὸν λιμένα τὴν σχεδίαν. Ὁ Φορμίων πρὸς ἀνταμοιβὴν ἀνέκτησε τοὺς ὀφθαλμοὺς διὰ τῆς χάριτος τοῦ Ἡρακλέους. Ἔκτισαν μετὰ ταῦτα οἱ Ἐρυθραῖοι ναὸν, τὸ Ἡράκλειον, σωζόμενον ἔτι εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Παυσανίου ὡς ἐσώζετο καὶ αὐτὸ τὸ ἐκ γυναικείων τριχῶν

---

(1) Ἡρόδ. I. 18.—Μετὰ ταῦτα θέλομεν ἰδεῖ ὅτι οἱ Χῖοι δὲν ἐφάνησαν ἀγνώμονες πρὸς τοὺς Μιλησίους.

(2) S. I. Frontin. Stratagem. II. 5. §. 15. p. 265. cum notis Oudendorp.

(3) Μεσάτη κατὰ τὸν Πανσανίαν (vii. 5) ἦτο τὸ ἐπὶ τῆς Ἐρυθραίας γῆς κείμενον ἀκρωτήριον Ἄργεννον (capo bianco) ἢ ὁ περὶ αὐτὸ λιμήν.

πλεκτὸν σχοινίον. (1) Σύγχρονος ἴσως ταύτης τῆς διαφορᾶς εἶναι καὶ ἡ ἐπιβουλὴ τῶν Ἐρυθραίων οἵτινες ἐκάλεσαν εἰς δεῖπνον Χίους τινας, σκοπὸν ἔχοντες νὰ τοὺς φονεύσωσι, καθ' ἣν στιγμὴν ἔμελλον να παρατεθῶσιν εἰς τὴν τράπεζαν τὰ βόεια κρέατα. Ἀλλ' εἷς ἐκ τῶν φίλων τῶν Χίων τοὺς ἐμήνυσε τὸν δόλον διὰ τῶν ἑξῆς στίχων. (2)

Ὦ Χῖοι· πολλὴ γὰρ Ἐρυθραίους ἔχει ὕβρις·
Φεύγετε δειπνήσαντες ὑὸς κρέα μηδὲ μένειν βοῦν

Τοῦτο ἱστορεῖ ὁ Ἀντικλείδης (3) χωρὶς νὰ σημειόνῃ οὔτε εἰς ποῖον χρόνον ἔγεινεν αὕτη ἡ ἐπιβουλὴ, οὔτε ἂν οἱ Χῖοι ὑπῆρξαν τόσον ἀνόητοι νὰ ὑπάγωσιν εἰς τὸ γεῦμα.

Τὰ πλεῖστα τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ἦτον ἀδύνατον νὰ χρονολογηθῶσιν ὡς μεμιγμένα μὲ μύθους, ἂν ὄχι ὅλους ψευδεῖς, ὅλους ὅμως ἀμφιβόλους. Ἐκ τῶν ἐφεξῆς ἀρχίζει ὅπως οὖν τὸ ἱστορικὸν μέρος τῆς Χίου.

Ἐν ᾧ μετὰ τὰ τρωϊκὰ ἡ Ἑλλὰς ὅλη εὑρίσκετο εἰς ἀναρχίαν καὶ στάσεις εἶπε τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν καὶ ἡ βουλὴ τῶν Ἀμφικτυόνων εἰς τὸν Νηλέα, υἱὸν τοῦ Κόδρου βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν, νὰ παραλάβῃ τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ κατοικοῦντας Ἴωνας, διωχθέντας παρὰ τῶν Ἀχαιῶν καὶ νὰ μετοικήσῃ εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Οἱ Ἴωνες διώξαντες τοὺς Κᾶρας ἐκατοίκησαν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Μαιάνδρου καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἐσύστησαν ὑπὸ τὸν γλυκὺν τῆς Ἰωνίας οὐρανὸν βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῆς θέσεως, πλουσιωτάτας ἀποικίας Ἰωνικὰς ἐπονομασθείσας. Μετὰ τῶν Ἰώνων ἠκολούθησαν καὶ Πε-

(1) Παυσαν. vii. 5—Ἀθήν. IX. pag. 384—Παράβ. καὶ τοῦ Ἰωάννου Λαυρεμβεργίου τὴν Grecia antiqua in Gronovii thesauras antiquitat. graecar. Vol. iv. σελ. 71.

(2) Φεύγετε, Χῖοι, τοὺς ἀδίκους Ἐρυθραίους εὐθὺς ἀφ' οὗ φάγετε τὸ χοίρειον κρέας. καὶ μὴ προσμένετε τὸ βόειον.

(3) Ἀθήν. Δειπνοσοφ. IX pag. 384.

λοποννήσιοι καὶ Βοιωτοὶ καὶ ἄλλοι ἀλλαχόθεν Ἕλληνες ἔχοντες ἰδίους ἀρχηγέτας στρατηγουμένους ὅμως ὑπὸ Ἰώνων, υἱῶν ἢ ἀπογόνων τοῦ Κόδρου, ἢ κἂν συγχωρημένων νὰ συγκατοικήσωσι. (1) Ἐκ τούτων τῶν οἰκιστῶν (οἵτινες ἔκτισαν διαφόρους πόλεις) εἷς ἦτο καὶ ὁ Ἐγέρτιος ἢ Ἐγέρτιλος (2) ὅστις παραλαβὼν πλῆθος ἀνθρώπων μιγάδων ἐκ διαφόρων πόλεων κατῴκησεν εἰς τὴν Χίον. (3) Τινὲς δὲ ἦσαν οὗτοι οἱ σύμμικτοι, καὶ ποῖος ἦτο ὁ Ἐγέρτιος δὲν γνωρίζομεν· (4) καθὼς δὲ δὲν εἶναι ἀκριβῶς βέβαιον εἰς ποῖον ἔτος συνέβη ἡ τῶν Ἰώνων ἀποίκισις, οὕτως οὐδὲ ἡ τοῦ Ἐγερτίου εἰς τὴν Χίον δὲν εἶναι γνωστή. Ἀλλ' ὅθεν καὶ ἂν ἦλθεν ὁ Ἐγέρτιος οἱ Χῖοι δὲν ἤθελον συναριθμηθῆ μετὰ τῶν λοιπῶν Ἰωνικῶν πόλεων ἂν οἱ οἰκισταί των δὲν ἦσαν μέγα μέρος Ἴωνες τῆς Πελοποννήσου ἢ τῆς Ἀττικῆς, ἢ κἂν ἂν ὁ ἀρχηγέτης τῆς ἀποικίας δὲν ἦτο Ἴων. Πιθανὸν ὅμως νὰ ἐκτίσθη ἡ Χίος ὀλίγα ἔτη ἀφ' οὗ ἐκτίσθησαν ἡ Μίλητος καὶ

---

(1) Παυσαν. vii 2 — 4—Αἰλιαν. Ποικ. ἱστορ. βιβλ, Η. Κεφ. 4. —Πλούταρχ. περὶ φυγ. 10.

(2) Edw. Simson Chronic. Catholic. 2948.

(3) Χίον δὲ Ἐγέρτιος σύμμικτον ἐπαγόμενος πλῆθος Στράβ. Γεωγρ. 33 6.

(4) Μεταξὺ τῶν μιγάδων τούτων πρέπει νὰ ἦσαν καὶ ἄλλων πόλεων τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς λοιπῆς πλησιοχώρου Ἑλλάδος κάτοικοι ὡς γίνεται πιθανὸν ἀπὸ πολλὰ σημερινὰ Χιακῶν Χωρίων ὀνόματα. Ἡ Κουρούνια π. χ. αἱ Ἐρύθαι, ἡ Ἐλάτα συγγενεύουν τὴν φωνὴν πρὸς τὴν Κορώνειαν, τὰς Ἐρύθρας καὶ τὴν Ἐλάτειαν (Στράβ. IX 404—409) Πόλεις τῆς Βοιωτίας· τὰ Λεοντόπεδα πρὸς τὸ Λεόντιον, μίαν ἐκ τῶν δώδεκα ὁμοσπόνδων πόλεων τῆς Ἀχαΐας (Πολύβ. II. 41. §. 8.) ἤγουν τῆς παλαιᾶς Ἰωνίας, ἢ πρὸς τὴν Λεοντάρνην πόλιν τῆς Βοιωτίας. (Λυκόφρ. Κασάνδ. 645.) ἴσως καὶ τὰ Φυτὰ πρὸς τὰ Οἰνόφυτα τῆς Βοιωτίας (Θουκυδ. I, 108.) οἱ Ἔλυμποι πρὸς τὴν πλησίον τοῦ Βοιωτιακοῦ Ὀρχομενοῦ Ἐλυμίαν Ξενοφ. ἑλλ. ἱστορ. V. 6. §. 13 τὰ Θυμιανὰ πρὸς τὰς Φημίας πόλιν τῆς Βοιωτικῆς Ἀρναίας (Στέφ. βυζάντ. λέξ. Φημίαι) ἡ Καλαμωτὴ καὶ τὸ Πυργὶ πρὸς τὰς Καλάμας (Παυσ. IV, 33.) καὶ τὸν Πύργον (Πολύβ IV. 77. §. 9) πόλεις τῆς Μεσσηνίας; ἡ Καλημασία πρὸς τὴν Καλαμισσὸν Calamissus (Plin. hist. nat. IV. 3) τῆς Λοκρίδος, ἡ Βέσσα καὶ ὁ Δαφνῶνας πρὸς τὴν Βῆσσαν καὶ τὸν Δαφνοῦντα (Στράβ. IX. 426) τὰ Αὐγώνυμα πρὸς τὰς Αὐγειὰς τῆς αὐτῆς Λοκρίδος. (Στράβ. IX 364—426)

ἡ Κολοφῶν (1119) συγχρόνως μετὰ τῶν Ἐρυθρῶν. Λέγω δὲ συγχρόνως διότι καὶ αἱ δύω ἦσαν συντεθειμέναι ὄχι μόνον ἐξ Ἰώνων ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων Ἑλλήνων Βοιωτῶν τῶν πλειοτέρων, καὶ ἡ διάλεκτος (1) τῶν Χίων παρωμοίαζε τὴν τῶν Ἐρυθραίων, καὶ διότι κοινῶς ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Κορωνείας, καὶ διὰ τὴν ὁμωνυμίαν πολλῶν χωρίων ἢ πόλεων Ἐρυθρῶν καὶ Χίου πρὸς πόλεις ἢ χωρία τῆς Βοιωτίας, καὶ διότι τέλος ὑπάρχουσι παλαιὰ νομίσματα φέροντα ΟΜΟΝΟΙΑ ΧΙΩΝ ΕΡΥΘΡΑΙΩΝ. (2)

Ἐπειδὴ ἀφ' οὗ ἡ Χίος ἔγινεν Ἰωνικὴ ἕως εἰς τοὺς Περσικοὺς χρόνους, ἤγουν ἕξ περίπου αἰῶνας, δὲν γνωρίζομεν τὴν ἱστορίαν τῆς νήσου, ἐξεύρομεν ὅμως πόσον ἀξιόλογος καὶ καρποφόρος πρέπει νὰ ἦτο αὕτη ἡ ἐποχὴ, διότι κατ' αὐτὴν ἤρχισε νὰ αὐξάνῃ τὸ ναυτικὸν αὐτῆς καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ νὰ βλαστάνωσι τόσοι Ἐπίσημοι ἄνδρες, ἂς θεωρήσωμεν πῶς ἐπολιτεύοντο ἀνέκαθεν οἱ Χῖοι καὶ εἰς ποίαν κατάστασιν κατήντησεν τὸ πολίτευμά των εἰς τοὺς ὑστέρους χρόνους.

Πᾶσα μία ἐκ τῶν δώδεκα Ἰωνικῶν ἀποικιῶν εἶχεν ἴδιον καὶ ὅλαι ὁμοῦ κοινὸν βασιλέα· ὁ κοινὸς ἦτον εἰς τὴν Ἐ-

---

(1) Ἡ Ἰωνικὴ διάλεκτος τὴν ὁποίαν καὶ οἱ Χῖοι ὡς Ἴωνες ἔπρεπε νὰ λαλῶσι, ἐσχίζετο εἰς τέσσαρας ἄλλας ὑποδιαλέκτους, ἢ χαρακτῆρας ὡς τοὺς ὀνομάζει ὁ Ἡρόδοτος. Μίαν ἐκ τούτων τῶν τεσσάρων ἐλάλουν οἱ Χῖοι καὶ οἱ Ἐρυθραῖοι (Ἡρόδ. Ι· 142.) Ἡ τετραμερὴς αὕτη διαίρεσις ἐξηγεῖται ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν ἐθνῶν, ὅσα ἠκολούθησαν τοὺς ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν Ἴωνας καὶ ἐκ τῆς ἐπιμιξίας τῶν πελασγῶν καὶ Λελέγων καὶ Καρῶν, οἵτινες ἐκατοίκουν πρότερον ταύτας τὰς χώρας. Πότε ἔπαυσαν οἱ Χῖοι νὰ λαλῶσι τὴν Ἰωνικὴν διάλεκτον εἶναι ἄγνωστον· ἐξεύρομεν ὅμως πότε ἔπαυσαν οἱ λόγιοί των νὰ γράφωσιν εἰς αὐτὴν, διότι ὁ τελευταῖος Χῖος ὅστις ἔγραψεν Ἰωνιστὶ εἶναι ὁ τραγικὸς ποιητὴς καὶ ἐπίσημος πεζογράφος Ἴων (Ὀλυμπ. 82— Ἀθήν. Δειπν. 603—604) καὶ διότι μετὰ μίαν περίπου ἑκατονταετηρίδα ὁ Χῖος Θεόπομπος ἔγραψεν εἰς διάλεκτον ἀττικήν. Μεταξὺ λοιπὸν τοῦ χρόνου τούτου ἔπαυσεν ἡ Ἰωνικὴ διάλεκτος νὰ ἦναι γλῶσσα τῶν βιβλίων.

(2) Rasche lexic rei numar I· P 11. pag. 518.

φουσι. (1) Ὁ δυστυχὴς τῆς Χίου βασιλεὺς ὠνομάζετο Ἵπποκλος, ὁ δὲ τῆς Ἐφέσου εἶχε παρὰ τὴν ἰδίαν ἐπικράτειαν καί τινα κυριότητα ἐπὶ τῶν λοιπῶν (κατ' ἀρχὰς τοὐλάχιστον τοῦ ἀποικισμοῦ) καὶ ἐνομίζετο βασιλεὺς ὕπατος ὅλης τῆς Ἰωνίας. (2) Ἀλλ' οἱ βασιλεῖς οὗτοι δὲν εἶχον τὰ προνόμια τῶν σημερινῶν τῆς Εὐρώπης βασιλέων, ἀλλὰ μόνον τὸ ὄνομα ἀπολαμβάνοντες μόνον ἐξαιρέτους τινας καὶ προσδιωρισμένας (3) τιμὰς καὶ χορηγίας συγχωρημένας παρὰ τοῦ λαοῦ ἑκουσίως πρῶτον εἰς αὐτούς, ἔπειτα καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους των, ἂν οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν ἦσαν ἄξιοι νὰ τὰς ἀπολαύωσι· τοιαῦται ἦσαν ἡ πρωτοκαθεδρία εἰς τὰς συνελεύσεις, ἡ στρατηγία εἰς τοὺς πολέμους, ἡ ἄδεια νὰ δικάζωσιν εἰς τὰ κριτήρια καὶ νὰ ἱεροπραγῶσι τὰς δημοσίους θυσίας. (4) Ἦτον ἐν ἑνὶ λόγῳ ὅ,τι ἤθελέ τις τὴν σήμερον ὀνομάσει συνταγματικὴ κληρονομικὴ μοναρχία. Ἀφ' οὗ κατελύθησαν οἱ βασιλεῖς (δὲν εἶναι γνωστὴ ἡ ἐποχὴ, πιθανὸν ὅμως ἀφ' οὗ ἐφονεύθη ὁ Ἵπποκλος) ἔγινε τὸ πολίτευμα τῶν Χίων ἀριστοκρατικὸν καὶ μετὰ ταῦτα ὀλιγαρχικόν. (5) Οἱ ἀριστοκρατικοὶ ὅμως μετεχειρίζοντο τοὺς δημοτικοὺς εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ δίδωσιν ἀφορμὰς στάσεως. Ἔχοντες ναυτικὸν καὶ ἐμπόριον καὶ ζῶντες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς θαλάσσης φυσικὰ δὲν εἶχαν νὰ φοβῶνται τὴν τυραννίαν τῶν ἀριστοκρατικῶν, τοῦτο μὲν διότι ἀπολαύοντες τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα, πολλοὶ δὲ καὶ πλουτιζόμενοι ἐκ τῆς ἐμπορίας δὲν ὑπετάσσοντο εὐκόλως εἰς ἄλλων θελήματα, τοῦτο δὲ ὅτι καὶ οἱ

(1) Στράβ. Γεωγρ. σελ. 632.

(2) Στράβ. Γεωγρ. αὐτόθ.

(3) Ἐπὶ ῥητοῖς γέρασι πατρικαὶ (πατροπαράδοτοι) βασιλεῖαι (Θουκυδ. I. 13).

(4) Ἀριστοτέλ πολιτικ. III, 10 σελ. 97—Στράβ. Γεωγραφ. σελ. 633

(5) Ὅπερ ἐστι νόμοις μὲν καὶ τῷ σωφρονεστάτῳ ἐναντιώτατον, ἐγγυτάτω δὲ τυράννου, δυναστεία ὀλίγων ἀνδρῶν εἶχε τὰ πράγματα (Θουκυδ. III. 62.)

προεστῶτες ἔχοντες χρείαν τῶν δημοτικῶν διὰ τὰς ναυπηγίας καὶ τὰς ναυτιλίας ἠναγκάζοντο νὰ τοὺς μεταχειρίζωνται πραότερον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θουκυδίδης ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ τὴν ἀττικὴν ὀχλοκρατίαν, διὰ τὴν ὁποίαν ἐφυγαδεύθη μὲν αὐτὸς, ἐθανατώθη δὲ ὁ Σωκράτης, καὶ παραβάλλων αὐτὴν πρὸς τὴν πολιτείαν τῶν Χίων καὶ τῶν Λακεδαιμονίων ἐπήνεσε τοὺς Χίους εἰπὼν ὅτι μόνοι αὐτοὶ μετὰ τοὺς Λακεδαιμονίους ἐδείκνυον σκέψιν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις των, μετριότητα δε καὶ φρόνησιν εἰς τὰς εὐτυχίας. (1) Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἐκπεσοῦσα ἡ ἀριστοκρατία εἰς ὀλιγαρχίαν ἐγέννησε φατρίας καὶ στάσεις καὶ τυραννίαν ὄχι μικράν. Ὅπου κυριεύουσιν ὀλίγοι, ὅσον φρόνιμα καὶ ἂν συζῶσι μετὰ τῶν πολλῶν, στασιάζουσι ἐντὸς ὀλίγου πρὸς ἀλλήλους διαιρούμενοι εἰς φατρίας· (2) αἱ δὲ φατρίαι συνεριζόμεναι ποία νὰ κερδήσῃ περισσοτέρους δημοτικοὺς κολακεύουσι δωροδοκοῦσι, διαιροῦσι καὶ φθείρουσι κατὰ μικρὸν ὅλον τὸν δῆμον. Οἱ ὀλιγαρχικοὶ κατ' ἀρχὰς μόνον ὁμονοοῦν ἐφ' ὅσον εἶναι ἀναγκαία ἡ ὁμόνοια διὰ νὰ ἀποκλείσωσι τὸν δῆμον ἐκ τοῦ πολιτεύματος. Ἀλλ' ἀφ' οὗ κατορθώσωσι τὸ ποθούμενον ἕκαστος ἐξ αὐτῶν ἀρχίζει νὰ κρίνῃ τὸν συνολίγαρχόν του ὡς δῆμον, νὰ τὸν βαρύνηται ὡς δῆμον, καὶ τέλος σπουδάζει νὰ τὸν ἀποδιώξῃ ἐκ τῆς φατρίας. Διὰ τοῦτο ἡ ὀλιγαρχικὴ κυβέρνησις καταντᾷ τελευταῖον εἰς τυραννίαν ἢ μεταπίπτει εἰς μοναρχίαν τυραννικὴν, καθὼς συνέβη τῷ ὄντι καὶ εἰς τὴν Χίον ἐπὶ Στράττιδος καθ' ἣν ἐποχὴν ἐξεστράτευσαν ὁ Δαρεῖος κατὰ τῶν Σκυθῶν. (3) Τοῦ Στράττιδος ἡ δυναστεία κατεστράφη ὅταν οἱ Ἀσιανοὶ Ἕλληνες ἀνεγνωρίσθησαν αὐτόνομοι, ὁπότε εἰσήχθη

(1) Χῖοι γὰρ μόνοι μετὰ Λακεδαιμονίους, ὧν ἐγὼ ᾐσθόμην, εὐδαιμονήσάν τε ἅμα καὶ ἐσωφρόνησαν καὶ ὅσῳ ἐπεδίδου ἡ πόλις αὐτοῖς ἐπὶ τὸ κρεῖττον τόσῳ καὶ ἐκοσμοῦντο ἐχυρώτερον. . . . . πλουσιώτατοι ὄντες τῶν Ἑλλήνων (Θουκυδ. viii. 24, 45)

(2) Ἀριστοτ. πολιτικ. Ε. έ. §. 11 σελ. 257.

(3) Ἡρόδοτ. IV. 138.

ἰσονομία καὶ δημοκρατικὸν πολίτευμα, τὸ ὁποῖον ἐπεβεβαίωσεν ὁ πανοῦργος Μαρδόνιος καὶ ἀφ' οὗ οἱ Ἴωνες ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Πέρσας, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἀλλαχοῦ. (1) Μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν βλέπομεν πάλιν ἄλλον, Στράττιν τύραννον τῆς Χίου. Μετὰ ταῦτα εἰσήγαγον πάλιν οἱ ἀριστοκρατικοὶ τὸ πολέτευμά των, τὸ ὁποῖον κατετάραξε τὸν λαόν. (2) Κατὰ τὸ εἰκοστὸν ἔτος ἀκόμη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου οἱ ὀλιγαρχικοὶ εἶχαν ἱκανὴν ἰσχὺν καὶ ἐδιοίκουν τὴν νῆσον ψηφίζοντες ἐξ ἑαυτῶν βουλὴν παριστάνουσαν τρόπον τινα τὸν δῆμον· (3) ἡ ὀλιγαρχία ὅμως αὕτη ἀπέβη μετὰ ταῦτα βοηθουμένη παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν τόσον τυραννική, ὥστε μὴν ὑποφέροντές τινες ἐκ τῶν πολιτῶν τὴν κατέλυσαν. (4)

Ὅταν ἀποβλέψωμεν εἰς ὅλας ταύτας τὰς κατὰ καιροὺς μεταβολὰς τοῦ πολιτεύματος τῆς Χίου, πρὶν ἀκόμη ὑποπέσῃ εἰς τοὺς Ῥωμαίους πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὀλίγον καιρὸν ἀπέλαυσεν εὐνομούμενον καὶ εἰρηνικὸν πολίτευμα. Πλὴν καὶ εἰς τὸ ὀλίγον τοῦτο διάστημα ἀνεφάνη καὶ ηὔξησεν ὁ πλοῦτος της καὶ τὸ ἐμπόριόν της, καὶ εἶναι λυπηρὸν ὅτι δὲν μᾶς ἄφησαν τίποτε περὶ τούτου οἱ ἱστορικοί, διὰ νὰ ἴδωμεν ποῖοι ἦσαν οἱ διάφοροι κλάδοι τούτου τοῦ πολιτεύματος, καὶ κατὰ ποῖον τρόπον συνεισέβαλον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς εὐτυχίας τῶν Χίων.

---

(1) Ἡρόδοτ. v. 37. 38.—vi 43.

(2) Αἰλιαν. ποικ. ἱστορ. ΙΔ. 25 σελ. 198 ἐκδ. Κορ.

(3) Θουκυδ. viii. 9, 14.

(4) Πολλαὶ δὲ καὶ διὰ τὸ ἄγαν δεσποτικὰς εἶναι τὰς ὀλιγαρχίας ὑπὸ τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ τινῶν δυσχερανάντων κατελύθησαν, ὥσπερ ἡ ἐν Χίῳ ὀλιγαρχία ('Αριστοτ. πολ. v. 6) Kortum (Hellenische Staats-verfassungen) §. 115— Poppo (Reitrage Zur Kunde etc) σελ. 18.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Πλοῦτος τῶν Χίων. Πληθὺς δούλων. Ἐπανάστασις τῶν δούλων. Ἐμπόριον καὶ ναυτικὸν τῶν Χίων. Προϊόντα τῆς Χίου. Τέχναι. Δημόσιοι Οἰκοδομαί.

Τὸν μέγαν πλοῦτον τῆς Χίου ἀποδεικνύει μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ ἡ πληθὺς τῶν ἀργυρωνήτων δούλων, ἐκ τῶν ὁποίων, κατὰ τὴν εἰς ὅλας σχεδὸν τας Ἑλληνικὰς πολιτείας κοινὴν ἀῤῥωστίαν, εἶχον τόσους πολλοὺς, ὥστε ὑπερέβαινον ὅλους πλὴν τῶν Λακεδαιμονίων. (1) Πιθανὸν ὅτι τοὺς ἠγόραζον ἐκ τῆς Δήλου, ὅπου ἔφερον καὶ ἐπώλουν ὡς εἰς κοινὸν ἐμπόριον, οἱ ἀνδραποδοκάπηλοι τοὺς δούλους, ὡς ἔκαμναν ἔπειτα καὶ εἰς τοὺς χρόνους τῶν Ῥωμαίων. (2) Οὕτως ἐξηγεῖται ὅπως δήποτε ὅ,τι λέγει ὁ Ἀριστοφάνης εἰς ἓν ἐκ τῶν ἀφανισμένων αὐτοῦ δραμάτων περὶ Χίου. (3)

Ἔπειθ' ὅσοι παρῆσαν ἐπίσημοι ξένοι
Ἐπηκολούθουν, κἠντιβόλουν προσκείμενοι
Ὅπως ἄγων τὸν παῖδα πωλῇς εἰς Χίον
Ἕτερος δ' ὅπως ἐς Κλαζομενὰς, ἕτερος δ' ὅπως
Εἰς Ἔφεσον, οἱ δ' εἰς Ἄβυδον. * * * - -

Οἱ Χῖοι δὲν ἤρχισαν νὰ ἔχωσι δούλους πλὴν ἀφ' οὗ διώξαντες τοὺς προτέρους κατοίκους τῆς νήσου, ἠσθάνθησαν χρείαν ἐργατῶν διὰ τὴν γεωργίαν, καὶ πολὺ πλέον διὰ τὴν θαλασσουργίαν. Τοῦτο συνέβη πολλὰ ὀλίγα ἔτη ἴσως μετὰ τὴν συμβᾶσαν κατὰ τὸ 1091 ἔτος πρὸ Χριστοῦ δούλωσιν τῶν εἱλώτων παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων (πρώτων διδασκάλων τῆς τοιαύτης ἀδικίας) ἤγουν μετὰ 50 σχεδὸν ἔτη ἀφ' οὗ κατοίκισαν τὴν Χίον. (4)

(1) Θουκυδ. xiii. 40.

(2) Στραβ. XIV σελ. 668.

(3) Παρ' Ἀθην. vii σ. 525—Περικυκλόνοντες δηλαδὴ οἱ ξένοι τὸν πωλητὴν τὸν ἔλεγον πήγαινε νὰ τὸν πωλήσῃς εἰς τὴν Χίον κ. τ. λ.

(4) Οἱ Ἀθηναῖοι μικρὸν πρὶν τοῦ στείλωσι τὰς Ἰωνικὰς ἀποικίας εἶχαν διώξει

Μ' ὅλον ὅτι δὲ οἱ Χῖοι δὲν εἶχον δούλους ὁμογενεῖς Ἕλληνας καθὼς οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἀλλ' ἔξωθεν ἀγορασμένους βαρβάρους τοὺς πλείστους Θρᾶκας, (1) πάντοτε ὅμως μένουσιν ἀναπολόγητοι ὅτι πρῶτοι μεταξὺ τῶν Ἰώνων ἐπενόησαν τὴν σωματεμπορίαν ἀμαυρώσαντες ὄχι ὀλίγον τὴν δόξαν των.

Ἐὰν τὸ πολίτευμα τῆς Χίου ἦτο δεσποτικὸν ἡ πληθὺς τῶν δούλων δὲν ἤθελεν εἶναι τόσον ἐπικίνδυνος, διότι ὀλίγη διαφορὰ ἤθελεν ὑπάρχει μεταξὺ δούλων καὶ ἐλευθέρων· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο συγκερασμένον οἱ δοῦλοι βλέποντες ὅτι αὐτοὶ μὲν δὲν ἀπελάμβανον κανὲν προνόμιον, οἱ δὲ λοιποὶ ἔζων ἐλευθέρως ἐμελέτων πάντοτε ἐκδίκησιν. Τοῦτο φοβούμενοι οἱ Χῖοι καὶ ἀφορῶντες εἰς τὴν καθ' ἡμέραν αὐξάνουσαν αὐτῶν πληθὺν ἠναγκάζοντο καὶ νὰ τοὺς κολάζωσιν ἀναλόγως, (2) ἀφ' οὗ μάλιστα ἡδυπαθήσαντες ἤρχισαν νὰ τοὺς μεταχειρίζωνται ὡς ὄργανα τῆς τρυφῆς καὶ τῆς πολυτελείας των. Ἀλλ' ἐπλήρωσαν καὶ αὐτοὶ τὴν ὁποίαν οὐδεὶς ἄδικος ἀποφεύγει ποινὴν μ' ὅσα ἔπαθον πάνδεινα κακὰ ἀπὸ τὰς συχνὰς ἀποστασίας τῶν δούλων.

Οὐδεὶς ἀνθρώπων ἀδικῶν τίσιν οὐκ ἀποτίσει.

Τοιαύτην ἀποστασίαν μᾶς διεφύλαξεν ἡ ἱστορία παραδοξοτά-

(1162 π. χ.) ἀπὸ τὰς Ἀθήνας τοὺς πελασγοὺς, ἤγουν ὅτε δὲν ἠκούετο τὸ ὄνομα τῶν δούλων εἰς κανὲν μέρος τῆς Ἑλλάδος. « Οὐ γὰρ εἶναι τοῦτον τὸν χρόνον σφίσι (Ἀθηναίοις) κω, οὐδὲ τοῖσι ἄλλοισι Ἕλλησι οἰκέτας. » (Ἡρόδοτ. ϛι. 137.)

(1) Χῖοι πρῶτοι τῶν Ἑλλήνων μετὰ Θετταλοὺς καὶ Λακεδαιμονίους ἐχρήσαντο δούλοις· τὴν μέντοι κτῆσιν αὐτῶν οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκείνοις· Λακεδαιμόνιοι μὲν γὰρ καὶ Θετταλοὶ φανήσονται κατασκευασάμενοι τὴν δουλείαν ἐκ τῶν Ἑλλήνων τῶν οἰκούντων πρότερον τὴν χώραν, ἣν ἐκεῖνοι νῦν ἔχουσι, οἱ μὲν Ἀχαιῶν, οἱ δὲ Περῥαιβῶν καὶ Μαγνήτων, καὶ προσηγόρευσαν τοὺς καταδουλωθέντας οἱ μὲν Εἵλωτας, οἱ δὲ Πενέστας· Χῖοι δὲ βαρβάρους κέκτηνται τοὺς οἰκέτας καὶ τιμὴν αὐτῶν καταβάλλοντες (Θεόπομπ. παρ' Ἀθην. ϛI. σελ. 265) Λέγει καὶ ὁ βυζάντιος Στέφανος περὶ τῶν Χίων (λέξ. Χίος). « Οὗτοι δὲ πρῶτοι ἐχρήσαντο θεράπουσιν, ὡς Λακεδαιμόνιοι τοῖς εἵλωσι, καὶ Ἀργεῖοι τοῖς Γυμνησίοις, καὶ Σικυώνιοι τοῖς Κορυνηφόροις, καὶ Ἰταλιῶται τοῖς Πελασγοῖς, καὶ Κρῆτες Μνωΐταις. »

(2) Θουκυδ. VIII 40

την ἂν ἀληθεύωσιν ὅσα ἤκουσε παρὰ τῶν Χίων ὁ Συρακούσιος ἱστορικὸς Νυμφόδωρος. (1) Δρίμακος ὠνομάζετο ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀποστασίας· δοῦλος ἄνθρωπος ἔχων καὶ ἀνδρείαν πολλὴν καὶ πολλὴν νοὸς ὀξύτητα καὶ πανουργίαν, ἐπειδὴ ἐκήρυττεν ὅτι αἱ πράξεις του ἦσαν ἐκ συμβουλῆς Θεοῦ καὶ μαντείας. Καταφυγὼν μετὰ πολλῶν ἄλλων δούλων εἰς τὰ ὄρη ἐδέχετο ἐκεῖ τοὺς καθεξῆς δραπετεύοντας, ὥστε ἐντὸς ὀλίγου κατεςάθη δεσπότης αὐτὸς καὶ ἀρχηγὸς πολυαρίθμου στρατεύματος, καὶ περιερχόμενος ἐλεηλάτει τοὺς ἀγροὺς τῶν Χίων. Οἱ Χῖοι τὸν ἐπολέμησαν πολλάκις ἀνωφελῶς, ἕως οὗ αὐτὸς τοὺς ἐπρόβαλε συνθήκας νὰ μὴ συγχωρῇ τὴν ἁρπαγὴν εἰς καθένα ἐκ τῶν οἰκίων του ἀδιακρίτως, ἀλλὰ νὰ λαμβάνῃ ὅσα ἐχρειάζετο μὲ μέτρα καὶ ζυγία ὡρισμένα καὶ μετὰ τὴν λαβὴν νὰ σφραγίζῃ τὰς ἀποθήκας καὶ νὰ κολάζῃ αὐστηρὰ ὅσους εὕρει κλέπτοντάς τι χωρὶς τῆς σφραγίδος του. Τοὺς ὑπεσχέθη προσέτι νὰ μὴ δέχηται εἰς τὸ ἑξῆς δούλους δραπέτας ἐκτὸς τῶν δι᾽ ἀνυπόφορον σκληρότητα δραπετευόντων, τοὺς δὲ λοιποὺς νὰ ἀποπέμπῃ ὀπίσω. Τοῦτο ἔκαμε καὶ τοὺς δούλους νὰ μένωσιν εἰς τοὺς δεσπότας φοβημένους τὴν κρίσιν τοῦ Δριμάκου, καὶ ὅσους εἶχε πλησίον του νὰ τὸν φοβῶνται πλέον παρὰ τοὺς δεσπότας. Μ᾽ ὅλον τοῦτο οἱ Χῖοι μετὰ καιρὸν ἐκήρυξαν χρήματα καὶ ἐλευθερίαν εἰς ἐκεῖνον ὅστις ἤθελε φονεύσει ἢ φέρει ζῶντα τὸν Δρίμακον. Μόλις ἔμαθε τὸ κήρυγμα γέρων ἤδη τὴν ἡλικίαν ὁ Δρίμακος, καὶ καλέσας τὸν πιστότερον αὐτοῦ δοῦλον τὸν εἶπεν· « Ἡ ἡλικία μου δέν μοι συγχωρεῖ πλέον νὰ ἐλπίζω μακρὰν ζωήν, σὺ εἶσαι νέος ἀκόμη· κόψε τὴν κεφαλήν μου, φέρε την εἰς τοὺς Χίους καὶ λάβε τὰ κηρυχθέντα χρήματα διὰ νὰ εὐτυχήσῃς. » Ἔπραξε πεισθεὶς μετὰ πολλὰς δεήσεις τὸ προσταχθὲν ὁ δοῦλος καὶ ἔλαβε τὴν ἀμοιβὴν παρὰ τῶν Χίων. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δριμάκου ἔπαθον οἱ Χῖοι ἔτι περισσότερα κακὰ παρὰ τῶν δούλων, ὡς᾽ ἐνθυμούμενοι τὴν μετριότητα

(1) Βλέπε ὁλόκληρον τὸ ἑλληνικὸν χωρίον παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ νι σελ. 265—266.

ἐκείνου, τὸν ἐτίμησαν καὶ τοῦ ἔκτισαν ἡρῷον ἐπονομάσαντες « Ἥρωος εὐμενοῦς » ὅπου καὶ εἰς τὸν καιρὸν ἔτι τοῦ Νυμφοδώρου οἱ δραπέται προσφέρουν εἰς αὐτὸν μέρος τι τῶν κλεμμάτων. Εἰς πολλοὺς δὲ Χίους ἐφαίνετο καὶ καθ' ὕπνους ὁ Δρίμακος προλέγων τὰς ἐπιβουλὰς τῶν δούλων, διὰ τοῦτο ἐτιμᾶτο ὑπ' αὐτῶν καὶ διὰ θυσιῶν.

Ἐβλάβησαν προσέτι μεγάλως οἱ Χῖοι παρὰ τῶν δούλων των καὶ ὅτε ἐπολιορκοῦντο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἱκανὰ ἔτη ὕστερον, ὡς θέλομεν εἰπεῖ πλατύτερον ὅταν ἱστορήσωμεν αὐτὴν τὴν πολιορκίαν.

Αἰτίαι τοῦ πλούτου τῶν Χίων ὑπῆρξαν ἐκτὸς τῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν ἀπελάμβανον, καὶ τῆς εὐτυχοῦς θέσεως τῆς νήσου, τὸ ἐμπόριον καὶ τὸ ἀξιόλογον αὐτῶν ναυτικόν. Ὁ Θουκυδίδης τὴν ὀνομάζει μεγίστην τῶν συμμαχικῶν πόλεων, καθ' ἣν ἐλάμβανον παράδειγμα καὶ αἱ λοιπαί· (1) καὶ ὁ Συρακούσιος Ἑρμοκράτης, ἂν καὶ μεγαλύνει ὀλίγον τὸ πρᾶγμα διὰ τὸ συμφέρον του, ὀνομάζει τοὺς Χίους πλουσιωτάτους τῶν Ἑλλήνων. (2) Ὅτι δ' ἐδόθησαν σύνωρα εἰς τὸ ἐμπόριον, τὸ ἀποδεικνύει πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἡ ἀποίκισις τῆς Λευκωνίας. Ἀλλὰ καὶ περὶ τοὺς χρόνους ἀκόμη τοῦ Ὁμήρου (1000 π. χ.) φαίνεται ὅτι ἤνθει τὸ ἐμπόριον τῆς Χίου διότι εἰς τὸν ὕμνον τὸν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ποιημένον ἢ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ὁμήρου (κατὰ τὸν Θουκυδίδην) ἢ ὑπ' ἄλλου τινὸς ποιητοῦ συγχρόνου ἢ ὀλίγον τοῦ Ὁμήρου νεωτέρου, ἡ Χίος ὀνομάζεται λιπαρωτάτη, ἤγουν πλουσιωτάτη. (3)

Καὶ Χίος ἣ νήσων λιπαρωτάτη εἰν ἁλὶ κεῖται

Ἐταξείδευον δὲ ἐμπορευόμενοι οἱ Χῖοι εἰς ὅλας τὰς σποράδας

(1) Θουκυδ. viii, 15.
(2) Θουκυδ. viii, 45.
(3) Ὕμν. εἰς Ἀπόλλων 38.

δας καὶ κυκλάδας νήσους καὶ ἐξαιρέτως εἰς τὴν Δῆλον, κοινὸν τότε ὅλων τῶν Ἑλλήνων ἐμπόριον. (1) Ἐταξείδευον προσέτι εἰς ὅλα τὰ παράλια τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης ἕως εἰς τὰ ἀνατολικὰ καὶ προσβόρεια μέρη τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ὅπου ἦσαν αἱ ἰωνικαὶ ἀποικίαι τῶν Μιλησίων, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Αἴγυπτον. Εἰς τὸν Πόντον παρὰ τὸν οἶνον καὶ ἄλλα τῆς Χίου προϊόντα πιθανὸν ὅτι ἔστελλον καὶ τέχνης ἔργα ὄχι ὀλίγα. Εἰς τὸν Δημοσθένην μνημονεύεται Χῖος ἔμπορος, ὅστις ἐμπορευόμενος ἐκεῖ ἐδάνεισε χρήματα εἰς ἄλλους ἐμπόρους. (2) Εἰς τὰ μακρὰ ταξείδια ἔφερον καὶ τὰ ἴδια τῆς νήσου καὶ τὰ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος προϊόντα. Εἰς αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα ἠρκοῦντο εἰς τὸ παραπλεϊκὸν ἐμπόριον (cabotage) μεταφέροντες ἐκ λιμένος εἰς λιμένα καὶ ἐξ ἄκρας εἰς ἄκραν τὰ ἴδια καὶ τὰ ξένα προϊόντα καὶ μισθόνοντες τὰ πλοῖα των εἰς ἄλλους ἐμπόρους. Εἰς τὴν Αἴγυπτον ὅτι ἐταξείδευον δὲν εἶναι ἀμφιβολία, διότι εἶχον ἐκεῖ ἀποικίαν Χίαν, (3) καὶ εἶχαν λάβει παρὰ τοῦ τότε βασι-

(1) Παυσαν. III. 23. viii. 38 —Στράβ. Γεωγρ· 486. 668.—Plinius xxxiv. 2-, 4. Ἰδοὺ πῶς περιγράφει ὁ ποιητὴς τὴν συνάθροισιν τῶν Χίων καὶ τῶν λοιπῶν Ἰωνικῶν πόλεων εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἀπόλλωνος, τὴν γινομένην εἰς τὴν νῆσον Δῆλον.

Ἔνθα τοι ἑλκεχίτωνες Ἰάονες ἠγερέθονται
Σὺν σφῖσι τεκέεσσι καὶ αἰδοίῃς ἀλόχοισιν
Πάντων γάρ κεν ἴδοιτο χάριν, τέρψαιτο δὲ θυμὸν
Ἄνδρας τ' εἰσορόων καλλιζώνους τε γυναῖκας
Νῆας τ' ὠκείας ἠδ' αὐτῶν κτήματα πολλά.

(Ὁμηρ. Ὕμν. εἰς Ἀπόλ. 147—148, 153, 155.) Τὰ δὲ πλοῖα καὶ τὰ πολλὰ ταῦτα κτήματα τὰ ἀπέκτησαν οἱ Χῖοι μᾶλλον ἐκ τῶν τεχνῶν καὶ τοῦ ἐμπορίου παρὰ ἐκ τῆς γῆς αὐτῶν, ἥτις, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐφεξῆς, ἦτο πετρώδης καὶ μάλιστα πρὸς τὸ ἀρκτικὸν τῆς νήσου μέρος.

(2) Δημοσθεν. πρὸς Λακρίτ. παραγρ. σελ. 941.

(3) Ὁ Πολύαινος ἀναφέρει Χῖον τῆς Αἰγύπτου. (Στρατηγ. II. 28. σ. 69) καὶ Στέφανος ὁ Βυζάντιος φέρει ῥητῶς εἰς δύω μέρη πόλιν Αἰγύπτου ὀνομαζομένην Χίον. Εἰς τὸ πρῶτον « Βερενίκη . . . ἡ πρότερον Χίος . . . . Εἰς δὲ τὸ δεύτερον τὴν ὀνομάζει (ἢ αὐτὴν ἢ ἄλλην) νῆσον· « Ἔφεσος.” ἔστι καὶ Ἔφεσος νῆσος ἐν τῷ Νείλῳ καὶ Χίος, καὶ ἄλλαι ὡς Ἑκαταῖος.

λεύοντος εἰς ἄκρον Φιλέλληνος Ἀμάσεως τὴν ἄδειαν νὰ κτίσωσι καὶ ἐμπόρια. Ἐκ δὲ τῶν ἐννέα Ἑλληνικῶν πόλεων, αἵτινες λαβοῦσαι τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως ἔκτισαν διὰ συνεισφορᾶς λαμπρότατον τέμενος Ἑλλήνιον ἐπονομασθὲν, μία ἦτο καὶ ἡ Χίος. (1) Καθὼς δὲ οἱ Ῥόδιοι ἐταξείδευον καὶ εἰς τὴν Τύρον, ἐμπορίας χάριν, καὶ εἰς τὴν Κυρίνην καὶ εἰς τὴν Καρχηδόνα (2) μετὰ τῶν ἀπαντικρὺ νήσων Σικελίας καὶ Σαρδόνος, καὶ εἰς τὴν παραλίαν τῆς Γαλλίας ὅπου ἤνθει ἡ Ἰωνικὴ τῶν Μασσαλιωτῶν ἀποικία, οὕτω δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἐταξείδευον εἰς ταῦτα τὰ μέρη καὶ οἱ Χῖοι ἔχοντες ναυτικὸν ὄχι πολὺ ὑποδεέστερον τῶν Ῥοδίων, καὶ χρείαν ἐμπορίας πλειοτέραν ἐκείνων. Πόσον δὲ ἤκμαζον οἱ Χῖοι κατὰ θάλασσαν καὶ ὅτι ὑπῆρξεν ἐποχὴ καθ' ἣν ἐθαλασσοκράτησαν (3) τὸ ἀποδεικνύουσι πολλαὶ περιστάσεις τῆς ἱστορίας της. Εἰς τὴν ἐν Λάδῃ ναυμαχίαν μόνοι οἱ Χῖοι συνεισέφερον ἑκατὸν τριήρεις. (4) Ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι ἤρπασαν εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους τὰ πλοῖα των, μόνον εἰς τοὺς Χίους καὶ εἰς τοὺς Λεσβίους δὲν ἐτόλμησαν νὰ τὰ ἀφαιρέσωσιν, οἵτινες ἔδωκαν μὲν κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου πεντήκοντα πλοῖα πρὸς βοήθειαν, ὄχι ὅμως ὡς οἱ λοιποὶ, ἀλλ' ὡς σύμμαχοι αὐτόνομοι. (5) Θέλομεν προσέτι ἰδεῖ ὅτι μόνοι οἱ Χῖοι συμμαχήσαντες κατὰ τὸ εἰκοστὸν ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἦσαν ἱκανοὶ νὰ ἐναντιωθῶσιν εἰς τὰ μέρη τῆς Ἰωνίας πρὸς τὸν στόλον τῶν Ἀθηναίων· διὰ τοῦτο παρατηρεῖ καὶ ὁ Ἰσοκράτης

(1) Ἡρόδοτ. II. 178.

(2) Ὅτι τὸ ἐμπόριον τῶν Χίων ἐξετείνετο ἕως εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς πιστοῦται τρόπον τινα καὶ ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Θεοκρίτου, ὅστις συνέγραψεν "ἱστορίαν Λιβύης" ὡς θέλομεν εἰπεῖν ἐφεξῆς. βλ. βίον Θεοκρίτ.

(3) Ἐκέκτηντο δὲ καὶ ναυτικὸν ποτὲ Χῖοι καὶ ἀνθήπτοντο τῆς κατὰ θάλατταν ἀρχῆς καὶ ἐλευθερίας, (Στράβ. Γεωγρ. xiv. σελ. 645.)

(4) Ἡρόδοτ. vi 8. 15.

(5) Θουκυδ. I. 19· II 58.

(1) ὅτι ὅσοι εἶχον τοὺς Χίους ἐκ μέρους των, ἐκεῖνοι ἐνίκων εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὰ Σικελικὰ, ὅπου εἶχαν χάσει μέρος τοῦ στόλου των, τοὺς ἀπέμειναν ἀκόμη ἑξήκοντα πλοῖα.(2) Καὶ μ' ὅλον ὅτι ἐσμικρύνθη ὑπὸ τῶν ἐφεξῆς πολέμων ὁ στόλος των,ηὔξησε πάλιν καὶ ἐκρατύνθη ἐπὶ τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου, ὥστε μετὰ τοῦ τῶν Ῥοδίων καὶ Βυζαντίων νὰ ἦναι ὁ ἰσχυρότερος μεταξὺ ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν νήσων.

Καθὼς εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους ὠνομάζετο ἡ Χίος ὁ κῆπος τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ τὸ ἄνθος ἢ ἡ παράδεισος τοῦ αἰγαίου πελάγους, (3) οὕτω καὶ εἰς τοὺς παλαιοὺς ἠριθμεῖτο μεταξὺ τῶν πέντε νήσων τῶν Μακάρων διὰ τὸ εὐκραὲς αὐτῆς κλίμα καὶ τὴν εὐκαρπίαν τῆς χώρας. (4) Μόνον δὲ πρὸς τὰ βόρεια μέρη ἦτο καὶ εἶναι πετρώδης καὶ ἄκαρπος. (5) Ἐκ τῶν παρὰ τοῖς παλαιοῖς μνημονευομένων πολλῶν προϊόντων τῆς Χίου ἐπισημότερα ἦσαν τὰ ἐφεξῆς.

Οἶνος. Ὁ τιμιώτερος ὄχι μόνον τῆς Χίου ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς Ἑλ-

---

(1) Ἐπεὶ καὶ περὶ Χίων ἔχοιμ' ἂν τοῦτον τὸν λόγον εἰπεῖν ὡς ὁποτέροις ἐκεῖνοι προσθέσθαι βουληθεῖεν οὗτοι κατὰ θάλατταν κρείττους ἦσαν. (Πανηγυρ. σ, 65. ἔκδ. Κορ.) Ἐφώναζε καὶ ὁ Δημοσθένης παραπονούμενος (περὶ στεφάν.) πῶς ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν νὰ ἔχῃ συμμάχους τοὺς ἀσθενεστέρους μόνον τῶν νησιωτῶν, καὶ νὰ στερῆται τὴν Χίον, Ῥόδον καὶ Κέρκυραν!

(2) Θουκυδ. viii 6.

(3) Βλ. Κλάρκιον Saturday Magazine 1836. vol. viii. σ. 227.

(4) Αἱ δὲ νῆσοι Λέσβος, Χίος, Σάμος, Κῶς, Ῥόδος διαπνεόμεναι καὶ τὸν ἀέρα παρεχόμεναι τοῖς ἐνοικοῦσιν ὑγιεινὸν, « ἔτι δὲ τοῖς καρποῖς ἐπιτυγχάνουσαι μᾶλλον εὐπορίας ἔγεμον καὶ ταχὺ τοὺς κατοικοῦντας αὐτὰς μακαρίους ἐποίησαν . . . . Καθόλου δὲ αἱ προειρημέναι νῆσοι διήνεγκαν εὐδαιμονίᾳ μάλιστα τῶν σύνεγγυς κειμένων οὐ μόνον κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἡμετέραν ἡλικίαν· ἀρετῇ γὰρ χώρας, τόπων εὐκαιρίᾳ, ἔτι δὲ ἀέρων κράσει κ. τ. λ. τῆς εὐπορίας τῶν ἀγαθῶν αἰτίας γενομένης τῆς προσηγορίας. Διόδ. Σικελ. v. 82.— Καὶ αὐτὸς ὁ μισέλλην Βαρθόλδυς κατακρίνων τὸ κλίμα τῶν Ἑλληνικῶν νήσων ἐπαινεῖ τὸ τῆς Χίου καὶ Μιτυλήνης. (Voyage en Grèce fait dans les annèes 1803 —4. tom, I. σελ. 145.)

(5) Ἀθήν. II. 6. Χίος παιπαλόεσσα Ὁμηρ. Ὕμν. εἰς Ἀπόλ.

λάδος κατὰ τὸν Στράβωνα(1) ἦτο ὁ Ἀριούσιος ἐκ τῆς Ἀριουσίας χώρας τῆς Χίου, οὕτως ὀνομασθείς (2) Καὶ ὁ Πλίνιος (3) ἀναφέρει τὸν οἶνον τοῦτον καὶ ἄλλοι πολλοὶ συγγραφεῖς πεζοί τε καὶ ποιηταί· μόνον Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λαλεῖ περὶ αὐτοῦ ὡς νὰ ἦτο διάφορος τοῦ Χίου οἴνου. (4) Πρῶτος ὁ Ἀριστοφάνης ἐγκωμίασε τὸν οἶνον τῆς Χίου. (5)

Οἶνος δὲ Χῖος ἐστι περιλελειμμένος
Καὶ τἄλλ' ἀγαθὰ πρὸς ταῦτα μὴ βραδύνετε

ἔπειτα ὁ Βιργίλιος (6)

Vina novum fundam calathis Ariusia nectar

καὶ ὁ Ὁράτιος (7)

Quo Chium pretio cadum
mercemur . . . . ,

καὶ ὁ Τίβουλος ὅστις λέγει (8)

Nunc mihi fumosos veteris proferre Falernos}
Consulis, et Chio Solvite vincla cado

καὶ πλῆθος ἄλλων συγγραφέων. (9) Οἱ Ῥωμαῖοι διὰ νὰ διορθό-

---

(1) Εἶθ' ἡ Ἀριουσία χώρα . . . οἶνον ἄριστον φέρουσα τῶν Ἑλληνικῶν. (Γεωγρ' σ. 645.)

(2) Γαλην: περὶ ἀντιδότ. σελ. 28. τόμ. ΙΔ—περὶ θεραπευτ. μεθόδ. (σ. 832: τόμ. Ι.)

(3) Ex Chio quod Arvisium vocat (Hist. nat. xiv. 7.)

(4) Οὐ πολυπραγμονητέον τοίνυν τὸν οἶνον τὸν Χῖον, ἂν ἀπῇ, οὐδὲ τὸν Ἀριούσιον ὅταν μὴ παρῇ. (Παιδαγωγ' II. 2 σελ. 156.)

(5) Ἐκκλησιαζ. 1139.

(6) Eclog v. 71.—ὁ αὐτὸς ποιητὴς ἐπαινεῖ καὶ τὸν Φαναῖον οἶνον τῆς Χίου Eclog II. 98.

(7) Carmin III. od 19.

(8) Ἐλεγ. βιβλ. 3.

(9) Ἀθήν. I. σ. 28—29—Αἰλιαν. ποικ. ἱστορ. xii. 31.—Εὔδημος ὁ ἰατρὸς (παρὰ Γαληνῷ περὶ ἀντιδ. II. τόμ. II. σ. 452) Ὁ Βωμολόχος Λουκιανὸς ἔπλασε καὶ ποταμὸν ῥέοντα οἴνου Χίου τόσον βαθὺν ὥστε νὰ σηκόνῃ καὶ πλοῖα « ὥστε ἐνιαχοῦ καὶ ναυσίπορον εἶναι δύνασθαι. » (Ἀληθ. ἱστορ. I. 7.)

νωσι τὸ δριμὺ τοῦ Φαλερίνου οἴνου τὸν ἥνονον μετὰ τοῦ Χίου, (1) καὶ ὁ Καῖσαρ τὸ ἑσπέρας τοῦ θριάμβου του ἐπρόσφερεν εἰς τοὺς προσκληθέντας πολλοὺς ἀμφορεῖς οἴνου Χίου καὶ Φαλερίνου. (2)

Κατὰ τὸν ἰατρὸν Μνησίθεον ὑπῆρχον τρία εἴδη Ἀριουσίου οἴνου διαφέροντα κατὰ τὴν αὐστηρότητα. (3) Ἐν γένει ἐθεωρεῖτο ὁ οἶνος τῆς Χίου ὡς εὔτροφος, καὶ πεπτικός, καὶ προσηνὴς καὶ ὀλιγώτερον τῶν ἄλλων μεθυστικός, (4) ὠφέλιμος δὲ ὄχι μόνον εἰς πολλὰς ἀσθενείας τῶν ὀφθαλμῶν, (5) ἀλλὰ καὶ εἰς σύνθεσιν τῶν ἀντιδότων φαρμάκων (6) καί τινων ἄλλων μεταλλικῶν παρασκευῶν. (7)

Εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Χῖος οἶνος ἐπωλεῖτο ἀκριβώτατα καὶ ἠριθμεῖτο μεταξὺ τῶν διὰ τὸ βαρύτιμον πολυτελῶν πραγμάτων. (8) Ὁ κάδος ἐτιμᾶτο μίαν μνᾶν, καὶ οἱ ἔμποροι Χῖοι μάλι-

---

(1) Ὁ Ὁράτιος παραβάλλει τὸ μῖγμα τοῦτο πρὸς τὴν ἕνωσιν τὴν ὁποίαν ἔκαμνεν ὁ ποιητὴς Λούκιλλος τῶν Γραικικῶν καὶ Λατινικῶν λέξεων (Serm. Sat. 10 v. 24.)

(2) Καὶ ὁ Ὁρτένσιος τόσον τὸν ἐτίμα ὥστε ἀφῆκεν εἰς τοὺς κληρονόμους του δεκακισχιλίους κάδους οἴνου Χίου.

(3) Παρ' Ἀθήν. Δειπν. σελ. 32.

(4) Διοσκορ. v. 10.—Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πραίτωρ Γάϊος ἔφερε, κατὰ τὸν Πλίνιον, τὸν οἶνον ἐκ τῆς Χίου διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὰς δυνάμεις του προστάξαντος τοῦ ἰατροῦ. Αἰτία δὲ τῆς ἀρετῆς τοῦ Χίου οἴνου πιθανὸν νὰ ἦτο ἡ ἀργιλλώδης φύσις τῆς γῆς καὶ ἡ φυτεία της ἀπὸ πίτυας διὰ τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη καὶ Πιτυοῦσσα. « Τὰ γὰρ πιτυώδη χωρία λεγουσίν (Πλούταρχ. Συμποσ. v. 3. § 1.) ἡδύοινον » τὴν ἄμπελον φέρειν· καὶ τὴν θερμότητα τῆς γῆς Θεόφραστος αἰτιᾶται. Καθόλου » γὰρ ἐν ἀργιλλώδεσι τόποις φύεσθαι τὴν πίτυν."

(5) Τὰ διὰ Χίου οἴνου κατασκευαζόμενα σύνθετα ἰατρικὰ φάρμακα τῶν ὀφθαλμῶν ὠνόμαζων οἱ ἰτροὶ Χιακὰ κολλύρια (Παῦλος Αἰγίν. βιβλ. Γ. Κεφ. 22.) Gorraeus definit. Medic σελ. 357.

(6) Γαλην. περὶ συνθέσ. φαρμάκ. τῶν κατὰ γέν. 1. 8. II. 10. τόμ. xiii σελ. 405—518—Ὑγιεινῶν τόμ. vi σ. 275.—περὶ εὐχύμ. καὶ κακοχύμ. τροφ. τόμ. vi σ. 803. (ἔκδ. Kühn).

(7) Ὁ Νυμφόδωρος τὴν μετεχειρίζετο εἰς προπαρασκευὴν τῆς Καδμείας· (Plinius xxxiv 10 § 22.)

(8) Πλούταρχ. περὶ εὐθύμ. § 10.

ότα οἱ φιλάργυροι ἐστεροῦντο πολλάκις τὸν ἐντόπιον οἶνον διὰ νὰ τὸν πωλῶσιν ἔξω τῆς νήσου. Εἷς ἐκ τούτων κατεδικάσθη ἑκουσίως νὰ ἐκλέγῃ ἐκ τῶν οἴνων τὸν ὀξινώτατον πρὸς ἰδίαν χρῆσιν διὰ νὰ κερδαίνῃ περισσότερα πωλῶν τὸν καλόν. Τούτου ὁ ὑπηρέτης ἐρωτηθεὶς ὑπὸ φίλου « τί κάμνει ὁ δεσπότης σου; » καταφρονῶν, ἀπεκρίθη, τὰ παρόντα καλὰ, ζητεῖ τὰ κακά. (1)

Μαστίχη. Μαστίχη ἐγεννᾶτο καὶ εἰς τὴν Ἰνδίαν καὶ Ἀραβίαν καὶ ἀλλαχοῦ, (2) ἀλλ' ἡ ἐν Χίῳ ὑπερεῖχεν ὅλας καὶ κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ κατὰ τὴν ποσότητα. Ὁ Γαληνὸς τὴν ἐπαινεῖ ὡς εἰς καταπότια καὶ ἄλλας συνθέσεις ἰατρικὰς χρήσιμον καὶ τὴν προκρίνει τῆς Αἰγυπτίας. (3) Ἦτο προσέτι ἡ μαστίχη μέρος συστατικὸν τῆς πάλαι μὲν περιβοήτου, νῦν δὲ σχεδὸν ἀχρήστου Θηριακῆς τοῦ Ἀνδρομάχου.

Λοιπὴ δ' ἐκ κραναῆς Χίου δραχμῆς βάρος εἴη
Μαστίχη. (4)

Ἐκ τῆς μαστίχης κατεσκεύαζον οἱ Χῖοι καὶ μαστιχέλαιον χρήσιμον εἰς πολλὰς ἀσθενείας (5) καὶ γνωστὸν εἰς τοὺς Ρωμαίους. (6) (mastichinum oleum.)

Σῦκα. Εἰς τὰ περίφημα σῦκα ἠριθμοῦντο καὶ τὰ Χῖα (7)

---

(1) Πλούταρχ. περὶ εὐθυμ. § 8.

(2) Γεννᾶται δὲ καλλίστη καὶ πλείστη ἐν Χίῳ τῇ νήσῳ (Διοσκορ. Tom. I. σελ. 93 ἐκδ. Sprengel) Et in India et in Arabia . . . . laudatissima autem Chia, candida cujus pretium in libras xx. nigrae vero xii. Chia a lentisco traditur gigni gummi modo; adulteratur ut thura, resina etc. (Plinius xii 17. 36—Diction. d' hist. natur λεξ. Lentisque vol. xvii. Τὴν ἐκ τοῦ σχίνου ῥέουσαν μαστίχην ὀνομάζει ὁ Διοσκορίδης καὶ ῥητίνην σχινίνην (αὐτόθ.) —Παράβ. καὶ Γαληνὸν περὶ τῆς τῶν ἁπλ. φαρμ. κράσ. κ.τ.λ. σελ. 68 118 vol. 12.

(3) Γαλην. περὶ συνθ. φαρμ. τῶν κατὰ τόπ. tom. xiii σελ. 956—181.

(4) Γαλην. περὶ ἀντιδότ. II. σελ. 431.

(5) Διοσκορίδ. I. 51. Συντίθεται δὲ ἐν Χίῳ τῇ νήσῳ κάλλιστον . . . — Γαλην. περὶ τῆς τῶν ἁπλ. φαρμ. κράσ. καὶ δυν. βιβλ. viii. σελ. 66.

(6) Scriptor. rei rustic. veter latinor. tom. III. pag. 128.

(7) Ἀθήν. Δειπνοσ. σελ 75.

φόσον, ὥστε ἔφερον εἰς τὴν Ῥώμην ὄχι μόνον τὸν καρπὸν ξηρὸν ἀλλὰ μετεφύτευον καὶ δένδρα ἐκ τῆς Χίου (ficus chia.) Εἶπε καὶ ὁ Κολουμέλλας, (1)

Livia Chalcidicis et Caunis aemula Chiis
Purpureae que Chelidoneae pingues que mariscae·

Ἀναφέρουσι τὰ Χῖα σῦκα (Chia alba nigra) καὶ ὁ Μακρόβιος καὶ ὁ Μαρτιάλης. (2)

Μάρμαρα. Εἰς τὰς παρὰ τοῖς παλαιοῖς ὀνομαστὰς λιθοτομίας ἠριθμοῦντο καὶ αἱ τῶν Χίων. (3) Ὁ Θεόφραστος ὀνομάζει καὶ λίθον τινα τῆς Χίου μαῦρον καὶ διαφανῆ, (4) ὄχι ὅμως καὶ ἀνθράκια ὡς ἐνόμισεν ὁ Πλίνιος μὴ νοήσας τὸν Θεόφραστον. (5) Εἰς τὰς λιθοτομίας τῆς Χίου εὑρέθη κατὰ τὸν Καρνεάδην λίθου κοπέντος κεφαλὴ πανίσκου (6) καὶ εἰς ταύτας ἐφάνησαν πρῶτον, κατὰ τὸν Πλίνιον, (7) ποικιλόχρωτα

---

(1) Salmasius exercitation plinian vol. II. σελ. 938.

(2) Epigram, 24. βιβλ. 7·

(3) Διωνομασμέναι λιθοτομίαι Παρίων τε καὶ Πεντελικῶν καὶ Χίων τε καὶ Θηβαϊκῶν (Θεόφρ. περὶ λίθ. § 6. τόμ· I. σελ. 687 ἐκδ. Schneid.) Λατόμιον μαρμάρου λίθου (Στρ. Γεωγρ. 645, —Marmor Chium Plinius V. 31 38) Ἡ λέξις Λατόμιον σώζεται ἀκόμη τὴν σήμερον ἔχουσα καὶ συνώνυμον θηλυκὸν Πελεκανία, καὶ κεῖται πρὸς ἄρκτον τοῦ Παλαιοκάστρου παρὰ τὸν Κωφὸν λεγόμενον ποταμὸν πλησίον τῶν Λειβαδείων. Ἐκ τούτου τοῦ Λατομίου κόπτουσι καὶ τὴν σήμερον οἱ κάτοικοι τὰ μάρμαρα.

(4) Ἔστι δέ τις καὶ μέλας αὐτόθι (ἐν Αἰγύπτῳ ὅμοιος τῷ Χίῳ (Θεόφρ. αὐτόθ. σελ. 688.) Τὸν Θεόφραστον ἀντέγραψε καὶ ὁ Πλίνιος λέγων Theophrastus auctor est et translucidi lapidis in Aegypto, quem Chio similem ait (hist. natur xxxvi 17. § 28.)

(5) Τὸ χωρίον τοῦ Θεοφράστου τὸ ὁποῖον ἠπάτησε τὸν Πλίνιον εἶναι τὸ ἐφεξῆς. « Οἷον το ἀνθράκιον (rubin) τὸ ἐξ Ὀρχομενοῦ τῆς Ἀρκαδίας· ἔστι δὲ οὗτος μελάντερος τοῦ Χίου· Κάτοπτρα δὲ ἐξ αὐτῶν ποιοῦσι » (περὶ λίθ. τόμ. I. σελ. 694) Παράβ. καὶ Becmann Beytr. Zur Geschicht. der Erfind. tom. III. pag 497. — Schneider annotat in Theophrast. tom. iv pag 565.)

(6) Cicero de divination lib. I.

(7) Primum (ut arbitror) vercicolores istas maculas Chionum lapicidinae ostenderunt quum extruerent muros facete in id M. Ciceronis sale· omnibus enim ostentadant ut magnificum; multo, inquit, magis mirarer si Tibur tiburtino fecissetis. (Plin. hist. natur xxxvi. 6, § 5.) Παραβ. καὶ Bayle diction, philosoph· Tibur, καὶ τὸν αὐτόθι ὑπομνηματιστὴν Ἀρδουῖνον,

μάρμαρα, διὰ τῶν ὁποίων ἔκτιζον οἱ Χῖοι τὸ τεῖχος τῆς πόλεως, ὅτι εὑρέθη κατὰ τύχην εἰς τὴν Χίον καὶ ὁ Κικέρων, τοῦ ὁποίου μᾶς διεφύλαξε καὶ τὸ πρὸς τοὺς Χίους σκῶμμα, καυχωμένους πρὸς ὅλους εἰς τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ τείχους των. « Πολὺ πλέον, εἶπεν ὁ Κικέρων, ἤθελα θαυμάσει τὸ τεῖχος σας ἂν τὸ ἐκτίζετε διὰ μαρμάρων τοῦ Τιβούρτου. » (Tivoli) Τὸ σκῶμμα δὲ συνίσταται εἰς τοῦτο· τὰ περισσότερα οἰκοδομήματα τῆς Ῥώμης ἐκτίζοντο διὰ μαρμάρων τοῦ Τιβούρτου. Ἔλεγε λοιπὸν ὁ Κικέρων πολὺ πλέον ἤθελα θαυμάσει τὸ τεῖχος σας ἂν τὸ ἔβλεπα κτισμένον ἐκ παρομοίων μαρμάρων τῶν ὁποίων ἡ εἰς Χίον μετακομιδὴ ἐπῄτει δαπάνην βασιλικήν. Τὰ μάρμαρα τῆς Χίου εὐφημίζει καὶ Παπίνιος ὁ Στάτιος. (1)

Χία Γῆ. Ὁμοία σχεδὸν κατὰ τὴν δύναμιν τῆς Σαμίας· (2) εἶχε τὴν ἰδιότητα νὰ δίδῃ καλὸν χρῶμα εἰς τὸ πρόσωπον καὶ εἰς ὅλον τὸ σῶμα καὶ νὰ ἀφανίζῃ τὰς ῥυτίδας τοῦ προσώπου, (3) διὰ τοῦτο καὶ αἱ γυναῖκες τὴν μετεχειρίζοντο εἰς τὸ νὰ τρίβωσι τὸ δέρματων πρὸς καλλωπισμόν. (4) Ἔμβαινε καὶ

---

(1) Lib. iv. 43.

Et Chios et gaudens fluctus acquare Caristos.

(παρὰ Μουστοξύδῃ ἐν Αἰγίν. ἐφημερ. σελ. 63.)

(2) Γαλην· περὶ τῆς τῶν ἁπλ. φαρμ· κρασ. καὶ δυν. iv I. — Πλίνιος xxxv. 16.

(3) Καὶ τῆς Χίας δὲ τὴν λευκὴν καὶ ὑπότεφρον παραληπτέον καὶ τῇ Σαμίᾳ ἐμφερῆ. Πλακώδης δὲ ἐστὶ καὶ λευκή, τοῖς δὲ σχήμασι τῆς ἀναπλάσεως διαφέρουσα. Δύναμιν δ' ἔχει τὴν αὐτὴν τῇ Σαμίᾳ· τετανὸν δὲ καὶ στίλβον, ἔτι δὲ εὔχρουν τὸ πρόσωπον καὶ ὅλον τὸ σῶμα ἀποτελεῖ. Σμήχει δὲ ἀντὶ νίτρου ἐν βαλανείῳ. (Διοσκορ. v. 174) — Γαλην. (περὶ τῆς τῶν ἁπλ. κ. τ. λ. σελ. 180 βιβλ. I.)

(4) Est in medicaminibus et Chia terra candicans effectus ejusdem qui Samiae. Usus ad mulierum maxime cutem (Plin. hist. nat. xxxv 18. 56.

εἰς τὰ Λουτρὰ ἀντὶ τοῦ νίτρου (1) καὶ εἰς σύνθεσιν ἴσως τῶν Χιακῶν κολλυρίων.

Γῆ κεραμῖτις. Ἐκ ταύτης κατεσκευάζοντο διάφορα ἀγγεῖα *Χῖος κέραμος* περιεκτικῶς ὀνομαζόμενα. (2) Τὰ κεράμια ταῦτα ὠνομάζοντο καὶ στάμνοι (3) καὶ σταμνία, κατὰ τὸν Φώτιον, καὶ κάδοι· ὁ δὲ Λουκιανὸς ἀναφέρει καὶ πίθους Χίους. (4) Χῖον, ἐλλειπτικῶς, ἐσήμαινε λαγήνιον τῆς Χίου ἢ κενὸν ἢ πλῆρες Χίου οἴνου. (5) Χῖον κεράμιον ἢ κενὸν ἢ πλῆρες ἦτο καὶ τὸ δῶρον, τὸ ὁποῖον εἶχε χαρίσει ὁ ἐκ Χίου τραγικὸς ποιητὴς Ἴων εἰς ἕκαστον ἐκ τῶν Ἀθηναίων ὅταν ἐνίκησεν εἰς τὰς Ἀθήνας. (6) Ὡς προϊόντα τῆς Χίου ἀξιόλογα ἀναφέρονται καὶ τὰ ἐφεξῆς· ὁ σῖτος, τὸν ὁποῖον οἱ Ῥωμαῖοι ἐπρομηθεύοντο ἐκεῖθεν (7) οἱ χερ-

(1) Λέγει καὶ ὁ Φίγκιος (Versuch einer medic. topogr. Geogr. I. Bd. σελ. 136) ὅτι οἱ νησιῶται τοῦ Αἰγαίου πελάγους μεταχειρίζονται τὴν Χίαν γῆν ἀντὶ σάπωνος εἰς τὰ λουτρά των.

(2) Στράβ. Γεωγρ. vii. σ. 317— Ὁ Στράβων ἐλέγχει (αὐτόθ.) καὶ τὸν ἱστορικὸν Θεόπομπον τὸν Χῖον, ὅτι ἰδὼν Χῖα κεράμια εἰς τὸν Νάρωνα, ποταμὸν τῆς Δαλματίας ἐσυμπέρανεν ὅτι ἤρχοντο ἐκ τῆς Χίου ὄχι διὰ τοῦ πελάγους ἀλλὰ δι' ἀφανοῦς ὑπονόμου ἐκτεινομένου ὑπὸ τὸ πέλαγος ἀπὸ τὴν Χίον ἕως εἰς τὴν Ἀδριατικὴν παραλίαν.

(3) Πολυδ. Ὀνομας. σελ. 474.

(4) Ἀληθοῦς ἱστορ. II. 40.

(5) Ἀθήν. xiii. σελ. 579 —Analect. Brunck. tom. II. pag. 48. καὶ τόμ. III. Lection et emendat pag. 134.

(6) Ἀθήν. Δειπνοσοφ. σελ. 3 — Ἦτο βέβαια πολλὰ μεγάλον τὸ δῶρον ἐὰν τὰ ἀγγεῖα ἦσαν πλήρη· ἀλλὰ δὲν ἦτο μικρὰ οὐδ' ἡ δωρεὰ τῶν κενῶν, 20000, τοὐλάχιστον ἀγγείων, ὅσοι ἦσαν οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται, ἂν ὑποθέσωμεν μάλιστα ὅτι ἦσαν τιμιώτερα διὰ τὴν τέχνην τῆς κατασκευῆς παρὰ διὰ τὴν ὕλην.

(7) M. Varr. rer. rustic. lib, II. εἰς τὴν ἔκδ. τοῦ Σνεϊδέρου Scriptor. I, rustic tom. I. pag. 212.

σαῖοι κοχλίαι, (1) τὸ ἔλαιον, (2) ἡ τερμινθίνη, (3) ἡ τραγο-ρίγανος, (4) τὰ κτένια τῆς θαλάσσης, (5) τὸ ἄμυλον· (6) (κα-ταστατὸς) τὰ ὀστρείδια(7) τὸ κώνειον (8) καὶ τὰ κεράτια chia melus (auct. de finib.) τὰ ὁποῖα ἐφύοντο αὐτόματα εἰς τὴν Χίον (κοινῶς κουντουρούδια).

Πόσον ἐξεῖχον οἱ Χῖοι κατὰ τὰς τέχνας μαρτυροῦσι μὲν οἱ τόσοι ἔνδοξοι τεχνῖται τοὺς ὁποίους θέλομεν μνημονεύσει εἰς τὸν ἀνήκοντα τόπον, συμμαρτυρεῖ δὲ καὶ ἡ ἱστορία. Ὁ μῦθος ὅτι ὁ Οἰνοπίων ἐδίδαξε πρῶτος εἰς τὴν Χίον τὴν κατασκευὴν τοῦ οἴνου ἐγεννήθη ἀναμφιβόλως ἀπὸ τὴν ἐξαίρετον ἐπιμέλειαν τῶν Χίων νὰ τὸν τελειοποιήσωσιν. Ὅτι εἶχον τέκτονας καὶ ἀρχιτέκτονας καὶ ἀνδριαντοποιοὺς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς μεγάλης αὐτῶν ναυτικῆς δυνάμεως καὶ ἐκ τῆς πληθύος τῶν ἀγαλμάτων, ναῶν, θεάτρων καὶ ἄλλων δημοσίων οἰκοδομημάτων. Οἱ Χῖοι ἐφεῦρον τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀμύλου (9) καὶ ἔφερον τὰς κλίνας

(1) Διοσκορ. II. 11.

(2) Τὸ ἔλαιον τῆς Χίου ὑπῆρξεν ὄργανον νὰ πλουτήσῃ ὁ Θαλῆς. Οὗτος ὀνειδιζόμενος διὰ τὴν πενίαν του; καὶ θέλων νὰ ἀποδείξῃ ὅτι εὐκόλως ἠδύναντο οἱ φιλόσοφοι νὰ γείνωσι πλούσιοι ἐὰν ἀπέβλεπον εἰς τοῦτο, ἠγόρασε δὲ ὀλίγην τιμὴν εἰς καιρὸν χειμῶνος τὰ ἐλαιουργεῖα τῆς Χίου καὶ τῆς Μιλήτου, προϊδὼν ἐκ τῆς ἀστρολογίας ὅτι αἱ ἐλαῖαι ἔμελλον μεγάλως νὰ καρποφορήσωσιν. Ὅταν δὲ ἦλθεν ὁ καιρὸς τῆς μεγάλης ζητήσεως ὁ Θαλῆς πωλῶν τὸ ἔλαιον εἰς τὴν ἀρέσκουσαν τιμὴν ἐκέρδησε πάμπολλα χρήματα. ('Αριστοτέλ· Πολιτικ. σελ. 22. ἐκδ. Κορ.)

(3) Τὴν μετεχειρίζοντο εἰς ἔμπλαστρα ἢ ἐπιθέματα μαλακτικά. (Γαλην. περὶ συνθ. φαρμ. τῶν κατὰ γέν. vii. 3. xiii, σ. 955— περὶ ἀντιδότ. τόμ. II. σελ. 435.—περὶ Θηριακ. σελ. 471.)

(4) Διοσκορίδ. III. 35.

(5) Pectunculus Chius (varro apud Gell noct. attic. vii, 16—Ξενοκράτ. περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἐνύδρ. τροφ. III, 44, σελ. 9.)

(6) Amylum vero ex tritico ac siligine. Inventio ejus Chio insulae debetur; et hodie laudatissimum inde est. (Plin hist. natur. xviii. 7. § 17.)

(7) 'Αριστοτέλ. περὶ ζώων γενέσ. III. 11. —Ἴδε καὶ τὰς εἰς τὸ περὶ ζώων ἱστορ. σημειώσεις τοῦ Σνεῖδέρ. III. σελ. 316.)

(8) Διοσκορίδ. iv 79.

(9) Plinius hist. natural. xviii. 7. §. 17.

εἰς τόσην ἐντέλειαν, ὥστε εἰς τὴν τούτων κατασκευὴν ἐθεώρει ὡς ἀρίστους ὁ Κριτίας τούτους καὶ τοὺς Μιλησίους. (1)

Εὐναίου δὲ λέχους ἔξοχα κάλλος ἔχει
Μίλητος τε Χίος τ' ἔναλος, πόλις Οἰνοπίωνος.

Ὅπου ἦσαν τόσοι ναυπηγοὶ ἔπρεπεν ἐξ ἀνάγκης νὰ εὑρίσκωνται καὶ χαλκουργοὶ καὶ σιδηρουργοί· καὶ τῷ ὄντι θέλομεν ἰδεῖ κατωτέρω ὅτι πρῶτος ὅςτις ἐφεῦρε νὰ κολλῶσι τὸν σίδηρον ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Χίου Γλαῦκος. Τῶν πηλουργῶν ἢ κεραμέων καὶ ἄλλων τεχνιτῶν τὴν ἀξιότητα ἀποδεικνύουσιν ἱκανῶς ἐκτὸς τῶν Χίων κεραμίων καὶ αἱ *Χῖαι κύλικες* (2) καὶ αἱ *Χῖαι κρηπῖδες*. (3) Ὅσον περὶ τῶν λοιπῶν τεχνῶν εὔκολον δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ πόσον ἐκαλλιεργοῦντο, ἀφ' οὗ ἄλλαι μεγαλήτεραι εἶχαν φθάσει εἰς τόσην ἀκμήν!

Ἡ Χίος πλουσία ἐκ τοῦ ἐμπορίου ἔχουσα καὶ μέταλλα μαρμάρου εἰς τὴν νῆσον καὶ ἀγαλματοποιοὺς καὶ ἀρχιτέκτονας καὶ ἄλλους ἄνδρας ἐπισήμους εἰς τὰς τέχνας ἐφιλοτιμήθη ἀκολούθως καὶ εἰς κατασκευὴν θεάτρων, ναῶν, ἀγαλμάτων καὶ ἄλλων λαμπρῶν ἔργων (4) καὶ τόσον περισσότερον ὅσον ἡ φιλοτιμία αὕτη ἦτο κοινὴ καὶ εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας, ὥςε καὶ ἡ παραμικρὰ πόλις ἐφρόντιζε νὰ ἔχῃ τοιαῦτα πολυτελῆ δημόσια οἰκοδομήματα. Ἡ φιλοτιμία τρεφομένη μάλιστα ὑπὸ τῆς πολυθέου θρησκείας ἐγέννησε καὶ ἐπολυπλασίασε τοὺς ἐνδόξους τεχνίτας· οὗτοι δὲ πάλιν διασπειρόμενοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ηὔξανον τὴν φιλοτιμίαν. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Πελιναίου ὄρους ἦτο ναὸς τοῦ Διός, Πελιναίου ἐκ τοῦ τόπου ὀνομαζομένου, εἰς δὲ τὰς Φάνας ὁ τοῦ Φαναίου Ἀπόλλωνος. Ὑπῆρχον προσέτι καὶ ἄλλα δύω ἱερὰ τὰ μὲν τοῦ Πο-

(1) Χιουργεῖς κλῖναι. (Ἀθήν. xi. σελ. 486. l. 28.)

(2) Ἀθήν. Δειπνοσ. xi. σελ. 481.

(3) Ἱπποκράτ. περὶ ἄρθρ. τομ. III. σελ. 239 (ἐκδ. Kühn). Γαλην Ὑπόμν. ιν εἰς τὸ περὶ ἄρθρ. Παράβ. τὸν Ἡσύχιον καὶ τὸν Ἐρωτιανόν.

(4) Ὁ Θουκυδίδης ὀνομάζει τὴν Χίον καλῶς κατεσκευασμένην (viii 34.)

σειδῶνος, τὸ Ποσείδιον, τὸ δὲ τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸ Δελφίνειον. Εἰς αὐτὴν δὲ τὴν πόλιν ὑψώθη ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς Πολιούχου, οὕτως ὀνομασθείσης διότι ἐτιμᾶτο ὡς προστάτις τῆς πόλεως κατὰ μίμησιν τῶν Ἀθηνῶν, ὅθεν ἀποικίσθησαν οἱ Χῖοι, καὶ ὅπου ἐτιμᾶτο ἡ πολιοῦχος Ἀθηνᾶ. (1) Εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Στράβωνος (2) ἐσώζοντο εἰς τὴν Χίον καὶ ἀρχαῖα τῆς Ἀθηνᾶς ξόανα καθήμενα κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον, καὶ ὄχι ὄρθια. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἱερῶν εἶχον οἱ Χῖοι καὶ ναοὺς τοῦ Διονύσου (τοῦ ἐπονομαζομένου Φλίου καὶ φλεῶνος, ὡς τὸ ἱερόν του ὠνομάζετο Φλεῖον) τῆς Ἀφροδίτης, τῆς Κιβέλης (3) καὶ πολλῶν ἄλλων θεῶν· τοῦ Διονύσου μάλιστα ἡ ἑορτή, τὰ Διονύσια, ἑωρτάζετο εἰς τὴν Χίον τόσον λαμπρῶς κατὰ τὸν Ἀνθεστηριῶνα μῆνα (Φευρουάρ). καθὼς καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας· συγχρόνως δὲ καὶ μὲ περισσοτέραν φιλανθρωπίαν, διότι εἰς τὴν Χίον ἐθυσιάζετο εἰς τὸν Θεὸν πλαστὸς καὶ ὄχι ἀληθὴς ἄνθρωπος εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ὑπὸ τῶν Τιτάνων φονευθέντος Διονύσου. (4) Καθὼς ἀ-

---

(1) Ἡρόδοτ. I. 160.

(2) Πολλὰ δὲ τῶν ἀρχαίων τῆς 'Αθηνᾶς ξοάνων καθήμενα δείκνυται καθάπερ ἐν Φωκαίᾳ, Χίῳ (Γεωγρ. xiii, σελ, 601.)

(3) 'Ο Μελέτιος προσθέτει καὶ τῆς 'Αρπυΐας (Γεωγρ, σελ, 464.) · τῆς ὁποίας λέγει, τὴν εἰκόνα ἐχάραττον οἱ Χῖοι εἰς τὰ πατρικά των νομίσματα" κακῶς ἐκλαβὼν ὡς Ἅρπυιαν τὴν ἐπὶ τῶν Χίων νομισμάτων χαρασσομένην Σφίγγα· (Rasche Lexic, univ, r. numar, tom, II. P, II, σελ, 63.) Τοῦ ναοῦ τῆς Κυβέλης ἐρείπια ὑπολαμβάνουσι τινὲς (chandler travels) καὶ τὸν παρὰ τὴν λεγομένην Πηγὴν τοῦ Πασᾶ στρογγύλον βράχον, εἰς τὸ μέσον τοῦ ὁποίου ἵσταται μικρὰ στήλη, καὶ ὄχι λείψανα τῆς τοῦ 'Ομήρου σχολῆς, καθὼς κακῶς πιστεύουσιν ἔτι τὴν σήμερον οἱ κάτοικοι ὀνομάζοντες αὐτὸν Δασκαλειο. (Διδασκαλεῖον) 'Εκ τῶν παλαιῶν ναῶν τῆς Χίου ἴδον σαφῆ ἐρείπια μόνον εἰς τὸν μίαν ὥραν περίπου μακρὰν τῶν Καρδαμύλων κείμενον Ναὸν, ὅστις ἴσως ἦτο ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος καθὸ πλησίον ὢν τῆς παραθαλασσίας καὶ ἔτι πλησιέστερος ὡραίας πηγῆς ὕδατος τῆς ὁποίας τὰ ῥεῖθρα πρότερον κατέβαινον ἐπὶ 30 βαθμίδων ἐκ μαρμάρου (Thevenot Voyage an Levant p. 181.) τώρα δὲ ἐξερχόμενα ἐκ βράχου πίπτουσιν εἰς δεξαμενὴν ἁπλουστάτην καὶ μέτριον ἔχουσαν βάθος.

(4) Encycloped modern tom, iv. p, 6.

λοιπαὶ Ἰωνικαὶ πόλεις οὕτω καὶ οἱ Χῖοι συνεισέφερον εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ Πανιωνίου, ἱεροῦ τοῦ Ποσειδῶνος πλησίον τῆς Μυκάλης, ὅπου συνηθροίζοντο ὅλοι οἱ Ἴωνες εἰς κοινὰς ἑορτὰς ἢ εἰς συμβούλιον περὶ τῶν κοινῶν εἰς αὐτοὺς συμφερόντων. (1) Τὴν αὐτὴν συνεισφορὰν ἐχορήγησαν καὶ εἰς τὴν ἀνοικοδομὴν τοῦ κοινοῦ τῶν Ἰώνων ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος εἰς τὴν Ἔφεσον, ὅστις ἐφημίσθη ὡς ἓν ἐκ τῶν ἑπτὰ θαυμάτων. (2)

Μετὰ τὴν μακρὰν ταύτην παρέκβασιν, διὰ τῆς ὁποίας ἐπληρώθη ὅπως οὖν τὸ κενὸν ἓξ περίπου αἰώνων, ἐπιστρέφομεν πάλιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Χίου, τὴν κατὰ τοὺς Περσικοὺς χρόνους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

Ἡ Χίος κατὰ τοὺς περσικοὺς χρόνους. Οἱ Χῖοι παραδίδουσι τὸν Πακτύην. Ναυμαχοῦσιν οἱ σύμμαχοι Ἴωνες μετὰ τῶν Περσῶν. Ἐμπρησμὸς τῶν Σάρδεων. Φεύγουσιν αἱ συμμαχικαὶ τριήρεις. Μόνοι οἱ Χῖοι μένουσι. Νικῶνται. Πολεμοῦνται παρὰ τοῦ Ἰστιαίου. Ὑποτάσσονται εἰς τὸν Δαρεῖον. Ἐπιβουλεύονται τὸν Στράττιν. Συμμαχοῦσι μετὰ τῶν Ἑλλήνων.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἑβδόμης ἑκατονταετηρίδος (629 π. χ.) ἤρχισαν οἱ Ἴωνες νὰ ἐνοχλῶνται παρὰ τῶν βασιλέων τῆς Λυδίας. Πρῶτος ὁ Σαδυάττης ἐπολέμησε τοὺς Μιλησίους καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ υἱός του Ἀλυάττης ὅστις δὲν κατώρθωσε τίποτε. (3) Εἰς τοῦτον τὸν ἕνδεκα ἔτη (623—612) διαρκέσαντα πόλεμον κατὰ τῆς Μιλήτου, ἢ διὰ φόβον ἢ δι' ἄλλας αἰτίας καμμία ἐκ τῶν λοιπῶν Ἰωνικῶν ἀποικιῶν δὲν ἐβοήθησε τοὺς Μιλησίους, πλὴν τῶν Χίων, οἵτινες ἔδραμον εἰς βοή-

(1) Ἡρόδοτ. I· 143. 148. 170. vi. 7.
(2) Στράβ. Γεωγρ. xiv. 640—Παυσαν. vii. 5.
(3) Ἡρόδοτ. I. 16. 22·

σιὰν αὐτῶν ἐνθυμούμενοι τὴν βοήθειαν, τὴν ὁποίαν εἶχαν λάβει παρὰ τῶν Μιλησίων εἰς τὸν κατὰ τῶν Ἐρυθραίων πόλεμον· (1) τοῦτο δεικνύει καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ τὴν δύναμιν τῶν Χίων. Ἀλλ' ὅ,τι δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκτελέσῃ ὁ Ἀλυάττης τὸ κατώρθωσεν ὁ Κῦρος, ὅστις ἦτο εἰς τοὺς Ἴωνας πολὺ φοβερώτερος καὶ τούτου καὶ τοῦ Κροίσου ἐχθρός. Ὄχι μόνον ὑπέταξε τὴν Μίλητον καταστήσας φόρον ὑποτελῆ, ἀλλὰ καὶ ὅλας τὰς λοιπὰς μίαν μετὰ τὴν ἄλλην πλὴν τῆς Φωκαίας, τῆς Τέω, καὶ τῶν δύο νήσων τῆς Χίου καὶ τῆς Σάμου, αἵτινες δὲν ἐκινδύνευον πολὺ ἐπειδὴ δὲν εἶχον ἀκόμη ναυτικὸν οἱ Πέρσαι. (2) Οἱ Φωκαεῖς ἐπρόκριναν ὡς μεγαλόφρονες καὶ φίλοι τῆς ἐλευθερίας νὰ ἀφήσωσι τὴν πατρίδα των παρὰ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τοὺς Πέρσας. Μὴν ὑποφέροντες ὅμως νὰ ἀπομακρυνθῶσι παρὰ πολὺ ἀπ' αὐτῆς ἐζήτησαν νὰ ἀγοράσωσι παρὰ τῶν Χίων τὰς νήσους Οἰνούσσας, (3) καὶ ἀποτυχόντες, διότι οἱ Χῖοι ἐφοβοῦντο μήπως συστηθέντες σύρωσιν ἐκεῖ ὅλον τὸ ἐμπόριον τῆς νήσου, ἔπλευσαν εἰς τὴν Κύρνον (Κόρσικαν) ὅπου πρὸ ἐτῶν εἴκοσι εἶχαν ἤδη στείλει ἀποικίαν. (4) Βλέποντες οἱ Χῖοι ὅτι οἱ Πέρσαι ἐκρατύνοντο καθ' ἡμέραν καὶ ἐφοβέριζον νὰ ἐφορμήσωσι καὶ κατὰ τῶν νήσων παρεκινήθησαν ὑπὸ φόβου νὰ παραδώσωσι τὸν Πακτύην εἰς τοὺς Πέρσας. Τὸ ἔργον των ἤθελεν ἔχει καὶ [illegible]

(1) Τοῖσι δὲ Μιλησίοισι οὐδαμοὶ Ἰώνων τὸν πόλεμον τοῦτον συνεπελάφρυνον, ὅτι μὴ Χῖοι μοῦνοι. Οὗτοι δὲ τὸ ὁμοῖον ἀνταποδιδόντες ἐτιμώρεον· καὶ γὰρ δὴ πρότερον οἱ Μιλήσιοι τοῖσι Χίοισι τὸν πρὸς Ἐρυθραίους πόλεμον συνδιήνεικαν. (Ἡρόδοτ. 1. 18.)

(2) Ἡρόδοτ. 1. 143.

(3) Ἡρόδοτ. I. 165.—Αἱ Οἰνοῦσσαι, οὕτω ὀνομασθεῖσαι διότι ἦσαν κατάφυτο ἀπὸ ἀμπελῶνας, ὀνομάζονται τὴν σήμερον Ἀγνοῦσαι καὶ παρὰ τῶν Ἰταλῶν Spalmadori, κατοικοῦνται ὑπὸ ὀλίγων τινων Καρδαμυλιτῶν καὶ κεῖνται μεταξὺ Χίου καὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας πρὸς βορρᾶν τῆς νήσου. Τὰς Οἰνούσσας εἶχαν ἐκλέξει τὸ πάλαι οἱ Ἀθηναῖοι ὡς ὁρμητήριον κατὰ τῶν Χίων (Θουκυδ. viii. 24.) καὶ παρὰ ταύτας ἐνικήθησαν οἱ Ἐνετοὶ ὑπὸ τοῦ Μεζομόρτου, (1694 μ. χ.) ὡς θέλομεν ἰδεῖ εἰς τὸ δεύτερον μέρος τοῦ βιβλίου.

(4) Συγχρόνως σχεδὸν ἢ ὀλίγον πρότερον ἔστειλαν καὶ οἱ Χῖοι ἀποικίαν εἰς τὴν ὄχι μακρὰν τῶν Ἀβδήρων Ἴσμαρον τῆς Θράκης κατὰ τὸν Χῖον Γεωγράφον Σκύμνον.

πολογίαν ἐὰν ἔλειπεν ἡ αἰσχροκέρδεια. Ὁ Πακτύης οὗτος εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Κῦρος ἐνεπιστεύθη τοὺς θησαυροὺς τοῦ Κροίσου, εἶχε σηκώσει εἰς ἀποστασίαν τοὺς Λυδούς. Διωκόμενος παρὰ τῶν Περσῶν κατέφυγε πρῶτον εἰς τοὺς Κυμαίους, οἱ ὁποῖοι μὴ θέλοντες νὰ τὸν παραδώσωσιν ἀλλ' οὐδὲ νὰ τὸν φυλάξωσι, διότι τὸ εἶχεν ἀπαγορεύσει τὸ μαντεῖον τῶν Βραγχιδῶν, τὸν ἔστειλαν εἰς τὴν Μιτυλήνην· ἐπειδὴ δὲ ἔμαθον ὅτι οἱ Μιτυληναῖοι εἶχον σκοπὸν νὰ τὸν παραδώσωσιν, ἔστειλαν πλοῖον εἰς τὴν Λέσβον καὶ τὸν μετεκόμισαν εἰς τὴν Χίον. Οἱ Χῖοι ἐπιθυμοῦντες νὰ τὸν σώσωσι τὸν ἔβαλαν κατ' ἀρχὰς πρὸς πλειοτέραν ἀσφάλειαν εἰς τὸν ναὸν τῆς πολιούχου Ἀθηνᾶς, προστάτιδος τῆς νήσου. Ἀλλ' ὅτε οἱ Πέρσαι τὸν ἐζήτησαν οἱ αὐτοὶ πάλιν τὸν ἔσυραν ἐκ τῆς προστασίας τῆς θεοῦ καὶ τὸν ἐπώλησαν λαβόντες μισθὸν παρὰ τῶν Περσῶν τὸν Ἀταρνέα, χώραν κειμένην ἀντικρὺ τῆς νήσου Λέσβου. (1) Τὸ ἔργον ἦτο ἀσεβὲς ὡς τὸ ἔδειξε καὶ ἡ ἀνωφελὴς μετάνοια τῶν Χίων, οἵτινες πολὺν ἔπειτα καιρὸν ἀπέβαλλον ἀπὸ τὰς θυσίας των ὅλα τὰ γεννήματα καὶ τοὺς καρποὺς

(περιήγ. 674, 677)

. . . τοὺς ἐν Ἰσμάρῳ
Αὕτη δὲ Χίων ἐγένεθ' ὕστερον κτίσις.

(1) Ὁ Ἀταρνεὺς ἦτο ἡ πρωτεύουσα πόλις τῆς ἐν Μυσίᾳ ἰδιαιτέρως ὀνομαζομένης χώρας τῶν Χίων, (Σκυλακ. Καρυάνδ. περίπλ σ, 36), ἔχουσα παρὰ τοὺς καρποὺς τῆς γῆς καὶ μέταλλα ἀργύρου καὶ θερμὰ Λουτρά. (Ἡρόδοτ, viii 106—Στράβ. 68ο—Παυσαν, iv, 35.) Ὁ Πλούταρχος σπουδάζει νὰ ἀποδείξῃ ψεῦδος τὸ περὶ τῆς, ἐκδόσεως τοῦ Πακτύου λέγων ὅτι ὁ περὶ Πακτύου γράψας Λέων ὁ Λαμψακηνὸς δὲν ἀποδίδει τοιαύτην αἰσχρὰν πρᾶξιν εἰς τοὺς Χίους, Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ κατὰ τοῦ Ἡροδότου μῖσος του εἶναι γνωστὸν, ἡ μαρτυρία αὐτοῦ δὲν ἔχει κῦρος. (Περὶ τῆς Ἡροδότ, κακοηθ. § 20) Ὁ Παυσανίας ὄχι ὀλιγώτερον τοῦ Πλουτάρχου ἐπιτήδειος τῆς ἱστορίας κριτὴς τὸ διηγεῖται ὡς ὁμολογούμενον καὶ μὲ λακωνισμὸν τοιοῦτον, ὅστις δεικνύει τὴν ἀγανάκτησιν τὴν ὁποίαν ᾐσθάνετο ἡ ψυχή του, " τὸ δὲ χωρίον ἐστιν ὁ Ἀταρνεύς, ὁ Χίων μισθὸς, ὃν παρὰ του Μήδου λαμβάνουσιν, ἄνδρα ἐκδόντες ἱκέτην Πακτύην τὸν Λυδόν. (Παυσ. iv, 35) Τὸν Ἡρόδοτον ὑπερασπίσθη ἱκανῶς κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Κραΰζερος (hist graec, fragment p. 101).

τοῦ Ἀταρνέως. (1) Μ' ὅλα ταῦτα οἱ Ἴωνες, ἑπομένως καὶ οἱ Χῖοι διὰ νὰ ἀποφύγωσι τὴν παντελῆ δουλείαν εἰς τοὺς Πέρσας συναχθέντες εἰς τὸ Πανιώνιον ἔπεμψαν μὲ κοινὴν βουλὴν Πρέσβεις εἰς τὴν Σπάρτην νὰ ζητήσωσι βοήθειαν παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων. Τὴν ἐζήτησαν δὲ παρ' αὐτῶν καὶ ὄχι παρὰ τῶν Ἀθηναίων, παρὰ τῶν ὁποίων ὡς ἄποικοι ἔπρεπε καὶ νὰ τὴν ἐλπίζωσι δικαιότερον, διότι πρὸ τῆς καταστροφῆς τοῦ Κροίσου οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχαν συμφωνήσει φιλίαν καὶ συμμαχίαν μετ' αὐτοῦ· ἑπόμενον ἦτο νὰ μισῶσι τοὺς νικητὰς τοῦ Κροίσου Πέρσας. (2) Πρόσθες καὶ δευτέραν αἰτίαν ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔχοντες τότε τὰς περισσοτέρας πόλεις τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν ἐξουσίαν των, εἶχον καὶ ἀφορμὰς περισσοτέρας δυνάμεως καὶ ἀσφαλείας πολιτικῆς. ὁπότ' ἐξεναντίας οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν καιρὸν εἰς ταραχὰς διὰ τὴν τυραννίαν τοῦ Πεισιστράτου καὶ τῶν υἱῶν του. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅμως δὲν ἔπεμψαν τὴν ζητουμένην βοήθειαν, ἀλλ' ἠρκέσθησαν νὰ προστάξωσι διὰ Πρέσβεως τὸν Κῦρον νὰ μὴ βλάψῃ καμμίαν πόλιν τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, διότι δὲν ἤθελαν τὸ ὑποφέρει. (3) Ὑπὸ τοιαύτην ψιλὴν προστασίαν οἱ Ἴωνες ὑπέφερον τὴν τύχην των, ποτὲ μὲν πληρόνοντες τὰ προστάγματα τῶν Περσῶν, ποτὲ δὲ καταφρονοῦντες καὶ μάλιστα αἱ νῆσοι ὡς ἦσαν ἡ Χίος καὶ ἡ Σάμος, αἱ ὁποῖαι διὰ τὸ ναυτικόν των ἐφοβοῦντο ὀλιγώτερον τοὺς ἀπείρους ἀκόμη τῆς θαλάσσης Πέρσας. Μ' ὅλον τοῦτο καὶ οἱ τῆς ξηρᾶς καὶ οἱ τῶν νήσων κάτοικοι Ἴωνες προβλέποντες ὅτι ἡ εἰς τοὺς Πέρσας ὑπόκλισις ἔμελλε νὰ καταντήσῃ εἰς παντελῆ δουλείαν, ἐφρόντιζον νὰ αὐξάνωσι τὰς δυνάμεις των καὶ μάλιστα τὰς ναυτικὰς

---

(1) Χίων οὐδεὶς ἐκ τοῦ 'Αταρνέως τούτου οὔτε οὐλὰς κριθῶν πρόχυσιν ἐποιέετο Θεῶν οὐδενί, οὔτε πέμματα ἐπέσσετο καρποῦ τοῦ ἐνθεῦτεν. ἀπείχετό τε τῶν πάντων ἱερῶν τὰ πάντα ἐκ τῆς χώρης ταῦτα γιγνόμενα. (Ἡρόδοτ. 1. 153—161)

(2) Ἡρόδοτ. 1. 69.

(3) [illegible] τῆς Ἑλλάδος [illegible] Ἡρόδοτ. 1. 152.

ὡς εὐκολωτέρας νὰ κρυφθῶσιν ἀπὸ τῶν Περσῶν τὴν ἔρευναν καὶ χρησιμωτέρας εἰς καιρὸν κινδύνου. Καὶ εἰς τοῦτο ἐνησχολήθησαν ἐξαιρέτως οἱ Χῖοι ὡς θέλει τὸ δείξει ἡ ἀκολουθεία τῆς ἱστορίας.

Τὸν Κῦρον διεδέχθη ὁ Καμβύσης καὶ τοῦτον πάλιν ὁ Δαρεῖος, ὅστις καταστήσας σατράπας εἰς ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις (εἷς ἐκ τούτων ἦτο ὁ Στράττις εἰς τὴν Χίον) τὰς ἠνάγκασε νὰ συνεκστρατεύσωσι μετ᾽ αὐτοῦ κατὰ τῶν Σκυθῶν. Ὅλη αὐτοῦ ἡ ναυτικὴ δύναμις συνίστατο ἐξ Ἰώνων, καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν Ἀσιανῶν Ἑλλήνων, ἐκ τῶν ὁποίων ἑπομένως ἦσαν καὶ οἱ Χῖοι ὡς πλέον δυνατοὶ καὶ ἔμπειροι τῆς θαλάσσης. (1) Μετὰ τὴν δυστυχῆ ἀπόβασιν τοῦ κατὰ τῶν Σκυθῶν πολέμου, ὁ Δαρεῖος παγιδεύσας τὸν Ἱστιαῖον ἔλαβε μεθ᾽ ἑαυτοῦ εἰς τὰ Σοῦσα καὶ κατέστησεν ἄρχοντα τῆς Μιλήτου τὸν Γαμβρὸν αὐτοῦ Ἀρισταγόραν. Οὗτος κατ᾽ ἀρχὰς ἐδείχθη πιστὸς εἰς τοὺς Πέρσας ὥστε καὶ νὰ συμπλεύσῃ μετὰ τοῦ ναυάρχου αὐτῶν Μεγαβάτου εἰς τὰ Καύκασα, λιμένα τῆς Χίου, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Νάξον· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα διενεχθεὶς πρὸς τὸν Μεγαβάτην ὄχι μόνον ἔκαμε νὰ ἀποτύχῃ ἡ κατὰ τῆς Νάξου ἐκστρατεία, ἀλλ᾽ ἀπεστάτησε καὶ ὅλην τὴν Ἰωνίαν, λόγῳ μὲν διὰ νὰ τὴν ἐλευθερώσῃ ἐκ τοῦ Περσικοῦ ζυγοῦ, ἔργῳ δὲ διὰ νὰ κατασταθῇ αὐτὸς Βασιλεὺς τῆς Μιλήτου ἀνεξάρτητος καὶ καθεξῆς ὅλων τῶν Ἀσιανῶν Ἑλλήνων· Δὲν ἠμέλησε δὲ νὰ ὑπάγῃ καὶ εἰς τὴν Σπάρτην νὰ ζητήσῃ βοήθειαν, ἀλλ᾽ ἀναχωρήσας ἄπρακτος ἐπῆγεν εἰς τὰς Ἀθήνας κατ᾽ ἐκείνους τοὺς χρόνους, ὅτε ἠλευθερώθησαν ἐκ τῆς τυραννίας οἱ Ἀθηναῖοι διώξαντες τοὺς Πεισιστρατίδας, καὶ κατέπεισε τοὺς μὲν Ἀθηναίους νὰ στείλωσιν εἰς τὴν Ἰωνίαν εἴκοσι πλοῖα, τοὺς δὲ Ἐρετριέας τῆς Εὐβοίας πέντε. (2) Εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν ἔσπειλε καὶ ἀπεστάτησε τοὺς Παίονας, τοὺς ὁποίους ὁ Δαρεῖος εἶ-

(1) Ἡρόδοτ. iv. 89—97.
(2) Ἡρόδοτ. V. 30,35, 38, 55, 97, 99.

χει μετακομίσει ἀρχήτερα εἰς τὴν Φρυγίαν. Ἀφ' οὗ οἱ Παίονες διωκόμενοι ὑπὸ τῶν Περσῶν κατέβησαν εἰς τὴν θάλασσαν μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων, οἱ Χῖοι τοὺς ἐπῆραν εἰς τὰ πλοῖα των καὶ τοὺς ἔφεραν εἰς τὴν Χίον, ἔπειτα τοὺς ἐπέρασαν εἰς τὴν Λέσβον ὅθεν ἐσώθησαν εἰς τὴν Παιονίαν. (1) Οἱ Ἴωνες μετὰ ταῦτα ἀνέβησαν μετὰ τῶν συμμάχων εἰς τὰς Σάρδεις αἱ ὁποῖαι ἐξ αἰτίας των ἐπυρπολήθησαν· ὁ δὲ Δαρεῖος τόσον παρωργίσθη ἐκ τούτου ὥστε ἀπεφάσισε νὰ πολεμήσῃ κατὰ κράτος τοὺς Ἴωνας· καὶ ὁ πρῶτος οὗτος πόλεμος ἔδειξε καὶ τὸν πλοῦτον καὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας λαμπροὺς ἀλλὰ δυστυχεῖς ἀγῶνας τῶν Χίων. Βλέποντες οἱ Χῖοι τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον συνήχθησαν εἰς τὸ Πανιώνιον, καὶ συμφώνως ἐψήφισαν νὰ μὴν ἀντιστήσωσιν εἰς τοὺς Πέρσας πεζικὸν στρατὸν, ἀλλὰ νὰ συναθροίσωσιν ὅλας αὐτῶν τὰς ναυτικὰς δυνάμεις παρὰ τὴν Λάδην, νῆσον πλησίον τῆς Μιλήτου. Οἱ Χῖοι συνεισέφερον εἰς τὴν ναυτικὴν τῶν ἰωνικῶν πόλεων δύναμιν ἑκατὸν τριήρεις, τῶν ὁποίων ἑκάστη ἔφερε τεσσαράκοντα ἐκλεκτοὺς πολίτας. Ἰδοὺ ποῖαι καὶ πόσαι ἦσαν τῶν ἰωνικῶν ἀποικιῶν αἱ ναυτικαὶ δυνάμεις. (2)

Οἱ Χῖοι ἔδωκαν τριήρεις — —	100
Οἱ Μιλήσιοι — — —	80
Οἱ Σάμιοι — — —	60
Οἱ Τήϊοι — — —	17
Οἱ Πριηνεῖς — — —	12
Οἱ Ἐρυθραῖοι — — —	8
Οἱ Μυούσιοι — — —	3
Οἱ Φωκαεῖς — — —	3
Ἔλαβον καὶ βοήθειαν παρὰ τῶν Λεσβίων —	70
	353

(1) ὁ αὐτὸς αὐτόθ.
(2) [illegible] τ. 8.

Μετὰ τῶν Περσῶν συνεξεστράτευον ἐπιστρέψαντες καὶ οἱ ὑπὸ τοῦ Ἀρισταγόρου διωχθέντες τύραννοι τῶν ἰωνικῶν ἀποικιῶν. Τούτους ἔβαλον οἱ Πέρσαι, πρὶν ἀρχίσωσι τὸν πόλεμον, μεσίτας πρὸς τοὺς στρατηγοὺς καὶ ναυάρχους τῶν Ἰώνων ὑποσχόμενοι νὰ τοὺς συγχωρήσῃ τὴν ἀποστασίαν ὁ Δαρεῖος καὶ νὰ τοὺς ἀφήσῃ εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν, ἂν ὑποταχθῶσι χωρὶς πολέμου, φοβερίζοντες δὲ ἐὰν ἤθελον πολεμήσει καὶ νικηθῇ νὰ τοὺς ἐξανδραποδίσωσιν ὅλους εὐνουχίσαντες τὰ τέκνα των καὶ στείλαντες τὰς παρθένους αἰχμαλώτους εἰς τὰ Βάκτρα. Οἱ Μεσῖται ἔπραξαν διὰ νυκτὸς προθύμως τὴν προδοτικὴν ταύτην μεσιτείαν ἐλπίζοντες νὰ ἀνακτήσωσι τὴν προτέραν ἐξουσίαν ὁ καθεὶς εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα. Οἱ Ἴωνες νομίζοντες ὅτι τὰ προβλήματα ταῦτα ἐγίνοντο μόνον εἰς αὐτοὺς τὰ ἀπέρριψαν καταφρονητικῶς καὶ συναχθέντες εἰς τὴν Λάδην ἐβουλεύοντο τί νὰ κάμωσι. Τότε τοὺς παρεκίνησε Διονύσιός τις στρατηγὸς τῶν Φωκαέων νὰ μὴ χάσωσι τὸ θάῤῥος ἀλλὰ νὰ τὸν ἐμπιστευθῶσι τὴν ἡγεμονίαν βεβαιῶν αὐτοὺς ὅτι ἡ νίκη ἤθελον εἶναι ἐκ μέρους των. Οἱ Ἴωνες τοῦ παρέδωκαν τὴν ἡγεμονίαν τοῦ στόλου καὶ δι᾽ ἑπτὰ ἡμέρας ἐπειθάρχουν, τὴν δ᾽ ὀγδόην κουρασθέντες διὰ τὰς γυμνασίας τὰς ὁποίας τοὺς ἐπέβαλλεν ὁ Διονύσιος δὲν ἤθελαν πλέον νὰ πειθαρχήσωσιν, ἀλλ᾽ ἠτάκτησαν καὶ διεσκόρπισαν τὰς δυνάμεις των. (1) Πρῶται ἀνεχώρησαν τῶν Σαμίων αἱ τριήρεις πεισθεῖσαι εἰς τοὺς λόγους τοῦ τυράννου αὐτῶν Αἰάκου, πλὴν ἕνδεκα τῶν ὁποίων οἱ ναύαρχοι δὲν ἠθέλησαν νὰ προδώσωσι τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν. Μετὰ τοὺς Σαμίους ἔφυγαν τῶν Λεσβίων αἱ τριήρεις καὶ μετὰ τοὺς Λεσβίους ἄλλαι Ἰωνικαὶ πολλαί. Μόνοι οἱ Χῖοι μὴ θέλοντες, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, νὰ μιμηθῶσι τὴν ἀνανδρίαν τῶν λοιπῶν ἐπροτίμησαν νὰ πάθωσι

---

(1) Ὁ αὐτὸς ς. κ. 13

τὰ αἴσχιστα παρὰ νὰ φανῶσι προδόται καὶ ἔμειναν ὅλοι. (1) Ἀλλὰ τί ἠδύναντο νὰ πράξωσιν οἱ Χῖοι μὲ τὰς ἑκατὸν αὐτῶν τριήρεις, συνωδευμένας ὑπὸ μόλις ἄλλων ἑκατὸν τῶν λοιπῶν Ἰώνων, ἐναντίον εἰς ἑξακοσίας τῶν Περσῶν; Ἐπολέμησαν ἀνδρείως διεκπλέοντες μεταξὺ τοῦ περσικοῦ στόλου καὶ ἐκυρίευσαν πολλὰ πλοῖα τῶν βαρβάρων ἕως οὗ ἔχασαν καὶ αὐτοὶ ὅλα τὰ ἰδικά των, ἄλλα μὲν ἀναγκασθέντες νὰ ἀφήσωσιν εἰς τοὺς ἐχθροὺς, ἄλλα δὲ ῥήξαντες ἑκουσίως εἰς τὰ ξηρὰ πρὸς τὴν Μυκάλην. Ὅσοι ἐσώθησαν ἐκ τῶν τελευταίων τούτων ἐκίνησαν πεζοὶ νὰ ὑπάγωσιν εἰς τὴν Χίον διὰ τῆς Ἐφέσου· ἀλλ' ἔτυχε κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας νὰ ἑορτάζωσι τῶν Ἐφεσίων αἱ γυναῖκες τὰ Θεσμοφόρια, ἑορτὴν εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἐσυγχωρεῖτο ἀνδρῶν εἴσοδος. Οἱ σωθέντες ἐκ τῆς ναυμαχίας Χῖοι εἰσῆλθον τὴν νύκτα εἰς τὴν Ἔφεσον, ὅπου δὲν ἦτο ἀκόμη γνωστὴ ἡ δυστυχία των. Καὶ οἱ Ἐφέσιοι νομίσαντες αὐτοὺς λῃστὰς ἐρχομένους νὰ ἁρπάσωσι τὰς γυναῖκας των, συνδραμόντες ὅλοι κατέκοψαν τοὺς δυστυχεῖς Χίους. (2) Ὅλων τούτων τῶν ἀλλεπαλλήλων συμφορῶν προεφάνησαν, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ἐκ Θεοῦ σημεῖα εἰς τοὺς Χίους μεγάλα τὰ ἑξῆς. (3) Ἐξ ἑκατὸν νέων, τοὺς ὁποίους ἔστειλαν χορὸν εἰς τοὺς Δελφοὺς, δύω μόνοι ἐπέστρεψαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐφθάρησαν ὑπὸ λοιμικῆς νόσου. Μικρὸν προσέτι πρὸ τῆς ναυμαχίας ἑκατὸν εἴκοσι παιδάρια, διδασκόμενα γράμματα, κατεπλάκωσε πλὴν ἑνὸς ἡ πτῶσις τῆς στέγης τοῦ σχολείου.

Πρὸ τῆς ναυμαχίας εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τῶν Σούσων εἰς τὰς Σάρδεις καὶ ὁ πενθερὸς τοῦ Ἀρισταγόρου Ἱστιαῖος ἀπατήσας τὸν Δα-

---

(1) Τῶν δὲ παραμεινάντων ἐν τῇ ναυμαχίῃ περιέφθησαν τρηχύτατα Χῖοι, ὡς ἀποδεικνύμενοί τε ἔργα λαμπρὰ καὶ οὐκ ἐθελοκακέοντες —ὁρέοντες γὰρ τοὺς πολλοὺς τῶν συμμάχων προδιδόντας οὐκ ἐδικαίευν τοῖσι κακοῖσι αὐτέων ὁμοίοι γενέσθαι, ἀλλὰ μετ' ὀλίγων συμμάχων μεμουνωμένοι διεκπλώοντες ἐναυμάχεον, ἐς ὃ τῶν πολεμίων ἑλόντες νέας συχνὰς ἀπέβαλον τῶν σφετέρων νεῶν τὰς πλεῦνας. (Ἡρόδοτ. vi 13, 15.)

(2) Ἡρόδοτ. vi. 9, 16.

(3) Ὁ αὐτὸς vi. 27—Ὁ Μακιαβέλης μάρτυρα καὶ ὑπέρμαχον τῆς ἑαυτοῦ γνώ-

μενον μὲ ὑπόσχεσιν νὰ ἡσυχάσῃ τὰς ταραχὰς τῆς Ἰωνίας. Ἀπὸ τῶν Σάρδεων μετέβη εἰς τὴν Χίον, ὅπου οἱ Χῖοι τὸν ἐδέσμευσαν ὡς φίλον τοῦ Δαρείου, ἔπειτα τὸν ἠλευθέρωσαν ἀφ' οὗ τοὺς ἐπληροφόρησε τὸ ἐναντίον καὶ τὸν ἐπέρασαν κατὰ δέησίν του εἰς τὴν Μίλητον. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Μιλήσιοι μόλις ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς τυραννίας τοῦ Ἀρισταγόρου δὲν ἤθελον νὰ ὑποπέσωσιν εἰς ἄλλον τύραννον, τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Χίον. Φθάσας ἐζήτει πλοῖα παρὰ τῶν Χίων, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνοι δὲν κατεπείθοντο διέβη εἰς τὴν Μιτυλήνην, ὅθεν λαβὼν ὀκτὼ πλοῖα ἔπλευσε πρῶτον εἰς τὸ Βυζάντιον, ἔπειτα πάλιν εἰς τὴν Χίον, ὅπου μὴ θέλοντες νὰ τὸν δεχθῶσιν ἐπολέμησε τοὺς κατοίκους εἰς τὰ λεγόμενα Κοῖλα τῆς *Χίου*, (1) μὲ τόσην μεγάλην αὐτῶν φθορὰν, ὅσον ἦσαν ἐξησθενισμένοι ἐκ τῆς πρὸ μικροῦ κατὰ τῶν Περσῶν ναυμαχίας. Διαβὰς μετὰ ταῦτα εἰς τὴν καταντικρὺ ξηρὰν διὰ νὰ θερίσῃ τοὺς ἀγροὺς τοῦ Ἀταρνέως καὶ τῶν περιπολίων, ὅσα ἐκράτουν ἀκόμη οἱ Χῖοι συνελήφθη ὑπὸ τοῦ Ἁρπάλου, στρατηγοῦ τοῦ Δαρείου, καὶ ἀπεκεφαλίσθη. Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Μιλήτου ἐκυρίευσαν οἱ Πέρσαι τὸ ἐφεξῆς ἔτος μεταξὺ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς ξηρᾶς καὶ τῶν νήσων καὶ τὴν Χίον, (498 π. χ) καὶ τοιουτοτρόπως ὄχι μόνον ἐμπόδισαν τοὺς κατοίκους της νὰ δράμωσιν εἰς βοήθειαν τῶν ἰδίων προγόνων εἰς τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἑνόσωσιν ὅσον εἶχον ἀκόμη ναυτικὸν μετὰ τῶν ἰδίων πλοίων, ὡς ἠναγκάσθησαν ἔπειτα νὰ πράξωσι καὶ αὐτοὶ καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν Ἑλλήνων ἀποικίαι ὅτε ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Ξέρξης. (2)

μης φέρων τὴν ἱστορίαν ἐφρόνει ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν μεγάλων συμφορῶν προδηλοποιοῦνται ὑπὸ διαφόρων σημείων ἀπορῶν καὶ αὐτὸς εἰς τὴν αἰτίαν τοῦ φαινομένου, Donde è si nasca io non so, ma si vede per gli antichi e per gli moderni esempi, che mai non venne alcuno grave accidente in una città o in una provincia che non sia Stato o da indovini o da revelazioni o da prodigi o da altri segni celesti predetto. (Discors. s Tito Liv. lib I. Cap. Lvi)

(1) Ἡρόδοτ. vi 26.

(2) Ἡρόδοτ. vi. 31—Διὰ νὰ μὴ φύγῃ κανεὶς ἐκ τῶν κατοίκων μεταχειρίζοντο

Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἔθραυσε τὸ φιλελεύθερον φρόνημα τῶν Χίων. Μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Ξέρξου εἰς τὴν Σαλαμῖνα οἱ Ἴωνες ἐνθαῤῥυνθέντες ἐπεχείρησαν νὰ ἐπαναστατήσωσι, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸ κατορθώσωσιν ἔπρεπε πρῶτον νὰ ἀσφαλισθῶσιν ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἐπιβουλῶν. Ἑπτὰ πολῖται εἰς τὴν Χίον συνώμοσαν νὰ φονεύσωσι τὸν τύραννον Στράττιν ὡς πιστότερον φίλον τῶν Περσῶν· ἀλλ' εἷς ἐκ τῶν ἑπτὰ ἐπρόδωκε τὴν συνωμοσίαν· οἱ λοιποὶ ἓξ φοβούμενοι τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Στράττιδος κατέφυγον εἰς τοὺς Σπαρτιάτας καὶ εἰς τὸν ἐν Αἰγίνῃ εὑρισκόμενον Ἑλληνικὸν στόλον ζητοῦντες βοήθειαν. (1) Καὶ τότε μὲν μόλις κατεπείσθησαν οἱ σύμμαχοι νὰ προχωρήσωσιν ἕως εἰς τὴν Δῆλον φοβούμενοι διὰ τὴν ἀγνωσίαν τῶν τόπων νὰ ὑπάγωσι περαιτέρω· ὅταν δὲ μετὰ ταῦτα ἔστειλαν ἱκανὴν βοήθειαν συνήργησαν μετὰ τῶν Σαμίων καὶ οἱ Χῖοι εἰς τὴν λαμπρὰν κατὰ τῶν Περσῶν νίκην τῆς Μυκάλης, (479) συμβᾶσαν τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἡμέραν καθ' ἣν κατετροπώθησαν οἱ βάρβαροι καὶ εἰς τὰς Πλαταιὰς, ὅπου πάλιν συνεπολέμησαν οἱ Χῖοι, τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα ἴδεν ὁ Παυσανίας χαραγμένον σιμὰ τῶν ἄλλων εἰς τὴν βάσιν τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀγάλματος τοῦ Διός. (2) Συνεπολέμησαν προσέτι οἱ Χῖοι μετὰ τοῦ Κίμωνος εἰς τὸν κατὰ τῶν βαρβάρων πόλεμον, καὶ συνεξεστράτευσαν μετ' αὐτοῦ κατὰ τῆς Κύπρου. Εἰς ταύτην τὴν περίστασιν οἱ Χῖοι ὄντες παλαιοὶ τῶν Φασηλιτῶν φίλοι κατεπράϋναν τὴν ὀργὴν τοῦ Κίμωνος ὅστις ἐλεηλάτει τὴν χώραν των, διότι δὲν ἤθελαν νὰ δεχθῶσιν, ἂν καὶ ἦσαν Ἕλληνες, τὸν Ἑλληνικὸν στόλον. Δὲν εὐχαριστήθησαν δὲ μόνον εἰς τοῦτο, ἀλλὰ, τοξεύοντες ὑπεράνω τῶν τειχῶν βιβλίδια κολλημένα

οἱ Πέρσαι ὅταν ἐκυρίευον τὰς νήσους τὴν λεγομένην σαγήνευσιν. Ἵσταντο μακρὸν χορὸν ἀνθρώπων κρατουμένων ἀπὸ τὰς χεῖρας ὁλόγυρα καὶ διατρέχοντες τὴν νῆσον ἀπὸ τῆς βορείου θαλάσσης μέχρι τῆς νοτίου συνελάμβανον τοὺς ἀνθρώπους — Παράβ. καὶ Ἡρόδοτ. vii. 90. 95—Αἰσχύλ. Πέρσαι 340—Διόδ. Σικελ. xi. 8. 27.

(1) Ἡρόδοτ. viii. 132.

(2) Παυσαν' ϛ. 15'

εἰς τὰ βέλη, εὐτύχησαν νὰ τοὺς σύρωσι πρὸς τὸ μέρος των πείσαντες αὐτοὺς νὰ δώσωσι δέκα τάλαντα καὶ νὰ συνεκστρατεύσωσι κατὰ τῶν βαρβάρων. (1) Ἔκαμαν τέλος οἱ Χῖοι συνθήκας συμμαχικὰς μετὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων, εἰς τὰς ὁποίας ἔλαβον μέρος καὶ ὅλοι ὅσοι συνεστράτευσαν κατὰ τοῦ βαρβάρου. (2) (470—449).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

Δεσποτισμὸς τῶν Ἀθηναίων. Καταστρέφουσι τὴν Σάμον. Σέβονται τὴν Χίον. Χρηματικοὶ πόροι τῶν Χίων. Νομίσματα. Ἡδυπάθεια τῶν Χίων.

Μετὰ τὴν συμμαχίαν ταύτην τῶν Ἑλλήνων ἐξεστράτευσαν ὅλοι κατὰ τοῦ βυζαντίου ἡγεμόνα ἔχοντες τὸν Λακεδαιμόνιον Παυσανίαν, μὴ ὑποφέροντες ὅμως τὴν ὑπεροψίαν αὐτοῦ παρεκάλεσαν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν συμμαχικῶν πλοίων, μάλιστα δὲ οἱ Χῖοι οἱ Σάμιοι καὶ οἱ Λέσβιοι, τὸ δίκαιον Ἀριστείδην νὰ λάβῃ αὐτὸς τὴν ἡγεμονίαν τοῦ στόλου. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτος ἐδίσταζε λέγων ὅτι ἔβλεπε μὲν τὸ δίκαιον τῶν λόγων των, ἐφοβεῖτο δὲ τὸ εὐμετάβολον τῆς γνώμης των, ὁ ναύαρχος τῶν Χίων Ἀνταγόρας συνομόσας μετὰ τοῦ τῶν Σαμίων Οὐλιάδου ἐκτύπησαν αὐτὴν τὴν τριήρη τοῦ Παυσανίου πλησίον τοῦ Βυζαντίου. Ὅταν δ' ἐκεῖνος τοὺς εἶπε φοβερίζων ὅτι μετ' οὐ πολὺ ἤθελε τοὺς δείξει ὅτι δὲν ἐκτύπησαν τὸ πλοῖον του ἀλλὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν πατρίδας. Φύγε, τὸν ἀπεκρίθησαν, καὶ ἔχε χάριν εἰς τὴν τύχην ἥτις σ' ἐβοήθησεν εἰς τὰς Πλαταιὰς, διότι ταύτην σεβόμενοι οἱ Ἕλληνες δὲν σ' ἐτιμώρησαν ἀκόμη μέχρι

(1) Πλούταρχ. βίος Κίμων § 12.
(2) Ἡρόδοτ. IX. 106.

τῆς σήμερον. (1) Οἱ Λακεδαιμόνιοι μετὰ ταῦτα ἀνεκάλεσαν τὸν Παυσανίαν νὰ δώσῃ λόγον τῶν πεπραγμένων καὶ οὕτως ἡ κατὰ θάλασσαν ἀρχὴ μετέβη εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Οὗτοι κατ' ἀρχὰς ἀφῆκαν τὴν δημοκρατικὴν αὐτονομίαν εἰς τὰς συμμαχικὰς πόλεις ἀρκούμενοι νὰ λαμβάνωσι συνεισφορὰς μὲ πρόφασιν ἢ καὶ μὲ σκοπὸν ἀληθῆ νὰ αὐξήσωσι τὰς δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος πρὸς κοινὴν τῶν Ἑλλήνων ὠφέλειαν καὶ προφυλακὴν τῶν ἐνδεχομένων ἀπὸ τοὺς Πέρσας μελλόντων κακῶν, καὶ διώρισαν δικαίως διὰ τοῦ δικαίου Ἀριστείδου τὸ ποσὸν τῆς συνεισφορᾶς εἰς ἑκάστην πόλιν. (2) Ἀλλὰ προϊόντος τοῦ χρόνου μετέβαλον τὰς συνεισφορὰς εἰς ἀληθινοὺς φόρους καταστήσαντες τότε πρῶτον τοὺς ὀνομαζομένους Ἑλληνοταμίας, ἤτοι ἄνδρας συνάζοντας τοὺς φόρους, καὶ ταμεῖον τὴν Δῆλον (3) καὶ ἀντὶ προστατῶν ἔγειναν ἀληθινοὶ δεσπόται, ἀφ' οὗ μάλιστα ἐξωρίσθη ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ἀπέθανεν ὁ Ἀριστείδης. Ὁ καὶ τοῦ Περσικοῦ ζυγοῦ χειρότερος δεσποτισμὸς τῶν Ἀθηναίων, οἱ βαρύτατοι φόροι τοὺς ὁποίους ἐπέβαλλον, καὶ ἡ ὀλιγαρχικὴ φιλοπρωτία τῶν Ἰωνικῶν πόλεων παρεκίνησαν πρώτην τὴν Σάμον νὰ ἀποστατήσῃ ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων. Μαθόντες οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἀποστασίαν ἔπεμψαν τὸν Περικλῆ μὲ 60 τριήρης· ἀλλ' ἐκ τούτων δεκαὲξ ἔμειναν ἄχρηστοι, διότι αἱ μὲν ἔπλευσαν ἐναντίων τῶν Φοινικικῶν πλοίων (τῶν ὁποίων ἀνηγγέλλετο ἡ ἄφιξις πρὸς βοήθειαν τῆς Σάμου) αἱ δὲ εἰς τὴν Χίον καὶ Λέσβον διὰ νὰ ζητήσωσι βοήθειαν. Ὁ Περικλῆς εἰς ὀλίγας ἡμέρας ὑπέταξε τὴν Σάμον καὶ ἐστερέωσε τὴν Δημοκρατίαν· ἀλλὰ μόλις ἀνεχώρησε καὶ ἐστασίασαν πάλιν οἱ ὀλιγαρχικοί· ὅθεν ἀναγκασθεὶς ὁ Περικλῆς νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ δεύτερον φέρων 60 τριήρεις.

---

(1) Πλούταρχ. βίος Ἀριστείδ. xxiii.

(2) Οἱ φόροι τοὺς ὁποίους ἔβαλεν ὁ Ἀριστείδης ἦσαν 460 τάλαντα· ὁ Περικλῆς τὰ ηὔξησεν εἰς 600, μετὰ τὸν θάνατόν του οἱ δημαγωγοὶ εἰς 1300! (Πλούτ. β. Ἀρις. xxiv)

(3) Θουκυδ. iv 9.

ἀντικὰς καὶ προσλαβὼν εἰκοσιπέντε ἐκ τῶν Χίων καὶ Μυτυληναίων ἐνίκησε πάλιν τοὺς Σαμίους. Μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐπανέστησαν καὶ τρίτον οἱ ὀλιγαρχικοὶ τῆς Σάμου· τότε ἐπιςρέψας ὁ Περικλῆς μὲ 130 τριήρεις, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ τριάκοντα ἀνῆκον εἰς τοὺς Χίους καὶ Μιτυληναίους, κατέσκαψε τὰ τείχη τῶν Σαμίων καὶ κατέστρεψε ὅλην αὐτῶν τὴν δύναμιν. (1) Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Σάμου οἱ Ἀθηναῖοι ἥρπασαν κατὰ τὸν αὐτὸν σχεδὸν τρόπον τὴν ἐλευθερίαν καὶ εἰς τὰς λοιπὰς Ἑλληνικὰς ἀποικίας πλὴν τῆς Χίου καὶ τῆς Λέσβου, (2) τὰς ὁποίας ἠναγκάσθησαν νὰ ἀφήσωσιν αὐτονόμους φοβούμενοι τὴν κατὰ θάλασσαν μεγάλην αὐτῶν δύναμιν. (441 π. χ.)

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Σάμου ἕως οὗ ἐξεῤῥάγη ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος παρῆλθον δέκα ἔτη. Εἰς τοῦτο τὸ διάστημα οἱ Χῖοι ἐνησχολοῦντο νὰ θεραπεύσωσι τὰς προλαβούσας πληγάς των καὶ νὰ αὐξάνωσι πάλιν τὸ ναυτικόν των. Καὶ ἐπειδὴ τὸ κατώρθωσαν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς μετὰ ταῦτα πρὸς αὐτοὺς διαγωγῆς τῶν Ἀθηναίων, ἂς θεωρήσωμεν τινες ἦσαν οἱ χρηματικοὶ αὐτῶν πόροι. Τὸ ἐμπόριον τοὺς ἐχορήγει μεγάλα κέρδη ἐκ τῶν ὁποίων θησαυρίσαντες πολλοὶ ἐκ τῶν Χίων συνεισέφερον ὁσάκις εἶχε χρείαν ἡ πατρίς. Ἀλλὰ παρὰ τὰς συνεισφορὰς ταύτας, ἡ πολιτεία ἀναγκαζομένη εἰς μεγάλας δαπάνας, καὶ ἐξαιρέτως εἰς τοὺς καιροὺς τῶν πολέμων, ἐπέβαλλε καὶ ἄλλους φόρους κοινοὺς καὶ εἰς αὐτὰ τὰ προϊόντα, καὶ εἰς τὴν ἐξαγωγὴν αὐτῶν, ὡς καὶ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῶν ἔξωθεν ἐρχομένων ἀλλαχόθεν πραγμάτων. Ποῖοι ὅμως καὶ πόσοι καὶ πῶς διοικοῦντο οἱ πόροι τῆς πολιτείας δὲν μᾶς ἐφανέρωσεν ἡ ἱστορία. Τοῦτο μόνον μᾶς ἐφύλαξεν ὁ Ἀριστοτέλης δυνάμενον ὅπως δήποτε νὰ ἀναφερθῇ εἰς τὴν χρηματικὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας τῶν Χίων. Νόμος ἦτο, ὁπότ' ἐγίνετό τι δάνεισμα, νὰ γράφηται

(1) Διόδ. Σικελ. xii. 27, 28 — Πλούταρ. βίος Περικλ. xxviii.
(2) Θουκυδ. I, 19, 95, 99.

ἂς τὸ δημόσιον κατάστιχον τὸ ὄνομα τοῦ δανείζοντος καὶ τοῦ δανειζομένου πολίτου, καὶ τῶν χρημάτων ἡ ποσότης. Σκοπὸν εἶχεν ὁ νόμος τὸ ἐκ τῆς ἀπογραφῆς (enregistrement) κέρδος, ἥτις δὲν ἐγίνετο βέβαια δωρεάν. Τὸ δι' αὐτὴν διδόμενον μικρόν τι καὶ ἐλαφρὸν εἰς καθένα μερικῶς πολίτην ἠδύνατο νὰ συμποσωθῇ εἰς μέγαν ἀριθμὸν χρημάτων εἰς πόλιν ἐμπορικήν, ὅπου ἐγίνοντο συχνὰ δανείσματα διὰ τὰ συχνὰ τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης συναλλάγματα τῶν πολιτῶν. Ἀλλὰ πιθανὸν ὅτι ἐσκόπει ἀκόμη ὁ νόμος καὶ τοῦτο, νὰ γνωρίζῃ δηλαδὴ τὴν χρηματικὴν ἑκάστου κατάστασιν διὰ νὰ ἐπιβάλλῃ ἀναλόγως καὶ τὰς παρ' ἑκάστου χρεωστουμένας συνεισφοράς. Συνέβη δὲ ποτὲ νὰ ψηφίσῃ ἡ κυβέρνησις ἔχουσα χρείαν χρημάτων, ὅτι ὅστις ἐκ τῶν πολιτῶν χρεωστεῖ τι εἰς ἄλλον πολίτην νὰ τὸ πληρόνῃ εἰς τὸ ταμεῖον τῆς κυβερνήσεως, ἡ δὲ κυβέρνησις νὰ πληρόνῃ τὸν τόκον εἰς τὸν δανειστήν, ἕως οὗ δυνηθῇ νὰ τοῦ ἀποπληρώσῃ καὶ τὸ κεφάλαιον (1).

Ἐπειδὴ δὲ εἶναι περὶ χρηματικῶν πόρων ὁ λόγος ἂς θεωρήσωμεν καὶ τὰ κυριώτερα τῶν ἀρχαίων τῆς Χίου νομισμάτων (2) ἀναβάλλοντες εἰς ἄλλην ἰδιαιτέραν πραγματείαν τὴν λεπτομερεστέραν τούτων ἔκθεσιν, καὶ παραπέμποντες κατὰ τὸ παρὸν τὸν ἀναγνώστην εἰς τοὺς ἰδιαιτέρως καὶ πολλὰ περὶ τούτων γράψαν-

---

(1) Χῖοι δὲ, νόμου ὄντος αὐτοῖς ἀπογράφεσθαι τὰ χρέη εἰς τὸ δημόσιον, δεηθέντες χρημάτων ἐψηφίσαντο τοὺς μὲν ὀφείλοντας ἀποδοῦναι τῇ πόλει τὰ δάνεια, τὴν δὲ πόλιν ἐκ τῶν προσόδων τοὺς τόκους τοῖς δεδανεικόσι καταφέρειν ἕως ἂν καὶ τὸ ἀρχαῖον εὐπορήσωσι. (Ἀριστοτέλ. Οἰκονομ. β. 12. σελ. 9. ἐκδ. Σνειδέρ.)

(2) Ἐνταῦθα χρεωστῶ νὰ ἀπολύσω τοὺς Χίους ἐκ τῆς συκοφαντίας τοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Ἀριστοφάνους, ὅτι δηλαδὴ ἐκίβδήλευον τὰ νομίσματα. Δὲν διισχυρίζομαι ὅτι οἱ Χῖοι δὲν ἔπραξαν ποτὲ τὸ ὑπὸ πολλῶν μονάρχων καὶ δήμων τολμηθὲν ἀνόμημα τῆς δολώσεως τοῦ νομίσματος· τοῦτο μόνον σημειῶ, ὅτι ἡ ἱστορία δὲν μᾶς φανερόνει τίποτε περὶ τούτου· μόνος ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους τὸ ἐφαντάσθη, καὶ τὸ παραδοξώτερον, ἐξηγῶν ῥῆσιν τοῦ Κωμικοῦ ὁλότελα ἀλλότριον τῶν Χίων, καὶ ῥῆσιν δράματος ὅπου ἐξ ἐναντίας ἐπαινοῦνται οἱ Χῖοι ὡς τῶν Ἀθηναίων φίλοι καὶ σύμμαχοι. Ἰδοὺ ἡ ῥῆσις· ἐφ' οὗ ὁ ὄρνις! Ἐπεὶ

τας Πελλερῖνον, Σεστίνιον, Γόλσιον, Πεμβρόκιον, Γαλλάνδον, Ἐκκέλιον, Βιρκερῶτον, καὶ Ῥάσχην. (1) Τὰ σωζόμενα Χῖα νομίσματα χάλκινα ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ φέρουσι συνήθως τὸ Χῖον κεράμιον ἤγουν ἀγγεῖον δίωτον, σταφυλὴν ἢ ἀμπελλόφυλλον, πρώραν πλοίου (σημαίνοντα τὴν εὐφορίαν τοῦ οἴνου καὶ τὸ διὰ θαλάσσης ἐμπόριον) συνεχῶς τὴν Σφίγγα, ἐνίοτε τὸν Ἑρμῆν, κάποτε τὸ χ μόνον στοιχεῖον, (δηλωτικὸν τοῦ ὀνόματος τῆς Χίου), ἄλλοτε ὁλόκληρον τὸ ὄνομα ΧΙΟΣ, ἄλλοτε κριθῆς στάχυν, ἄλλοτε τὸ ὄνομα ΧΙΩΝ, καὶ πολλάκις ὄνομά τι Κύριον, σημαῖνον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸν ἐνιαύσιον ἄρχοντα τῆς Χίου,

---

διηγούμενος εἰς τὸν Εὐελπίδην τὴν εὐδαιμονίαν τῆς μετὰ τῶν ὀρνέων συμπολιτεύσεως, εἶπε πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι οὐδὲ βαλάντιον κρατεῖ κανεὶς ἐκεῖ ἐπειδὴ δὲν χουσι χρείαν ἀργυρίου τὰ ὄρνεα, ἀποκρίνεται ὁ Εὐελπίδης;

πολλήν γ' ἀφεῖλες τοῦ βίου κιβδηλίαν,

ἤγουν ἀπὸ πολλοὺς δόλους καὶ πλεονεξίας καθαρίζεις τὸν κόσμον ἐξορίζων τὰ ἀργύρια. Εἰς τοῦτον τὸν στίχον κανεὶς βέβαια οὐδὲ μεθύων δύναται νὰ εὕρῃ αἰνιττομένους τοὺς Χίους. Καὶ ὅμως ὁ σχολιαστὴς τοὺς ἐφαντάσθη κωμῳδουμένους παρὰ τοῦ Ἀριστοφάνους διὰ τὴν δόλωσιν τοῦ νομίσματος! « Κίβδηλα ἐλέγετο τὰ νομίσματα τὰ ὑπὸ Χίων δεδηλημένα ἤτοι βεβλαμμένα κατὰ τροπὴν τοῦ χ. εἰς τὸ κ. Ἀθηναῖοι γὰρ καὶ Χῖοι πρὸς ἀλλήλους ἐμάχοντο διὰ τὰ Χίων νομίσματα μετὰ τοῦ χ. στοιχείου Ἀθηναῖοι ἐγχαράξαντες ἀπεστρέφοντο καὶ ἐκάλουν αὐτὰ Χίδηλα ὡς διὰ τοῦ χ στοιχείου δῆλα ὄντα. Παραλαβοῦσα δὲ ἡ συνήθεια τὴν φωνὴν τὸ δεδολωμένον νόμισμα Κίβδηλον ὠνόμασε ἐναλλάξασα τὰ στοιχεῖα πρὸς τὸ εὐγλωττότερον. » (Σχολ, Ἀριστ. Ὄρν. 158) Ἄλλοι ὅμως μᾶς ἱστόρησαν, ἂν ὄχι ἀκριβέστερον ἀληθέστερον ὅμως, τὸ περὶ τῆς κιβδηλείας ταύτης. « Ἀθηναῖοι τῷ πρὸς τοὺς Χίους μίσει φερόμενοι ἐν τοῖς ἀδοκίμοις ἑαυτῶν νομίσμασι τὸν τοῦ χ τύπον ἐγχαράττοντες ἀπέῤῥιπτον βδελυσσόμενοι. Κυρίως δὲ λέγεται κίβδηλον τὸ ὑπόχαλκον χρυσίον » (Ἐτυμολ. σ. 512.) Ἐδῶ πλέον οὔτε περὶ Χίων νομισμάτων οὔτ' ὑπὸ Χίων δολωμένων εἶναι ὁ λόγος, ἀλλ' ὁ ἱστορήσας λέγει καθαρὰ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὰ ἴδιά των κίβδηλα νομίσματα ἐχάρασσον τὸ χ στοιχεῖον διὰ νὰ τὰ διακρίνωσιν ἐκ τῶν δοκίμων. Καὶ οὕτω το ἱστόρησε καὶ τὸ ἐννόησε καὶ ὁ Εὐστάθιος (εἰς τὴν Ὀδύσ. γ. σελ. 1462)

(1) βλ. Eckhelius doctrina numor. veter. prolegom. CXLI. — Th. Brod. Bircherod Chius insula maris Graeci cum suis antiquitatibus ex numis aeneis. (ἐν τῇ Bibliotheque germanique tom. 29. pag. 170.)—Rasche tom. II. p. II, σ. 318—part. I. σ. 1189—1190.

ποτὲ μὲν γυμνὸν, ποτὲ δὲ καὶ συνωδευμένον ὑπὸ τῶν στοιχείων ΑΡΧ. Καθὼς ΕΠΙ ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΥ ΤΟΥ ΕΠΑΦΡΟΔΙΤΟΥ, ΕΠΙ ΑΡΧ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΥ, ΕΠΙ ΑΡΧ. ΠΡΕΙΜΟΥ, ΕΠΙ ΑΡΧ. ΑΥΡΗ. ΕΙΜΟΤ. ΔΙΣ ΧΙΩΝ, ΕΠΙ ΑΡΧ. ΚΟΟΥΑ. ΠΡΕΙΜΟΥ, (ὑπὸ τὸν ῥωμαϊκὸν ζυγὸν) καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Εἰς μερικὰ νομίσματα ὅπου ὑπάρχουσι] τὸ δίωτον κεράμιον καὶ ἡ Σφὶγξ, ἀπαντᾶται καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ὁμήρου, ποτὲ μὲν ἁπλῶς, ποτὲ δὲ κραντοῦντος βιβλίον μετ' ἐπιγραφῆς ΙΛΙΑΣ. (1) Ἀλλὰ δὲν δύναταί τις νὰ βεβαιώσῃ ἂν καὶ τὸ κοινὸν καὶ καθ' ἡμέραν εἰς χρῆσιν νόμισμα τῶν Χίων ἔφερε τὸν Ὅμηρον, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Πολυδεύκης, (2) διότι ὁ Ὅμηρος φαίνεται καὶ εἰς πολλῶν ἄλλων πόλεων νομίσματα· τοῦτο μόνον εἶχεν ἴσως ἴδιον ὁ εἰς τὰ Χῖα νομίσματα χαραγμένος Ὅμηρος ὅτι συνεχαράσσετο μετ' αὐτοῦ καὶ ἡ Σφὶγξ ὡς σύμβολον τῆς σοφίας ἢ τῆς βιομηχανίας ὡς τὴν ἐχάρασσον καὶ οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸ κράνος τῆς Ἀθηνᾶς· (3) Εἰς μερικὰ νομίσματα τῆς Χίου φαίνεται καὶ ἡ δήλωσις τῆς ἀξίας των, τὸ ὁποῖον σπανίως ἀπαντᾶται εἰς τὰ λοιπὰ τῶν ἄλλων πόλεων νομίσματα, καθὼς ΟΒΟΛΟΣ ΧΙΩΝ, ΗΜΙΟΒΟΛΙΟΝ, ΔΙΧΑΛΚΟΝ, ΤΕΤΡΑΧΑΛΚΟΝ, ΑΣΣΑΡΙΟΝ, ΗΜΙΑΣΣΑΡΙΟΝ ἢ ΑΣΣΑΡΙΟΝ] ΗΜΙΣΥ (καὶ εἴς τινα ΗΜΙΣΥ), ΑΣΣΑΡΙΑ ΔΥΩ καὶ ΑΣΣΑΡΙΑ ΤΡΙΑ. Σώζεται καὶ νόμισμα εἰκόνα, φέρον νέου ἀγενείου τυλιγμένου μὲ ταινίαν τὴν κεφαλὴν καὶ παρασταίνοντος αὐτὴν τῶν Χίων τὴν δημοκρατίαν διὰ τῶν πέντε τούτων λέξεων, ΔΗΜΟΣ ΧΙΩΝ ἐχουσῶν, δεξιόθεν τὸ ΟΜΟΝΟΙΑ ΧΙΩΝ ΕΡΥΘΡΑΙΩΝ. (4) Τοιαῦτα νομίσματα ἐ-

---

(1) Rasche Lexic. univers. r. numar. tom. I. pag. 1776 — Eckhel. doctrin. num. veter. Vol. II. σελ. 564·

(2) Οἱ Μιτυληναῖοι Σαπφὼ τῷ νομίσματι ἐνεχάραττον· Χῖοι δὲ Ὅμηρον (Πολυδ.)

(3) Ἡ ἀρχὴ τῆς Σφιγγὸς εἶναι Φοινικική· διότι ὁ φοῖνιξ Κάδμος τὴν μετέφερεν εἰς τὰς Θήβας. Ἐκ τῶν Βοιωτῶν τὴν ἔλαβον καὶ οἱ γείτονες αὐτῶν Ἴωνες, πρὶν ἀποικισθῶσιν εἰς τὴν Ἰωνίαν, οἵτινες τὴν μετέδωκαν καὶ εἰς τοὺς Ἀσιανοὺς Ἴωνας ὁμοῦ μὲ ἄλλα φοινικικὰ ἔθιμα. (Ἡρόδ. v. 57—58.)

(4(Eckhel. doctr. numor. vet. σελ. 566.

χαράσσοντα εἰς μνήμην συμμαχίας τῶν πόλεων ἢ εἰρήνης μετὰ κατάλυσιν πολέμου, ὡς σώζεται καὶ ἄλλο νόμισμα χαραγμένον ὑπὸ τὸν ῥωμαϊκὸν ζυγὸν ὡς ἑφεξῆς. ΣΤΡ. ΚΑΠΙΤΩΛΕΙΝΟΥ ΧΙΩΝ ΣΜΥΡΝΑΙΩΝ ΟΜΟΝΟΙΑ. Εἰς ἄλλα τέλος χιακὰ νομίσματα φαίνονται, δὰς ἀναμμένη καὶ ὀρνέου πτέρυξ, (1) ἢ ῥόπαλα σχῆμα χιαστὸν ἀποτελοῦντα, ἢ δύω ἀστερίσκοι μετὰ τοῦ διώτου κεραμίου, ἢ πολλὰ ἄλλα τὰ πλεῖστα ἠκρωτηριασμένα ὀνόματα εἰς τιμὴν τῶν ὁποίων ἐχαράχθησαν. (2)

Ὁ μέγας πλοῦτος καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν Ἰώνων ἔφερε καὶ ηὔξησε τὴν ὁποίαν εἶχαν διδαχθῆ παρὰ τῶν βαρβάρων τρυφὴν, ὥστε τὸ ἐπίθετον Ἰωνικὸς νὰ καταντήσῃ καὶ παροιμιῶδες ὡς συνώνυμον τοῦ ἀσελγὴς καὶ χαῦνος. Καὶ οἱ Χῖοι ἑπομένως δὲν ἠδύναντο νὰ μὴ συμμετέχωσι εἰς ταύτην τὴν Ἰωνικὴν πολυτέλειαν τῶν πλησιοχώρων των. Αἱ *Χῖαι τράπεζαι* δὲν ἦσαν κατώτεραι τῶν Συβαριτικῶν, διότι ἐν γένει οἱ Χῖοι ηὐδοκίμουν εἰς τὴν γαστρονομίαν, ὥστε καὶ νὰ ἐφεύρωσι διάφορα ἀρτύματα κατὰ τὸν Τιμοκλῆν. (3)

—————— Χῖοι πολὺ

Ἄριστ' ἀνευρήκασιν ὀψαρτυτικήν.

Περιβόητοι προσέτι ἦσαν καὶ οἱ μάγειροί των. Ἕνα ἐξ αὐτῶν ὀνομαζόμενον Νηρέα καταριθμεῖ ὁ κωμικὸς Εὔφρων μεταξὺ τῶν ἑπτὰ περιφήμων τότε μαγείρων, τοὺς ὁποίους ἀστειότατα συγκρίνει πρὸς τοὺς ἑπτὰ σοφοὺς τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Νηρεὺς οὗτος εὐδοκίμει μάλιστα εἰς τὴν ἕψησιν τοῦ Γόγγρου, ἕψησιν ἀξίαν, ὡς λέγει ὁ κωμικὸς, (4) νὰ στολίζῃ τὴν τράπεζαν τῶν Θεῶν

(1) Rasche, tom. I. part. II. p. 517 — 518.

(2) βλέπε εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου τὸν πίνακα τῶν νομισμάτων.

(3) Μαρτυροῦνται γὰρ καὶ Χῖοι οὐχ ἥκιστα τῶν προειρημένων ἐπὶ ὀψαρτυτικῇ (Ἀθήν. βιβλ. Ι. σ. 25).

(4) Ἀθην. Δειπνοσ. ΙΧ. σ. 379.

Ἄγε Ῥόδιος ὤπτηκεν ἰχθὺν μόνος ἄκρως
Νηρεὺς δ' ὁ Χῖος γόγγρον ἧψε τοῖς θεοῖς.

Τὸ, *Ζωὴ Χία*, ἐσήμαινε ζωὴν ἔκδοτον εἰς τὰς τρυφάς· (1) καὶ τὸ, *Χῖος Γέλως*, κατήντησε παροιμιῶδες εἰς τὸ στόμα τοῦ Διογένους. (2) Εἰς τοὺς Χίους ἀπέδωκεν ἡ ἱστορία καὶ τὴν περίεργον τῆς κεφαλῆς οὐρὰν, ὅθεν ἐγεννήθη ἡ παροιμία, *Χῖος λόφος*, (3) καὶ τὴν ἀπόσπασιν τῶν τριχῶν τοῦ σώματος ὅθεν ἄλλη παροιμία τὸ, *Χιαστὶ τίλλειν*. (4) Τῆς ἀκολασίας ἀποτέλεσμα ἦτο καὶ τὸ τόλμημα τῶν ἀπεσταλμένων εἰς τὴν Σπάρτην εἴτε Χίων εἴτε Κλαζομενίων πρεσβευτῶν νὰ μολύνωσι τοὺς θρόνους τῶν ἐφόρων, ὥστε νὰ γεννήσῃ καὶ τὸ γνωστὸν, « ἔξεστι τοῖς Χίοις ἀσχημονεῖν, (5) καθὼς καὶ ἡ συνήθεια νὰ παλαίωσι δημοσίως εἰς τοὺς ἀγῶνας οἱ νέοι μετὰ τῶν κορασίων. (6) Ἡ τόση τῶν Ἰώνων ἀκολασία παρεκίνει ὅλους τοὺς ἀκολάστους ἄνδρας καὶ γυναῖκας νὰ τρέχωσιν εἰς τὴν Ἰωνίαν ὡς χώραν ἱκανὴν νὰ πληρώσῃ καὶ τὴν φιληδονίαν καὶ τὴν φιλοχρηματίαν αὐτῶν. Διὰ τοῦτο ἡ καὶ τὸ κάλλος καὶ τὴν ἀσέλγειαν περιβόητος Νέαιρα δὲν ἐλησμόνησε ταξειδεύουσα οὐδὲ τοὺς Χίους. (7) Εἰς τὴν Χίον ὑπῆρχε καὶ τόπος ὅπου συνήγοντο πρὸς διασκέδασιν οἱ γέροντες *πρεσβυτικὸν* ἐκ τούτου ὀνομαζόμενος καὶ ὑπὸ διαφόρων κατὰ καιροὺς προεδρευόμενος. (8) Πιθανὸν δὲ

---

(1) A puero vitam chiam gessi (παιδιόθεν ἔζησα ζωὴν Χίαν) Petronius Satyr. Cap. LXIII.

(2) Μελετ. Γεωγραφ. τόμ. Γ'. σ. 214.

(3) Εὐστάθ. Ὀδύσ. γ'. σελ. 1462.

(4) Χιαστὶ τίλλειν ὡς τῶν Χίων κατεαγότων καὶ παρατιλλομένων (Ἡσύχ.)

(5) Αἰλιαν. ποικ. ἱστορ. II. 15 — Πλούτ. Λακων. ἀποφθ.

(6) Ἐν Χίῳ δὲ τῇ νήσῳ καὶ βαδίζειν ἐστιν ἥδιστον ἐπὶ τὰ γυμνάσια καὶ τοὺς δρόμους καὶ ὁρᾷν προσπαλαίοντας τοὺς νέους ταῖς κόραις (Ἀθήν. XIII, 566.)

(7) Ποῖ οὐκ ἐλήλυθεν ἐπὶ τῷ καθ' ἡμέραν μισθῷ; Οὐκ ἐν Πελοποννήσῳ μὲν πάσῃ . . . ἐν Χίῳ δὲ καὶ ἐν Ἰωνίᾳ τῇ πλείστῃ μετὰ Σωτάδου τοῦ Κρητὸς ἀκολουθοῦσα; (Δημοσθέν. κατὰ Νεαίρ. σ. 1382).

(8) Βλ. τὴν ἐν τοῖς ἀποδεικτικοῖς τρίτην λιθικὴν ἐπιγραφήν.

καὶ ὁ παρὰ τοῦ Αἰλιανοῦ μνημονευόμενος, (1) *Γερόντων λιμὴν*, τούτους τοὺς πρεσβυτέρους νὰ σημαίνῃ καὶ τούτου τοῦ πρεσβυτικοῦ νὰ ἦτο μέρος. Ὅτι οἱ Χῖοι ἐνησχολοῦντο εἰς τὰ παιγνίδια παρὰ τὸν φυσικὸν συλλογισμόν, ὅτι ἡ τρυφὴ γεννᾷ πάντοτε τὴν ἀργίαν καὶ ἀκολούθως τὴν εἰς τὰ τυχηρὰ παιγνίδια σπουδήν, τὸ μαρτυρεῖ καὶ εἷς ἐκ τῶν βόλων τῶν ἀστραγάλων ὅστις ἐλέγετο « Χῖος » καὶ ἐλογίζετο καὶ βόλος εὐτυχὴς κατὰ τὸ παροιμιῶδες « Χῖος πρὸς Κῷον » καὶ ἔτι πλέον τὸ

Χῖος παραστὰς Κῷον οὐκ ἐᾷ λέγειν. (2)

Ἡ τοιαύτη ὅμως τρυφὴ καὶ φιληδονία τοὺς ἐκρήμνισεν εἰς στάσεις καὶ ἔριδας ἕως οὗ ἠφανίσθησαν καὶ αὐτοὶ καὶ ἡ πατρίς των!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ.

Οἱ Χῖοι ἀποστατοῦσιν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ συμμαχοῦσι μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων. Ταράττονται οἱ Ἀθηναῖοι. Ὁ Ἀστύοχος ἐν Χίῳ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκστρατεύσαντες κατὰ τῆς νήσου νικῶσι τοὺς Χίους, καὶ κυριεύουσι τὸ Δελφίνειον· Φατρίαι τῆς Χίου. Ὁ Ἐτεόνικος εἰς τὴν Χίον. Κίνδυνος αὐτῆς.

Ἐξεῤῥάγη τέλος ὁ δι' ὅλους τοὺς Ἕλληνας τόσον ὀλέθριος Πελοποννησιακὸς πόλεμος. Οἱ Χῖοι συνεμάχησαν πάλιν μετὰ τῶν Ἀθηναίων δόντες καθὸ αὐτόνομοι σύμμαχοι πλοῖα μόνον καὶ ὄχι χρήματα, καὶ ἔστειλαν ὁμοῦ μετὰ τῶν Λεσβίων 50 τριήρεις εἰς τὴν κατὰ τῆς Ἐπιδαύρου καὶ Ποτιδαίας ἐκστρατεί-

(1) Περὶ ζώων ἰδιοτ. ιβ. 30.— Ἡ πιθανότης αὕτη αὐξάνει ὅταν ἀποβλέψωμεν καὶ εἰς τὸν τόπον ὅπου εὑρέθη ἡ ἐπιγραφὴ In arce urbis chii in latere turris quae portum prospicit. Ἴσως λοιπὸν ἐνταῦθα συναθροιζόμενοι οἱ γέροντες μεταξὺ ἄλλων γεροντικῶν γυμνασίων ἡμέρωνον καὶ τοῦ λιμένος τὰ ὀψάρια (καθὼς θέλει ὁ ὄχι πολλὰ ἐχέγγυος Αἰλιανὸς) ὥστε καὶ νὰ τὰ τρέφωσιν ἀπὸ χειρός!

(2) Ἀριστοφ. βάτραχ. 970 — Εὐστάθ. Ἰλιάδ. ψ. σελ. [illegible]

αν. (1) Ἀλλ' ἰδόντες μετὰ ταῦτα ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι καθυπέταξαν τὴν Λέσβον (2) ἤρχισαν νὰ φοβῶνται τὴν αὐτὴν τύχην, καὶ τὴν ἐφοβοῦντο τόσον περισσότερον ὅσον ἡ ὀλιγαρχικὴ αὐτῶν φατρία ἔκλινεν εἰς ἐκείνην τὴν ἐποχὴν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους· εἰς δὲ τοὺς δημοκρατικοὺς ἐσύμφερε πλέον ἡ φιλία τῶν Ἀθηναίων. Μ' ὅλον τοῦτο ἢ μὲ κοινὴν ἢ μὲ ὅλων τῶν προεστώτων γνώμην ἔκτισαν εἰς τὸ ἕβδομον ἔτος τοῦ πολέμου (425) νέον τεῖχος καὶ ἐφρόντισαν ἄλλας τινὰς προπαρασκευὰς εἰς φύλαξιν τῆς πόλεως. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι πάντοτε ἄγρυπνοι εἰς τὰς πράξεις τῶν συμμάχων μόλις ἔμαθον τὴν ἀνέγερσιν τοῦ νέου τείχους καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Χίους νὰ τὸ καταβάλωσιν ἐπὶ συμφωνίᾳ ὅμως νὰ μὴ κάμωσι καμμίαν καινοτομίαν εἰς τὸ πολίτευμά των. Ἔμειναν λοιπὸν οἱ Χῖοι πάλιν σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων καὶ πάλιν αὐτόνομοι ὡς οὗτοι τοὺς ἐβεβαίωνον. (3) Ἐπομένως τοὺς ἐβοήθησαν εἰς τὸν κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων πόλεμον εἰς τῆς νήσου Μήλου τὸν ἄγριον ἀφανισμὸν διὰ πλοίων ἕξ, καὶ εἰς αὐτὴν ἔπειτα τὴν μωρὰν κατὰ τῆς Σικελίας ἐκστρατείαν δόντες μετὰ τῶν Λεσβίων πεντήκοντα τριήρεις. (4) Ἀλλ' ἐπειδὴ ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουσι μόνον τὴν πατρίδα των εἰς τὴν ξηρὰν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν θάλασσαν δὲν δύνανται εὐκόλως νὰ ὑποφέρωσιν ἕνα ζυγὸν τὸν ὁποῖον δύνανται νὰ ἀποφύγωσι καταφεύγοντες εἰς τὰ πλοῖά των, καὶ ἐπειδὴ τῶν βιαίων ἡ φύσις εἶναι νὰ μὴ διαμένωσι μακρὰν, οἱ Χῖοι μὴ ὑποφέροντες τὴν τυραννίαν τῶν Ἀθηναίων ἐμελέτησαν πάλιν κρυφίως νὰ

(1) Θουκυδ. IX. σελ, 25, 99, (ἔκδ. Poppo).

(2) Εἰς ταύτην τὴν περίστασιν ἤθελε σφάξει ὁ Λακεδαιμόνιος Ἀλκίδας ὅσους εἶχε Χίους αἰχμαλώτους, καθὼς ἐφόνευσε καὶ ὅσους ἄλλους εἶχε συλλάβει, ἐὰν δὲν ἔστελλον πρέσβεις οἱ Σάμιοι νὰ τὸν εἴπωσιν ὅτι οὗτος δὲν ἦτο τρόπος νὰ ἐλευθερόνῃ τὴν Ἑλλάδα φονεύων ἀνθρώπους οἵτινες δὲν τὸν ἐπολέμησαν· (Θουκυδ. III. 35.) (5) Θουκυδ. iv 51.

(3) Θουκυδ. vi 85.

(4) Θουκυδ. iv 129 v 84, vi 31, vii, 43.

ἀποστατήσωσι. (1) Τοῦτο ὑποπτευόμενοι οἱ Ἀθηναῖοι, ἐλπίζοντες ὅμως ἀκόμη νὰ τοὺς διαφυλάξωσι φίλους, τοὺς ἐκολάκευον κατὰ τὸ σύνηθες ὡς συμμάχους αὐτονόμους. (2) Ἀλλὰ συνέβη τέλος πάντων ὅ,τι ὑποπτεύοντο. Μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ δυστυχίαν τῶν Ἀθηναίων οἱ Χῖοι μιμηθέντες τὸ παράδειγμα τῶν Εὐ-

---

(1) Θουκυδ. viii. 5, 14.—Πλούταρχ. 'Αλκιβ. § 24. Ταύτην τὴν ἀποστασίαν μνημονεύων καὶ ὁ ῥήτωρ Λυσίας τὴν ὀνειδίζει εἰς τὸν υἱὸν τοῦ 'Αλκιβιάδου ('Αλκιβιάδην καὶ αὐτὸν) Λυσίας κατὰ 'Αλκιβ. σ. 414. ed Auger.

(2) Καὶ αὐτὸς ὁ κωμικὸς 'Αριστοφάνης ἀκολουθῶν τὰς περιστάσεις ποτὲ μὲν ἔσκωπτε τοὺς Χίους, ποτὲ δὲ τοὺς ἐπῄνει. Εἰς τὸ « Εἰρήνη » ἐπιγραφόμενον αὐτοῦ δρᾶμα, τὸ ὁποῖον ἐδόθη 419 π. χ. ἤγουν ὅτε συνεμάχουν οἱ Χῖοι μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων λέγει περὶ αὐτῶν (στίχ. 171)

Τουμοῦ θανάτου
Πέντε τάλανθ' ἡ πόλις ἡ Χίων
Διὰ τὸν σὸν πρωκτὸν ὀφλήσει·

(ἐνταῦθα σημειοῖ ὁ σχολιαστὴς ὅτι κωμῳδεῖ τοὺς Χίους ὡς εὐρυπρώκτους ὄντας καὶ ἑτοίμους ὄντας εἰς τὸ ἀποπατεῖν). 'Αλλ' εἰς τοὺς « Ὄρνιθας » οἵτινες παρεστάθησαν μετὰ πέντε ἔτη (414) ἤγουν ὅτε οἱ Χῖοι συνεξεστράτευσαν ὡς σύμμαχοι μετὰ τῶν 'Αθηναίων κατὰ τῆς Σικελίας, ὅταν ὁ χορὸς εὔχεται εἰς τοὺς 'Αθηναίους καὶ Χίους ὁμοῦ

Ὑγίειαν καὶ σωτηρίαν
Αὐτοῖσι καὶ Χίοισι

ὁ αὐτὸς 'Αριστοφάνης πλάττει τὸν Πεισθέταιρον λέγοντα

Χίοισιν ἥσθην πανταχοῦ προσκειμένοις

(ἤγουν χαίρω ἀκούων εἰς τὰς εὐχὰς ἡμῶν μνημονευομένους παντοῦ τοὺς Χίους): (Ὄρν. 878—880) Εἰς τοῦτο τὸ μέρος φέρει ὁ σχολιαστὴς ταύτην τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἱστορικοῦ Θεοπόμπου τοῦ Χίου. « Οἱ δὲ πολλοὶ τοῦ ταῦτα πράττειν ἀπεῖχον, « ὥστε τὰς εὐχὰς καὶ περὶ ἐκείνων (τῶν Χίων) καὶ περὶ σφῶν αὐτῶν ἐποιοῦντο (οἱ « 'Αθηναῖοι, καὶ σπένδοντες ἐπὶ ταῖς θυσίαις ταῖς δημοτελέσιν ηὔχοντο τοῖς Θεοῖς « Χίοις διδόναι ἀγαθὰ καὶ σφίσιν αὐτοῖς. » Ἔπειτα λέγει ὅτι καὶ οἱ Χῖοι εἰς τὰς ἑορτὰς καὶ θυσίας των ηὔχοντο τὰ ὅμοια εἰς τοὺς 'Αθηναίους, πιθανὸν ὅτι οἱ 'Αριστοκρατικοὶ δι' ἀνάγκην, οἱ δὲ δημοτικοὶ δι' ἀγάπην ὡς συμπεραίνεται ἐκ τῶν λόγων τοῦ Θεοπόμπου. " Οἱ δὲ πολλοὶ τοῦ ταῦτα πράττειν ἀπεῖχον· " ἤγουν δὲν ἤθελαν νὰ ἀποχωρισθῶσιν παντάπασι ἀπὸ τῶν 'Αθηναίων· Καὶ ὁ Εὔπολις ἄλλος κωμικὸς ἐπαινεῖ τοὺς Χίους (παρὰ τῷ σχολ. 'Αριστοφ. Ὄρν. 881). ἀλλὰ μὲ εἰρωνείαν ἥτις δεικνύει ὅτι ἡ συμμαχία τῶν Χίων ἦτο πάντοτε ἀναγκαστὴ καὶ ὕποπτος

Αὕτη Χίος, καλὴ πόλις
Πέμπει γὰρ ὑμῖν ναῦς μακρὰς, ἄνδρας τ' ὅταν δεήσῃ,
Καὶ τἄλλα πειθαρχεῖ καλῶς, ἄπληκτος ὥσπερ ἵππος.

βοίων καὶ Λεσβίων ἔστειλαν πρέσβεις ὄχι πρὸς τὸν Ἄγιν ὡς οὗτοι, ἀλλὰ πρὸς αὐτὴν τὴν Λακεδαίμονα νὰ ζητήσωσι βοήθειαν· μετ' αὐτῶν δὲ συνεπορεύετο καὶ πρέσβυς τοῦ Τισαφέρνους, ὅστις ὑπόσχετο νὰ χορηγήσῃ τροφὰς εἰς τοὺς Πελοποννησίους. Ταυτοχρόνως εἶχε στείλει εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ὁ Φαρνάβαζος πρέσβεις νὰ κάμωσιν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους τὰ αὐτὰ προβλήματα· ἀλλ' οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπροτίμησαν τοὺς Χίους καὶ τὸν Τισαφέρνην βοηθουμένους καὶ παρὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου ἄκρου φίλου τοῦ τότε ἐφορεύοντος Ἐνδίου. (413 π. χ.) Μ' ὅλον τοῦτο, ἀπιστοῦντες, ἔστειλαν τὸν Φρῦνιν εἰς τὴν Χίον νὰ ἴδῃ ἂν τῷ ὄντι οἱ Χῖοι εἶχαν τόσα πλοῖα ὅσα ἔλεγον, καὶ ἂν ἡ δύναμις τῆς νήσου ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὴν φήμην· καὶ ἀφ' οὗ ἔμαθον παρὰ τούτου, ὅτι τῷ ὄντι ὅσα ἤκουον ἦσαν ἀληθῆ, ἔκαμαν συμμάχους τοὺς Χίους καὶ τοὺς Ἐρυθραίους καὶ ἐψήφισαν νὰ τοὺς στείλωσιν εἰς βοήθειαν 40 πλοῖα, διὰ νὰ ἑνωθῶσι μετὰ τῶν ἐκεῖ, κατὰ τοὺς λόγους τῶν Χίων, εὑρισκομένων ἄλλων 60 πλοίων. (1) Τα ἐξέπεσαν μετὰ ταῦτα εἰς δέκα μόνον, ὀνομάσαντες ναύαρχον αὐτῶν τὸν Μελαγκρίδαν· ἀλλὰ τόση ἦτο ἡ δυσειδαιμονία των, ὥστε, ἐπειδὴ συνέβη σεισμὸς, ἔστειλον ἀντὶ μὲν τούτου τὸν Χαλκιδέα, ἀντὶ δὲ τῶν δέκα πλοίων ἡτοίμαζον πέντε εἰς τὴν Λακωνίαν. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ παρῆλθεν ὁ Χειμών. Τὸ δὲ ἑφεξῆς θέρος ἔστειλαν οἱ Λακεδαιμόνιοι παροτρυνόμενοι καθ' ἡμέραν εἰς τοῦτο ὑπὸ τῶν Χίων (οἵτινες ἐφοβοῦντο μήπως τὸ ἀκούσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι) τρεῖς ἄνδρας εἰς τὴν Κόρινθον μὲ προσταγὴν νὰ ἑνώσωσιν ὅλα τὰ πλοῖα, ἦσαν δὲ 39, καὶ νὰ πλεύσωσιν ὅσον τάχιστα πρὸς τὴν Χίον. Συνῆλθον οἱ σύμμαχοι εἰς τὴν Κόρινθον, ἀλλ' ὁ στόλος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναχωρήσῃ, διότι ἑώρταζον οἱ Κορίνθιοι τὰ Ἴσθμια. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ, ἀκούσαντες οἱ Ἀθηναῖοι τὰ τῶν Χίων, ἔστειλαν εἰς τὴν Χίον στρατηγόν τινα ὀνομαζόμενον Ἀριστοκράτην διὰ νὰ τοὺς ἐπι-

(1) Θουκυδ. viii. 5.

πλήξωσιν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Χῖοι ἠρνοῦντο τὴν ἑτοιμαζομένην ἀποστασίαν, τοὺς ἐζήτησαν ἑπτὰ πλοῖα πρὸς ἔνδειξιν πίστεως, τὰ ὁποῖα καὶ ἔδωκαν οἱ Χῖοι, μέρος μὲν διότι οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν δὲν ἐγνώριζον τίποτε ἐκ τῶν συμβαινόντων, μέρος δὲ διότι οἱ ἀριστοκρατικοὶ δὲν ἤθελον νὰ ἐχθρευθῶσι τὸ πλῆθος πρὶν λάβωσι στερεὰν βοήθειαν, καὶ τέλος διότι καὶ αὐτοὶ δὲν ἐπρόσμενον πλέον τοὺς Πελοποννησίους βλέποντες αὐτοὺς νὰ βραδύνωσι τόσον. Ἐν τοσούτοις οἱ Ἀθηναῖοι, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχε μηνυθῆ ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰσθμίων, μαθόντες σαφέστερα τὰ τῶν Χίων ἐξέπλευσαν μετ' ἴσης δυνάμεως ἐναντίον τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀλκαμένου στρατηγουμένων 21 συμμαχικῶν πλοίων, καὶ τὰ ἠνάγκασαν νὰ κλεισθῶσιν εἰς τὸν Πειραιὸν, λιμένα ἔρημον παρὰ τὰ σύνορα τῆς Ἐπιδαυρίας, φονεύσαντες καὶ αὐτὸν τὸν στρατηγὸν Ἀλκαμένην. Ἡ ἀποτυχία αὕτη ἐνέσπειρε τόσον τρόμον εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, ὥστε ἤθελαν ἀνακαλέσει τὰ πλοῖα των, ἐὰν ὁ Ἀλκιβιάδης δὲν κατέπειθε τὸν Εὔδιον καὶ τοὺς ἄλλους ἐφόρους νὰ μὴν ἐμποδισθῇ ὁ ἀπόπλους, ἀλλὰ νὰ προφθάσωσι μάλιστα εἰς τὴν Χίον πρὶν γνωσθῇ ἡ συμβᾶσα συμφορά· αὐτὸς δ' ὑπεσχέθη νὰ ἐπαναστατήσῃ τὰς Ἰωνικὰς πόλεις. (1) Ἀνεχώρησαν λοιπὸν ὅτε Χαλκιδεὺς καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης, κυριεύοντες ὅ,τι ἀπήντων καθ' ὁδὸν διὰ νὰ μὴ προδοθῶσι, καὶ φθάνουσιν ἐξαίφνης εἰς τὴν Χίον, ἀφ' οὗ πρότερον συνωμίλησαν μετά τινων συνεννοημένων Χίων εἰς χωρίον τι τῆς ἠπείρου ὀνομαζόμενον Κώρυκον. Καὶ ὁ μὲν λαὸς ἐξεπλάγη ἀγνοῶν τὰ τρέχοντα, οἱ δὲ ἀριστοκρατικοὶ γνωρίζοντες τὴν ὑπόθεσιν εἶχαν ἐνεργήσει εἰς τρόπον ὥστε νὰ τύχῃ συνηγμένη ἡ Βουλή. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Χαλκιδεὺς καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης τοὺς παρέστησαν ὅτι ἠκολούθη κατόπιν καὶ ἄλλος πολυάριθμος στόλος, ἀπεσιώπησαν δὲ τὸν ἐν Πειραιῷ ἀποκλεισμὸν τῶν πλοίων, ἐνθαρρυνθέντες οἱ Χῖοι ἐπίστευσαν καὶ ἀπεσά-

(1) Διὰ τὴν φιλίαν τὴν ὁποίαν ἐδείκνυεν ὁ Ἀλκιβιάδης εἰς τοὺς Χίους τὸν ἔστειλαν καὶ οὗτοι εἰς τὸν Ὀλυμπιακὸν ἀγῶνα πρόβατα διὰ τὰς θυσίας καὶ τροφὰς διὰ τοὺς ἵππους του. (Πλούταρχ. Ἀλκιβ. § 11.)

τησαν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων. (1) Τοιουτοτρόπως κατέστη ἡ Χίος, ὡς ὑπερβαίνουσα τὰς λοιπὰς Ἰωνικὰς πόλεις κατὰ τὴν δύναμιν καὶ ὡς πρώτη εἰς τὴν ἀποστασίαν καταφυγοῦσα, τὸ κέντρον τοῦ πολέμου· Πασιφανῶς ὅμως ἐῤῥίφθη εἰς κίνδυνον ὄχι μικρὸν διότι ἐκ τῆς ἀργοπορίας τῶν Λακεδαιμονίων, ἐκ τῆς πρὸς τὸν πόλεμον αὐτῶν ἀποστροφῆς, ἐκ τῆς ἀμαθείας των, ἐκ τῆς ἰδιογνωμοσύνης τέλος καὶ προδοσίας τῶν ναυάρχων των μὴ ἐκλεγομένων κατὰ τὴν ἀξίαν ἀλλὰ κατὰ τὴν γενεὰν, (2) ὀλίγην ὠφέλειαν εἶχε νὰ ἐλπίζῃ. Ὁ Θουκυδίδης, θεωρῶν τὴν πρᾶξιν ταύτην τῶν Χίων, λέγει ὅτι δὲν ἤθελαν τολμήσει νὰ κάμωσι ταύτην τὴν ἐπανάστασιν (ἐὰν ἄλλως εἶναι ἀξία καταδίκης) ἐὰν δὲν ἔβλεπον ἐκ μέρους των μέγα μέρος συμμάχων, καὶ ἐὰν δὲν ἤξευρον ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρουν τὴν δύναμίν των μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ δυστυχίαν ὄχι τόσον εὐκαταφρόνητον. Ἐὰν δὲ ἔσφαλον καθὼς πολλάκις συμβαίνει εἰς τὸν κόσμον, ἔσφαλον ὁμοῦ μὲ τόσους οἵτινες ἐνόμιζον ὅτι εἶχε πλέον φθάσει ὁ καιρὸς νὰ κρημνίσωσι τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων. Μετὰ τῶν Χίων συναπεστάτησαν καὶ οἱ Ἐρυθραῖοι καὶ ἄλλαι πολλαὶ ἀποικίαι, ἀλλ' οὐδεμιᾶς ἀπόστασις ἐτάραξεν οὐδ' ἐλύπησε τόσον τοὺς Ἀθηναίους ὅσον ἡ ἀπόστασις τῆς Χίου. (3) (412).

Μόλις ἔμαθον τὴν ἀποστασίαν τῆς Χίου οἱ Ἀθηναῖοι καὶ φοβηθέντες μήπως μιμηθῶσι τὸ παράδειγμά της καὶ αἱ ἄλλαι συμμαχικαὶ πόλεις, ἰδοῦσαι ὅτι ἀπεσκίρτησεν ἡ μεγίστη ἐξ αὐτῶν, ἐπρόσταξαν τὰ ὀκτὼ πλοῖα τὰ ὁποῖα ἐφύλαττον τὸν Πειραιὸν νὰ τρέξωσιν ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ Στρομβιχίδου κατὰ τῆς Χίου, καὶ ἔστειλαν μετ' οὐ πολὺ καὶ ἄλλα δώδεκα καὶ στρατηγὸν τὸν Θρασυκλῆ· ὅσους δὲ δούλους εὑρῆκαν ἐπὶ τῶν ἑπτὰ Χίων πλοίων (τὰ ὁποῖα συνεβοήθουν εἰς τὴν πολυορκίαν τοῦ Πειραιοῦ) τοὺς ἠλευθέρωσαν, τοὺς δ' ἐλευθέρους ἐφυλάκωσαν. Καὶ ὁ μὲν

---

(1) Θουκυδ. viii. 14.
(2) Θουκυδ. II. 37.
(3) Θουκυδ. viii. 6. 15. 63—Πλούτ. βίος Ἀλκιβ. 25.

Στρομβιχίδης φθάσας εἰς τὴν Σάμον, ὅθεν ἔλαβεν ἓν πλοῖον, ἡσύχαζεν εἰς τὴν Τέων, ὁ δὲ Χαλκιδεὺς ἐξέπλευσε καὶ ἐκεῖνος πρὸς τὴν Τέων μετὰ εἴκοσι καὶ τριῶν πλοίων συμπαρακολουθοῦντος διὰ ξηρᾶς τοῦ πεζικοῦ στρατοῦ τῶν Κλαζομενίων καὶ Ἐρυθραίων. Ἰδὼν ὁ Στρομβιχίδης τόσα πλοῖα κατέφυγε εἰς τὴν Σάμον καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ Χαλκιδέως καὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου, οἵτινες ὁπλίσαντες τοὺς ναύτας τῶν Πελοποννησιακῶν πλοίων τοὺς ἄφησαν νὰ φυλάττωσι τὴν Χίον, ἀντιπληρώσαντες δὲ ταῦτα ἀπὸ ἄνδρας τῆς Χίου καὶ λαβόντες ἄλλα εἴκοσι ἔπλευσαν νὰ ἀποστατήσωσι τὴν Μίλητον. Ἐβιάζετο δὲ ὁ Ἀλκιβιάδης νὰ ἐπαναστατήσῃ τοὺς Μιλησίους πρὶν φθάσωσιν αἱ ἐκ τῆς Πελοποννήσου προσμενόμεναι τριήρεις, διὰ νὰ τιμήσῃ καὶ τῶν Χίων τὴν δύναμιν καὶ τὸν Χαλκιδέα καὶ τὸν Εὔδιον, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ὑποσχεθῇ νὰ ἐπαναστατήσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν πολλὰς πόλεις. Οἱ Χῖοι μετὰ ταῦτα, πληρώσαντες ἄλλα δέκα πλοῖα, ἔπλευσαν εἰς τὰ Ἄνανα καὶ διὰ νὰ μάθωσι τὰ τῆς Μιλήτου καὶ διὰ νὰ ἐπαναστατῶσι τὰς πόλεις. Ἀλλὰ λαβόντες προσταγὴν παρὰ τοῦ Χαλκιδέως νὰ ὀπισθοδρομήσωσι διευθύνθησαν πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Διός, ὅπου ἀπήντησαν δεκαὲξ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων, τὰ ὁποῖα εἶχε φέρει εἰς βοήθειαν ὁ Διομέδων· πάραυτα ἐζήτησαν νὰ σωθῶσιν αἱ μὲν εἰς τὴν Ἔφεσον, αἱ δὲ πρὸς τὴν Τέων καὶ μόνον τέσσαρες ἔπεσαν κεναὶ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέπλευσαν πρὸς τὴν Σάμον, οἱ δὲ Χῖοι ἐπιβιβάσαντες εἰς ὅσα πλοῖα τοὺς εἶχαν μείνει τὸ πεζικὸν στράτευμα ἀπέπλευσαν καὶ ἀπεστάτησαν τὴν Λέβεδον καὶ τὰς Ἐράς, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Χίον ἄνδρες καὶ πλοῖα. (1)

Εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτι εἴκοσι πλοῖα τῶν Πελοποννησίων ἐφυλάττοντο κλεισμέναι ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸν Πειραιόν. Αὗται λοιπὸν ἐφορμήσασαι κατ' αὐτῶν καὶ νικήσασαι ἡτοιμάζοντο

1) Θουκυδ. viii. 15. 19.

νὰ ἐκπλεύσωσι πρὸς τὴν Χίον ναυαρχούμεναι ὑπὸ τοῦ τότε ἐκ τῆς Λακεδαίμονος φθάσαντος Ἀστυόχου. Οἱ Χῖοι, δεικνύοντες πάντοτε τὸν αὐτὸν ζῆλον τὸν ὁποῖον ἔδειξαν καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν, χωρὶς νὰ προσμείνωσι τὴν βοήθειαν τῆς Πελοποννήσου, ἐσπούδαζον νὰ ἐπαναστατῶσι τὰς πόλεις ἐπιθυμοῦντες νὰ ἔχωσιν ὅσον τὸ δυνατὸν πολλὰς συνεργάτιδας τοῦ πολέμου. Ὅθεν ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Λέσβου μὲ 13 πλοῖα ναύαρχον ἔχοντες τὸν Δεινιάδην, καὶ ἀποστατήσαντες τὴν Μήθυμναν ἄφησαν ἐκεῖ τέσσαρα πλοῖα, τὰ δὲ λοιπὰ ἀπεστάτησαν τὴν Μυτιλήνην. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ἀστύοχος, φθάσας ἀπὸ τὰς Κεγχρειὰς εἰς τὴν Χίον μὲ τέσσαρα πλοῖα καὶ προσλαβὼν μίαν τριήρη Χίαν ἠτοιμάζετο νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν Λέσβον διὰ νὰ ὠφελήσῃ, ἔμαθεν εἰς τὴν Ἔρεσον ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι τὴν εἶχαν κυριεύσει ἐξ ἐφόδου, νικήσαντες τὰ φυλάττοντα τὸν λιμένα χιακὰ πλοῖα καὶ τρέψαντες εἰς φυγὴν τοὺς ζητοῦντας νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἀπόβασιν κατοίκους. Ὁ Ἀστύοχος παραλαβὼν τὰ ἐκ Μηθύμνης διασωθέντα τρία χῖα πλοῖα (διότι τὸ ἓν ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Ἀθηναίων) ἄφησε τὴν Μυτιλήνην καὶ ἀφ' οὗ ἀπεστάτησε τὴν Ἔρεσον ἀπέπλευσε κατὰ τῆς Μηθύμνης, ἐλπίζων ὅτι οἱ Μηθυμναῖοι ἤθελον ἐπιμένει εἰς τὴν ἀποστασίαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ εὑρῆκεν εἰς τὴν Λέσβον ὅλα ἐναντία, ἐπέστρεψεν πάλιν εἰς τὴν Χίον, ὅπου εἶχαν φθάσει καὶ ἄλλα ἐκ τῶν συμμαχικῶν τῆς Πελοποννήσου πλοίων. (1)

Μ' ὅλα ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι ἠδυνήθησαν νὰ ἀποβῶσιν εἰς τὴν Καρδαμύλην καὶ συγκροτήσαντες μάχην εἰς τὴν Βολισσὸν μετὰ τῶν εἰς ἀπάντησιν ἐλθόντων Χίων ἐφόνευσαν μέγα πλῆθος καὶ ἐρήμωσαν ὅλα ἐκεῖνα τὰ χωρία. Ἐνίκησαν δὲ καὶ δευτέραν νίκην τοὺς Χίους εἰς τὰς Φανὰς, καὶ τρίτην εἰς τὸ Λευκώνιον, (411) Ἐπειδὴ δὲ οἱ Χῖοι δὲν ἐτόλμησαν πλέον νὰ ἐναντιωθῶσι, τοὺς ἐλεηλάτησαν ἀλύπητα εὑρόντες μεγάλους πλούτους συναθροισμένους καὶ εἰσέτι σωζομένους ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς ἐκ τῶν

(1) Θουκυδ. viii. 20.

Περσῶν ἐλευθερίας. Ἐν ᾧ δὲ ἐπολυορκοῦντο μὲν διὰ θαλάσσης, ἐπορθοῦντο δὲ διὰ ξηρᾶς, ἔβαλαν μερικοὶ κατὰ νοῦν νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους· μ' ὅλον ὅτι δὲ τὸ ἀνεκάλυψαν οἱ ἄρχοντες δὲν τοὺς ἐτιμώρησαν, ἀλλὰ μετακαλέσαντες τὸν ναύαρχον Ἀστύοχον, ὅστις εἶχε τέσσαρα πλοῖα, ἐπροσπάθησαν νὰ πνίξωσι τὴν ἐπιβουλὴν ἢ λαβόντες ἐνέχυρα ἢ δι' ὁποίου δήποτε ἄλλου φρονίμου τρόπου. Μετ' οὐ πολὺ ἐστάλθη εἰς τὴν Χίον ὁ Παιδάρητος διὰ νὰ διοικῇ, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἡτοίμαζον κατὰ τῆς Χίου νέαν βοήθειαν. Ὁ Ἀστύοχος πρὸς ἀσφάλειαν συνήθροιζεν ἐνέχυρα, ἀλλ' ἰδὼν ὅτι τὰ πράγματα τῆς συμμαχίας, φθάσαντος τοῦ Θηραμένους μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως, ἔλαβον καλητέραν ὄψιν, δὲν ἐπέμεινεν εἰς τὴν τῆς συνωμοσίας ἔρευναν, ἀλλ' ἐκπλεύσας μὲ δέκα πλοῖα πελοποννησιακὰ καὶ ἄλλα τόσα χιακὰ ἔφθασεν εἰς τὰς Κλαζομενὰς καὶ ἐκεῖθεν πάλιν εἰς τὴν Χίον. Εὑρίσκοντο τότε ἐκεῖ Λέσβιοί τινες οἱ ὁποῖοι ὑπέσχοντο νὰ ἐπαναστατήσωσι τὴν πατρίδα των. Ὁ Ἀστύοχος, καταπεισθείς, ἐπρόβαλεν εἰς τοὺς Χίους καὶ εἰς τὸν Παιδάρητον πεντακοσίους ἔχοντα ὁπλίτας νὰ ὑπάγωσιν εἰς ἐπανάστασιν τῆς Λέσβου, λέγων ὅτι, ἂν μὲν ἐπιτύχωσι θέλει αὐξήσει ὁ ἀριθμὸς τῶν συμμάχων, ἂν δὲ ἀποτύχωσι θέλουσι ἀντιπερισπάσει τοὺς Ἀθηναίους· Ἀλλ' οἱ Χῖοι δὲν τὸν ἔδωκαν ἀκρόασιν· ὁ Παιδάρητος μάλιστα τὸν ἐβεβαίωσεν ὅτι ποτὲ δὲν ἤθελε τοῦ δώσει τὰ πλοῖα τῶν Χίων. Ὀργισθεὶς ὁ Ἀστύοχος καὶ φοβερίσας τοὺς Χίους, ὅτι, ἄν ποτε τὸν χρειασθῶσι δὲν θέλει τοὺς βοηθήσει, ἀπέπλευσε πρὸς τὰς Ἐρυθρὰς, κινδυνεύσας ν' ἀπαντήσῃ τὸν στόλον τῶν Ἀθηναίων ὅστις ἔπλεεν μὲ στράτευμα κατὰ τῆς Χίου. Οὗτος δὲ ἀπαντήσας τρία μακρὰ πλοῖα τῶν Χίων τὰ ἐδίωκεν· ἀλλ' ἐπελθούσης τρομερᾶς τρικυμίας, αἱ μὲν τριήρεις τῶν Χίων μόλις κατέφυγον εἰς τὸν λιμένα, ἐκ δὲ τῶν Ἀθηναίων ὅσαι μὲν εἶχον πολὺ προχωρήσει, ἔπεσαν εἰς τὴν ξηρὰν πλησίον τῆς μητροπόλεως τῶν Χίων καὶ οἱ ἄνδρες ἢ ἐχμαλωτίσθησαν ἢ ἐφονεύθησαν,

αἱ δὲ λοιπαὶ καταφυγοῦσαι εἰς τὸν λιμένα Φοινικοῦντα (1) καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Λέσβον ἡτοιμάζοντο νὰ πολυορκήσωσι τὴν Χίον. (2)

Ἀφ' οὗ ἡτοιμάσθησαν ἀπέβησαν εἰς τὴν Χίον κύριοι ὄντες καὶ τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐπολυόρκησαν τὸ Δελφίνειον. Ἀλλ' οἱ Χῖοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ τρέξωσιν εἰς βοήθειαν, ὄχι μόνον διότι ἦσαν ἐξησθενημένοι ἐκ τῶν προτέρων συμφορῶν, ἀλλὰ διότι καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ φατρίαι τῶν πολιτῶν ἐφοβοῦντο μία τὴν ἄλλην, οἱ μὲν ὀλιγαρχικοὶ ὄντες σύμφωνοι μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων, οἱ δὲ δημοκρατικοὶ μὴ δυνάμενοι νὰ σβέσωσι παντάπασι τὴν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους κλίσιν. Εἰς τούτους τοὺς εὐλόγους φόβους ἐπροστέθη καὶ ὁ ἐκ τῆς ἀποστασίας τῶν ἀπείρων δούλων, οἵτινες, τρέφοντες ἄσπονδον μῖσος κατὰ τῶν δεσποτῶν ηὐτομόλουν πολλοὶ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐπροξένουν εἰς τοὺς Χίους τόσον μεγαλήτερα κακὰ ὅσον ἐγνώριζον ἀκριβέστερον τὰ κατατόπια τῆς νήσου. (3) Ἔστειλαν μ' ὅλον τοῦτο ἀνθρώπους πρὸς τὸν Ἀστύοχον νὰ ζητήσωσι βοήθειαν, καὶ νὰ τὸν παρακαλέσωσι νὰ τρέξῃ μὲ ὅλα του τὰ πλοῖα εἰς βοήθειαν καὶ νὰ μὴν ἀφήσῃ τὴν μεγίστην τῶν κατὰ τὴν Ἰωνίαν συμμαχικῶν πόλεων νὰ στενοχωρῆται πανταχόθεν, νὰ φθάσῃ δὲ καὶ ἐν καιρῷ πρὶν ἔτι ἀποκλεισθῇ παντάπασι τὸ Δελφίνειον. Ὁ Ἀστύοχος, μ' ὅλον ὅτι μνησικακῶν ἤθελε νὰ ἐμμένῃ εἰς τὴν ἀπόφασίν του, βλέπων τοὺς λοιποὺς συμμάχους προθύμους νὰ τρέξωσιν εἰς βοήθειαν ἡτοιμάσθη νὰ τοὺς βοηθήσῃ· Ἀλλ' ἰδοὺ πάλιν νέα πρόφασις. Μαθὼν ὅτι ἔφθασαν εἰς τὴν Καῦνον εἴκοσι ἑπτὰ πλοῖα Πελοποννησιακὰ καὶ προφασισθεὶς ὅτι ἤθελε νὰ ἑνωθῇ μετ' αὐτῶν διὰ νὰ γένῃ τρομερώτερος κατὰ θάλασσαν, ἠμέλησε νὰ βοηθήσῃ τὴν Χίον, καὶ ἐξεστράτευσεν εἰς ἀπάν-

(1) Ὁ Φοινικοῦς λιμὴν ἔκειτο εἰς τὴν Ἐρυθραίαν γῆν πρὸς τὰ παράλια τοῦ ὄρους Μίμαντος. (Titus Liv. xxxvi-45).

(2) Θουκυδ. viii. 24, 31, 32, 33, 34.

(3) Θουκυδ. viii 38. 40.

τησιν τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων. Εἰς τὴν Χίον ἐν τοσούτοις ὁ περιτειχισμὸς τῶν Ἀθηναίων εἶχε προχωρήσει τόσον, ὥστε ὁ Παιδάρητος ἔστειλε τὸν Ξενοκρατίδαν εἰς τοὺς ἐν Ῥόδῳ εὑρισκομένους Λακεδαιμονίους νὰ τοὺς εἴπῃ, ὅτι, ἂν δὲν τρέξωσιν ὅσον τάχιστα εἰς βοήθειαν τῆς Χίου, ἐχάθησαν τὰ πράγματα. Ἀλλ' οὐδὲ ἀργὸς ἐκάθητο προσμένων τὴν βοήθειαν, ἀλλ' ὁρμήσας μετὰ τῶν μισθωτῶν στρατιωτῶν τοὺς ὁποίους εἶχεν καὶ μεθ' ὅλων τῶν Χίων κατὰ τοῦ τείχους, τὸ ὁποῖον ἐπερικύκλονε τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων, εὐτύχησε νὰ κυριεύσῃ μέρος τι καὶ μερικὰ πλοῖα συρμένα ἔξω εἰς τὴν ξηράν. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως, συγκεντρωθέντες ἔτρεψαν εἰς φυγὴν πρώτους τοὺς Χίους ἔπειτα καὶ τὸ ἐπίλοιπον στράτευμα τοῦ Παιδαρήτου, ἐφόνευσαν αὐτὸν τὸν ἴδιον καὶ πολλοὺς Χίους, καὶ ἐλαφυραγώγησαν πολλὰ ὅπλα. Μετὰ τὴν ἧτταν ταύτην οἱ Χῖοι ἐπολιορκήθησαν ἔτι στενώτερα παρὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης, καὶ, τὸ χειρότερον ἤρχισαν νὰ πάσχωσι φρικτὴν πεῖναν. (1) Πρὸς ταῦτα οἱ ἐν Ῥόδῳ Λακεδαιμόνιοι ἀπεφάσισαν τέλος νὰ δράμωσιν εἰς βοήθειαν τῆς Χίου, ἀλλ' ἀπαντήσαντες τὸν Ἀθηναϊκὸν στόλον ἐμποδίσθησαν πάλιν. Τὸ δὲ θέρος, στενοχωρούμενοι οἱ Χῖοι πανταχόθεν καὶ μὴ βλέποντες νὰ φθάνῃ καμμία βοήθεια ἐκ μέρους τοῦ Ἀστυόχου, ἠναγκάσθησαν νὰ ναυμαχήσωσι. Κατ' εὐτυχίαν εἶχαν λάβει ἄρχοντα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Παιδαρήτου τὸν Σπαρτιάτην Λέοντα καὶ δώδεκα πλοῖα εἰς βοήθειαν· Ἐξῆλθον λοιπὸν ὅλοι καὶ ἐκυρίευσαν χωρίον ἀπρόσιτον· ἐξέπλεσαν καὶ τὰ 36 αὐτῶν πλοῖα κατὰ τῶν 32 τῶν Ἀθηναίων καὶ συνεκρότησαν σφοδρὰν ναυμαχίαν, μετὰ τὴν ὁποίαν, ἐπειδὴ ἡ νίκη ἔμεινεν ἀμφίῤῥοπης καὶ εἶχεν ἤδη νυκτώσει, οἱ Χῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι ἀνεχώρησαν ὀπίσω εἰς τὴν πόλιν. (2) Ἡ ἐν τούτῳ τῷ

(1) Εἰς ταύτην ἴσως τὴν περίστασιν συνέβη τὸ ὑπὸ τοῦ Πληνίου ἱστορούμενον ὅτι οἱ Χῖοι ἠναγκάσθησαν ἵνα τρέφωνται διὰ βαλάνων φηγοῦ dulcissima omnium glans fagi ut qua obsessos durasse in oppido Chio tradat Cornelius Alexander Plin. (Hist. xvi. 6.)

(2) Θουκυδ. viii. 38, 40, 41, 55. 56. 60, 64

μεταξὺ, γενομένη ἀπόστασις τῆς Ἀβύδου ἐκ παρακινήσεως τοῦ Δερκυλλίδου καὶ τοῦ Φαρναβάζου ηὔξησε τὴν κατὰ θάλασσαν δύναμιν τῶν Χίων ἐξασθενίσασα τοὺς Ἀθηναίους. Διότι μόλις τὸ ἤκουσεν ὁ Στρομβιχίδης καὶ λαβὼν εἴκοσι τέσσαρα πλοῖα ἐκ τῆς Χίου, ἐξέπλευσεν· ἀλλ' ἐπειδὴ οὔτε φιλικῶς οὔτε διὰ τῶν ὅπλων ἠδηνήθη νὰ κατορθώσῃ τι κατὰ τῆς Ἀβύδου ἀνεχώρησε πρὸς τὴν Σηστόν. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ κραχθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἠνώθη μετ' αὐτῶν τῶν ὁποίων ὁ στόλος εἶχεν αὐξήσει εἰς 108 πλοῖα, καὶ ἔπλευσεν ἐναντίον τοῦ Πελοποννησιακοῦ. Μίνδαρος ὁ τούτου ναύαρχος (ὅστις εἶχε σταλθῇ ἀντὶ τοῦ ἀνακληθέντος Ἀστυόχου) σηκωθεὶς ἐκ τῆς Μιλήτου ἐξαίφνης ἠναγκάσθη νὰ εἰσορμισθῇ εἰς τὴν Χίον δι' ἔλλειψιν ἀνέμου. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀθηναίων Θράσυλλος νομίσας ὅτι ὁ Μίνδαρος εἶχε σκοπὸν νὰ διατρίψῃ εἰς τὴν Χίον, ἔβαλεν ἄνδρας νὰ φυλάττωσι τὰ κινήματά του, αὐτὸς δὲ ἀπέπλευσε πρὸς τὴν Λέσβον διὰ νὰ κυριεύσῃ ἂν δυνηθῇ, τὴν ἀποστατήσασαν Ἔρεσον. Μόλις ὅμως ἀνεχώρησε καὶ ὁ Λακεδαιμόνιος ναύαρχος προμηθεύσας τὰ πλοῖα του μὲ δύω ἡμερῶν τροφὰς, καὶ λαβὼν παρὰ τῶν Χίων δι' ἕκαστον ναύτην τρεῖς τεσσαρακοστὰς (εἶδος νομίσματος) ἔφθασε πρὸ τοῦ μεσονυκτίου εἰς τὸ Ῥοίτειον. Συνεκροτήθη ναυμαχία εἰς τὸ ἀκρωτήριον τὸ ὀνομαζόμενον Κυνὸς σῆμα, καὶ οἱ σύμμαχοι κατ' ἀρχὰς ἐνίκων, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἀτακτήσαντες ἐνικήθησαν χάσαντες 21 πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων ὀκτὼ ἀνῆκον εἰς τοὺς Χίους. Ὀλίγον ἔπειτα ἔπεσε καὶ τὸ Δελφίνειον εἰς χεῖρας τῶν Ἀθηναίων. (1)

Μετὰ τὴν κυρίευσιν τοῦ Δελφινείου ἡ φατρία τῶν τῆς Χίου δημοτικῶν, ἥτις ἐν ὅσῳ ὁ Παιδάρητος ἐκυβέρνα τὴν Χίον ἔπαθε μυρία κακὰ παρ' αὐτοῦ (2) ὡς ἐναντία τῶν Λακεδαιμονίων, ἤρ-

(1) Θουκυδ. viii. 62, 63. 79, 100, 101, 105.

(2) Ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Παιδαρήτου ἐξορισθέντων Χίων ὑπῆγαν τινὲς εἰς τὴν Σπάρτην νὰ τὸν κατηγορήσωσι. Πληροφορηθεῖσα παρ' αὐτῶν ἡ μήτηρ αὐτοῦ Τελευτία τὰ κατὰ τοῦ υἱοῦ της ἐγκλήματα τὸν ἔστειλε τὴν σύντομον καὶ διὰ τοῦτο ὡραίαν ταύτην ἐπιστολήν. Α ΜΑΤΗΡ ΠΑΙΔΑΡΗΤΩ· ἢ βελτίονα πράσσειν

χισε νὰ ὑπερισχύῃ. Ὅθεν πολλοὶ ἐκ τῶν Ἀριστοκρατικῶν, οἱ μὲν ἑκουσίως οἱ δὲ καὶ βιαζόμενοι, ἔφυγον ἐκ τῆς Χίου. Ὁ Κρατησιππίδας ἔπειτα, ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων, λαβὼν χρήματα παρὰ τούτων τῶν φυγάδων τοὺς ἔφερε πάλιν ὀπίσω κυριεύσας ἐνταυτῷ καὶ τὴν ἀκρόπολιν τῆς Χίου. (1) (407 π. χ.). Οἱ ἐπιστρέψαντες οὗτοι εἰς τὴν πατρίδα ἀντεφυγάδευσαν καὶ αὐτοὶ τοὺς ἀντιπολιτευομένους καὶ αἰτίους τῆς φυγῆς των ἑξακοσίους περίπου τὸν ἀριθμὸν, πιθανὸν ὅτι διὰ ἐνεργείας καὶ συμβουλῆς τῶν Λακεδαιμονίων, ὡς τοὺς ὀνειδίζει περὶ τούτου ὁ Ἰσοκράτης, (2) προσθέτων ἀκόμη ὅτι καὶ ἐστέρησαν τοὺς Χίους τοῦ ναυτικοῦ των. Οἱ ἑξακόσιοι φυγάδες οὗτοι κυριεύσαντες τὸν κατὰ τὴν ἀντικρὺ ἤπειρον Ἀταρνέα, πόλιν καὶ φρούριον ἰσχυρὸν τῶν Χίων, ἐπολέμουν ὄχι μόνον τὴν Χίον, ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν Ἰωνίαν. (3) Τὸν Κρατησιππίδαν διεδέχθη εἰς τὴν ναυαρχίαν τοῦ στόλου ὁ Λύσανδρος καὶ τοῦτον πάλιν ὁ δίκαιος Καλλικρατίδας. Οὗτος προσλαβὼν ἐκ τῆς Χίου καὶ Ῥόδου πεντήκοντα πλοῖα, καὶ ἑνώσας ὅσα παρέλαβε παρὰ τοῦ προκατόχου του συνέστησε στόλον ἐξ 140 πλοίων. Δυνάμει τούτου ηὐτύχησε νὰ κυριεύσῃ καὶ τὸ ἕως τότε εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ πεντακοσίων κατεχόμενον Δελφίνειον, νὰ τὸ κατασκάψῃ, καὶ νὰ διώξῃ ὁλότελα ἐκ τῆς Χίου τοὺς Ἀθηναίους. (4) Συγχρόνως

σε, ἢ αὖθι μένε ἀπογνοὺς τὰν ἐς Σπάρταν σωτηρίαν. (Πλουτ. Λακαινῶν ἀποφθ. § 10) Ὁ Θεόπομπος ὡς ἀριστοκρατικὸς ἐπαινεῖ τὸν Παιδάρητον. (Ἁρποκρ. λεξ. Παιδ.) Ἐὰν δὲ τὸν ἐπαινῇ καὶ ὁ Ἰσοκράτης (Ἀρχίδ. §. 23. σελ. 124. ἐκδ. Κορ.) ὁ ἔπαινος ἐκεῖ λέγεται ἐκ προσώπου τοῦ Λάκωνος Ἀρχιδάμου καὶ ὄχι τοῦ Ἰσοκράτους.

(1) Διόδωρ. Σικελ. xiii. 65.

(2) Χίων δὲ τοὺς πρώτους μὲν τῶν πολιτῶν ἐφυγάδευσαν, τὰς δὲ τριήρεις ἐκ τῶν νεωρίων ἐξελκύσαντες ἁπάσας ᾤχοντο λαβόντες. (Συμμαχ. §. 32.)

(3) Διόδ. Σικελ. xiii 65 — Ξενοφ. Ἑλλην. III. 2. §. 11. Οἱ αὐτοὶ ἴσως φυγάδες Χῖοι, οἱ ὁποῖοι πρὶν περάσωσιν εἰς τὸν Ἀταρνέα ἔπλευσαν εἰς τὴν Ἄντισσαν, πόλιν τῆς Λέσβου, τὴν ἐτάραξαν καὶ ἐδιώχθησαν παρὰ τῶν Ἀντισσαίων. (Ἀριστ. πολιτ. v. 2. §. 11. σελ. 148.)

(4) Ξενοφ. Ἑλλην. I. §, 6. 3—Διόδ. Σικελ. xiii. 76 — Παράβαλ. καὶ Ubbo Emmius vetus Graecia pag. 350.

ὁ Ἀλκιβιάδης γενόμενος ὕποπτος εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους κατέφυγε πρὸς τὸν Τισαφέρνην καὶ τὸν κατέπεισε, διὰ νὰ τοὺς βλάψῃ, νὰ μὴ πληρόνῃ τακτικῶς τὸν μισθόν των. (1) Ὁ Καλλικρατίδας, ἂν καὶ μὴ λαμβάνων χρήματα παρὰ τοῦ Κύρου, δὲν ἀπελπίσθη, ἀλλὰ παρεκίνησε τοὺς Μιλησίους νὰ συνεισφέρωσιν αὐτοὶ καὶ νὰ δείξωσιν εἰς τοὺς βαρβάρους, ὅτι καὶ χωρὶς ἐκείνων εἶναι ἱκανοὶ νὰ τιμωρήσωσι τοὺς ἐχθρούς των. Ὅλοι συνεισέφερον προθύμως· αὐτὸς δὲ λαβὼν τὰ χρήματα καὶ ἀναγκάσας καὶ τοὺς Χίους νὰ δώσωσιν εἰς ἕκαστον ναύτην πέντε δραχμὰς ἔπλευσε κατὰ τῆς Μηθύμνης, τὴν ὁποίαν καὶ ἐκυρίευσε κατὰ κράτος. Ἀναχωρήσας ἐκεῖθεν ἀφῆκεν εἰς τόπον του τὸν Ἐτεόνικον μετὰ πεντήκοντα πλοίων, αὐτὸς δὲ ἐξέπλευσε κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἔχων ἑκατὸν εἴκοσι. Συγκροτηθείσης ναυμαχίας ἐνικήθησαν οἱ Πελοποννήσιοι καὶ ἠναγκάσθησαν οἱ μὲν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν Χίον, οἱ δὲ εἰς τὴν Φώκαιαν. Μανθάνει ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἐτεόνικος τὴν συμφορὰν καὶ μὲ ἄκραν σιωπὴν φθάνει εἰς τὴν Χίον μετὰ τῶν πλοίων καὶ τῶν στρατιωτῶν του, ὅπου τὸν ἠκολούθησαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι χωρὶς ὅμως νὰ κατορθώσωσι τίποτε. (406 π. χ.) Ἀλλ' ἡ παρουσία τοῦ Ἐτεονίκου εἰς τὴν νῆσον ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἐξολοθρεύσῃ ὅλους τοὺς Χίους, ἂν καὶ φίλους καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον συμμάχους τῶν Λακεδαιμονίων. Ἐν ὅσῳ ἦτο θέρος οἱ στρατιῶται του ἐτρέφοντο ἀπὸ καρποὺς καὶ ἀπὸ τὸν ἐκ τῆς ἐργασίας των μισθόν· ἀλλ' ὅταν ἦλθεν ὁ χειμὼν μὴ ἔχοντες πλέον τροφὰς καὶ περιπατοῦντες γυμνοὶ καὶ ἀνυπόδητοι, ἐβουλεύθησαν νὰ λεηλατήσωσι αὐτὴν τὴν πόλιν τῶν Χίων καὶ ἐσυμφώνησαν ὅσοι ἦσαν τῆς ἑαυτῶν γνώμης νὰ κρατῶσι κάλαμον πρὸς γνώρισμα. Ὁ φρονιμώτατος Ἐτεόνικος, μαθὼν τὸ

---

(1) Θουκυδ. viii. 45. Εἰς ταύτην τὴν περίστασιν ἐπειδὴ ὁ Συρακούσιος Ἑρμοκράτης ἔλαβε τὸ θάῤῥος νὰ ἀπολογηθῇ ὑπὲρ ὅλων τῶν συμμάχων, ὁ Ἀλκιβιάδης ἀπεκρίθη, ὅτι οἱ Χῖοι ἦσαν πολλὰ ἀναίσχυντοι ἀπαιτοῦντες, ἐν ᾧ εἶναι οἱ πλουσιώτατοι ὅλων τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐν ᾧ ἔλαβον τόσην βοήθειαν, νὰ ἐξοδεύωσιν ἄλλοι δι' αὐτούς.

σύνθημα, δὲν ἤξευρε τί νὰ κάμῃ διὰ τὸ πλῆθος τῶν καλαμοφόρων· διότι οὔτε τὴν λεηλασίαν ἀνδρῶν συμμάχων ἠδύνατο νὰ συγχωρήσῃ, οὔτε φανερὰ νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ ἐνόμισε φρόνιμον ὑπὸ φόβου μήπως νικήσαντες ἀφανίσωσι τὴν πόλιν. Λαμβάνει λοιπὸν δέκα πέντε ἄνδρας κρατοῦντας ἐγχειρίδια καὶ ὑπάγει εἰς τὴν πόλιν· ἀπαντήσας δὲ καθ' ὁδὸν ἄνθρωπον πάσχοντα τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ κρατοῦντα κάλαμον τὸν ἐφόνευσε. Ἐπειδὴ δὲ ἔγεινε θόρυβος καὶ μερικοὶ ἠρώτων τὴν αἰτίαν τοῦ θανάτου του, ἐῤῥέθη κατὰ προσταγὴν τοῦ Ἐτεονίκου, ὅτι ἐφονεύθη διότι ἐκράτει κάλαμον. Ἐκ τούτου φοβηθέντες ὅσοι ἐκράτουν καλάμους τοὺς ἔῤῥιπτον, καὶ τοιουτοτρόπως ἐμποδίσθη ἡ λεηλασία. Μ' ὅλον τοῦτο, συναθροίσας μετὰ ταῦτα ὁ Ἐτεόνικος τοὺς Χίους τοὺς ἠνάγκασε νὰ συνεισφέρωσι χρήματα πρὸς πληρωμὴν τῶν ναυτῶν καὶ οἱ μὲν ἐξ ἀνάγκης συνεισέφερον, αὐτὸς δὲ ἅμα τοὺς ἐπεβίβαζεν εἰς τὰ πλοῖα τοὺς ἐπλήρονε τὸν μισθόν των συμβουλεύων καὶ ἐνθαῤῥύνων ὡς νὰ μὴν ἤξευρε τίποτε ἐξ ὅσων ἐμελέτησαν. (1) Μὴ εὐχαριστηθέντες ὅμως οἱ Χῖοι ἔστειλαν πρέσβεις, ἀφ' οὗ πρῶτον ἔκαμαν συμβούλιον εἰς τὴν Ἔφεσον, εἰς τὴν Λακεδαίμονα νὰ ζητήσωσι ναύαρχον τὸν Λύσανδρον, τὸν ὁποῖον καὶ ἀπήλαυσαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ἘΚΤΟΝ.

Ἡ Χίος ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Λακεδαιμονίων. Ὁ Ἰσοκράτης εἰς τὴν Χίον. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκστρατεύουσι δὶς κατὰ τῶν Χίων. Συμμαχικὸς πόλεμος. Δυναστεία τῶν Μακεδόνων. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἡ Χίος ἐξανδραποδίζεται ὑπὸ τοῦ Ζηνοβίου. Χαίρει μετὰ ταῦτα σκιὰν ἐλευθερίας. Ὑποτάσσεται εἰς τοὺς Ῥωμαίους.

Ναυαρχήσαντος τοῦ Λυσάνδρου, ἀφ' οὗ ἀπέθανεν ὁ Καλλικρατίδας εἰς τὴν περὶ τὰς Ἀργινούσας ναυμαχίαν, (καθ' ἣν δυστυχῆ περίστασιν ὁ στόλος τῶν Λακεδαιμονίων εἶχε καταφύγει εἰς τὴν

(1) Ξενοφ. Ἑλλην. I. 6. 12—II. 1. 2. 6— Πλούταρχ. βίος Λύσαν. vi.

Χίον,) ἠναγκάσθησαν οἱ εἰς τὴν Χίον ἔτι εὑρισκόμενοι Ἀθηναῖοι στερημένοι καὶ τὸ Δελφίνειον νὰ μεταβῶσιν εἰς τὰ πλοῖα των καὶ νὰ πολεμῶσι] τὴν Χίον, ἥτις ἠνοχλεῖτο καὶ παρὰ τῶν Σαμίων, συμμάχων τότε ὄντων τῶν Ἀθηναίων. (1) Συνέβη τέλος καὶ ἡ παρὰ τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς ὀλεθρία εἰς τοὺς Ἀθηναίους ναυμαχία, εἰς τὴν ὁποίαν συνεπολέμησαν καὶ οἱ Χῖοι, (2) ἥτις ἐπέφερε τὴν ἅλωσιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν κατάλυσιν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐχρεώστουν νὰ φανῶσιν εὐγνώμονες πρὸς τὴν Χίον τόσον διὰ τὴν σταθερότητα τὴν ὁποίαν ἔδειξεν εἰς τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον (ἡ ὁποία συνεισέβαλεν ἰδιαιτέρως εἰς τὸ νὰ νικήσωσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι, (3)) ὅσον καὶ δι' ὅσα δεινὰ ἔπαθον τοσάκις ἐξ αἰτίας των. Ἀλλὰ παρ' ἰδιοτελῶν ὀλιγαρχικῶν οὐδεὶς ποτὲ ἔχει νὰ ἐλπίσῃ μόνιμον εὐγνωμοσύνην. Μόλις τοὺς ἀνεγνώρισαν αἱ συμμαχικαὶ ἢ ὑπήκοοι πόλεις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοὺς συνεχάρησαν ὡς σωτῆρας· ἰδοῦσαι ἀσμένως τὴν ταπείνωσιν τῶν Ἀθηναίων, δὲν ἤργησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι νὰ τοὺς πληροφορήσωσιν ὅτι ἐπολέμησαν τοὺς Ἀθηναίους ὄχι διὰ νὰ ἐλευθερώσωσι τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, ἀλλὰ διὰ νὰ δεσπόσωσιν αὐτοὶ ἀντὶ τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Λύσανδρος, καταλύσας τὰς προτέρας δημοκρατίας ἢ ὀλιγαρχίας, κατέστησεν εἰς ἑκάστην πόλιν Δέκα ἄνδρας Κυβερνήτας, ἤγουν δέκα τυράννους, πολλάκις οὐδὲ τούτους ἀπολύτους, ἀλλὰ συμβουλευομένους καὶ προστασσομένους ὑπὸ Ἁρμοστοῦ Λάκωνος. Ἀλλ' ἐὰν ἐφάνησαν τυραννικοὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας πρὸς τὴν Χίον δὲν ἐφάνησαν ἐλευθεριώτεροι. Ναὶ μὲν, ἐξεστράτευσεν ὁ Δερκυλλίδας κατὰ τῶν κρατούντων τὸν Ἀταρνέα Χίων φυγάδων καὶ ἐκυρίευσε τὸ

(1) Διόδωρ. Σικελ. xiii. 98. 99.

(2) Ξενοφ. Ἑλλην. II. 23. Τριῶν στρατηγῶν Χίων, τοῦ Κηφισοκλέους, τοῦ Ἑρμοφάντου καὶ τοῦ Ἱκεσίου τὰ ἀγάλματα ἴδεν ὁ Παυσανίας εἰς τοὺς Δελφοὺς πλησίον τοῦ ἀγάλματος τοῦ Λυσάνδρου, τὰ ὁποῖα ἔστησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι πρὸς ἀνταμοιβὴν τῆς ἀνδρίας των. (Παυσαν. x. 9.)

(3) Ἰσοκράτ. Πανηγυρ. 38—Συμμαχ. 32—Παναθην. 18, 25.

φρούριον μετὰ ὀκτὼ μηνῶν πολιορκίαν, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐνεχείρισεν εἰς τοὺς Χίους, μ' ὅλον ὅτι ἦτο κτῆμά των· ὠνόμασε μόνον ἐπιμελητὴν τοῦ τόπου Δράκοντα τὸν Πελληνέα, τὸν ἐπρομήθευσε δι' ὅλων τῶν ἀναγκαίων, καὶ κατέστησε τὸν τόπον ὁρμητήριον τῶν δυνάμεών του. (1) Οἱ Ἁρμοσταὶ καὶ αἱ Δεκαρχίαι, αἵτινες διήρκεσαν δώδεκα ἔτη, ἔφεραν εἰς τόσην ταραχὴν καὶ ἀταξίαν τὰς πόλεις ὥστε ἐπεθύμησαν πάλιν τοὺς Ἀθηναίους, ἀφ' οὗ μάλιστα οὗτοι ἐνίκησαν τοὺς Λακεδαιμονίους κατὰ θάλασσαν παρὰ τὴν Κνίδον ναυαρχοῦντος τοῦ Κόνωνος. Ἑπομένως καὶ οἱ Χῖοι ὄντες δυσαρεστημένοι κατέλυσαν τὴν Δεκαρχίαν, ἐδίωξαν τὴν Λακωνικὴν φρουρὰν καὶ ἐπροσκολλήθησαν εἰς τὸν Κόνωνα χορηγήσαντες καὶ πλοῖα εἰς τὸν ἐκεῖθεν διαβάντα Θρασύβουλον διὰ τὴν κατὰ τῆς Ῥόδου ἐκστρατείαν. (2) (394) Περὶ τοὺς αὐτοὺς τούτους χρόνους πιθανὸν ὅτι ὑπῆγεν εἰς τὴν Χίον καὶ ὁ ῥήτωρ Ἰσοκράτης, ἂν ἀληθεύωσι τὰ περὶ αὐτοῦ ἱστορούμενα. Ἐκεῖ συνέστησε σχολεῖον ῥητορικῆς καὶ διέταξε τὴν πολιτείαν τῶν Χίων δημοκρατικῶς κατὰ τὴν πολιτείαν τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος. (3)

Τὸ φιλόπρωτον τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τὸ ἀνοσίως μὲν σκεφθὲν, μωρῶς δὲ ἐκτελεσθὲν τόλμημα τοῦ Ἁρμοστοῦ Σφοδρίου νὰ κυριεύσῃ εἰς καιρὸν νυκτὸς τὸν Πειραιὸν, παρώργισε τόσον τοὺς Ἀθηναίους ὥστε ἐπρόβαλαν συμμαχίαν κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων βάσιν ἔχουσαν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσότητα. (4) Εἰς ταύτην

(1) Ξενοφ. Ἑλλην. III. 2. § 11. — Ἰσοκρ. Πανηγυρ. §. 40.

(2) Διόδωρ. Σικελιώτ. XIV. 84, 94.

(3) Πλούταρχ. βίοι τῶν δεκ. ῥητόρ. §. 4, ἐκδ. Ῥεϊσκ. tom. IX σελ. 329. Ὁ Φώτιος, εἰς τὸν ὁποῖον εὑρίσκεται ὡσαύτως ὁ βίος τοῦ Ἰσοκράτους, ἱστορεῖ μόνην τὴν διδασκαλικὴν διατριβὴν τοῦ ῥήτορος εἰς τὴν Χίον, καὶ ὄχι τι πλέον (κώδ. 260,) Ἡ ἐπιδημία τοῦ Ἰσοκράτους εἰς τὴν Χίον πρώτην ἀφορμὴν ἴσως εἶχε τὴν πενίαν του, ἐπειδὴ εἶχεν ἀπολέσει ὅλα αὐτοῦ τὰ ὑπάρχοντα εἰς τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος.

(4) Κοινὸν συνέδριον ἁπάντων τῶν συμμάχων συγκατεστήσαντο, καὶ συνέδρους ἀπέδειξαν ἑκάστης πόλεως· ἐτάχθη δὲ ἀπὸ τῆς κοινῆς γνώμης τὸ μὲν συνέδριον ἐν ταῖς Ἀθήναις συνεδρεύειν, πόλιν δὲ ἐπίσης καὶ μεγάλην καὶ μικρὰν μιᾶς ψήφου κυρίαν εἶναι· πάσας δ' ὑπάρχειν αὐτονόμους ἡγεμόσι χρωμένας Ἀθηναίοις. (Διόδωρ. Σικελ. XV, 28.) βλέπ. καὶ Bockh Staatshaushalt der Athen. I. §. 449.

μεθεῖξαν καὶ οἱ Χῖοι, οἱ ὁποῖοι πιθανὸν ὅτι καὶ συνεναυμάχησαν εἰς τὴν ἐν Νάξῳ ναυμαχίαν. (376) Ἀλλ' ὅταν ἤρχισαν οἱ Ἀθηναῖοι, ἐπαιρόμενοι εἰς τὰς νίκας των, νὰ καταπιέζωσι πάλιν τοὺς συμμάχους· καὶ μάλιστα πάντων τὴν Χίον, (1) ἀπ' ἄλλου δὲ πάλιν μέρους ὁ μέγας Ἐπαμινώνδας θραύσας μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις λαμπρὰν νίκην τὴν ὀφρὺν τῶν Λακεδαιμονίων, (371-364) ἐζήτησε τὴν συμμαχίαν τῶν Ῥοδίων, Χίων καὶ Βυζαντίων διὰ νὰ μὴ φοβῆται τοὺς ἐχθρούς του οὐδὲ κατὰ θάλασσαν, οἱ Χῖοι θέλοντες νὰ ἔχωσι φίλους τόσον ἰσχυροὺς ἐσυμμάχησαν μετὰ τῶν Θηβαίων. (2) Τοῦτο παρώξυνεν εἰς ὑπερβολὴν τοὺς Ἀθηναίους βλέποντας ὅτι οἱ Χῖοι ἐβοήθουν ἀκόμη καὶ τοὺς Θηβαίους πολεμίους τῶν ἰδίων συμμάχων τῶν Λακεδαιμονίων. (3) Ὅθεν ἔστειλαν κατὰ τῆς Χίου τὸν Χάριτα στρατηγὸν τοῦ πεζικοῦ καὶ τὸν Χαβρίαν ναύαρχον τῆς ναυτικῆς δυνάμεως νὰ τὴν πολεμήσωσι. Ἀλλ' οἱ Χῖοι, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν Βυζαντίων, Κώων, Ῥοδίων καὶ τοῦ δυνάστου τῆς Καρίας Μαυσώλου, ἐνίκησαν τοὺς Ἀθηναίους, ὅτε καὶ ὁ ναύαρχος Χαβρίας ἀπέθανε πληγωθεὶς εἰς αὐτὸν τὸν λιμένα τῆς Χίου, (4) λαμπρῶς ἐγκαινιάσαντες τὸν διὰ τὴν τῶν συμμάχων ἕνωσιν τόσον πολύκροτον καὶ *Συμμαχικὸν* διὰ τοῦτο ὀνομασθέντα πόλεμον. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ἔκαμαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ δευτέραν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Χίου στείλαντες ἑξήκοντα τριήρεις καὶ στρατηγοὺς τὸν Χάριτα τὸν Τιμόθεον καὶ τὸν Ἰφικράτην. Ἡτοίμασαν καὶ οἱ Χῖοι μετὰ τῶν συμμάχων ἑκατὸν τριήρεις, ἐπόρθησαν τὴν Ἴμβρον καὶ τὴν Λῆμνον, καὶ ἄλλας πολλὰς νήσους ὑπηκόους τῶν Ἀθηναίων, ἐπολιόρκησαν δὲ καὶ τὴν Σάμον· ἔπειτα ὅμως μαθόντες, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐμελέτων νὰ πολεμήσωσι πρώτους τοὺς Βυζαντίους,

---

(1) Δημοσθέν. περὶ Χερσον. ␣4.

(2) Διόδωρ. Σικελιώτ. xv. 59.

(3) Διόδ. Σικελ. xv. 85. 87. — Δημοσθεν. περὶ τῆς τῶν Ῥοδ. ἐλευθ. σελ. 191. ὁ αὐτὸς περὶ εἰρήν. σελ. 69— Πολύαιν. στρατηγ. Β'. α'. 2. σελ. 41.

(4) Διόδωρ. Σικελ. xvi. 7—Πλούτ. Φωκ. §. 6—Cornelius Nepos Chavrias Cap. iv.

ἀφήσαντες τὴν πολιορκίαν τῆς Σάμου, ἐξέπλευσαν εἰς βοήθειαν τοῦ Βυζαντίου, ὅπου ἐμποδίσθη ἡ ναυμαχία διὰ τὸν ἀπροσδοκήτως γεννηθέντα ἀνεμοστρόβιλον. (1) Εἰς τοῦτον τὸν πόλεμον εὑρισκόμενος ὁ Ἰφικράτης ἐδοκίμασεν ἓν ἐκ τῶν συνειθισμένων αὐτοῦ στρατηγημάτων. Θέλων νὰ φοβίσῃ τοὺς Χίους διέσπειρε λόγον ὅτι κατεσκευάζοντο διὰ προσταγῆς του εἰς τὴν Μιτυλήνην μέγα πλῆθος ἀσπίδων νὰ σταλθῶσιν εἰς τοὺς δούλους τῶν Χίων. Οἱ Χῖοι φοβηθέντες ἔστειλαν πολλὰ χρήματα εἰς τὸν Ἰφικράτην καὶ ἐσυμφώνησαν συμμαχίαν μετ' αὐτοῦ. (2) Διὰ τοῦτο ὁ Χάρης τὸν κατηγόρησεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅτι, δυνάμενος νὰ ἀφανίσῃ τὸν στόλον τῶν Χίων εἰς τὰ Ἔμβατα, λιμένα τῶν Ἐρυθραίων ἀντικρὺ τῆς Χίου, τὸ ἠμέλησεν. Ὁ Ἰφικράτης ἐπεννόησε καὶ ἄλλο στρατήγημα βλαβερὸν εἰς τοὺς ὀλιγαρχικοὺς τῶν Χίων τὸ ἑξῆς. Διῃρημένων ὄντων εἰς δύο φατρίας, ὁ Ἰφικράτης θέλων νὰ γνωρίσῃ τοὺς Λακωνίζοντας, ἔστειλε νυκτὸς ἐκ τοῦ λιμένος τῆς Χίου μερικὰς ἐκ τῶν τριήρεών του μὲ προσταγὴν νὰ ἐπιστρέψωσι τὴν ἐπαύριον μὲ σημεῖα Λακωνικά. Μόλις τὰς ἴδαν οἱ Λακωνίζοντες, καὶ νομίσαντες αὐτὰς στελλομένας εἰς βοήθειαν αὐτῶν παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων, ἔτρεξαν εἰς τὸν λιμένα χαίροντες νὰ τὰς ὑποδεχθῶσι. Τοὺς ἐπερικύκλωσε τότε πάραυτα ὁ πανοῦργος στρατηγὸς καὶ δέσας τοὺς ἔπεμψεν εἰς τὰς Ἀθήνας. (3) Βαρυνόμενοι τέλος πάντων καὶ οἱ Χῖοι μετὰ τῶν συμμάχων καὶ οἱ πολεμοῦντες αὐτοὺς Ἀθηναῖοι τὰς ἐκ τοῦ πολέμου συμφορὰς ἠναγκάσθησαν νὰ τὸν καταλύσωσι καὶ μάλιστα οἱ Ἀθηναῖοι, τοῦτο μὲν φοβηθέντες τὴν φήμην ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἐμελέτα νὰ βοηθήσῃ τοὺς συμμάχους διὰ τριακοσίων πλοίων, τοῦτο δὲ ἀναγκαζόμενοι τώρα νὰ στρέψωσι τὴν προσοχήν των εἰς τὸν

(1) Διόδωρ. Σικελ. xvi. 21.

(2) Πολύαινος Στρατηγημ. Γ', θ'. 28. σελ. 85.

(3) Πολύαιν. 58. σελ. 85. Εἰς τὴν αὐτὴν ταύτην περίοδον τοῦ χρόνου πιθανὸν ὅτι ἀφῆκαν τὴν Χίον ὡς λακωνίζοντες ἢ ἑκούσιοι ἢ συνάριθμοι μετὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἰφικράτους κρατηθέντων ἄλλων Λακωνιστῶν, ὁ ἱστορικὸς Θεόπομπος μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Δαμασιστράτου. (Ἰδ. κατωτ. βιογρ. Χίων.)

ἀπροσδοκήτως ἀναφανέντα νέον ἐχθρὸν, Φίλιππον τὸν Μακεδόνα, ὅστις μόλις ἀναβὰς εἰς τὸν θρόνον, ἐν ᾧ αὐτοὶ ἐπολέμουν τὴν Χίον, τοὺς ἥρπασε τὴν Ποτίδαιαν, πόλιν τῆς Θράκης. Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ὁ συμμαχικὸς πόλεμος, ὅστις ἀφ' οὗ ἐξησθένισε τρία ἔτη τὰς δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων, δὲν ἐπροξένησε καμμίαν ἄλλην ὠφέλειαν εἰ μὴ νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ ἔτι ταχύτερον εἰς τὸν ὁποῖον ἐντὸς ὀλίγου ὑπέκυψαν Μακεδονικὸν ζυγόν!

Ἡ καθ' ἡμέραν γιγαντιαίως αὐξάνουσα δύναμις τοῦ Φιλίππου καὶ αἱ συμβουλαὶ τοῦ φιλοπάτριδος Δημοσθένους ἤνοιξαν τέλος τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν Ἀθηναίων καὶ τοὺς παρεκίνησαν νὰ προςρέξωσιν εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν πρώην αὐτῶν ἐχθρῶν, τῶν Χίων καὶ τῶν λοιπῶν Ἰώνων, μετὰ τῶν ὁποίων ἑνωθέντες ἠνάγκασαν τὸν Μακεδόνα νὰ ἀφήσῃ τὴν πολιορκίαν τοῦ Βυζαντίου καὶ νὰ φύγῃ πληγωμένος ἐκ τοῦ πολέμου. (1) (348) Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐκστρατεύσας ὁ υἱός αὐτοῦ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Ἀσίαν ἤρχισε, διὰ νὰ τοὺς ἀποκοιμίσῃ, νὰ κολακεύῃ τοὺς ἀσιανοὺς Ἕλληνας ὑποσχόμενος εἰς ὅλας τὰς πόλεις δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ ἐλευθερίαν ἀνεξάρτητον. (2) Ἡ Χίος εὑρίσκετο τότε διῃρημένη εἰς δύω φατρίας τὴν τῶν δημοκρατικῶν καὶ τὴν τῶν ὀλιγαρχικῶν ἐκ τῶν ὁποίων πᾶσα μία ἐσπούδαζε νὰ καταδαμάσῃ τὴν ἄλλην. (334) Τῶν ὀλιγαρχικῶν ἡ φατρία βλέπουσα τὸ τῶν Περσῶν ναυτικὸν ἀσυγκρίτως περισσότερον καὶ ἐμπειρότερον τοῦ Μακεδονικοῦ, κατοικοῦσα καὶ νῆσον, ἔκρινε τὸν καιρὸν ἁρμόδιον νὰ ἀναλάβῃ τὴν προτέραν αὐτῆς δυναστείαν. Ὅθεν ἑνωθέντες ὁ Ἀπολλωνίδης, ὁ Φισινὸς καὶ ὁ Μεγαρεὺς ἐπρόδωσαν τὴν πατρίδα των εἰς τὸν Μέμνονα ναύαρχον τοῦ περσικοῦ στόλου. (3) Ὑπερισχύσαντες μετὰ ταῦτα οἱ Μακεδονίζοντες τῆς Χίου

(1) Διόδ. Σικελ. xvi. 77—Δημοσθ. περὶ στεφάν. σελ. 254. — Πλούτ. Φωκ. §. 14.

(2) Διόδ. Σικελ. xvii. 24—Ἀῤῥιαν. Ἀνάβ. Ἀλεξ. I. 18.

(3) Ἀῤῥιαν. ἀνάβ. Ἀλεξ. II. 1—Διόδ. Σικελ. xvii 29—Ὁ Κούρτιος (Histor. Alexandr. magn. IV. 5, §. 15) ὀνομάζει μόνον δύω τὸν Ἀπολλωνίδην καὶ τὸν Ἀθηναγόραν.

ἐδίωξαν τοὺς ὀλιγαρχικοὺς καὶ τοὺς ἀπέκλεισαν πρὸς καιρὸν ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν τῶν πραγμάτων· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐλθὼν ὁ Φαρνάβαζος καὶ ὁ Αὐτοφραδάτης, οἵτινες διεδέχθησαν τὸν ἀποθανόντα Μέμνονα, ἐνίκησαν τοὺς Μακεδονίζοντας καὶ παρέδωκαν πάλιν τὴν Χίον εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς προδοσίας ἀφήσαντες καὶ ὀλίγην φρουράν. (1) Ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰς τὸν Ἰσσὸν τῆς Κιλικίας λαμπρὰν νίκην κατὰ τοῦ Δαρείου, φοβηθεὶς ὁ Φαρνάβαζος μὴ διεγείρῃ τοὺς Χίους εἰς ἀποστασίαν ἡ ἀγγελία τῆς νίκης ταύτης, ἔδραμεν εἰς φύλαξιν τῆς νήσου μὲ δώδεκα τριήρεις καὶ χιλίους πεντακοσίους στρατιώτας. (333) Οἱ δημοτικοὶ ὅμως τῆς Χίου ηὐτύχησαν νὰ διώξωσι τοὺς Πέρσας ἢ μᾶλλον νὰ τοὺς παραδώσωσιν εἰς τὸν Ἡγέλοχον, ναύαρχον τοῦ Μακεδονικοῦ στόλου, καὶ αὐτοὺς καὶ τοὺς ἀνωτέρω ὀνομασθέντας προδότας τῆς Χίου, ἔτι δὲ καὶ τὸν τύραννον τῆς Μιτυλήνης Χάρητα καὶ ἄλλον τῆς Μηθύμνης Ἀριστόνικον, ὅστις εἶχεν ἐμβῆ εἰς τὴν Χίον νομίσας ὅτι ἐκρατεῖτο ἀκόμη ἡ νῆσος ὑπὸ τῶν Περσῶν. Οἱ λησταὶ τῶν πλοίων κατεκόπησαν εἰς ταύτην τὴν προσβολήν· ὁ δὲ Φαρνάβαζος ἔφθασε νὰ φύγῃ ἀπὸ τῶν φυλάκων τὰς χεῖρας εἰς τὴν Κῶ. Τοὺς λοιποὺς ἔφερεν αὐτὸς ὁ Ἡγέλοχος δεσμίους εἰς τὸν Ἀλέξανδρον εὑρισκόμενον τότε εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅστις τοὺς μὲν τυράννους ἔστειλεν ὀπίσω εἰς τὰς πόλεις των νὰ κριθῶσι παρὰ τῶν ἰδίων συμπολιτῶν, τὸν δὲ Ἀπολλωνίδην καὶ τοὺς ἄλλους συμπροδότας τῆς Χίου ἔπεμψεν εἰς τὴν Ἐλεφαντίνην νὰ φυλάσσωνται. (2)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου οἱ Ἕλληνες ἠγωνίσθησαν δυστυχῶς κατὰ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ἕως οὗ ὅλαι σχεδὸν αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἐπέρασαν βαθμηδὸν κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον εἰς τὴν προστασίαν, τὸ δὲ ἀληθὲς εἰς τὴν ὑποταγὴν τῶν

---

(1) Ἀῤῥιαν. ἀνάβ. Η. 13—Curtius. (αὐτόθι). Stasiorant et chion occupare; sed Pharnabasus, Darii praetor, comprehensis qui res ad Macedonas trahebant, rursus Apollonidi et Athenagorae, suarum partium viris, urbem cum modico praesidio militum tradit.

(2) Ἀῤῥιαν. ἀνάβ. Ἀλεξάνδρ. Γ. 2.

Μακεδόνων. Ἀλλὰ τέλος, πολλαὶ ἐξ αὐτῶν μὴ ὑποφέρουσαι τῶν ξένων τούτων δεσποτῶν τὸν ζυγὸν ἐδίωξαν τὰς φρουράς των, ἢ καὶ τοὺς κατασταθέντας παρ' αὐτῶν τυράννους πολίτας. Πρώτη ὑπῆρξεν ἡ Ῥόδος, τῆς ὁποίας ἐμιμήθη τὸ παράδειγμα καὶ ἡ Χίος, διότι καὶ πρὶν ἀποθάνῃ ὁ Ἀλέξανδρος ἔστειλαν οἱ Χῖοι πρέσβεις πρὸς αὐτὸν νὰ προσκλαυθῶσι δι' ὅσα ἔπασχον δεινὰ παρὰ τῆς μακεδονικῆς φρουρᾶς. (1) (288) Τούτους καὶ τοὺς ἑξῆς χρόνους φαίνεται ὅτι οἱ Χῖοι ἀναλαβόντες ἔφθασαν εἰς ἱκανὴν εὐτυχίαν, (204) ὥστε καὶ νὰ προσφέρωσι τὴν μεσιτείαν των εἰς διαλλαγὰς ἄλλων ἐθνῶν ἢ πόλεων. Οὕτως ἐστάλησαν δὶς πρεσβευταὶ Χῖοι τὴν πρώτην φορὰν μετὰ τῶν Ῥοδίων καὶ τὴν δευτέραν μετὰ τῶν Βυζαντίων εἰς τὴν Κόρινθον καὶ εἰς τὰς Θήβας νὰ φιλιώσωσι τοὺς Αἰτωλοὺς μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου, καὶ τοῦτον πάλιν μετὰ τῶν Ῥωμαίων. (2) Πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπρόλεγον καὶ εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ εἰς τὸν Φίλιππον ὅ,τι καὶ ἀληθῶς ἔπειτα συνέβη, ὅτι διὰ τῶν διχονοιῶν των ἔμελλον νὰ ὑποδουλώσωσι τὴν Ἑλλάδα εἰς τοὺς Ῥωμαίους συνεθίζοντες αὐτοὺς νὰ μεσολαβῶσιν εἰς τὰς ἑλληνικὰς ὑποθέσεις. (3) Καὶ τῷ ὄντι, ἀντὶ νὰ ἑνώσῃ ὁ Φίλιππος τὰς ἑλληνικὰς πόλεις κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἤρχισε νὰ τὰς τυραννῇ τόσον, ὥστε πρῶτοι οἱ Αἰτωλοὶ παροξυνθέντες ἐσυμμάχησαν μετὰ τῶν Ῥωμαίων. Ἀναγκασθεὶς νὰ μετριάσῃ τὰς εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπιχειρήσεις του ἔστρεψε τὸν πόλεμον εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὰς πλησιοχώρους νήσους. Ἐπολέμησε τὸν Ἄτταλον, βασιλέα τῆς Περγάμου, καὶ τοὺς Ῥοδίους, ἐπολιόρκησε τὴν Χίον ἀνωφελῶς (4) καὶ ἐκυρίευσε τὴν

---

(1) Chiorum legatos audit. . . Chii de praesidio querebantur. (Q. Curt. IV. 8. §. 12.)

(2) Πολύβ. Ἱστορ. v. 24. 100—Livius xxxii 20.

(3) Ἀππιαν. tom. I. σελ. 506—507. (ἐκδ. Schweigh.)

(4) Ὁ Ἀππιανὸς ἱστορεῖ ὅτι καὶ τὴν ἐκυρίευσε· ἀλλ' ἡμεῖς ἠκολουθήσαμεν τὸν Πλούταρχον καὶ μὲ τόσην περισσοτέραν πεποίθησιν ὅσον λαλεῖ περὶ ταύτης τῆς πολιορκίας καὶ ὁ Πολύβιος (xvi. 2) λέγων ὅτι ὁ Φίλιππος ἠναγκάσθη νὰ

Σάμον. Οἱ Ῥωμαῖοι συμμαχήσαντες μετὰ τῶν νέων τούτων τοῦ Φιλίππου ἐχθρῶν κατέτριψαν ὅλην αὐτοῦ τὴν ναυτικὴν δύναμιν ἔμπροσθεν τῆς Χίου, (1) τὴν δὲ πεζικὴν κατετρόπωσεν ὀλίγον ὕστερον ὁ Φλαμινῖνος εἰς τὰς ὀνομαζομένας Κυνὸς Κεφαλάς. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην οἱ Ῥωμαῖοι ἐκήρυξαν δολίως ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις αὐτονόμους μᾶλλον διὰ φόβον τοῦ καταβαίνοντος ἐκ τῆς Ἀσίας Ἀντιόχου τοῦ μεγάλου, παρὰ διὰ τὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας εὔνοιάν των, τῶν ὁποίων προπαρεσκεύαζον τὴν παντελῆ δουλείαν. Οἱ Αἰτωλοὶ, δυνάμει τῶν ὁποίων ἐνίκησαν οἱ Ῥωμαῖοι τὸν Φίλιππον, ἰδόντες ὅτι ἀντὶ νὰ γείνωσιν αὐτοὶ κυριάρχαι καθὼς ἤλπιζον, ἤλλαξαν μόνον δεσπότας, καὶ θέλοντες νὰ διορθώσωσι τὰς παλαιὰς αὐτῶν μωρίας δι' ἄλλων μωριῶν (2) ἐκάλεσαν τὸν Ἀντίοχον εἰς βοήθειαν. Ἠναγκάσθησαν λοιπὸν οἱ Ῥωμαῖοι νὰ στρέψωσι τὰς δυνάμεις των κατ' αὐτοῦ συμμάχους ἔχοντες μεταξὺ ἄλλων πολλῶν καὶ τοὺς Χίους. (3) Ὁ στόλος τῶν Ῥωμαίων κινήσας ἐκ τῆς Δήλου ἦλθε πρῶτον εἰς τὰς Φάνας, ἀκρωτήριον τῆς Χίου, ἔπειτα εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν Χίον νὰ ἐφοδιασθῇ (4) καὶ ἐκεῖθεν ἐξέπλευσε κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Ἀφ' οὗ τοῦ ἔφθειραν ὄχι ὀλίγα πλοῖα καὶ ἠνάγκασαν τὰ λοιπὰ νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν Ἔφεσον, ἀνεχώρησαν θριαμβεύοντες πάλιν

σωθῇ εἰς τὴν Σάμον. Εἰς ταύτην τὴν πολιορκίαν ἐφάνη ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ ἀνδρεία τῶν γυναικῶν τῆς Χίου. Εἶχε ἐκδώσει δηλαδὴ ὁ Φίλιππος βάρβαρον καὶ ὑπερήφανον κήρυγμα διὰ τοῦ ὁποίου ἐπροσκάλει τοὺς δούλους εἰς ἀποστασίαν ὑποσχόμενος νὰ τοὺς χαρίσῃ τὴν ἐλευθερίαν καὶ νὰ τοὺς κάμῃ νὰ ὑπανδρευθῶσι τὰς γυναῖκας τῶν δεσποτῶν αὐτῶν. Τόσον ὠργίσθησαν εἰς τοῦτο αἱ Χῖαι, ὥστε ἀνέβησαν εἰς τὰ τείχη συμπαραλαβοῦσαι καὶ τοὺς ὡσαύτως παροργισθέντας δούλους, καὶ φέρουσαι λίθους καὶ βέλη, καὶ ἐμπνέουσαι θάῤῥος εἰς τοὺς πολεμοῦντας, ἀπεδίωξαν τέλος τὸν Φίλιππον κακὴν κακῶς. (Πλουταρχ. περὶ γυναικ. ἀρετ. §. 3.)

(1) Πολύβιος xvi §. 7.

(2) **Montesquieu grandeur et decadence des Romains.**

(3) Ἀππιαν. Συριακ. τόμ. I. σελ. 555—556.

(4) Διότι εἰς τὴν Χίον εἶχεν ὁ στόλος τὰς σιτοδόχους ἀποθήκας, ἐκεῖ ἐπεσκευάζοντο τὰ τοῦ στόλου καὶ ἐκεῖ διευθύνοντο ὅλα τὰ φορτηγὰ πλοῖα ὅσα ἤρχοντο ἐκ τῆς Ἰταλίας. (Μουστοξύδ. ἐν τῇ Αἰγιν. ἐφημ. σελ. 95.)

εἰς τὴν Χίον. (1) Ὁ Ἀντίοχος ἠναγκάσθη νὰ ἀφήσῃ τὴν μικρὰν Ἀσίαν μέχρι τοῦ ὄρους Ταύρου, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἐκήρυξαν αὐτονόμους τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ εἴς τινας ἐξ αὐτῶν μάλιστα ἐχάρισαν καὶ δωρεὰς μεγάλας διὰ τὴν ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων αὐτῶν προθυμίαν. Ἐκ τούτων ἦσαν οἱ Χῖοι, οἱ Ἐρυθραῖοι, καὶ οἱ Σμυρναῖοι εἰς τοὺς ὁποίους ἐχάρισαν καὶ κτήματα γῆς. (2)

Μετὰ τὸν Ἀντίοχον καὶ τῆς Μακεδονίας τοὺς βασιλεῖς ἐγεννήθη ἀσυγκρίτως φοβερώτερος εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἄλλος ἐχθρὸς εἰς τὴν Ἀσίαν, ὁ μεγαλεπήβολος Μιθριδάτης, κατὰ τοῦ ὁποίου ἐστάλησαν στρατηγοὶ ὁ Λούκουλλος, ὁ Πομπήϊος καὶ ὁ περιβόητος Σύλλας. Εἰς τοῦτον τὸν πόλεμον ἐφάνησαν πάλιν οἱ Χῖοι πιστοὶ εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ἐν ᾧ οἱ λοιποὶ Ἀσιανοὶ Ἕλληνες ὄχι μόνον ἤνοιξαν τὰς πύλας εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πόντου, ἀλλ' ἐμίαναν καὶ τὰς χεῖράς των εἰς τὸ αἷμα τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ ζώντων ἀθώων πολιτῶν τῆς Ῥώμης. Ἠναγκάσθησαν μὲν μὴ δυνάμενοι ν' ἀντισταθῶσι φανερὰ εἰς τὸν Μιθριδάτην νὰ τὸν δώσωσι πλοῖα εἰς βοήθειαν, ἐκ τῶν ὁποίων ἓν εἰς τὴν πλησίον τῆς Ῥόδου ναυμαχίαν κτυπῆσαν ἐκ τοῦ μεγάλου θορύβου αὐτὴν τὴν βασιλικὴν τριήρη κατετρόμαξε τὸν Μιθριδάτην, (3) ἀλλὰ πολλοὶ ἐκ τῶν ἐγκρίτων ἀνδρῶν τῆς νήσου ἐπῆγαν εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸς τὸν Σύλλαν, χωρὶς οὔτε τὸ κοινὸν νὰ ἀποδοκιμάσῃ τὸ πραχθὲν, οὔτε εἰς τὸν Μιθριδάτην νὰ μηνύσῃ τίποτε. Ἀλλ' οὐδὲ τὰ κτήματα τῶν Ῥωμαίων δὲν παρέδωκαν εἰς τὸν βασιλέα, διὰ τοῦτο καὶ οὗτος ὑπωπτεύθη ὅτι τὸ πραχθὲν παρὰ τοῦ χιακοῦ

(1) Ἀππιαν. αὐτόθ. σελ. 557 — Livius xxxvi. 43. 45.

(2) Singularem fidem λέγει ὁ Λίβιος, εὔνοιαν καὶ σπουδὴν ὁ Πολύβιος. (xxii. 27. 6.) — Chios quoque et Smyrnaeos et Erythraeos et agro donarunt, et in omni praecipuo honore habuerunt. (Tit. Livius xxxviii. 38. 39.) — Καὶ χώραν προσένειμαν ἧς ἕκαστοι κατὰ τὸ παρὸν ἐπεθύμουν. (Πολυβ. πρεσβ. xxxvi)

(3) Περιπλέοντι τῷ βασιλεῖ καὶ τοὺς οἰκείους ἐπισπέρχοντι Χία συμμαχὶς ἐμβαλοῦσα ἐκ θορύβου κατέσεισε· καὶ ὁ βασιλεὺς οὐδὲν ὑποκρινάμενος τὸν κυβερνήτην ὕστερον ἐκόλασε καὶ τὸν πρωρέα, καὶ τοῖς Χίοις ἐμήνυσε πᾶσι. (Ἀππιαν. Μιθριδ. §. 25.) Παράβ. καὶ Beyträge zur Kunde der Insel Chios τοῦ σοφοῦ Πέππου σελ. 80.

πλοῖον ἦτο ἔργον προμελετημένον· ὅθεν ἔκτοτε ἐφύλαττε κατὰ τῶν Χίων ὀργὴν ἀδυσώπητον. Μετὰ δύω σχεδὸν ἔτη (83 π. χ.) μόλις ἔμαθεν ὅτι ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ Ἀρχέλαος κατετροπώθη παρὰ τοῦ Σύλλα εἰς τὴν Χαιρώνειαν, (1) καὶ ἐξηγριώθη κατὰ τῶν Ἀσιανῶν Ἑλλήνων, μάλιστα δὲ κατὰ τῶν συμμαχησάντων προφανῶς μετὰ τῶν Ῥωμαίων. Ὅθεν ἐδήμευσε τὰ ὑπάρχοντα τῶν Χίων, ὅσοι εἶχαν καταφύγει πρὸς τὸν Σύλλαν, ἔπειτα καὶ ὅσ' ἀφῆκαν οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν Χίον. Δὲν ηὐχαριστήθη δὲ εἰς ταῦτα. ἀλλ' ἔστειλε καὶ ἕνα ἐκ τῶν αὐτοῦ στρατηγῶν, τὸν Ζηνόβιον, ἐπὶ προφάσει νὰ διαβιβάσῃ στρατιώτας εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ἑλλάδα. Οὗτος τοὺς ἔφερεν εἰς τὴν Χίον, καὶ ἐκυρίευσε νυκτὸς τὰ τείχη καὶ τοὺς λοιποὺς ἰσχυροὺς τόπους τῆς νήσου. Τὸ δὲ πρωΐ συναθροίσας τοὺς Χίους εἰς ἐκκλησίαν τοὺς ἐζήτησεν ἐκ μέρους τοῦ βασιλέως τὰ ὅπλα καὶ ἐνέχυρα· περὶ δὲ τῆς λοιπῆς των τύχης τοὺς εἶπεν, ἀφ' οὗ ἔστειλε τὰ ἐνέχυρα εἰς τὰς Ἐρυθρὰς, νὰ προσμένωσι τὴν ἐπιστολὴν τοῦ βασιλέως. Ἔφθασε τέλος καὶ ἡ φοβερὰ τοῦ Μιθριδάτου ἐπιστολὴ (2) πρὸς τοὺς Χίους· φοβερὰ δι' ὅσα ἐζήτει ὁ δεσπότης, καὶ φοβερωτέρ' ἀκόμη διότι οὐδ' εἰς τὴν ἀπολαβὴν τῶν ζητουμένων ἔμελλε νὰ ἀρκεσθῇ. Ἀφ' οὗ τοὺς ἤλεγχε διὰ τὴν εἰς τοὺς Ῥωμαίους βοήθειαν, ἕως νὰ τοὺς ἀνενθυμίσῃ καὶ τὸ συμβὰν κατὰ τὴν τελευταίαν ναυμαχίαν εἰς τὴν βασιλικὴν αὐτοῦ τριήρη, ἀφ' οὗ τοὺς ἐπέπληττε ὅτι εἶχαν στείλει τοὺς ἐγκριτωτέρους πρὸς τὸν Σύλλαν χωρὶς νὰ τὸν εἰδο-

(1) Πλούταρχ. βίος Σύλλα §. 21.

(2) Ἰδοὺ ἡ ἐπιστολή. « Εὖνοι καὶ νῦν ἐστε Ῥωμαίοις, ὧν ἔτι πολλοὶ παρ' ἐκείνοις εἰσι· καὶ τὰ ἐγκτήματα Ῥωμαίων καρποῦσθε ἡμῖν οὐκ ἀναφέροντες. Ἔς τε τὴν ἐμὴν ναῦν ἐν τῇ περὶ Ῥόδον ναυμαχίᾳ τριήρης ὑμετέρα ἐνέβαλέ τε καὶ κατενέσεισεν· ὃ ἐγὼ περιέφερον ἑκὼν εἰς μόνους τοὺς κυβερνήτας, εἰ δύναισθε σώζεσθαι καὶ ἀγαπᾷν. Λανθάνοντες δὲ καὶ νῦν τοὺς ἀρίστους ὑμῶν ἐς Σύλλαν διεπέμψατε, καὶ οὐδένα αὐτῶν ὡς οὐκ ἀπὸ τοῦ κοινοῦ ταῦτα πράττοντα ἐνεδείξατε οὐδ' ἐμηνύσατε· ὃ τῶν οὐ συμπεπραχότων ἔργον ἦν· τοὺς οὖν ἐπιβουλεύοντας μὲν τῇ ἐμῇ ἀρχῇ, ἐπιβουλεύσαντας δὲ καὶ τῷ σώματι οἱ μὲν ἐμοὶ φίλοι δικαίων ἀποθανεῖν· ἐγὼ δ' ὑμῖν τιμῶμαι δισχιλίων ταλάντων. (Ἀππιαν. Μιθριδατ. §. 47. σελ. 707.)

ποιήσωσι, τοὺς ἐζήτει πρὸς ποινὴν καὶ γενναῖα φερόμενος (διότι οἱ φίλοι του ἀπήτουν νὰ τοὺς ἐξολοθρεύσῃ) μόνον δισχίλια τάλαντα, ἤτοι δώδεκα σχεδὸν ἑκατομμύρια φράγκων! Οἱ Χῖοι δημευθέντες ἀρχήτερα τὰ κτήματά των ἠναγκάσθησαν ἐπ' ἐλπίδι σωτηρίας νὰ γυμνώσωσι τοὺς ναοὺς ἀπὸ τὰ ἀναθήματα, καὶ τὰς γυναῖκας ἀπὸ τὰς πολυτελεῖς αὐτῶν στολὰς, καὶ οὕτω νὰ πληρώσωσι τὸ ἐπιβληθὲν πρόστιμον εἰς τὸν ἀπόστολον τοῦ Μιθριδάτου. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἤρκεσε νὰ δυσωπήσῃ τὸν ἄξιον τοιούτου δεσπότου ὑπουργὸν Ζηνόβιον, ἔπραξε δὲ ἀπαραλλάκτως ὅσα ἔμελλε νὰ πράξῃ ἄλλος ὅμοιός του κατὰ τὴν θηριωδίαν στρατηγὸς, ὁ Πιάλης Πασᾶς, μετὰ δεκαὲξ περίπου αἰῶνας. Ἐπὶ προφάσει ὅτι ἔλειπέ τι ἐκ τῆς πληρωθείσης ποσότητος συνήθροισε τοὺς Χίους μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων εἰς τὸ θέατρον, περικυκλωμένον ὑπὸ στρατιωτῶν γυμνὰ κρατούντων ξίφη, καὶ ἐκεῖθεν τοὺς κατεβίβασεν εἰς τὸν λιμένα ὅπου τοὺς ἔβαλεν εἰς πλοῖα χωρὶς τοὺς ἄνδρας, καὶ χωρὶς τὰς γυναῖκας μὲ τὰ παιδία καὶ τοὺς ἔστειλεν πρὸς τὸν Μιθριδάτην ὅστις τοὺς διεσκόρπισε μακράν. Παρατρέχω καταισχύνας γυναικῶν, καὶ φόνους, καὶ οἰκιῶν ἐμπρησμοὺς, καὶ δημοσίων οἰκοδομημάτων (καὶ αὐτοῦ τοῦ τείχους αὐτῶν) καταστροφὰς, καὶ ὅσα ἄλλα δεινὰ ἔπαθον πρὸ τῆς ἐξορίας καὶ κατὰ τὴν ἐξορίαν οἱ ταλαίπωροι Χῖοι. (1) Ἀλλ' ἡ θεία Δίκη ἠθέλησε καὶ νὰ τοὺς τιμωρίσῃ διότι πρῶτοι μετεχειρίσθησαν ἀγοραστοὺς δούλους. Ὁ Μιθριδάτης τοὺς ἔστειλε δηλαδὴ εἰς τὴν Κολχίδα δεμένους παρὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν δούλων ὥστε καὶ νὰ γεννηθῇ ἡ παροιμία « *Χῖος δεσπότην ὠνήσατο* » (2) Οὕτως ἐρημώθη εἰς μίαν ἡμέραν ἡ πλουσία καὶ λαμπρὰ Χίος χωρὶς νὰ προΐδῃ κανεῖς ἐκ τῶν πολιτῶν ὅτι μετὰ δύω περίπου χιλιάδας ἐτῶν ἔμελλε νὰ πάθῃ ἡ πατρίς του ὄχι ὀλιγώτερα κακὰ ἀπὸ ἄλλον ἀγριώτερον τοῦ Μιθριδάτου δεσπότην!

---

(1) Ἀππιαν. Μιθριδατ. §. 47. σελ. 707.—Νικόλ. Δαμασκην. Ἱστορ. σελ. 269. (ἐκδ. Κορ.)

(2) Ποσειδώνιος παρ' Ἀθηναίῳ τὸ σελ. 267.

Μετὰ τὴν τρομερὰν ταύτην τῆς Χίου καταστροφὴν, ὁ Σύλλας κατατροπώσας τὸν Μιθριδάτην τὸν ἠνάγκασε μεταξὺ τῶν ἄλλων συνθηκῶν νὰ ἀποκαταστήσῃ καὶ τοὺς διασωθέντας Χίους εἰς τὴν πατρίδα των. (1) Τοὺς ἐκήρυξε δὲ καὶ αὐτονόμους καθὼς καὶ ἄλλας τινὰς συμμαχικὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶχαν συμμαχήσει μετ' αὐτοῦ, συγχωρήσας εἰς αὐτοὺς νὰ ἔχωσιν συνελεύσεις, (2) νὰ ζῶσι κατὰ τοὺς νόμους καὶ τὰ ἴδια ἤθη, νὰ μὴ κυβερνῶνται ὑπὸ κανενὸς Ῥωμαίου ἄρχοντος ἢ ἀντάρχοντος, καὶ νὰ ὑπακούωσιν οἱ ἐν Χίῳ Ῥωμαῖοι εἰς τοὺς ἐγχωρίους νόμους τῆς νήσου. (3) Μόλις ἀπήλαυσαν οἱ Χῖοι ἀμυδρὰν σκιὰν ἐλευθερίας καὶ πρῶτον στοχασμὸν συνέλαβον νὰ ἀνεγείρωσιν ὅσα κατέσκαψεν ὁ Μιθριδάτης καὶ μάλιστα τὸ τεῖχος των, (4) τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει ὅτι δὲν εἶχαν στερηθῆ παντάπασι τὸν πλοῦτον των· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶχον ἱκανὰ μέσα νὰ ἀποκαταστήσωσιν εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς λαμπρότητα μίαν στοὰν ἥτις συγκατεστράφη μεταξὺ τῶν ἄλλων εἰς τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον, ἠναγκάσθησαν νὰ προστρέξωσιν εἰς ξένου εὐεργεσίαν. Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων Ἡρώδης σπεύδων νὰ φθάσῃ τὸν γαμβρὸν τοῦ Αὐγούστου Ἀγρίππαν καὶ ἐμποδιζόμενος ὑπ' ἐναντίων ἀνέμων ἔτυχε νὰ διατρίβῃ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν (12 π. χ.) ἱκανὰς ἡμέρας εἰς τὴν Χίον. Οὗτος λοιπὸν, ἀφ' οὗ διεμοίρασε πολλὰ βασιλικὰ δῶρα, ὄχι μόνον παρεκίνησε τοὺς Χίους εἰς τὴν ἀνέγερσιν τῆς στοᾶς, ἀλλ' ἐχορήγησε καὶ χρήματα περισσότερα τῆς χρειαζομένης δαπάνης θέλων νὰ ἀναλάβῃ πάλιν ἡ νῆσος τὴν προτέραν της λάμψιν. (5) Οἱ Χῖοι μ' ὅλον τοῦτο ἠναγκάζοντο

(1) Ἀππιαν. Μιθριδ. §. 55. 58. σελ. 721—727.

(2) Ἀππιαν. Μιθριδ. §. 46.

(3) Βλέπε τὴν ἐννάτην λιθικὴν ἐπιγραφὴν ἐν τοῖς ἀποδεικτικοῖς.

(4) Κατὰ ταύτην περίπου τὴν ἐποχὴν πιθανὸν ὅτι εὑρέθη καὶ ὁ Κικέρων εἰς τὴν Χίον, ὅστις διὰ τὸν φόβον τοῦ Σύλλα ἐπιστρέψαντος ἀπὸ τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου, ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Ῥώμης καὶ διέτριψε δύω ἔτη εἰς τὴν Ἑλλάδα. (Plinius histor. nat. xxxvi. 6. §. 5)

(5) Ἰώσηπ. Ἰουδαϊκ. Ἀρχαιολ. xvi. Κεφ. Γ', σελ. 649. (ἔκδ. Γε. ᾳψκς).

χάριν τῆς δωρηθείσης εἰς αὐτοὺς ἐλευθερίας νὰ ὑποφέρωσι σιωπῶντες τὰς ἁρπαγὰς τῶν Ῥωμαίων ὅταν διέβαινον ἐκ τῆς νήσου των ἢ ἐκστρατεύοντες κατὰ τῆς Ἀσίας ἢ ἐπιστρέφοντες ἐκ τῆς ἐκστρατείας. Ἐκ τούτων μάλιστα εἷς, ὁ περιβόητος διὰ τοὺς κατ' αὐτοῦ στηλιτευτικοὺς λόγους τοῦ Κικέρωνος Οὐῆρρος, παράδειγμα λαμβάνων αὐτὸν τὸν Σύλλαν, ἥρπασεν ἐκ τῆς Χίου καὶ ἐξ ἄλλων Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ νήσων ὅσα εἶχαν διαμένει ἀκόμη κάλλιστα τῆς ἀρχαιότητος λείψανα (1.) (17. Α. Χ.) Τὴν ὑπὸ τοῦ Σύλλα χαρισθεῖσαν εἰς τοὺς Χίους ἐλευθερίαν ἐπεκύρωσαν μετὰ ταῦτα ὁ Λούκουλλος, (2) ὁ Πομπήϊος, ὁ Καῖσαρ, ὁ Αὔγουστος, ὁ Τιβέριος καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ἕως τοῦ Νέρωνος. Ὁ Τιβέριος μάλιστα πρὶν βασιλεύσῃ ἐπῆγεν εἰς τὴν Χίον καὶ ἀφ' οὗ ἐβασίλευσε τὴν ἐβοήθησε ζητήσασαν βοήθειαν ὡς καὶ ἄλλας πόλεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας καταστραφείσας ὑπὸ τοῦ συμβάντος τότε δεινοῦ σεισμοῦ. (3) Ἀλλ' ἐὰν εἶχεν ἡ Χίος τὸ ὄνομα τοὐλάχιστον τῆς ἐλευθερίας ὑπὸ τοὺς προμνημονευθέντας αὐτοκράτορας, τὸ ἐστερήθη καὶ αὐτὸ βασιλεύσαντος τοῦ Οὐεσπασιανοῦ, ὅστις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἄμεσος διάδοχος τοῦ Νέρωνος, διότι εἰς ἑνὸς σχεδὸν ἔτους διάστημα ἐσφάγησαν εἷς μετὰ τὸν ἄλλον τρεῖς αὐτοκράτορες ὁ Γάλβας, ὁ Ὄθων καὶ ὁ κτηνώδης Βιτέλλιος. Ὁ Οὐεσπασιανὸς εἰπὼν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐξέμαθον νὰ ἦναι ἐλεύθεροι ὑπεδούλωσε πάλιν εἰς τοὺς Ῥωμαίους καὶ πραγματικῶς ὁμοῦ μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ τὴν Χίον. (4) (70 Α. Χ.)

---

(1) **Chio per vim signa pulcherrima dico abstulisse.** (**Cicer. in Verr. Ac II. Orat. vi. § 19.**)

(2) Πλούτ. βίος Λουκούλ. § 8. βλ. τὴν ὀγδόην λίθιν. ἐπιγραφὴν ἐν τοῖς ἀποδ.

(3) Δίων Κάσσιος Ῥωμαϊκ. ἱστορ. LV. xi. σελ. 782— **Suetonius Tiber. § 8.**

(4) Ἀπομεμαθηκέναι φήσας τὴν ἐλευθερίαν τὸ ἑλληνικὸν, (Παυσαν. vii. 17.) Δὲν εἶχε, φαίνεται, χάσει ἀκόμη τὴν ἑαυτῆς αὐτονομίαν ἡ Χίος ὅτε ἔγραφε τὸ πέμπτον βιβλίον τῆς ἱστορίας του ὁ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ σύγχρονος Πλίνιος, διότι τὴν ὀνομάζει **Chios libera.** (**Plin. hist. nat. V. 31. § 38.**)

ΤΜΗΜΑ Β'.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΧΙΩΝ ΟΝΟΜΑΣΤΩΝ.

Μέχρι τοῦδε ἐθεωρήσαμεν τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν λάμψιν καὶ τὴν παρακμὴν τῆς Χίου. Διὰ νὰ ἐπιθέσωμεν λαμπρὰν κορωνίδα εἰς τὴν παλαιάν της εὔκλειαν ἐξιςοροῦμεν καὶ τὰς βιογραφίας ὅσων ἐπισήμων ἀνδρῶν ἐγέννησε. Εἶναι δὲ ἡ ἀξία τινῶν ἐξ αὐτῶν τόσον μεγάλη, ὥστε δύναται τρόπον τινα νὰ ἀντισηκώσῃ τὴν παντελῆ τῶν πεπαιδευμένων ἔλλειψιν, ἀφ' ὅτου ὑπεδουλώθη ἡ νῆσος εἰς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ νὰ ἀποδείξῃ πάλιν ἀληθὲς ὅτι αἱ δεξιαὶ πολιτικαὶ περιστάσεις καὶ ἡ αὐτόνομος πολιτεία γεννῶσι μόνον τοὺς μεγάλους ἄνδρας. Παρὰ τοὺς ὄντως ὀνομαστοὺς ἄνδρας τῆς Χίου μνημονεύομεν ὅμως καί τινας χάριν ἀρχαιολογικῆς μόνον ἀκριβείας, ἂν καὶ διέπρεψαν εἰς πράγματα τῶν ὁποίων τις τὴν σήμερον οὐδὲ μνείαν κἂν ἤθελε κάμει. Δὲν παραλείπομεν δὲ οὐδὲ ὅσους μᾶς παρέδωκεν ἡ ἱστορία ὡς πράξαντας ἔργα ἀνόσια νομίζοντες δίκαιον νὰ φυλάσσηται καὶ τούτων ἡ μνήμη πρὸς διδασκαλίαν τῶν μεταγενεστέρων.

ΑΓΑΘΟΚΛΗΣ. Ἔγραψε Γεωργικὰ ὡς λέγουν ὁ Οὐάῤῥων καὶ ὁ Κολουμέλλας· (1) τὸν ὀνομάζει καὶ ὁ Πλίνιος. (2)

ΑΓΕΛΗΣ· Ἐστεφανώθη εἰς τὴν Ὀλυμπιακὴν πανήγυριν διότι ἐνίκησεν ἀγωνιζόμενος πυγμὴν εἰς παιδικὴν ἡλικίαν, ἤγουν ἐντὸς τῶν δεκατεσσάρων ἐτῶν, πιθανὸν περὶ τὸ 330 πρὸ Χριστοῦ· Τοῦ ἀνέστησαν καὶ ἄγαλμα γλυμμένον ὑπὸ τοῦ ἀνδριαντοποιοῦ Θεομνήστου τοῦ Σαρδιανοῦ καὶ σωζομένου ἀκόμη εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Παυσανίου. (3)

(1) Varr. de re rust. I 1. § 8—Colum. de reb. rust. I 1. § 9.

(2) Ἴδε τοῦ Πλινίου τοὺς πίνακας.

(3) Παρὰ δὲ αὐτὸν, Ἀγέλης Χῖος, κρατήσας πυγμῇ παῖδας, Θεομνήστου Σαρδιανοῦ τέχνη. (Παυσαν. vi. 15.)

ΑΒΡΟΣΥΝΗ. Υπῆρξε πολῖτις ἐπίσημος τῆς Χίου, τὴν ὁποίαν ἐστεφάνωσεν ὁ δῆμος τῶν Χίων διὰ εὐεργεσίας ἀγνώστους εἰς ἡμᾶς, χαράξασα καὶ τὸ ὄνομά της. (1)

ΑΘΗΝΑΓΟΡΑΣ. Εἷς ἐκ τῶν τριῶν τῆς Χίου προδοτῶν εἰς τὴν κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείαν τοῦ Ἀλεξάνδρου. βλ. Ἀπολλωνίδης.

ΑΘΗΝΙΣ. ζήτ. Ἄνθερμος δεύτερος.

ΑΚΤΙΔΗΣ. Εἶναι ἴσως ὁ αὐτὸς καὶ ὁ Σιμωνακτίδης τοῦ Πολυδεύκου (2) καὶ ὑπῆρξεν ἐπίσημος μάγειρος, διότι συναριθμεῖται ὑπὸ τοῦ κωμικοῦ Βάτωνος μετὰ τῶν ἐφευρόντων νέα καὶ σοφὰ ἡδύσματα, ὡς τὰ ὀνομάζει, μαγείρων. Λέγω δὲ ἴσως, διότι τὸ α τῆς ἡμῶν Ἀκτίδης τοῦ Ἀθηναίου ἐνδέχεται νὰ διεφθάρη παρὰ τὸ Σιμωνακτίδης. βλ. Σιμωνάκτι

ΑΜΦΙΚΛΟΣ καὶ ΠΟΛΥΤΕΚΝΟΣ. Δύω ἄρχοντες ἢ τύραννοι τῶν Χίων. ζήτ. Πολύτεκν.

ΑΝΑΞΙΜΕΝΗΣ Ὑπῆρξε ῥήτωρ ἢ σοφιστὴς, καὶ καταριθμεῖται ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ (3) μετ᾽ ἄλλων ἐνδόξων σοφιστῶν. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ ὁ διδάσκαλος τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὁ περίφημος ῥήτωρ καὶ σοφιστὴς Ἀναξιμένης ὁ Λαμψακηνὸς, ἂν καί τινες τὸ ἐνόμισαν.

ΑΝΘΕΡΜΟΣ πρῶτος. Ἀγαλματοποιὸς, υἱὸς τοῦ ἀγαλματοποιοῦ Μάλα. ζήτ. ΜΑΛΑΣ.

ΑΝΘΕΡΜΟΣ δεύτερος. Ἀγαλματοποιὸς, υἱὸς τοῦ Προμνημονευθέντος. Ὁ Σουΐδας τὸν ὀνομάζει Ἄθηνιν. βλ. Βούπαλος.

ΑΝΤΑΓΟΡΑΣ. Ναύαρχος τῶν Χίων. (4)

ΑΠΕΛΛΗΣ. Κατά τινας φίλος (5) κατ᾽ ἄλλους μαθητὴς (6)

(1) Βλέπ. τὴν ἐν τοῖς ἀποδεικτ. ἐπιγραφὴν πρώτην.

(2) Πολυδ. vi. 10 σελ. 287—Ἀθην. Δειπν. xiv σελ. 662.

(3) Ἱππίας τε ὁ ἐπιχώριος αὐτῶν σοφιστὴς . . . καὶ Ἀναξιμένης ὁ Χῖος κ.τ.λ. (Λουκιαν. Ἡρόδ. ἢ Ἀετ. § 3 τόμ. iv pag. 118.

(4) Πλούταρχ. Ἀριστείδ. § 23.

(5) Πλούταρχ. πῶς ἄν τις διακρίν. τὸν κόλακα τοῦ φίλου § 32.

(6) Ἀθην. [illegible] 540—Διογ. Λαέρτ. iv 28

Ἀρκεσιλάου τοῦ φιλοσόφου, ἀρχηγοῦ τῆς μέσης Ἀκαδημίας. Τοῦτον τὸν Ἀπελλῆν ἀσθενῆ ὄντα, κατὰ τὸν Πλούταρχον, καὶ πτωχὸν, ἐπισκεφθεὶς ποτὲ ὁ Ἀρκεσίλαος ἔθεσεν ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιόν του βαλάντιον ἀργυρίου πλῆρες, χωρὶς νὰ τὸν παρατηρήσῃ. Κατὰ τὸν Σενέκαν ὅμως (1) ὁ Ἀρκεσίλαος ἔκαμε ταύτην τὴν πρᾶξιν εἰς τὸν Κτησίβιον, καὶ ὄχι εἰς τὸν Ἀπελλῆν, Καὶ ὁ Κικέρων ἀναφέρει ἕνα Ἀπελλῆν. (2)

ΑΠΟΛΛΩΝΙΔΗΣ. Εἷς ἐκ τῶν τριῶν προδοτῶν τῆς Χίου. βλέπ. Κεφάλ. ἕκτον.

ΑΡΓΕΙΟΣ. Ἄρχοντος ὄνομα χαραγμένον εἰς νόμισμα τῆς Χίου (3) μὲ τὸ σύνηθες δίωτον κεράμιον καὶ τὸν βότρυν.

ΑΡΙΣΤΕΑΣ. Συστρατεύσας μετὰ τοῦ Ξενοφῶντος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κύρου ηὐδοκίμησεν εἰς πολλὰς περιστάσεις μεγάλως βοηθήσας τὸν στρατόν. (4)

ΑΡΙΣΤΙΠΠΟΣ. Στωϊκὸς φιλόσοφος. Μόνος ὁ Διογένης Λαέρτιος τὸν μνημονεύει. (5)

ΑΡΙΣΤΟΛΑΟΣ. βλ. τὰ ἀποδεικτ.

ΑΡΙΣΤΟΛΟΧΟΣ. βλ. τὰ ἀποδεικτ.

ΑΡΙΣΤΟΜ. Μόνα τὰ ἑπτὰ ταῦτα γράμματα σημαίνοντα ἄρχοντα τῆς Χίου, ἢ Ἀριστομένην ἢ Ἀριστόμαχον, ἀπαντῶνται χαραγμένα εἰς νόμισμα μὲ τὸ σύνηθες δίωτον κεράμιον καὶ μὲ πλοίου πρώραν. (6)

ΑΡΙΣΤΩΝ. Ἐπονομαζόμενος καὶ Φάλανθος διὰ τὸ φαλακρὸν ὑπῆρξεν υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου, φιλόσοφος Στωϊκὸς, καὶ μαθητὴς τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Αἱρέσεως Ζήνωνος (7). Κατ' ἀρχὰς ἐφάνη εἰς

---

(1) De benef. lib II. Cap. x p. 25—Διογ. Λαέρτ. βίος Ἀρκεσιλ.

(2) Epistol. ad Attic lib. I.

(3) Rasche lexic. r. numar. tom. I. part. II p. 516.

(4) Ξενοφ. Ἀνάβασ. iv. 1. 20. Ὑφίσταται Ἀριστέας Χῖος, ὃς πολλαχοῦ πολλοῦ ἄξιος τῇ στρατειᾷ εἰς τὰ τοιαῦτα ἐγένετο.

(5) Διογέν. Λαέρτ. II. 104.

(6) Rasche lexic univers. κ.τ.λ. αὐτόθ. σελ. 516.

(7) Godofr. Buchner. Dissert. histor philosoph. de Aristone chio, vita et doctrina nota. Lips. 1725. 4.

τὸν Ζήνωνα λάλος καὶ θρασὺς, ὅθεν ἤκουσε] παρ' αὐτοῦ τὸ « Ἀδύνατον εἰ μή σε ὁ πατὴρ μεθύων ἐγέννησεν. » (1) Ἔπειτα ὅμως καὶ ἡ λαλιὰ αὐτοῦ ἐῤῥυθμίσθη καὶ ἐκαλλωπίσθη τόσον, ὥςε νὰ ἐπονομασθῇ *Σειρήν*. Τὸ γλυκὺ τῆς ὁμιλίας του ὡμολόγησε καὶ ὁ σατυρικὸς Τίμων ὁ Φλιάσιος λαλῶν περί τινος μαθητοῦ τοῦ Ἀρίστωνος.

Καί τις Ἀρίστωνος γέννην ἄπο αἱμύλου ἕλκων·

ἀλλὰ πολὺ πλέον τὸ ᾐσθάνθη ὁ αὐλητὴς Σάτυρος ὅστις ἀκούσας τὸν Ἀρίστωνα διαλεγόμενον τόσον ἐθέλχθη ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, ὥστε νὰ φωνάξῃ « τὴν κεφαλήν μου νὰ κόψωσιν ἂν δὲν ῥίψω εἰς τὸ πῦρ τὰ τόξα μου ταῦτα » ἤγουν τοὺς αὐλούς του, παρωδῶν τὸ Ὁμηρικόν. (2)

Αὐτίκ' ἔπειτ' ἀπ' ἐμεῖο κάρη τάμοι ἀλλότριος φὼς
Εἰμὴ ἐγὼ τάδε τόξα φαεινῷ ἐν πυρὶ θείην.

Τοῦτο ἐννοεῖ καὶ ὁ Διογένης Λαέρτιος ὅταν λέγῃ περὶ τοῦ Ἀρίστωνος, « ἦν δέ τις πειστικὸς καὶ ὄχλῳ πεποιημένος.» (3) Ἤρεσκε δὲ εἰς τὸν ὄχλον ὄχι μόνον διὰ τὴν γλυκύτητα τῶν λόγων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πρόνοιαν τὴν ὁποίαν ἐλάμβανε νὰ τὸν διδάσκῃ τὰ συμφέροντα. Τοῦ Ἀρίστωνος εἶναι τὸ φιλανθρωπότατον τοῦτο ἀπόφθεγμα· εἰς τοὺς κατηγοροῦντας αὐτὸν σοφιστὰς, ὅτι κατεδέχετο νὰ λαλῇ πρὸς ἕκαστον ποταπὸν ἄνθρωπον, ἀπεκρίθη « *εἴθε νὰ ἐγνώριζον τὴν ἀνθρώπινον γλῶσσαν καὶ τὰ θηρία διὰ νὰ καταλαμβάνωσι τοὺς παρακινητικοὺς εἰς ἀρετὴν λόγους*·» (4) Ὁ Ἀρίστων προσέτι εἶπεν ὅτι *οὔτε λουτρὸν οὔτε λόγος ὠφελεῖ τίποτε ἂν δὲν καθαρίζῃ*. (5) Ἔλεγεν ἐκτὸς τούτου ὅτι οἱ

---

(1) Διογέν. Λαέρτ. vii 18.

(2) Ἰλιάδ. ε 214.

(3) Διογέν. Λαέρτ. vii 37.

(4) Ὤφειλεν, εἶπε, καὶ τὰ θηρία λόγων συνιέναι κινητικῶν πρὸς ἀρετήν. (Πλούταρχ. Πολιτικ. σελ. 1. ἔκδοσ. Κορ—καὶ περὶ τοῦ ὅτι μάλι τοῖς ἡγεμόσ. δεῖ τὸν φιλόσ. διαλέγ.

(5) Οὔτε βαλανείου οὔτε λόγου μὴ καθαίροντος ὄφελός ἐστι. (Πλούτ. περὶ τοῦ ἀκούειν § 6.)

φιλόσοφοι βλάπτουσι τοὺς ἀκροατάς των ὁσάκις δὲν ἐκφράζονται σαφῶς, (1) καὶ ὅτι οἱ διαλεκτικοὶ λόγοι ὁμοιάζουσι τὰ ἀράχνια, τὰ ὁποῖα μολονότι φαίνονται τεχνικὰ εἶναι ἄχρηστα.

Μίαν ἐδογμάτιζε τὴν ἀρετὴν ὁ Ἀρίστων καὶ τὴν ὠνόμαζεν, ὑγείαν, καὶ ὄχι πολλὰς καθὼς ὁ Ζήνων, τὰ δὲ νομιζόμενα εἴδη ἢ μέρη αὐτῆς Φρόνησις, Σωφροσύνη, Δικαιοσύνη καὶ τὰ λοιπὰ δὲν ἦσαν κατ' αὐτὸν πλὴν σχέσεις πρὸς τὰ ἔξω τῆς μιᾶς ἀρετῆς, καθὼς (ἔλεγε) καὶ τὴν ὅρασιν βλέπουσαν πολλὰ καὶ διάφορα χρώματα, ἐμπορεῖς ὅμως ἂν θέλῃς νὰ ὀνομάσῃς Λευκοθέαν, ὅταν βλέπῃ τὰ λευκὰ, καὶ Μελανοθέαν ὅταν τὰ μέλανα. (2) Τοῦτο ἐξηγεῖται σαφέστερα ἐκ τοῦ ἑξῆς ὡραίου αὐτοῦ ἀποφθέγματος. « εἶναι ὅμοιον τῷ ἀγαθῷ ὑποκριτῇ τὸν σοφὸν· ὃς ἄντε Θερσίτου ἄντε Ἀγαμέμνονος πρόσωπον ἀναλάβῃ, ἑκάτερον ὑποκρίνεται προσηκόντως· » ἀποφθέγματος τόσον ὡραίου ὥστε ἐλέχθη καὶ μετελέχθη πολλάκις παρὰ τῶν μετ' αὐτὸν Στωϊκῶν, (3) καὶ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς ἕνα ἐκ τῶν Γερμανῶν φιλοσόφων νὰ συντάξῃ ὁλόκληρον σύνταγμα περὶ αὐτοῦ. (4) Κατὰ τὸν Ἀρίστωνα μόνον τὸ ἠθικὸν μέρος τῆς φιλοσοφίας ἦτο σπουδῆς ἄξιον, διότι αὐτὸ μόνον ἦτο καὶ χρήσιμον εἰς ἡμᾶς, ἀπέῤῥιπτε δὲ τὴν Λογικὴν καὶ τὴν Φυσικὴν, τὴν μὲν ὡς ἀνωφελῆ, τὴν δὲ ὡς ὑπερβαίνουσαν τὰς ἡμετέρας δυνάμεις. (5) Καὶ ἔκρινε δικαίως. Ἡ φυσικὴ τότε χωρὶς πειράματων δὲν ἦτο (ἂν ἐξαιρέσῃς τὴν Φυσικὴν Ἱστορίαν, ἥτις εἶχεν ἀρχίσει νὰ καλλιεργῆται παρὰ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Θεοφράστου) παρὰ τυφλῶν

(1) Aristo chius dicere Solebat nocere audientibus philosophos iis qui bene dicta male interpretarentur. (Cicero de natur; deor' III. xxxi.)

(2) Πλούταρχ. περὶ τῆς ἠθικ. ἀρετ. § 2 — περὶ Στωϊκῶν ἐναντιωμάτων Κεφάλ. vii.

(3) Ἐπικτήτ. Ἐγχειρίδ. § xvii—Μάρκ. Ἀντων. xi.

(4) Io Ben. carpzov Paradoxon stoicum Aristonis chii ὅμοιον εἶναι τῷ ἀγαθῷ ὑποκριτῇ τὸν σοφὸν novis observationibus illustratum Lipsiae 1742. 8.

(5) Τόν τε φυσικὸν τόπον καὶ τὸν λογικὸν ἀνῄρει λέγων τὸν μὲν εἶναι ὑπὲρ ἡμᾶς. τὸν δ' οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς μόνον δὲ τὸν ἠθικὸν εἶναι πρὸς ἡμᾶς (Διογέν. Λαέρτ. vii 160)

ψηλαφήματα· καὶ ἡ Λογικὴ ἔγινεν ὅπλον ἀπάτης εἰς τῶν Σοφιστῶν καὶ τῶν ὀνομαζομένων Σκεπτικῶν φιλοσόφων τὰ στόματα. Ἐκ τῶν σοφιστῶν τούτων ἦτο ὅστις ἔλεγεν εἰς τὸν Ἀρίστωνα ὅτι δὲν ἐπίστευεν οὐδὲ αὐτὰς τὰς αἰσθήσεις του· Ἄρα, τὸν εἶπεν ὁ Ἀρίστων, δὲν βλέπεις οὐδὲ τὸν καθήμενον πλησίον σου; Ὄχι, ἀπεκρίθη ὁ σοφιστὴς, καὶ ὁ Ἀρίστων τὸν ἔσκωψεν εἰπὼν (1)

Τίς δέ σ' ἐτύφλωσεν, τίς ἀφείλετο λαμπάδος αὐγάς;

Ἔπειτα ὅμως περιώρισε καὶ αὐτὴν τὴν ἠθικὴν, ἂν ἀληθεύωσιν ὅσα τὸν κατηγορεῖ ὁ Σενέκας, (2) διδάξας ὅτι τὰ τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν, καὶ τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν γυναῖκα, καὶ τοῦ δεσπότου πρὸς τὸν θεράποντα χρέη, ὡς ἀνήκοντα εἰς παιδαγωγὸν καὶ ὄχι εἰς φιλόσοφον, δὲν πρέπει νὰ διδάσκωνται.

Ἔφθασεν ὁ Ἀρίστων νὰ χρηματίσῃ καὶ Αἱρετιστὴς, ἤγουν νὰ συγκροτήσῃ νέαν φιλοσοφικὴν αἵρεσιν, φιλοσοφῶν καὶ διαλεγόμενος εἰς τὸ Κυνόσαργες, ἀπομακρυνθεὶς ὀλίγον τῶν τοῦ Ζήνωνος δογμάτων διὰ τῆς πολυθρυλλήτου του ἀδιαφορίας. (3) Μόνον μεταξὺ ἀρετῆς καὶ κακίας, ἔλεγε, ὑπάρχει διαφορὰ, ὅλα δὲ τἄλλα εἴτε λ. χ. εἶναι τις ὑγιὴς ἢ ἀσθενὴς, εἶναι ἀδιάφορα. Καὶ κατὰ τοῦτο ὑπερέβη καὶ αὐτὸν τὸν Ζήνωνα ὅστις ἔλεγεν ὅτι ὑπάρχουσι πράγματα διάφορα τῆς ἀρετῆς, τὰ ὁποῖα δύναταί τις νὰ ἐπιθυμῇ, μολονότι δὲν συνεισβάλλουσιν εἰς ἀπόκτησιν τοῦ ἀκροτάτου ἀγαθοῦ. Ἀδύνατον λοιπὸν ἦτο τόσον αὐστηρὰ δόγματα νὰ διαρκέσωσι πολὺν καιρόν· διὰ τοῦτο τὸ ὄνομα τῆς Ἀριστωνείου αἱρέσεως ἐντὸς ὀλίγου ἀπήχησεν. (4) Ἀλλὰ κα-

(1) Διογέν. Λαέρτ. vii 163.

(2) Non tantum supervacuas esse dixit (Aristo) naturalem et rationalem sed etiam contrarias; moralem quoque, quam solam reliquerat, circumcidit, nam eum locum qui monitiones continet sustulit et paedagogi esse dixit non philosophi: tanquam quid aliud sit sapiens quam humani generi paedagogus. (Seneca epistol. 89. 94. σ. 366.)

(3) Διογέν. Λαέρτ. vii 161 — Krug geschichte der alt. Philos. §. 132.

(4) Cicero tuscul. lib. v. Cap. xxx — de legib. lib. I. Cap. xiii — de finib. lib. IV. Cap. xvii. καὶ lib. II. Cap. xiii.

θῶς εἰς τὰς θρησκευτικὰς καὶ ἐξαιρέτως εἰς τὰς δυσιδαιμονικὰς πίστεις ὅςις τολμήσει νὰ μετακινήσῃ τι, ὅσον μικρὸν καὶ ἂν ἦναι προσκρούει ὡς νεωτεριστὴς καὶ ἀντὶ αἱρεσιώτου κρίνεται αἱρετικός, οὕτω συμβαίνει καὶ εἰς τὰς φιλοσοφικὰς αἱρέσεις. Ὁ περιβόητος διὰ τὴν πολυμάθειαν Ἐρατοσθένης, μαθητὴς τοῦ Ἀρίστωνος, κατηγόρησε τὸν διδάσκαλόν του ὡς ἀποκλίναντα τελευταῖον εἰς τὴν τρυφήν, κατηγορίαν ἄδικον, ἐκφρασμένην ὅμως διὰ ζωηροτάτης μεταφορᾶς. (1) Τὸ αὐτὸ ἐμαρτύρησε καὶ ἄλλος μαθητὴς τοῦ Ἀρίστωνος, ὁ Ἀπολλοφάνης. Ἐκατηγορήθη ἀκόμη ὁ Ἀρίστων ὡς κόλαξ τοῦ φιλοσόφου Περσαίου, διότι ὁ Περσαῖος ἦτο ἄκρος φίλος τοῦ βασιλέως Ἀντιγόνου· ἀλλὰ τίς τὸν ἐκατηγόρησε; Τίμων ὁ Φλιάσιος, σατυρικὸς ποιητής, ὅστις δὲν ἀφῆκε κανένα σχεδὸν τῶν συγχρόνων του φιλοσόφων ἀκέντητον. (2) Κατέκριναν ἀκόμη τὸν Ἀρίστωνα τινες ἐκ τῶν νεωτέρων ὡς ἄθεον, διότι εἶπεν ὅτι δισκόλως ἐννοεῖται ἡ φύσις καὶ τὸ σχῆμα τοῦ Θεοῦ, καὶ διότι ἀμφέβαλλεν ἂν ἔχωσιν αἴσθησιν οἱ θεοί, (3) καὶ δικαίως, ἂν ἀληθεύωσιν οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Κικέρωνος, μ' ὅλον ὅτι ἠθέλησάν τινες νὰ τὸν ὑπερασπισθῶσιν ὡς ἀδίκως τοιοῦτον νομισθέντα. (4)

Ὁ Λαέρτιος ἀριθμεῖ ὡς συγγράμματα τοῦ Ἀρίστωνος τὰ ἐφεξῆς.

Προτρεπτικῶν β'.
Περὶ Ζήνωνος δογμάτων διάλογοι σχολῶν ϛ'.
Περὶ σοφίας διατριβῶν ζ'.

---

(1) Ἤδη δὲ καὶ τοῦτον πεφώρακα τὸν τῆς ἡδονῆς καὶ ἀρετῆς μεσότοιχον διορύττοντα καὶ ἀναφαινόμενον παρὰ τῇ ἡδονῇ. (Ἀθήν. σελ. 281.)

(2) Ἀθήν. Δειπν. vii. σελ. 251.

(3) Cujus (Zenonis) discipuli Aristonis non minus magno in errore sententia est: qui nempe formam dei intelligi posse censeat, neque in diis sensum esse dicat, dubitet que omnino Deus animans necne sit. (Cicero. de natur deor. lib. I. 14.)

(4) Bayle diction. histor. v. Ariston — Carpzov Paradox, Stoic. II. 2. pag. 232.

Ἐρωτικαὶ διατριβαί.

Ὑπομνήματα ὑπὲρ κενοδοξίας.

Ὑπομνήματα τῶν κέ. ἀπομνημονευμάτων γ.

Χρειῶν ιά.

Πρὸς τοὺς ῥήτορας.

Πρὸς τὰς Ἀλεξίνου Ἀντιγραφάς.

Πρὸς τοὺς Διαλεκτικούς.

Πρὸς Κλεάνθην ἐπιστολῶν δ'.

Ἀλλ' ὁ Παναίτιος, Στωϊκὸς φιλόσοφος, καὶ ὁ Σωσικράτης τὰ ἔκριναν ψευδεπίγραφα πλὴν τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ πρὸς τὸν συμμαθητήν του Κλεάνθην, ἀποδόντες τὰ λοιπὰ εἰς τὸν Περιπατητικὸν Ἀρίστωνα. (1) Ὁ σχολιαστὴς πάλιν τοῦ Ἀπολλωνίου λαλῶν περὶ τῶν προσελήνων Ἀρκάδων φέρει μαρτυρίαν ἐκ συγγράμματος τοῦ Ἀρίστωνος ὀνομαζομένου ΘΕΣΕΙΣ, ἤγουν γενεαλογίαι ἢ κτίσεις ἐθνῶν ἢ πόλεων. (2)

Ὁ Ἀρίστων ὑπῆρξεν ἀνταγωνιστὴς τοῦ κατὰ πάντα ἀμφιβάλλοντος Ἀρκεσιλάου, τὸν ὁποῖον ὅμως κατηγόρει καὶ ὡς φιλομειράκιον καὶ φθορέα τῶν νέων, καὶ τοῦ Χρυσίππου. (3) ἤκμασε περὶ τὰ 300 π. χ. καὶ ἀπέθανεν ἐκ σφοδρᾶς ἡλίου καύσεως εἰς τὴν φαλακρὰν αὐτοῦ κεφαλὴν, διὰ τὸ ὁποῖον τοῦ ἔκαμαν καὶ τὸ ἐφεξῆς χλευαστικὸν ἐπίγραμμα. (4)

Τί δὴ γέρων ὢν καὶ φάλανθος ὦ 'ρίστων
Τὸ βρέγμα δῶκας ἡλίῳ κατοπτῆσαι;
Τὸ γὰρ τὸ θερμὸν πλεῖον ἢ δέον ζητῶν
Τὸν ψυχρὸν ὄντως εὗρες οὐ θέλων ᾅδην.

---

(1) Τοῦτον τὸν Ἀρίστωνα ἀναμφιβόλως εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ ὁ Κικέρων (de finib. lib. v. Cap. 5.) περιγράφων ὡς κομψὸν καὶ πολυγράφον ἀλλὰ χωρὶς ἐμβρίθειαν καὶ φιλοσοφικὴν μεγαλοπρέπειαν, καὶ ὄχι τὸν Χῖον Ἀρίστωνα, καὶ εἰς τοῦτον ἴσως ἀνήκει καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ περὶ γήρως μνημονευόμενον σύγγραμμα. (desenect. cap. I.)

(2) Καὶ Ἀρίστων ὁ Χῖος ἐν ταῖς ΘΕΣΕΣΙ. (Σχολ. Ἀπολ. Ἀργον. IV. 264.) Τὸ θέσεσι, ὡς ἁμάρτημα γραφικὸν ἠθέλησάν τινες νὰ τρέψωσιν εἰς τὸ Κτίσεσι, καὶ ὁ Κοραῆς εἰς τὸ γενέσεσι. (χιακ. ἀρχαιολ. σ. 186.)

(3) Διογέν. Λαέρτ. IV. 40—Πλούτ. πρὸς Στωϊκ, xxvii.

(4) Διογέν. Λαέρτ. vii. 164.

ΑΡΤΕΜΙΔΟΡΟΣ. Ἄρχοντος ὄνομα χαραγμένον ἐπὶ νομίσματος μὲ τὸ σύνηθες δίωτον κεράμιον. (1) Ἐὰν ἡ διὰ τοῦ ο γραφὴ δὲν εἶναι ἐσφαλμένη (ἀντὶ τοῦ Ἀρτεμίδωρος) τὸ νόμισμα ἐχαράχθη πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μακρῶν φωνηέντων εἰς τὸ Ἀλφάβητον, ἤγουν περὶ τὸ 410 πρὸ Χριστοῦ.

ΑΡΤΕΜΙΣΙΑ. βλ. ἐπιγρ. δευτέραν ἐν τοῖς ἀποδεικτικοῖς.

ΑΣΚΛΗΠΙΑΔΗΣ. βλ. ἐπιγραφὴν ὀγδ. ἐν τοῖς ἀποδ.

ΑΣΜΕΝΟΣ. Ἄρχοντος Χίου ὄνομα χαραγμένον ἐπὶ νομίσματος. Εἰς ἄλλο δὲ νόμισμα, καὶ μὲ τὄνομα τῆς Χίου ΑΣΜΕΝΟΣ ΧΙΟΣ. (2)

ΑΣΠΑΣΙΟΣ. Ἄρχοντος καὶ τοῦτο Χίου ὄνομα χαραγμένον εἰς νόμισμα μὲ τὸ δίωτον κεράμιον καὶ μὲ στάχυν κριθῆς. (3)

ΒΑΣΤΑΣ. Ὑπῆρξε καθ' ὑπερβολὴν βδελυρὸς ἄνθρωπος, διότι ὁ Λουκιανὸς τὸν καταριθμεῖ μετ' ἄλλων τοιούτων, καθὼς μετὰ τοῦ Μίσθωνος καὶ τοῦ Ἀριφράδους, τοῦ ὁποίου τὰς αἰσχρουργίας ἐδημοσίευσεν ὁ Ἀριστοφάνης εἰς πολλάς του Κωμωδίας. (4) βλ. καὶ Δημόκριτος.

ΒΕΡΕΝΙΚΗ. Γυνὴ τοῦ Μιθριδάτου, ὅστις τὴν ἔλαβεν εἰς γυναῖκα ἢ ἀφ' οὗ κατέστρεψε τὴν Χίον ὁ Ζηνόβιος, ἢ προτήτερα (διότι περὶ τούτου δὲν λέγει τίποτε ἡ ἱστορία.) Ὅτε δὲ ἐνικήθη καὶ δεύτερον ὁ Μιθριδάτης ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων διὰ νὰ μὴ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας των ἔλαβε φαρμάκιον. Πρὶν ὅμως φαρμακευθῇ ἔστειλεν ἕνα ἐκ τῶν εὐνούχων ὀνομαζόμενον Βάκχον ἢ Βακχίδην εἰς τὰ βασίλεια μὲ προσταγὴν νὰ θανατώσῃ τὰς ἀδελφὰς τὰς γυναῖκας καὶ τὰς Παλλακίδας του. Μεταξὺ τῶν γυναικῶν ἦτο καὶ ἡ Βερενίκη μετὰ τῆς μητρός της. Ἐσυγχωρήθη εἰς αὐτὰς νὰ ἐκλέξῃ ἑκάστη ὁποῖον ἤθελε θάνατον. Ἡ Βερενίκη

(1) Rasche lexic. univ. Supplem. tom. I. p. 1774.

(2) Ὁ αὐτὸς αὐτόθ. tom. I. part. I, pag. 1180, καὶ II. pag. 516.

(3) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι.

(4) Ὑπὲρ τὸν Ἀριφράδην, ὑπὲρ τὸν Συβαρίτην Μίσθωνα, ὑπὲρ τὸν Χῖον ἐκεῖνον Βάσταν τὸν ἐπὶ τοῖς ὁμοίοις σοφόν. (Ψευδολογ. § 3)—Ἀριστοφ. Ἐκκλ. 129—Σφῆκ. 1280—Ἱππεῖς 1281, 1289—Εἰρήν. 883.

ζήτησε φάρμακον καὶ ἐπειδὴ παρεκάλεσεν ἡ μήτηρ νὰ τὸ πίῃ πρώτη, ἔδωκεν τὸ ποτήριον εἰς τὴν μητέρα, ἔπειτα τὸ ἔπιεν αὐτή· ἡ μήτηρ μετ' ὀλίγον ἀπέθανε, τὴν δὲ Βερενίκην ἀπέπνιξεν ὁ εὐνοῦχος μὴ προσμείνας τοῦ φαρμάκου τὴν ἐνέργειαν. (1)

ΒΙΩΝ. Ὑπῆρξεν ἀγαλματοποιὸς, ἀλλ' ὁ ἱστορῶν δὲν εἶναι βέβαιος ἂν ἦτο Χίος ἢ Κλαζομένιος. (2)

ΒΟΥΠΑΛΟΣ. Ἀγαλματοποιὸς, ὄχι ἄδοξος πρὶν φανῶσιν ὁ Φειδίας καὶ ὁ Πραξιτέλλης, καὶ υἱὸς Ἀνθέρμου τοῦ ἀγαλματοποιοῦ· ἤκμασεν ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀνθέρμου, ὄχι ὀλιγώτερον ἐνδόξου τεχνίτου, (3) κατὰ τὴν ἑξηκοστὴν Ὀλυμπιάδα (ἤγουν περὶ τὰ 540 π. χ.) Ἐκ τῶν ἔργων τῶν δύω τούτων ἀδελφῶν, οἵτινες φαίνεται ὅτι συνειργάζοντο, ἐφημίσθη μάλιστα ἡ Ἄρτεμις, θεμένη ὑψηλὰ καὶ κατασκευασμένη εἰς τρόπον, ὥστε, ὁ πλησιάζων εἰς τὸ ἄγαλμα ἐφαντάζετο τῆς θεᾶς τὸ πρόσωπον λυπηρὸν, ὁ δὲ ἀναχωρῶν καὶ μακρυνόμενος ἱλαρόν. (4) Τούτων πολλὰ ἀγάλματα ἦσαν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πλινίου μετακομισμένα εἰς τὴν Ῥώμην, εὑρίσκοντο δὲ καὶ πάμπολλα εἰς τὰς πλησιοχώρους τῆς Χίου νήσους καὶ πόλεις· διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἐν Δήλῳ ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος ἔφερε τὴν ἐφεξῆς στιχηρὰν ἐπιγραφὴν, ὅτι « ἡ Χίος ἦτο ἔνδοξος ὄχι μόνον διὰ τὰς ἀμπέλλους « ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ ἔργα τῶν υἱῶν τοῦ Ἀνθέρμου. » (5) Τοῦ Βουπάλου τέχνη ἦσαν τὰ χρυσᾶ τῶν χαρίτων ἀγάλματα τὰ ὁποῖα ἀνέκειντο εἰς τὸ ἐν Σμύρνῃ ἱερὸν τῶν Νεμέσεων, καθὼς

---

(1) Πλούταρχ. Λούκουλ. § 18 —Ἀππιαν. Μιθριδ. §. 82. σ. 765.

(2) Διογέν. Λαέρτ. ΙV. 58.

(3) Iam fuerunt in Chio insula Malas Sculptor, dein filius ejus Micciades ac deinde nepos Anthermus Chios cujus filii Bupalus et Anthermus clarissimi in ea scientia fuere, Hipponactis poetae aetate quem certum est LX Olympiade fuisse. (Plin xxxvi. 5. 2)

(4) Dianae facies in sublimi posita cujus vultum intrantes tristem, exeuntes hilaratum putant, (Plin αὐτόθ. 5.)

(5) Non vitibus tantum censeri Chium, sed etioperibus Anthermi filiorum. (Plin. αὐτόθ. 4.)

καὶ ἡ Σαμία Ἥρα ἥτις ἐστόλιζεν ἐπὶ Θεοδοσίου τὸ Βυζάντιον. (1) Ἔγλυψε προσέτι ὁ Βούπαλος διὰ τοὺς Σμυρναίους ἄγαλμα τύχης πρῶτος αὐτὸς εἰκονίσας αὐτὴν μὲ πόλον εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ τῆς Ἀμαλθείας τὸ κέρας εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα, ὡς λέγει ὁ Παυσανίας, (2) προσιστορῶν ὅτι ὁ Βούπαλος ἦτο καὶ ἀρχιτέκτων καὶ οἰκοδόμησε ναούς. Ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ εἰκόνισε καὶ τὸν ἰαμβογράφον Ἱππώνακτα εὑρισκόμενον τότε ἐν Χίῳ ἐξόριστον παρὰ τῶν τυράννων τῆς πατρίδος του Ἐφέσου. Ο Ἱππώναξ ἦτο φύσει δυσειδής· ἀλλ' ὁ Βούπαλος τὸν ἔπλασε πολὺ τερατωδέστερον διὰ τὸ γελοῖον. Ὁ Ἱππώναξ, ὅστις καὶ χωρὶς ἀφορμὴν επρόκρινε τὰς κατάρας παρὰ τὰς εὐλογίας, ἐκδικήθη τὸν Βούπαλον διὰ τῶν ὅπλων του στιχουργήσας κατ' αὐτοῦ τόσον πολλὰς βλασφημίας, (3) ὥστε τὸν ἔπλασαν καὶ νεκρὸν γράφοντα κατ' αὐτοῦ ἰάμβους.

Οὔτε χ' ἁ τέφρα ἰαμβιάζει Βουπάλειον εἰς στύγος. (4)

κατήντησαν δὲ καὶ αἱ λέξεις *βουπάλιος μάχη* νὰ γείνωσι παροιμιώδεις. (5) Ἐκ τῶν βλασφημιῶν τοῦ Ἱππώνακτος μᾶς ἐφύλαξαν οἱ Γραμματικοὶ τοὺς ἑξῆς στίχους,

Τί τῷ τάλαντι Βουπάλῳ συνώκησας; (6)

καὶ

Λάβετέ μου θοιμάτιον κόψω Βουπάλου τὸν ὀφθαλμόν. (7)

Ὁ Βούπαλος ἔλαβε καὶ ῥαπίσματα κατὰ τὸν Ἀριστοφάνην. (8)

Εἰ νὴ Δία τις τὰς γνάθους τούτων δὶς ἢ τρὶς ἔκοψεν
Ὥσπερ βουπάλου, φωνὴν οὐκ ἂν εἶχον·

ὅτι δὲ καὶ ἐκρεμάσθη διὰ τὰς βλασφημίας τοῦ Ἱππώνακτος, τὸ

(1) Παυσαν. IV. 30. IX. 35—Κεδρην. edit, Reg, σελ, 274. 10.

(2) Παυσαν. IV. 30.

(3) Plin hist. nat. xxxvi. 5—Σουΐδ. Λέξ. Ἱππῶναξ.

(4) Anthologiae lib. III. 25.

(5) Ἰουλιαν. πρὸς Ἀλύπιον ἐπισ. παρὰ Junius de pictur. veter, (Roterod. 1694 f.) lib. Cap. xvi.

(6) Bekker Anecdot. Graeca σελ. 1422,

(7) Σουΐδας Λέξ. Βούπαλος.

(8) Λυσιςράτ. σίχ. 360.

ἀναιρεῖ ὡς ψεῦδος ὁ Πλίνιος.(1) Μνημονεύει τοῦ Βουπάλου καὶ ὁ Ὁράτιος λέγων·(2)

Qualis Lycambae spretus infido gener
Aut acer hostis Bupalo.

Βλέπε καὶ ΜΑΛΑΣ.

ΓΛΑΥΚΗ. Ὑπῆρξε κιθαρῳδὸς τόσον ὡραία, ὥςε νὰ ἐμπνεύσῃ ἔρωτα καὶ εἰς ἄλογα ζῶα ὡς ἐπίστευεν ὁ εὐκολόπιστος Αἰλιανός.(3) Οὗτος προσιστορεῖ ὅτι ἡ Γλαύκη ἔγεινε τελευταῖον ἐρωμένη τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, τὸ ὁποῖον, ἂν καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ψευδὲς, δεικνύει ὅτι πρέπει νὰ ἔζησε περὶ τὸ 250 π. χ.

ΓΛΑΥΚΟΣ. Μεταλλουργὸς περίφημος καὶ σύγχρονος τοῦ Ἀλυάττου, Βασιλέως τῶν Λυδῶν (616 559 π. χ.) Οὗτος πρῶτος ἐφεῦρε τὴν τέχνην νὰ ἑνόνῃ (Souder, lôten γερμ.) διὰ κόλλας δύω κομμάτια σιδήρου πρὸς ἄλληλα (4) Τὸ περιφημότερον ἔργον τοῦ Γλαύκου ὑπῆρξεν ὁ ἀργυροῦς κρατὴρ τὸν ὁποῖον ἔκαμεν ὁ Ἀλυάττης δῶρον εἰς τοὺς Δελφούς. Ὁ Κρατὴρ οὗτος εἶχε καὶ ὑποκρητηρίδιον (soucoupe) ἐκ σιδήρου εἰς τὸ ὁποῖον ἦσαν ἐγγεγλυμμένα διάφορα ζῶα καὶ φυτὰ καὶ ἦτο τὸ

---

(1) **Plinius histor-natur. xxxvi 5.**
(2) **Horat. Epod. vi.**

(3) Αἰλιαν. περὶ ζώων ἰδιοτ. v 29—viii 11.

(4) Ἀνέθηκε δὲ εἰς Δελφοὺς κρατῆρά τε ἀργύρεον μέγαν καὶ ὑποκρητηρίδιον σιδήρεον κολλητὸν, θέης ἄξιον διὰ πάντων τῶν ἐν Δελφοῖσι ἀναθημάτων Γλαύκου τοῦ Χίου ποίημα· ὃς μοῦνος δὴ πάντων ἀνθρώπων σιδήρου κόλλησιν ἐξεῦρε. (Ἡρόδ. 1. 25.) Ὁ Λαρχῆρος ἐξηγεῖ τὸ σιδήρου κόλλησιν τοῦ Ἡροδότου τόρευσιν (incrustation) εἰς τὸν σίδηρον χρυσῶν ἢ ἀργυρῶν διαφόρων σημείων, τὴν Γαλλιστὶ λεγομένην **damasquinure** (**Larcher ed traduct de l' hist d' Hérod tom I. pag 215**) Ἀλλ' ὅτι δὲν ἐνόσε καλῶς τὸ χωρίον ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰς λέξεις τοῦ Παυσανίου ὅστις ἐξιστορῶν ὡς αὐτόπτης τὴν κατασκευὴν τοῦ ὑποκρητηριδίου (**soucoupe**) λέγει ῥητῶς, (Φωκικ. Κεφ. 16.) «Τοῦτο Γλαύκου μὲν ἐστι ἔργον τοῦ Χίου » σιδήρου κόλλησιν ἀνδρὸς εὑρόντος· ἔλασμα δὲ ἕκαστον τοῦ ὑποθήματος ἐλάσματι » ἄλλῳ προσεχὲς, οὐ περόναις ἐστὶ ἢ κέντροις, μόνη δὲ ἡ κόλ» λα συνέχοιτε καί ἐστιν αὕτη τῷ σιδήρῳ δεσμός.» Λέγει κα ὁ θεῖος Ἱερώνυμος. **Glaucus primus ferri inter se glutinum excogitavit (Cronic Euseb.)**

περιφημότερον ὅλων τῶν ἐν Δελφοῖς ἀναθημάτων.(1) Τοῦ Γλαύκου ὁ κρατὴρ ἐθαυμάσθη τόσον ὥστε ἔγεινε παροιμία λεγομένη περὶ παντὸς καλλιτέχνου κατασκευάσματος *Γλαύκου τέχνη* (2) Λέγει καὶ ὁ Τάτιος ὅτι ὁ πατὴρ τοῦ Κλειτοφῶντος παρέθηκεν εἰς μεγαλοπρεπὲς συμπόσιον κρατῆρα ἀφιερωμένον εἰς τὸν Βάκχον τόσον ὡραῖον, ὥστε μόνος ὁ τοῦ Γλαύκου ἦτο ἀνώτερός του.(3)

Ὁ Γλαῦκος ἐπεχείρησε προσέτι πρῶτος νὰ ἐπιτελέσῃ συμφωνίαν τινὰ διὰ τεσσάρων δίσκων.(4) Δὲν ἔλειψε μ' ὅλον τοῦτο Στέφανος ὁ Βυζάντιος νὰ τοῦ δώσῃ πατρίδα τὴν Σάμον καὶ νὰ θέσῃ εἰς τὸ στόμα τοῦ Ἡροδότου πράγματα, εἰς τὰ ὁποῖα οὗτος οὐδὲ κἂν ἐσυλλογίσθη.(5)

ΓΝΩΣΙΣ. Ὄνομα κύριον Ἄρχοντος χαραγμένον μὲ τὸ δίωτον κεράμιον καὶ μὲ κηρύκειον.(6)

ΓΟΡΓΙΑΣ ΔΩΡΟΟΓΟΥ. (Ἴσως ΔΩΡΟΘΕΟΥ) Ὄνομα χαραγμένον εἰς νόμισμα μὲ τὸ δίωτον κεράμιον καὶ τῆς νήσου τὸ ὄνομα ΧΙΟΣ.(7)

ΔΑΜΑΣΙΣΤΡΑΤΟΣ ἢ ΔΑΜΟΣΤΡΑΤΟΣ. Πατὴρ Θεοπόμπου τοῦ ἱστορικοῦ, βλ. Θεόπομπος.

ΔΕΡΚΥΛΟΣ. Ὄνομα χαραγμένον εἰς νόμισμα μὲ τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθείας. Εἶναι καὶ ἄλλο νόμισμα φέρον ὁμοίως κέρας

---

(1) Ἀθήναιος v. xiii. σελ. 21c—Πλούταρχ. περὶ τῶν ἐκλελοιπ. Χρηστήρ.

(2) Γλαύκου τέχνη· παροιμία ἐπὶ τῶν μὴ ῥαδίως κατεργαζομένων· Διονυσόδωρος δὲ τὴν περὶ τὸν σίδηρον κόλλησιν· Γλαῦκος γὰρ Χῖος σιδήρου κόλλησιν ἐξεῦρεν. (Ἡσύχ.) παράβαλ. καὶ Πλάτ. Φαίδ. καὶ Junium de pictura veterum σελ. 92.— καὶ τὰς ἐξηγήσεις τοῦ Ἀγκύρας Μαρκέλου (Εὐσεβ. κατὰ Μαρκ. β. I. Κεφ. Γ'. σελ. 15) καὶ τὸν σοφὸν Μουστοξύδην. (Αἰγιν. ἐφημερ. σελ. 96.)

(3) Ἀχιλ. Τάτ. ἐρωτ. Λευκίπ. καὶ Κλειτοφ. βιβλ. II. κεφ. III. σελ. 110.

(4) Ζηνόβιος Παροιμ. 2. 91.

(5) Στέφ. Βυζάντ. λέξ. Αἰθάλη.—Πλὴν καὶ ὁ Σουΐδας ὀνομάζει τὸν Γλαῦκον Σάμιον (ἐν Γλαὺξ ἵπταται).

(6) Rasche lexic. un pag. 516.

(7) Rasche αὐτόθ.

Ἀμαλθείας καὶ ὄνομα ΕΡΚΗΛΟΣ, τὸ ὁποῖον ἴσως πρέπει τῇ γραφῇ ΔΕΡΚΥΛΟΣ. (1)

ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ· Μουσικὸς σύγχρονος τοῦ φιλοσόφου Δημοκρίτου τοῦ ἀκμάσαντος κατὰ τὸ 446 πρὸ Χρ. (2) Ὁ Ἀριστοτέλης λέγει περὶ τούτου, ὅτι, σκώπτων τὸν διθυραμβοποιὸν Μελανιππίδην διὰ τὰς μακρὰς καὶ ἀναβολικὰς περιόδους του, παρῴδησεν εἰς αὐτὸν καὶ τοῦ Ἡσιόδου δύω στίχους. (3)

Οἷ αὐτῷ κακὰ τεύχει ἀνὴρ ἄλλῳ κακὰ τεύχων
Ἡ δὲ μακρὰ ἀναβολὴ τῷ ποιήσαντι κακίστη·

Ὠνειδίσθη ὅμως καὶ ὁ Δημόκριτος καθὼς καὶ ὁ ἐκ Σίφνου Φιλόξενος, ἄλλος μουσικὸς, ὅτι ἐξεθήλυναν καὶ διέφθειραν τὴν μουσικὴν εἰσαγαγόντες εἰς αὐτὴν τὸ χρωματικὸν, ὅθεν ἐγεννήθη καὶ τὸ χιάζειν καὶ σιφνιάζειν. (4)

Ὁ Δημόκριτος ἐπωνομάζετο καὶ Βάστας, (5) ἀλλ' ἀμφιβάλλω ἂν εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ ὁ ἀνωτέρω ὀνομασθεὶς Βάστας ὡς ἐνόμισάν τινες. Διότι ὁ μὲν τοῦ Ἡσυχίου Δημόκριτος λέγεται ἱστοριογράφος, ὁ δὲ τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Διογένους καὶ τοῦ Πολυδεύκους Δημόκριτος, ἐπονομάζεται μουσικός. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ μικρὸν πρὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ἀκμάσας Εὔπολις ὁ κωμικὸς, ὠνόμασεν εἰς τὰς κωμωδίας του τὸν Βάσταν, δέν τον ὠνόμασε βέβαια διὰ καλόν. Δὲν εἶναι παράξενον ἂν ὁ Δημόκριτος Βάστας εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ ὁ ἁπλῶς ὀνομασθεὶς Βάστας. Ἐνδεχόμενον νὰ ἐξέπεσε καὶ εἰς ἄτοπα χειρότερα ὅσων ἔπραξεν ἀτόπων εἰς τὴν μουσικήν· οὐδ' ἀπίθανον ὅμως εἶναι νὰ τοὺς ὑποθέσωμεν δύω. Ὁ δὲ ἱστοριογράφος ἁρμόζει εἰς ἄλλον Δημόκριτον τὸν Ἐφέσιον· καὶ ἢ εἶναι μνημονικὸν τοῦ Ἡσυχίου ἁμάρ-

---

(1) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι σελ. 513—514.

(2) Διογέν. Λαέρ. IX 49,

(3) Ἀριστοτ. Ῥητορ III.. 9—ἔργ. ἡμέρ. 265.

(4) Σουΐδ. λέξ. χιάζειν—τὸ μέντοι σιφνιάζειν καὶ χιάζειν τὸ περιέργοις μέλεσι χρῆσθαι ἀπὸ Δημοκρίτου τοῦ Χίου κ.τ.λ. (Πολύδ. ἰν. 9. § 4.)

(5) Ἡσύχιος. Βάστας ὁ Χῖος. Δημοκρίτου ἐπώνυμον καθὰ καὶ Εὔπολις ἐν Βάπταις ἔστι δὲ ἱστοριογράφος.

τημα, ἢ ἐπροστέθη παρ' ἄλλου τινὸς μεταγενεστέρου εἰς τὸ Λεξικόν του.

ΔΗΜΟΤΕΛΗΣ. Σφαιριστὴς περίφημος καὶ ἀδελφὸς Θεόγνιδος τοῦ σοφιστοῦ. (1)

ΔΙΝΝΥΣ. Υἱὸς τοῦ Ἑλίξου, ἐκρίθη ἄξιος στεφάνου δὶ εὐεργεσίας τὰς ὁποίας ἔκαμεν (βλ ἐπιγραφ. τρίτ. Ἐν τοῖς ἀποδεικτ.)

ΔΙΟΓΕΝΗΣ ΥΔΗΜΟΣ. Ὄνομα ἄρχοντος χαραγμένον μὲ τὸ δίωτον κεράμιον. (2) Πιθανὸν ὅτι ἐξετρίφθη τοῦ δευτέρου ὀνόματος τὸ πρῶτον στοιχεῖον ἐκ τοῦ χρόνου, χαραγμένου κατ' ἀρχὰς ΕΥΔΗΜΟΣ.

ΔΙΟΔΩΡΟΣ. Υἱὸς τοῦ Λυσιμάχου ὑπῆρξε πρόεδρος τοῦ πρεσβυτικοῦ (3) καὶ ἐστεφανώθη διὰ χρυσοῦ στεφάνου διὰ τὴν πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσέβειαν καὶ φιλοτιμίαν του.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Ἀνὴρ πεπαιδευμένος εἰς ἔφηβον ἡλικίαν ἀποθανών. (4)

ΔΙΟΝΥΣΟΔΩΡΟΣ καὶ ΕΥΔΥΔΗΜΟΣ. Δύω ἀδελφοὶ ἐξ ἐκείνου τοῦ γένους τῶν ὀνομαζομένων Ἐριστικῶν, οἵτινες ἐπηγγέλλοντο νὰ ἀποδείξωσι καὶ ἀληθὲς καὶ ψευδὲς τὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Οὗτοι δὲ κατήντησαν καὶ νὰ διδάσκωσιν ὅτι δὲν ὑπάρχει διὰ τὸν ἄνθρωπον κανεῖς νόμος ὑποχρεωτικὸς, ἀλλ' ὅτι ἕκαστος δύναται νὰ πράττῃ κατὰ τὸ δοκοῦν. Μετώκησαν ἐκ τῆς Χίου εἰς τὸ Θούριον διὰ τὸ ὁποῖον καὶ ἐστηλιτεύθησαν παρὰ τοῦ Πλάτωνος. Τούτου ὁ Εὐθύδημος ἐπιγραφόμενος διάλογος δὲν εἶναι εἰμὴ σοφιστικὴ φιλονεικία τῶν δύω τούτων ἀδελφῶν μετὰ τοῦ Σωκράτους, ὅπου ὁ Κτήσιππος τοὺς περιπαίζει ὡς ἐπαγγελλομένους τέχνην φλύαρον. (5) Εὑρέθη μ' ὅλον τοῦτο εἷς ἐκ τῶν δειπνο-

---

(1) Ἀθήν. Δειπν. σελ. 14 6. ε.

(2) Rasche lexic univers. tom. 1. part. II. σ. 514.

(3) Βλέπ, ἐπιγρ. τρίτην ἐν ἀποδεικτ. καὶ Κεφάλ. τέταρτ, τοῦ παρόντ. συγγράμ.

(4) Βλέπ. ἐπιγρ. τετάρτ. ἐν ἀποδεικτ.

(5) Θαυμάσιά γε λέγετ' ἔφη, ὦ ἄνδρες Θούριοι, εἴτε Χῖοι, εἴθ' ὁπόθεν καὶ

σοφιστῶν τοῦ Ἀθηναίου ὅστις τοὺς ὑπερασπίσθη ὡς ἀδίκως ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος στηλιτευθέντας. (1)

ΔΙΩΝ. Μουσικὸς κιθαριστὴς ὅστις κατὰ τὸν Μέναιχμον ἐκιθάρισε πρῶτος τὸ λεγόμενον Σπονδεῖον μέλος τοῦ Διονύσου, τὸ καὶ Ἐπιβώμιον κατὰ τὸν Πολυδεύκην λεγόμενον. (2)

ΔΡΙΜΑΚΟΣ. βλέπ. Κεφάλαιον δεύτερ. τοῦ παρόντ. συγγράμ.

ΔΩΡΟΘΕΟΣ. Τὸ ὄνομα εὑρίσκεται εἰς νόμισμα φέρον τὴν Σφίγγα, τὸ δίωτον καὶ τρίαιναν. (3) Ἴσως εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ τοῦ Γοργίου. βλ. Γοργίας.

ΕΙΡΗΝΑΙΟΣ. Ἐξ εἰκασίας τὸ γράφω εἰς ἑνικὸν ἀριθμὸν, διότι τὸ νόμισμα, ὅθεν τὸ λαμβάνω, φέρει ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν, ΧΙΩΝ ΕΠΙ ΑΡΧ'. ΕΙΡΗΝΑΙΩΝ. (4)

ΕΚΑΤΑΙΟΣ. Υἱὸς Ἑρμίππου· ὑπῆρξε στρατηγὸς καὶ διαφόρων ἀρχῶν λειτουργὸς, ἱεροποιὸς καὶ ἀγωνοθέτης μετὰ τῶν συναρχόντων Ἀλεξάνδρου καὶ Αὐρηλιανοῦ υἱοῦ τοῦ Τροφίμου. (βλ. ἐπιγρ. ἔνδεκ. ἀποδ).

ΕΛΙΞΟΣ βλ. Δίννυς.

ΕΥΔΗΜΟΣ. βλ. Διογένης.

ΕΠΑΦΡΟΔΙΤΟΣ. βλ· Χρυσόγονος.

ΕΡΜΗΣΙΛΕΩΣ. Σύγχρονος Ἴωνος τοῦ τραγῳδοῦ καὶ Πρόξενος τῶν Ἀθηναίων. Ὑπεδέχθη εἰς τὴν οἰκίαν του Σοφοκλέα τὸν τραγῳδὸν, ὅτε οὗτος διέβη διὰ τῆς Χίου στελλόμενος στρατηγὸς κατὰ τῆς Λέσβου. (5) βλ. καὶ Ἴων.

ΕΡΜΙΠΠΟΣ. βλ. Ἑκαταῖος.

ΕΡΜΟΤΙΜΟΣ. Χῖον παιδάριον. ζήτ. Πανιώνιος.

ὅπη χαίρετον ὀνομαζόμενοι, ὡς ὑμῖν οὐδὲν μέλει τοῦ παραληρεῖν. (Πλάτ. Εὐθύδημ. σ. 288.)

(1) Ἀθήν. Δειπνοσ. xi σελ. 506.

(2) Ἀθήν. αὐτόθ. xiv σ. 638.

(3) Rasche lexic univers. κ.τ.λ. pag. 516

(4) Rasche αὐτόθ. σ. 514.

(5) Ἀθήν. σελ. 603—604.

ΕΡΜΟΦΑΝΤΟΣ. Οὗτος καὶ ὁ Κηφισοκλῆς καὶ ὁ Ἱκέσιος ὑπῆρξαν σύμμαχοι τοῦ ναυάρχου Λυσάνδρου εἰς τὴν παρὰ τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς συμβᾶσαν ναυμαχίαν, ὅπου ἠφανίσθη ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων· ἀπέλαυσαν διὰ τοῦτο τὸν ἄθλιον στέφανον νὰ ἴδωσι τὰ ἀγάλματά των στημένα πλησίον τοῦ ἀγάλματος τοῦ Λυσάνδρου! (1)

ΖΗΝΕΥΣ ἢ ΖΗΝΙΣ. Δὲν γνωρίζομεν τίποτε ἄλλο περὶ τούτου εἰμὴ ὅτι ἔγραψε σύγγραμμα περὶ Χίου, τὸ ὁποῖον δὲν σώζεται πλέον. (2)

ΖΗΝΙΣ. βλ. Ξῆνις.

ΖΗΝΟΔΟΤΟΣ βλ. ἐπιγρ. πέμπτ. (ἀποδεικτ.)

ΖΗΝΟΦΑΝΗΣ βλ. ἐπιγρ. δευτέρ. (ἀποδεικτ).

ΗΓΕΜΩ. Τὰ πέντε μόνον ταῦτα γράμματα εὑρίσκονται χαραγμένα εἰς νόμισμα, φέρον τὸ δίωτον κεράμιον καὶ τὸν Βότρυν, σημαίνοντα ἴσως ὄνομα Κύριον ἄρχοντος Ἡγέμων. (3)

ΗΜΩΝ. Οὕτως ὠνομάζετο εἷς ἐκ τῶν πολλῶν πλουσίων νέων τῆς Χίου, ὅσοι διέτριβον εἰς τὰς Ἀθήνας, οἱ μὲν στελλόμενοι παρὰ τῶν γονέων των διὰ παιδείαν, οἱ δὲ διὰ νὰ θεατρίζωσι μακρὰν τῶν γονέων μὲ πλειοτέραν ἐξουσίαν τῆς κακῆς αὐτῶν ἀνατροφῆς τὰ ἤθη. Ὁ Ἥμων οὗτος, κατὰ τὸν Λαέρτιον, ἀσχημότατος τὴν ὄψιν, εἶχε τὴν μανίαν νὰ ζητῇ νὰ φαίνηται εὔμορφος· ὅθεν περιήρχετο καλλωπισμένος τὴν ἀγορὰν τὰ θέατρα καὶ αὐτὰς ἀκόμη τῶν φιλοσόφων τὰς σχολὰς, ὄχι διὰ νὰ ὠφεληθῇ τι ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ διὰ νὰ τοὺς ἐνοχλῇ διὰ τῶν ἀναισχύντων ἐρωτήσεών του. Μίαν ἡμέραν διὰ νὰ πειράξῃ τὸν βραχυλόγον φιλόσοφον Ἀρκεσίλαον, τὸν εἶπεν, « εἶναι συγχωρημένον, ὦ σεβαστὲ, νὰ σ' ἐρωτήσω, ἢ νὰ σιωπῶ; » ὁ φιλόσοφος τὸν ἤλεγξεν, ἀποκριθεὶς, « Διατί μὲ ὁμιλεῖς, ὦ γύναι, σκληρὰ καὶ ἀσυνείθιστα; » (4) Τοῦτον

(1) Παυσανίας x. 9.

(2) Ζηνίς ἢ Ζηνεὺς ὁ Χῖος ἐν τῷ περὶ πατρίδος συγγράμματι. (Ἀθήν. σ. 601) ἐνταῦθα κακῶς ὀξύνει ὁ Ἀθήναιος τὸ περισπόμενον ὄνομα Ζῆνις.

(3) Rasche lexic. univers. tom. 1. part, II. σ. 517.

(4) Ἥμονος δέ τινος Χίου . . . ἐπεὶ δὲ καίπερ κίναιδος ὢν (καθὼς διώρθωσεν ὁ Κοραῆς τὸ χωρίον) ὡς εἰς βαρὺν τὸν Ἀρκεσίλαον ἔφη, ἔξεστ' ἐρωτᾶν

τὸν Ἥμονα αἰνίττεται ἴσως καὶ ὁ Ἀθήναιος λαλῶν περὶ νεανίσκου πλουσίου ἐξ Ἰωνίας, ὅστις διέτριβεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἐνδυόμενος πορφυρᾶ καὶ φέρων χρυσᾶ κράσπεδα.

ΗΡΙΔΑΝΟΣ. Ὄνομα ἐνιαυσίου ἄρχοντος χαραγμένον εἰς νόμισμα. (1)

ΗΡΟΣΤΡΑ. Ἀντὶ τοῦ Ἡρόστρατος. Εὑρίσκεται ἐπὶ νομίσματος φέροντος καὶ τὸν βότρυν. (2)

ΘΕΟΓΝΙΣ. Σοφιστής, ἤγουν διδάσκαλος τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων, βλ. Δημοτέλης.

ΘΕΟΔΟΤΟΣ. Ἐφόνευσε τὸν πρόσφυγα Πομπήϊον χαριζόμενος εἰς τὸν δεσπότην Πτολεμαῖον. (3) Ὁ Ἀππιανὸς ὅμως τὸν ὀνομάζει Σάμιον καὶ ὄχι Χῖον. (4)

ΘΕΟΔΩΡΟΣ. Στωϊκὸς φιλόσοφος ζήσας ἀναμφιβόλλως μετὰ τὸν Ζήνωνα, ὅστις ἤκμασε περὶ τὸ 280 ἔτος π. χ.

ΘΕΟΚΡΙΤΟΣ. Ἤκμασε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ ὑπῆρξε σοφιστής, ῥήτωρ, ἱστορικὸς καὶ ποιητὴς ἐξαιρέτως σκωπτικῶν ἐπιγραμμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων φαίνεται καὶ ἡ ὀξύτης τοῦ νοός του. Ἐχρημάτισε μαθητὴς Μητροδώρου τοῦ Ἰσοκρατικοῦ καὶ ἐχθρὸς τοῦ συμπολίτου αὐτοῦ Θεοπόμπου ὡς ἀνήκων εἰς τὴν φατρίαν τῶν δημοκρατικῶν. (5) Ἦτο τόσον φιλόπατρις, ὥστε οὐδὲ τὄνομα κἂν τοῦ Μακεδόνος Ἀλεξάνδρου ὑπέφερε νὰ ἀκούῃ προβλέπων τὸν ζυγὸν εἰς τὸν ὁποῖον ἔμελλε νὰ ὑποπέσῃ ἡ πατρίς του. Διὰ τοῦτο ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν Χίον ἡ φήμη τοῦ θανάτου του, εἶπεν ὁ Θεόκριτος εἰς τοὺς συμπολίτας νὰ μὴν ἀπελπίζωνται ἕως οὗ βλέπουσιν ἀποθνήσκοντας καὶ τοὺς

πότνι', ἢ σιγὴν ἔχειν ; ἔφη Γύναι τί μοι τραχεῖα καὶ οὐκ εἰθισμένως λαλεῖς (Διογ. Λαέρτ. IV, 34—35.)

(1) Rasche lexic. univers, tom. 1, part. II, σ. 518.

(2) ὁ αὐτὸς αὐτόθι σελ. 517.

(3) Πλούταρχ. Πομπ. §. 77—βρούτ. §. 33.

(4) Ἀππιαν. Ῥωμ, Ἐμφυλ. II. 84.

(5) Σουίδας λεξ. Θεόκριτ.—Στράβ. Γεωγραφ. σελ. 645.

θεοὺς πρὸ τῶν ἀνθρώπων. (1) Ἀπὸ τὸ δημοτικὸν ἦθος του καί τινα ἄλλα σκώμματα συμπεραίνεται ὅτι πρέπει νὰ ἀπεστρέφετο τὴν πλεονεξίαν καὶ τὸ ψεῦδος· ὅθεν ἔλεγεν ὅτι τὰ ἄγρια θηρία τῶν πόλεων ἦσαν οἱ τελῶναι καὶ οἱ συκοφάνται, ὡς τῶν βουνῶν αἱ ἄρκτοι καὶ οἱ λέοντες. Εἶχεν ὅμως τὸ ἐλάττωμα νὰ μὴ φείδηται κανενὸς καὶ τοῦτο ἐπέφερε τὸν θάνατόν του. Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος, καταλύσας τοὺς Πέρσας καὶ τρυφήσας καὶ αὐτὸς ὡς οἱ Πέρσαι, ἠθέλησε νὰ κάμῃ τρυφηλοὺς καὶ τοὺς στρατηγοὺς καὶ φίλους του, ἀπεφάσισε νὰ τοὺς ἐνδύσῃ ὅλους πορφυρᾶ· ὅθεν ἔγραψε πρὸς τὰς Ἰωνικὰς πόλεις καὶ πρώτην τὴν Χίον νὰ τοῦ στείλωσι πορφύραν, πρᾶγμα βαρύτιμον τὸ ὁποῖον ἔπρεπε φύσει νὰ εὑρίσκεται εἰς τοὺς Χίους ὡς μεγαλεμπόρους καὶ μακρεμπόρους. Ὅταν ἀνεγινώσκετο ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν Χίων, εὑρεθεὶς παρὼν καὶ ὁ Θεόκριτος, καὶ ἀγαπῶν μᾶλλον τὴν πατρίδα του παρὰ τὸν δεσπότην Μακεδόνα, τώρα εἶπεν, ἐκατάλαβα τί ἐνόει ὁ Ὅμηρος ὀνομάζων πορφυροῦν τὸν θάνατον·

- - - - τὸν δὲ κατ' ὄσσε
Ἔλλαβε πορφύρεος θάνατος καὶ μοῖρα κραταιή. (2)

Ὅταν ἔμαθε τὸ σκῶμμα ὁ Ἀλέξανδρος, ἠρκέσθη εἰς μόνην τὴν ὀργὴν κατὰ τοῦ Θεοκρίτου· ἀλλ' εἷς ἐκ τῶν διαδόχων του, ὁ Ἀντίγονος δὲν ἐφάνη τόσον μακρόθυμος εἰς τὰς ἀστειότητάς του. Ἀκούσας ὅτι τὸν ὠνόμαζεν Κύκλωπα, διότι ἦτο μονόφθαλμος ἔστειλε τὸν ἀρχιμάγειρόν του νὰ τὸν προσκαλέσῃ· ὁ δὲ Θεόκριτος ἀπεκρίθη πρὸς τοῦτον, « *Εὖ οἶδα ὅτι ὠμόν με θέλεις τῷ Κύκλωπι παραθεῖναι,* » σκώπτων ἐνταυτῷ καὶ τὸ μονόφθαλμον τοῦ Ἀντιγόνου, καὶ τὸ μαγειρικὸν ἐπάγγελμα τοῦ ἀπεσταλμένου. (3) Ἀλλ' ἐπλήρωσε τὰ σκώμματά του ὁ δυστυχὴς Θεόκριτος μὲ τῆς κεφαλῆς του τὴν ἀπώλειαν, καὶ μ' ὅλον

(1) Ἄνδρες εἶπε, θαῤῥεῖτε, ἄχρις ἂν ὁρᾶτε τοὺς θεοὺς πρότερον τῶν ἀνθρώπων ἀποθνήσκοντας. (Κλήμ. Ἀλεξ. προτρεπτ. σελ. 61.)

(2) Ἀθήναιος xii. 540—Ἰλιάδ. ε. 82.

(3) Πλούταρχ. περὶ παίδ. ἀγωγ. §. 14.

τοῦτο οὐδὲ τοιαύτην συμφορὰν μέλλων νὰ πάθῃ ἔπαυσε νὰ σκώπτῃ. Εἷς ἐξ ἐκείνων, οἵτινες τὸν ἐκράτησαν διὰ νὰ τὸν φέρωσι πρὸς τὸν Ἀντίγονον, τὸν εἶπε διὰ παρηγορίαν, « ὅταν παρασταθῇς εἰς τοὺς *ὀφθαλμοὺς* τοῦ βασιλέως θέλει σὲ συγχωρήσει ; » καὶ ὁ Θεόκριτος τὸν ἀπεκρίθη, ἀδύνατος εἶναι λοιπὸν ἡ σωτηρία μου, διότι δηλ. ὁ Ἀντίγονος δὲν εἶχεν εἰμὴ ἕνα ὀφθαλμόν. (1) Ἐὰν περὶ βασιλέων δὲν ἠδύνατο νὰ κρατήσῃ τὴν γλῶσσάν του, πρὸς τοὺς ἰδιώτας ἔπρεπε νὰ εἶναι πολὺ πλέον ἀχαλίνωτος. Τὸν ὁμότεχνον Ἀναξιμένην ἔσκωπτε συχνὰ, διότι ἐνδύετο παράξενα. Εἰς ὀψοφάγον τινα ὀνομαζόμενον Διοκλέα, ἐπειδὴ εἰς τὸ νεκρόδειπνον τῆς γυναικός του ἐλαιμάργει πάλιν μὲ δακρυμένους ὀφθαλμούς, « Παῦσε, τὸν εἶπε, κλαίων ὦ πόνηρε, οὐδὲν γὰρ πλέον ὀψοφαγῶν ποιήσεις. » (2) Εἰς τὸν αὐτὸν ἴσως Διοκλέα, εἰς τὸ αὐτὸ νεκρόδειπνον εἶπε καὶ τοῦτο, « Θάῤῥει βέλτιστε, οὐ σοὶ μόνῳ ταῦτα γέγονεν. » (3) Ἄλλοτε πάλιν ὁ αὐτὸς Διοκλῆς, ἀφ' οὗ κατέφαγε τὰ ὑπάρχοντά του εἰς ὀψοφαγίαν καὶ ἄλλας ἡδονὰς ἕως νὰ πωλήσῃ καὶ τὴν πατρογονικήν του γῆν, εὑρέθη εἰς συμπόσιον ὅπου καταπίνων μέρος ὀψαρίου ὑπέρζεστον, ἐπειδὴ ἐφώναξε, « τὸν ούρανίσκον μου ἔκαυσα, » ὁ Θεόκριτος τὸν ἀπεκρίθη, ἄλλο δὲν μένει πλέον παρὰ νὰ πίῃς καὶ τὴν θάλασσαν διὰ νὰ δείξῃς ὅτι ἠφάνισες τρία πράγματα τὰ μέγιστα τῆς φύσεως, γῆν οὐρανὸν καὶ θάλασσαν. (4)

Ἀλλ' οὐδ' αὐτὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου τὸν διδάσκαλον Ἀριστοτέλην ἄφησεν ὁ Θεόκριτος ἀκέντητον· τὸν ἔσκωψεν ὡς προκρίναντα νὰ

(1) Πλούταρχ. Συμποσιακ. II. 8. σελ. 265— Φαβρίκιος (Biblioth. Graec. II. σ. 775.)

(2) Ἀθην. Δειπν. σ. 344—Ἡ ὀξύτης εἶναι εἰς τὸ ὀψοφαγῶν, διότι παρηγορῶν, ἔπρεπε νὰ εἴπῃ, οὐδὲν πλέον κλαίων ποιήσεις.

(3) Στοβαῖος cxxiii. σελ. 617—Τὸ οὐ σοὶ μόνῳ κ. τ. λ. δύναται νὰ σημαίνῃ καὶ « δὲν εἶσαι μόνος σὺ ὅστις ἔχασες τοὺς οἰκείους σου, » καὶ « τὰ φαγητὰ δὲν ἔγειναν διὰ σὲ μόνον. »

(4) Ἀθήν. Δειπνοσοφ. σελ. 344.

κυλίηται εἰς δεσποτῶν αὐλάς, παρὰ νὰ διδάσκῃ τοὺς νέους εἰς τὰς Ἀθήνας.

> Ὅς διὰ τὴν ἀκρατῆ γαστρὸς φύσιν εἵλαιτο ναίειν
> Ἀντ' Ἀκαδημείας βορβόρου ἐν προχοαῖς. (1)

Ὁ Ἀριστοτέλης εἶχε φιλίαν καὶ συμπενθερίαν μετὰ τοῦ Ἑρμίου δυνάστου τοῦ Ἀταρνέως, Εὐνούχου καὶ δούλου τοῦ πρότερον δυνάστου Εὐβούλου, τὸν ὁποῖον φονεύσας ἔλαβε τὴν δυναστείαν. Ἀποθανόντος τοῦ Ἑρμίου, ὁ Σταγειρίτης διὰ τὴν συγγένειαν ἢ ἄλλας εὐεργεσίας, τοῦ ἔκτισε κενοτάφιον. Τοῦτο ἐτάραξε πολὺ τὸν Θεόκριτον ὥστε νὰ τὸν κτυπήσῃ πάλιν διὰ τοῦ ἑξῆς ἐπιγράμματος.

> Ἑρμίου Εὐνούχου ἠδ' Εὐβούλου ἅμα δούλου
> Σῆμα κενὸν κενόφρων τεῦξεν Ἀριστοτέλης. (2)

Τῆς ἀστειότητος τοῦ Θεοκρίτου ἀκόμη εἶναι ὅ,τι εἶπεν εἰς τὸν νυκτοκλέπτην, ὅστις τὸν ἠρώτησεν ἀπαντήσας, « ἂν δειπνᾷ τὸ ἑσπέρας εἰς φίλου, » ναὶ, τὸν ἀπεκρίθη, ἐκεῖ δειπνῶ ἀλλ' ἐκεῖ καὶ μελετῶ νὰ κοιμηθῶ. Ἄλλοτε εὑρισκόμενος εἰς τὸ λουτρὸν, ἐπειδὴ δύω ἐκ τῶν συλλουομένων, ὁ εἷς ξένος, ὁ ἄλλος γνωστὸς κλέπτης τοῦ ἐζήτησαν νὰ τοὺς δανείσῃ τὴν ξύστραν του, ἀπεκρίθη εἰς μὲν τὸν ξένον. Δέν σε γνωρίζω, εἰς δὲ τὸν κλέπτην, πολλὰ καλὰ σὲ γνωρίζω. Εἰς πολυλόγον τινα ἐρωτήσαντα ποῦ σὲ βλέπω αὔριον; ἀπεκρίθη, ὅπου ἐγὼ νὰ μὴ σὲ βλέπω. Τοὺς λόγους τοῦ ῥήτορος Ἀναξιμένους ἔλεγεν ὅτι ἦσαν « Λέξεων ποταμὸς καὶ νοῦ σταλαγμός. » Εἰς ἄλλον ἀδέξιον ποιητὴν ἀπαγγέλλοντα τὰ ποιήματά του ἐπειδὴ τὸν ἠρώτησε ποῖα μάλιστα ἐξ αὐτῶν εἶπε καλῶς; τὸν ἀπεκρίθη » ὅσα ἀφῆκες. (3)

---

(1) Menag. Obsevat. in Diogen. Laert. v. 11. p. 190. Τὸ σκῶμμα τοῦ Θεοκρίτου τὸ ἔκαμεν δριμύτερον καὶ ὁ τόπος, διότι τὸ πλησίον τῆς Πέλλας, πατρίδος Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ποτάμιον, ὠνομάζετο Βόρβορος. (Πλούταρχ. περὶ φυγ. § 10.)

(2) Ἀμβρύων παρὰ Διογέν. Λαερτ. v. 3 καὶ 11.

(3) Πλούταρχ. Συμποσ. II. 4.—Περὶ δυσώπ. § 14—Στοβ. XXXIII σελ. 216—XXXVI σ. 217, Ἀντων. καὶ Μάξιμ. (ἐκδ. μετὰ τοῦ Στοβ.) σελ. 308.

ὁ Θεόκριτος συνέγραψεν ἐπιστολὰς θαυμασίους καὶ ἱστορίαν τῆς Λιβύης. Κατὰ τὸν Στοβαῖον ὅμως ἡ ἱστορία τοῦ Θεοκρίτου ἤθελε δισταχθῆ, ἂν ἡ γραφὴ τοῦ Στοβαίου ἦτο ἀδίστακτος, ἡ ἑξῆς, « Θεόκριτος ἐρωτηθεὶς, διὰ τί οὐ συγγράφει; ὅτι εἶπεν, ὡς μὲν βούλομαι, οὐ δύναμαι· ὡς δὲ δύναμαι, οὐ βούλομαι. » (1) Εἰς ἀντίγραφά τινα ἡ ῥῆσις φέρεται αὐξημένη διὰ δύω λέξεων. « Θεόκριτος ἐρωτηθεὶς (ἐπὶ ποιημάτων) » κ.τ.λ· Λύεται πιθανῶς τὸ ἀπόρημα ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Θεόκριτος, ὅτ' ἔκαμε τὴν μετριόφρονα ταύτην ἀπόκρισιν ἀληθῶς δὲν εἶχε συγγράψει τι ἀκόμη εἰς τὸν πεζὸν λόγον. Πολλὰ ἄλλα ἠθέλαμεν μάθει περὶ Θεοκρίτου ἂν ἐσώζετο ὅλος αὐτοῦ ὁ βίος, τὸν ὁποῖον ἔγραψεν ὁ Ἀμβρύων, (2) ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν δὲν ἔφθασεν ἕως εἰς ἡμᾶς.

ΘΕΟΚΡΙΤΟΣ. Πατὴρ Μητροδώρου τοῦ φιλοσόφου. βλ. Μητρόδωρος.

ΘΕΟΜΝΙΣ. βλ. ἐπιγραφὴν πρώτην.

ΘΕΟΠΟΜΠΟΣ. Υἱὸς Δαμασιστράτου, (3) ῥήτωρ καὶ ἱστορικὸς ἔνδοξος, καὶ ὁ ἐπιφανέστατος ὅλων τῶν μαθητῶν τοῦ ῥήτορος Ἰσοκράτους· ἤκμασε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ὅτε ἐφυγαδεύθη ὁ πατήρ του ὡς λακωνιστὴς ἐκ τῆς Χίου, ἐφυγαδεύθη καὶ ὁ Θεόπομπος, καὶ ἤθελε χάσει καὶ τὴν ζωήν του ἐὰν δὲν κατέφευγεν εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος. Τοῦτο τὸν ἠνάγκασε νὰ προστρέξῃ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον διὰ τῆς προστασίας τοῦ ὁποίου ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Χίον τεσσαρακονταπενταετὴς τὴν ἡλικίαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου διωκόμενος πάλιν κατέφυγεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου τὸν ἐπρόσμενον ἄλλοι κίνδυνοι, ἐπειδὴ μόλις διὰ μεσιτείας φίλων ἐσώθη ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ τότε βασιλεύοντος ἐκεῖ Πτολεμαίου, ὅστις ἐμελέτησε νὰ τὸν θανατώσῃ ὡς πολυπράγμονα. (4)

---

(1) Στοβαῖος XXI σ. 176—Σουΐδας λέξ. Θεόκριτος.

(2) Διογέν. Λαέρτιος. V. 11.

(3) Οὕτω τὸν ὀνομάζουσιν ὁ Σουΐδας (λέξ. Θεόπομπος) καὶ ὁ Παυσανίας. (III. 10. VII 18.) Ἀλλοῦ ὅμως ὁ αὐτὸς Σουΐδας τὸν ὀνομάζει Δαμόστρατον, ὡς τὸν ὀνομάζει καὶ ὁ Φώτιος.

(4) Φώτιος Κωδικ. 176 σελ. 393—Σουΐδ. λέξ. Ἔφορος.

Ἀφ' οὗ ἐλαμπρύνθη ὡς ῥήτωρ, χωρὶς ὅμως ποτὲ νὰ δικηγορήσῃ, ἐδόθη εἰς τὴν ἱστορίαν ἀκολουθήσας τὴν συμβουλὴν τοῦ διδασκάλου του Ἰσοκράτους· ὢν δὲ πλούσιος περιῆλθεν ὅλας τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ πόλεις, ὅπου ἐξ ἑνὸς μέρους ἐδείκνυε καὶ ἀνεγίνωσκε τοὺς ῥητορικούς του λόγους, χειροκροτούμενος ὑπὸ πάντων, ἐξ ἄλλου δὲ συνήθροιζε τὴν ὕλην τῆς ἱστορίας του. (1)

Ἔγραψεν ὁ Θεόπομπος κατὰ τὸν Σουΐδαν. (2) «*Ἐπιτομὴν τῆς ἱστορίας τοῦ Ἡροδότου* • εἰς βιβλία δύω, εἰς τὴν ὁποίαν συνήργησε καὶ ὁ συμμαθητής του Ἔφορος. *Φιλιππικὰ* εἰς βιβλία ἑβδομήκοντα δύω· *ἑλληνικὰς ἱστορίας* εἰς βιβλία ἕνδεκα, συνεχεῖς τῆς ἱςορίας τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ Ξενοφῶντος, ἤγουν περιεχούσας τὰ ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ κάτω. Ἀλλ' οὔτε κατὰ τὴν ὀνομασίαν τῆς ἱστορίας ταύτης, οὔτε κατὰ τῶν βιβλίων τὸν ἀριθμὸν συμφωνεῖ μετὰ τοῦ Σουΐδα ὁ Φώτιος. Οὗτος τὴν ὀνομάζει *λόγους ἱστορικοὺς*, ὁ δὲ, *ἑλληνικὰς ἱστορίας*. Καὶ τοῦτο μὲν εἶναι ἀδιάφορον· ἀλλ' εἰς μὲν τὸν Σουΐδαν συμποσοῦνται εἰς βιβλία ἕνδεκα, εἰς δὲ τὸν Φώτιον εἰς πεντήκοντα ὀκτὼ, ἐκ τῶν ὁποίων ἐσώζοντο ἀκόμη κατὰ τοὺς χρόνους του πεντήκοντα τρία. Κατὰ τὸν Σουΐδαν τὰ Φιλιππικὰ, (ἤγουν ἱστορία τῶν πράξεων Φιλίππου τοῦ Μακεδόνος) ἦσαν εἰς βιβλία ἑβδομήκοντα δύω. Τὰ ὀνομάζει καὶ ὁ Φώτιος, ἀλλὰ τὰ ἀριθμεῖ δεκαὲξ, ὄχι ὅμως χωριςὸν τοῦ Θεοπόμπου σύγγραμμα, ἀλλ' ὡς ἀπάνθισμα τῆς ἱςορίας του τὸ ὁποῖον συνήθροισεν ὁ τελευταῖος τὄνομα καὶ παρατελευταῖος τῆς Μακεδονίας Βασιλεὺς Φίλιππος. Ἄλλο δὲν ἔκαμεν ὁ Φίλιππος οὗτος πλὴν νὰ χωρίσῃ ἐκ τῆς μεγάλης ἱςορίας τοῦ Θεοπόμπου μόνα τὰ ἱςορούμενα περὶ τοῦ ὁμωνύμου του Φιλίππου τοῦ πρώτου καὶ νὰ τὰ ἑνώσῃ ἀκολούθως εἰς ἰδίαν του χρῆσιν· ὅθεν εὐλόγως ὠνομάσθη τὸ βιβλίον τοῦτο *Φιλιππικὰ*, ὄχι μόνον ὡς περιέχον τὰς πράξεις τοῦ Φιλίππου, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑπ' ἄλλου Φιλίππου, βασιλέως καὶ

---

(1) Quintilian. lib. x. Cap. I. p. 469—Theopompus et Ephorus ab Isocrate magistro impulsi se ad historiam contulerunt: causas omnino nullas attigerunt' (Cicer· de orat lib. II. 13)—Φώτιος αὐτόθι.

(2) Σουΐδας λέξ. Θεόπομπος.

τούτου τῆς Μακεδονίας, συναθροισθέν. Ἐσύγχυσε λοιπὸν ὁ Σουΐδας τὴν ἱστορίαν τοῦ Θεοπόμπου μετὰ τοῦ ἐξ αὐτῆς ἀπανθίσματος τοῦ Φιλίππου, καθὼς καὶ μετὰ τῆς ὁποίας ἀποδίδει εἰς τὸν Θεόπομπον ἐπιτομῆς τοῦ Ἡροδότου εἰς δύω βιβλία, ἥτις οὐδ' αὐτὴ, νομίζω, ἦτο χωριστὸν σύγγραμμα, ἀλλὰ περιείχετο εἰς τὴν μεγάλην ἱστορίαν. (1)

Ἐκ τῶν ἑξῆς ἴσως ἀνακαλύπτεται ἡ πηγὴ τῆς πλάνης τοῦ Σουΐδα. Δύω βιβλία ἀριθμεῖ τῆς ἐπιτομῆς ταύτης. . . 2
Ἕνδεκα τῶν (ὡς τὰς ὀνομάζει) ἑλληνικῶν ἱςοριῶν. . . . 11 (2)
Ἑβδομήκοντα δύω τῶν (κατ' αὐτὸν) Φιλιππικῶν. . . . 72

85

Ὁ Φώτιος ὀνομάζει τῆς ἱστορίας τοῦ Θεοπόμπου
βιβλία — — — — — — — . . . 58
καὶ τῶν Φιλιππικῶν. — — — — 16

74

Ἂν ἀφαιρέσῃς ἐκ τῶν 85 τὰ 11 τῶν Ἑλληνικῶν ἱστοριῶν τοῦ Σουΐδα, μένει ὁ ἀριθμὸς τοῦ Φωτίου 74, ἤγουν βιβλία 58 γραμμένα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοπόμπου, καὶ 16 τὰ ἀπανθισμένα παρὰ τοῦ Φιλίππου Φιλιππικά. Μ' ὅλον τοῦτο, ἂν καὶ εὐκολοπλάνητος, δὲν ἐπλανήθη μόνος ὁ Σουΐδας κατὰ τοῦτο· τὸ αὐτὸ ἔπαθον καὶ ἄλλοι, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ Ἀθηναίου, εἰς τὸν ὁποῖον περὶ τῶν πράξεων τοῦ Φιλίππου ἄλλοτε φέρονται εἰς μαρτυρίαν αἱ ἑλληνικαὶ ἱστορίαι, καὶ ἄλλοτε τὰ Φιλιππικά· διότι ἀληθῶς περιείχοντο αἱ πράξεις καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Θεοπόμπου πρωτοχάρακτοι καὶ εἰς τὰ ἀπ' αὐτῆς ἀπανθισθέντα Φιλιππικά.

(1) Τὴν ἐπιτομὴν ταύτην κρίνει καὶ ὁ Οὐόσιος λάθος τοῦ Σουΐδα ἢ ἄλλου τινος σύγγραμμα καὶ ὄχι τοῦ Θεοπόμπου. (Voss. de hist. graec. lib. I. cap. III. p. 16 et vii p. 31.)

(2) Ταῦτα εἶναι τὰ ὀνομαζόμενα καὶ ἀριθμούμενα βιβλία δώδεκα τῶν Ἑλληνικῶν πράξεων παρὰ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου, εἰς τὰ ὁποῖα περιείχοντο μόνα τὰ συμβάντα, ὅθεν τελευτᾷ τοῦ Θουκυδίδου ἡ ἱστορία. (410 π. χ.) ἕως τῆς κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων νίκης τοῦ Κόνωνος. (394 π. χ.)

Λέγει προσέτι ὁ Σουΐδας ὅτι ὁ Θεόπομπος παρὰ τὴν ἱστορίαν ἔγραψε καὶ ἄλλα πολλά· ὁ δὲ Ἀθήναιος ὀνομάζει τὰ ἑξῆς. (1)

1. Περὶ τῶν ἐκ Δελφῶν συληθέντων χρημάτων.
2. Κατὰ τῆς Πλάτωνος διατριβῆς.
3. Πρὸς Ἀλέξανδρον συμβουλαί.
4. Πρὸς Ἀλέξανδρον ἐπιστολή.
5. Περὶ τῆς Χίας ἐπιστολῆς.

Τὸ πρῶτον πιθανὸν ὅτι ἦτο μέρος τῆς ὅλης ἱστορίας τοῦ Θεοπόμπου καὶ μέρος ἀναγκαῖον διότι ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους (2) φέρων μάρτυρα τὸν Θεόπομπον περὶ τοῦ ἱεροῦ πολέμου, ὅτε ἔγεινε καὶ ἡ σύλησις τῶν Δελφικῶν χρημάτων, ὀνομάζει τὸ εἰκοστὸν πέμπτον τῆς ἱστορίας του.

Τὸ δεύτερον εἶναι ἴσως εἷς ἐκ τῶν ἐπιδεικτικῶν λόγων, ἢ χωριστὸν συγγραμμάτιον ὑπόθεσιν ἔχον τὴν ἀνασκευὴν τῶν πλατωνικῶν δογμάτων καὶ συγγραμμάτων.

Εἰς τὸ τρίτον συνεβούλευε τὸν Ἀλέξανδρον, εὑρισκόμενον τότε εἰς τὴν Ἀσίαν, περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων δηλοποιῶν καὶ τὴν ὅλην κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, ἢ κατηγόρει τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὡς ἦτο ὁ Ἅρπαλος, ἢ καὶ τοὺς ἰδίους ἀντιπολίτας ὡς ἦτο ὁ Θεόκριτος. (3) Φροντίζων ὅμως πάντοτε νὰ προβάλλῃ καὶ νὰ ζητῇ παρὰ τοῦ δεσπότου ὅ,τι κἂν ἐνόμιζε συμφέρον εἰς τὴν πατρίδα του Χίον, ἢ εἰς τῆς πατρίδος του τὴν ἀριστοκρατικὴν φατρίαν τῆς ὁποίας ἦτο μέλος.

Τὸ τέταρτον καὶ πέμπτον, ἐπειδὴ ἔχουν τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, κατηγορίαν κατὰ τοῦ Ἁρπάλου, (4) δὲν εἶναι πλὴν μία καὶ ἡ αὐτὴ ἐπιστολὴ ἢ δύω ἐκ τῶν πολλῶν πρὸς Ἀλέξανδρον ἐπιστολῶν. Τὸ Χία ἐπιστολὴ ἢ σημαίνει ἐπιστολὴν περὶ Χίου ἢ γραφεῖσαν

(1) Ἀθήν. Δειπνοσ. σελ. 532, 605. 508, 230, 595, 586.

(2) Σχολιασ. Ἀριστοφ. εἰς τὰς Ὄρνιθ. 556.

(3) Ἰδοὺ τί γράφει πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον περὶ τοῦ Θεοκρίτου. « Τώρα πίνει ἐκ χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν ποτηρίων καὶ ἔχει σκεύη τῆς τραπέζης ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης, ὅστις πρότερον ὄχι ἀργυρᾶ ἀλλ' οὐδὲ χάλκινα ἀπέκτησε ποτὲ μαθημένος εἰς τὰ πήλινα, καὶ ταῦτα κἄποτε κολοβά. (Ἀθήν. σελ. 230.)

(4) Ἀθήν. σελ. 586, 595.

παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τοὺς Χίους, ὅτ' ἐζήτει τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Θεοπόμπου εἰς τὴν πατρίδα, ἢ ὅτε τοὺς ἐζήτει πορφύραν.

Ὀνομάζονται παρὰ ταῦτα δύω ἀκόμη συγγράμματα τοῦ Θεοπόμπου *τὰ θαυμάσια*, καὶ τὸ *περὶ εὐσεβείας*. (1) Τὸ πρῶτον δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι περιείχετο εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν· τὸ δεύτερον πιθανὸν ὅτι ἦτο ὑπόθεσις ἑνὸς ἐκ τῶν ἐπιδεικτικῶν αὐτοῦ λόγων. Εἰς τὸν Θεόπομπον ἀπέδωκάν τινες ἐκ τῶν παλαιῶν καὶ τὸ ὄγδοον βιβλίον τῆς ἱστορίας τοῦ Θουκυδίδου, (2) ἀλλὰ δὲν εἶναι πιθανὸν ὅτι τὸ συνέγραψεν ὁ Θεόπομπος.

Δὲν παύει μέχρι τούτου ἡ περὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Θεοπόμπου ἀπορία. Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασεὺς ἀναφέρει εἰς αὐτὸν καὶ ἄλλας ἐπιστολὰς ἐπιγραφομένας *Ἀρχαϊκάς*, ἢ κατ' ἄλλην γραφήν, *Ἀχαϊκάς*, τὴν ὁποίαν καὶ ἐπρόκρινον οἱ κριτικοί, διστάζοντες ὅμως εἰς τὴν σημασίαν τοῦ ἐπιθέτου. (3) Ὁ Κοραῆς νομίζων ἐσφαλμένας καὶ τὰς δύω γραφάς, γράφει ἀντ' αὐτῶν *Χιακάς*, καὶ εἰκάζει ὅτι εἰς ταύτας περιείχοντο αἱ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαι ἐπιστολαὶ καὶ συμβουλαὶ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον· τὸ πρᾶγμα καθίσταται ἔτι πιθανώτερον ἐὰν παρατηρήσωμεν ὅτι ταύτας μόνον ἀναφέρει ἐπιστολὰς τοῦ Θεοπόμπου ὁ Διονύσιος καὶ ὄχι ἄλλας, καὶ ταύτας μόνας ἐγνώρισεν ἴσως καὶ ὁ Κικέρων ὀνομάζων αὐτὰς *Συμβουλάς*. (4)

Ταῦτα περὶ τῶν συγγραμμάτων του. Διὰ νὰ πληροφορηθῇ δέ τις πόσον ἐζημιώθημεν χάσαντες τὴν πολύβιβλον ἱστορίαν τοῦ Θεοπόμπου, καὶ ἐν γένει ὅλα αὐτοῦ τὰ συγγράμματα, ἀρκεῖ νὰ ἐξετάσῃ ὅσας μαρτυρίας ἔλαβον ἐξ αὐτῆς ὁ Στράβων, ὁ Διόδωρος, ὁ Πολύβιος, ὁ Παυσανίας, ὁ Πλούταρχος, ὁ Ἀθήναιος, ὁ Πλίνιος, καὶ ἄλλοι, καὶ ὅσα λείψανα μᾶς ἐφύλαξεν ὁ Στοβαῖος,

(1) Ἀπολλων. Κατεψευσμ. ἱστορ. Χ. καὶ σημ. τοῦ Teucher— Σχολ. Ἀριστοφ. Ὀρνιθ. —servius Virg. eclog. vi v. 13, 26,

(2) Μαρκελλιν. περὶ τοῦ Θουκυδ. βίου,

(3) Διον. Ἁλικαρν. πρὸς Γν. Πομπ. ἐπισ. σ. 782 — Voss. de histor. graec. 1 pag 30.

(4) Κορᾶῆ Χιακ. Ἀρχαιολ. σ. 211 — Cicero epist. ad Attic. xii 40.

οἱ σχολιασταὶ, καὶ ὅλοι οἱ παλαιοὶ Λεξικογράφοι, καὶ πρὸ πάντων νὰ ἀναγνώσῃ τὴν περὶ αὐτῆς κρίσιν Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασέως. Ἱστορῶν, λέγει. τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων δὲν ἀρκεῖται εἰς τὰ φανερὰ, ἀλλ' ἐξετάζει καὶ τὰς ἀφανεῖς αἰτίας ἐκ τῶν ὁποίων ἐκινήθησαν εἰς αὐτὰς καὶ ἀνακαλύπτει τοὺς ὑποκριτὰς τῆς ἀρετῆς, διὰ τοῦτο (ἐξακολουθεῖ ὁ αὐτὸς) ἐκρίθη ὁ Θεόπομπος βάσκανος μιμούμενος τοὺς ἰατροὺς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι καίοντες καὶ τέμνοντες τὰ γαγγραινωμένα ἐγγίζουν κάπποτε καὶ τὰ ὑγιῆ μέρη τοῦ σώματος. (1) Ὁ Διονύσιος ἐννοεῖ ἐδῶ τον Πολύβιον, διότι οὗτος μάλιστα κατηγόρησεν ὄχι ὀλιγώτερον πικρὰ τὴν (ὡς τὴν ὀνομάζει) πικρίαν τοῦ Θεοπόμπου, φέρων μάνον παράδειγμα ὅσα εἶπεν ὁ Θεόπομπος κατὰ τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν φίλων αὐτοῦ. (2) Ἐκτὸς τοῦ Πολυβίου, ὠνείδισε τὸν Θεόπομπον καὶ ὁ Λουκιανὸς ὡς φιλαπεχθήμονα, ἤγουν ὡς ἄνθρωπον, ὅστις διήγειρε πολλοὺς ἐχθροὺς καθ' ἑαυτοῦ διὰ τοὺς κατ' ἐκείνων ψόγους. (3) Τὸν ὠνείδισαν καὶ ὁ Κορνήλιος Νέπως, (4) καὶ ὁ Ἰώσηπος, καὶ ὁ Πλούταρχος, εἰπὼν ὅτι εἶναι ἀξιοπιστότερος ὅταν ἐπαινῇ παρ' ὅταν ψέγῃ, (5) καὶ ἄλλοι ὄχι ὀλίγοι. (6) Ἀλλὰ μὴ μόνος ὁ Θεόπομπος καὶ μόνον τὸν Φίλιππον κατηγόρησε; Ἐστηλίτευσεν ὁμοίως Διονύσιον τὸν τύραννον τῆς Σικελίας, (7) ὅσους ἐνόμιζε κόλακας τῶν τυράννων ἢ προδότας τῆς Ἑλλάδος, καὶ πλῆθος δημαγωγῶν καὶ στρατηγῶν πολλῶν τόπων

---

(1) Διον. Ἁλικαρν. πρὸς Γν. Πομπ. Ἐπιστ. § 6. σ. 785 (ἔκδ. Reiske)

(2) Πολύβιος viii. 11, 13.

(3) Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν § 59.

(4) Theopompus et Timaeus qui quidem duo maledicentissimi nescio quo modo in illo uno laudando (Ἀλκιβιάδῃ) consenserunt (Vita Alcibiad. cap. xi.)

(5) Ὡ μᾶλλον ἐπαινοῦντι πιστεύσειέν ἄν τις ἢ ψέγοντι. (βίος Λυσάνδρου σελ. 450 πρὸς το τέλος.)

(6) Σουίδας λέξ. Ἔφορος — Κλήμης Ἀλεξ. (Στρωματ. βιβλ. ά.) λέγων· ἀλλ' ἄρα Θεοπόμπῳ μὲν καὶ Τιμαίῳ μύθους καὶ βλασφημίας συντάττουσιν, κ.τ.λ.

(7) Ἀθήν. Δειπν. 166, 167, 260, 435, 436 — Παυσαν. viii 7 — Αἰλιαν. ποικ. ἱστορ. vi 12.

καὶ πόλεων. (1) Ἡ διαφθορὰ τῶν Ἑλλήνων, κατὰ τῆς ὁποίας φωνάζει ὁ Θεόπομπος, εἶχε φθάσει εἰς τόσον βαθμὸν ὥστε πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τοὺς ὀνειδισμούς του μᾶλλον ὡς ψυχῆς μισοπονήρου κραυγὰς παρὰ ὡς πικρίας, διότι ὡμοίαζον καὶ τὴν λέξιν καὶ τὸ πρᾶγμα τὰς κατὰ τῶν προδοτῶν κραυγὰς τοῦ Δημοσθένους, ὡς τὰς κρίνει ὁ Διονύσιος. (2) Ὅταν ἡ νόσος ἦναι μεγάλη, ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ ἦναι σφοδρὸν καὶ τὸ ἰατρικόν· εἶναι δὲ καὶ ἄλλως βέβαιον ὅτι αἱ σφοδραὶ ἠθικαὶ τῶν ἐθνῶν φθοραὶ σφοδρύνουσιν ἐξ ἀνάγκης καὶ τῶν συγχρόνων συγγραφέων ἢ ποιητῶν τοὺς ὀνειδισμούς. Καὶ τοῦτο εἶναι τόσον ἀληθὲς ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Κικέρων βλέπων τὴν διαφθορὰν καὶ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους τῆς πατρίδος του ἠσθάνθη τὴν χρείαν τοιούτου χαρακτῆρος λόγου, ὁποῖος ἦτο ὁ τοῦ Θεοπόμπου, μ᾽ ὅλον ὅτι ἔκρινεν αὐστηρὸν τὸν Θεόπομπον· γράφων ὅμως πρὸς τὸν φίλον του Ἀττικὸν ὑπόσχεται νὰ τὸν πέμψῃ « Σύνταγμα ἀνεκδότων γραμμένον εἰς χαρακτῆρα λόγου Θεοπόμπειον καὶ τοῦ Θεοπομπείου ἔτι πολὺ τραχύτερον· διότι (λέγει) ἄλλο τι τώρα δὲν πολιτεύομαι πλὴν νὰ μισῶ τοὺς πονηροὺς καὶ τοῦτο ἀκόμη ὄχι ὀργιζόμενος, ἀλλὰ μικρὰν μᾶλλον αἰσθανόμενος ἡδονὴν ἐν τῷ γράφειν. » (3)

Ἀλλ᾽ ἐὰν ὁ Θεόπομπος ἐνίοτε ἐκαυχᾶτο περὶ ἑαυτοῦ, (4) ἡ

(1) Ἀθήν. Δειπνοσ. σελ. 249, 259, 166, 532, 533, 442, 445, 526, 527, 536.

(2) Ὅταν ἐπιτρέψῃ (Θεόπομπος) τοῖς πάθεσι, μάλιστα δ᾽ ὅταν ὀνειδίζῃ πόλεσιν ἢ στρατηγοῖς πονηρὰ βουλεύματα καὶ πράξεις ἀδίκους· πολὺς γὰρ ἐν τούτοις καὶ τῆς Δημοσθένους δεινότητος οὐδὲ κατὰ μικρὸν διαφέρει. Διον. Ἁλικαρν. πρὸς Γν. Πομπ. Ἐπιστ. § 6. σ. 786.)

(3) Ἀνέκδοτα quae tibi uni legamus, Theopompino genere, aut etiam asperiore multo, pangentur. Neque aliud jam quicquam πολιτεύομαι, nisi odisse improbos, et id ipsum nullo cum stomacho, sed potius cum aliqua scribendi voluptate. (Epist. ad Attic. II. Epist. 6.) Τὰς δὲ πρὸς Ἀλέξανδρον συμβουλάς του τὰς ἔκρινεν, ὡς καὶ τὰς τοῦ Ἀριστοτέλους, τόσον σοφάς, ὥστ᾽ ἐμελέτα νὰ γράψῃ πρὸς τὸν Καίσαρα παρομοίας περὶ τῶν τότε κατεχόντων τὴν Ῥώμην ἐμφυλίων πολέμων. (Epist. ad Attic. xii 40)

(4) Ἐκαυχᾶτο ὡς ἔχων τὰ πρωτεῖα τῆς λογιότητος μετὰ τριῶν ἄλλων συγχρό-

καὶ ἔκρινέ τινας ὑπὲρ τὸ μέτρον αὐστηρῶς, ὑπῆρξεν ὅμως φιλαλήθης καὶ ἀκριβὴς τῆς ἱστορίας ἐξεταστὴς, μὴ φειδόμενος χρημάτων ὁσάκις ἔπρεπε νὰ ἐξοδεύσῃ πρὸς ἐξιχνίασιν τῆς ἀληθείας. (1) Τὸ ὕφος του ἦτο μεγαλοπρεπὲς, εὔγλωττον καὶ ὑψηλὸν τόσον ὥστε ὁ Ἰσοκράτης, ὁμιλῶν περὶ τοῦ Ἐφόρου καὶ Θεοπόμπου ἔλεγεν ὅτι, ὁ μὲν ἐχρειάζετο μύωπα διὰ τὴν μεγάλην του

νων του, τοῦ διδασκάλου του Ἰσοκράτους, τοῦ Φασηλίτου Θεοδέκτου, καὶ τοῦ Ναυκράτους, ὑπομνηματιστοῦ τοῦ Ὁμήρου. Ἀλλ' ὁ μὲν Ἰσοκράτης (ἔλεγε κομπάζων) καὶ ὁ Θεοδέκτης μὴ ἔχοντες πῶς να ζήσωσιν ἀναγκάζονται νὰ γράφωσι καὶ νὰ διδάσκωσι τοὺς νέους ἐπὶ μισθῷ. Ἐγὼ δὲ καὶ ὁ Ναυκράτης ζῶντες μὲ αὐτάρκειαν ἀσχολεύμεθα εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ φιλομάθειαν. Δὲν εἶναι λοιπὸν παράξενον νὰ ἦμαι εἷς ἐκ τῶν πρώτων, καὶ διὰ τὸ πλῆθος ὅσων ἔγραψα ἐπιδεικτικῶν λόγων, καὶ διὰ τὴν πολὺ μακροτέραν ἱστορίαν μου, περιέχουσαν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Βαρβάρων τὰς πράξεις. (Φωτ. Κώδ. 176. σελ. 392—394). Μετὰ ταῦτα κατήντησεν ὁ Θεόπομπος κομπάζων νὰ καταφρονῇ καὶ αὐτὸν τὸν διδάσκαλόν του Ἰσοκράτην ὡς νικήσας αὐτὸν εἰς τὸν ἐπὶ τῷ Μαυσώλῳ ἀγῶνα, πρὸς τὸν ὁποῖον εἶχε προσκαλέσει τοὺς ῥήτορας ἡ Ἀρτεμισία διὰ νὰ πανηγυρίσωσι τὸν ἄνδρα της. (Πορφύρ. παρ' Εὐσεβ. Εὐαγ. προπαρασκ. lib. x. Cab. III) Ἔπειτα δὲ ἔγραψε κατ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Μαυσώλου, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἐξεφώνησε ὀλίγῳ πρότερον πανηγυρικόν! (Σουΐδ. λέξ. Μαύσωλος) Ἂν τοῦτο ἀληθεύῃ, καθὼς καὶ ὅ,τι διηγεῖται ὁ αὐτὸς Σουΐδας (λέξ. Ἔφορος) ὅτι ἔγραψε σύγγραμμα κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀφ' οὗ ζῶντα τὸν ἠγκωμίασε τόσον, δὲν συνιστᾷ πολὺ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Θεοπόμπου!

(1) Θεοπόμπου τοῦ Χίου ἀνδρὸς φιλαλήθους καὶ πολλὰ καταναλώσαντος εἰς τὴν περὶ τῆς ἱστορίας ἀκριβῆ ἐξέτασιν (Ἀθήν. III. σελ. 85—Διον. Ἁλικαρ· αὐτόθ. σ. 268.) Καὶ μ' ὅλα ταῦτα εὑρίσκονται εἰς τὴν ἱστορίαν του καί τινα μυθώδη· ὁ Κικέρων μάλιστα τὰ λέγει ἀναρίθμητα· apud Theopompum innumerabiles fabulae (de legib. lib. 1. Cap. I) καὶ ὁ φιλαλήθης Αἰλιανὸς (!!) τὸν ὀνομάζει δεινὸν μυθολόγον (Ποικ. ἱστορ. III. XVIII.) Ὁ Ἁλικαρνασεὺς ἐσημείωσε τὸ περὶ τοῦ φρικ. τοῦ δράκοντος ὅστις ἐναυμάχησε πρὸς τριήρη καὶ τὸ περὶ τοῦ Σιληνοῦ (αὐτόθ. σ. 787.) Ἀλλὰ τοῦ Σιληνοῦ τὴν παράδοξον μετὰ τοῦ Μίδα συνομιλίαν ἐξιστόρησε καὶ ὁ μέγας φιλόσοφος Ἀριστοτέλης (Πλούτ. παραμ. πρὸς Ἀπολ. § 27) Ὁ Θεόπομπος ἤθελεν εἶναι ἄξιος ψόγου ἂν ἐπίστευε καὶ ὅσα ἱστόρει, ὡς εἶναι τὸ γινόμενον κατ' ἔτος θαῦμα εἰς τὴν Ἠλείαν τῆς Πελοποννήσου (Θεόπομπ. παρ' Ἀθην. σ. 34) ἢ τὸ θαυματουργούμενον ἄλλο εἰς τοῦ Διὸς τὸ ἱερὸν κατὰ τὴν Ἀρκαδίαν, ὡς τὸν κατηγορεῖ ὁ Πολύβιος. (xvi 12) ἀλλὰ τὰ ἱστορεῖ αὐτὰ καὶ ἄλλα παρόμοια ἁπλῶς καὶ χωρὶς ἐπίκρισιν ὡς ἱστόρησαν καὶ ἄλλοι ἄλλα πολλοὶ παλαιοὶ ἱστορικοί. (παραβ. Voss. de graec. histor—καὶ Bayle diction, histor, v, Theopompe.)

βουλίαν, ὁ δὲ Θεόπομπος γλισχρὸν διὰ τὴν αὐθάδειαν τοῦ λόγου καὶ τὸ πτερωτὸν τοῦ νοός. (1) Μ' ὅλον τοῦτο κατηγορήθη ὡς ὕφος μεταχειρισθεὶς πομπῶδες καὶ ῥητορικὸν, μὴ ἀνῆκον εἰς ἱστορίαν, (2) καὶ παρὰ τοῦ ἄλλως πανηγυριστοῦ του Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασέως (3) ὡς ὑπὲρ τὸ μέτρον τὰς φράσεις ἐπιτηδεύων, ἀποφεύγων τὴν σύμπτωσιν τῶν φωνηέντων, καὶ περὶ γραμματικὰς μικρολογίας ἐνδιατρίβων, αἵτινες δὲν ἁρμόζουσιν εἰς ἱστορικὸν σύγγραμμα, καὶ παρὰ τοῦ Λογγίνου ὡς ἄνισος, ἀπὸ τῶν ὑψηλοτάτων εἰς τὰς ταπεινοτάτας πίπτων ἰδέας. (4) Κατηγορήθη προσέτι ὡς ἀντιγραφεὺς τῶν ἄλλων καθὸ παρενείρας εἰς τὸ ἑνδέκατον βιβλίον τῶν Φιλιππικῶν κατὰ λέξιν ἓν μακρὸν χωρίον λόγου τινος τοῦ Ἰσοκράτους καὶ ὡς κατακλέψας τὸν Ξενοφῶντα ἀλλάσσων τὴν τάξιν μόνον καὶ τὰ ὀνόματα διὰ νὰ μὴ φαίνηται ἡ κλοπή. (5) Μερικοὶ δὲ ἐσπούδασαν καὶ δι' ἄλλου τρόπου νὰ τὸν καταστήσωσι μισητὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ σύγχρονος αὐτοῦ Ἀναξιμένης ὁ ῥήτωρ, μιμηθεὶς ἀκριβέστατα τὸ ὕφος τοῦ Θεοπόμπου, ἔγραψε κατὰ τῶν Ἀθηναίων, τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Θηβαίων ὄχι ὅσα εἶχεν ἐκεῖνος εἰς τὴν ἱστορίαν του, συγκεχωρημένα εἰς ἱστορικοὺς, ἀλλὰ βλάσφημα καὶ συκοφαντικὰ πολλὰ, καὶ διασπείρας τὰ βιβλία ὡς συγγράμματα τοῦ Θεοπόμπου τὸν ἔβλαψε πολύ. (6)

Ἂν πιστεύσωμεν τοὺς ἀμαθεῖς καὶ δυσιδαίμονας Ἰουδαίους ὁ Θεόπομπος καὶ παρεφρόνησε ποτὲ—θεόθεν πληχθεὶς, διότι ἐτόλμησε νὰ μεταφράσῃ ἢ νὰ ἱστορήσῃ τὰ τῆς παλαιᾶς γραφῆς. Τρι-

(1) Cicero Brut. pag. 314— de Oratore lib. III. Quintillian. lib. II. Cap. viii pag. 81—Τῇ φράσει πολὺς, καὶ συνεχὴς καὶ φορᾶς μεστὸς, φιλαλήθης ἐν οἷς ἔγραψεν (Σουΐδας λέξ. Ἔφορος.)

(2) Vossius de histor graecis pag. 34.

(3) Διον. Ἁλικαρν. Ἐπις. πρὸς Γν. Πομπ. σελ. 264—Cicero in Orator. 124.

(4) Λογγίν. περὶ ὕψ. Κεφ. XXV—Τὸν Θεόπομπον ἐζήτησε νὰ ὑπερασπισθῇ ὁ Ἰησουΐτης Κωσῖνος, ἀλλ' οἱ λόγοι του δὲν εἶναι τόσον πειστικοί. (βλ. Bayle dict. hist. v° Theopompe.)

(5) Πορφύρ. παρ' εὐσεβ. Εὐαγγελ. προπαρ. lib. x. cap III

(6) Παυσανίας VI. 18—Σουΐδας λέξ. Ἀναξιμένης.

άκοντα ἡμέρας καὶ ἐπέκεινα (λέγει ὁ Ἰώσηπος) διήρκεσεν ἡ παραφροσύνη του· ἔπειτα ὀνειρευθεὶς ὅτι ἡ αἰτία προήρχετο διότι ἠθέλησε νὰ κοινοποιήσῃ πράγματα θεῖα εἰς κοινοὺς ἀνθρώπους ἔπαυσε καὶ ὑγιάσθη. Καὶ διὰ νὰ κάμωσιν τὸν μῦθον πιθανώτερον τὸν ἐπροσκόλλησαν εἰς Δημήτριον τὸν Φαληρέα. Κατὰ τὸν αὐτὸν Ἰώσηπον ἀφ' οὗ ἀνέγνωσε τοὺς Μωσαϊκοὺς νόμους Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος μεταφρασμένους ἑλληνιστὶ, θαυμάσας αὐτοὺς ἠρώτησε, διὰ τί κανεῖς ἐκ τῶν Ἑλλήνων δὲν περιειργάσθη ἢ δὲν ἐφιλοτιμήθη νὰ τοὺς γνωστοποιήσῃ ἕως τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα; Καὶ ὁ Δημήτριος τὸν ἀπεκρίθη, διότι ὅσοι τὸ ἐπεχείρησαν ἐπλήχθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, φέρων παράδειγμα τὸν ἱστορικὸν Θεόπομπον καὶ τὸν τραγῳδὸν Θεοδέκτην. (1)

Ὑπάρχει καὶ νόμισμα φέρον τὸ ὄνομα Θεόπομπος, τὸ ὁποῖον ἐνδέχεται νὰ ἐχαράχθη εἰς τιμὴν τοῦ Χίου ἱστορικοῦ, ἐκτὸς ἐὰν δὲν φανερόνῃ τὸν, ὅτ' ἐχαράχθη τὸ νόμισμα, ἄρχοντα τῆς Χίου. (2)

ΘΕΡΣΗ ἢ ΘΕΡΕΗΣ. Οὕτω χαραγμένον ποτὲ μὲν διὰ τοῦ Ε, ποτὲ δὲ διὰ τοῦ Σ, κατὰ σύγχυσιν τῶν δύω τούτων στοιχείων συχνὴν καὶ εἰς τὰ νομίσματα καὶ εἰς τὰ βιβλία. Ὄνομα ἄρχοντος μὲ τῆς Χίου τὰ παράσημα. (3)

ΙΚΕΣΙΟΣ. Ὄνομα ἄρχοντος μὲ τὰ αὐτὰ παράσημα. Ἴσως εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ ὁ συνευρεθεὶς μετὰ τοῦ Λυσάνδρου εἰς τὴν κατὰ τῶν Ἀθηναίων ναυμαχίαν. (4) βλ. Ἑρμόφαντος.

ΙΠΠΙΗΣ. Ἐπιγραφὴ νομίσματος ἀργυροῦ, εἰς τὸ ὁποῖον φαίνεται τυπωμένη καὶ ἡ Σφίγξ μὲ τὸ δίωτον κεράμιον καὶ μὲ βότρυν σταφυλῆς. Ὁ Ἱππίας ἦτο ἄρχων τῆς πόλεως. Ὁ Ἰωνικὸς σχηματισμὸς (Ἱππίης) φανερόνει ὅπως οὖν τὸν χρόνον τῆς χαράξεως τοῦ νομίσματος. Ἐπειδὴ τελευταῖος Ἰωνιστὶ γράψας εἰς πεζὸν λόγον εἶναι ὁ Ἴων, ἐνδέχεται νὰ ἐχαράχθη τὸ νόμισμα κατὰ

(1) Ἰώσηπ. Ἰουδαικ. Ἀρχαιολογ. XII. 2. § 13 σελ. 518.

(2) Rasche Lexic univers. Supplem. tom. I. pag. 1774.

(3) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι σελ. 1776. καὶ tom. I. part. II. pag. 517.

(4) Ὁ αὐτὸς αὐτόθ. p. 517. Παυσαν. X. 9.

τοὺς χρόνους τοῦ Ἴωνος ἢ ὄχι πολὺ μετὰ τὸν Ἴωνα. Εὑρίσκεται ὅμως καὶ Ἱππίας (διὰ τοῦ α) εἰς ἄλλο νόμισμα τῆς Χίου. (1)

ΙΠΠΟΚΛΟΣ. Βασιλεὺς τῆς Χίου φονευθεὶς παρ' αὐτῶν τῶν Χίων εἰς τὸν γάμον ἑνὸς τῶν ἑαυτοῦ συγγενῶν διὰ κακῶς ἐξηγηθεῖσαν ἀστειότητα. (2)

ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΣ. Μαθηματικὸς καὶ μαθητὴς Μητροδώρου τοῦ Χίου. Ἦτο πρότερον ἔμπορος, ἔπειτα χρεοκοπήσας ἐπῆγεν εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν περιουσίαν του. Ἐκεῖ ἐπισκευθεὶς μίαν ἡμέραν σχολὴν φιλοσοφικὴν τόσον ἐγοητεύθη ἐκ τῶν Μαθηματικῶν ὥστε ἀπεφάσισε νὰ δοθῇ ὅλος εἰς αὐτά. Ἐπομένως ἐφεύρηκε τὰς λοξὰς γραμμὰς διὰ τῶν ὁποίων ἐσπούδασε νὰ διαλύσῃ τὸν τετραγωνισμὸν τοῦ κύκλου· ἐπεχείρησε πρῶτος νὰ διαλύσῃ καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ διπλασιασμοῦ τοῦ κύβου, καὶ ἔγραψε στοιχεῖα γεωμετρίας μὴ σωζόμενα πλέον τὴν σήμερον· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο πολλὰ αὐστηρὸς εἰς τὸν μισθὸν τῶν μαθητῶν του δὲν ἐχαίρετο ἠθικὴν φήμην. Ὁ Σουΐδας τὸν ἐσύγχυσε μετὰ τοῦ Κώου ἰατροῦ πλανηθεὶς ἐκ τῆς ὁμωνυμίας. (3)

ΙΩΝ. Υἱὸς Ὀρθομένους τοῦ ἐπωνομασμένου Ξούθου, λογογράφος φιλόσοφος, καὶ ὄχι ἄσημος ποιητὴς τραγικὸς καὶ λυρικός. Νέος ἔτι ὢν εὑρέθη εἰς τῶν Ἰσθμίων τὴν πανήγυριν πλησίον τοῦ ἐνδόξου τραγῳδοῦ Αἰσχύλου, καὶ ἐπειδὴ διὰ τὴν πληγὴν ἑνὸς ἐκ τῶν πυκτῶν ὅλον τὸ θέατρον κινηθὲν εἰς συμπάθειαν ἀνεβόησεν, ὁ Αἰσχύλος σείσας τὸν Ἴωνα, βλέπεις, τὸν εἶπε, πόσον δύναται ἡ ἄσκησις; ὁ πληγωμένος σιωπᾷ καὶ οἱ θεαταὶ φωνάζουν! (4) Θαυμαστὴ γέροντος εἰς νέον παραίνεσις, ἥτις ἴσως συνεισέβαλεν ὄχι ὀλίγον εἰς τὴν μέλλουσαν παιδείαν τοῦ Ἴωνος. Μικρὸν ἔπει-

---

(1) Rasche lexic. universal. κ.τ.λ. σελ. 513, καὶ 1774.

(2) Πλούταρχ. Γυναικ. ἀρετ. §. 3—Πολυαιν. Στρατηγημ. viii. 66. σελ. 298.

(3) Σουΐδ. λέξ. Δημόκριτος — Barthel. voyag. du jeun Anach. tom. vij tab. vi. mot Hippocrate — Πλούταρχ. Σόλ. §. 2—'Αριστοτ. Μετεωρολ. I. 6. Allgem. litter. Zeit. Jahrg. 1798.

(4) Ὁρᾷς, ἔφη, οἷον ἡ ἄσκησίς ἐστιν; ὁ πεπληγὼς σιωπᾷ, οἱ δὲ θεώμενοι βοῶσι (Πλούτ. πῶς ἄν τις αἴσθοιτο. §. 8.

τὰ ἐπῆγεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὅπου ἐγνώρισε γέροντα τὸν ἔνδοξον στράτηγὸν Κίμωνα, καὶ συνεδείπνησε μετ' αὐτοῦ εἰς τοῦ Λαομέδοντος, πολίτου Ἀθηναίου. Μετὰ ταῦτα ἐγνώρισεν ὁ Ἴων καὶ τὸν Σοφοκλέα εἰς τὴν Χίον. (1)

Ἔγραψε δράματα δώδεκα, κατ' ἄλλους τριάκοντα, καὶ κατ' ἄλλους τεσσαράκοντα, Ἐλεγεῖα, Διθυράμβους, Παιᾶνας, Ὕμνους, Σκολιά, Κωμῳδίας καὶ Ἐπιγράμματα. (2) Εἰς δὲ τὸν πεζὸν λόγον μνημονεύονται τρία αὐτοῦ συγγράμματα τὸ περὶ Χίου, αἱ Ἐπιδημίαι καὶ οἱ Τριαγμοί. Ἐκ τῶν δραμάτων ἢ τραγῳδιῶν τοῦ Ἴωνος μνημονεύονται εἰς τὸν Ἀθήναιον Ἀγαμέμνων, Εὐρυτίδαι, Λαέρτης, Ὀμφάλη, Φοίνιξ, Φοίνιξ δεύτερος, Φρουροί, καὶ παρὰ ταῦτα εἰς τὸν Ἡσύχιον Ἀλκμήνη, Ἀργεῖοι, Μέγα Δρᾶμα, Τεῦκρος, ὅλα ὁμοῦ ἕνδεκα. (3) Ὁ Παυσανίας ἀναφέρει καὶ Ὕμνον τοῦ Ἴωνος εἰς τὸν *Καιρὸν* τὸν ὁποῖον ἐμυθολόγει ὕστατον υἱὸν τοῦ Διός. (4)

Ἐκ τῶν πεζῶν συγγραμμάτων του τὸ μὲν περὶ Χίου περιεῖχε τὴν ἀρχαιολογικὴν ἱστορίαν τῆς νήσου, καὶ ἐκ τούτου ἔλαβεν ὁ Παυσανίας τὴν ὁποίαν ἔφερε μαρτυρίαν περὶ τῆς ἀποικίας τῆς Χίου. (5) Τὸ δὲ *ἐπιδημίαι* ἐπιγραφόμενον δεύτερον αὐτοῦ σύγγραμμα, περιεῖχε ὄχι μόνον τὰς εἰς Χίον κατὰ καιρὸν ἐπιδημίας ἐνδόξων τινῶν ἀνδρῶν, ὡς τὸ παρέφρασαν οἱ κριτικοὶ (de adventibus clarorum virorum in Chium insulam) συμπεραίνοντες ὡς φαίνεται ἀπὸ τὸ ἱστορούμενον παρὰ τοῦ Ἀθηναίου εἰς τὰς *Ἐπιδημίας* περὶ Σοφοκλέους, (6) ἀλλὰ καὶ ἄλλα διάφορα· διότι ὁ αὐτὸς Ἀθήναιος φέρει ἐκ τῶν αὐτῶν *Ἐπιδημιῶν* καὶ δευτέραν μαρτυρίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ λόγος εἶναι περὶ

(1) Πλούτ. Κίμων §. 9—Ἀθήν. σελ. 604.
(2) Σουΐδ. καὶ Ἀρποκρ. λέξ. Ἴων—Σχολ. εἰς Ἀριστοφ. Εἰρήν. 835.
(3) Τὸ μέγα Δρᾶμα ἀναφέρει, ἐκτὸς τοῦ Ἡσυχίου, καὶ ὁ Φώτιος.
(4) Παυσανίας v. 14
(5) Παυσαν. vii, 4.
(6) Ἀθήναιος σελ. 603—604.

χημῶν (κοινῶς ἀχηδάδων), καὶ τρίτην ἄλλην ὅπου ὀνομάζεται τὸ μαγειρικῶς ἐσκευασμένον ἐπίπλοον. (1) Οἱ *Τριαγμοὶ* ἦσαν κατὰ τὸν Ἁρποκρατίωνα σύγγραμμα φιλοσοφικὸν ὁμοιάζον τὰς φράσεις τῶν Νεοπλατωνικῶν ἢ τῶν ψευδοχημικῶν, καθὼς δύναταί τις νὰ ἴδῃ ἐκ τοῦ ἐφεξῆς χωρίου, « Ἀρχὴ δέ μοι τοῦ λόγου πάντα τρία καὶ πλέον τοῦδε, πλέον ἐλάσσων τούτων τριῶν· ἑνὸς ἑκάστου ἀρετὴ τριὰς, σύνεσις καὶ κράτος καὶ τύχη. » (2) Τινὲς ὅμως νομίζουσιν ὅτι οἱ Τριαγμοὶ δὲν εἶναι σύγγραμμα τοῦ Ἴωνος ἀλλὰ τοῦ Ἐπιγένους. (3) Κατὰ τὸν Σχολιαστὴν τοῦ Ἀριστοφάνους ἔγραψεν ὁ Ἴων καὶ Ὑπομνήματα, Κτίσιν καὶ Κοσμολογικὸν, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ δεύτερον πιθανὸν νὰ ἦτο τὸ αὐτὸ καὶ τὸ περὶ Χίου ἀνωτέρω μνημονευθὲν σύγγραμμα. Καὶ ἐκ τῶν συγγραμμάτων ἴσως τούτων ἔλαβεν ὁ Πλούταρχος τὸ ἐφεξῆς ἀπόφθεγμα τοῦ Ἴωνος, » ὅτι ἡ τύχη οὖσα πρᾶγμα ἀνομοιότατον τῆς σοφίας, γίνεται μ' ὅλον τοῦτο ὁμοιοτάτων πραγμάτων πρόξενος. (4)

Τοῦ Ἴωνος εἶναι καὶ τὸ ὡραῖον τοῦτο ἀπόφθεγμα,

Τὸ γνῶθι σαυτὸν, τοῦτ' ἔπος μὲν οὐ μέγα
Ἔργον δὲ ὅσον Ζεὺς μόνος ἐπίσταται θεῶν·

ὡς καὶ τὸ,

Πολλὰ οἶδ' Ἀλώπηξ, ἀλλ' ἐχῖνος ἓν μέγα·
Στρόβιλος ἀμφ' ἄκανθαν εἱλίξας δέμας
Κεῖται θιγεῖν τε καὶ δακεῖν ἀμήχανος. (5)

ἄλλοτε πάλιν ἐπαινῶν τὴν Λακωνικὴν βραχυλογίαν λέγει,

Οὐ γὰρ λόγοις Λάκαινα πυργοῦται πόλις
Ἀλλ' εὖτ' ἂν Ἄρης νεοχμὸς ἐμπέσῃ στρατῷ
Βουλὴ μὲν ἄρχει, χεὶρ δ' ἐπεξεργάζεται. (6)

---

(1) Ὁ αὐτὸς σελ. 98—107—Φαβρικ. βιβλιοθ. Ἑλλην. II. p. 307. (ἐκδ. Ἀρλεσ.)
(2) Ἁρποκρατίων λέξ. Ἴων.
(3) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. Ὁ Ἐπιγένης καὶ ὁ Ἀρίσταρχος ἔγραψαν ὑπομνήματα εἰς τὰς τραγῳδίας τοῦ Ἴωνος.
(4) Πλούταρχος περὶ τῆς Ῥωμ. τύχ. §. 1.
(5) Πλούτ. παραμυθ. πρὸς Ἀπολλών. §. 28—Πότερον τῶν ζ. φρονιμώτ. §. 16.
(6) Παρὰ Σέξτῳ Ἐμπειρ. πρὸς τοὺς Μαθηματ. II. σ. 294.

Ἐκ τούτων καὶ ἄλλων πολλῶν φερομένων χωρίων παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι (1) φαίνεται πόσον ἦτο κομψὸς ὁ ποιητικὸς αὐτοῦ χαρακτήρ. Μ' ὅλον τοῦτο κατηγορήθη παρὰ τοῦ Λογγίνου ὡς θυσιάζων τὸν ποιητικὸν ἐνθουσιασμὸν εἰς τὴν τέχνην. (2) Ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς τοὺς Διθυράμβους του μετεχειρίσθη ἐνίοτε τὸν ληκυθικὸν χαρακτῆρα, ὕφος δηλαδὴ ἐξοιδαῖνον (styleampoulé) τὸν ἐπερίπαιξεν ὁ Ἀριστοφάνης ὀνομάσας *Ἠῷον Ἀστέρα*, (3) διότι εἰς ἕνα ἐκ τῶν Διθυράμβων του ἤρχιζεν οὕτως,

Ἀοῖον ἀμεροφοίταν Ἀστέρα μείναμεν
Ἀελίου λευκοπτέρυγα πρόδρομον.

Ἐκ πολλῶν ἀποσπασματίων εὑρισκομένων εἰς τὸν Ἀθήναιον, Πλούταρχον καὶ ἄλλους, καὶ μάλιστα ἐκ τῶν Ἐλεγείων, φαίνεται ὁ Ἴων ἄνθρωπος ἀστεῖος, συμποτικός, (4) καὶ φίλος τῶν ἡδονῶν, τῶν τιμίων ὅμως καὶ ὄχι τῶν κτηνωδῶν, ὡς αὐτὸς τὸ μαρτυρεῖ λέγων εἰς τὸ τέλος ἑνὸς ἐλεγείου, (5)

Πίνειν καὶ παίζειν καὶ τὰ δίκαια φρονεῖν.

Ἔχων τοιοῦτον χαρακτῆρα δὲν ἠγάπα τὸν Περικλῆν ὡς ὑπερόπτην καὶ καταφρονητικόν, ἐγκωμίαζε δὲ τὸν Κίμωνα ὡς χαρίεντα καὶ εὐπροσήγορον εἰς τὰς συναναστροφάς. Ἀλλ' ἴσως προήρχετο ἡ κρίσις τοῦ Ἴωνος καὶ ἐκ ζηλοτυπίας, διότι ἦτο ἀντεραστὴς τοῦ Περικλέους ἀγαπῶν καὶ αὐτὸς τὴν ἐκ Κορίνθου Χρυσίλλαν τὴν ὁποίαν ἀναφέρει καὶ εἰς τὰ ἐλεγεῖα του. (6)

---

(1) Τὰ σωζόμενα ἀποσπάσματα τοῦ Ἴωνος συνήθροισε καθὼς καί τινων αὐτοῦ συγγραμμάτων τοὺς τίτλους ὁ Βενθλήϊος εἰς ἐπιστολὴν προστεθεῖσαν τῷ **Cronicum Iohan. malela.**

(2) Λογγιν. περὶ ὕψους Κεφ. xxxiii.

(3) Ἀριστοφ. Εἰρήν. 835—837.

(4) Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Αἰλιανὸς τὸν συνηρίθμησεν ἀδίκως μετὰ τῶν πολυποτῶν. (Ποικίλ. ἱστορ. II. 41.)

(5) Ἀθήναιος σελ. 447.

(6) Πλούταρχ. Περικλ. § 5. 28—Ἀθήν. σελ. 436. Οὐδὲ εἰς τὸν Πλούταρχον ἤρεσεν ἡ κρίσις τοῦ Ἴωνος περὶ τοῦ Περικλέους. « Ἀλλ' Ἴωνα μέν, (λέγει) ὥσπερ τραγικὴν διδασκαλίαν, ἀξιοῦντα τὴν ἀρετὴν ἔχειν τι πάντως καὶ σατυρικὸν μέρος, ἐῶμεν, » (Βίος Περικλ. § 5.)

Περὶ τῆς νίκης τὴν ὁποίαν ἐνίκησεν εἰς τὸν Διθύραμβον καὶ τὴν τραγῳδίαν, καὶ περὶ τοῦ δώρου τὸ ὁποῖον ἔκαμεν εἰς ἕκαστον Ἀθηναῖον ὡμιλήσαμεν ἀλλαχοῦ.

ΙΩΝ. Υἱὸς Τυδέως φονευθεὶς παρὰ τοῦ Παιδαρήτου ὡς ἀττικίζων. (1)

ΚΑΥΚΑΛΟΣ. Ῥήτωρ καὶ ἀδελφὸς τοῦ ἱστορικοῦ Θεοπόμπου. ἔγραψεν ἐγκώμιον εἰς Ἡρακλέα. (2)

ΚΑΥΚΑΣΟΣ. Γράφεται εἰς τὰ νομίσματα ποτὲ μὲ τέσσαρα *Καυκ*, ποτὲ μὲ πέντε *Καυκα*, καὶ ποτὲ μὲ ἓξ γράμματα *Καυκας*. (3) Ὄνομα Ἄρχοντος σπάνιον εἰς τοὺς Ἕλληνας· εἰς τὴν Χίον ὅμως ἦτο καὶ τόπος ἢ χωρίον ὀνομαζόμενον *Καύκασα*, καθὼς θέλομεν ἰδεῖ ἀλλαχοῦ.

ΚΗΛΕΜΑ. Ταῦτα μόνον τὰ γράμματα μὲ τὸ δίωτον καὶ ἀριστερόθεν κηρυκεῖον ἀπαντῶνται εἰς νόμισμα· ἀλλὰ δὲν ἐξεύρω ὁποῖον πρέπει νὰ ἦναι τὸ ὁλόκληρον ὄνομα. (4) Ἴσως ἐσυγχύθη παρὰ τοῦ γλύπτου μὲ ἄλλο ὄνομα. βλ. ΤΗΛΕΜΑ.

ΚΗΦΙΣΙΔΗΜΟΣ. Χίου ἄρχων. Εἰς τὸ νόμισμα ὑπάρχει τὸ ὄνομα χωρὶς τῶν τελευταίων τριῶν στοιχείων. (5)

ΚΗΦΙΣΟΚΛΗΣ βλ. Ἑρμόφαντος.

ΚΗΦΙΣΟΚΡΙΤΟΣ. Τοιοῦτον εἴκασα τὄνομα ἐκ τῶν εὑρισκομένων εἰς τὰ νομίσματα στοιχείων ΚΗΦΙΣΟΚΡΙ. Ἄρχων Χίου. (6)

ΚΛΕΙΣΘΕΝΗΣ. Ναύκληρος πνιγεὶς εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον ὅπου ἐταξείδευεν ἴδιον ἔχων πλοῖον. Πιθανὸν ὅτι ἦτο εἷς ἐκ τῶν ἐπισήμων ἐμπόρων τῆς νήσου, διότι ἐμνημονεύθη ὑπὸ τοῦ Σιμωνίδου διὰ τοῦ ἐφεξῆς ἐπιγράμματος. (7)

---

(1) Θουκυδίδ, viii 38.

(2) Ἀθήναιος σελ, 412.

(3) Rasche lexic. univ. etc. tom, I. part. II: p. 517 Supplem. tom. I. pag. 1776.

(4) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι σ. 517.

(5) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι βλ. καὶ τὸν πίνακα τῶν νομισμάτων.

(6) Rasche αὐτόθι σ. 513.

(7) Σιμων. Λείψ. παρὰ Brunck analect. tom. I, σ. 144.

Σῶμα μὲν ἀλλοδαπὴ κεύθει κόνις, ἐν δέ σε πόντῳ
Κλείσθενες, εὐξείνῳ Μοῖρ' ἔκιχεν θανάτου
Πλαζόμενον· γλυκεροῦ δὲ μελίφρονος οἴκαδε νόστου
Ἤμπλακες, οὐδ' ἵκεν Χίον εἰς ἀμφιρύτην.

ΚΤΑΦΗ. Ταῦτα μόνα τὰ στοιχεῖα εὑρίσκονται χαραγμένα εἰς νόμισμα, (1) σημαίνοντα ἄγνωστον ἄρχοντος ὄνομα.

ΚΥΛΛΑΝΟ. Οὕτω γράφεται εἰς τὰ νομίσματα, (2) Ἴσως *Κύλλανος* ἢ *Κυλλανίων*.

ΚΥΝΑΙΘΟΣ. Πρῶτος Ὁμηριστὴς ἢ ῥαψῳδὸς τοῦ Ὁμήρου, ἀλλὰ καὶ πρῶτος διαφθείρας τοῦ Θείου ποιητοῦ τὰ ποιήματα διὰ τῶν παρεμβεβλημένων ἐπῶν του. (3) Εἰς τοῦτον ἀποδίδουσι τινὲς καὶ τὸ νομιζόμενον Ὁμήρου Ὕμνον εἰς Ἀπόλλωνα. (4) Ἤκμασε 600 ἔτη περίπου πρὸ Χριστοῦ. Βλ. Ὁμηρίδαι.

ΛΑΜΠΡΟΣ. Ἄρχοντος ὄνομα χαραγμένον εἰς νόμισμα μὲ τὸ δίωτον, δᾶδα ἀναμμένην καὶ ὀρνέου πτέρυγα. (5)

ΛΕΩΜΕ. καὶ ΛΕΩΜΕΔ. ἤγουν Λεωμέδων μὲ τὸ δίωτον. Χῖος Ἄρχων. (6)

ΛΙΚΥΜΝΙΟΣ. Λυρικὸς ποιητὴς ἀκμάσας περὶ τὸ 545 ἔτος πρὸ Χριστοῦ· ἔγραψε διθυράμβους. Ἡ χάρις τῶν ποιημάτων του φαίνεται ἐξ ἑνὸς διθυράμβου ὅπου λέγει περὶ τοῦ ὕπνου ὅτι κοιμίζων τὸν Ἐνδυμίωνα τοῦ ἄφινεν ὅμως τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνοικτούς.

Ὕπνος δὲ χαίρων ὀμμάτων
Αὐγαῖς ἀναπεπταμένοις ὄσσοις
Κοιμίζει κοῦρον

καὶ ἐκ σκολιοῦ ἢ Ὕμνου εἰς τὴν ὑγείαν ὅπου ἀρχίζει

Λιπαρόμματε μᾶτερ ὑψίστων θρόνων
Σεμνῶν Ἀπόλλωνος, βασίλεια ποθεινὰ
Πραΰγελως Ὑγίεια,

---

(1) Rasche αὐτόθι σ. 517.

(2) Rasche lexic. univ. ect. σ. 517 καὶ Supplem. 1776.

(3) Σχολιαστ. Πινδάρ. Νεμ. II. 1.—Εὐστάθ. εἰς Ἰλιάδ. ά. σελ. 6.

(4) Fabric. biblioth. graec. tom. I. pag. 265. 333.

(5) Rasche αὐτόθ. σ. 517.

(6) [illegible] αὐτόθι.

καὶ τελειόνει οὕτως,

> τίς γὰρ πλούτου χάρις ἢ τεκέων
> ἢ τᾶς ἰσοδαίμονος ἀνθρώποις βασιληΐδος ἀρχᾶς;
> σέθεν δὲ χωρὶς οὔτις εὐδαίμων ἔφυ. (1)

ὁ Λικύμνιος φαίνεται ἀκόμη ὅτι ἔγραψε καὶ ἱστορικὰ, διότι ὁ Παρθένιος (2) διηγούμενος τὴν ἅλωσιν τῶν Σάρδεων παρὰ τοῦ Κύρου, λέγει, ὅτι τὸ διήγημα εὑρίσκεται « παρὰ Λικυμνίῳ τῷ Χίῳ μελοποιῷ καὶ Ἑρμησιάνακτι. »

ΜΑΛΑΣ. Ἀγαλματοποιὸς καὶ πατὴρ τοῦ ἀγαλματοποιοῦ Μικκιάδου.

ΜΕΓΑΡΕΥΣ. Εἷς ἐκ τῶν τριῶν προδοτῶν τῆς Χίου. βλ. Ἀπολλωνίδης.

ΜΕΓΙΣΤΗ. Δύω γυναῖκες Χῖαι. βλέπ. ἐπιγρ. ὀγδόην.

ΜΕΛΗΣΑΓΟΡΑΣ. Πατὴρ τοῦ Εὐίππου. Οὗτος δὲ ὁ Εὔιππος ὑπῆρξεν ἔμπορος καὶ ἐπνίγη ναυαγήσας ὁμοῦ μὲ τὰς πραγματείας του, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἐφεξῆς ἐπιγράμματος τοῦ Ἀσκληπιάδου, (3)

> Ὦ παρ' ἐμὸν στείχων κενὸν ἠρίον, εἰπὸν ὁδῖτα,
> Εἰς Χίον εὖτ' ἂν ἵκῃ πατρὶ Μελησαγόρῃ,
> Ὡς ἐμὲ μὲν καὶ νῆα καὶ ἐμπορίην κακὸς Εὖρος
> Ὤλεσεν, Εὐίππου δ' αὐτὸ λέλειπτ' ὄνομα.

ΜΕΝΕΣ. Τὰ πέντε γράμματα μὲ τὸ δίωτον. Ἴσως ΜΕΝΕΣΤΡΑΤΟΣ ἢ ΜΕΝΕΣΘΕΥΣ. (4)

ΜΗΝΟΔΟΡΟΣ. Ὁλόκληρον οὕτω χαραγμένον, μὲ τὸ δίωτον κεράμιον καὶ δύω πίλους μὲ δύω ἀστέρας, ἀντὶ τοῦ Μηνόδωρος. Οἱ δύω ἀστερισμένοι πῖλοι, χαραγμένοι καὶ εἰς ἄλλα Χῖα νομίσματα σημαίνουσι τοὺς Διοσκούρους (Κάστορα καὶ Πολυδεύκην) ὡς προστάτας τῶν θαλασσοπορούντων. Οἱ Χῖοι ὡς ἔχοντες ναυτικὸν καὶ ἐμπορικὸν καὶ πολεμικὸν ἐχρεώστουν φύσει νὰ σέβωνται τοιούτους Θεούς.

---

(1) Ἀθήν. Δειπνοσ. 564—603—Σέξτ: Ἐμπειρ. πρὸς Μαθ. IX σελ. 700.
(2) Περὶ ἐρωτικῶν παθημάτ. § 22.
(3) Brunck analect. graec. tom. I. p. 219.
(4) Rasche lexic. univers. tom, I. part. II. p. 517.

ΜΗΤΡΑΣ. Περὶ τούτου δὲν γνωρίζομεν τίποτε ἄλλο εἰμὴ ὅτι ἦτο καθ' ὑπερβολὴν εὐάρεστος εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Μήτρας ὁ Χῖος ἐστι τῷ δήμῳ φίλος. (1)

ὡς λέγει ὁ 350 ἔτη π. χ. ἀκμάσας Ἀντιφάνης.

ΜΗΤΡΟΔΩΡΟΣ. Υἱὸς τοῦ Θεοκρίτου, καὶ ὁ περιφημότερος μαθητὴς καὶ ὀπαδὸς τοῦ Δημοκρίτου, ἢ κατ' ἄλλους Νέσσου τοῦ Χίου, ὑπῆρξε διδάσκαλος Διογένους τοῦ Σμυρναίου, τοῦ Ἀναξάρχου καὶ τοῦ Ἐπικούρου, (2) μαθηματικὸς, σκεπτικὸς φιλόσοφος, ἰατρὸς καὶ ἱστορικός. Ἔγραψεν

Τρωϊκά. (3)

Ἰωνικά. (4)

Ἐπιτομὴν τῶν ῥιζοτομουμένων. (5)

Περὶ φύσεως. (6) Τοῦ τελευταίου τούτου συγγράμματος ἡ ἀρχὴ μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοκλέους (7) οὕτως, « οὐδεὶς » ἡμῶν οὐδὲν οἶδεν, οὐδ' αὐτὸ τοῦτο πότερον οἴδαμεν ἢ οὐκ » οἴδαμεν. »

Ἀρχὰς ἔλεγε τὰ ἄτομα, τὸ πλῆρες καὶ τὸ κενόν. Τὸ πᾶν ἦτο κατ' αὐτὸν αἴδιον, καὶ ἐδέχετο ὄχι ἕνα ἀλλὰ πολλοὺς κόσμους, διότι ἐνόμιζεν ἐπίσης ἄτοπον ἕνα κόσμον εἰς τὸ ἄπειρον ὡς ἕνα μόνον στάχυν εἰς μέγα χωράφιον. (8) Ἦτο τόσον πυῤῥωνιστὴς

(1) Παρ' Ἀθηναίῳ σελ. 100—Σουΐδ. λέξ. Ἀντιφάνης.

(2) Στοβ. Ἐκλογ. Φυσικ. σελ. 304. (ἔκδ. Heeren)—Διογέν. Λαέρτ, IX. 58. Σουΐδ. λέξ. Δημόκριτος—Κλήμ. Ἀλεξανδρ. Στρωμ. vol. I. σελ. 353. (ἔκδ. Ποτέρ.)

(3) Ἀθήναιος lib. IV. σ. 184.

(4) Πλούταρχ. Συμποσ. vi, 8.

(5) Plin. hist. nat. xx. 20. § 81—Δὲν ἠρκεῖτο δὲ νὰ συναθροίζῃ τὰ εἰς ἰατρικὴν χρήσιμα φυτὰ καὶ νὰ τὰ ξηραίνῃ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐζωγράφει. (Plin. XXV. 2. §. 4.)

(6) Cicer. Academ. Quaest. IV. 23—Fabr. biblioth. graec. tom. I. pag 821.—

(7) Εὐσέβ. Εὐαγγελ. προπαρασκ. lib. xiv. Cap. XIX. pag. 765.

(8) Πλούτ. περὶ τῶν ἀρεσκ. τοῖς φιλοσ. I, 18. II. 1—Στοβαῖος αὐτόθ. σ. 304. 380.—Κλήμ. Ἀλεξ. προτρεπτ. σελ. 57.—Πλούτ. λειψ. τῶν εὐ σωζομ. viii. §. 11—Περὶ τῶν ἀρεσκ. τοῖς φιλοσ. I, 5. Στοβ. ἐκλογ. φυσ. I, 496—Σέξτ, ἐμπειρ. πρὸς μαθημ. vii. 48.

ὥστε ἔλεγεν ὅτι ἀγνοεῖ αὐτὸ τοῦτο ὅτι ἀγνοεῖ, καὶ μόνον εἰς τὰς αἰσθήσεις καὶ εἰς τὴν φαντασίαν ἔδιδε πίστιν. (1) Ὁ Στοβαῖος καὶ ὁ Πλούταρχος (2) ἀναφέρουσι καὶ πολλὰς φυσικὰς δόξας τοῦ Μητροδώρου περὶ Οὐρανοῦ, Γῆς, Ἀστέρων, γενέσεως νεφελῶν, βροχῶν, ἐκλείψεων, κ. τ. λ. αἱ ὁποῖαι ἂν καὶ παράδοξοι μένουσι πάντοτε σεβασταὶ, διότι ἐξ αὐτῶν προβαίνοντες κατὰ μικρὸν ἔφθασαν οἱ νεώτεροι εἰς τὰς ἀκριβεστέρας.

Αἱ ἠθικαὶ τοῦ Μητροδώρου δόξαι δὲν διέφερον τῶν Σωκρατικῶν, ὅσον δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐξ ὅσων μᾶς ἀφῆκεν ὁ χρόνος διεξοδικῶν συγγραμμάτων σκελετευμένων λειψάνων. Ἓν ἐκ τῶν ἠθικῶν του συγγραμμάτων ἔφερε ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν » περὶ τοῦ μείζονα εἶναι τὴν παρ' ἡμῖν αἰτίαν πρὸς εὐδαιμονίαν » τῆς ἐκ τῶν πραγμάτων, » (3) ἱκανὴν νὰ φανερώσῃ πόσον ἀξιόλογος ἔπρεπε νὰ ἦναι τοῦ συγγράμματος ἡ ὕλη. Ἐκ τούτου ἴσως εἶναι καὶ ἡ παρὰ τοῦ Κλήμεντος ἀναφερομένη καὶ θαυμαζομένη ῥῆσις τοῦ Μητροδώρου πρὸς τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Μενέστρατον. « Μέμνησο, Μενέστρατε, διότι θνητὸς φὺς καὶ λαβὼν βίον » ὡρισμένον, ἀναβὰς τῇ ψυχῇ ἕως ἐπὶ τὸν αἰῶνα καὶ τὴν » μαρτυρίαν τῶν πραγμάτων κατεῖδες καὶ τὰ ἐσόμενα, πρό τ' « ἐόντα, » κ.τ.λ. (4)

Ὑπάρχει καὶ νόμισμα φέρον τὴν συνήθη Σφίγγα, καὶ πρώραν πλοίου εἰς τοὺς πόδας της, στεφανωμένην μὲ ἀμπελλόφυλλα καὶ ὄνομα *Μητρόδωρος Χῖος*, τὸ ὁποῖον ἂν δὲν σημαίνῃ τὸν ἄρχοντα τῆς Χίου, ἐνδέχεται νὰ ἐχαράχθη εἰς τιμὴν τοῦ προειρημένου φιλοσόφου. (5)

(1) Διογέν. Λαέρτ. IX. 58 — Εὐσεβ. Εὐαγ. προπ. lib. IX. C. XX. σελ. 766.

(2) Πλούταρχ. περὶ τῶν ἀρεσκ. κ. τ. λ. II. 16. 17. 20. III. 3. 5. 9. 15. 16. Στοβ. σ. 510. 518. 524. 558. 576. 580. 590.

(3) Κλήμ. Ἀλεξανδρ. Στρωματ. II. σελ. 417.

(4) Ὁ αὐτὸς αὐτόθ. γ. σελ. 614.

(5) Rasche lexic. univers. tom. I. part. II. p. 513.

ΜΙΚΚΙΑΔΗΣ. Ἀγαλματοποιός, υἱὸς τοῦ ἀγαλματοποιοῦ Μάλα καὶ πατὴρ τοῦ ἀγαλματοποιοῦ Ἀνθέρμου. βλ. Μάλας.

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ. Πατὴρ Ἀρίστωνος τοῦ φιλοσόφου. βλ. Ἀρίστων.

ΝΕΣΣΟΣ. Μαθητὴς τοῦ Δημοκρίτου· (1)

ΝΗΡΕΥΣ. Περιβόητος μάγειρος. (βλ. τὸ περὶ ἡδυπαθ. τῶν Χίων κεφάλαιον.)

ΞΗΝΙΣ ΧΙΟΣ. Οὕτως ἀπαράλλακτα χαραγμένον εἰς ἀργυροῦν νόμισμα, εἰς τὸ ὁποῖον φαίνονται καὶ τὸ δίωτον κεράμιον, καὶ δύο πῖλοι μὲ ἀστέρας σημαίνοντες τοὺς Διοσκούρους. (2)

ΞΕΝΟΜΗΔΗΣ. Ἱστορικὸς ἐπίσημος ἀκμάσας μικρὸν πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. (3) Ὁ Οὐόσσιος ἀπορεῖ διὰ τί ὁ Στράβων ὀνομάσας τὸν Χῖον Θεόπομπον, τὸν ἱστορικόν, ἐλησμόνησε τὸν ἀρχαιότερόν του Ξενομίδην.

ΞΩΜΕΔΙ. Νόμισμα φέρον τὸ δίωτον κεράμιον μὲ στάχυν κριθῆς, καὶ μόνα τὰ ἕξ ταῦτα στοιχεῖα. ἄγνωστον ἀνδρὸς ἀγνώστου σημαίνοντα ὄνομα. (4)

ΟΙΝΟΠΙΔΗΣ. Ἀστρονόμος σύγχρονος τοῦ Δημοκρίτου. Εἰσήγαγε τὸν μέγαν ἐνιαυτόν, ἤγουν τὸ χρονικὸν διάστημα ἢ τὸν κύκλον, ὅτε ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη ἀποκαθίστανται ὅθεν τὴν ἀρχὴν ἐκινήθησαν. Πρὸ τοῦ Οἰνοπίδου ὁ μέγας ἐνιαυτὸς ἐλογίζετο ἐτῶν ὀκτώ, κατ' ἄλλους ἔπειτα δεκαεννέα. Ὁ Οἰνοπίδης τὸν ἐμάκρυνεν εἰς τὰ 59 ἔτη καὶ τὸν εἰκόνισεν εἰς χάλκινον πίνακα ἀφιερώσας αὐτὸν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν. Αὐτὸς εὑρῆκε καὶ τὴν λόξωσιν τοῦ Ζωδιακοῦ, διὰ τὴν ὁποίαν, ἐπειδὴ τὴν ἐγνώριζε καὶ ὁ Πυθαγόρας, κατηγορήθη ὡς σφετερισθεὶς τὰ παρ' ἄλλων εὑρημένα. (5) Ἀλλ'

(1) Cicero Academ. Quaest iv, 23—Διογέν. Λαέρτ. IX—Παράβ. καὶ Τηννεμάν. ἱστορ. τῆς φιλοσοφ. Μέρ. Ά. Κεφ. 10ὸ.

(2) Rasche lexic. univ. κ.τ.λ. tom. I. part. II. σ. 514.

(3) Διονύσ. Ἀλικαρν. περὶ τοῦ Θουκυδ. χαρακτ. § 5. σελ. 818. (ἔκδ. Ρεϊσκ.) de histor. graec. p. 11. καὶ 451.

(4) Rasche αὐτόθι σ. 517.

(5) Διόδ. Σικέλ. I. 41, 98—Πλούτ. περὶ τῶν ἀρεσκ. τοῖς φιλ. II. 12 — Στοβ.

ὁ Σικελιώτης Διόδωρος ἱστορῶν εἰς τὸ αὐτὸ κεφάλαιον τὴν εἰς Αἴγυπτον ἀποδημίαν καὶ τοῦ Οἰνοπίδου καὶ τοῦ Πυθαγόρου, λέγει, περὶ μὲν τούτου ὅτι ἐδιδάχθη παρὰ τῶν Αἰγυπτίων θεολογίαν, γεωμετρίαν, ἀριθμητικὴν καὶ τὰ περὶ μετεμψυχώσεως· περὶ δὲ τοῦ Οἰνοπίδου, ὅτι ἤκουσε παρ' ἐκείνων τὴν Λοξὴν τοῦ ἡλίου πορείαν. (1) Ἂν ἦναι λοιπὸν Ἕλληνος εὕρημα ἡ λόξωσις χρεωστεῖται εἰς τὸν Οἰνοπίδην· ἂν ἦναι τῶν Αἰγυπτίων, ὁ Οἰνοπίδης πάλιν πρῶτος τὴν ἐγνώρισεν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Εἰς τὴν Αἴγυπτον προσέτι ἐξέτασε καὶ τὰς ἀναβάσεις τοῦ Νείλου. Εἰς τὸν Οἰνοπίδην ἀναφέρεται καὶ ὁ τετραγωνισμὸς τοῦ μηνίσκου. (2)

Τοῦ Οἰνοπίδου σώζονται τὰ ἑξῆς ἀποφθέγματα. Οἰνοπίδης ὁρῶν μειράκιον πολλὰ βιβλία κτώμενον, ἔφη· « μὴ τῇ κιβωτῷ ἀλλὰ τῷ στήθει. » Ὁ αὐτὸς ἔλεγε, « τὰ βιβλία τῶν μὲν μεμαθηκότων ὑπομνήματα εἶναι, τῶν δὲ ἀμαθῶν μνήματα.» Ὁ αὐτὸς εἶπε· « τὸν νοῦν παραίτιον δαίμονα τοῖς μὲν πεπαιδευμένοις ἀγαθῶν, τοῖς δὲ ἀπαιδεύτοις κακῶν εἶναι.» (3)

ΟΙΝΟΠΙΩΝ. Κτίστης Χίου καὶ Χῖος ἐπωνομασμένος ὑπὸ τοῦ Ἀράτου. (4)

ΟΜΗΡΟΣ καὶ ΟΜΗΡΙΔΑΙ. Ἐκ τῶν πολλῶν πόλεων αἵτινες ἐφιλονείκησαν περὶ γενέσεως Ὁμήρου περισσοτέραν πιθανότητα ἔχουσιν ἡ Σμύρνη καὶ ἡ Χίος, καὶ ἐκ τούτων πάλιν περισσοτέραν ἡ Σμύρνη. (5) Ἀλλ' ἐὰν ἦ εἰς τὴν Χίον γέννησις τοῦ Ὁμήρου

σελ. 502—Διόδ. Σικελ. xii. 36—Αἰλιαν. ποικ. ἱστορ. X. 7—Salmasius exercitat. plinian. vol. I. σ. 741. Ἥντινα Οἰνοπίδης ὁ Χῖος ὡς ἰδίαν ἐπίνοιαν σφετερίζεται. (Πλούτ. αὐτόθι.)

(1) Διόδωρ. Σικελ. I. 98.

(2) Ὁ αὐτὸς I. 41—Ἀθήν. II, σ. 71—Menag. observation. in Diogen. Laert. ix. 37. p. 407.

(3) Ἀντων. καὶ Μαξιμ. (ἔκδ. μετὰ τοῦ Στοβ.) σελ. 208.

(4) Βλ. Κεφάλ. πρῶτον σημ. σελ 2—3.

(5) Διὰ νὰ μὴν ἀναμασσήσωμεν τὴν γνωστὴν ἑωλοκρασίαν τῶν μαρτυριῶν ἐκ τῶν ὁποίων αἱ μὲν δεικνύουσι τὸν Ὅμηρον Χῖον, αἱ δὲ Σμυρναῖον, παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸ πολυσέλιδον περὶ πατρίδος Ὁμήρου σύγγραμμα τοῦ

δὲν εἶναι ἀναντίῤῥητος, εἰς αὐτὴν ὅμως πιθανώτατα διέτρεψε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ζωῆς του.

Τυφλὸς ἀνὴρ οἰκεῖ δὲ Χίῳ ἔνι παιπαλιέσσῃ (1)

καὶ παρ' αὐτῆς υἱοθετήθη, οὐδ' ἤθελε προτιμήσει νὰ κατοικῇ εἰς ταύτην τὴν νῆσον, ἐὰν δὲν εὕρισκε τοὺς Χίους πλέον πολιτισμένους τῶν λοιπῶν Ἰώνων καὶ σοφωτέρους τῶν ποιημάτων αὐτοῦ κριτάς. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἐκ τῶν ἐξ *πολιτικῶν* ἢ *ἀπὸ πόλεων*, ὡς ὠνομάσθησαν, ἐκδόσεων τοῦ Ὁμήρου μία ἦτο καὶ ἡ Χία ἐκ τῆς ὁποίας οἱ σχολιασταὶ φέρουσι πολλάκις μαρτυρίας εἰς τὴν κρίσιν τῶν διαφόρων γραφῶν. (2)

Εἰς τὴν Χίον ἀκόμη ἐφάνησαν πρῶτον οἱ τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου διασώσαντες καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο Ὁμηρίδαι ὀνομασθέντες, καὶ ἐκ τῆς Χίου διεδόθη καὶ ἡ τέχνη καὶ τὸ ὄνομα τῶν Ὁμηριδῶν εἰς τὰς λοιπὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Τοὺς Ὁμηρίδας τούτους οἱ μὲν ἐνόμισαν ἀπογόνους τοῦ Ὁμήρου, καθὼς ὁ Ἑλλάνικος καὶ ὁ Κράτης· (3) οἱ δὲ, ὡς ὁ Σέλευκος, τοὺς παράγουσι μυθωδέστερον ἐκ τῶν Ὁμήρων τὰ ὁποῖα ἄνδρες καὶ γυναῖκες Χῖοι μεθύσαντες εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ Διονύσου ἔδωκαν εἰς ἀλλήλους. (4)

πολυμαθοῦς Ἀλλατίου, (de patria Homeri Lugduni 1640, 8). Εἰς τὴν Χιακὴν ἀρχαιολογίαν τοῦ Κοραῆ (σελ. 441, 240, 255) Εἰς τοῦ Κ. Οἰκονόμου τὴν περὶ Σμύρνης αὐτοσχέδιον διατριβὴν (Λόγ. Ἑρμ. 1817. σ. 562) καὶ εἰς τὰς κριτικὰς ἐκδόσεις τῶν ποιημάτων τοῦ Ὁμήρου. Παράβαλλε καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου αὐταδέλφου Στεφάνου Βλαστοῦ μεταφρασθεῖσαν περὶ Ἑλληνικῆς ποιήσεως πραγματείαν τοῦ Γερμανοῦ Μάνσου (Λόγιος Ἑρμῆς 1821 σελ. 90.)

(1) Ὅμηρ. Ὕμν. εἰς Ἀπόλ. σ. 172—Ἐντυχόντα δὲ (Λυκοῦργον,) ὥς φασί τινες, καὶ Ὁμήρῳ διατρίβοντι ἐν Χίῳ, κατᾶραι πάλιν εἰς τὴν οἰκείαν (Στράβ. Γεωγρ. Χ. σ. 482— Heeren Ideen über die Polit. etc. Th. III. σ. 173.

(2) Καθὼς εἰς Ἰλιάδ. Γ. 10 καὶ Ξ 349.

(3) Σουΐδας λέξ. Κράτης. βλ. καὶ τοῦ Σαλμασίου τὰς Exercitationes Plinian: vol, II, pag 864.

(4) Ὁμηρίδαι (λέγει ὁ Ἁρποκρατίων) γένος ἐν Χίῳ, ὥσπερ Ἀκουσίλαος ἐν τρίτῃ. Ἑλλάνικος ἐν τῇ Ἀτλαντιάδι ἀπὸ τοῦ ποιητοῦ φησὶν ὠνομάσθαι· Σέλευκος δὲ. . . . φησὶ ὡς ὠνομάσθησαν ἀπὸ τῶν Ὁμήρων· ἐπεὶ αἱ γυναῖκες ποτὲ τῶν Χίων ἐν Διονυσίοις παραφρονήσασαι εἰς μάχην ἦλθον τοῖς ἀνδράσι, καὶ δόντες ἀλλήλοις ὅμηρα νυμφίους καὶ νύμφας ἐπαύσαντο· ὧν τοὺς ἀπογόνους Ὁμηρίδας λέγουσι. (Παράβ. καὶ Αἰλιαν. ποικ. ἱστορ β. III, 42 ἐκδ. Κορ).

Οἱ δὲ τοὺς νομίζουσι τοὺς αὐτοὺς καὶ τοὺς ὀνομαζομένους Ῥαψῳδοὺς, ἐκείνους δηλαδὴ οἵτινες συναθροίσαντες τὰ ἔπη τοῦ Ὁμήρου διεσπαρμένα χωρὶς συνέχειαν τὰ διήρεσαν εἰς βιβλία ἢ ῥαψῳδίας ὡς τὰς ἔχομεν τὴν σήμερον. (1) Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Ὅμηρος ἔμεινεν ἄγαμος (2) μένει μόνον ἡ γνώμη ὅτι οἱ Ὁμηρίδαι ἦσαν οἱ αὐτοὶ καὶ οἱ Ῥαψῳδοὶ, καὶ τόσον περισσότερον ὅσον τοιαύτης ἦσαν γνώμης καὶ ὁ Ἰσοκράτης καὶ ὁ Πλάτων καὶ ἄλλοι τινες. (3) Ἐκ τῶν πολλῶν Ὁμηριδῶν, ἢ καὶ Ὁμηριςῶν λεγομένων, μᾶς ἐφύλαξεν ἡ ἱστορία μόνον τὰ ἐφεξῆς ὀνόματα, Κύναιθος ἐκ Χίου, Μητρόδωρος ἐκ Λαμψάκου, Στησίμβροτος ἐκ Θάσου, καὶ Γλαύκων ὁ ἐκ Ταρσοῦ.

ΟΝΟΜΑΔΗΜΟΣ. Νουνεχὴς δημαγωγὸς, διότι εἰς μίαν ἐκ τῶν στάσεων αἵτινες συνέβαινον συχνὰ μεταξὺ τῶν φατριῶν τῆς Χίου, εὐτυχήσας νὰ ἦναι ἐκ τοῦ μέρους τῶν νικητῶν δὲν ἐπρόβαλε σφαγὰς καὶ ἐξορίας τῶν νικημένων, ἀλλ' ἐσυμβούλευσε τοὺς συστασιώτας νὰ μὴν ἐξορίσωσιν ὅλους τοὺς ἀντιστασιώτας μήποτε ἐξορίσαντες ὅλους τοὺς ἐχθροὺς ἀρχίσωσι νὰ ἐχθρεύωνται ἀλλήλους. Ὁ τοῦτο ἱστορῶν Πλούταρχος (4) ἐνταῦθα μὲν κρίνει μωρὰν τὴν συμβουλὴν τοῦ Ὀνομαδήμου, ἀλλοῦ δὲ τὴν ἐπαινεῖ σύμψηφον ἔχων καὶ τὸν Αἰλιανόν. (5)

ΟΡΘΟΜΕΝΗΣ. Ἐπωνομάζετο Ξοῦθος καὶ ὑπῆρξε πατὴρ

---

(1) Ἄλλοι ἐξηγοῦσι τὸ Ῥαψῳδοὶ ἐκ τῆς δαφνίνης ῥάβδου τὴν ὁποίαν ἐκράτουν εἰς τὰς χεῖρας οἱ ἀπαγγέλλοντες τὰ ποιήματα, καὶ ἄλλοι, διότι λαμβάνοντες ἄλλας ἐξ ἄλλου μέρους τοῦ ποιήματος ῥήσεις συνέρραπτον εἰς ἓν καὶ τὰς ἀπήγγελλον εἰς τὰς πανηγύρεις, εἰς τὰς ἑορτὰς καὶ εἰς πᾶσαν ἁπλῶς πολυπληθῆ συνέλευσιν. (Bekker anecdota graeca σ. 766.) Ὅθεν εἶπε καὶ ὁ Πίνδαρος (Νέμ. II. 1. 4.)

Ὅθεν περ καὶ Ὁμηρίδαι
Ῥαπτῶν ἐπέων τὰ πολλ' ἀοιδοί.

(2) Ἀῤῥιαν Διατριβ. Ἐπικτήτ. III. 22 § 78.

(3) Ἑλέν. Ἐγκώμ. § 28. σ. 219—Ἴων σελ. 530. περὶ πολιτ. X· σ. 599. Φαίδρ. σελ, 252—Ἡσύχιος « Ὁμηρίδαι Ῥαψῳδοί. »

(4) Πολιτικ. παραγ. § 16.

(5) Πῶς ἄν τις ὑπ' ἐχθρ. ὠφελ. § 10—Αἰλ. ποικ. ἱς. XIV 25.

Ἴωνος τοῦ ποιητοῦ. (βλ. Ἴων) Τοιούτων υἱῶν πατέρες δὲν εἶναι δίκαιον νὰ μένωσιν ἀμνημόνευτοι.

ΠΑΝΘΕΙΔΗΣ. Ὑπῆρξεν ἀνὴρ τῆς θυγατρὸς τοῦ Θεμιστοκλέους Ἰταλίας. (1) Ἡ ἀρετὴ τοῦ Πανθείδου συμπεραίνεται ἐκ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅςις, Ἀθηναῖος ὢν, ἔλαβε γαμβρὸν ἐκ τῆς Χίου, διότι, ὡς ἱστορεῖ ὁ Πλούταρχος, (2) ἐπρόκρινε μᾶλλον τὴν ἀρετὴν παρὰ τὸν πλοῦτον.

ΠΑΝΙΩΝΙΟΣ. Ὁ ἀλιτήριος οὗτος δὲν εὑρῆκε πορισμὸν ἄλλον ζωῆς παρὰ νὰ εὐνουχίζῃ νέα εὐειδῆ παιδάρια καὶ νὰ τὰ πωλῇ εἰς τοὺς Πέρσας βαρυτίμως. Ἀλλὰ δὲν ἔμεινεν ἀτιμώρητος ἡ κακία του. Εἷς ἐκ τῶν εὐνουχισθέντων νέων, ὀνομαζόμενος Ἑρμότιμος, εὐτύχησε νὰ κατασταθῇ ἐντιμότατος ὅλων τῶν εὐνούχων τοῦ Ξέρξου, μετὰ τοῦ ὁποίου καὶ ἦλθεν εἰς τὰς Σάρδεις εἰς τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν. Ἐκεῖθεν κατέβη διὰ βασιλικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὸν Ἀταρνέα, χώραν τῶν Χίων, ὅπου κατὰ τύχην εὑρῆκε τὸν Πανιώνιον. Ἀφ' οὗ ἀπατήσας τὸν ἐκράτησεν αὐτὸν καὶ τὰ τέκνα του, τὸν ἠνάγκασε παρὼν νὰ εὐνουχίσῃ τοὺς τέσσαρας υἱούς του, ἔπειτα τούτους νὰ εὐνουχίσωσι τὸν πατέρα των. (3)

ΠΑΝΤΙΑΣ. Ἀγαλματοποιὸς, καὶ μαθητὴς τοῦ ἀγαλματοποιοῦ Σωστράτου. Ἐκ τῶν ἔργων του ἀναφέρει ὁ Παυσανίας ὡς αὐτόπτης τρεῖς ἀνδριάντας ἀναθεμένους εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, τὸν τοῦ Νικοστράτου, τὸν τοῦ Ἀριστέως καὶ τὸν τοῦ Ξενοδίκου. (4)

ΠΟΛΥΤΕΚΝΟΣ καὶ ΑΜΦΙΚΛΟΣ. Δύω προεστῶτες ἢ τύραννοι, ὡς τοὺς ὀνομάζει ὁ Ἀθήναιος, τῆς Χίου σύγχρονοι Κνώπου τοῦ κτίστου τῶν Ἐρυθρῶν ἢ ἀπογόνου τινος ὁμωνύμου. Ἐβοήθησαν τοὺς τρεῖς φονεῖς τοῦ Κνώπου εἰς ὅσα ἔπραξαν ἀνόσια ἔργα εἰς τὰς Ἐρυθράς. (5)

---

(1) Πλούταρχ. Θεμιςοκλ. § 32.
(2) Ἀποφθέγμ. Βασιλ. Θεμιςοκλ. II σελ. 736. ἐκδ. Βυτεμ.
(3) Ἡρόδοτ. viii 105 106—Ἀθήν. vi σ. 266.
(4) Παυσαν. vi 3, 9. 14.
(5) Ἀθήναιος σελ. 259.

ΠΟΣΕΙΔΙΠΠΟΣ. βλ. Ἐπιγραφὴν δευτέραν ἀποδεικτ.

ΠΡΑΞΙΑΣ. Ναύκληρος ὅστις, ἂν πιστεύσωμεν τὸν Λουκιανὸν, (1) ἐξώδευσε μέρος ἐκ τῶν κατὰ θάλασσαν κερδῶν εἰς τὰς ἑταίρας τῶν Ἀθηνῶν.

ΠΡΟΘ... ΧΙΟΣ. Ταῦτα μόνα τὰ στοιχεῖα φέρει ἓν ἐκ τῶν νομισμάτων μὲ τὴν Σφίγγα καὶ τὸ δίωτον κεράμιον. Ἴσως σημαίνουσι ΠΡΟΘΟΟΣ, ὄνομα Λακωνικὸν μεταχειριζόμενον ὑπὸ τῶν Φιλολακώνων τῆς Χίου. (2)

ΠΤΟΛΕΜΑΙΟ. ΧΙΟΣ, ἤγουν Πτολεμαῖος Χῖος. τὸ ὄνομα εἶναι πλέον Μακεδονικὸν παρὰ Ἑλληνικόν· ὅθεν συγχωρεῖται νὰ συμπεράνωμεν τὸν χρόνον τῆς χαράξεως, ὅτι ἦτο ὁ χρόνος τῶν διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου Πτολομαίων τῆς Αἰγύπτου. Δὲν ἐχαράχθη ὅμως εἰς τιμὴν κανενὸς ἐκ τούτων. Μόνα χαραγμένα εἰς ὄνομα βασιλέως, μεταξὺ τῶν ἐπονομαζομένων *Βασιλικῶν* Χίων νομισμάτων, φαίνονται τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντιόχου. Σημαίνει λοιπὸν ἢ τὸν ἄρχοντα τῆς Χίου, ὡς ὑπολαμβάνει ὁ Ῥάσχης (3) ἢ καὶ ἄλλον Χῖον οὕτως ὠνομασμένον, ἢ καὶ Μακεδόνα τινα πολιτογραφημένον εἰς τὴν Χίον.

[ΧΙΟΣ] ΡΑΒΙΡΙΟΣ. Ἐνδέχεται νὰ τὸ ἐχάραξαν οἱ Χῖοι ἀφ' οὗ ἔχασαν τὴν αὐτονομίαν των εἰς τιμὴν Ῥωμαίου τινος ἐπισήμου, ἢ καὶ ἄρχοντος τῆς Χίου, ἢ καὶ Ἕλληνος ὠνομασμένου Ῥωμαϊκῶς. (4)

ΡΗΓΙΝΟΣ. Ἀγαλματοποιὸς ὅστις ἐδίδαξε τὴν τέχνην εἰς τὸν υἱὸν τῆς ἀδελφῆς του Σώστρατον. βλ. Σώστρατος.

ΣΙΜΩΝΑΚΤΙΔΗΣ. βλ. Ἀκτίδης.

ΣΚΥΜΝΟΣ. Γεωγράφος ὄχι ἄδοξος ὅστις ἤκμασε περὶ τὰ ϥο ἔτη πρὸ Χριστοῦ, (5) ἤγουν κατὰ τοὺς Μιθριδατικοὺς πολέ-

---

(1) Λουκιαν. Ἑταιρ. διάλ. vi tom. viii σ. 226.

(2) Rasche. lexic. universal. etc. tom I. part. II, 518.

(3) Rasche lexic. universal tom. iv. part I. p. 448.

(4) Ὁ αὐτὸς Supplement, tom. I, pag. 1774.

(5) Fabric. biblioth. graec. tom, III. p. 36.

ΦΑΥΣΤΟΣ. Ὄνομα χαραγμένον εἰς Χῖον νόμισμα μὲ φύλλον κισσοῦ. (1)

ΦΟΙΝΙΞ. Ὄνομα ἄρχοντος εἰς νόμισμα φέρον καὶ τὸ δίωτον. (2)

ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ. Ἄρχοντος Χίου ὄνομα χαραγμένον εἰς νομίσματα. (3) Ἐπονομάζεται καὶ Ἐπαφρόδιτος.

---

(1) Rasche αὐτόθι σ. 518.

(2) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι.

(3) Rasche lexic universal. etc. p. 514—515 Supplement, tom I, pag. 1774.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΤΟΜΟΥ.

ΧΙΑΚΑ

ΗΤΟΙ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΧΙΟΥ

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἔτει 1822 γενομένης καταστροφῆς αὐτῆς παρὰ τῶν Τούρκων.

ΥΠΟ ΤΟΥ ΙΑΤΡΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΒΛΑΣΤΟΥ.

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

ΕΝ ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΙ

ἘΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΟΛΥΜΕΡΗ.

1840.

" Καὶ εἰς μὲν ἀκρόασιν ἴσως τὸ μὴ μυθῶδες αὐτῶν ἀτερπέστερον φανεῖται, ὅσοι δὲ βουλήσονται τῶν τε γενομένων τὸ σαφὲς σκοπεῖν καὶ τῶν μελλόντων ποτὲ αὖθις, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, τοιούτων καὶ παραπλησίων ἔσεσθαι, ὠφέλιμα κρίνειν αὐτὰ ἀρκούντως ἕξει."

(Θουκυδ. Κεφάλ. ΧΧΙΙ. σελ. 210. ἐκδ. Πόππου.)

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

Ἡ Χίος ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους. Ζῇ εἰς τὸ σκότος διὰ πολλοὺς αἰῶνας. Ὁ Ἅγιος Ἰσίδωρος. Διαβαίνει ὑπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς αὐτοκράτορας. Κυριεύεται ὑπὸ τοῦ Τσαχᾶ καὶ πάλιν ἐλευθεροῦται. Καταπορθεῖται ὑπὸ τοῦ Δομινίκου Μιχέλη. Φιλονεικίαι τοῦ Μ. Κομνηνοῦ μετὰ τῶν Ἐνετῶν. Κυριεύουσιν οἱ Ἐνετοὶ τὴν Χίον. Λοιμὸς μέγας ἐν Χίῳ.

Εἴπομεν ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι διὰ νὰ ἀνταμείψωσι τοὺς Χίους δι᾽ ὅσα δεινὰ εἶχον πάθει παρὰ τοῦ Μιθριδάτου ὑπὲρ αὐτῶν, τοὺς ἐσυγχώρησαν νὰ κάμνωσι συνελεύσεις, νὰ ζῶσι κατὰ τοὺς νόμους καὶ τὰ ἤθη των, νὰ μὴ κυβερνῶνται ὑπὸ κανενὸς Ῥωμαίου Ἄρχοντος ἢ Αντάρχοντος, καὶ νὰ ὑπακούωσιν οἱ ἐν Χίῳ Ῥωμαῖοι εἰς τοὺς ἐγχωρίους νόμους τῆς νήσου. (1) Ἀφ᾽ οὗ τοὺς ἥρπασεν ὁ Οὐεσπασιανὸς καὶ τοῦτο τὸ ἀμυδρὸν τῆς αὐτονομίας εἴδωλον, ἐστέλλετο Ῥωμαῖος ἔπαρχος νὰ τὴν κυβερνᾷ ἢ Γραικὸς ὑπὸ τὴν τούτου ἐπιστασίαν. (90 ἀπὸ Χριστοῦ) Ὅλοι ὅμως οἱ Ἕλληνες εἶχαν φθάσει εἰς τόσην διαφθορὰν, ὥστε ἀποβαλόντες πᾶσαν μνήμην τῶν προγονικῶν ἀρετῶν (ὥστε καὶ νὰ ἐξαλείφωσι τὰ ὀνόματα ἐκ τῶν ἀνδριάντων τῶν ἰδίων προγόνων καὶ νὰ χαράσσωσιν ἀντ᾽ αὐτῶν ὀνόματα ἰσχυρῶν Ῥωμαίων) δὲν ἐφιλοτιμοῦντο εἰμὴ πῶς νὰ κολακεύωσι χαμερπέστατα τοὺς Ῥωμαίους. (2) Οὗτοι ἑπομένως τοὺς κατεφρόνουν καὶ τοὺς κατεδυνάστευον ἔτι βαρύτερον. Εἰς ὅσας ἐπαρχίας ἐπέμπετο Ἀνθύπατος ἢ Ἐπίτροπος Ῥωμαῖος ἐκυβέρνα ὡς δεσπότης· διότι καὶ ἂν ἐπροσκλαίοντο τινὲς εἰς τὴν Σύγκλητον τῆς Ῥώμης ἢ εἰς τὸν

(1) Βλέπε την ἐννάτην ἐπιγρ. ἐν τοῖς ἀποδεικτ.

(2) Παυσαν. Ι. 18. Τοῦτο τοὺς ὠνείδιζε καὶ ὁ Ἀπολλώνιος (παρὰ τῷ Φιλοστράτῳ. Ἐπις. Ἀπολλων. 71 σ. 407.)

Καίσαρα διὰ τὰς ἀδικίας του, εὕρισκεν ὁ Ῥωμαῖος συνηγόρους αὐτοὺς τῆς ἐπαρχίας τοὺς ἐπισημοτέρους πολίτας Ἕλληνας. Εἰς ὅσας πάλιν πόλεις ἐσυγχώρουν οἱ Ῥωμαῖοι νὰ κυβερνῶνται ὑπὸ ὁμογενῶν, αἱ καθημεριναὶ διχόνοιαι τοὺς ἠνάγκαζον νὰ πρoστρέχωσι καθ' ἡμέραν εἰς τοὺς Ῥωμαίους καὶ νὰ ἀναφέρωσιν εἰς Ῥωμαϊκὰ δικαστήρια καὶ ὅσας διαφορὰς ἦσαν ἱκανοὶ νὰ κρίνωσι καὶ νὰ διαλύσωσιν αὐτοί. (1) Παρομοίας διαφθορᾶς μετέχοντες καὶ οἱ Χῖοι ἐτίμησαν τὸν τοῦ φιλοσόφου Μάρκου Αὐρηλίου ἀσελγέστατον συμπάρεδρον Λούκιον Αὐρήλιον ἢ διατρίβοντα ἐν Χίῳ ἢ ἀναχωρήσαντα ἀναστήσαντες δημόσιον οἰκοδόμημα δι' ἐπιμελείας τοῦ Πομπηΐου Λατρίου, στρατηγοῦ Ῥωμαίου τῆς Χίου. (2) (Ι϶. Α. Χ.) Μετὰ τοὺς χρόνους τούτους τί συνέβη εἰς τὴν Χίον, ἀγνοοῦμεν· ὅ,τι εἰς τοσούτους αἰῶνας εἶχε δημιουργήσει ὁ ἀνθρώπινος νοῦς καὶ τελειοποιήσει ἡ πολυχρόνιος πεῖρα, ὅλα τὰ μνημεῖα τῆς ἰσχύος, τοῦ νοὸς καὶ τῆς ἀρετῆς μετεστράφησαν εἰς ἐλεεινὰ ἐρείπια. Τοῦτο μόνον μᾶς διηγεῖται ἡ ἱστορία, ὅτι ἐπὶ αὐτοκράτορος Δεκίου (253 Α. Χ.) ἐμαρτύρησεν ἐν Χίῳ ὁ ἐξ Ἀλεξανδρίας Ἅγιος Ἰσίδωρος, (3) καὶ ὅτι πρὸς τὰ τέλη τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος (360) ἤκμασεν Ἰατρὸς Χῖος, ὄνομα Αἰσχίνης, τὸν ὁποῖον εἴτε δικαίως εἴτε ἀδίκως ὡς ἀγύρτην μᾶλλον παρὰ ὡς

(1) Πλούταρχ. περὶ τῆς εἰς τὰ ἔκγ. φιλοστοργίας § 1.

(2) Βλ. τὴν ἐν ταῖς ἀποδεικτ. ἕκτην ἐπιγραφήν.

(3) Ὁ Ἰσίδωρος οὗτος ἦτο στρατιώτης ἀλλ' εὐλαβὴς λάτρις τοῦ Χριστοῦ. Διαβαίνων ἐκ Χίου μὲ πλοῖα, τῶν ὁποίων ἡγεῖτο ὁ Ῥωμαῖος Νουμέριος, διεβλήθη παρὰ τοῦ Κεντηρίωνος Ἰουλίου ὅτι δὲν ἐσέβετο τοὺς θεοὺς ἀλλὰ τὴν θρησκείαν τῶν Χριστιανῶν. Ὁ Νουμέριος ἐσπούδασε νὰ τὸν μεταπείσῃ, ἀλλ' ἰδὼν τὸ ἀμετάθετον τῆς γνώμης του τὸν ἀπεκεφάλισε, ἐψήφισε δὲ νὰ ῥίψωσι τὸ πτῶμα του εἰς κρημνὸν διὰ νὰ τὸ φάγωσι τὰ ὄρνεα. Ἀλλὰ Μυρόπη τις ἐκ τῆς Ἐφέσου, ἥτις ἔτυχε τότε εἰς τὴν Χίον φεύγουσα τὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμὸν, ἔκλεψε νυκτὸς τὸ σῶμα καὶ τὸ ἔθαψεν ἐντίμως· ἐπειδὴ δὲ ὁ τότε ἄρχων τῆς νήσου ἐφοβέριςε νὰ φονεύσῃ τοὺς φύλακας ἐὰν δὲν εὕρισκον τὸ πτῶμα τοῦ καρατομηθέντος, ἡ Μυρόπη εὐσπλαγχνισθεῖσα αὐτοὺς ὡμολόγησε τὴν πρᾶξιν καὶ ἐδέχθη καὶ αὐτὴ τὴν τοῦ Μαρτυρίου θάνατον. (Baillet Vie de Saint Isidore de Chio ἐν Vie des Saints, Paris 1703, f.—Βίοι Ἁγίων Βενετ. 1785. σελ. 565.)

ἀληθῆ ἰατρὸν μᾶς ἱστορεῖ ὁ Εὐνάπιος (1) ἀναγκαζόμενος ὅμως νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι διὰ τῆς θεραπείας τοῦ Αἰσχίνου, διατρίβοντος τότε εἰς τὰς Ἀθήνας ἐσώθη ἐκ βαρυτάτης νόσου. Οὐδὲ πρέπει νὰ παραξενευώμεθα ἂν δὲν γνωρίζομεν τίποτε περὶ τῆς κατὰ ταύτην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον ἱστορίας τῆς Χίου, ὅταν θεωρήσωμεν τὴν ἀξιοδάκρυτον θέσιν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ τὴν ζοφερὰν νύκτα εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκοντο ταῦτα τὰ μέρη μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τῶν σταυροφορικῶν πολέμων. Ἀφ' ὅτου κατεστάθη πρωτεύουσα τὸ Βυζάντιον μέχρι τοῦ ἕκτου αἰῶνος ἀπὸ Χριστοῦ, δὲν διέλειψαν νὰ πολεμῶσι τὴν Ῥωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν Γότθοι, καὶ Οὖνοι, καὶ Ἀλανοι καὶ νὰ τὴν ἐπαπειλῶσι φθάνοντες ἔμπροσθεν αὐτῶν τῶν τειχῶν τοῦ Βυζαντίου. Διὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν βαρβάρων εἰς τὰς γραικικὰς χώρας διεκόπη ἡ ὑποταγὴ τῶν ἀρχομένων εἰς τοὺς ἄρχοντας, καὶ δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἐκυβερνᾶτο καὶ ἡ Χίος κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα πρὸς καιρὸν ἀφ' ἑαυτῆς. Ἐκτὸς τῶν βαρβάρων κατεσπάραττον τὸ βασίλειον αἱ θεολογικαὶ ἔριδες καὶ αἱ δυσώνυμοι αἱρέσεις τῶν Θεμιστιανῶν, Μονοφυσιτῶν, Εὐτυχιανῶν, Μονοθελητῶν καὶ μυρίων ἄλλων. Οἱ ἐπὶ τοῦ θρόνου Αὐτοκράτορες ἦσαν ἀναξιώτατοι ὀλίγων τινων ἐξαιρουμένων. Ἱστορικοὶ δὲν ὑπῆρχον ἐκτὸς τῶν συγχρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ Ἀγαθίου καὶ Προκοπίου· ἀπηγορεύθη παρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ διὰ θεσπίσματος καὶ αὐτὴ ἡ διδασκαλία τῶν φιλοσόφων ἐθνικῶν! Εἰς τοιαύτην λυπηρὰν ὅλου τοῦ κράτους κατάστασιν ἔπρεπε φυσικῷ τῷ λόγῳ νὰ μὴν ἀκούηται κἂν ἡ Χίος· διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀριθμεῖται μεταξὺ τῶν νήσων αἵτινες ἔστειλαν ἐπισκόπους εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθεῖσαν Οἰκουμενικὴν σύνοδον τῶν **318** Θεοφόρων Πατέρων. (2) Πότε

(1) Αἰσχίνης δέ τις... (Χίος ἦν αὐτῷ πατρίς) πολλοὺς ἀνῃρηκώς.... ἑνὶ τούτῳ γε ἔργῳ (τῇ τοῦ Εὐναπίου ἰάσει) θάψας τὰ προγεγεννημένα τῶν ἁμαρτημάτων, ὑπό τε τοῦ σωθέντος προσεκυνεῖτο καὶ τῶν ἡδομένων ὅτι σέσωσται.. (Εὐνάπιος βίοι φιλοσοφ. καὶ Σοφ. Τόμ, I σελ, 76, ἐκδ, Boissonade.) βλ, καὶ **Beutler, de Athenarum fatis, statu politico et literario sub Romanis (Gottin g ae 1829) σελ. 45.**

(2) **Caccini storia ecclesiast. del primo Concilio Niceno (1637 4-)** σελ. 154.

προσέτι ἐδέχθη τὸν χριστιανισμὸν, ἂν ὑπέφερε πολὺ ἢ ὀλίγον κατὰ τὸν ἐπὶ Δεκίου καὶ Διοκλητιανοῦ διωγμὸν τῶν Χριστιανῶν, ἂν ἐπενεμήθη καὶ τὴν νῆσον ὁ εἰς τὸ γραικικὸν κράτος ἐπισκήψας κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα τρομερὸς λοιμὸς, (558) (1) ἂν ἐπειράχθη ὅταν ὁ στόλος τῶν Ἀράβων κυριεύσας τὴν Ῥόδον (653) κατεπόρθησεν ὅλας τὰς Κυκλάδας, (2) ἢ ὅταν ὁ Ῥοβέρτος Γισκάρδος πολεμῶν τὸν αὐτοκράτορα τῶν Ῥωμαίων Ἀλέξιν Κομνηνὸν ἐλεηλάτησε τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, (1084) τὸ ἀγνοοῦμεν παντάπασιν. (3)

Ἀπὸ τῶν τελευταίων μόνον χρόνων τῆς ἑνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἀρχίζει κυρίως ἡ ἱστορία τοῦ μέσου αἰῶνος τῆς Χίου. Κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν, ἐν ᾧ ὁ Αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων ἦτο ἐνασχολημένος εἰς τὸν κατὰ τῶν Σκυθῶν καὶ Πατσινάκων πόλεμον, Τσαχᾶς τις, (4) Τοῦρκος ἀντάρτης, συναθροίσας τεσσαράκοντα πλοῖα καὶ εἰσαγαγὼν ναύτας ἐμπείρους ἐκυρίευσε τὴν Φώκαιαν, τὰς Κλαζομενὰς, τὴν Μιτυλήνην καὶ τὴν Χίον. (1093) Ὁ Αὐτοκράτωρ μαθὼν τὰς νίκας του ἔστειλε κατ᾽ αὐτοῦ ἱκανὸν στόλον καὶ στρατηγὸν Νικήταν τὸν Κασταμονίτην, ὅστις συγκροτήσας μάχην μετὰ τοῦ Τσαχᾶ ἐνικήθη χάσας καὶ πολλὰ πλοῖα. Ὁ βασιλεὺς εἰδοποιηθεὶς περὶ τῆς ἥττης τοῦ Κασταμονίτου ἐξώπλισεν ἄλλον στόλον, τοῦ ὁποίου ἀνηγόρευσεν ἡγεμόνα Κωνσταντῖνον τὸν Δαλασσηνὸν, ἄνδρα μαχιμώτατον καὶ συγγενῆ του ἐκ μητρός. Φθάσας ὁ νέος στρατηγὸς εἰς τὴν Χίον ἐσπούδασε νὰ ἐκπολιορκήσῃ τὸ φρούριον πρὶν προφθάσῃ ἀπὸ τῆς Σμύρνης, ὅπου τότε εὑρίσκετο, ὁ Τσαχᾶς. Καταστρέφει διὰ πολλῶν ἑλεπόλεων καὶ πετροβόλων ὀργάνων τὸ μεταξὺ τῶν δύω πύργων τεῖχος καὶ ἐμπνέει ἄμετρον τρόμον εἰς τοὺς Τούρκους, οἵτινες ἀπελπισθέντες ἤρχισαν νὰ ἐπικαλῶνται τὸ ἔλεός του. Ἀλλ᾽ αὐ-

(1) Ἀγαθίας ἱστορία. σελ. 297. (ἐκδ. Νειβουρίου).
(2) Rampoldi annali musulmani vol. II. σελ. 171.
(3) Gibbon histoir. de la decadenc. de l' emp. vol. II. σελ. 171.
(4) Τὸν Τσαχᾶν ὀνομάζει ὁ Ζωναρᾶς Σχαχάτην, καὶ ὁ Γλυκᾶς Τσαχατσᾶν.

τὸς διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν λεηλασίαν τῶν λαφύρων ἐκ μέρους τῶν μόλις δυναμένων νὰ κρατηθῶσι στρατιωτῶν του, ἄφησε ἐκείνην τὴν ἡμέραν νὰ παρέλθῃ χωρὶς νὰ ἐνθυμηθῇ ὅτι πρῶτος κανὼν τοῦ νικητοῦ εἰς τὸν πόλεμον εἶναι νὰ μὴν ἀργοπορῇ ἀλλὰ νὰ θερίζῃ τοὺς ἐκ τῆς νίκης καρπούς. Οἱ Τοῦρκοι ἐν τῷ μεταξὺ ὠφελούμενοι ἐκ τῆς ἀσυγχωρήτου ἀπραξίας τοῦ ἐχθροῦ ἀνοικοδόμησαν νέον τεῖχος καὶ σκεπάσαντες διὰ βυρσῶν καὶ ἄλλων σκληρῶν σκεπασμάτων ἔθραυον τὴν ὁρμὴν τῶν ἐκσφενδονιζομένων λίθων, καὶ ἐπρόσμενον βοήθειαν παρὰ τοῦ Τσαχᾶ, ὅστις ἐξοπλίσας τὸν στόλον του καὶ παραλαβὼν 8000 Τούρκους ἐβάδιζε κατὰ τῆς Χίου. Μόλις τὸ ἔμαθε ὁ Δαλασσηνὸς καὶ εὐθὺς ἐπρόσταξε τὸν ναύαρχον τοῦ στόλου Ὦπον νὰ ἀποπλεύσῃ εἰς ἀπάντησίν του· ἀλλ' οὗτος ἀπαντήσας αὐτὸν περὶ τὸ μεσονύκτιον καὶ φοβηθεὶς ὑπέρμετρα διὰ τὴν νέαν διάταξιν τῶν ἐχθρικῶν πλοίων (διότι ὁ Τσαχᾶς εἶχε δέσει ὅλα του τὰ πλοῖα δι' ὑπερμεγέθους ἁλύσσου, ὥςε οὔτε τὰ εἰς φυγὴν τρεπόμενα νὰ δύνανται νὰ φεύγωσιν, οὔτε νὰ προτρέχωσιν ἐκβαίνοντα ἐκ τῆς ναυτικῆς συντάξεως) ἐπέςρεψε πάλιν εἰς τὴν Χίον, κατόπιν ἀκολουθοῦντος τοῦ Τσαχᾶ, καὶ ἄραξε πρῶτος εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου, τὸν ὁποῖον εἶχε προφθάσει νὰ κυριεύσῃ ὁ Δαλασσηνός. Ὁ Τσαχᾶς περιπλεύσας ἐπλησίασεν εἰς τὰ τείχη τοῦ φρουρίου καὶ ἀποβιβάσας τῇ ὑστεραίᾳ τὸν ςρατὸν τὸν ἐμέτρει. Ὁ δὲ Δαλασσηνὸς εὑρὼν πολίχνιόν τι πλησίον τοῦ λιμένος καὶ σκάψας διώρυχα ἄφησεν ἐκεῖ τοὺς ὁπλίτας του· τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν ἡτοιμάζοντο καὶ τὰ δύω μέρη εἰς πόλεμον· ἀλλ' οἱ μὲν Ῥωμαῖοι ἐστέκοντο ἥσυχοι ἀκολουθοῦντες τὴν προσταγὴν τοῦ στρατηγοῦ νὰ μὴ λύσωσι τὸν συνασπισμὸν, ὁ δὲ Τσαχᾶς ἐπρόσταξε τοὺς Τούρκους καὶ ὀλίγους ἱππεῖς νὰ ὁρμήσωσι κατ' αὐτῶν. Ἰδόντες αὐτοὺς οἱ Λατῖνοι (οἵτινες ἀπετέλουν μέρος τοῦ Γραικικοῦ στρατοῦ,) ὥρμησαν ἐναντίον των, ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ῥίπτοντες τὰ βέλη ὄχι κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἀλλὰ κατὰ τῶν ἵππων ἐφόνευσαν τόσον πλῆθος, ὥστε τοὺς συνέσπρωξαν εἰς τὸν χάρακα, οἱ δὲ ἐκεῖθεν ἀνέβαινον κακὴν κακῶς εἰς τὰ

πλοῖά των. Οἱ Ῥωμαῖοι, τρομάξαντες διὰ τὴν ἧτταν τῶν συμβοηθῶν των Κελτῶν, (1) ὀπισθοδρόμησαν καὶ κατέφυγον εἰς τὸ τεῖχος τοῦ προμνημονευθέντος πολιχνίου. Ὁ δὲ Τσαχᾶς μὴ εὑρίσκων κανὲν ἐμπόδιον ἐπλησίασεν εἰς τὸν λιμένα καὶ ἐκυρίευσε μερικὰ πλοῖα καὶ ἤθελε κυριεύσει καὶ τὰ λοιπὰ ἐὰν οἱ πλοίαρχοι λύσαντες τὰ πρυμνήσια δὲν ἀπεμακρύνοντο τῆς ἀκτῆς μόλις καὶ μετὰ βίας. Ἔστειλε δὲ καὶ ἀνθρώπους πρὸς τὸν Δαλασσηνὸν νὰ τὸν εἴπωσιν ὅτι ἐπεθύμει νὰ συνδιαλεχθῇ μετ' αὐτοῦ διὰ νὰ κάμωσιν εἰρήνην, διότι ἔβλεπε, καθὼς τὸ ἐξηγεῖ Ἄννα ἡ Κομνηνή, πόσον ἦτο δύσκολον νὰ νικήσῃ τὸν γενναῖον ἀντίπαλόν του! Κατεπείσθη ὁ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων καὶ τῇ ἐφεξῆς τὸ πρωῒ συνῆλθον εἰς τὸν συμφωνηθέντα τόπον. Ὁ Τσαχᾶς ὡμίλησε πρῶτος τοιουτοτρόπως. « Ἔξευρε ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἐκεῖνο τὸ μειράκιον τὸ ὁποῖον κατέτρεχον ἔκπαλαι τὴν Ἀσίαν καὶ πολεμῶν » ἀνδρείως ἔπεσα ἀπατηθὲν ἐξ ἀπειρίας εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Καβάλικα Ἀλεξάνδρου, καὶ μετακομισθὲν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα » Νικηφόρον τὸν Βοτανειάτην ἐτιμήθην διὰ τοῦ τίτλου τῶν πρωτονοβελισσίμων, (nobilissimus) καὶ ἀπολαῦσαν μεγάλας » δωρεὰς τῷ ὑπεσχέθην ὑποταγήν· ἀλλ' ἀφ' ὅτου ἔλαβε τὰς ἡνίας » τῆς βασιλείας ὁ Κομνηνὸς Ἀλέξιος ἀπεκόπησαν ὅλα· καὶ ἰδοὺ » ἡ αἰτία τῆς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἔχθρας μου. Ἂς μάθῃ ὁ αὐτοκράτωρ, ὅτι, ἐὰν θέλῃ νὰ διαλυθῇ ἡ μεταξὺ ἡμῶν ἀναφυεῖσα « ἔχθρα, ἂς μοὶ ἀποδώσῃ ὅσας τιμὰς εἶχον προτήτερα. Ἐὰν δ' » κρίνῃς εὔλογον νὰ μετοχετευθῶσιν αἱ συμφωνίαι καὶ εἰς τὰ τέκνα μας, ἂς γραφῇ ἔγγραφος συμφωνία καθὼς συνεθίζομεν καὶ » σεῖς οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ἡμεῖς οἱ βάρβαροι· ἔπειτα ἀφ' οὗ ἐκπληρωθῶσιν ὅλα ταῦτα, ἐπιστρέφω διὰ σοῦ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα ὅσας νήσους τὸν ἥρπασα καὶ ἐπιστρέφω εἰς τὴν πατρίδα

(1) Πάντοτε προσπαθεῖ ἡ Ἄννα, ἥτις μᾶς ἐχορήγησε καὶ τὴν παροῦσαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Τσαχᾶ διήγησιν, νὰ ἀποδίδῃ τὰ σφάλματα τῶν Γραικῶν εἰς τοὺς ξένους! (Ἀλεξιὰς σελ. 205—250. ἐκδ. Παρισ. 1651) Παράβ. καὶ τοῦ Ζωναρ τὸ χρονικὸν βιβλ, ΙΗ. σελ, 298. Τόμ. II.

» μου. » Ὁ Δαλασσηνὸς ἐκλαβὼν, καὶ δικαίως, ὡς πρόφασιν » τοὺς λόγους τούτους τοῦ Τσαχᾶ τὸν ἀπεκρίθη μετὰ παῤῥησίας. » Οὔτε σὺ, ὡς εἶπας, ἔχεις σκοπὸν νὰ μοῦ παραδώσῃς τὰς νήσους, » οὔτε ἐγὼ δύναμαι νὰ συγκατανεύσω εἰς τὰ προβλήματά σου » χωρὶς τῆς θελήσεως τοῦ βασιλέως μου. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ μέγας » Δοὺξ Ἰωάννης καὶ γυναικάδελφος τοῦ Αὐτοκράτορος προσμένεται » φέρων πολυάριθμον στρατὸν πεζικὸν καὶ ναυτικὸν, ἃς ἀκούσῃ » ἐκεῖνος τοὺς λόγους σου· τοιουτοτρόπως, ἔσο βέβαιος, θέλουσι » λάβει τέλος διὰ τῆς μεσιτείας του αἱ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος » σπονδαί. » Καὶ ὅ,τι ἔλεγεν ὁ Δαλασσηνὸς ἦτο ἀληθὲς, διότι ὁ αὐτοκράτωρ γνωρίζων τὰ προτερήματα τοῦ Ἰωάννου τὸν εἶχε στείλει διὰ νὰ διώξῃ τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς Χίου. Ὁ πανοῦργος Τσαχᾶς τυχὼν τὴν ἐπαύριον οὔριον ἄνεμον ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Σμύρνην διὰ νὰ συνάξῃ νέας δυνάμεις. Ὁ Δαλασσηνὸς ὅμως ταύτην τὴν φορὰν δὲν ἐκάθητο ἀργὸς, διότι συναθροίσας πολλὴν δύναμιν συνεκρότησε πόλεμον, ἐνίκησε τοὺς Τούρκους καὶ ἐκυρίευσε τὸ φρούριον διατρίβοντος ἔτι τοῦ Τσαχᾶ ἐν Σμύρνῃ. Ἀπέπλευσε μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Μιτυλήνην ἀφ' οὗ ἠσφάλισε τὴν Χίον δι' ἱκανῆς φρουρᾶς· ὁ δὲ Τσαχᾶς προσκληθεὶς εἰς συμπόσιον παρὰ τοῦ Σουλτάνου Κλὶτζ-αρσλὰν (σπαθήρους Λέοντος) ἐσφάγη, ἀφ' οὗ κατετάραξε ἱκανὸν χρόνον τὸ ῥωμαϊκὸν βασίλειον.

Μόλις ἡσύχασεν ἡ Χίος καὶ οἱ σταυροφορικοὶ πόλεμοι τὴν ἔῤῥιψαν εἰς νέας ταραχὰς καὶ μεγάλας δυστυχίας. Οἱ Ἐνετοὶ, οἵτινες ἔζων ἁρμονικώτατα μετὰ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἀπολαμβάνοντες προνόμιά τινα καὶ κέρδη ἐμπορικὰ εἰς τὸ αἰγαῖον πέλαγος, καὶ ἦσαν φίλοι καὶ αὐτῶν τῶν Ἀσιανῶν Ὀθωμανῶν μόνον διὰ νὰ μὴ διαῤῥήξωσι τὰς μετ' αὐτῶν ἐμπορικὰς σχέσεις των, ζηλεύσαντες τέλος πάντων τοὺς Γενουηνσίους καὶ Πισαίους δι' ὅσα πλούτη ἀπέκτησαν εἰς τὴν Συρίαν ἀπεφάσισαν καὶ αὐτοὶ νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὸν Σταυροφορικὸν πόλεμον. Ἀφ' οὗ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς Γενουηνσίους, τοὺς ὁποίους ἀπήντησαν καθ' ὁδὸν, διὰ νὰ τοὺς ἁρπάσωσιν ὅσα λάφυρα τουρκικὰ ἦτο

φορτωμένος ὁ στόλος των, καὶ ἐνίκησαν τοὺς Σαρακηνοὺς εἰσωρμίσθησαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Πτολεμαΐδος καὶ μετὰ πέντε μηνῶν πολιορκίαν ἐκυρίευσαν τὴν Τύρον. (1) Αἱ νίκαι αὗται τοὺς ἐνέπνευσαν ἀπαραδειγμάτιστον ἀναισχυντίαν καὶ αὐθάδειαν. Μολονότι ξένοι ἐφέροντο εἰς ἄκρον καταφρονητικῶς πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς Γραικούς· παρέβαινον τοὺς ἐγχωρίους νόμους, ὕβριζον τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἱερά των ἔθιμα· δυσιδαιμονέστατοι αὐτοὶ ὄντες, ἐζήτουν νὰ κάμωσι τοὺς κατοίκους Γραικοὺς προσηλύτους τοῦ Πάπα, καὶ, ὁσάκις ἡ κυβέρνησις ἐπεχείρει νὰ μετριάζῃ ταύτας τὰς καταχρήσεις, οὗτοι ἔχυνον τὸ αἷμα ἐκείνων τῶν ὁποίων ἐκήρυττον ἑαυτοὺς ῥύστας καὶ σωτῆρας! (2) Ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Κομνηνὸς, εἷς τῶν ἐναρετωτέρων καὶ γενναιοτέρων αὐτοκρατόρων, οἵτινες ἀνέβησαν ποτὲ τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου, ἰδὼν τὰς νίκας καὶ τὰς καταχρήσεις τῶν Ἐνετῶν καὶ φοβηθεὶς μήπως ἐναπομείνωσιν εἰς τὴν Παλαιστίνην, ἐπρόσταξε νὰ κυριεύσωσιν ὅσα πλοῖα τῶν Ἐνετῶν ἤθελον ἀπαντήσει καθ᾽ ὁδὸν, ἕως οὗ νὰ δώσῃ λόγον ἡ Βενετία διὰ τὴν κακὴν διαγωγὴν τῶν πολιτῶν της. Τότε ὁ ναύαρχος τοῦ ἐνετικοῦ στόλου Δομίνικος Μικέλης ἐπιστρέφων νικητὴς ἐκ τῆς Τύρου κατεπόρθησεν ὅλας τὰς Κυκλάδας, (1124) ἐν αἷς καὶ τὴν Χίον, τῆς ὁποίας ἀνδραποδίσας ἄνδρας καὶ γυναῖκας καὶ διελθὼν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου ὅλην τὴν νῆσον, ὅπου διέτριψεν ἱκανὸν μέρος τοῦ χειμῶνος μετὰ τοῦ στόλου, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Βενετίαν. (3) Οὗτος μετεκόμισε κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ τὸ σῶμα χωρὶς τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἁγίου Ἰσιδώρου, τὸ ὁποῖον κατετέθη εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Μάρκου. (4) Μετὰ δὲ περίπου 500 ἔτη (1621) Γραικός τις μετέ-

(1) Michaud histoire des Croisades vol. II. p. 80. καὶ vol, III. p. 101.

(2) Ἰδοὺ πῶς περιγράφει τοὺς Ἐνετοὺς ὁ ἱστορικὸς Κίνναμος. (Βυζαντιν. Ἱστορ. σελ, 164) « ἔστι δὲ το ἔθνος ἤθει μὲν διεφθορὸς, βωμολόχον εἴπερ τι καὶ ἀνελεύθερον, ἅτε καὶ ἀπειροκαλίας μεστὸν ναυτικῆς. »

(3) Ἰωάν. Κιννάμ. Βυζαντιν. ἱστορ. σελ. 164—Sabellicus hist. venet. decad. I, lib, vi σελ, 103—Daru hist. de la republ. de Venise vol I. p. 148. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐπέγραψαν ἐπὶ τοῦ τάφου « Terror Graecorum hic jacet', ἤτοι ἐνταῦθα κεῖται ὁ τρόμος τῶν Γραικῶν.

(4) Giustiniani. M- Scio Sacra, σελ, 195, Φαίνεται ἀκόμη τὴν σήμερον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰσιδώρου ὑπόγειον ὅθεν, λέγεται, ὅτι ἔκλεψαν οἱ Ἐνετοὶ τὸ σῶ-

μα.

φερε κλέψας καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ εἰς τὴν Βενετίαν, διὰ τὸ ὁποῖον ἀντημείφθη δαψιλῶς αὐτὸς καὶ τὰ τέκνα του.

Αἱ νίκαι αὗται τῶν Ἐνετῶν ἐπροξένησαν τόσον τρόμον εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ Κομνηνὸν, ὥστε τοὺς ἔδωκε προνόμια ἔτι μεγαλήτερα ὅσων ἀπήλαυον ἐπὶ Ἀλέξιδος τοῦ πρώτου, (1) καὶ τοὺς κατέπεισε νὰ συμμαχήσωσι μετ' αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Ῥογέρου. Ἀφ' οὗ ἐλεηλάτησαν τὴν Σικελίαν, ὁ Ῥόγερος παραχωρήσας πολλὰ προνόμια εἰς τοὺς Ἐνετοὺς ἔκλεισεν εἰρήνην μετ' αὐτῶν· ὁ δὲ Μανουὴλ θέλων νὰ ἐξολοθρευθῶσι τὰ Βασίλεια ταῦτα τὸ ἓν διὰ τοῦ ἄλλου ἐσπούδασε πρῶτον μὲν νὰ καθοπλίσῃ τὸν διάδοχον τοῦ Ῥογέρου Γουλιέλμον κατὰ τῶν Ἐνετῶν ὑποσχεθεὶς καὶ τὴν ἰδίαν του θυγατέρα εἰς γάμον, ἀποτυχὼν δὲ ἔστειλε πρέσβεις πρὸς τοὺς Ἐνετοὺς νὰ τοὺς παρακινήσωσι νὰ συμμαχήσωσι πάλιν μετ' αὐτοῦ κατὰ τοῦ Βασιλέως τῆς Σικελίας. Πλὴν οἱ Ἐνετοὶ ἀποῤῥίψαντες τὰς προτάσεις του καὶ προϊδόντες ὅσα κακὰ ἔμελλον νὰ πάθωσιν οἱ ἔμποροι καὶ τὰ πλοῖα των, τὰ ὁποῖα εὑρίσκοντο εἰς τοὺς γραικικοὺς λιμένας, τοὺς ἐπρόσταξαν πάραυτα νὰ ἀφήσωσι τὸ γραικικὸν Βασίλειον. Λαβὼν ἐντεῦθεν πρόφασιν ὁ Αὐτοκράτωρ ἐκυρίευσε τὴν Κέρκυραν καὶ τρεῖς πόλεις τῆς Δαλματίας κηρύττων πλὴν ἑαυτὸν πάντοτε πρόθυμον νὰ φιλιωθῇ μετὰ τῶν Ἐνετῶν. Ἡ Δημοκρατία φοβουμένη ὅσα κακὰ ἠδύναντο νὰ ἐκπηγάσωσιν ἐκ τῆς παύσεως τοῦ ἐμπορίου καὶ ἀκούουσα τοὺς γογγυσμοὺς τῶν ἐμπόρων της ἀνεκάλεσε τὴν προτέραν προσταγὴν καὶ ἐσυγχώρησεν εἰς τοὺς ὑπηκόους της νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τοὺς γραικικοὺς λιμένας. Μόλις ἔφθασαν ὅμως καὶ πάραυτα ὁ Μανουὴλ

μα τοῦ Ἁγίου σκάψαντες ἀπὸ τῆς θαλάσσης ὑπόνομον. Ἀλλὰ δὲν φαίνεται καὶ τὸ ὕδωρ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν ἐκ Τουρόνων Γρηγόριον, ἐθεράπευε πινόμενον τοὺς δαιμονιακοὺς καὶ τοὺς πυρέσσοντας, οὐδὲ ἡ λαμπὰς ἥτις, κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα ἐφαίνετο πολλάκις ἐξ οὐρανοῦ καταβαίνουσα (!) (Ἱερών. Ἱστορ Χίου.)

(1) Heeren essai sur l' influence des Croisades σελ. 335.

τοὺς ἔρριψεν εἰς τὰ δεσμὰ δημεύσας καὶ τὰ ὑπάρχοντά των. Ἀγανακτήσαντες τότε οἱ Ἐνετοὶ διὰ ταύτην τὴν ἄπιστον τῶν συνθηκῶν παράβασιν (ἥτις πάντοτε μένει ἀναπολόγητος ὅσον καὶ ἂν σπουδάζει ὁ Νικήτας (1) νὰ τὴν δικαιολογήσῃ περιγράφων τὴν ἄκραν ἀναίδειαν τῶν Ἐνετῶν) ἐξέπλευσαν μετὰ 120 πλοίων ἡγουμένου τοῦ ἀτυχοῦς Δόγη Βιτάλη Μικέλη Β'. διὰ νὰ ἐκδικηθῶσι τοὺς Γραικούς.

Ὁ Δόγης οὗτος πολιορκήσας ὅσας χώρας εἶχε κυριεύσει πρότερον ὁ Μανουὴλ, ἔφθασεν εἰς τὴν Εὔβοιαν ὅθεν καταπεισθεὶς ὑπὸ τῶν ὑπούλων καὶ ἀπίστων περὶ πίστεως καὶ φιλίας διαβεβαιώσεων τοῦ ἄρχοντος τῆς νήσου ταύτης, ἔστειλε πρέσβεις εἰς τὸ Βυζάντιον νὰ διαπραγματευθῶσι περὶ εἰρήνης, τὸν Ἐπίσκοπον Ἐκουϊλῖνον καὶ τὸν Μανασῆν Βαδουέρον, ἄνδρας ἐμπείρους καὶ ἐγκρατεῖς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης· αὐτὸς δὲ κυριεύσας τὴν Χίον ἀπεφάσισε νὰ ἐκχειμάσῃ ἐκεῖ καὶ νὰ τοὺς προσμείνῃ. Φθάνουσιν οἱ πρέσβεις εἰς τὸ Βυζάντιον, ὁ αὐτοκράτωρ τοὺς δέχεται φιλοφρόνως, πλὴν πάντοτε εὑρίσκων νέας δυσκολίας ἀναβάλλει τὰ πράγματα καὶ ζητεῖ νὰ κερδίσῃ καιρόν. Τοῦτο συνιδόντες οἱ πρέσβεις ἀνεχώρησαν· φθάσαντες ὅμως εἰς τὴν Χίον εὗρον τρομερὰν πανώλην θερίζουσαν ἀνιλεῶς τὸν στρατὸν, ὥστε καὶ νὰ ὑποπτευθῶσιν ὅτι οἱ Γραικοὶ εἶχαν φαρμακεύσει τὰ φρέατα. Τόσον πλῆθος ἀπέθνησκεν, ὥστε οἱ Ἐνετοὶ μὴ ἔχοντες πλέον ναύτας νὰ κυβερνῶσι τὰ πλοῖα των τὰ ἔκαιον διὰ νὰ μὴ τὰ ἀφήσωσιν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Γραικῶν. (2) Τέλος, προχωρούσης τῆς ὀλεθρίου ἐπιδημίας, ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποπλεύσωσιν, ἀποβαλόντες πᾶσαν ἐκδικήσεως ἐλπίδα, εἰς τὴν Βενετίαν διασώσαντες μόνον δέκα ἑπτὰ πλοῖα. (1171.)

---

(1) Χωνιάτ. Βυζαντιν. Ἱστορία σελ. 112.

(2) **Sabellicus hist. rerum. Venet. decad. prim. lib. vii.** σελ. 111 — Περ ταύτης τῆς πανώλους δὲν ἀναφέρει τίποτε ὁ Χωνιάτης, ἀλλὰ λέγει μόνον ὅτι ὁ ἐν Χίῳ Ἐνετικὸς στόλος μαθὼν τὸν ἀπόπλουν 150 γραικικῶν πλοίων ὑπὸ τὴ ἡγεμονίαν τοῦ Δουκὸς Κοντοστεφάνου τοῦ Ἀνδρονίκου ἔφυγεν ὑπὸ φόβου! (Βυζαντιν. ἱστορία σελ. 112.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Τέταρτος Σταυροφορικὸς πόλεμος. Κατάστασις τῆς Βυζαντινῆς αὐλῆς. Οἱ Λατῖνοι κυριεύουσι τὸ Βυζάντιον. Ὁ Πέτρος Ἰουστινιάνης κληροῦται τὴν Χίον. Πίπτει ἡ Χίος πάλιν ὑπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς Αὐτοκράτορας· Παραχωρεῖται εἰς τὸν Ζαχαρίαν Βενεδέτον. Ὁ Ἀνδρόνικος κηρύττει πόλεμον εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ Βενεδέτου. Ἐκστρατεύει κατὰ τῆς Χίου· Ὁ Μπενέτος ἀποβάλλει τὰς προσφορὰς τοῦ Ἀνδρονίκου. Ἀποθνήσκει μετὰ τὴν ἀτυχῆ κατὰ τῆς Χίου ἀπόπειράν του.

Ἐν τοσούτοις ἡτοιμάσθη ὁ τέταρτος Σταυροφορικὸς πόλεμος, τὸν ὁποῖον ὅμως δυνάμεθα εὐλόγως νὰ ὀνομάσωμεν πόλεμον κατὰ τῶν Γραικῶν. Ἀλλὰ παρατρέχοντες τὴν τούτου διήγησιν καὶ τὰ καθ' ὁδὸν μεταξὺ τῶν Σταυροφόρων γενόμενα, (1) ὡς μὴ ἀνήκοντα εἰς τὴν παροῦσαν ὑπόθεσιν, ἄς θεωρήσωμεν συντόμως τὴν θέσιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Δὲν εἶναι χρεία νὰ ἐξιστορήσωμεν τὴν διαφθορὰν καὶ τὰς μιαρὰς σκευωρίας τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς, διὰ νὰ ἴδωμεν εἰς πόσον βαθμὸν ἐξαχρειώσεως εἶχε φθάσει κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τὸ βυζαντινὸν βασίλειον. Τοῦτο μόνον ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν, ὅτι δὲν εἶχεν οὔτε στρατὸν, οὔτε στόλον, οὔτε θησαυροὺς, οὔτε καμμίαν ἀρετήν. Κατατρωγόμενον καθ' ἡμέραν ὑπὸ ἐμφυλίων πολέμων ἔπασχε τόσην ἀδράνειαν, ὥστε οὐδ' εἰς θεολογικὰς ἔριδας ἤθελε πλέον νὰ ἐνασχολῆται. Ἠμέλησαν τὸ ἐμπόριον μετὰ τῆς ξένης καὶ ἠρκοῦντο μόνον εἰς τὸ λεπτὸν τοῦ τόπου ὡς ἀπονώτερον· ἄλλην δὲ γλυκυτέραν ἀσχολίαν δὲν εἶχον εἰμὴ τὴν τρυφὴν καὶ ἡδυπάθειαν. (2) Καὶ ταῦτα μὲν ἔπασχεν ἠθικῶς· αἱ δὲ πολιτικαὶ ταραχαὶ τῆς αὐλῆς ἦσαν ἔτι τρομερώτεραι. Ὁ Ἀνδρόνικος τυφλώσας τὸν ἐνναετῆ τοῦ μιαροῦ Μανουὴλ υἱὸν ἥρπασε τὰς ἡνίας τοῦ βασιλείου, τὸ ὁποῖον ἄλλως ἐκυβέρνα, κατὰ τὸν Χωνιάτην,

(1) Ville Harduin hist. de l' empir. de Constantinople pag, 9 — 40. (Venise 1729)

(2) Sismondi histoir. des republ. italien. du moyen âge.

συνετῶς καὶ ἐμπείρως. Τοῦτον ἐξώσας ὁ Ἰσαὰκ Ἄγγελος καὶ μετὰ τριήμερον φρικτὸν βασανισμὸν θανατώσας ἐξεθρονίσθη αὐτὸς πάλιν ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀλέξιδος, ὅστις τυφλώσας τὸν ἔρριψεν εἰς τὴν φυλακήν. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἰσαὰκ, Ἀλέξις καὶ αὐτὸς ὀνομαζόμενος, δραπετεύσας ἐκ τῆς φυλακῆς, ὅπου συνεφυλάττετο καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ πατρός του, προσέδραμεν εἰς τὴν βοήθειαν ὅλων τῶν χριστιανῶν Μοναρχῶν· ἀλλ' ἀποτυχὼν ἐστράφη πρὸς τοὺς Σταυροφόρους καὶ Ἐνετοὺς, καὶ τοὺς ὑπεσχέθη, ἐὰν ἤθελαν τὸν βοηθήσει, νὰ πληρώσῃ 200,000 μάρκας ἀργυρίου, νὰ θρέψῃ τὸν στρατὸν αὐτῶν δι' ἑνὸς ὁλοκλήρου ἔτους, νὰ συμμεθέξῃ εἰς τοὺς ὑπὲρ Ἱερουσαλὴμ κόπους αὐτῶν καὶ κινδύνους, καὶ τέλος νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν δυτικήν. Οὗτοι ἀφ' ἑνὸς μέρους ἐλπίζοντες κέρδη μεγάλα καὶ παροτρυνόμενοι ἀπὸ τὸ θαυμαστὸν καὶ μεγαλεπήβολον τῆς ἐπιχειρήσεως, ἀπ' ἄλλου δὲ πάλιν ἀποστρεφόμενοι τοὺς Γραικοὺς ὡς ἐχθροὺς τῶν Δυτικῶν, καὶ μνησικακοῦντες διότι ὁ Ἀλέξις εἶχε προτιμήσει τὴν συμμαχίαν μᾶλλον τῶν Πισατῶν καὶ τῶν Γενουηνσίων παρὰ τὴν ἰδικήν των, ἀθετήσαντες τὰς ἀπειλὰς τοῦ τότε Πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ Γ'. τὸν ὑπεσχέθησαν βοήθειαν. (1199)

Ἐκστρατεύοντες οἱ Σταυροφόροι δὲν εἶναι ἀμφιβολία ὅτι διέβησαν πολλάκις καὶ διὰ τῆς Χίου, ἂν καὶ περὶ τούτου σιωπᾷ ἡ ἱστορία· τί δὲ συνέβη ἀφ' οὗ ἐκυρίευσαν τὸ Βυζάντιον, καὶ πόσα φρικτὰ ἀνοσιουργήματα ἔπραξαν μεθύοντες ἐκ τοῦ φόνου καὶ τῆς πλεονεξίας, καὶ πόσα ἀριστουργήματα τῶν Ἑλλήνων ἐχάθησαν ἢ ἀνηρπάσθησαν διηγοῦνται διὰ μακρῶν οἱ βυζαντινοὶ συγγραφεῖς, (1) καὶ ὁ κλεινὸς, ἀλλ' ἤδη πλέον μὴ ζῶν, τῶν Σταυροφορικῶν πολέμων ἱστοριογράφος. (2) Ἐν παρόδῳ μόνον ἀναφέρομεν ὅτι τότε μετεκομίσθησαν εἰς τὴν Βενετίαν οἱ περίφημοι καὶ τόσον πολυπαθεῖς καὶ τότε καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς ἡμετέρους

(1) Γεώργ. Ἀκροπολ. Βυζαντ. ἱστορ. σελ. 83—Νικήτας Βυζαντιν. ἱστορ. σελ. 368.

(2) Michaud histoire des Croisades vol. III, σελ. 187. 239—257—351.

χρόνους γενόμενοι τέσσαρες χάλκινοι ἵπποι. (1) Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων (1204) δώδεκα Πατρίκιοι Ἐνετοὶ καὶ ἄλλοι τόσοι ἱππόται Γάλλοι διεμοίρασαν συμβουλίου γενομένου τὸ κατακτηθὲν βασίλειον εἰς τὰ δύω ἔθνη· Καὶ οἱ μὲν Γάλλοι ἔλαχον τὴν Βιθυνίαν, Θράκην, ὅλην τὴν ἀπὸ τῶν Θερμοπυλῶν μέχρι τοῦ Σουνίου ἀκρωτηρίου ἐκτεινομένην Ἑλλάδα καὶ τὰς μεγίστας νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους. (2) Οἱ δὲ Ἐνετοὶ ἐκληρώθησαν τὴν Χίον, ὅλας σχεδὸν τὰς Κυκλάδας καὶ Σποράδας, τὰ παράλια τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ ἄλλας πολλὰς χώρας. Μὴ δυναμένη ὅμως ἡ Δημοκρατία νὰ φροντίζῃ διὰ τόσον ἀπῳκισμένους τόπους, οἵτινες ἀπετέλουν 8000 περίπου τετραγωνικὰς λεύγας καὶ περιεῖχον περὶ τὰ ὀκτὼ ἑκατομμύρια κατοίκων, ἐκήρυξεν ἐλεύθερον ὁποῖον δήποτε Ἐνετὸν ἤθελε νὰ καθοπλίσῃ πλοῖα, καὶ νὰ ὑπάγῃ νὰ κυριεύσῃ δι' ἰδίας δαπάνης τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ὁ μὲν Μαρῖνος Δάνδολος ἔλαβε τὴν Ἄνδρον, ὁ δὲ Πέτρος Ἰουστινιάνης τὴν Χίον, (3) καὶ ἄλλοι ἄλλας.

---

(1) Τοὺς νῦν ἐπὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἐν Βενετίᾳ ἱσταμένους τέσσαρας τούτους ἵππους ὁ μὲν Κόμης Κικογνάρας (Cicognara Stor. della scult. dal suo risorgim. in Italia fino al secolo di Canova vol. II. σ. 68.) νομίζει Ῥωμαϊκῆς χειρὸς ἔργον γενόμενον ἐπὶ Νέρωνος εἰς μνήμην τῆς κατὰ τοῦ Τειριδάτου νίκης, ὁ δὲ Σλέγελος νομίζει ὅτι κατεσκευάσθησαν ὑπὸ Ἕλληνος μὲν ἀγαλματοποιοῦ, ἀλλ' ὄχι Χίου, ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος. Ὁ σοφὸς ὅμως ἀρχαιολόγος Α. Μουστοξύδης (ὅστις καὶ ἰδιαιτέραν πραγματείαν ἰταλιστὶ καὶ ἑλληνιστὶ περὶ τούτου ἔγραψε, τὴν ὁποίαν λυπούμεθα ὅτι δὲν ἀνεγνώσαμεν) πρεσβεύει ὅτι κατεσκευάσθησαν μὲν ἐν Χίῳ, μετεκομίσθησαν δὲ πρῶτον εἰς τὴν Ῥώμην ἐπὶ τοῦ λῃστάρχου Οὐήῤῥου, ἔπειτα δὲ κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα εἰς τὸ Βυζάντιον διὰ προσταγῆς τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ. (παράβαλ. καὶ τοῦ αὐτοῦ Α. Μουστοξ. Αἰγιν. ἐφημερ. σελ. 96—καὶ Valery voyages en Italie σελ. 117. —καὶ Lalande voyage en Italie p. 410. vol. vi.)

(2) Ville Harduin hist. de Constantin. p. 5.

(3) Annali musulmani di Rampoldi vol. viii. σελ. 505. σημ. 38—ὁ Δαροῦς ἐξ ἐναντίας λέγει, (hist. de la republ. de Venise σελ. 313. vol. I.) ὅτι ὁ Πέτρος Ἰουστινιάνης ἔλαβε τὴν Κῶ· ὁ δὲ Ῥαμπόλδος πρεσβεύει ὅτι ἡ Κῶς ἔπεσεν εἰς χεῖρας τοῦ Φιλοκόλου Ναβιγέρη. Τὸ περίεργον εἶναι, ὅτι κατὰ τὸν Βιλλαρδουῖνον ἡ Χίος ἔπεσεν εἰς τὰς Χεῖρας τῶν Γάλλων καὶ ὄχι τῶν Ἐνετῶν. (σελ. 130) Ἡ διαφωνία αὕτη προέρχεται ἐκ τῆς ἀμαθείας τῶν ἀντιγραφέων τοῦ συμβολαίου τῆς διανομῆς, οἵτινες παρεμόρφωσαν τόσον τὰ ὀνόματα τῶν τόπων καὶ τῶν πόλεων, ὥστε κατέστησαν τὰ πλεῖστα μόνον ἐξ εἰκασίας καταληπτά.

Ἀλλὰ τοιαύτη εἶναι πάντοτε ἡ μοῖρα τῶν ἀδυνάτων καὶ ὡραίων τόπων νὰ μὴ μένωσι διὰ πολὺν καιρὸν ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ δυνάστου! Διαμοιράσαντες οἱ Λατῖνοι τὸ Γραικικὸν Βασίλειον, τὸ ὁποῖον μ' ὅλην του τὴν ἀμάθειαν ὑπερέβαινε πολὺ τοὺς νικητὰς κατὰ τὸν πολιτισμὸν, ἤρχισαν μετ' οὐ πολὺ νὰ ἐπαπειλῶνται παρὰ τῶν Γραικῶν, οἵτινες τοὺς ἀπεστρέφοντο καὶ ὡς ἀλλοφύλους, καὶ ὡς ἑτεροθρήσκους, καὶ ὡς δορικτήτορας βαρβάρους, κατ' ἐξοχὴν δὲ ὡς σπουδάζοντας νὰ ὑποτάξωσι παντοιοτρόπως τὴν Ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν εἰς τὴν Δυτικήν. Ὅταν ἓν ὁλόκληρον ἔθνος ταπεινωθῇ ὑπὸ ὀλίγων τινων χιλιάδων, καὶ τούτων ξένων, ἔρχεται τέλος μία ἐποχὴ, καθ' ἣν τὸ μῖσος τὸ ὁποῖον τρέφει κατ' αὐτῶν ὑπερβαίνει τὸν φόβον τὸν ὁποῖον συνέλαβε κατ' ἀρχὰς, καὶ ζητεῖ ἐκδίκησιν. Πρῶτος ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις ἔφθασε νὰ κυριεύσῃ διὰ τῆς ἀξίας του τὰς πλείστας τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων· ἦλθε μετὰ τοῦτον ὁ Δούκας Βατάτσης, ὅστις ἐντὸς ὀλίγου περιώρισε τοὺς Λατίνους εἰς μόνην τὴν πόλιν τοῦ Βυζαντίου, καὶ στείλας στόλον ἐκυρίευσε τὴν Χίον, Λέσβον καὶ ἄλλας νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, (1) καὶ μόνον ὁ θάνατός του ἐβράδυνεν ὀλίγον τὴν πτῶσιν τῆς τῶν Λατίνων ἀρχῆς, ἕως οὗ τέλος ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος βοηθηθεὶς καὶ ὑπὸ τῶν Γενουησίων ἀνέλαβε τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου ἐκδιώξας κακὴν κακῶς τοὺς Ἐνετούς. (1261) Τοιουτοτρόπως ἐπανῆλθεν πάλιν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Γραικῶν τὸ σκῆπτρον τῆς Ἀνατολῆς, ἀφ' οὗ ἐβυζάσθη ὑπὸ τῶν Φράγκων πεντήκοντα ἑπτὰ ἔτη, τρεῖς μῆνας καὶ ἕνδεκα ἡμέρας! Ἀλλ' ἐπειδὴ πολλὰς πόλεις καὶ νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους κατεῖχον ἀκόμη Ἐνετικαὶ καὶ Γαλλικαὶ οἰκογένειαι ὁ Αὐτοκράτωρ Παλαιολόγος διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐν Νυμφαίᾳ πρὸς μέγα σκάνδαλον τῆς Εὐρώπης ὅλης γενομένην μετὰ τῶν Γενουϊτῶν συνθήκην, ἐκήρυξε συμφώνως μετὰ τῆς Γενουηνσίου Δημοκρατίας εἴς τε τοὺς Γραικοὺς καὶ εἰς τοὺς Γενουΐτας, ὅτι ὅσοι κυριεύσωσι ταύτας τὰς χώρας θέλουσι τὰς κυβερνᾷν

---

(1) Νικηφόρ. Γρηγορ. Βυζαντιν. Ἱστορ. Τόμ. Α. σ. 16.

τιμαριωτικῶς. Εἰς ταύτην τὴν πρόσκλησιν πολλαὶ οἰκογένειαι ἐκ Γενούης ἑνωθεῖσαι ἐκυρίευσαν τὴν Λῆμνον, Αἶνον, Μιτυλήνην καὶ ἄλλας τινάς. Ἐπειδὴ δὲ εἰς ταύτας τὰς νίκας συνέδραμον ὄχι μικρὸν μέρος καὶ οἱ Γραικοὶ, ὁ Αὐτοκράτωρ ἥνωσε δύω τρίτα τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν εἰς τὸ κράτος του, τὸ δὲ λοιπὸν τρίτον διεμοίρασεν εἰς τοὺς διαφόρους ἀρχηγούς. Ἐκ τούτων εἷς ἦτο καὶ ὁ Βενεδέτος Ζαχαρίας, ὅστις ἔλαβε πρὸς ἀποζημίωσιν τὴν Χίον ἀναγορευθεὶς προσέτι καὶ ἀρχιναύαρχος καὶ μέγας κοντόσταυλος, (1) (1298) ἐπὶ συμφωνίᾳ νὰ τὴν ἐξουσιάζῃ διὰ δέκα ἔτη χωρὶς νὰ πληρόνῃ κανένα φόρον εἰς τὸν Βασιλέα, νὰ ὀνομάζηται ὅμως ἡ νῆσος κτῆμα τοῦ Βασιλέως καὶ νὰ ὑψόνωνται ἐπὶ τῶν τειχῶν αἱ βασιλικαὶ σημαῖαι, μετὰ δὲ τὴν δεκαετίαν νὰ ἀποδώσῃ πάλιν τὴν νῆσον εἰς τὸ κράτος. (2) Ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τούτου τοῦ Ζαχαρίου ὑπέφερεν ἡ Χίος δύω ληστρικὰς καταδρομὰς, μίαν (1302) τὴν τοῦ Ῥογέρου ἀρχηγοῦ τῶν Καταλάνων, (3) καὶ ἄλλην τὴν τῶν Ὀθωμανῶν. ἥτις ἦτο πολὺ τρομερωτέρα· (1307) Οὗτοι ἀφ' οὗ ἐνίκησαν κατὰ κράτος παρὰ τὴν Νικομήδειαν τὸν στρατηγὸν τοῦ γραικικοῦ στρατοῦ Μουζάλωνα ἔστειλαν τριάκοντα πλοῖα νὰ λεηλατήσωσι τὴν Χίον. (4) Ὅσοι κάτοικοι δὲν ἐπρόφθασαν νὰ σωθῶσιν εἰς τὸ φρούριον ὅλοι

(1) **Serra Storia della antica Liguria vol II.** σελ. 117—129— Ὅθεν φαίνεται ἄπορον ποῖον Ζαχαρίαν ἐννοεῖ ὁ ἀνώνυμος ἐκδότης τοῦ συγγράμματος **Description des îles Joniennes (Paris 1823)** σελ. 229, λέγων ὅτι οὗτος ἠδυνήθη νὰ ἐκπολιορκήσῃ τὴν Χίον μόνον διὰ τῆς βοηθείας τοῦ ἐκ Νάξου Νικολάου Σανούδου ! !

(2) Καντακούζην. Βυζαντιν. Ἱστορ. βιβλ. Β'. σελ. 227—Ὁ Μιχαὴλ Ἰουστινιάνης δὲν ἐξεύρω πόθεν ὁρμώμενος λέγει ὅτι ὁ Παλαιολόγος ἔδωκεν εἰς τὸν Ζαχαρίαν μίαν του ἀδελφὴν διὰ γυναῖκα, καὶ διὰ προῖκα τὴν νῆσον Χίον ! (**Sacra Scio** σελ. 7.) Ἀλλ' ὁ Καντακουζηνὸς ὅστις περιγράφει λεπτομερῶς ταύτην τὴν ἱστορίαν δὲν λέγει οὐδὲ τὸ παραμικρὸν περὶ τούτου. Μετὰ τούτου συμφωνεῖ ὅπως οὖν καὶ ὁ Χρονικογράφος Κάφφαρος, λέγων, (παρὰ **Rampoldi annali musulm.** σελ. **66 vol ix**) ὅτι ὁ Παλαιολόγος εἶχε δώσει τὴν Χίον εἰς ἐννέα οἰκογενείας ἐκ τῆς οἰκίας τῶν Ἰουστινιάνων νὰ τὴν κυβερνῶσι τιμαριωτικῶς.

(3) Παχυμέρ· Ἱστορία Ἀνδρονίκου Τόμ. Β'. σελ. 302—365.

(4) Μιχαὴλ Δούκας Βυζαντιν, Ἱστορ. σελ. 24. (ἐκδ. Παρισ.)

κατεσφάγησαν· τετρακόσιοι δὲ περίπου ἐπιβιβάσαντες εἰς τεσσαράκοντα πλοιάρια γυναῖκας καὶ τέκνα καὶ ὅσην ἠδυνήθησαν νὰ διασώσωσι περιουσίαν ἐναυάγησαν πρὸς ἐπίμετρον τῆς συμφορᾶς παρὰ τὴν νῆσον Σκύρον. (1)

Ἀφ' οὗ διεδέχθη τὸν Παλαιολόγον (1282) ὁ ἀνάξιος υἱός του Ἀνδρόνικος ὁ Πρεσβύτερος, ὁ Ζαχαρίας ἰδὼν ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν βλάψῃ διὰ τὰς συχνὰς εἰσδρομὰς τῶν Περσῶν ἤρχισε νὰ ὀχυρόνῃ τὴν πόλιν ὑψόνων τὰ τείχη καὶ ἀνοικοδομῶν τὰ καταπεσόντα μέρη διὰ νὰ ἦναι ἕτοιμος εἰς καιρὸν πολέμου. Προσμένων μ' ὅλον τοῦτο ἁρμοδιώτερον καιρὸν ἔστειλεν, ἀφ' οὗ παρῆλθεν ἡ δεκαετὴς προθεσμία, πρέσβεις πρὸς τὸν βασιλέα νὰ τὸν παρακαλέσωσι νὰ προσθέσῃ ἄλλους δέκα χρόνους, τὸ ὁποῖον καὶ παρεχώρησεν ὁ βασιλεὺς νομίζων δύσκολον νὰ κυριεύσῃ τὴν νῆσον διὰ τὸ ὀχυρὸν τοῦ τόπου. Ἀποθνήσκει ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ζαχαρίας καὶ οἱ υἱοί του Μπενέτος καὶ Μαρτῖνος κληρονομήσαντες καὶ τὴν χώραν καὶ τὴν πανουργίαν τοῦ πατρὸς ἔπαιζον κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὸν βασιλέα λαμβάνοντες πάντοτε νέων ἐτῶν προσθήκην πρὶν παρέλθωσι τὰ παλαιά, ἔργῳ μὲν χαιρόμενοι αὐτοὶ τὴν νῆσον, λόγῳ δὲ λέγοντες ὅτι ἀνῆκεν εἰς τὸν βασιλέα. Ὅταν ἐπλησίασαν πάλιν αἱ σπονδαί, καθ' ἃς ἔπρεπε ν' ἀφήσωσι τὴν νῆσον, Καλόθετός τις, εἷς ἐκ τῶν δυνατωτάτων καὶ πλουσιωτάτων κατοίκων τῆς Χίου καὶ φίλος ἐπιστήθιος τοῦ μεγάλου Δομεστίκου, ἐλθὼν πρὸς τὴν τούτου μητέρα διατρίβουσαν τότε εἰς τὸ Διδυμότειχον, ἐδιηγήθη τὰς κακουργίας καὶ ἀδικίας τῶν Λατίνων, παρέστησεν ὅτι ἡ Χίος δὲν εἶναι τόπος εὐκαταφρόνητος, διότι ἔδιδεν ἐτήσιον εἰσόδημα 120,000 χρυσίων, καὶ εἶπεν ὅτι ἐὰν ὁ βασιλεὺς ἤθελε νὰ βοηθήσῃ διὰ στόλου, αὐτὸς ἠδύνατο συμπαραλαβὼν εἰς βοήθειαν καὶ πολλοὺς τῶν ἐν Χίῳ συγγενῶν καὶ φίλων νὰ κυριεύσῃ τὴν νῆσον, νὰ φροντίσῃ ὅμως ὥστε ἡ βοήθεια νὰ ἤθελεν εἶναι μεγάλη, διότι ἐὰν ἀπετύγχανεν ἡ ἐκστρατεία, αὐτὸς ἤθελε χαθῆ, ἀφ' οὗ μάθωσιν οἱ

(1) Παχυμέρης Ἱστορία Ἀνδρονίκου βιβλ. ϛ'. Κεφάλ. xvii σελ. 354.

Λατῖνοι ὅτι ἦτο ὅλων ὁ πρωτουργός. Στέρξασα ἡ μήτηρ τοῦ μεγάλου Δομεστίκου εἰς τὰ προβλήματα τοῦ Καλοθέτου κατέπεισε τὸν βασιλέα νὰ τὸν στείλῃ εἰς τὴν Χίον διὰ νὰ ἑτοιμάσῃ τὰ χρειώδη, πρὸς τὴν κατὰ τῶν ἐγκατοίκων ἐκστρατείαν. Ἐσυμβούλευσε δὲ καὶ ὁ μέγας Δομέστικος νὰ γράψωσι πρὸς τὸν Μαρτῖνον ὅτι ἂν δὲν παύσῃ νὰ ὀχυρόνῃ τὴν νῆσον καὶ νὰ οἰκοδομῇ φρούρια καὶ δὲν ἔλθῃ εἰς τὸ Βυζάντιον νὰ ἀνανεώσῃ τὰς σπονδὰς καὶ δὲν δεχθῇ ἄλλας συνθήκας, ὅτι θέλουσιν ἐκστρατεύσει κατ' αὐτοῦ. Καὶ ὁ μὲν Μαρτῖνος (ἀνὴρ συνετὸς καὶ πανοῦργος, ὅςτις διὰ τῆς δραστηριότητός του εἶχε τόσον φοβίσει τὰς γειτονευούσας χώρας ὥστε καὶ νὰ λαμβάνῃ φόρον παρ' αὐτῶν· (1)) λαβὼν τὰ γράμματα ὄχι μόνον τὰ κατεφρόνησεν, ἀλλ' ἔγεινε καὶ ἐπιμελέστερος εἰς ὀχύρωσιν τῆς ἀκροπόλεως. Ὁ δὲ Μπενέτος ἔχων διαφορὰν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του διότι τὸν εἶχε στερήσει 6000 χρυσία, τὰ ὁποῖα τὸν ἀνῆκον ἐκ τῶν δημοσίων τῆς Χίου φόρων, κατέφυγε πρὸς τὸν βασιλέα ζητῶν βοήθειαν κατὰ τοῦ ἀδίκου ἀδελφοῦ του τὴν ὁποίαν καὶ τῷ ὑπεσχέθη. (2)

Ἀφ' οὗ ἡτοιμάσθη ὁ στόλος μετὰ μεγάλης λαμπρότητος καὶ πομπῆς, διότι συνίστατο ἐξ 105 μεγάλων πλοίων, ἐξέπλευσεν ὁ Ἀνδρόνικος περὶ τὸ φθινόπωρον κατὰ τῆς Χίου. (1329) Ὁ Μαρτῖνος συνάξας ὀκτακοσίους στρατιώτας ἐκλείσθη ἐντὸς τῶν τειχῶν, ἀφ' οὗ ἐβύθισε καὶ τρία πλοῖα ἀῤῥαγμένα εἰς τὸν λιμένα διὰ νὰ μὴ πέσωσιν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Γραικῶν· ἀλλ' ἰδὼν τὰς μεγάλας πρὸς τὴν τειχομαχίαν παρασκευὰς τοῦ βασιλέως ἐφοβήθη μήπως ἀποτειχισθῇ πανταχόθεν, (ἀφ' οὗ μάλιστα ἐνεχείρισεν εἰς τὸν ἐχθρὸν ὁ Μπενέτος ἓν φρούριον πλησίον τοῦ ἄλλου ὅσον ἐντὸς βολῆς λίθου κείμενον) καὶ ἔστειλε πρέσβεις νὰ κάμωσι συνθήκας, ἀλλ' ἀποβληθεὶς παρέδωκεν ἑαυτὸν καὶ τὸν ςρατὸν εἰς τὴν ἀρέσκειαν τοῦ βασιλέως. Μόλις τὸν ἴδον οἱ Χῖοι αἰχμάλωτον καὶ ὥρμησαν παρόντος αὐτοῦ τοῦ βασιλέως νὰ τὸν

(1) Νικηφόρ. Γρηγορ. Βυζαντιν. Ἱστορ. σελ. 269.

(2) Καντακουζην. βυζαντιν. Ἱστορ: σελ. 227—239.

φονεύσωσιν, ἀλλ' ἐμποδίσθησαν παρὰ τοῦ μεγάλου Δομεστίκου. Ὁ βασιλεὺς ὀνειδίσας αὐτοῦ τὴν ἀνοησίαν ἐπρόσταξεν αὐτὸν μὲν νὰ ῥίψωσιν εἰς τὴν φυλακὴν, εἰς δὲ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς ὑπηρέτιδας ὅλας ἐσυγχώρησε νὰ πάρωσιν ὅσα ἔπιπλα καὶ σκεύη πολυτελῆ ἠδύναντο νὰ φέρωσιν, εἰς δὲ τοὺς δούλους νὰ σηκώσωσιν ὅσα ἠδύναντο στρώματα καὶ τάπητας καὶ τὰ πρὸς ὕπνον ἀναγκαῖα καὶ νὰ ὑπάγωσιν ὅπου ἤθελον. (1) Εἶπε καὶ εἰς τοὺς 800 στρατιώτας τοῦ Μαρτίνου ὅτι ἦσαν ἐλεύθεροι νὰ ἀναχωρήσωσιν ὅσοι ἤθελον, ἢ νὰ μείνωσι μισθοφόροι τοῦ βασιλέως· καὶ ἔμειναν οἱ πλεῖστοι. Ἀντήμειψε μετὰ ταῦτα τὸν Καλόθετον πλουσιοπαρόχως καὶ ἠλευθέρωσε τοὺς Χίους ἐκ πολλῶν δημοσίων φόρων, οἵτινες τοὺς κατεπίεζον. (2) Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων καλέσας τὸν Μπενέτον ὁ βασιλεὺς τὸν εἶπεν ὅτι θέλων νὰ τὸν ἀνταμείψῃ διὰ τὴν φιλίαν τὴν ὁποίαν τὸν ἔδειξε τὸν χαρίζει νὰ ἐξουσιάζῃ τὴν νῆσον, καὶ ἐκ μὲν τῶν 120,000 χρυσίων νὰ ἐξοδεύῃ ὅσα ἀναγκαιοῦσιν εἰς φυλακὴν τῆς νήσου, ἐκ δὲ τῶν ἐπιλοίπων νὰ λαμβάνῃ αὐτὸς μὲν τὸ ἥμισυ, ὁ δὲ βασιλεὺς τὸ ἄλλο ἥμισυ· ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι ἀβέβαιος πάντοτε ἡ τελευταία τοῦ ἀνθρώπου ἡμέρα ἐπεθύμει νὰ ὑπάρχῃ φρουρὰ γραικικὴ εἰς τὸ φρούριον, διὰ νὰ μὴ στερηθῶσι ποτὲ οἱ Γραικοὶ τὴν νῆσον ἀποθανόντος αὐτοῦ, ἔχοντες μάλιστα καὶ μακρινοὺς καὶ πλησιοχώρους ἐχθροὺς τοὺς ἐκ Δήλου Σπιταλιώτας. Ὅλοι ἐθαύμασαν τὸ γενναῖον καὶ μεγαλόδωρον τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ὁ Μπενέτος ἀπεκρίθη ὅτι ἤθελεν ἢ νὰ ἦναι ἀπόλυτος τῆς νήσου κυριάρχης, ἢ δὲν κατεδέχετο τοιαύτην μικρὰν ἀνταμοιβήν. Εἰς μάτην ἐζήτησεν ὁ αὐτοκράτωρ νὰ τὸν καταπείσῃ νὰ δεχθῇ τὰς προσφορὰς του δοὺς καὶ μίαν ἑβδομάδα καιρὸν διὰ νὰ σκεφθῇ τὸ πρᾶγμα ὡριμώτερον. Ὁ Μπενέτος ἐπέμενε πάντοτε εἰς τὰς ἀδίκους ἀπαιτήσεις του καταγελώμενος ὑπὸ πάντων ὡς μωρὸς καὶ

---

(1) Ὕστερον δὲ (1338) ἠλευθερώθη ὁ Μαρτῖνος ἐκ τῆς φυλακῆς διὰ μεσιτείας τοῦ Πάπα Βενεδέτου ΙΒ, καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Φιλίππου de valois, οἵτινες ἔγραψαν πρὸς Ἀνδρόνικον τὸν νεώτερον (Histoir de Constantinople sous les Emp franc. pag. 108.

μανιακός. Ὁ μέγας Δομέστικος ἐσυμβούλευσε τὸν βασιλέα νὰ συγκαλέσῃ συνέλευσιν καὶ νὰ προβάλῃ, παρόντων τῶν Λατίνων καὶ τοῦ ἐπισκόπου καὶ ὅλων τῶν παρεπιδημούντων ἐμπόρων, ἔτι δὲ τοῦ τότε ἄρχοντος τῶν Κυκλάδων νήσων Νικολάου Σανούτου ἐλθόντος εἰς τὴν Χίαν διὰ νὰ προσκυνήσῃ τὸν Ἀνδρόνικον, τὰς ἀνωτέρω δωρεὰς εἰς τὸν Μπενέτον, καὶ ἂν μὲν τὰς ἐδέχετο καλῶς· εἰ δὲ μὴ, νὰ ἦναι ὅλοι οἱ παρόντες κήρυκες καὶ μάρτυρες καὶ τῆς φιλοτίμου γενναιότητος (ἢ, καθ' ἡμᾶς, μᾶλλον βλακείας) τοῦ βασιλέως, καὶ τῆς ἀκρισίας καὶ παρανοίας τοῦ Μπενέτου. Ὑπήκουσεν ὁ βασιλεὺς καὶ συνήγαγεν ὅλους τοὺς προὔχοντας· ἀλλ' ὁ Μπενέτος ἐπέμενε σταθερῶς εἰς τὰ ζητηθέντα. Τότε ὅλοι τὸν κατεγέλων ὡς παράφρονα, ὁ δὲ βασιλεὺς πάλιν τὸν ἐπρόσφερε καὶ οἰκίας πολυτελεῖς εἰς τὸ Βυζάντιον, καὶ νὰ ἦναι εἷς ἐκ τῶν Συγκλητικῶν Ῥωμαίων, καὶ νὰ ἀπολαμβάνῃ ὅσα προνόμια ἔχαιρον οἱ εὐγενεῖς Ῥωμαῖοι, καὶ 20000 τέλος χρυσία ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῆς Χίου νὰ χαίρηται κατ' ἔτος! Ὁ Μπενέτος ἀκούσας ταῦτα ἔγεινεν ἔξω φρενῶν ὀμνύων καὶ καταρώμενος, ἐζήτησε τρία πλοῖα βασιλικὰ διὰ νὰ μεταβῇ πανοίκιος εἰς τὸν Γαλατᾶν, τὰ ὁποῖα λαβὼν καὶ ἐμβιβάσας ὅσην εἶχε περιουσίαν ἔφθασεν ἐκεῖ. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ὀχυρώσας τὸ φρούριον καὶ διατάξας τὰ τῆς Χίου ἀπέπλευσε πρὸς τὴν Φώκαιαν καὶ ἐκεῖθεν διέβη μετὰ καιρὸν εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν. Ἀλλ' ὁ Μπενέτος δὲν ἡσύχασεν· θέλων νὰ ἐκδικηθῇ κατέπεισε διὰ χρημάτων τοὺς τριηράρχας ὀκτὼ πλοίων ἐρχομένων ἐκ Γενούης, νὰ συνεκστρατεύσωσι μετ' αὐτοῦ κατὰ τῆς Χίου, ἐλπίζων νὰ τὴν κυριεύσῃ εὐκόλως διὰ τὴν ἀπουσίαν τῆς ναυτικῆς δυνάμεως. Μόλις ὅμως ἀπέβησαν οἱ στρατιῶταί του καὶ συγκροτηθείσης μάχης μετὰ τῶν Χίων ἐνικήθησαν κατὰ κράτος χάσαντες ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους. Οἱ λοιποὶ ἔφυγον κακὴν κακῶς· ὁ δὲ Μπενέτος παθὼν ἐπιληψίαν ἀπέθανεν εἰς ἓξ ἡμέρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

Οἱ Γενουήνσιοι ὁπλίζουσιν εἴκοσι ἐννέα πλοῖα. Φθάνει εἰς Γένουαν ὁ Δελφῖνος. Ὁ Βιγνόζος φθάνει εἰς τὴν Χίον. Κυριεύει τὸ φρούριον. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἀπαιτεῖ τὴν Χίον παρὰ τῆς Γενούης. Ὁ Ζυδὸς ἐκστρατεύει ἀνωφελῶς κατὰ τῆς Χίου. Πολιορκεῖται ἡ νῆσος ὑπὸ τοῦ Ἐνετοῦ Πισάνη (1352).

Ὀλίγους χρόνους μετὰ τὴν ἐν Χίῳ ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων ἡ Γένουα ἀρχίσασα ν' ἀναπνέῃ ἀπὸ τὰς ἐμφυλίους στάσεις καὶ ἀπὸ τοὺς αἰωνίους μετὰ τῶν ἔξω ἐχθρῶν πολέμους, οἵτινες τὴν κατεσπάραττον, ἐσκέπτετο ἤδη πῶς νὰ φέρῃ εἰς τὴν προτέραν ὑποταγὴν τῶν εὐγενῶν Γριμάλδη τὴν οἰκογένειαν, οἵτινες ἐμφωλεύσαντες εἰς τὸ Μόναχον καὶ εἰς τὴν Ῥοκαμπρούναν ἐφοβέριζον νὰ πολιορκήσωσιν αὐτὴν τὴν μητρόπολιν, τὴν Γένουαν. Συναθροισθέντες λοιπὸν εἰς συμβούλιον οἱ πλουσιώτεροι ἐκ τῶν ἰδιωτῶν καὶ εὐγενῶν ἀπεφάσισαν διὰ τὸ κοινὸν συμφέρον νὰ ὁπλίσωσιν ἐξ ἰδίας δαπάνης 29 τριήρεις (διότι τὸ θησαυροφυλάκιον τῆς Γενούης ἦτο ἐξηντλημένον) καὶ ἐφοδιάσαντες διὰ μηχανῶν καὶ ὅλων τῶν ἀναγκαίων ὅπλων νὰ παραδώσωσι τὴν ἡγεμονίαν εἰς τὸν Σίμωνα Βιγνόζον, ἄνδρα γενναῖον καὶ δημοτικόν. Συγχρόνως εἶχε φθάσει εἰς τὴν Γένουαν ὁ ἐκ Βιέννης Ἰγγιβέρτος ἢ Οὐμβέρτος Δελφῖνος μετὰ πέντε Ἐνετικῶν πλοίων διακηρύττων ὅτι ἔμελλε νὰ ὑπάγῃ νὰ λύσῃ ἓν τάγμα τὸ ὁποῖον εἶχε τάξει εἰς τὸν τάφον τοῦ Σωτῆρος. Ἔπειτα ὅμως ἐφανερώθη ὅτι δὲν εἶχεν ἔλθει διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, ἀλλὰ παρακινούμενος ἀπὸ τὸ ἱπποτικὸν πνεῦμα ἐκείνου τοῦ αἰῶνος, τὸ ὁποῖον ἐνέπνεεν ἐπιθυμίαν ἀλλόκοτον νὰ κυριεύωσι τὰς μικρὰς τῶν τότε ἀσθενῶν Γραικῶν καὶ Τούρκων χώρας. Κατ' ἐξοχὴν δὲ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν Χίον, τὴν ὁποίαν οἱ Ἐνετοὶ εἶχον πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ διὰ χάριν τοῦ ἐμπορίου, μάλιστα δὲ ὑπὸ φόβου μήπως τὴν κυριεύσωσί ποτε οἱ ἀντίζηλοί των Γενουήν-

σιοι. (1) Ἐπιθυμοῦντες ὅμως καὶ οὗτοι νὰ τὴν κυριεύσωσι καὶ νὰ ἐκδικηθῶσι τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου ὡς βοηθήσαντα τοὺς Ἑνετοὺς εἰς κατάκτησιν τῆς Τηνέδου, ἐλεύθεροι ἤδη ὄντες καὶ τῶν ἐσωτερικῶν ταραχῶν, ἐπρόσταξαν τὸν Βιγνόζον νὰ ὑπάγῃ νὰ τὴν ὑποτάξῃ, (2) ἀφ' οὗ ὑπεχρεώθη ἡ Δημοκρατία νὰ ἐξοφλήσῃ τοὺς καταβαλόντας τὰ χρήματα πληρόνουσα ἀναλόγως εἰς καθέκαστον τὸν τόκον τοῦ κατατεθέντος ἀργυρίου, προϊόντος τοῦ χρόνου. Ἀπέπλευσε ταυτοχρόνως καὶ ὁ Δελφῖνος, ὅστις ἀπαντήσας παρὰ τὴν Εὔβοιαν τὸν Σίμωνα (3) ἐσπούδασε διὰ δωροδοκίας νὰ τὸν καταπείσῃ νὰ στρέψῃ ἀλλαχοῦ τὸν στόλον ὑποσχεθεὶς εἰς αὐτὸν μὲν 10,000 φλωρίων, εἰς δὲ τοὺς κτήτορας τῶν πλοίων 30,000 χρυσῶν σκούδων εἴτε εἰς μετρητά, εἴτε εἰς γαίας, εἴτε εἰς πολυτίμους λίθους πληρωτέων· ἀλλ' ὁ Σίμων Βιγνόζος καταφρονήσας τὰς προσφοράς του ἐγκαθωρμίσθη εἰς τὴν Χίον. (τῇ 14 Ἰουνίου 1346) Πάραυτα ἔστειλε κήρυκα νὰ ἀγγείλῃ εἰς τοὺς ἄρχοντας τῆς νήσου ὅτι « οἱ Ἑνετοὶ ἐπαπειλοῦσι τὴν Χίον, ἀλλ' ἐμποδιζόμενοι ἀπὸ τὰς μετὰ τῶν Γραικῶν συνθήκας των ἔστειλαν δολίως τὸν Δελφῖνον νὰ τὴν ὑποτάξῃ κρύπτοντες ὑπ' ἄλλον ἐνεργὸν τὰ δόλια καὶ ὕπουλά των φρονήματα· ὅτι αὐτὸς ἀπεστάλη νὰ ἀποτρέψῃ ἐκ μέρους τῆς Γενούης τοιαύτην ὕβριν καὶ νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν νῆσον, τὴν ὁποίαν οἱ αὐτοκράτορες εἶχαν δώσει πρότερον εἰς αὐτοὺς διὰ τὰς μεγάλας καὶ παλαιὰς ἐκδουλεύσεις των. Ἐπρόσθεσε νὰ τοὺς εἴπῃ ὅτι » εἶναι πρόθυμος νὰ στείλῃ αὐτὸς ἄνθρωπον πρὸς τὴν αὐτοκρατόρισσαν νὰ λάβῃ τὴν συγκατάθεσίν της, νὰ μὴ φοβηθῶσιν ἀλλὰ νὰ τὸν ἀφήσωσι νὰ ἀποβιβάσῃ εἰρηνικῶς τὸν στρατὸν, » εἰ δὲ μὴ, ὅτι ἔχει σκοπὸν ἐὰν ἐναντιωθῶσι νὰ θύσῃ καὶ να ἀπο-

(1) Carlo Varese storia della repubblica di Genova vol. II. pag. 54, 250.

(2) Ὅθεν πλανᾶται ὁ Χαλκοκονδύλης λέγων ὅτι ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἔγεινεν ἐκ μόνης προαιρέσεως τῶν πολιτῶν τῆς Γενούης· « οὔς (λέγει) οὔτε ἡ πόλις ἐξέπεμψεν ἐπὶ τὴν τῆς πόλεως καταστροφὴν, οὔτε κοινῇ ὑπὸ τῶν τελῶν ἐξεπέμφθησαν, ἀλλ' « αὐτοὶ ὡρμημένοι. » (Βυζαντιν. Ἱστορ. Ἀπόδ. σελ. 278).

(3) Foglietta degli uomini chiari della Liguria (Genova 1579) σελ. 28.

» λέση τὴν νῆσον διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου » Ὁ φρούραρχος καὶ οἱ προὔχοντες ἀπέστειλαν κακὴν κακῶς τὸν κήρυκα προστάξαντες νὰ εἴπῃ εἰς τὸν ἀρχηγὸν « ὅτι δὲν ἔχουσι χρείαν οὐδε» μιᾶς βοηθείας, νὰ ἀφήσῃ πάρευτα τὴν νῆσον, καὶ νὰ φαίνηται » ἤπιος καὶ φιλάνθρωπος πρὸς τοὺς φιλανθρωπίας ἔχοντας χρείαν » ὄχι ὅμως πρὸς τοὺς Γραικούς. » (1) Ἡ ἀπόκρισις αὐτὴ ἦτο γενναία καὶ ἀξία τῶν παλαιῶν ἡρώων τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ᾽ ὄχι καὶ ἀνάλογος τῆς θέσεως τῆς Χίου. Ὁ Σίμων ὀργισθεὶς ἀπεβίβασε τὸν στρατὸν τῇ ἐφεξῆς ἡμέρᾳ· ὑψώσας δὲ τὰς μηχανάς του ὅλας καὶ σκάψας ὑπονόμους ἔκαμεν ἔφοδον εἰς τὸ τεῖχος, πλὴν οἱ Χῖοι τὸν ἀπέκρουσαν γενναίως φονεύσαντες πεντακοσίους ἐχθρούς. Οἱ Γενουήνσιοι μετὰ ταύτην τὴν ἀποτυχίαν ἐστράφησαν πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου, τῆς ὁποίας ὑποτάξαντες ἐντὸς τεσσάρων ἡμερῶν τὰ τέσσαρά της λοιπὰ μικρὰ φρούρια (2) ἐπανῆλθον ἔμπροσθεν τῶν τειχῶν. Βλέποντες ὅμως ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ τὰ κυριεύσωσι δι᾽ ἐφόδου ἀνήγειραν τεῖχος ὑψηλότερον τοῦ ἐχθρικοῦ, τοῦτο δὲ περιέκλεισαν καὶ διὰ θαλάσσης πήξαντες σειρὰν ξύλων ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἰσιδώρου μέχρι τοῦ στομίου τοῦ λιμένος ἐκτεινομένων. Οἱ Χῖοι στερηθέντες ἐντὸς ὀλίγου διὰ τὸν πανταχόθεν περιτειχισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν καὶ μὴ βλέποντες καμμίαν βοήθειαν ἐκ μέρους τῶν Γραικῶν, (3) παρεδόθησαν τῇ 13 Σεπτεμβρίου ἐπὶ ταῖς ἑπεξῆς συνθήκαις.

---

(1) Carlo Varese storia della republ. di Genov.

(2) Τούτων τῶν ἐχυρῶν περιβόλων φαίνονται ἀκόμη τὴν σήμερον εἰς τινα μέρη τῆς Χίου ἴχνη τινα ἀνεπαίσθητα. Περὶ δὲ τῶν κατὰ τὰ Ἁρμόλια καὶ Βολισσὸν (χωριὰ τῆς Χίου) παλαιῶν φρουρίων, τῶν ὁποίων ὑπάρχουσιν ἀκόμη ἀκραιφνῆ τὰ ἐρείπια, λέγομεν ἀλλαχοῦ.

(3) Ἤθελε μὲν ἡ Αὐτοκρατόρισσα Ἄννα νὰ βοηθήσῃ τὴν Χίον κατὰ τὸν Καντακουζηνὸν, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο δι᾽ ἔλλειψιν χρημάτων καὶ ἀνδρῶν οἵτινες ἦσαν κλεισμένοι εἰς τὰς φυλακάς! τέλος κατώρθωσε νὰ συνάξῃ μερικὰ πλοιάρια, καὶ νὰ ὀνομάσῃ ἀρχηγὸν αὐτῶν Φακεωλάτον τινα διὰ νὰ εἰσάξῃ μόνον σῖτον εἰς τὸ φρούριον καὶ ὄχι νὰ πολεμήσῃ, ἀλλ᾽ οὗτος μαθὼν καθ᾽ ὁδὸν τὴν ἅλωσιν τῆς Χίου ἐπέστρεψεν ὀπίσω! Εἰς τοιαύτην ἐλεεινὴν θέσιν εὑρίσκετο τότε ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία!

Α'. Νὰ ἀπολαμβάνωσιν ὅλας τὰς τιμὰς τῆς Γενουηνσίου πολιτογραφήσεως.

Β'. Οἱ δημόσιοι φόροι καὶ ἡ ἐκλογὴ τῶν ἀρχόντων καὶ ἡ πολιτικὴ κυβέρνησις νὰ ἦναι εἰς χεῖρας τῆς Δημοκρατίας.

Γ'. Ἡ ὑπερτάτη ἀρχὴ νὰ ἀνήκῃ εἰς τὸν αὐτοκράτορα. (1)

Ἀφ' οὗ ἄφησεν ἱκανὴν φρουρὰν ἐξέπλευσεν ὁ Βιγνόζος μετὰ 14 πλοίων διὰ νὰ κυριεύσῃ τὴν Μιτυλήνην καὶ τὴν Φώκαιαν πλὴν ἠναγκάσθη πάλιν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Χίον ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν στασιασάντων καὶ ἤδη μὴ πειθομένων πλέον στρατιωτῶν του, οἵτινες πάραυτα ἤρχισαν νὰ λεηλατῶσι τὰ κτήματα τῶν Χίων. Ὁ Βιγνόζος θέλων νὰ ἐμποδίσῃ ὅσα κακὰ ἀποτελέσματα ἠδύναντο νὰ ἐπιφέρωσιν αἱ τοιαῦται ἁρπαγαὶ καὶ μάλιστα εἰς λαὸν νεωστὶ κατακτηθέντα ἐκήρυξεν ὅτι ὅστις ἤθελεν ἁρπάσει καὶ ἕναν μόνον βότρυν σταφυλῆς ἤθελε μαστιγωθῆ ὡς δοῦλος ὅστις δὲν ἐξεύρει νὰ νικήσῃ τὰ πάθη του. Ὅλοι τρομάξαντες καὶ γνωρίζοντες τὴν δικαιοσύνην καὶ αὐστηρότητα τοῦ στρατηγοῦ ὑπήκουσαν· μόνος ὁ υἱὸς τοῦ Βιγνόζου δυσανασχετῶν νεανικώτερον πῶς νὰ θεωρῆται ἔγκλημα δι' ἕνα Γενουήνσιον εἰς τὴν Χίον ὅ,τι δὲν ἤθελε θεωρεῖσθαι ὡς τοιοῦτον εἰς τὴν Γένουαν δι' ἕνα Χῖον, ἔκοψεν ὥριμον σταφυλὴν καὶ τρώγων περιέφερεν εἰς τὸ μέσον τῶν στρατιωτῶν. (2) Μόλις τὸ ἔμαθεν ὁ πατήρ του καὶ εὐθὺς ἐπρόσταξε καταφρονήσας ὅλας τὰς δεήσεις Γραικῶν τε καὶ Γενουΐτῶν νὰ δέσωσι τὸν υἱόν του καὶ ῥαβδίζοντες νὰ τὸν περιφέρωσι μὲ μικρὰ βήματα διὰ μέσου τῆς πόλεως. Προηγεῖτο δὲ καὶ κήρυξ φωνάζων « τοιουτοτρόπως τιμωροῦνται » οἱ κλέπται ἑνὸς φιλικοῦ λαοῦ. » Δὲν ηὐχαριστήθη δὲ νὰ φανῇ δίκαιος καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν υἱόν του τοῦ νόμου ἐκτελεστής, ἀλλ' ἐπρόσταξε νὰ διαμοιρασθῶσι καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του πεντακόσια δουκάτα πρὸς προῖκα εἰς τὰ πτωχὰ κοράσια τῆς Χίου πρὸς

(1) Νικηφόρ. Γρηγορ. σελ. 480—Καντακουζην. σελ. 681—Muratori annali d' Italia vol. viii σελ. 192.

(2) Foglietta della redubl. di Genov. σελ. 23—Serra storia della antica Liguria vol. II. σελ. 307.

ἀποζημίωσιν τῶν λεηλατηθέντων. Διατάξας τοιουτοτρόπως τὰ πράγματα τῆς νήσου ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Γένουαν ὅπου καὶ ἔφθασεν ἐν θριάμβῳ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Νοεμβρίου μηνός.

Ἡ εἴδησις τῆς ἁλώσεως τῆς Χίου παρὰ τοῦ Βιγνόζου ἐπροξένησεν ἐπανάστασιν εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἡ Ἄννα, ἥτις ἐβασίλευε τότε διὰ τὴν νηπιότητα τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Παλαιολόγου, ἔστειλε Πρέσβεις πρὸς τὴν Γένουαν νὰ ζητήσωσι παρὰ τῆς Συγκλήτου τὴν νῆσον κατὰ τὰς σπονδὰς καὶ τοὺς ὅρκους τοὺς ὁποίους εἶχε κάμει μετὰ τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων. Ἡ Γερουσία ἀπεκρίθη πανούργως ὅτι ζητεῖ μὲν δίκαια πράγματα ὁ βασιλεὺς, πλὴν δὲν κρατεῖται ἡ νῆσος ἐκ θελήσεώς της οὐδὲ ἐκ ψήφου τῆς βουλῆς, ἀλλ' ὅτι εὐγενεῖς τινες ἐξ ἰδίας προαιρέσεως κατασκευάσαντες δι' ἰδίας δαπάνης στόλον τὴν ἐκυρίευσαν, τούτους δὲ δὲν δύναται κατὰ τὸ παρὸν νὰ βιάσῃ ἐπειδὴ ἀπαιτοῦνται καὶ χρήματα πολλὰ καὶ ἑτοιμασία πολλὴ, ὅτι ὅμως προϊόντος τοῦ χρόνου θέλει φροντίσει ν' ἀποδοθῇ ἡ νῆσος εἰς τὸν Βασιλέα. Καὶ διὰ νὰ βεβαιώσωσι περισσότερον τὸν αὐτοκράτορα ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν Ἑρμίνιον Ἰάκωβον καὶ τὸν Πινέλον Ἀνταρῶ· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἐπέμενεν ἢ νὰ τοῦ προσδιορίσωσι τὸν καιρὸν καθ' ὃν ἔμελλε νὰ ἀποδοθῇ ἡ νῆσος, ἢ νὰ μή τον ἐκλάβωσιν ὡς ἐπίορκον ἐὰν ἤθελε ἐπιχειρήσει νὰ ἐλευθερώσῃ διὰ τῶν ὅπλων τὴν νῆσον. Μετὰ πολλὰς φιλονεικίας ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς συνησθάνετο τὴν ἰδίαν ἀδυναμίαν ἥτις δέν τον ἐσυγχώρει νὰ τολμήσῃ τι ἄξιον λόγου, ἔγειναν αἱ ἐφεξῆς συμφωνίαι·

Α'. Νὰ κρατῶσιν οἱ κατακτηταὶ τῆς νήσου τὴν πόλιν καὶ νὰ ἀπολαμβάνωσι τὰ εἰσοδήματά της πληρόνοντες εἰς τὸν βασιλέα 12000 φλωρία κατ' ἔτος, καὶ νὰ ὑψόνωσι βασιλικὴν σημαίαν ἐντὸς τῆς πόλεως.

Β'. Νὰ χειροτονῆται ὁ ἀρχιερεὺς παρὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας, νὰ εὐφημῶσι τοὺς βασιλεῖς τὰ Σάββατα κατὰ τὴν συνήθειαν καὶ νὰ τοὺς μνημονεύωσιν οἱ ἱερεῖς εἰς τὰς ἱεροτελεστίας ἀνεμποδίστως.

Γ'. Τὸ λοιπὸν μέρος τῆς νήσου καὶ τὰ φρούρια καὶ τὰ χωρία καὶ οἱ ἐν τῇ πόλει κατοικοῦντες Γραικοὶ νὰ κυβερνῶνται ὑπὸ τοῦ Βασιλέως στέλλοντος ἔπαρχόν τινα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.

Δ'. Νὰ ἐπιστρέψωσι μετὰ δέκα ἔτη τὴν νῆσον εἰς τὸν βασιλέα, καὶ

Ε'. Ἐὰν ἤθελε συμβῇ διαφορά τις Γραικοῦ πρὸς Γραικὸν νὰ κρίνωνται παρὰ τοῦ ἀρχιερέως τῶν Γραικῶν, εἰ δὲ ἤθελε συμβῇ Γραικοῦ πρὸς Λατῖνον ἢ Λατίνου πρὸς Γραικὸν νὰ συνέρχωνται οἱ δύω διοικηταὶ καὶ νὰ θεωρῶσι τὴν ὑπόθεσιν. (1)

Εἰς ταύτας τὰς συνθήκας, αἵτινες ὡς πρὸς τὴν κατάστασιν τοῦ αὐτοκράτορος δὲν ἤθελαν εἶναι πολλὰ ἄτιμοι, ἠναντιώθησαν φανερὰ ὅ,τε Βιγνόζος καὶ οἱ λοιποὶ δορικτήτορες τῆς Χίου Γενουήνσιοι παρακινούμενοι εἰς τοῦτο κρυφίως παρὰ τῆς Γερουσίας, ἥτις ὡς συναινέσασα ἐξ ἀρχῆς εἰς ταύτην τὴν ἐκστρατείαν ἀπεδοκίμαζε μόνον ἐξωτερικῶς τὸ ἐπιχείρημα τῶν διὰ νὰ ἀπατήσῃ ὡς καὶ ἠπάτησε τὸν Γραικὸν αὐτοκράτορα. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐν ᾧ διέτριβον ἔτι εἰς τὴν Γένουαν τοῦ βασιλέως οἱ πρέσβεις, Ζυβός τις, ὁ ἰσχυρότερος ἐξ ὅσων Χίων εἶχον καταφύγει εἰς Φώκαιαν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πατρίδος των, ἔγραψε πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ πρῶτον μὲν ἐζήτει συγχώρησιν διὰ τὴν παράδωσιν τοῦ φρουρίου, ἑπομένως τὸν παρεκάλει νὰ μὴ παραιτήσῃ τὴν νῆσον, ἀλλὰ νὰ τὸν δώσῃ μικρὰν βοήθειαν διὰ νὰ τὴν μετακυριεύσῃ. Ὁ Βασιλεὺς ἐπῄνεσε τὴν προθυμίαν του, τὸν ἐπρόσταξεν ὅμως νὰ ἀναβάλῃ τὸ πρᾶγμα, ἕως ὅτου ἐπιστρέψωσιν οἱ πρέσβεις ἐκ τῆς Γενούης, νομίζων ἀνάρμοστον ἐν ᾧ ἔστελλε πρέσβεις περὶ εἰρήνης νὰ κάμνῃ ἐκστρατείας. Ἀλλ' ὁ Ζυβὸς χωρὶς νὰ προσμείνῃ τὴν βοήθειαν, συνάξας ὅσους Γραικοὺς ἠδυνήθη, ἔπλευσεν εἰς τὴν Χίον, καὶ συγκροτήσας μάχην μετὰ Γενουΐτῶν τοὺς ἐνίκησε καὶ τοὺς ἔκλεισεν εἰς τὸ φρούριον φονεύ-

(1) Κανταχουζην. Βυζαντ. Ἱστορ. Σελ. 748—750.

σας πολλοὺς καὶ πληγώσας καὶ αὐτὸν τὸν στρατηγόν. Κατὰ κακὴν ὅμως τύχην ἔπλεον δύω πλοῖα Γενουήνσια παρὰ τὴν Χίον διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ Ἀνδρέα Πετρίλη. Οὗτος ἀκούσας ὅτι οἱ ὁμόθρησκοί του ἐπολιορκοῦντο παρὰ τοῦ Ζυβοῦ ἀπεβίβασε τοὺς ἀνθρώπους του διὰ νὰ τοὺς βοηθήσῃ. Συνεκροτήθη δευτέρα μάχη καὶ πάλιν ἐνίκα ὁ Ζυβός· ἀλλ᾽ ἀγωνιζόμενος γενναίως καὶ ἀπερισκέπτως ἀπέθανε πληγωθεὶς ὑπὸ βέλους, τὸ ὁποῖον ἰδόντες οἱ Φωκαεῖς αὐτοὶ μὲν ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Φώκαιαν, οἱ δὲ Γε νουῖται ἔμειναν πάλιν ἐλεύθεροι κυριάρχαι τῆς νήσου, καὶ τὸ χειρότερον ἔλαβον τὸ δικαίωμα νὰ ἀθετήσωσιν ὅσα ὅρια εἶχε στέσει εἰς τὴν κυριαρχίαν των ὁ αὐτοκράτωρ διὰ τῶν γενομένων συνθηκῶν. (1)

Ἀλλὰ δὲν παρῆλθον ὀλίγοι χρόνοι καὶ οἱ Ἐνετοὶ, ἐχθροὶ ἄσπονδοι τῶν Γενουηνσίων, ἰδόντες ὅτι οἱ ἀντίζηλοί των ἀπελάμβανον σχεδὸν μόνοι τὸ ἐμπόριον τοῦ Εὐξείνου πόντου ἔχοντες ἀποικίας εἰς τὴν Χίον εἰς τὸ πέραν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τὴν Θεοδοσίαν τῆς ταυρικῆς Χερσοννήσου ἐπεχείρησαν νὰ τοὺς κτυπήσωσιν εἰς αὐτὰς αὐτῶν τὰς ἀποικίας. (2) Ὅθεν ἔστειλαν τὸν Νικόλαον Πισάνην δόντες εἴκοσι πλοῖα νὰ πολιορκήσῃ πρώτην τὴν Χίον. Οἱ Γενουήνσιοι, οἵτινες τότε εἶχαν φθάσει εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως, ἐλεύθεροι ὄντες στάσεων καὶ ἐμφυλίων ταραχῶν, ἀπέστειλαν 64 πλοῖα καὶ στρατηγὸν τὸν Παγανῖνον Δωρίαν, ὅστις φθάσας ἔμπροσθεν τῆς Χίου ἐδίωξε κακὴν κακῶς τὸν Πισάνην μόλις δυνηθέντα νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Χαλκίδος. Πρὶν τελειώσῃ ἀκόμη ὁ χειμὼν οἱ Γενουήνσιοι ναυμαχήσαντες μετὰ τοῦ Ἐνετοκαταλανικοῦ στόλου πρὸ τοῦ

(1) Καντακουζην. Βυζαντιν. Ἱστορ. σελ. 748—750.

(2) Συγχρόνως (1352) ἢ ὀλίγον πρότερον συνέβη ναυμαχία μεταξὺ Ἐνετῶν καὶ Γενουηνσίων εἰς τὴν ὁποίαν οὗτοι ἐκ δεκατεσσάρων πλοίων φορτωμένων πραγματείας καὶ στρατηγουμένων ὑπὸ τοῦ Νικολάου Μαγνέρη ἔχασαν δέκα, τὰ δὲ τέσσαρα ἐσώθησαν εἰς τὴν Χίον. Ὁ τῆς Χίου τότε ὑπατεύων Φίλιππος Δωρίας ὁπλίσας ἐν τῷ ἅμα ἐννέα τριήρεις ἐπῆγε καὶ ἐκυρίευσε δι᾽ ἐφόδου. διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Ἐνετοὺς, τὴν Εὔβοιαν. (Histoire de Constantin, sous les empereurs françois pag. 134.)

Βυζαντίου, ὅπου συνεπολέμησαν καὶ δέκα γραικικὰ πλοῖα κατ' αὐτῶν, τὸν κατετρόπωσαν διαφθείραντες 36 ἐχθρικὰ πλοῖα. Μετὰ τὴν ἧτταν ταύτην τῶν Ἐνετῶν μὴ δυνάμενοι οἱ Γραικοὶ νὰ πολεμῶσι πρὸς τοσοῦτον τρομεροὺς ἐχθροὺς ἠναγκάσθησαν νὰ ὑπογράψωσι (τῇ 6 Μαΐου 1352) συνθήκην ἀτιμοτάτην, δι' ἧς οἱ νικηταὶ ἐλάμβανον τὸ μονοπώλιον τοῦ ἐμπορίου καὶ δυνάμει τῆς ὁποίας μόνη ἡ ἐν Πέρᾳ Γενουήνσιος ἀποικία εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐμπορεύηται εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον.(1)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

Κατὰ τίνα τρόπον συνέστη ἡ ὀνομασθεῖσα Μονάς; Πῶς ἔγειναν οἱ Ἰουστινιάνοι κυριάρχαι τῆς Χίου; Πολίτευμα τῶν Ἰουστινιάνων, καὶ βάρβαρος τρόπος τοῦ τιμωρεῖν. Συνωμοσία τῶν Χίων κατὰ τῶν Ἰουστινιάνων, οἵτινες ἀναγορεύονται παρὰ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου κυριάρχαι τῆς Χίου. Νέαι ταραχαὶ εἰς τὴν Χίον. Μωαμεθανοὶ μεταμορφωταί.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Βιγνόζου οἱ κτήτορες τῶν πλοίων παρεκάλεσαν τὴν Δημοκρατίαν νὰ τοὺς πληρώσῃ δι' ὅσα ἐδαπάνησαν κατὰ τὴν ἐκστρατείαν, ἀλλ' αὐτὴ μὴ δυναμένη νὰ πληρώσῃ τόσα χρήματα τοὺς ἐπρόβαλε νὰ τοὺς πληρώσῃ ἐντὸς 29 ἐτῶν 300,004 σκοῦδα, (1) ἐν τῷ μεταξὺ δὲ νὰ ἀπολαμβάνωσι τὰ εἰσοδήματα τῆς νήσου Χίου, ἐπὶ συμφωνίᾳ ἂν ἡ Δημοκρατία δὲν πληρώσῃ τὴν ῥηθεῖσαν δαπάνην ἐντὸς τοῦ ὑποσχεθέντος καιροῦ, οἱ δανεισταὶ νὰ χαίρωνται τὴν ἐπικαρπίαν τῆς νήσου; κυβερνῶντες μὲν αὐτοὶ πλὴν γνωρίζοντες παμβασιλέα τὴν Γένουαν καὶ ἀποδιδόντες εἰς αὐτὴν τὸ λεγόμενον *αἵματος δικαίωμα* (jus sanguinis) Τὸ σῶμα τῶν δανειστῶν τούτων

---

(1) Καντακουζην. αὐτόθ. σελ. 667—Rampoldi annali musulm. vol. x pag. 62. καὶ nota 15, σελ. 383—Sismondi hist. des républ. italiennes du moyen âge vol. iv pag. 318—320.

(1) Τὸ Α. χειρόγραφον λέγει μόνον εἴκοσι ἔτη, καὶ συμπεσοῖ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐξόδων εἰς 203,000 λίρας πρὸς 7000 τὸ καθέκαστον πλοῖον.

ὠνομάσθη *Μονὰς* (mauna) ἢ παρὰ τὴν Ἑλληνικὴν λέξιν μόνος ὡς ἓν καὶ μόνον σῶμα συνιστῶσα, ἢ παρὰ τὴν Γενουήνσιον mona, ἥτις σημαίνει ἕνωσιν πολλῶν εἰς μιᾶς θελήσεως σύμφωνον ἐκτέλεσιν. Αἱ πολλαὶ οἰκογένειαι, αἵτινες ἐσχημάτιζον τὴν χιακὴν μονάδα ἐσυμφώνησαν ἑνωθεῖσαι νὰ συστήσωσι μίαν μόνην οἰκίαν καὶ νὰ τὴν ὀνομάσωσιν Ξενοδοχεῖον τῶν Ἰουστινιάνων. (1) (Albergo degli Jiustiniani)· παρεκινήθησαν δὲ εἰς τοῦτο μέρος μὲν διὰ τὰ κοινὰ συμφέροντα καὶ τὴν μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουσαν συγγένειαν, μέρος δὲ ἐξ ἑκουσίας ἐκλογῆς καὶ ἀποφάσεως. Ἤρχοντο μετὰ ταῦτα καὶ κατεγράφοντο πολλαὶ οἰκογένειαι εἰς τοῦτο τὸ ξενοδοχεῖον ἀναχωροῦσαι ἐκ τῆς μητρίδος γῆς. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως παρῆλθε καὶ ἡ προθεσμία, καθ' ἣν ἡ Δημοκρατία εἶχε συμφωνήσει νὰ πληρώσῃ τὰ καταβληθέντα χρήματα εἰς τοὺς Μονεῖς ἢ Μαονεῖς (Maonesi), καὶ ἐπειδὴ ἔπασχεν ἔλλειψιν τὸ θησαυροφυλάκιον τοὺς παρεχώρησε κατὰ τὴν συνθήκην ὅλην τὴν νῆσον. Οἱ Ἰουστινιάνοι ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατώρθωσαν εἴτε διὰ χρημάτων εἴτε διὰ διαδοχῆς εἴτε δι' ἄλλων νομίμων τίτλων νὰ λάβωσι μόνοι εἰς χεῖρας τὴν τῆς νήσου κυριαρχίαν. Τούτου δὲ γενομένου ὅλοι οἱ Ἰουστινιάνοι οἱ κατοικοῦντες τὴν Γένουαν (ἐκτὸς δύω οἰκογενειῶν τῆς τοῦ Νίγρου καὶ τοῦ Οὐγέτη) ἑκατὸν περίπου ὄντες τὸν ἀριθμὸν μετεκομίσθησαν εἰς τὴν Χίον. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν πλουσιώτατοι καὶ ἐνησμενίζοντο εἰς τὸ ὡραῖον τῆς νήσου

---

(1) Οἱ Ἰουστινιάνοι οὗτοι ἦσαν κατά τινας ἀπόγονοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ὅταν ἀνέβη ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ Τιβέριος (ἔτη 720. Α. Χ.) τρεῖς ἀδελφοὶ ὀνομαζόμενοι Ἀγγελῖνος Ἰουστινιανὸς, Μάρκος καὶ Πέτρος διωχθέντες παρ' αὐτοῦ κατέφυγον ὁ μὲν πρῶτος εἰς τὴν Βενετίαν, ὁ δὲ δεύτερος εἰς τὴν Γένουαν καὶ ὁ τρίτος εἰς τὴν Φλωρεντίαν. Οἱ ἐν Βενετίᾳ Ἰουστινιάνοι ἐπληθύνθησαν, ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς τὸν ἐν Χίῳ γενόμενον λοιμὸν (1171) ἀπέθανον ὅλοι, διότι ὅλοι πλὴν ἑνὸς ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν, (Sabellic. hist. Venet. decad. I. lib. vii. σελ. 111,) ὁ Πάπας Ἀλέξανδρος διὰ νὰ μὴ χαθῇ ἡ γενεὰ ἐσυγχώρησεν εἰς τὸν μοναχὸν Νικόλαον Ἰουστινιάνον, τὸν μόνον ἐναπομείναντα ἐκ ταύτης τῆς οἰκογενείας, νὰ ὑπανδρευθῇ· ἃ τοιουτοτρόπως ηὔξησε πάλιν ἡ οἰκογένειά των. Ὁ εἰς Γένουαν καταφυγὼν Ἰουστινιάνος ἔδωκεν ἀρχὴν εἰς τὴν πολυάριθμον οἰκογένειαν τῶν Ἰουστινιάνων περὶ τῶν ὁποίων ἐφεξῆς θέλομεν ὁμιλήσει πλατύτερον καὶ οἵτινες κατῴκησαν εἰς τὴν Χίον. Περὶ δὲ τοῦ ἐν Φλωρεντίᾳ συσταθέντος δὲν γνωρίζομεν τίποτε. (Ἱερών. ἱστορ. Χίου.)

κλίμα ἔκτισαν οἴκους πολυτελεῖς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν τειχῶν καὶ ἐπλούτισαν τὴν χώραν διὰ ἐργοστασίων καὶ πολλῶν ἄλλων κοινωφελῶν καταστημάτων, περὶ τῶν ὁποίων κατωτέρω θέλει γίνει πλατύτερος ὁ λόγος. Διὰ νὰ μὴν ἀποξενωθῶσι δὲ παντάπασιν ἀπὸ τὴν πατρίδα των ἐπήγαινον πολλάκις εἰς τὴν Γένουαν, καὶ ὄχι μόνον ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν πολιτικὴν κυβέρνησιν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν εὐγενῶν Γενουηνσίων ὑπανδρεύοντο καὶ γαίας ἠγόραζον φροντίζοντες, ἂν ποτε ἤθελαν ἐξωσθῇ ἐκ τῆς Χίου, νὰ τὰς εὕρωσιν ἐκεῖ οἱ ἀπόγονοί των.

Πρῶτον διήρεσαν οἱ Μαονεῖς τὴν Χίον εἰς δώδεκα νομοὺς καὶ ἔστειλον δώδεκα ἄρχοντας νὰ τοὺς διοικῶσιν, οἵτινες ὠνομάζοντο *Λογαριασταὶ* ὡς ἐπιμελούμενοι τῆς συλλογῆς τῶν εἰσοδημάτων ἑκάστου νομοῦ. Εἴτε ὅμως ἐκ πατριωτισμοῦ καὶ μετριότητος παρακινούμενοι εἴτε ἐκ πολιτικῆς συνέσεως φοβούμενοι μήπως ἀποξενωθῶσιν ἀπὸ τὴν Γένουαν ἐδέχοντο πάντοτε τὸν παρὰ ταύτης στελλόμενον Ὕπατον νὰ προεδρεύῃ τῆς Δωδεκάδος· ἡ δὲ Γένουα ηὐχαριστεῖτο καὶ εἰς τὴν μικρὰν ταύτην ὑπεροχήν, ἥτις ἦτο μᾶλλον κατὰ τὸ φαινόμενον παρὰ πραγματική, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ ἔχῃ εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος λιμένα ἀσφαλῆ, ὅστις νὰ ἦναι ἡ κλίμαξ τοῦ μετὰ τῆς ἀνατολῆς ἐμπορίου της. Ὁ Ὕπατος οὗτος εἶχε μὲν μεγαλήτερα δικαιώματα τῶν δώδεκα, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποφασίζῃ περὶ μεγάλων πραγμάτων χωρὶς νὰ ἐρωτήσῃ τὴν γνώμην αὐτῶν. Ἔμενε δὲ εἰς τὴν ἀρχὴν τρία ἔτη καὶ ἐνίοτε ἐπέκεινα καὶ πολλάκις ἐψηφίζετο ἐκλεγόμενος ἐξ αὐτῆς τῆς οἰκογενείας τῶν Ἰουστινιάνων. Οἱ δώδεκα εἶχον ἔργον νὰ ἐξασκῶσι τὴν πολιτικὴν καὶ ἐγκληματικὴν δικαιοσύνην ἀνεκκλήτως, ἐκτὸς εἰς τὰ μεγάλα ἐγκλήματα τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ συνθεωρῇ καὶ ὁ Ὕπατος· ἤλλασσον ἀνὰ τρεῖς μῆνας, τέσσαρες δ' ἐκ τούτων συνεβουλεύοντο μετὰ τοῦ Ὑπάτου καθέκαστον μῆνα, καὶ μόνον ὅταν προὔκειτο λόγος περὶ πραγμάτων ἀξιολόγων συνήρχοντο καὶ οἱ Δώδεκα· ὅταν δὲ αἱ ὑποθέσεις ἀπῄτουν ἔτι ὡριμωτέραν σκέψιν ἐψήφιζον διὰ κλή-

ρων ἐξ αὐτοῦ τοῦ σώματος τῶν Μαονέων τεσσαράκοντα μέλη, quarantina (τεσσαρακοστὸς) ὀνομαζόμενα, καὶ ἀπεφάσιζον διὰ πλειοψηφίας. Οἱ Λογαριασταὶ εἶχον τοποτηρητὰς ὀνομαζομένους *Δεσπότας* καὶ, εἴς τινα μέρη, *Πρωτογέροντας*. Οἱ δὲ ὑπήκοοι τούτων τῶν Λογαριαστῶν ὠνομάζοντο *Πάροικοι*. Εἰς τὴν λοιπὴν ἀστυνομίαν, καὶ τὰ κοινὰ καταστήματα, καὶ τοῦ λιμένος τὴν φύλαξιν, καὶ τὴν εὐταξίαν τοῦ τόπου ἐπεστάτουν αὐτοὶ πάλιν οἱ Ἰουστινιάνοι, οἱ ὁποῖοι συμποσούμενοι εἰς ἑκατὸν εἴκοσι οἰκογενείας ἠδύναντο νὰ ὁπλίσωσιν τριακοσίους περίπου ἄνδρας πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς νήσου. Ὁ τόπος τῆς Δικαιοσύνης ἦτο πρὸ τοῦ φρουρίου παρὰ τὸν λιμένα καὶ ἐλέγετο *Δικαιόσταто*. Εἰς δὲ τὴν ἐξοχὴν ἐφυλακίζοντο οἱ πταῖσται εἰς τὰ λεγόμενα Σκλαβιὰ, ὅθεν ἴσως ἔλαβε τὸ ὄνομα καὶ τὸ χωρίον. Οἱ νόμοι των ἦσαν αὐστηρότατοι, μάλιστα δὲ ἐκράτουν ὑπὸ βαρὺν ζυγὸν τοὺς ἀθλίους παροίκους ἀναγκάζοντές τους νὰ δουλεύωσιν ὄχι μόνον εἰς τοὺς Ἰουστινιάνους ἀγγαρεύοντες ὁσάκις εἶχον χρείαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Λογαριαστήν των, τρὶς κατ' ἔτος καὶ ἅπαξ ὅταν ἐγίνετο τῶν περδίκων ἡ θήρα. (1) Κανεὶς ἐξ αὐτῶν δὲν εἶχε τὴν ἄδειαν νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς Χίου χωρὶς τῆς ῥητῆς προσταγῆς τῶν Ἰουστινιάνων, οἵτινες διὰ τούτου τοῦ μέσου ἤθελον καὶ ποῖοι ἔφευγον νὰ ἐξεύρωσι καὶ τὰ εἰσοδήματα τῆς χώρας νὰ μὴ σμικρύνωνται. Ὁ Ἱερώνυμος μάλιστα διηγεῖται (2) περὶ τούτου καὶ πρᾶγμα ἀστεῖον τὸ ἑρεξῆς. Ἐπειδὴ, λέγει, πολλοὶ ἐκ τῶν παροίκων ἔφευγον κρυφίως καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔπιπτον εἰς τὰς χεῖρας τῆς κυβερνήσεως ζητοῦντες νὰ ἀπολογηθῶσιν ἔλεγον ὅτι δὲν ἦσαν Χῖοι Ὁ κριτὴς διὰ νὰ διευκρινῇ τὴν ἀλήθειαν τοὺς ἐπρόσταζε νὰ προφέρωσι τὴν λέξιν fragela, (εἶδος ἄρτου) καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖνοι ἐπρόφερον παχυστόμως frangela ἀνεκάλυπτεν οὕτω τὸ ψεῦδος. Κανεὶς ἐκ τῶν

(1) Ἡ θήρα αὕτη ἐγίνετο οὕτως. Οἱ πάροικοι περικυκλόνοντες ὁποῖον δήποτε ὄρος ἔτρεφε πολλὰς Πέρδικας, ἤρχιζον νὰ φωνάζωσι δυνατὰ καὶ φοβίζοντες αὐτὰς τὰς ἔκαμνον νὰ πίπτωσι κατὰ γῆς.

(2) Ἱερών. Ἰουστινιάν. description de l' isle de Scio.

πολιτῶν δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ πωλήσῃ πρᾶγμα ἐδώδιμον, ὑπὲρ τὴν παρὰ τῶν ἀρχόντων προσδιορισθεῖσαν τιμὴν, καὶ ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον ὅστις παρέβαινε τὴν προσταγήν. Αἱ τιμωρίαι, τὰς ὁποίας ἐξετέλουν κατὰ τὴν λεγομένην *Στήλην τῆς Δικαιοσύνης*, βαρβαρικώταται καὶ σχεδὸν ἀπίστευτοι, ἐὰν δὲν τὰς ἐμαρτύρει ὁ τῶν Ἰουστινιάνων ἄλλως τόσον θερμὸς ἐγκωμιαστὴς, Ἰουστινιάνος καὶ αὐτὸς Ἱερώνυμος. (1) Ποτὲ μὲν ἐνέπηγον εἰς τὸ μέτωπον τῶν πταιστῶν πεπυρακτωμένον σίδηρον, ποτὲ δὲ ἀπέκοπτον τὴν ῥῖνα καὶ τὰ γένεια, ποτὲ δὲ (καὶ τοῦτο ἦτο ἡ συνηθεστέρα ποινὴ) τοὺς ἐράβδιζον ἀπηνῶς διὰ τοῦ βουνέβρου (πίτσου). Ἂν δὲ ὁ τοιοτοτρόπως ῥαβδιζόμενος ἐλησμόνει ἐκ τοῦ πόνου νὰ μετρῇ μεγαλοφώνως ὅσας πληγὰς ἐλάμβανεν, ἢ μετρῶν ἔσφαλλε τότε ἐπανεδέρετο ἕως οὗ νὰ τὰς μετρήσῃ ἀσφάλτως, καὶ τότε δι' ἑκάστην πληγὴν ἐπλήρονεν ἓν *κουκίον* ἤτοι ἓξ δηνάρια τοῦ τότε νομίσματος τῶν Χίων !

Τοιοῦτος δεσποτικὸς τρόπος τοῦ κυβερνᾷν ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ δυσαρεστῇ τοὺς Χίους. Καὶ μ' ὅλον ὅτι οἱ Ἰουστινιάνοι ζητοῦντες τρόπον τινὰ νὰ γραικισθῶσι μετεχειρίζοντο ὡς καὶ λέξεις γραικικὰς εἰς τὰς ὀνομασίας τῶν ἀξιωμάτων, οἱ Γραικοὶ ὄντες συνειθισμένοι νὰ ζῶσιν ὑπὸ τοὺς νόμους τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, καὶ βλέποντες ὅτι οἱ Ἰουστινιάνοι τοὺς ἀπέκλειον παντάπασιν ἀπὸ τῶν κοινῶν τὴν μεταχείρισιν, δὲν ἠδύναντό ποτε νὰ τοὺς ἀγαπῶσι καὶ νὰ ῥυθμισθῶσιν εἰς τὴν νέαν ταύτην περὶ τὸ πολίτευμα καινομίαν τῶν Μαονέων, διὰ τοῦτο καὶ ἐσυλλογίσθησαν πῶς νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἐκ τοσαύτης τυραννίας. Ὁ Μητροπολίτης τῶν Γραικῶν συναθροίσας εἰς τὸν κατὰ τὸ ἐπάνω λεγόμενον βαρβάσι ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Καταῤῥάκτου (τοῦ μετέπειτα *Καταδότου* ἐκ τοῦ συμβάντος ἐπονομασθέντος) τοὺς τολμηροτέρους καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων δυσαρεστημένους, συνώμοσε νὰ φονεύσωσιν ὅλους τοὺς Ἰουστινιάνους τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα. Ἂν ὁ μητροπολίτης ἔκαμε ταύτην τὴν συνωμοσίαν

(1) Ἱερών. Ἰουστινιάν. Description de l' isle de Scio.

ὑπὸ ζήλου καὶ πατριωτισμοῦ φερόμενος, ἢ μᾶλλον ὑπὸ φόβου μήπως ὁ τῶν Λατίνων ἐπίσκοπος ἁρπάσῃ καὶ τὸ ἀξίωμα καὶ τὰ εἰσοδήματά του (ὡς τὸ ἐξηγεῖ ὀλίγον μοχθηρῶς ὁ Ἱερώνυμος (1) ὡς ἄγνωστον δὲν τὸ ἐξετάζομεν. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἡτοιμάζοντο προσμένοντες τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως, τινὲς ἐκ τῶν συνωμοτῶν τυπτόμενοι ὑπὸ τοῦ συνειδότος, (2) ἐπρόδωκαν τὸ πρᾶγμα εἰς τοὺς Ἰουστινιάνους. Οὗτοι παρευθὺς συλλαβόντες εἰς τὸν ἐν τῷ εἰρημένῳ ναῷ κῆπον τοὺς συνωμότας καὶ κρίναντες καὶ καταδικάσαντες τοὺς μὲν ἐνόχους ἐκρέμασαν εἰς τὰ τείχη τοῦ φρουρίου, τοὺς δὲ προδότας ἀντήμειψαν δόντες μέρος ἐκ τῶν κτημάτων τῶν συνωμοτῶν καὶ ἐξαιρέσαντες αὐτοὺς ἀπὸ τὰς ἀγγαρείας· τὰ δ' ἐπίλοιπα *πωλήματα* ὀνομασθέντα δημεύσαντες ἔλαβον αὐτοί. Ἐξώρισαν προσέτι καὶ τὸν πρωταίτιον μητροπολίτην, καὶ ἔκτοτε δὲν ἐδέχοντο κανένα ἄλλον εἰς τὴν νῆσον διὰ νὰ μὴ σπείρῃ ζιζάνια εἰμὴ ὑπάλληλόν τινα ὀνομαζόμενον *Δίκαιον*, τὸν ὁποῖον ἐψήφιζον μὲν αὐτοί, ἐπεκύρωνε δὲ καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριάρχης. Περὶ τῶν δημευθέντων τούτων κτημάτων συνέβησαν μετὰ ταῦτα μεγάλαι διχόνοιαι μεταξὺ τῶν Ἰουστινιάνων, περὶ τῶν ὁποίων θέλομεν ὁμιλήσει εἰς τὸν ἀνήκοντα τόπον.

Αἱ ἀνακαλυπτόμεναι συνωμοσίαι χορηγοῦσι πάντοτε νέαν ἰσχὺν εἰς τοὺς κρατοῦντας. Ἐκτὸς τούτου οἱ Ἰουστινιάνοι βλέποντες τὴν ἐλεεινὴν θέσιν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ὅτι κανεὶς δὲν ἐπεχείρει νὰ τοὺς ταράξῃ δὲν ἐσυλλογίσθησαν ποτὲ νὰ τὴν ἀναγνωρίσωσιν. Ὅταν ὅμως μετὰ παρέλευσιν μερικῶν χρόνων τὸ Βυζάντιον πολιορκηθὲν ἐπὶ Ἐμμανουὴλ Παλαιολόγου ὑπὸ τοῦ τρομεροῦ Παϊαζήτου καὶ κινδυνεύσαν νὰ γίνῃ δορυάλωτον ἠλευθερώθη παρὰ τοῦ Ταμερλάνου, φοβηθέντες μή-

(1) Description de l' isle de Scio σελ. 35.

(2) Κατὰ παλαιὰν ὅμως παράδοσιν φυλαχθεῖσαν μέχρι τῶν ὑστέρων χρόνων ἐν Χίῳ ἀνεκαλύφθη ἡ συνωμοσία ὑπὸ νεάνιδος ἐρωτευμένης μετά τινος τῶν Μαονέζων εἰς τὸν ὁποῖον ἐξεμυστηρεύθη τὸ μελετώμενον, διὰ νὰ τὸν σώσῃ ἐκ τοῦ κινδύνου, καὶ ἔχι ἀπὸ μέρος τῶν συνωμοτῶν.

πως ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ οἱ διάδοχοί του κρατυνθέντες θελήσωσι ποτὲ νὰ κυριεύσωσι τὴν Χίον, καὶ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἀσφαλίσωσι τὴν τῆς νήσου κατάκτησιν, καὶ νὰ ἔχωσιν ἐλευθέραν τὴν ἐμπορίαν εἰς ὅλον τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἔστειλαν πρὸς τὸν Καλογιάννην (Ι. Παλαιολόγον) τρεῖς ἐμπείρους πρέσβεις τὸν Ι. Ὀλιβάριον, τὸν Ρ. Φορνέτον καὶ τὸν Π. Ἰουστινιάνην νὰ ζητήσωσι μὲ ὅλον τὸ σέβας τὴν τῆς νήσου ἀπόλυτον κυριαρχίαν καὶ νὰ ἀνανεώσωσι τὰς πρὸς ἀλλήλους φιλικὰς σχέσεις, ὑποσχόμενοι ἐκ μέρους των νὰ βοηθῶσι τὸ βασίλειον, κατὰ τὸ μέτρον τῶν δυνάμεών των, ὁσάκις ἡ χρεία τὸ καλέσῃ. Ὁ Αὐτοκράτωρ μᾶλλον διὰ νὰ μὴ περιπέσῃ εἰς νέας ἀνησυχίας καὶ ταραχθῇ εἰς τὰς ὁποίας ἐκολύμβα ἡδονὰς, παρ' εὐγνωμοσύνῃ φερόμενος διότι οἱ Γενουήνσιοι τὸν εἶχαν βοηθήσει εἰς τὰς μετὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ περὶ τοῦ θρόνου διαμάχας του, τοὺς ἔδωκε χρυσόβουλλον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐχάριζε τὴν νῆσον εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς τοὺς διαδόχους των (1) ἐπὶ συμφωνίᾳ νὰ πληρώσωσι πάραυτα 350, 000 ὑπέρπυρα (2) καὶ 500 κατ' ἔτος εἰς τὸν πρωτοβεστιάριον, συγχωρήσας προσέτι νὰ κόπτωσι χρυσᾶ νομίσματα. (1363) Τὴν κυριαρχίαν ταύτην ἐβεβαίωσεν εἰς τοὺς Ἰουστινιάνους μετὰ πεντήκοντα περίπου ἔτη (1412) καὶ ὁ τὸν Καλογιάννην διαδεχθεὶς υἱὸς τοῦ Ἐμμανουὴλ Παλαιολόγος.

Μετὰ τριάκοντα περίπου χρόνων παρέλευσιν (1391) νέα περιστατικὰ ἐτάραξαν πάλιν τὴν ἡσυχίαν τῆς Χίου. Ἀναβὰς ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ ἀστεροπητὴς (Ἰλδιρὶμ) Παιαζήτης καὶ κατανικήσας τοὺς Γραικοὺς εἰς τὴν Ἀσίαν ἔστρεψε τὰ βλέμματά του πρὸς τὸ αἰγαῖον πέλαγος. Ὄχι μόνον δὲν εὐχαριστήθη νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐκ τῆς Ἀσίας ἐξαγωγὴν τοῦ σίτου διὰ νὰ λιμο-

---

(1) Βλέπε τὸ Χρυσόβουλλον εἰς τὰ ἀποδεικτικά.

(2) Δὲν λέγει ὅμως ὁ ἱστορικὸς Ἱερώνυμος ἂν τὰ ὑπέρπυρα ταῦτα ἦσαν χρυσᾶ ἢ ἀργυρᾶ, διότι τὸ μὲν ἀργυροῦν ὑπέρπυρον εἶχεν ἀξίαν ἡμισείας περίπου σημερινῆς Ἑλληνικῆς δραχμῆς, τὸ δὲ χρυσοῦν δέκα καὶ ὀκτὼ δραχμῶν (Leunclay. Pandect. hist. turcic. art. 18.—Georg. Hepischius de Asse et partibus ejus. August. Vindelic. 1603.)

κτονήση τὴν Λῆμνον, Λέσβον καὶ Χίον, ἀλλὰ στείλας ἑξήκοντα πλοῖα κατέκαυσε πάλιν τῆς τελευταίας ταύτης νήσου τὰς κώμας, αἱ ὁποῖαι μόλις ἤρχιζον νὰ ἀνορθῶνται ἐκ τῆς πρώτης καταστροφῆς, διὰ τῆς ὁποίας τὴν εἶχον μεταβάλει εἰς ἐρείπια πρὸ 8¼ ἐτῶν αὐτοὶ πάλιν οἱ προπάτορές του Τοῦρκοι! (1) Ὀλίγον ὕστερον (1408) συνέβη ἡ ἅλωσις τῆς Γενούης παρὰ τοῦ Λοδοβίκου τοῦ ΙΒ'. ὁ δὲ ταύτης ἀντιβασιλεὺς Βουσικῶλτος, ἀφ' οὗ εἰσήχθη ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις, ἔστειλεν ἓν τάγμα Γάλλων καὶ εἰς τὴν Χίον νὰ τὴν φυλάττῃ. Ἀλλ' οἱ Ἰουστινιάνοι καὶ οἱ Βοργέζοι θέλοντες νὰ ἀποτινάξωσι τὸν Γαλλικὸν ζυγὸν ἐπανέστησαν κατὰ τῆς ἀρχῆς καὶ κυριεύσαντες ὑπὸ τὰς κραυγὰς *Ζήτω ὁ ἅγιος Γεώργιος*! *Ζήτω ὁ Λαός*! τὸ φρούριον καὶ ἁρπάσαντες τὸ θησαυροφυλάκιον ὠχύρωσαν τὸ τεῖχος καὶ ἐκυβερνῶντο πάλιν ἀφ' ἑαυτῶν. (2) Μαθὼν τὰ γενόμενα ὁ Βουσικῶλτος ἔστειλε τὸ ἐφεξῆς ἔτος ἓξ πλοῖα κατὰ τῶν Μαονέων καὶ στρατηγὸν τὸν Κορράδον Δωρίαν· ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἐφυλάκισεν ὅσους συγγενεῖς τῶν ἐν Χίῳ ἀποστατησάντων εὗρηκεν εἰς τὴν Γένουαν. Φθάσας ὁ Δωρίας (τῇ 18 Ἰουνίου 1409) ἐκυρίευσε μὲν ἐντὸς τεσσάρων ἡμερῶν τὰ χωρία, πλὴν ἡ πόλις ὁπλισθεῖσα ἤθελε νὰ ἀντισταθῇ. Σκεφθέντες ὅμως ὅτι ὁ πόλεμος ἤθελεν εἶναι πάλιν μεταξὺ Χίων διὰ νὰ ἀποφύγωσι τὴν ἐμφύλιον αἱματοχυσίαν παρεδόθησαν εἰς τὸν Δωρίαν, ὅστις ἀφ' οὗ διέταξε συνετῶς τὰ πράγματα τῆς νήσου ἀπέπλευσεν ἐνδόξως εἰς τὴν Γένουαν. (3) Μετ' ὀλίγον ὅμως καιρὸν ἀφ' οὗ οἱ Γενουήντιοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἐδίωξαν τοὺς Γάλλους ἐκ τῆς πατρίδος των οἱ Ἰουστινιάνοι ἐκυβέρνων ὡς καὶ πρότερον τὴν Χίον.

Κατὰ τὴν αὐτὴν σχεδὸν ἐποχὴν συνέβη ἐπὶ Μωάμεθ τοῦ Α. ἀξιομνημόνευτος ἐπανάστασις μεταξὺ τῶν Ὀθωμανῶν, τὴν ὁποίαν

(1) Hammer storia dell' Impero osman. vol. II. p. 428 (Ἀναφέρομεν τὴν ἰταλικὴν μετάφρασιν διότι ταύτην ἀνέγνωμεν).

(2) Uberto Foglietta della republica di Genova (Roma 1559) pag 29.

(3) Foglietta della republ. di Genova σελ. 29.

κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ διηγηθῶμεν ἐν συντόμῳ διότι συνεκλέχθησαν εἰς ταύτην τὴν ἑταιρίαν μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ Χῖοι. Ἤκμαζέ τις (1413) σοφὸς νομοδιδάσκαλος καὶ μέγας τοῦ τότε καιροῦ θεολόγος ὀνομαζόμενος Βεδρεδὶν Σιμαβνάογλι. Οὗτος τιμηθεὶς πολὺ παρὰ τοῦ Ταμηρλάνου διέβη εἰς τὴν Χίον προσκληθεὶς παρὰ τοῦ ἄρχοντος τῆς νήσου, τὸν ὁποῖον, ἐπειδὴ καὶ τοῦ ἐφάνη εἰς τὸ ὄνειρόν του, ἴσχυσε νὰ κάμη Μωαμεθανόν. (1) Διέτριβε εἰς τὴν Νίκαιαν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐκτελέση τοὺς φιλοδόξους σκοπούς του ἀνεχώρησε κρυφίως καὶ εὑρὼν Τοῦρκον τινα ὀνομαζόμενον Περιλίτζια Μουσταφᾶν (ὁ Ἄμμηρος τὸν ὀνομάζει Bôre klûge Mustapha) τὸν ἔκλεξε παραστάτην καὶ ἀπόστολον τῆς νέας αὐτοῦ διδασκαλίας. Εἰς τοὺς νέους τούτους αἱρεσιάρχας προσῆλθε καὶ Ἰουδαῖος ὀνομαζόμενος Κεμαλιχουδμπὶν τὸν ὁποῖον ἀκολουθήσαντες πολλοὶ Δερβῖσαι διήρχοντο τὰς χώρας ζητοῦντες νὰ κάμωσι προσηλύτους. Ἀρχαὶ τῆς αἱρέσεως ταύτης ἦσαν ἡ ἰσότης, ἡ ἀκτημοσύνη καὶ ἡ κοινὴ χρῆσις ὅλων τῶν πραγμάτων ἐκτὸς τῶν γυναικῶν. Οὗτοι ὅμως ἔχοντες σκοπὸν νὰ κυριεύσωσι τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Εὐρώπην ἐσπούδαζον νὰ ἑλκύσωσι πρὸς ἑαυτοὺς καὶ τοὺς Γραικοὺς, κηρύττοντες πρὸς τοῦτο ἀσεβῆ ἐκεῖνον ὅστις ἤθελεν ἐκφωνήσει, ὅτι οἱ Χριστιανοὶ δὲν γνωρίζουσιν οὐδὲ λατρεύουσι τὸν ἀληθῆ Θεόν. Ὁ Μουσταφᾶς ἔστελλε πολλάκις ἀποστόλους εἰς τὴν Χίον πρὸς τοὺς ἐκεῖ ἡγεμόνας τοῦ Κλήρου διὰ νὰ κάμωσι καὶ ἐκεῖ ὀπαδούς. Δύω ἐκ τούτων τῶν ἀπεσταλμένων γυμνοὺς ἔχοντες τοὺς πόδας καὶ ἀσκεπῆ τὴν κεφαλὴν καὶ ἐνδεδυμένοι μονοχιτωνίσκον ἐπαρουσιάσθησαν εἰς ἀσκητήν τινα Κρῆτα γέροντα, ὅστις ἐκατοίκει εἰς μοναστήριον Τουρλωτὴν ὀνομαζόμενον, καὶ τὸν εἶπον. « Εἴμεθα ἀσκηταὶ καθὼς σὺ, » λατρεύομεν τὸν αὐτὸν Θεὸν τὸν ὁποῖον καὶ σὺ προσκυνεῖς, » καὶ ἐρχόμεθα νυκτὸς πρὸς σὲ διαπερῶντες τὴν θάλασσαν

(1) Ἀκολουθοῦμεν τὴν διήγησιν τοῦ ἱστορικοῦ Δούκα, τὴν ὁποίαν παρεδέχθη καὶ ὁ κλεινὸς Ἄμμηρος, ἂν καὶ διὰ τὸ θαυμαστὸν δὲν φαίνεται τόσον πολλὰ πιθανά.

» ἀβρόχοις ποσί. » Διὰ τῶν λόγων τούτων κατεπείσθη ὁ ἀλη-θὴς Ἀββᾶς πλανηθεὶς ὑπὸ τοῦ ψευδαββᾶ (ὡς λέγει ὁ Δούκας) καὶ ἤρχισε καὶ αὐτὸς νὰ σκέπτηται καὶ νὰ λαλῇ ἀλλόκοτα. Τόση πλάνη τοῦ νοῦ ἠδύνατο νὰ εὕρῃ διὰ τὸ εὐόλισθον τῆς ἀνθρωπίνου φύσεως καὶ ἄλλους ὀπαδοὺς καὶ νὰ ταράξῃ καὶ τὴν Χίον ἀλλὰ κατ' εὐτυχίαν ὁ Μωάμεθ ἐπρόφθασε νὰ στείλῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μουράτην ὅστις κατατροπώσας τοὺς νέους τούτους αἱρεσιάρχας καθησύχασε τὸ Βασίλειον. (1)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ.

Οἱ Ἰουστινιάνοι λαμβάνουσι παρὰ τοῦ Μωάμεθ πολλὰ προνόμια. Πολιορκοῦσιν οἱ Ἑνετοὶ τὴν Χίον. Πλοῦτος τῶν Ἰουστινιάνων. Χρηματικοὶ αὐτῶν πόροι. Νομίσματα τῶν Ἰουστινιάνων. Ἔθιμα τῆς Χίου ἐπὶ Ἰουστινιάνων.

Οἱ Ἰουστινιάνοι δὲν ἠμέλησαν ἀφ' οὗ ἴδον τὰς νίκας καὶ τὰς προόδους τοῦ ἀγρίου Ταμηρλάνου νὰ τὸν στείλωσι πρέσβεις καὶ δῶρα διὰ νὰ μήν τον ἔχωσι τοὐλάχιστον ἐχθρόν. Εἰς τοιαύτην κατάστασιν εἶχε καταντήσει τοὺς Τούρκους ὁ ἀτρόμητος οὗτος κατακτητής, ὥστε ἄν, ἀφ' οὗ δι' ἔλλειψιν στόλου μὴ δυνηθεὶς νὰ στραφῇ πρὸς τὴν Δύσιν (2) ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του Σαμαρκάνδην ὅπου εἶχαν ἀκουσθῆ ταραχαί, ἄν, λέγω, οἱ Γραικοὶ ἐζήτουν νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τὴν ἐλεεινὴν θέσιν τῶν Τούρκων, ἡ Ὀθωμανικὴ δυναστεία δὲν ἤθελε ποτὲ ἀνακτήσει ὅσας χώρας εἶχε χάσει συναθροίσασα τὰς συντριβείσας δυνάμεις της! Οὕτω ἀνέβη ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ υἱὸς τοῦ Παιαζήτου Μωάμεθ ὁ Α· ὅστις κατ' εὐτυχίαν ἐφάνη εὐθὺς φίλος τῶν Χριστιανῶν. Ὄχι μόνον ὑπῆρξε σύμμαχος πιστὸς τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὅλους ἐν γένει ἐφέρετο φιλανθρώπως. Ἐπὶ τῆς ἐν Σμύρνῃ δια-

(1) Δούκας Βυζαντιν. Ἱστορ. σελ. 62—Ὁ Ῥαμπόλδης λέγει (annali musulmani vol. xi. pag. 115) ὅτι ἡ αἵρεσις αὕτη ὑπάρχει ἀκόμη τὴν σήμερον προσμένουσα τὸν Ἀρχηγὸν Μουσταφᾶν, ὡς οἱ Ἑβραῖοι τὸν Μεσσίαν!

(2) Μιχ. Δούκας Βυζαντιν. Ἱστορ. σελ. 36

τριβῆς του οἱ τῶν πλησιοχώρων νήσων καὶ τόπων τῆς μικρᾶς Ἀσίας Χριστιανοὶ ἡγεμόνες ἐπῆγαν μέρος μὲν θαυμάζοντες τὸ γλυκὺ τοῦ ἤθους του, μέρος δὲ μὴ ὑποφέροντες πλέον τὰς ληστείας τοῦ Ταινεὴτ, νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν φιλίαν καὶ βοήθειάν του. Ὁ Μωάμεθ δεχθεὶς αὐτοὺς φιλοφρόνως, διότι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἰδίαν του τράπεζαν τοὺς παρεδέχετο καθ' ἡμέραν κατὰ τὸν ἱστορικὸν Δούκαν, (1) τοὺς ἀπέπεμψεν εἰπὼν ὅτι ἐπεθύμει νὰ ἦναι πατὴρ καὶ φίλος ὅλων τῶν Χριστιανῶν. Τούτους μιμηθέντες καὶ οἱ Ἰουστινιάνοι ἔστειλαν πρέσβεις νὰ τὸν παρακαλέσωσιν νὰ τοὺς ἀφήσῃ τὴν κυριαρχίαν τῆς νήσου καὶ ἐλεύθερα ἐκ τῶν Τουρκικῶν καταδρομῶν τὰ εἰς τὴν Χίον ἐμπορίας χάριν εἰσπλέοντα πλοῖα. Ὁ Μωάμεθ ἠρκέσθη νὰ ζητήσῃ μόνον παρ' αὐτῶν ἐτήσιον φόρον τετρακισχιλίων δουκάτων καὶ τοὺς παρεχώρησε τὴν νῆσον συγχωρήσας προσέτι νὰ ἐμπορεύωνται ἐλευθέρως εἰς ὅλον αὐτοῦ τὸ κράτος, νὰ ἦναι ἡ Χίος ἄσυλον ὡς καὶ αὐτῶν αὐτοῦ τῶν ἐχθρῶν ὀμόσας νὰ βοηθῇ τοὺς Μαονέζ ἐναντίον παντὸς ἐπιβούλου, καὶ ὑποσχεθεὶς νὰ κρατῶσιν αἱ αὐταὶ συνθῆκαι μέχρι τῶν διαδόχων του (1414). Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Τοῦρκοι ἀνέκαθεν δὲν ἐφύλαττον πάντοτε τόσον ἀκριβῶς οὔτε τὰς ἰδικάς των οὔτε τὰς προγόνων αὐτῶν τὰς ὑποσχέσεις, οἱ Ἰουστινιάνοι ἐσπούδαζον πάντοτε νὰ τοὺς εὐχαριστῶσι καθ' ὅλα καὶ νὰ ὑποφέρωσι πᾶσαν ἀναιδῆ αὐτῶν ζήτησιν. Τοιουτοτρόπως ὅτε Ἀμουράτης ὁ Β. ἐπολιόρκει τὴν Ὑψηλὴν, κατεχομένην ὑπὸ τοῦ Ἀποστάτου Ταινεὴτ, (1424) νομίσας ἀδύνατον νὰ τὴν κυριεύσῃ χωρὶς θαλασσίου βοηθείας ἐδιώρισε τὸν ἔπαρχον τῶν νέων Φωκῶν Περσιβάλον Παλαβιτσίνην νὰ ἀναδεχθῇ τὴν πολιορκίαν διὰ θαλάσσης. Οὗτος ὄχι μόνον ὑπήκουσε πάραυτα λαβὼν ἐκ Χίου τρία μεγάλα πλοῖα πρὸς τὴν πολιορκίαν, ἀλλὰ καὶ ἀφ' οὗ κατέστρεψε τὸν Ταινεὴτ ὁ Ἀμουράτης ἐπῆγαν πρέσβεις σταλθέντες παρὰ τῶν Ἰουστινιάνων νὰ τὸν προσκυ-

(1) Μιχαὴλ Δούκας Βυζαντιν. Ἱστορ. σελ. 58.

νήσωσι . . . . διότι ἔδωκαν τὰ πλοῖα των δωρεὰν καὶ ἄκοντες! (1)

Ἑπτὰ ἔτη ὕστερον (1431) (2) ἐπαρθέντες οἱ Ἐνετοὶ εἰς τὰς κατὰ τῶν Γενουϊτῶν νίκας των ἀπεφάσισαν νὰ τοὺς βλάψωσιν ὅσον τὸ δυνατὸν μάλιστα εἰς τὸ αἰγαῖον πέλαγος, τοῦ ὁποίου ἐγνώριζον ὅτι αἱ νῆσοι δὲν ἦσαν καλῶς ὠχυρωμέναι. Ἡτοίμασαν μὲ ἀπίστευτον ταχύτητα εἴκοσι ὀκτὼ πλοῖα διαφόρου μεγέθους καὶ δημοσιεύσαντες ὅτι εἶχον σκοπὸν νὰ ὑπάγωσιν ἀλλοῦ ἔπλευσαν πρὸς τὴν Χίον, ὅπου

---

(1) Μιχ. Δούκας Βυζάντιν. Ἱστόρ. σελ 108.

(2) Τὸ Γενουήνσιόν μου χειρόγραφον καὶ ὁ Ἱερώνυμος (hist. de. Scio Livr. xi Chap. I.) ἐξ ἐναντίας λέγουσιν ὅτι οἱ Ἐνετοὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Χίον ἔτει 1416 καὶ δὲν μνημονεύουσι πάντάπασι τῆς μετὰ ταῦτα ἐκστρατείας. Ἐπειδὴ δὲ, διὰ λόγους τοὺς ὁποίους θέλομεν ἐκθέσει ἀλλαχοῦ, νομίζομεν τὰ δύω ταῦτα βιβλία ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως γέννημα, ἐκθέτομεν συντέμνοντες μόνον τοῦ Ἱερωνύμου τοὺς λόγους. « Πολιορκουμένου (λέγει) τοῦ φρουρίου ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἐνετῶν ἐπρόσταξε διὰ νὰ περιπαίξῃ τοὺς Ἰουστινιάνους νὰ τὸν ξυρίσωσι καθήμενον ἀντικρὺ τῆς μεγάλης πύλης τοῦ φρουρίου. Οἱ πολιορκούμενοι διὰ νὰ ἐκδικηθῶσι τοσαύτην ὕβριν τὸν ἐφόνευσαν διὰ τόξου τὴν ἡμέραν τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, καὶ πρὸς μνημόσυνον τῆς νίκης ἐχάριζον κατ' ἔτος οἱ Ἰουστινιάνοι εἰς τὸν ναὸν τούτου τοῦ Ἁγίου σημαίαν κατυφαιδενιαν ἐρυθρᾶν, τὴν ὁποίαν ἔχουσαν ἐν τῷ μέσῳ σταυρὸν ἔφερον ἐπὶ αὐτῆς βέλους ὁ Πραίτωρ καὶ οἱ δώδεκα ἄρχοντες ἐν μεγάλῃ παρατάξει. Οἱ Ἐνετοὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ των ἐτράπησαν εἰς φυγήν· ὁ δὲ Θωμᾶς Ἰουστινιάνης παραλαβὼν δέκα πλοῖα τοὺς κατεδίωξε, πλὴν μὴ δυνηθεὶς νὰ τοὺς φθάσῃ ἐλεηλάτησε τὴν Κάρυστον καὶ λαβὼν τὰς κλεῖς τῆς πόλεως ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Χίον. Πρὸς ἀνάμνησιν ταύτης τῆς νίκης ἐκρέμασαν οἱ Ἰουστινιάνοι ταύτας τὰς κλεῖς εἰς τὸ φρούριον ὅπου καὶ φαίνονται μέχρι τῆς σήμερον ». Ὁ δὲ Σέῤῥας θέτει τὴν λεηλάτησιν τῆς Καρύστου περὶ τὸ 1351, καὶ ἱστορεῖ (storia di Gonova vol. II. σ. 323) ὅτι νικηθέντων τῶν Γενουϊτῶν παρὰ τὴν Εὔβοιαν ὁ Σίμων Βιγνόζος, ὕπατος τῆς Χίου, ὥρμησεν ἐξαίφνης μετὰ μεγάλων δυνάμεων κατὰ τῆς Καρύστου καὶ τὴν ἐκούρσευσε καθὼς καὶ 23 πλοῖα φορτωμένα Καρύστεια μάρμαρα. Ἐπιστρέψας δὲ εἰς τὴν Χίον ἐκρέμασε τὰς κλεῖς τῆς Καρύστου πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ φρουρίου. Ὁ Φολιέτας πάλιν λέγει (degli uomini chiari di Liguria p. 42.) ὅτι δὲν ἐξεστράτευσεν αὐτὸς ὁ Βιγνόζος, ἀλλ' ὅτι εἶχε στείλει κατὰ τῶν Ἐνετῶν τὸν Φίλιππον Δωρίαν, ὅστις κυριεύσας τὴν Εὔβοιαν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Χίον φέρων πολλὰ λάφυρα καὶ 23 αἰχμαλώτους ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων Ἐνετῶν. Εἰς τοιαύτας ἀντιφάσεις ἡμεῖς ἠκολουθήσαμεν τὸν συντάκτην τοῦ χειρογράφου Α, καὶ μὲ τόσην μεγαλητέραν πεποίθησιν, ὅσον καὶ ὁ Φολιέτας θέτει τὴν πολιορκίαν τῆς Χίου κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος.

καὶ ἔφθασαν περὶ τὸν Νοέμβριον ἔχοντες μόνον ἑπτακοσίους στρατιώτας, καὶ στρατηγὸν μὲν τὸν ἀνδρεῖον Σκαραμούκιαν Παβέζην, ἀρχιναύαρχον δὲ τὸν Ἀνδρέαν Μοκενῖγον. Ἐκπλαγέντες οἱ Μαονεῖς ἀνηγόρευσαν στρατηγὸν, ἐν ᾧ οἱ Ἐνετοὶ ἀπεβίβαζον τοὺς στρατιώτας καὶ ἐμελέτων πόθεν ν' ἀρχίσωσι τὴν προσβολὴν, τὸν υἱὸν τοῦ Λεονάρδου Ραφαὴλον Μοντάλδον. Οὗτος πάραυτα ἔβαλε φρουρὰς εἰς τοὺς πύργους καὶ ὠχύρωσε τὸ τεῖχος καὶ διὰ στρατιωτῶν κα. διὰ ὅπλων. Τὴν τρίτην ἡμέραν μετὰ τὴν απόβασιν οἱ Ἐνετοὶ ἐκρήμνισαν εἰς πολλὰ μέρη τὸ τεῖχος ῥίπτοντες παντοίας μηχανὰς, καὶ οὕτως οἱ δύο στρατοὶ εὑρίσκοντο ὁ εἷς ἀντικρὺ τοῦ ἄλλου σφενδονίζοντες κατ' ἀλλήλων τόξα καὶ Βαλαίστρας, ἕως οὗ ἡ νὺξ ἐπελθοῦσα τοὺς διεχώρισεν ἀμφιῤῥεποῦς γενομένης τῆς νίκης. Μίαν νύκτα μερικὰ πλοιάρια τῶν Ἐνετῶν εἰσελθόντα κρυφίως εἰς τὸν λιμένα κατετρόμαξαν τοὺς φύλακας δύω πύργων, οἵτινες ἐφύλαττον τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, καὶ τὸ πλήρωμα δύω μεγάλων πλοίων φορτωμένων πραγματείας καὶ εὑρεθέντων ἐκεῖ κατὰ τύχην. Οἱ ἐπιβάται τῶν πλοίων ἀνάψαντες τὴν πυριτιδοθήκην κατέφυγον ὁμοῦ μετα τῶν φυλασσόντων τοὺς πύργους ἔμφοβοι ἐντὸς τοῦ τείχους. Τοῦτο ἐνεθάῤῥυνε τοὺς Χίους ἰδόντας ὅτι ηὔξησεν ὁ ἀριθμός των· πλὴν καὶ οἱ Ἐνετοὶ κυριεύσαντες τοὺς δύω πύργους καὶ τὸν λιμένα ἐπλησίασαν ἐκ μέρους τῆς θαλάσσης εἰς τὸ φρούριον, συγχρόνως δὲ ἐφοβέριζον διὰ ξηρᾶς τὴν πόλιν διὰ νὰ ἀντιπερισπάσωσι τοὺς Ἰουστινιάνους. Διὰ νὰ κυριεύσωσι δὲ τὰ τείχη εὐκολώτερον ἔστησαν ξύλα ὑψηλότερα τῶν τειχῶν τοῦ φρουρίου ἐπὶ τῶν πλοίων, ἐκ τῶν ὁποίων ἐσφενδόνιζον βροχὴν βελῶν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, οἵτινες μὴ τολμῶντες νὰ προκύψωσι τοὺς ἄφησαν νὰ ἐπιβάλωσι κλίμακας. Ὁ γενναῖος Μοντάλδος ἰδὼν τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον ἐπρόσταξεν ἀνοίξαντες τὰς πύλας νὰ ἐφορμήσωσιν ὄπισθεν κατὰ τῶν Ἐνετῶν, να κόψωσι τας κλίμακας καὶ οὕτω να κάμωσι ματαίαν τοῦ ἐχροῦ τὴν ἀπόπειραν. Ἐτελέσθη ἡ προσταγὴ καὶ ἀπέβη κατ' εὐχὴν τῶν πολιορκουμένων, ἀλλὰ δὲν ἀπήλπισεν καὶ τὸν Σκαραμούκιαν, ὅστις ἐπρόσταξε να σκάψωσιν ὑπονόμους διὰ νὰ

στενοχωρήσωσιν ἔτι περισσότερον τοὺς ἐχθρούς· ἀλλ' ἐν ᾧ ἐπεστάτει αὐτὸς εἰς τὰ ἔργα πληγωθεὶς θανατηφόρως ἀπέθανεν. Οἱ Ἐνετοὶ ἀντὶ νὰ χάσωσι τὸ θάῤῥος ἐξηκολούθουν τὴν πολιορκίαν ἔτι προθυμότερον καὶ ἤθελον τέλος ἐπιτύχει τοῦ σκοποῦ, ἐὰν μεγαλόφρων τις νεανίας, ὀνομαζόμενος Δαμιανὸς Γρύλλος, μαθὼν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ ἐν Χίῳ γιγνόμενα δὲν ὥπλιζε μερικὰ πλοιάρια καὶ ἑβδομήκοντα περίπου νέους, καὶ δὲν ἔφθανε πρὸς βοήθειαν τῆς Χίου διαβὰς διὰ μέσου τῶν Ἐνετικῶν πλοίων. Καθεὶς δύναται νὰ συμπεράνῃ πόσον ἐχάρησαν οἱ πολιορκούμενοι, οἵτινες γενόμενοι τολμηρότεροι ἔκαμνον καθ' ἡμέραν ἐξόδους κατὰ τῶν Ἐνετῶν, ἕως οὗ τέλος τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἀποπλεύσωσι τῇ 14 Ἰαννουαρ. εἰς τὴν Ρόδον ἀφήσαντες δύω μεγάλα πλοῖα καὶ πλῆθος πληγωμένων. (1) Εἰς ταύτην τὴν περίστασιν οἱ Γενουῖται δὲν ἔμειναν ἁπλοῖ θεαταί, ἀλλ' ἔστειλαν πέντε πλοῖα καὶ στρατηγὸν τὸν Θωμᾶν Κήβαν πρὸς βοήθειαν τῆς Χίου· ὅσον ὅμως καὶ ἂν ἐτάχυνον τὸν πλοῦν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ φθάσωσιν εἰμὴ κατὰ τὴν 25 Μαρτίου, ὁπότε οἱ Ἐνετοὶ εἶχον ἤδη ἀποπλεύσει.

Ἀφ' οὗ μετ' ὀλίγον ἡσύχασαν πάλιν τὰ πράγματα οἱ Ἰουστινιᾶνοι ἀνέκτησαν τὰ τείχη δαπανήσαντες 400,000 σκοῦδα ἀφ' οὗ πρῶτον συνεφώνησαν μετὰ τῆς Γενουηνσίου Δημοκρατίας, ὅτι ἂν μετὰ καιρὸν παραλάβῃ τὴν νῆσον ἢ αὐτὴ ἢ ἄλλος τις ἡγεμὼν νὰ ὑποχρεοῦται ἡ Γένουα νὰ τοὺς πληρόνῃ ὄχι μόνον τὰ 300 004 σκοῦδα (ὅσα εἶχον δαπανήσει πρὸς κυρίευσιν τῆς Χίου ἔτει 4316) ἀλλὰ καὶ τὰ πρὸς τὴν ἀνοικοδομὴν καὶ ἀνασκεύασιν τῶν τειχῶν δαπανηθέντα, ὅλα ὁμοῦ 700,004 σκοῦδα. Ἔστησαν εἰς πολλὰ μέρη τοῦ φρουρίου καὶ τῆς πόλεως τὰ παράσημά των, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ φαίνονται ἀκόμη τὴν σήμερον, ἐπερικύκλωσαν τὸν λιμένα (1440) διὰ τοίχων, καὶ, διὰ νὰ μὴ γεμίζῃ ἀκαθαρσιῶν, ἔσκαψαν μεγάλην δεξαμενὴν διὰ νὰ δέχηται ὅλας

---

(1) Foglietta degli uomini chiari della Liguria σελ. 56 — τοῦ αὐτοῦ republica di Genova σελ. 34.

τῆς ἀκαθαρσίας τοῦ τε Καλοπλύτου καὶ ὅλων τῶν εἰς τὴν θάλασσαν ἐκρρεόντων χειμάῤῥων τῆς νήσου. Ἔκτισαν πύργους ἐπὶ τῶν παρὰ τὴν θάλασσαν λόφων καθ' ὅλην τὴν νῆσον, τῶν ὁποίων οἱ φύλακες ἀνάπτοντες φῶτα ἀνήγγελον εἰς τὴν πόλιν τὴν πλησίασιν τῶν μακρόθεν φαινομένων πλοίων. Ἀνήγειραν τειχία ὄχι εὐκαταφρόνητα ἐπὶ ὑψηλῶν καὶ ἀποκρήμνων λόφων εἴς τινα χωρία, (1) καὶ πύργους εἰς ἄλλα διὰ νὰ ὑπερασπίζωνται οἱ χωρικοὶ ἐκ τῶν πειρατικῶν καταδρομῶν, (2) Ἔκτισαν παλάτια μεγαλοπρεπῆ ἐκ μαρμάρου, ναοὺς πολυτελεστάτους, (3) μοναστήρια, σχολεῖα, ναυπηγεῖον, ἐργοστάσιον χάρτου, ὑδραγωγεῖα περίφημα, (4) νοσοκομεῖα καὶ οἰκίδια διὰ τοὺς λεπροὺς παρὰ τὴν

---

(1) Ταῦτα εἶναι τὰ παρὰ τὴν Βολισσὸν καὶ τὰ Ἀρμόλια. Τὸ πρῶτον εἰς τὸν καιρὸν τοῦ περιηγητοῦ Θεβενότου (Thévenot voyage au Levant. σ. 182) περιεῖχε πολλὰς οἰκίας καὶ στέρνας καὶ ἕνα ναόν· τὸ δεύτερον κτισθὲν παρὰ τοῦ Νικολάου Ἰουστινιάνου ἔτει 1440 ὠνομάζετο φρούριον τῶν Ἀπολύχνων καὶ ὠχυρωμένον διὰ διπλοῦ τείχους περιεῖχε 62 καμάρας καὶ δύω στέρνας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία εἶχεν 60 πόδας μῆκος καὶ 40 πλάτος, ἐδείκνυε δὲ ἐπὶ τῆς πύλης καὶ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐκτίσθη. Ὁ χρόνος καὶ οἱ Τοῦρκοι μετέβαλον καὶ τὰ δύω εἰς ἐρείπια· λείψανα τῶν τοίχων καὶ τὰ ἴχνη τῶν στερνῶν ἠδυνήθην νὰ ἴδω ὅτε περιηγήθην τὴν νῆσον ἔτει 1839 κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον.

(2) Ἐκ τούτων οἱ μεγαλήτεροι ἦσαν καὶ εἶναι ἀκόμη τὴν σήμερον εἰς τὰ χωρία Στεφηροῦντα, Πυργί, καὶ Νένητα.

(3) Ὑπερεῖχον μάλιστα ἐκ τούτων διὰ τὰ πολύτιμα σκεύη καὶ διὰ τὰς ὡραιοτάτας εἰκόνας των ὁ ἐν τῷ φρουρίῳ ναὸς τοῦ Ἁγίου Δομινίκου, ὁ τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου (ὅπου κατῴκει τὸ τάγμα τῶν Φραγκισκάνων) ὁ τῆς Madonna di nostra Donna, καὶ ὁ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου—Ἴδε καὶ ὁ Θεβενότος ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς θύρας ἰδιωτικῆς τινος οἰκίας θαυμασίως ἐγγεγλυμμένην τὴν ἐπὶ τοῦ ὄνου εἴσοδον τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ (voyage au Levant. σελ. 176.)

(4) Σώζονται ἀκόμη τὴν σήμερον ταῦτα τὰ ὑδραγωγεῖα, τῶν ὁποίων ἡ πηγὴ διὰ θόλων ἐστεγασμένη κεῖται παρὰ τὸ χωρίον Καρυαί. Ῥέει δὲ τὸ ὕδωρ ἐκ στενῆς σπηλαιᾶς ὄρους καταπίπτον, εἰς τὴν ὁποίαν δύναταί τις νὰ εἰσέλθῃ μέχρι πεντήκοντα περίπου βημάτων. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ μεταξὺ ὑπῆρχον κοιλάδες τοὺς λόφους διαχωρίζουσαι κατεσκεύασαν, διὰ νὰ καταβιβάζωσι τὰ ὕδατα, ἐπὶ τοῦ χειμάῤῥου Τ ρ ι π ο τ ά μ α τ α Γέφυραν ὑδραγωγὸν ὀνομαζομένην τ ῆ ς Κ ό ρ η ς τ ὸ γ ε φ ύ ρ ι. καὶ ἄλλην ἔτι μεγαλητέραν καὶ ὑψηλοτέραν ἐπὶ τοῦ παρὰ τὰ Λεβάδεια Κ ω φ ο ῦ λεγομένου ποταμοῦ. Διὰ τῆς πρώτης κατεβιβάζετο ἀκόμη εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους τὸ ὕδωρ τῆς Κ α ι ν ο ύ ρ ι α ς λεγομένης Β ρ ύ σ η ς, τοῦ ὁποίου μέρος διωχετεύετο καὶ εἰς τὸ φρούριον, καὶ ἦτο ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τῶν Δαφνούσων· ἡ δευτέρα ὑδρογέφυρα ἦτο ἠμελημένη· Πόθεν δὲ ὠνομάσθη Γέφυρα τῆς Κόρης, καὶ τίς αὕτη ἡ κόρη λέγομεν ὀλίγον κατωτέρω.

Ἁγίαν Ὑπακοὴν, καὶ ἀπέκτησαν στόλον ἴδιον τριάκοντα πλοίων. Τοιαῦται δαπάναι ἀπαιτοῦσιν ἀνθρώπους πλουσίους καὶ πολλὰ ἔχοντας εἰσοδήματα. Ὅτι δὲ οἱ Ἰουστινιάνοι ἦσαν χάριν τοῦ μεγάλου ἐμπορίου τῆς νήσου πλουσιώτατοι, καὶ ὄχι εὐκαταφρόνητα τὰ εἰσοδήματα τῆς νήσου, μνημονεύει μὲν θαυμάζων ὁ Χαλκοκονδύλης, (1) ἐξηγῆται δὲ καὶ ἐκ τῆς ἐκεῖθι συῤῥοῆς τῶν ἐμπόρων· Καὶ τῷ ὄντι εὑρίσκοντες οἱ ἔμποροι εἰς τὴν Χίον ὑπὲρ τὰς 100000 κατοίκων, ἀσφάλειαν καὶ θέσιν ἁρμοδίαν διὰ νὰ μεταβιβάζωσι τὰς πραγματείας των εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἔτρεχον σωρηδὸν πανταχόθεν ἀκόμη πρὸ τῶν Ἰουστινιάνων, (2) ἡ δὲ πληθὺς τῶν πραγματειῶν ἦτο τόση ὥστε εἶχε καταντήσει ἡ Χίος ὁ μόνος σχεδὸν κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη τόπος τῆς ἐμπορίας. (3) Αἱ πραγματεῖαι ἐξεφορτόνοντο εἰς γέφυραν ἐκ δοκῶν κατεσκευασμένην, καὶ εἰς στυλίδια μάρμάρινα στηριζομένην, καὶ ἐξεπίτηδες παρὰ τὴν πρὸς τὸν λιμένα πύλην τοῦ φρουρίου,] διὰ τὴν πλησιότητα τοῦ τελωνείου, οἰκοδομημένην. Πόσον πλουσίους ἐμπόρους εἶχεν ἀκόμη τότε ἡ Χίος δύναταί τις νὰ ἴδῃ καὶ ἐκ τοῦ ἐφεξῆς. Ὅτε ὁ Γαλλικὸς καὶ Οὐγγρικὸς στρατὸς ἐνικήθη παρὰ του Παιαζήτου παρὰ τὴν Νικόπολιν ἠχμαλωτίσθησαν πολλοὶ ἐπίσημοι στρατηγοὶ καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχιστράτηγος Βουσικῶλτος· ὁ Βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Κάρολος ὁ ἕκτος διὰ νὰ καταπραΰνῃ τὴν ὀργὴν τοῦ Σουλτάνου τὸν ἔστειλε πολυτιμότατα δῶρα καὶ τὸν ὑπεσχέθη 200,000 δουκάτα πρὸς

---

(1) Λαονικ Χαλκοκονδύλ. ἀπόδ. ἱστορ. σελ. 278 (Παρισ. 165.)

(2) Διότι κατὰ τὸν Καντακουζηνὸν (Βυζαντιν. ἱστορ: σελ. 239 ἐκδ. Νειβ.) ὑπῆρχον ἔτει 1329 πολλοὶ ξένοι εἰς τὴν Χίον " τῇ Χίῳ νυνὶ πολλῶν ἐπιδημούντων οὐ „ Ῥωμαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ Γενούας καὶ Βενετίας κατ' ἐμπορίαν . . . καὶ Φρε- „ ρίων τινῶν καθ' ἱστορίαν. » Οἱ Φρέριοι οὗτοι ἦσαν ἱππεῖς τῶν Ἱεροσολύμων (Γαλλιστ. Frères) καὶ ὄχι κάτοικοι τῆς Φεῤῥάρας, καθὼς κακῶς ἡρμήνευσε τὴν λέξιν ὁ Λατῖνος μεταφραστής

(3) Chium veluti commune emporium] Itali negociatores freqncntabant. (Sabellic. histor. venet decad III. l'b. ix p. 561). Παράβαλε καὶ τὸν περιηγητὴν Βοσκίνην (M. Boschini l'arcipelago con tutte le isole, scogli, secche e bassi fondi ets Venet. 1638. pag. 78.)

ἀπολύτρωσιν τῶν αἰχμαλώτων, ἀλλ' ἀπιστοῦντος τοῦ Παιαζήτου ἔδωκε διὰ μέσου ἑνὸς τῶν ἐν Παρισίοις τραπεζιτῶν ἐγγυητὴν τὸν ἐν Χίῳ κατοικοῦντα καὶ ἐμπορευόμενον Βαρθελεμῦν Πελεγρίνην. (1)

Διὰ νὰ λάβῃ ὁ ἀναγνώστης μικράν τινα ἰδέαν μνημονεύομεν τὸν ἐφεξῆς κατάλογον τῶν εἰσοδημάτων καὶ ἐξόδων τῆς Χίου ἐρανιζόμενον ἐκ τοῦ Ἱερωνύμου, ὅσον ἀτελὴς καὶ ἐπισφαλὴς καὶ ἂν εἶναι.

Εἰσοδήματα

	Χρυσᾶ Δουκάτα.
Ἕκαστος ἐκ τῶν 13 ἀρχόντων (συναριθμουμένου καὶ τοῦ Ὑπάτου) ἐσύναζε κατ' ἔτος παρὰ τοῦ λαοῦ 2000 χρυσᾶ δουκάτα· ὅλα ὁμοῦ — — — — —	26,000.
Ἐσυνάζοντο τριακοσίαι κιβωτοὶ μαστίχης (ἑκάστη κιβωτὸς ἐζύγιζε 320 λίτρας ἡ δὲ λίτρα δώδεκα οὐγγίας) πρὸς ἑκατὸν δουκάτα ἡ κιβωτός· (2) — — —	30,000.
Ἐκ τῶν τελωνίων. — — —	30,000.
	86,000.

Πρὶν αὐξήσῃ ὅμως ἡ δύναμις τῶν Τούρκων ἐγίνετο τόσον ἐμπόριον εἰς τὴν Χίον, ὥστε μόνον τὰ ἐκ τοῦ τελωνείου εἰσοδήματα συνεποσοῦντο εἰς 300,000 δουκάτα.

(1) Michaud histoir. des Croisad. vol. V. p. 283—Daru histoir de la répabl. de Venis. vol. II. pag. 108.

(2) Οἱ Μαρνεῖς εἶχον συνήθειαν ὅταν ἐσυνάζετο μεγάλη πληθὺς μαστίχης νὰ καίωσι καλήτερα ὅσην δὲν ἠδύναντο νὰ πωλήσωσι παρὰ νὰ καταβιβάσωσι τὴν τιμήν της! (Lettere memorabili di M. Giustiniani (Roma 1517) vol. I. pag. 15. Lettera sul mastico.)

Ἔξοδα.

	Χρυσᾶ Δουκᾶτα.
Οἱ δεκατρεῖς Ἄρχοντες ἐλάμβανον. — —	26,000
Κεφαλιτιῶν διδομένη εἰς τὸν Σουλτάνον (περὶ τὰ τέλη τῆς κυριαρχίας τῶν Ἰουστινιάνων) — — —	14,000
Πρὸς πληρωμὴν τοῦ τόκου τοῦ διὰ παρελθόντας πολέμους γενομένου χρέους, διά τε τὸν περιτειχισμὸν τῆς πόλεως καὶ ἄλλα ἔξοδα ἀναγκαῖα. — —	20,000
Ὅσα ἐξωδεύοντο κατ' ἔτος πρὸς δῶρα γινόμενα εἰς τὸν Σουλτάνον, τοὺς Πασάδας, τὸν Ἀρχιναύαρχον, (ὁσάκις προσωρμίζετο εἰς τὴν Χίον) καὶ πρὸς ἀποστολὴν πρέσβεων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.	
Ὅσα ἐχρειάζοντο πρὸς μίσθωσιν τῶν δημοσίων ὑπουργῶν.	
	60,000

Ὅσα χρήματα ἐπερίσσευον τὰ διεμοιράζοντο οἱ Μαονεῖς ἀναλόγως τῆς μερίδος τὴν ὁποίαν ἕκαστος εἶχε καταθέσει πρὸς κατάκτησιν τῆς Χίου (ἔτει 1346).

Πρὶν πέσῃ ἡ Χίος εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἰουστινιάνων ἔτρεχον εἰς τὴν νῆσον φυσικῷ τῷ λόγῳ τὰ νομίσματα τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων· Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Μαονεῖς τὴν ἐκυρίευσαν ἔκοπτον νομίσματα ἐξ ἀργύρου, χρυσοῦ καὶ χαλκοῦ. Ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους τοῦ νομίσματος ὑπῆρχε σταυρὸς καὶ περὶ αὐτὸν τὰ ἐφεξῆς Λατινικὰ γράμματα Corradus Rex Romanorum· (1) ἐκ

(1) Θέλοντες οἱ Γενουήνσιοι νὰ ἔχωσιν ἐθνικὸν νόμισμα παρεκάλεσαν τὸν τότε ἐν Νοριμβέργῃ καθεδρεύοντα Κορράδον Β'. βασιλέα τῆς Γερμανίας καὶ τῶν Ῥωμαίων (εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ὅσοι ἐστέφοντο παρὰ τοῦ

τοῦ ἄλλου τὸ στέμμα τῶν Ἰουστινιάνων, (τὸ ὁποῖον ἔλαβον παρὰ τοῦ Σιγισμόνδου, Αὐτοκράτορος τῆς Οὐγγαρίας, διὰ τὰς πρὸς αὐτὸν ἐκδουλεύσεις των) ἤτοι ἓν φρούριον ἐκ τριῶν πύργων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἵστατο ἀετὸς μέγας ἔχων ἀναπεπταμένας τὰς πτέρυγας· ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀετοῦ ἦτο διάδημα καὶ τριγύρω τοῦ νομίσματος αἱ ἐφεξῆς λέξεις Civitas Chii, ἔτι δὲ τὰ κεφαλαιακὰ γράμματα τοῦ κατὰ καιροῦ Πραίτορος π. χ. L. I. (Λάζαρος Ἰουστινιάνης) V. I. (Βικκέντιος Ἰουστινιάνης) καὶ τὸ ἔτος καθ' ὃ ἐχαράχθη τὸ νόμισμα. (2)

Κατὰ τὸν Θεβέτον (3) εἶχον οἱ Χῖοι πρὸ τῶν Ἰουστινιάνων καὶ ἄλλο νόμισμα τὸ ἐφεξῆς. Ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους ἐφαίνετο τὸ ἥμισυ ἑνὸς Δράκοντος καὶ μία κεφαλὴ ὡραίας νεάνιδος μὲ τὰ γράμματα πέριξ Moneta Macri Chio, ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους ὡραία εἰκὼν τοῦ Δράκοντος, ὅστις ἐνυμφεύθη τὴν τοῦ Σκληρίωνος θυγατέρα Εὐμορφίαν (4)

Πάπα ἐλάμβανον τὸν τίτλον Rex Romanorum) νὰ τοὺς δώσῃ τὸ προνόμιον νὰ κόπτωσι νομίσματα· ὁ Κορράδος πρὸς ἀνταμοιβὴν τῆς πρὸς αὐτὸν πίστεως καὶ ἀγάπης τούς το ἐσυγχώρησε: Οἱ δὲ Γενουήνσιοι πρὸς εὐγνωμοσύνην ἐνεχάραξαν εἰς τὰ νομίσματα τὸ ὄνομα τοῦ εὐεργέτου των. (Serra Storia della Liguria pag. 331) Μετέβη ἑπομένως ἡ συνήθεια αὕτη διὰ τῶν Ἰουστινιάνων καὶ εἰς τὴν Χίον.

(2) Βλ. τὸν ἐν τῷ τέλει τοῦ βιβλίου πίνακα τῶν νομισμ.

(3) Ἱερώνυμος description de Scio σελ. 127 — βλέπε καὶ τὸν πίνακα τῶν νομισμάτ.

(4) Ἡ Εὐμορφία αὕτη εἶναι ἡ πολύκροτος Κόρη, ἐκ τῆς ὁποίας ἔλαβε τὸ ὄνομα καὶ ἡ λεγομένη Γέφυρα τῆς Κόρης, καὶ ὁ παρὰ τὸ ὄρος Αἶπος κείμενος καὶ τὴν σήμερον ἔτι σωζόμενος (ἐὰν μόνον εἶναι ὁ αὐτὸς) παρὰ τὸν ποταμὸν Βαρβέσι Πύργος τῆς Κόρης. Περὶ ταύτης τῆς Εὐμορφίας διηγεῖται ὁ Ἱερώνυμος τὴν ἐφεξῆς ἱστορίαν, τὴν ὁποίαν στηριζομένην ἴσως εἴς τινα παλαιὰν ἄγνωστον παράδοσιν νομίζομεν κατὰ τὰ πλεῖστα μᾶλλον ὡς μῦθον καὶ διὰ τὸ ἀλλόκοτον τῶν ἀναφερομένων πραγμάτων καὶ ὀνομάτων, καὶ διότι δὲν ἀναφέρει τὴν πηγὴν ὅθεν τὴν παρέλαβε, καὶ διότι τέλος κανεῖς ἄλλος συγγραφεὺς δὲν ἀναφέρει τοιαύτην ἱστορίαν. Ἑκατὸν ἔτη (λέγει) πρὸ τῶν Τρωϊκῶν ὁ βασιλεὺς τῆς Χίου Σκληρίων ἠθέλησε νὰ συμβουλευθῇ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν διὰ νὰ μάθῃ ποῖον ἤθελεν εἶναι τὸ τέλος τῆς ζωῆς του· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο μὴ τοῦ ἁρπάσωσι τὴν

Ἐκτὸς τῶν ἰδίων νομισμάτων ἔκοπτον οἱ Ἰουστινιάνοι καὶ τὸ Ἐνετικὸν Δουκάτον, διότι ὁ χρυσὸς τούτου ἐτιμᾶτο περισσότερον διὰ τὴν καθαριότητά του· καὶ ἐπειδὴ τὰ σκοῦδα τότε δὲν ἔτρεχον κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη, ἔπρεπε διὰ νὰ γίνηται ἡ ληψοδοσία νὰ τὰ ἀνάγωσιν εἰς Δουκάτα ἐνετικὰ ἐπιθέττοντες αὐτὴν τὴν σφραγίδα τῆς Βενετίας. Ἐκ τούτου ἐθησαύριζεν ἱκανὰ τὸ νομισματοκοπεῖον τῆς Χίου.

Ὑπῆρχον ἐπὶ Ἰουστινιάνων συνήθειαί τινες εἰς τὴν Χίον τὰς ὁποίας κρίνομεν καλὸν νὰ καταγράψωμεν ἐνταῦθα καὶ διότι εἶναι περίεργοι, καὶ διότι δύναται νὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης εἰς πόσον βαθμὸν δουλείας ἔζων οἱ Γραικοί, Λαϊκοί τε καὶ Ἐκκλησιαστικοί, καὶ διότι δεικνύουσιν ἰδιότροπόν τινα χαρακτῆρα ἀνέκαθεν παρὰ τοῖς Χίοις ἐπικρατοῦντα, καὶ διότι τέλος τινὲς ἐξ αὐτῶν διέμειναν ἀπαράλλακτοι ἕως εἰς τὰς ἡμέρας μας.

Εἰς μερικὰς μεγάλας ἑορτὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ π. χ. κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ νέου ἔτους, τοῦ Πάσχα, τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως,

---

θυγατέρα του, ἥτις ἦτο ὡραιοτάτη καὶ πολλὰ νέα καὶ εἶχεν ἐραστὰς τὸν Δράκοντα βασιλέα τῆς Ἀρμενίας, τὸν Ἀγαπητὸν, τύραννον τῆς Δωρίδος, (!) καὶ τὸν ἡγεμόνα τῆς Ταρσοῦ Ἀναστηνίωνα (!) τὴν ἔκλεισεν εἰς πύργον καὶ ἔβαλε φύλακας νὰ τὴν φυλάττωσι μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς του. Ὁ Δράκων ἐκστρατεύσας κατὰ τῆς Χίου ἔστειλε πρέσβεις πρὸς τὸν Σκληρίωνα ζητῶν εἰς γάμον τὴν θυγατέρα του Εὐμορφίαν· ὁ δὲ φοβούμενος τὴν ἔχθραν τῶν ἄλλων δύω ἀντεραστῶν τῆς θυγατρός του, τὸν ἀπεκρίθη ὅτι εἶχε σκοπὸν νὰ ὑπάγῃ νὰ ἐρωτήσῃ τὸ μαντεῖον καὶ τὸν παρεκάλει νὰ προσμείνῃ τὴν ἀπόκρισιν μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του. Τότε ὁ Δράκων ἔστειλε τὸν στρατόν του καὶ ἐπερικύκλωσε τὴν Χίον ἔχων ὁμόφρονας καὶ τοὺς κατοίκους. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ δύω ἄλλοι ἀντερασταὶ ἔστειλαν τὰς δυνάμεις των ἐναντίον τοῦ Δράκοντος, οἱ Χῖοι φοβηθέντες τὸν ὄλεθρον τῆς πατρίδος των παρεκάλεσαν τὸν βασιλέα των στείλαντες πρέσβεις νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν θυγατέρα του ἐκ τοῦ πύργου καὶ νὰ τὴν δώσῃ εἰς γάμον εἰς ὅντινα ἤθελε προτιμήσει. Ὁ Σκληρίων τοὺς παρεκάλεσε νὰ ἀναγνωρίσωσι βασίλισσαν τὴν Εὐμορφίαν καὶ νὰ τὴν ὑπανδρεύσωσι μὲ ἕνα ἐκ τῶν τριῶν μνηστήρων. Τοιουτοτρόπως τὴν ἐνυμφεύθη ὁ Δράκων καὶ ἔγεινε βασιλεὺς τῆς Χίου· ὁ δὲ Σκληρίων ἐκλείσθη εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος νὰ περάσῃ τὸ ἐπίλοιπον τῆς ζωῆς του καὶ ἐκεῖ ἀπέθανε. Εἰς ταῦτα προσθέτει ὁ Ἱερώνυμος, ὅτι διαβὰς ἐκ τῆς Χίου ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐπεσκέφθη τὸν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος τάφον τοῦ Σκληρίωνος καὶ παρεκάλεσε τὸν ἱερέα νὰ τὸν χαρίσῃ τὰ ὅπλα του, τὰ ὁποῖα καὶ ἔλαβε.

τῶν Ἐπιφανείων, ἐστολίζετο τὸ παλάτιον τοῦ Ὑπάτου διὰ κλάδων μύρτων καὶ πορτοκαλέων. Παρομοίως ἐστόλιζον τὰς οἰκίας των καὶ οἱ Γραικοὶ, Ἐκκλησιαστικοί τε καὶ Λαϊκοὶ, καὶ εἰς ἔνδειξιν τοῦ πρὸς τοὺς Ἰουστινιάνους αὐτῶν σέβας ἐκρέμαζον ἀπὸ τῶν οἰκιῶν των τὰ στέμματα τῆς Γενούης καὶ τῶν Μαονέων. Ἔπειτα συνώδευον οἱ Δώδεκα τὸν Ὕπατον ἀπὸ τοῦ παλατίου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μετὰ μεγάλης πομπῆς συνακολουθούντων ὅλων τῶν ἀξιωματικῶν καὶ προπορευομένου ῥαβδούχου. Μετὰ τὸν ἑσπερινὸν ἐπέστρεφον εἰς τὸ παλάτιον καὶ ἀνέβαινον εἰς πύργον ὑψηλὸν καὶ ταπητοστόλιστον διὰ νὰ τοὺς βλέπῃ ὅλος ὁ λαός. Ἔμπροσθεν τοῦ πύργου τούτου ὑπῆρχεν ἀγορὰ εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτὸς πολυαρίθμου λαοῦ παρευρίσκετο καὶ ὅλος ὁ Γραικικὸς Κλῆρος συνιστάμενος ἐξ ἑβδομήκοντα Ἐκκλησιαστικῶν καὶ συνωδευμένος παρὰ τοῦ ἀρχιφύλακος τοῦ παλατίου, ὅστις ἐκράτει σκῆπτρον φέρον τὸ στέμμα τῶν Ἰουστινιάνων. Ἀφ' οὗ τοιουτοτρόπως διετάττοντο τὰ πράγματα ἀνέβαινεν ὁ δημόσιος κῆρυξ ἐπὶ τόπου ὑψηλοῦ λιθίνου (ὄπισθεν τοῦ ὁποίου ἦσαν τύμπανα καὶ σάλπιγγες) καὶ ἐξεφώνει τὸν ἐφεξῆς λόγον ἢ μᾶλλον τὰς ἐφεξῆς δεήσεις πρῶτον Ἰταλιστὶ καὶ δεύτερον Γραικιστί.

Ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος, (τότε ἐσήμαινον τὰ τύμπανα) καὶ τῆς Ὑπερενδόξου Δεσποίνης, (ἐσήμαινον πάλιν τὰ τύμπανα) καὶ τοῦ Ἁγίου Μάρτυρος Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, (ἐσάλπιζον), ἔστωσαν μακροζωΐα, τιμὴ καὶ δόξα εἰς τὸν Μακαριώτατον ἡμέτερον Πάπαν. (ἐλέγετο τοῦ τότε ζῶντος Πάπα τὸ ὄνομα καὶ ἐσήμαινον τὰ τύμπανα) Ταυτοχρόνως ὁ Γραικικὸς Κλῆρος ἐφώναζε *πολλὰ τὰ ἔτη*· ὁ κῆρυξ ἔπειτα ἐξηκολούθει λέγων.

Καὶ εἰς τὸν ἀήττητον ἡμέτερον Αὐτοκράτορα· (τῶν Ὀθωμανῶν) ὁ Γραικικὸς Κλῆρος ἐπανελάμβανε τὸ πολλὰ τὰ ἔτη· ὁ δὲ κῆρυξ ἔλεγεν *ἀψὰ παπάδες*, προτρέπων αὐτοὺς νὰ φωνάζωσι σφοδρότερον.

Καὶ εἰς τὴν Γαληνοτάτην ἡμετέραν Δημοκρατίαν τῆς Γενούης (ὁ Κλῆρος ἔλεγε πάλιν τὸ *πολλὰ τὰ ἔτη.*)

Καὶ εἰς τὴν ἐκλαμπροτάτην καὶ εὐγενεστάτην οἰκογένειαν τῶν Ἰουστινιάνων· ὁ Θεὸς νὰ τὴν στηρίζῃ καὶ νὰ τὴν σώζῃ! (τότε ὄχι μόνον ὁ Κλῆρος ἀλλὰ καὶ ὅλος ὁ λαὸς ὑπὸ τὸν κρότον τῶν κωδώνων καὶ τῶν τηλεβόλων ἐφώναζον *πολλὰ τὰ ἔτη*· ὁ δὲ κῆρυξ ἐν τῷ μεταξὺ ὑψόνων τὴν φωνὴν καὶ σείων τὸ σκῆπτρον ἐφώναζεν *ἀψὰ παπάδες* καὶ τοὺς παρεκίνει νὰ δοξολογήσωσι τὸν Θεόν, νὰ ἀγαπῶσι τοὺς κυριάρχας των, καὶ νὰ τοὺς μνημονεύωσιν εἰς τὰς παρακλήσεις των.

Καταβιβάζοντες ἔπειτα τὴν ἐπὶ ὑψηλοῦ πύργου κυμαινομένην σημαίαν, ἥτις εἶχεν εἰς τὸ μέσον Σταυρὸν ἐρυθροῦν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τὴν μετέφερον εἰς ἄλλον πύργον κείμενον παρὰ τὸ παλάτιον τῆς Ὀπλοθήκης.(1) Μετὰ ταῦτα ἐπέστρεφον αἱ ἀρχαὶ εἰς τὸ παλάτιον συντρέχοντος μετὰ σπουδῆς καὶ ἀπείρου πλήθους λαοῦ. Οἱ δὲ Μακελλάριοι ἔσυρον κατὰ χρέος(2) μέγαν κορμὸν δένδρου καὶ τέσσαρας ἀγρίους ταύρους· καὶ τὸν μὲν ἔφερον ἕως ὑπὸ τὰ παράθυρα τοῦ παλατίου, τοὺς δὲ ἀπολύοντες καθ' ὁδὸν ἐνέσπειρον τρόμον καὶ φρίκην εἰς τὸν πολυάριθμον λαόν, ὅςις ἐζήτει νὰ σωθῇ ὅθεν καὶ ὅπως ἠδύνατο! Δοθέντος σημείου ἠνάπτετο ὁ κορμὸς καὶ ὑπὸ τὸν κρότον τῶν τηλεβόλων τῶν ἔκ τε τοῦ φρουρίου καὶ τῶν ἐν τῷ λιμένι εὑρισκομένων πλοίων, τέσσαρες ἐκ τῶν Ἀρχόντων καὶ ὁ Ὕπατος ἔρριπτον ἕκαστος ἐκ τοῦ παραθύ-

(1) Τὴν σημαίαν ταύτην ἐχρεώστουν νὰ κατασκευάζωσι κατ' ἔτος οἱ Ἰουδαῖοι ἐξ ἰδίας δαπάνης καὶ νὰ τὴν ἐμπήγωσι τὴν παραμονὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως. Ἦσαν προσέτι ἠναγκασμένοι νὰ φορῶσι κίτρινον πῖλον μέχρις ἐκυριεύθη ἡ Χίος παρὰ τῶν Τούρκων, ὁπότε ἠλευθερώθησαν ἐκ ταύτης τῆς καταισχύνης. Πάντοτε ὅμως ἐθεωροῦντο οἱ Ἑβραῖοι ὡς ὄντα ἀποτρόπαια, καὶ τόσον μῖσος θρησκευτικὸν ἔτρεφε κατὰ τῶν ἀθλίων ὅλος ὁ λαὸς (καὶ τοῦτο ἐπικρατεῖ καὶ εἰς τὰς ἡμέρας μας) ὥστε οἱ Ἰουστινιάνοι τοὺς εἶχαν ἐμποδίσει νὰ ἐξέρχωνται ἀπὸ τὰς οἰκίας των ἀπὸ τῆς μεγάλης πέμπτης μέχρι τῆς μετὰ τὸ Πάσχα δευτέρας, διὰ νὰ μὴ τοὺς καταξεσχίσῃ θέλων τρόπον τινὰ νὰ τοὺς ἐκδικηθῇ διὰ τὴν Σταύρωσιν τοῦ Σωτῆρος! Οἱ πατέρες αὐτῶν, δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ἔφαγον ὄμφακα καὶ οἱ ὀδόντες τῶν παίδων αὐτῶν ἠμωδίασαν!

(2) Κατὰ τὰς μεγάλας ἑορτὰς εἶχον πρὸς τούτοις χρέος οἱ Μακελλάριοι νὰ δωροφορῶσιν εἰς τοὺς Ἄρχοντας τῆς Χίου μόσχους.

ρου μίαν φιάλην ἐπὶ τοῦ καιομένου κορμοῦ. Ταύτας δὲ τὰς φιάλας ἐπροσπάθουν νὰ πιάσωσιν ἁλιεῖς τινες, οἵτινες ἱστέκοντο περὶ τὸ πῦρ κατὰ θρησκευτικὴν ἀλληγορίαν. Μετὰ ταύτην τὴν τελετὴν ἐξεφωνεῖτο ἐγκώμιον ἀνάλογον τῆς κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἑορτῆς· ἔπειτα ἀνεχώρουν οἱ Δώδεκα εἰς τὰς οἰκίας των συνωδευμένοι ὑπὸ τῶν φρουρῶν τοῦ παλατίου, εἰς τοὺς ὁποίους ἐχάριζον τὰ λεγόμενα *χριστουγεννιάτικα*. (ἐὰν ἐτύγχανεν ἡ ἡμέρα τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως) Ὅλην ἐκείνην τὴν νύκτα ἐσυνείθιζον νὰ πηγαίνωσιν οἱ φίλοι πρὸς τοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς τυμπανίζοντες καὶ τραγῳδοῦντες ὑπὸ τὰς οἰκίας των. Τῇ ἐφεξῆς ἐπέστρεφον πάλιν εἰς τὸ παλάτιον διὰ νὰ συνοδεύσωσι τὸν Ὕπατον εἰς τὴν ἱερὰν Λειτουργίαν, ἔπειτα ἕκαστος ἐπέστρεφε νὰ γευθῇ εἰς τὴν οἰκίαν του, νομιζομένου κακίστου οἰωνοῦ νὰ φάγῃ τις ἐκείνην τὴν ἡμέραν εἰς ξένου οἰκίαν. Μετὰ τὸ γεῦμα ἐσυντρόφευον πάλιν τὸν Ὕπατον εἰς τὸν Ἑσπερινὸν, ἔπειτα ἐξήρχοντο εἰς τὴν ἀγορὰν τὴν ἔμπροσθεν τοῦ παλατίου κειμένην, ὅπου ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν σαλπίγγων ἤρχοντο σιγᾶ σιγᾶ ὁ Γραικικὸς Κλῆρος καὶ οἱ ἐπίσημοι Γραικοί. Καὶ ὁ μὲν κλίνων τὸ γόνυ ἔμπροσθεν τῶν ἀρχόντων ἀσκεπεῖ τῇ κεφαλῇ ἔλεγε, *πολλὰ τὰ ἔτη αὐθένται*, οἱ δὲ ὡς εὐεργετήσαντες τὴν πατρίδα ὄχι μόνον δὲν ὑπέκειντο εἰς ταύτην τὴν ταπεινωτικὴν ὑπόκλισιν, ἀλλ' ἦσαν ἐλεύθεροι καὶ πάσης ἀγγαρείας. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐχρεώστουν προβάντες νὰ κλίνωσι τὴν κεφαλὴν ἐνώπιον τῶν ἀρχόντων, φοβούμενοι τὰς ὕβρεις τῶν νέων, οἵτινες ἀδιακόπως ἐσφενδόνιζον λεμονιὰς κατ' αὐτῶν, ἀνεμιγνύοντο μετὰ τῶν πρώτων, καὶ οὕτω σκεπαζόμενοι ἐβλάπτοντο ὀλιγώτερον. Ἔφερον ἔπειτα τὰς τρεῖς κλεῖς τοῦ Ληκτηρίου (Casa delle Sorti) ὅπου πηγαίνοντες ἐψήφιζον τὸν πρέσβυν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀπὸ ταύτας τὰς τρεῖς κλεῖς μίαν ἐφύλαττεν ὁ Καγκελλάριος, τὴν ἄλλην ὁ Λατῖνος Ἐπίσκοπος, καὶ τὴν ἄλλην οἱ ἱερεῖς τοῦ αὐτοῦ δόγματος.

Ἦτο πρὸς τούτοις συνήθεια τὴν πρώτην τοῦ Μαΐου μηνὸς νὰ κρεμάζωσιν εἰς τὰ παράθυρα πωλία, κλάδους μυρσινῶν καὶ ἀν-

θη ποίκιλα, τὰ ὁποῖα ἔκαιον ἀνάπτοντες μεγάλην πυρὰν (φανὸν) τὴν παραμονὴν τῆς Ἑορτῆς Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ.

Διηγεῖται προσέτι ὁ Ἱερώνυμος πρᾶγμα ἀστειότατον. Ὅταν ἐτελεῖτο συνοικέσιόν τι ἦτο συνήθεια, ἀφ' οὗ ἐτελείωνον οἱ γάμοι καὶ οἱ χοροί, νὰ συντροφεύωσιν οἱ συγγενεῖς τὸν γαμβρὸν καὶ τὴν νύμφην εἰς τὸν νυμφικὸν θάλαμον. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκρύπτετο ὑπὸ τὴν κλίνην ὁ νυμφίος κρατῶν κωδώνια, ἔπειτα εἰσερχόμενος εἷς ἐκ τῶν συγγενῶν ἐφώναζε « *Γιὰ τίνα τὸν ἐφύλαττες Κόρη τὸν ποῦτον τοῦτον* ; τότε ἀπεκρίνετο ὁ ὑπὸ τὴν κλίνην νυμφίος κινῶν τὰ κωδώνια καὶ ἐξερχόμενος. « *Γιὰ ταμὲ τὸν κουδουνάτον καὶ τὸν διπλοκουδουνάτον*. (1) Ἀλλὰ δὲν προσθέττει ἂν ἡ συνήθεια αὕτη ἦτο γενική, ἢ ἐὰν ἐπεκράτει μόνον μεταξὺ τῶν Ἰουστινιάνων· Ἀλλ' ἔτι περιεργότερον ἔθιμον καὶ εἰς τὴν δεκάτην πέμπτην ἀκόμη ἑκατονταετηρίδα (2) σύνηθες, τοῦ ὁποίου ὅμως δὲν σώζεται πλέον οὐδὲ ἴχνος, ἦτο τὸ ἑφεξῆς. Ὅταν ἐχήρευε γυνή τις ἔπρεπε νὰ πληρόνῃ εἰς τοὺς Ἄρχοιτας χηρείας πρόστιμον ὀνομαζόμενον *Ἀργομουνίτικο* ἢ *Αργομουνιατικὸν*, λέξιν τῆς ὁποίας εἶναι περιττὸν νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν ἔννοιαν. Καὶ ὅταν νεάνις τις ἐξεπαρθενεύετο πρὶν ὑπανδρευθῇ καὶ ἤθελε νὰ ζῇ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐχρεώστει νὰ πληρώσῃ μίαν φορὰν διὰ πάντοτε ἓν Δουκάτον εἰς τὸν νυκτοφύλακα, (3) ἴσως διὰ νὰ περιέρχηται ἀκωλύτως τὰς ὁδοὺς διὰ νυκτός.

---

(1) Οὕτως ἀναγινώσκω τὰς διεφθαρμένας καὶ μᾶλλον χαλδαϊκὰς παρ' Ἑλληνικὰς φαινομένας λέξεις τοῦ Ἱερωνύμου « γιατίνα τον ἔφδα γεσκε ρητὸν πούτνου τοῦτον ;» — « γιατάγε τὸν κουδούκτον καὶ τὸν ἐνπδοκου δουματόν.»

(2) Πρῶτος τὸ ἱστορεῖ ὁ Γάλλος περιηγητὴς **Nicolas de Nicolai** (1542) ὀνομάζων αὐτὸ **Argomoniatico** καὶ λέγων **Qui est autant a dire que (Sauf l' honneur et revérence du lisant) C. reposé ou inutile.** Ὁ Δουκάγγιος τὸ ἐξηγεῖ **tributum quod pendunt viduae apud Chios insulanos.** (Βλέπε καὶ **Beckmann Litteratur der älteren Reisebeschreibungen tom, 1. pag 661**—Κοραῆ Ἄτακτα τόμ. ν. σ. 222—**Dapper description exacte des îles de l' Archipel. (Amsterdam** 1702 f.) σελ. 223.

(3) **Dapper description exacte des îles de l' Archipel** σελ. 228.

Ἐνασμενιζόμενοι ἀνέκαθεν οἱ Χῖοι εἰς τὸν χορὸν καὶ εἰς τὴν μουσικὴν ἐσυνείθιζον τὸ πάλαι νὰ συνάζωνται εἰς τὸν παρὰ τὸ *παλαιόκαστρον* λεγόμενον χείμαῤῥον *Σχαραμαγκοῦ*, καθὼς εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους παρὰ τὸν Παρθένιν, καὶ νὰ εὐθυμῶσιν ἀθώως καὶ σεμνῶς. Περὶ τῶν ἐθίμων τῶν καθ' ἡμᾶς Χίων λέγομεν ἀλλαχοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ.

Πτῶσις τοῦ Βυζαντίου. Οἱ Χῖοι στέλλουσι βοήθειαν εἰς τὸ Βυζάντιον ὅταν ἐπολιορκεῖτο. Οἱ Ἰουστινιάνοι ὑποτάσσονται εἰς τὸν Σουλτάνον. Ὁ Τουρκικὸς στόλος εἰς τὴν Χίον. Ὁ Μωάμεθ κηρύττει πόλεμον εἰς τοὺς Χίους. Οἱ Ἰουστινιάνοι ζητοῦσι βοήθειαν παρὰ τοῦ Πάπα Καλλίστου τοῦ Γ'. Ὁ Παπικὸς στόλος ζητῶν νὰ ἐπαναστατήσῃ τοὺς Χίους ἀποτυγχάνει. Βοηθοῦνται οἱ Ἰουστινιάνοι παρὰ τῶν Γενουΐτῶν. Ὁ Κολόμβος εἰς τὴν Χίον·

Ἤδη δὲ τὸ Βυζαντινὸν βασίλειον ἐβηματίζε βήματα μεγάλα πρὸς τὸν παντελῆ ἀφανισμόν του, καὶ ἡ πόλις τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἐφοβερίζετο καθ' ἡμέραν νὰ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ τρομεροῦ Μωάμεθ. Εἰς μάτην ὁ κλονούμενος Παλαιολόγος ἔστελλε πρέσβεις πρὸς αὐτὸν να ἀνανεώσωσι τὴν παλαιὰν φιλίαν, εἰς μάτην ἐζήτει βοήθειαν παρὰ τῶν Δυτικῶν βασιλέων ὑποσχόμενος να ὑποτάξῃ καὶ αὐτὴν τὴν Ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν εἰς τὸν Πάπαν. (1) αἱ πολιτικαὶ τούτων διχόνοιαι, τὸ μέγα θρησκευτικὸν κατὰ τῶν Γραικῶν μῖσος καὶ ἡ ἀνυπόστατος δύναμις τοῦ Μωάμεθ τοὺς εἶχαν δέσει καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὸν νοῦν. Εἰς ταύτην τὴν κρίσιμον περίστασιν μόνον οἱ ἐκ Χίου Λατῖνοι καὶ Γραικοὶ ἔσπευσαν πρὸς βοήθειαν τοῦ Βυζαντίου, ἂν καὶ ὄχι ἐξ

(1) Ἓν ἔτος πρὶν ὑποπέσῃ τὸ Βυζάντιον εἶχε φθάσει εἰς τὴν Χίον ὁ Καρδινάλης Ἰσίδωρος Ῥουθηνὸς ἀποσταλεὶς παρὰ τοῦ τότε Πάπα Νικολάου τοῦ Ε' νὰ ἑνώσῃ τὰς δύω ἀντιφρονούσας Ἐκκλησίας. Φιλοφρονηθεὶς τὰ μέγιστα παρὰ τῶν Μαονέων ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ Λεονάρδον τὸν Χῖον καὶ περὶ τοὺς πεντήκοντα Δυτικοὺς Χίους (Δούκας κὐτοθ. σελ. 142—Sacra Scio σελ. 46.)

ἰδίας δαπάνης, καὶ κατώρθωσαν διὰ τῆς τόλμης των πρᾶγμα, τὰ ὁποῖον δὲν ἤθελε τολμήσει οὐδὲ ποιητὴς ποτὲ νὰ φαντασθῇ, ἐὰν ἡ ἱστορία δέν μας τὸ ἐμαρτύρει. Πολιορκουμένου τοῦ Βυζαντίου παρὰ τῶν Τούρκων ἐφόρτωσαν οἱ Χῖοι, ἐπὶ τῆς Ὑπατείας τοῦ Μαυρικίου Κατανέου, εἰς τέσσαρα πλοῖα (ἢ πέντε κατὰ τὸν Γιββῶνα) προμισθωμένα παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος, ἄλευρον, καὶ σῖτον, καὶ ἔλαιον καὶ οἶνον, μάλιστα δὲ στρατιώτας καὶ ναύτας θαυμασίους. Βορρᾶς σφοδρότατος τοὺς ἐκράτει διὰ πολὺν καιρὸν εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου· τέλος βοηθήσαντος τοῦ ἀνέμου εἰσέπλευσαν τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν Προποντίδα, πλὴν εὗρον ὑπὲρ τὰ 300 τουρκικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα τοὺς ἔκλειον τὴν δίοδον. Τὰ χριστιανικὰ πλοῖα μ᾿ ὅλον τοῦτο ἐπροχώρουν θαῤῥαλέως ὡς ὑπόπτεροι ἀετοί, ἐν᾿ ᾧ ὅλαι αἱ ὄχθαι τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης καὶ τὰ τείχη τοῦ Βυζαντίου ἦσαν πλήρη θεατῶν προσμενόντων τὸ ἀποβησόμενον. Δὶς ἀπέκρουσαν τοὺς βαρβάρους φονεύσαντες ἄπειρον πλῆθος· ὁ Μωάμεθ ἔφιππος παρεκίνει πολλάκις τοὺς στρατιώτας του φωνάζων, καὶ ὑποσχόμενος καὶ φοβερίζων, συνεσπᾶτο κατὰ τὰς κινήσεις τῶν μαχομένων, καὶ ἐκέντα αὐτὸν τὸν ἵππον του εἰς τὴν θάλασσαν ὡς ἐὰν ἦτο καὶ αὐτῆς τῆς ἀγρίας θαλάσσης ὁ δεσπότης! Πλὴν εἰς μάτην! Δώδεκα χιλιάδες Τουρκικῶν πτωμάτων (ἂν πρέπει νὰ πιστεύσωμεν τὸν Φραντσῆν) σκεπάζουσι τὰ κύματα τοῦ Βοσπόρου, τὰ Ὀθωμανικὰ πλοῖα διαλύονται, ἡ σιδηρᾶ ἄλυσσος ἀνυψοῦται καὶ τὰ Χιακὰ πλοῖα εἰσέρχονται ἐν θριάμβῳ σῶα καὶ ἀβλαβῆ εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον. (1) Ἀλλ᾿ ἡ βοήθεια αὕτη ἦτο πολλὰ μικρὰ ὥστε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀξιοδάκρυτον καὶ τελευταίαν ἡμέραν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, καθ᾿ ἣν ἔγεινεν ὀρχήστρα τῆς τουρκικῆς θηριωδίας. (1453 29 Μαΐου) Τόσον ἐτρόμαξαν οἱ Μαονεῖς ὅταν ἔμαθον τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὥστε φοβηθέντες μὴ χάσωσι τὴν αὐτονομίαν των

(1) Δούκας Βυζαντιν. Ἱστορ. σελ. 155 — Sabellicus histor. Venet. decad. III. lib. VII σελ. 524 — Gibbon histoire de la décad. de la emp. rom. vol. 12. σελ. 85 — Serra storia della Liguria vol. III. σελ. 189.

ἔστειλαν πρέσβεις πρὸς τὸν Μωάμεθ, καὶ συμφωνήσαντες νὰ πληρόνωσιν ἐτήσιον φόρον 6000 Δουκάτων ἀπήλαυσαν τὰ προτηερινά των προνόμια.(1) Χάριν τῶν Ἰουστινιάνων ἔμειναν ἀβλαβεῖς καί τινες πλησιόχωροι νῆσοι, οἷον ἡ Σάμος, τὰ Ψαρὰ, (2) ἡ Ἰκαρία, κ.τ.λ. ἀλλ' ἐπειδὴ ἐλεηλατοῦντο καθ' ἡμέραν ὑπὸ τῶν πειρατῶν, οἱ Μαονεῖς ἐσυμβούλευσαν τοὺς κατοίκους τούτων τῶν νήσων νὰ ἀφήσωσι τὴν πάτριον γῆν καὶ νὰ ἔλθωσι νὰ κατοικήσωσιν εἰς τὴν Χίον. Τοιουτοτρόπως αἱ ῥηθεῖσαι νῆσοι ἀπέβησαν ἔρημοι.

Ἀλλ' ἡ ἡσυχία τῆς Χίου δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ, ἀφορμὴν πρόωρον πρὸς τοῦτο δόντων τῶν Ῥοδίων· Οὗτοι πρὸς καιρὸν εἶχον στείλει πρὸς τὸν Μωάμεθ διατρίβοντα ἔτι ἐν Ἀδριανουπόλει πρέσβεις καὶ δῶρα πλούσια ζητοῦντες νὰ κάμωσι συνθήκας ἀμοιβαίας μετ' αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Μωάμεθ ἀπήτει παρ' αὐτῶν φόρον κατὰ τῆς Χίου, Λέσβου καὶ τῶν ἄλλων νήσων τὸ παράδειγμα, οἱ Ῥόδιοι ἀπεκρίθησαν, ὅτι ὁ Πάπας τοὺς εἶχε προστάξει ὄχι μόνον εἰς τοὺς ἑτεροθρήσκους νὰ μὴ πληρώσωσι ποτὲ

---

(1) Δούκας Βυζαντιν Ἱστορ. σ. 177.

(2) Τά Ψύρα, ἢ ἡ Ψύρα, καὶ Ψυρὰ καὶ Ψυρίη (Ὅμηρ. Ὀδύσ. γ'. στ. 171— Στράβ. Γεωγρ. xiii. 645—Ortelius vox Psyra) Psyria παρὰ Ῥωμαίοις, τὰν σήμερον Ψαρὰ κεῖνται πρὸς δυσμὰς τῆς Χίου ἀπέχοντα τῆς Μελαίνης Ἄκρης (Κάβος Μελανιὸ,) ὀγδοήκοντα στάδια (Εὐστάθ. εἰς Ὅμηρ, Ὀδύσ. γ'. 171.) καὶ ἔχουσι κατὰ τὸν Στράβωνα, τεσσαράκοντα σταδίων περιφέρειαν. Ὁ λιμὴν της κατὰ τὸν Εὐστάθιον ἐχώρει μόνον εἴκοσι πλοῖα (;) Τὰ Ψύρα κατεφρονοῦντο παρὰ τῶν παλαιῶν ὡς τόπος ἄκαρπος καὶ εὐτελὴς ὥστε καὶ νὰ περιπαίζηται ὑπὸ τῶν κωμικῶν, (ἔστι παροιμία τὸ « Ψύρα τὸν Διόνυσον ἄγοντες » διὰ τὴν τῆς νήσου λυπρότητα Εὐστάθ.) μ' ὅλον ὅτι ἔφερε καλὸν οἶνον (Στέφαν. λ. Χίος) Ἀλλ' οἱ κάτοικοι τοῦ εὐτελοῦς τούτου νησιδίου, οἱ Ψύριοι ἢ Ψυρεῖς, τὸ ἐλάμπρυναν διὰ τῶν Σαλαμινίων ἀνδραγαδιῶν των εἰς τὰς ἡμέρας μας καταποντώσαντες τοσάκις κατὰ θάλασσα τοὺς Τούρκους, ἢ πυρπολήσαντες τὰ βαρβαρικά των πλοῖα, καὶ πρὸ τῆς καταστροφῆς καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς εὐκλεοῦς πατρίδος των. Εἰς τὰ ἀοίδιμα Ψαρὰ καὶ εἰς τὴν γενναιότητα τῶν Ψαρανῶν χρεωστεῖ ἡ Ἑλλὰς ὄχι μικρὸν μέρος τῆς ἀνεξαρτησίας της· διὰ τοῦτο καὶ τοῦ ἀτρομήτου Παπᾶ Νικολῆ, Κανάρη, Νικολάου Ἀποστόλη καὶ τόσων ἄλλων τὰ ὀνόματα εἶναι πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐγκεχαραγμένα εἰς τὰς ἀθανάτους καὶ ἡρωϊκὰς πλάκας τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας,

φόρον, ἀλλ' οὐδ' εἰς αὐτοὺς αὐτῶν τοὺς ὁμοπίστους Χριστιανούς. Παροργισθεὶς ὁ Μωάμεθ τοὺς ἐκήρυξε πόλεμον καὶ ἑτοιμάσας στόλον ἐξ 180 πλοίων ἀνηγόρευσεν ναύαρχον τὸν Χαμζᾶν. Οὗτος ἀράξας πρῶτον ἐνώπιον τῆς Λέσβου καὶ λαβὼν διὰ τοῦ Δούκα (τοῦ ἱστοριογράφου) ἀπὸ μέρους τοῦ Γενουηνσίου Δουκὸς τῆς νήσου Γατελουσίου δῶρα πολλὰ ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Χίον καὶ ἄραξεν παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰσιδώρου. Ἀλλ' οἱ Χῖοι οὔτε δῶρα οὔτε τιμὰς τῷ ἀπέδωκαν παρωργισμένοι ὄντες κατὰ τοῦ Σουλτάνου διότι ἀπήτει καὶ δεύτερον 40,000 δουκάτα (τὰ ὁποῖα εἶχε ζητήσει πρότερον παρ' αὐτῶν ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἐκ Γαλατᾶ Φραγκίσκου Δραπερίου) ὡς χρεωστούμενα παρὰ τῆς νήσου διὰ ἀγορασθεῖσαν στυπτηρίαν. Ὁ Χαμζᾶς ἀνέγνωσεν εἰς τοὺς Χίους τὸ θέσπισμα τοῦ Σουλτάνου, τὸ ὁποῖον ἐπρόσταζεν, ἂν ἤθελον ἀρνηθῆ τὴν πληρωμὴν, νὰ κατακαύσωσιν ὅλην τὴν νῆσον· ἀλλ' οὗτοι δυσανασχετήσαντες ἀπέρριψαν τὰς προτάσεις του. Ὁ τουρκικὸς ναύαρχος μὴ δυνάμενος οὔτε τὸν λιμένα νὰ βλάψῃ ὑπερασπιζόμενον ὑπὸ εἴκοσι πλοίων, οὔτε τὸ φρούριον, τὸ ὁποῖον περικυκλωμένον διὰ διπλῆς τάφρου ἐφυλάττετο ὑπὸ πολυαρίθμου φρουρᾶς, κατερήμωσε τοὺς κήπους καὶ τοὺς ἀμπελῶνας των, καὶ ἐπρότεινεν εἰς τοὺς ἄρχοντας τῆς νήσου νὰ στείλωσι δύω ἐκ τῶν ἐγκριτωτέρων διὰ νὰ συνομιλήσωσιν ἐκ στόματος μετ' αὐτοῦ τοῦ Δραπερίου, ὅστις εἶχε συνοδεύσει τὸν στόλον. Ἀπέστειλαν οἱ Χῖοι ἕνα νέον καὶ ἕνα γέροντα ἐκ τῆς οἰκογενείας Κύρικος Ἰουστινίας, οἱ ὁποῖοι καθ' ὁδὸν ὑποπτευθέντες μήπως οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἔστησαν παγίδα ἠθέλησαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσι, πλὴν ἐμποδισθέντες παρὰ τῶν εἰς τοὺς κήπους διεσπαρμένων Τούρκων εἰσῆλθον εἰς τὴν ναυαρχίδα καὶ πάραυτα ἐρρίφθησαν εἰς τὰ δεσμά. Μετὰ τὸ δόλιον τοῦτο κίνημα ὁ Χαμζᾶς ἀπέπλευσε διὰ τὴν Ῥόδον, ἀλλὰ μὴ δυνηθεὶς νὰ κατορθώσῃ τίποτε διὰ τὸ ὀχυρὸν τοῦ τόπου ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν Χίον. Στέλλει ἐκ νέου πρέσβεις πρὸς τοὺς Χίους καὶ τοὺς καταπείθει (οἱ ἀσθενεῖς εἶναι πάντοτε εὐκολοπιστότεροι ἐλπίζοντες καλητέρευσιν

τῶν πραγμάτων) νὰ στείλωσιν ἀπεσταλμένους πρὸς τὸν Σουλτάνον, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔμελλε νὰ ἦναι καὶ ὁ Κύρικος, διὰ νὰ ἐξετάσωσι τὰς φιλονεικίας των. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἡτοιμάζοντο ἀπροσδόκητον συμβὰν κατετάραξε πάλιν ὅλην τὴν πόλιν. Μεθυσμένοι τινὲς Τοῦρκοι παραβάντες τὴν προσταγὴν τοῦ ναυάρχου, ὅςτις εἶχεν ἀπαγορεύσει νὰ ἀποβαίνωσιν εἰς τὴν γῆν, ἀπέβησαν κολυμβῶντες. Εἷς ἐξ αὐτῶν ἀναβὰς ἐπὶ Ἐκκλησίας ἔῤῥιπτε κατὰ γῆς τὰς κεραμίδας. Οἱ Λατῖνοι καὶ οἱ Γραικοὶ παροξυσθέντες ὥρμησαν κατὰ τῶν Τούρκων μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων, καὶ οὕτω ἐν ᾧ οἱ μὲν Χριςιανοὶ τοὺς κατεδίωκον ἀναβαίνοντες αὐτὸ τὸ πλοῖον, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἐζήτουν νὰ σωθῶσι, τὸ πλοῖον ὑπὸ τοῦ βάρους τῶν ἀναβάντων ἀνατραπὲν συνέθαψεν ὅλους εἰς τὰ κύματα. Οἱ ἄρχοντες τῆς νήσου ἡμέρωσαν τὸν Χαμζᾶν ἀνταποδόντες διπλῶς τὴν τιμὴν τοῦ καταποντισθέντος πλοίου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἀπολεσθέντων πραγμάτων, ἀλλ' ὁ Μωάμεθ ὅταν ἔμαθε τὸν βυθισμὸν τοῦ πλοίου γενόμενος ἔξω φρενῶν τὸν μὲν Χαμζᾶν ἀνηγόρευσε πρὸς ποινὴν ἔπαρχον τῆς Σαταλίας, εἰς δὲ τοὺς Χίους ἐκήρυξε πόλεμον ἄσπονδον (1455, 14 Αὐγ.) εἶπε δὲ γραφεὶς καὶ πρὸς τὸν Δραπέριον, « ἐγὼ ἐπιφορτίζομαι τὸ ἐκ 40,000 » δουκάτων χρέος σου, πλὴν θέλω τὸ ἀπαιτήσει διπλοῦν ὡς ἀν» τικαταλλαγὴν τῶν ἀποπνιγέντων Τούρκων. » (1)

Προβλέποντες οἱ Ἰουστινιάνοι ὅσα κακὰ ἔμελλον νὰ πάθωσιν ἔγραψαν (τῇ 14 Αὐγ. 1455) ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Πάπαν Κάλλιστον τὸν Γ'. διὰ τῆς ὁποίας τὸν παρεκάλουν νὰ τοὺς βοηθήσῃ καὶ νὰ κηρύξῃ σταυροφορικὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τοῦ Σταυροῦ. Εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπιςολῆς ἔλεγον, ὅτι ἂν κατὰ κακὴν τύχην δὲν εἰσακουσθῶσιν αἱ δεήσεις των, ἔχουσι σκοπὸν μάρτυρα λαμβάνοντες τὸν ὑπέρτατον Κριτὴν νὰ πολεμήσωσιν ὑπὲρ τῆς πίστεως μέχρι τελευταίας των ἀναπνοῆς. (2) Ἀπέστειλε μὲν ὁ

(1) Δούκας Βυζαντιν. Ἱστορ. σελ. 181 — 184.

(2) Quod si ea infelicitas esset, ut tam justae praeces apud Christianos deperirent, Iesum Christum Dominum Nostrum judicem obtestamur Vestram Sanctitatem testantes, nos impie a sociis Christianis destitutos pro fide tamen usque ad extrema pericula pugnaturos, (Sacra Scio pag 49.)

Δόγας τῆς Γενούης Πέτρος Φρεγόζος δύω πλοῖα καὶ πεντακοσίους στρατιώτας, καὶ σῖτον καὶ πάμπολλα πολεμοφόδια εἰς βοήθειάν των, (1) (1456) πλὴν βλέποντες οἱ Ἰουστινιάνοι ἀφ' ἑνὸς μέρους τὰς δεινὰς ἀσυμφωνίας τὰς μεταξὺ Γενούης καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως Ἀλφόνσου, ἀπ' ἄλλου δὲ ὅτι ὁ Μωάμεθ κυριεύσας τὴν Αἶνον καὶ τὰς πλησίον νήσους Θάσον καὶ Σαμοθράκην ἡτοιμάζετο περὶ τὸ ἔαρ νὰ ἐκστρατεύσῃ καὶ κατὰ τῆς Χίου, ἀπέστειλαν πάλιν πρέσβεις νὰ απομακρύνωσι τὴν ἐπαπειλοῦσαν αὐτοὺς τρομερὰν καταιγίδα. Ὁ Μωάμεθ εὐχαριστηθεὶς νὰ λάβῃ παρ' αὐτῶν τριάκοντα χιλιάδας Δουκάτων διὰ τὴν βυθισθεῖσαν τριήρη καὶ φόρον ἐτήσιον δεκακισχιλίων φλωρίων, ἔστρεψε τὰ ὅπλα κατὰ τῆς Λήμνου, τὴν ὁποίαν καὶ ἐκυρίευσε, τῆς δὲ Χίου καὶ Λέσβου τὴν καθυπόταξιν ἀνέβαλεν εἰς ἄλλοτε. (2) Τὸ ἐφεξῆς ἔτος, ἀφ' οὗ οἱ Σταυροφόροι ἡγουμένου τοῦ ἀηττήτου Οὐνιάδου κατετρόπωσαν ὀλίγους μῆνας πρότερον τὸν Μωάμεθ παρὰ τὸ Βελιγράδιον, δεκαὲξ Παπικαὶ τριήρεις ναυαρχούμεναι ὑπὸ τοῦ Καρδινάλου Λουδοβίκου Σκαράμπα ἐφάνησαν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος διὰ νὰ βοηθήσωσι τὰς ἐν αὐτῷ ἐπισημοτέρας τῶν νήσων. Ἀφράξας ὁ Καρδινάλης οὗτος εἰς τὴν Χίον ἐπρόβαλεν εἰς τοὺς ἄρχοντας νὰ ἀρνηθῶσι τὸν φόρον εἰς τὸν Σουλτάνον (1457), ἀλλ' οὗτοι φοβηθέντες τὴν ἐκδίκησιν τῶν Τούρκων μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ παπικοῦ στολίσκου δὲν ἔδωκαν οὐδεμίαν ἀκρόασιν εἰς τοὺς λόγους του. (3) Τίς ἤθελε προΐδει ποτὲ ὅτι μετὰ 364 ἔτη ἔμελλεν ἡ Χίος νὰ εὑρεθῇ εἰς παρομοίαν θέσιν! Ὅτι δὲ οἱ φόβοι των ἦσαν εὔλογοι τὸ ἀπέδειξεν ὁ μετὰ ταῦτα χρόνος· διότι ὁ Σουλτάνος αὐτοὺς μὲν ἄφησεν ἡσύχους, εἰς δὲ τὴν Λῆμνον στείλας στόλον τὴν ἐτιμώρησεν ὡς ὑπακούσασαν εἰς τὰς προτροπὰς τοῦ Σκαράμπα.

---

(1) Sismondi histoire des républ. italien. du moyen âge vol. x. pag. 67 — 72.
(2) Δούκας Βυζαντιν. ἱστορία σελ. 190.
(3) Δούκας Βυζαντιν. ἱστορ. σελ. 191.

Οἱ Ἰουστινιάνοι ὅμως ἰδόντες ὅτι ὁ Μωάμεθ ἐκυρίευσε τὴν Λέσβον καὶ φοβηθέντες μήπως πάθωσι τὴν αὐτὴν τύχην προσέδραμον εἰς τὸν Πάπαν Πῖον τὸν Β'. (1) μὴ ἐλπίζοντες δὲ οὐδεμίαν βοήθειαν ἀπὸ μέρους τῆς Γενούης διὰ τὰς δεινάς της περιστάσεις ἤρχισαν νὰ ὀχυρόνωνται, διὰ νὰ ἀνθέξωσιν ὅσον τὸ δυνατὸν εἰς τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας δυνάμεις τοῦ τυράννου. Ἀλλὰ τί ἠδύνατο νὰ τοὺς βοηθήσῃ ὁ Πάπας; ὅστις στερούμενος χρημάτων ἤνοιξε τὸν πνευματικόν του θησαυρὸν καὶ διέσπειρεν συγχωρητικὰ εἰς ὅσους ἤθελαν τρέξει πρὸς βοήθειαν τῶν κινδυνευόντων Χίων! Οὗτοι λοιπὸν κατατρωγόμενοι ἀπὸ ἐμφυλίους διχονοίας (2) καὶ ἀμηχανοῦντες πόθεν νὰ πορίζωνται χρήματα πρὸς καθοπλισμὸν τῆς πόλεως ἔστειλαν πάλιν πρέσβεις εἰς τὴν Γένουαν νὰ ζητήσωσι βοήθειαν. Οἱ Γενουήνσιοι, οἵτινες κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἶχαν χάσει τὴν ἐπὶ τῆς Ταυρικῆς Χερσονήσου πλουσίαν αὐτῶν ἀποικίαν Κάφαν, (1474) φοβηθέντες μὴ χάσωσι καὶ τὴν Χίον διώρισαν πρὸς βοήθειαν αὐτῆς τέσσαρα πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων δύω ἦσαν Ἰουστινιανά, τὰ δὲ ἄλλα τοῦ

(1) Ὁ Πάπας οὗτος εἶχε τόσον ζῆλον νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς Χριστιανοὺς ἐκ τῆς δουλείας τῶν Τούρκων, ὥστε συνέλαβε τὴν ἀλλόκοτον ἰδέαν νὰ γράψῃ ἐπιστολὴν εἰς αὐτὸν τὸν Μωάμεθ σπουδάζων διὰ τῆς διαλεκτικῆς νὰ τὸν κάμῃ Χριστιανόν. Διὰ νὰ τὸν καταπείσῃ ἔφερεν εἰς μαρτυρίαν τοὺς Ἀποστόλους καὶ πατέρας τῆς Ἐκκλησίας καὶ αὐτῶν τῶν Ἐθνικῶν Σόλωνος καὶ Λυκούργου τὴν βέβηλον ἀξιοπιστίαν. Διὰ νὰ διεγείρῃ δὲ τὴν φιλοδοξίαν του ἔφερε παράδειγμα τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον, ὅστις βαπτισθεὶς καὶ ἐνδυθεὶς τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ἐνίκα, ἔλαβε τὸ σκῆπτρον τῆς οἰκουμένης! (**Michaud histoire des Croisad. vol. 3 p. 875.**)

(2) Αἱ διχόνοιαι αὗται ἀνεφύησαν μεταξὺ τῶν Μαονέων καὶ τοῦ Λατίνου Ἐπισκόπου (ἔτυχε δὲ τότε ἐπισκοπεύων ὁ Ἱερώνυμος Καμόλλης) διότι καθεὶς ἤθελε νὰ ἦναι κύριος τῶν δημευθέντων ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων, περὶ τῶν ὁποίων ὡμιλήσαμεν ἀνωτέρω λαλοῦντες περὶ τῆς ἀνακαλυφθείσης τῶν Γραικῶν συνωμοσίας. Διὰ τοῦτο προσέτρεξαν εἰς τὸν Πάπαν Σίξτον τὸν Δ', ὅστις ἐθέσπισε (1473) τῶν μὲν κτημάτων νὰ μείνωσι κύριοι οἱ Μαονεῖς, νὰ δίδωσι δὲ εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα (**perpetuis temporibus**) εἰς τὸν κατὰ καιρὸν Ἐπίσκοπον 400 Δουκάτα κατ' ἔτος, καὶ ἄλλα ἑκατὸν, πλὴν διὰ μόνην μίαν φορὰν, πρὸς ἀνασκευὴν τῆς Ἐπισκοπικῆς Ἐκκλησίας.

Νίγρου καὶ τοῦ Σπινόλα, δύω πλουσίων ἰδιωτῶν τῆς Γενούης. Ἔστειλαν καὶ μετὰ τρία ἔτη πρὸς τὸν Πάπαν Σίξτον τὸν Δ', τὸν νομοδιδάσκαλον Φραγκῖσκον Σεφίαν νὰ ζητήση χρηματικὴν βοήθειαν καὶ ἔλαβον 5000 σκοῦδα. (1) (1477) Ὅτι δὲ δὲν ἦτο εἰς αὐτοὺς πρᾶγμα ἀδιάφορον ἡ αὐτονομία τῆς Χίου τὸ ἀπέδειξαν καὶ μετὰ δεκαὲξ περίπου ἔτη, ὁπότε μαθοῦσα ἡ Δημοκρατία παρὰ τῶν ἐν Γαλατᾶ κατοικούντων Γενουηνσίων ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἡτοίμαζον τρομερὸν στόλον διὰ νὰ καθυποτάξωσι τὴν νῆσον, ἐψήφισε συμβουλίου γενομένου νὰ καθοπλισθῶσι πέντε μεγάλα πλοῖα καὶ 1500 στρατιῶται ἐκτὸς τῶν ναυτῶν, καὶ νὰ δοθῇ ἡ ἡγεμονία εἰς τὸν Θωμᾶν Ἰουστινιάνην Φορνέτον. Φθάσας ὅμως ὁ Θωμᾶς εἰς τὴν Χίον εὗρεν ἄκραν γαλήνην καὶ ἡσυχίαν διότι οἱ Τοῦρκοι ἀλλάξαντες σχέδιον εἶχον ἀναβάλει τὴν κατὰ τῆς Χίου ἐκστρατείαν εἰς ἄλλον δεξιώτερον καιρὸν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ὀλίγον κατωτέρω.

Εἰς ταύτην ἴσως τὴν ἐποχὴν ἐπῆγεν εἰς τὴν Χίον ἁπλοῦς ἔτι ναύκληρος ὢν ὁ τόσον ἔπειτα διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς κλεϊσθεὶς Χριστόφορος Κολόμβος. (2)

---

(1) Sacra Scio p. 53—Serra storia etc . σελ. 236. Οἱ κατὰ καιροὺς Πάπαι ἐβοήθησαν πολὺ τοὺς Ἰουστινιάνους. Παραλείπων τοὺς Πάπας Σίξτον Δ'. Ἰούλιον Β', και Κάλλιστον Γ'. οἵτινες τοὺς ἐσύντρεξαν πρὶν κυριευθῇ ἡ Χίος ὑπὸ τῶν Τούρκων, μνημονεύω τὸν Πῖον Ε΄, Γρηγόριον ΙΓ', Σίξτον τὸν Ε΄, τὸν Κλήμενα Η΄, τὸν Γρηγόριον ΙΔ, τὸν Οὐρβανὸν Η΄, τὸν Ἰννοκέντιον ΙΒ, καὶ ἄλλους οἵτινες καὶ δυστυχήσαντας τοὺς περιέθαλψαν, ἄλλους μὲν ἀναγορεύσαντές ἐπισκόπους εἰς τὴν Ῥώμην, εἰς ἄλλους δὲ δόντες διάφορα ἐπαγγέλματα.

(2) A. Humboldt examen critique de l' hist. de la géograph du nouveau Continent etc. (ἐν τῇ Ἐφημερίδι Presse ἔτος 1839 11 Ἀπριλ.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ.

Θέσις τῆς Εὐρώπης. (1470--1560) Ἡ Χίος κυριεύεται ὑπὸ τοῦ Πιάλη Πασᾶ. Κατάστασις τῶν Ἰουστινιάνων μετὰ τὴν ἅλωσιν. Μαρτύριον τῶν 18 Λατίνων μειρακίων.

Ἡ Εὐρώπη ἐν τῷ μεταξὺ ἦτο ἔντρομος βλέπουσα τὰς ἑτοιμασίας, τὰς ὁποίας ἔκαμνεν ὁ Μωάμεθ διὰ νὰ ἐφορμήσῃ κατὰ τῆς Γερμανίας καὶ Ἰταλίας, καὶ μ' ὅλον τοῦτο ἐκοιμᾶτο εἰς βαθὺν λήθαργον! Ὅσον ἐσπούδαζον Πῖος ὁ Β', καὶ ὁ τούτου διάδοχος Παῦλος ὁ Β' νὰ διεγείρωσι τοὺς Χριστιανοὺς κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν, τόσον αἱ προτροπαὶ αὐτῶν ἀπέβαινον ἀνίσχυροι ἢ ἀτελεσφόρητοι. Ὁ Μωάμεθ εἰς ταύτην τὴν γενικὴν τῆς Εὐρώπης ἀπραξίαν κυριεύσας τὴν Εὔβοιαν ἐξέτεινε τὰς νίκας του μέχρι τῆς Κρανολίας καὶ Κροατίας. Ἴσχυσε τέλος Σίξτος ὁ Δ' νὰ ἑνώσῃ μέρος τῶν Χριστιανῶν καὶ οὕτω ἀπέστειλε 25 πλοῖα ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Καρδινάλου Καράφα, τὰ ὁποῖα ἑνωθέντα μετὰ τοῦ στόλου τῶν Ἐνετῶν καὶ τῶν Νεαπολιτανῶν διέσπειρον μέγαν τρόμον εἰς τὴν Ἰωνίαν καὶ Παμφυλίαν καὶ εἰς ὅλα τὰ παράλια τοῦ τουρκικοῦ κράτους.(1) Ἀντὶ ὅμως νὰ ὠφεληθῶσιν οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ τὰς, ἂν καὶ μικρὰς, ταύτας νίκας των, ἤρχισαν πάλιν νὰ διχονοῶσιν εἰς τόσον βαθμὸν, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Πάπας κατήντησε νὰ λησμονήσῃ τὸν *ἱερὸν πόλεμον*. Οἱ Ἐνετοὶ ἐγκαταλειφθέντες ὑπὸ πάντων καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ἀντιπαλαίωσι μόνοι πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς ἠναγκάσθησαν νὰ κλείσωσιν εἰρήνην. Ἐν τοσούτοις ἡ δύναμις τοῦ Μωάμεθ ηὔξανε καθ' ἡμέραν· οἱ Γενουήνσιοι εἶχον χάσει, ὡς προείπομεν ἤδη, τὴν Κάφαν· οἱ Ἐνετοὶ ἐστερήθησαν παρομοίως ὅλας σχεδὸν τὰς χώρας τὰς ὁποίας κατεῖχον εἰς τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν ἔμενον δὲ πλέον ἐξ ὅσων τόπων εἶχον κυριεύσει οἱ Σταυροφόροι, εἰμὴ ἡ Κύπρος καὶ

---

(1) Michaud histoir. des Croisad. vol. v. σελ. 394.-430.

ἡ Ῥόδος. Ἐνῷ δὲ ὁ Μωάμεθ κατερημώσας τὴν Οὐγγαρίαν καὶ ἀφανίσας κατὰ κράτος τὴν Ὕδροῦντα (Otranto) ἡτοιμάζετο νὰ καταφέρῃ καὶ ἄλλην σφοδροτέραν πληγὴν κατὰ τῆς Ἰταλίας, ἀπροσδόκητος θάνατος ἀνέτρεψε τοὺς σκοπούς του, καὶ ἔσωσε τὴν Εὐρώπην ἐκ τοῦ προφανοῦς κινδύνου. Ἠθέλησαν μετὰ ταῦτα πάλιν κατὰ καιροὺς οἱ Πάπαι Ἀλέξανδρος ὁ Δ', καὶ Πῖος ὁ Γ', καὶ μάλιστα Λέων ὁ Ι, νὰ διεγείρωσι τοὺς Χριστιανοὺς εἰς νέου Σταυροφορικοῦ πολέμου σύνταξιν, ἀλλ' αἱ παρακινήσεις των δὲν ἔκαμνον πλέον καμμίαν ἐντύπωσιν εἰς τὰ ἔθνη, μέρος μὲν διὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν πολλὰς καὶ σκληρὰς διχονοίας, μάλιστα δὲ διὰ τὴν γενομένην ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς καὶ τὸν περίπλουν τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδος, τὰ ὁποῖα εἶχον στρέψει τὴν προσοχήν των εἰς εὕρεσιν νέων τόπων. Ὁ διάδοχος τοῦ Σελίμη καὶ ἀτρόμητος κατακτητὴς Σουλεϋμάνης ὠφελούμενος ἀπὸ ταύτην τῶν Χριστιανῶν τὴν ἀφροντισίαν κυριεύει τὸ Βελιγράδιον καὶ τὴν Ῥόδον, καθέδραν τῶν κατὰ τὴν Μεσόγειον ἱπποτῶν, καὶ φθάνει νὰ στήσῃ τὰς σημαίας του ἔμπροσθεν αὐτῶν τῶν τειχῶν τῆς Αὐστριακῆς Βιέννης. Ἀλλὰ τοιαύτη ἦτο τότε ἡ πολιτικὴ τῶν Χριστιανῶν, καὶ τοσαῦτα συμφέροντα καὶ πάθη κατέτρωγον καὶ διεχώριζον τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης, ὥστε οἱ συγχρόνως ζῶντες καὶ μέγα δυνάμενοι τρεῖς μονάρχαι, Ἐῤῥῖκος ὁ Ὄγδοος, Φραγκῖσκος ὁ Α, καὶ Κάρολος ὁ Ε, ὄχι μόνον δὲν ἠθέλησαν ποτὲ νὰ ἑνωθῶσι καὶ νὰ καταθραύσωσι τὴν ὀφρῦν τῶν Ὀθωμανῶν, ἀλλὰ συμμαχοῦντες μετ' αὐτῶν ἐπολέμων ἀλλήλους! Γνωστὸν εἶναι ἐκ τῆς Ἱστορίας ὅτι ὁ τουρκικὸς στόλος, ναυαρχοῦντος τοῦ Βαρβερούσα, ἑνωθεὶς ἐν Μασσαλίᾳ μετὰ τοῦ Γαλλικοῦ ἐξεπολιόρκησε (1543) τὴν Νίκαιαν! Μετὰ ἐννέα ἔτη (1552) ἐξεχείμασεν εἰς τὴν Χίον ὀκτὼ ὅλους μῆνας ὁ κατὰ Καρόλου τοῦ Ε, σταλθεὶς καὶ ἐκ 24 πλοίων συνιστάμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Prince de Luxemburg καὶ Baron de la Garde ἡγεμονευόμενος Γαλλικὸς στόλος, προσμένων τὸν τοῦ Σουλτάνου! Δὲν ηὐχαριστεῖτο ὁ Σουλεϋμάνης εἰς τόσας δάφνας, ἀλλ' ἠθέλησε νὰ κατα-

στρέψη καὶ τὴν τότε περιβόητον νῆσον Μάλταν, ἥτις ἦτο τὸ ἄσυλον ὅλων τῶν Χριστιανικῶν πλοίων. Πρὸς τοῦτο ἀνηγόρευσεν ἡγεμόνας τοῦ στόλου τὸν Μουσταφᾶν καὶ Δραγούτην καὶ ἀρχιναύαρχον τὸν Γαμβρὸν τοῦ υἱοῦ του Σελίμη Πιὰλ Πασᾶν, Οὔγγρον ἐξ ἀρχῆς τὸ γένος καὶ ἐχθρὸν θανάσιμον τῶν Χριστιανῶν· αὐτὸς δὲ ἐξεστράτευσε πάλιν κατὰ τῆς Οὐγγαρίας, ὅπου ὅμως ἀποθανὼν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀκούσῃ τὴν ἀποτυχίαν τῆς πολιορκίας.

Πρὶν ἀναχωρήσῃ ὁ Πιάλης εἰς τὴν τῆς Μελίτης πολιορκίαν εἶχε λάβει προσταγὴν παρὰ τοῦ Σουλεϋμάνου, ἀφοῦ καθυποτάξῃ ταύτην τὴν νῆσον, νὰ κυριεύσῃ καὶ τὴν Χίον, τὴν ὁποίαν δὲν ὑπέφερεν ἡ φιλοδοξία του νὰ βλέπῃ εὐτυχῆ εἰς ξένας χεῖρας, καὶ νὰ στείλῃ σιδηροδεσμίους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τοὺς κορυφαίους τῶν Ἰουστινιάνων. Ἦτο προσέτι ἐξαγριωμένος διότι οἱ Ἰουστινιάνοι ἔδιδον ἄσυλον εἰς τοὺς Χριστιανοὺς αἰχμαλώτους τῶν Τούρκων ζητοῦντας προστασίαν εἰς τὴν νῆσον, καὶ διότι εἶχον πάντοτε ἀλληλογραφίαν μετὰ τῆς Γενούης. Χίλιοι περίπου τὸν ἀριθμὸν κατέφευγον κατ' ἔτος εἰς τὴν Χίον, καὶ οἱ Ἰουστινιάνοι εἶχον διωρισμένον ἄρχοντα ἰδιαίτερον νὰ τοὺς δέχηται, νὰ τοὺς τρέφῃ, καὶ νὰ τοὺς παραδίδῃ τυχούσης εὐκαιρίας εἰς τὰ χριστιανικὰ πλοῖα διὰ νὰ τοὺς μεταβιβάζωσιν εἰς τὴν Εὐρώπην. Εὐσεβὴς ἦτο ὁ σκοπὸς καὶ τὸ τέλος φιλάνθρωπον, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ μυστικὸν εἰς τοὺς Τούρκους· μολοντοῦτο οἱ Μαονεῖς διὰ τῶν δώρων τοὺς καθησύχαζον, ἕως οὗ ἡ κατὰ τὴν Μάλταν ἀποτυχία τοὺς ἔκαμεν ἀδυσωπήτους. Τὴν ἐκ ταύτης καταισχύνην ζητῶν νὰ σκεπάσῃ ὁ Πιάλης φθάνει κατὰ τὴν μεγάλην ἑβδομάδα ἔμπροσθεν τῆς Χίου μετὰ τριακοσίων πλοίων συνεπιφέρων δέσμιον τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν τῶν Ἰουστινιάνων. Οἱ Μαονεῖς ἐξαπέστειλαν πάραυτα δώδεκα ἀπεσταλμένους πρὸς τὸν Πασᾶν φέροντας δῶρα πολλὰ, ἀλλὰ φθάσαντας τοὺς ἔρριψαν εἰς τὰ δεσμά. Τότε ἐνθυμήθησαν τοὺς νουνεχεῖς λόγους τοῦ Βικεντίου Ἰουστινιάνου, ὅστις ἀναχωρῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Γαλλίαν τοὺς εἶχε προειδοποιήσει

ὅτι ὁ Σουλτάνος ἐμελέτα κακὰ κατὰ τῆς νήσου· πλὴν τί ἠδύναντο πλέον νὰ ἐνεργήσωσι; Χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν ὁ Πιάλης εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα (1566 τῇ 17 Ἀπριλ.) παραβλέψας τὴν συνήθειαν νὰ χαιρετήσῃ τὸ φρούριον, ἀπέβη μετὰ πολυαρίθμων στρατιωτῶν (πρᾶγμα ἀσυνείθιστον, διότι ὁ ἀρχιναύαρχος σπανίως ἀπέβαινε, ἢ καὶ ἂν ἀπέβαινε τὸν ἠκολούθουν ὀλίγιστοι στρατιῶται) οἵτινες ἐκράτουν τὰ ὅπλα των κρυμμένα ὑπὸ τὰ φορέματά των διὰ νὰ μὴ προξενήσωσι θόρυβον, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ Παλάτιον. (1) Ἐκεῖ συναγαγὼν τοὺς Μαονεῖς ἐξεφώνησε λόγον διεξοδικὸν, εἰς τὸν ὁποῖον τοὺς ὠνείδιζε πρῶτον, ὅτι συνεννοοῦντο κρυφίως μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας καὶ τῶν Μελιταίων, τοὺς ὁποίους ὄχι μόνον (ἔλεγε) προειδοποίησαν περὶ τῶν κατ' αὐτῶν γιγνομένων ὑπὸ τῶν Τούρκων προπαρασκευῶν, ἀλλὰ καὶ ἐβοήθησαν πολιορκηθέντας. Δεύτερον ὅτι ἔδιδον ἄσυλον εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τῶν Τούρκων αἰχμαλώτους φεύγοντας ἐκ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, καὶ εἰς τοὺς πειρατάς. Τρίτον ὅτι ἀνήγγελλον τοὺς σκοποὺς τῆς Ὑψηλῆς Πόρτας ἐξιχνιάζοντες αὐτοὺς διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεώς των· καὶ τέταρτον ὅτι δὲν ἐπλήρωσαν τὸν φόρον εἰς τὸν ἀνήκοντα καιρόν. Τοιαῦτα διαλεχθεὶς καὶ ἄλλα παρόμοια προσθέσας παράπονα ἀνέγνωσεν ἔπειτα προσταγὴν τοῦ Σουλτάνου κεραυνοβόλον, ἥτις ἔλεγεν ὅτι ἐὰν οἱ Χῖοι δὲν ἤθελον ὑπακούσει εἰς τὰς βουλὰς τοῦ δούλου του Πιάλη, νὰ κατακαῇ ὅλη ἡ νῆσος· Ἐν ᾧ δὲ ἀνεγίνωσκε τὴν προσταγὴν οἱ στρατιῶται του ἀνεκάλυπτον τὰ ὅπλα διὰ νὰ ἐμπνέωσι τρόμον εἰς τοὺς περιεστῶτας. Οἱ Μαονεῖς ἀπελογήθησαν μὲν ὅτι πάντοτε ἐσεβάσθησαν τὴν δύναμιν τῆς Πόρτας, καὶ ὅτι ὅσα ἐλέγοντο κατ' αὐτῶν ἦσαν συκοφαντίαι τῶν ἐχθρῶν των, καὶ ἐσπούδασαν διὰ μεγάλης ποσότητος χρημάτων (2) νὰ χορτάσωσι τὸν ἄπληστον φάρυγγα τοῦ Πιάλη Πασᾶ, ἀλλ' οὗτος κωφεύων εἰς τὰς γοερὰς

(1) Leunclavius Supplement. annalium turcicarum σελ. 856.

(2) Διὰ νὰ συναχθῶσι ταῦτα τὰ χρήματα συνέδραμον ὅλοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες· καὶ ὁ μὲν ἐπώλησε τοὺς πολυτίμους λίθους του, ὁ δὲ τὰ ἀργυρᾶ σκεύη του, ἡ δὲ τὰ χρυσᾶ περιδέραιά της.

αὐτῶν δεήσεις κατέβαλε τὴν ἐπὶ τοῦ Πύργου κυματνομένην σημαίαν τῶν Ἰουστινιάνων, καὶ μετ' αὐτῆς συνεκατέστρεψε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Χίου. Μετὰ ταῦτα βεβηλώσας τοὺς ναοὺς καὶ τὰ μοναστήρια, ὅθεν ἐσύναξεν ἄπειρα πλούτη καὶ λάφυρα, (1) ἄφησε πεντακοσίους στρατιώτας καὶ δέκα πλοῖα διὰ νὰ φυλάττωσι τὴν νῆσον κατὰ τῶν πειρατικῶν εἰσβολῶν, καὶ ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν διάδοχον τοῦ Σουλεϋμάνου καὶ πενθερόν του Σελίμην. Πρᾶγμα ὅμως ἀκατανόητον, ἄφησε τὸ φρούριον εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἰουστινιάνων, τὸ ὁποῖον ἤθελεν εἶναι σχεδὸν ἀπίστευτον, ἐὰν δέν το ἐμαρτύρουν ἱκανοὶ περιηγηταὶ (2) καὶ τῶν μετὰ ταῦτα συμβάντων ἡ σειρά.

Τοιουτοτρόπως κατεστράφη ἡ δύναμις τῶν Ἰουστινιάνων ἀφ' οὗ ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν Χίον διακόσια καὶ εἴκοσι ἔτη. Λέγεται δὲ ὅτι τεσσαράκοντα ἡμέρας πρὸ τῆς ἁλώσεως εἶχαν συμβῆ τόσον σφοδροὶ καὶ ἀλλεπάλληλοι σεισμοὶ εἰς τὴν νῆσον, ὥστε ὁ λαὸς στήσας σκηνὰς ἐκατοίκει εἰς τὰς πεδιάδας, καὶ ὅτι πρὸς ἐπίμετρον τῶν κακῶν ἀνεφύη καὶ λοιμὸς ὀλεθριώτατος, ὅστις ἐθέρισε πολλούς. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ ἡ τῶν συμβάντων τούτων μετὰ τῆς γενομένης ἁλώσεως συνάφεια, δὲν ἠμπορεῖ τις νὰ ἀρνηθῇ ὅτι οἱ Ἰουστινιάνοι μόνον διὰ τῆς ἀξίας των, καὶ τοῦ πολιτικοῦ των τρόπου ἔμειναν τόσον καιρὸν ἀπόλυτοι κυριάρχαι τῆς νήσου. Μ' ὅλον ὅτι ἔκειντο εἰς τὴν καρδίαν πρῶτον τοῦ γραικικοῦ καὶ ἔπειτα τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ ἦσαν τόσον ἀπομακρυσμένοι ἀπὸ τὴν Γένουαν, ὄχι μόνον δὲν ὑπέπεσαν ποτὲ εἰς ξένην δύναμιν, ἀλλὰ καὶ ἔφθασαν εἰς ὄχι μικρὸν βαθμὸν πολιτισμοῦ, δόξης καὶ ἰσχύος ὡς πρὸς ἐκείνην τὴν ἐποχὴν καὶ ἐκεῖνα τὰ μέρη. Ἴδομεν ἀνωτέρω πόσα εἰσοδήματα περίπου εἶχον καὶ πόσον ἐκτεταμένον ἦτο τὸ ἐμπόριόν των. Ὅλα τὰ πέριξ νησίδια καθὼς τὰ Ψαρὰ,

---

(1) Διηγεῖται ὁ Μιχαὴλ Ἰουστινιάνης ὅτι τὸ πλοῖον τὸ ὁποῖον ἔφερε τὰ ἁρπαχθέντα ἱερὰ ἐβυθίσθη, μ' ὅλον ὅτι ἦτο ἄκρα γαλήνη, διὰ θαύματος! (Sacra Scio σελ. 12.)

(2) Πεκώκιος (description of the East p. 2)—Stochove Voyage du Levant (Bruxelles 1662) σελ. 201 Ἀνώνυμος Voyage du Levant. fait par le commandement du Roy en l' année 1621 par le Sr. DC (Paris 1632) σελ. 346.

αἱ Οἰνοῦσαι καὶ ἄλλαι μεγάλαι νῆσοι, καθὼς ἡ Σάμος, Πάτμος, Τένεδος, ἡ Ἰκαρία, μέρος τῆς Εὐβοίας καὶ ἡ παλαιὰ καὶ νέα Φώκαια εἶχον πέσει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των. Ἔστελλον κατ' ἔτος πρέσβυν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν νὰ φροντίζῃ περὶ τῶν ὑποθέσεων τῆς χώρας, ὅστις ἔχαιρε τόσην ὑπόληψιν, ὥστε ἐνίοτε ἐπροτιμᾶτο πολλῶν ἄλλων πρέσβεων τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων· καὶ ὁσάκις παριστάνετο περίστασις οἱ Τοῦρκοι δὲν ἤμελλουν νὰ τοὺς ἀποδίδωσι τὴν ἀνήκουσαν τιμήν, τοὐλάχιστον κατὰ τὸ φαινόμενον. Οὕτως ὅταν ὁ Παϊαζήτης ἐκυρίευσε (1500) τὴν Κορώνην, Μεθώνην καὶ Ναύπακτον ἔστειλε μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ εἰς τοὺς Χίους ἐπιστολὴν ἀγγέλλουσαν τὴν νίκην.(1) Ἀφ' οὗ ἐπλούτησαν ἐκαλλώπισαν τόσον τὴν πόλιν καὶ τὸν τρόπον τοῦ ζῆν μεταδόντες καὶ εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς Γραικοὺς κατοίκους τῆς νήσου, ὥστε ὁ Βελώνιος (ὅστις περιηγεῖτο κατὰ τὸ 1546-49) λέγει, ὅτι εἰς κανὲν μέρος τῆς Τουρκίας δὲν εὑρῆκε χώραν νὰ ζήσῃ ἀσμενέστερον ὡς τὴν Χίον.(2) Ἀλλ' ἀφ' οὗ τὴν ἐκυρίευσεν ὁ Πιάλης διεσκορπίσθησαν οἱ Μαονεῖς ἄλλος ἀλλαχοῦ· καὶ οἱ μὲν μετεκομίσθησαν μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων αἰχμάλωτοι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Κάφαν, οἱ δὲ κατέφυγον εἰς τοὺς μητρικοὺς κόλπους τῆς Γενούης, οἱ δὲ εἰς τὴν Ῥώμην, Σικελίαν, Ἰταλίαν καὶ Ἰνδίας ἐμπορίας χάριν, οἱ δὲ τέλος πληρώσαντες ἁδρὰν χρημάτων ποσότητα εἰς τὸν ἐξολοθρευτὴν τῆς Χίου ἀπέμειναν ἐκεῖ καθὼς ἡ οἰκογένεια τοῦ Οὐγέτη, Ῥεκανέλη, Φορνέτη, Γαριβάλδη καὶ ἄλλων πολλῶν, ἐκ τῶν ὁποίων καμπόσοι ἔκλεξαν διὰ κατοικίαν τὴν Βολισσόν, ἄλλοι δὲ καθὼς ἡ οἰκογένεια τοῦ Γριμάλδη καὶ τοῦ Ῥόκα, τὰ χωρία Πυργὶ καὶ Καταῤῥάκτης. Κατὰ καλὴν τύχην τῶν Ἰουστινιάνων

---

(1) Hammer Storia dell' Impero Osman. vol. vii. σελ. 130.

(2) Nec locum aliquem scimus ubi suavior vitae ratio haberi queat nostro Judicio, et in quo feminae suavioribus moribus et elegantiori forma sint praeditae. (Bellonius plurimar. singular. etc. pag. 197.)

ἀποθνήσκει, ὡς προείπομεν, ὁ ἄσπονδος ἐχθρὸς αὐτῶν Σουλεϊμάνης καὶ τὸν διαδέχεται ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σελίμης. Ὁ νέος διάδοχος φοβηθεὶς μήπως ἡ νῆσος ἐρημωθῇ ἐκ τῶν πολλῶν μεταναστάσεων ἐξέδωκε προσταγὴν (μεσιτεύσαντος καὶ τοῦ Βινκεντίου Ἰουστινιάνου, πρέσβεως ἐν Κωνσταντινουπόλει Καρόλου τοῦ ἐννάτου) νὰ ἐλευθερωθῶσιν ὅλοι οἱ εἰς Κάφαν ἐξορισθέντες Ἰουστινιάνοι, ὅπου ἔζων ἤδη τριῶν ἐτῶν αἰχμάλωτον ζωήν. (1569) Ἐπιστρέψαντες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν οἱ Ἰουστινιάνοι παρεκάλεσαν τὸν Σελίμην νὰ φανῇ δίκαιος πρὸς αὐτοὺς καὶ νὰ τοὺς ἐπιστρέψῃ τὴν πατρίδα των, τὴν ὁποίαν ἀδίκως τοὺς ἀφήρπασεν, ἐν ᾧ οἱ προπάτορές του τοὺς εἶχαν τοσάκις ἀναγνωρίσει ὡς αὐτεξουσίους. Ὁ Σελίμης παρέδωκε τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸν Μουφτῆν, πλὴν μ' ὅλον ὅτι οὗτος τοὺς ἐδικαίωσε, τοὺς ἀπεκρίθη τυραννικῶς ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ δείξῃ αὐτὸς πρῶτος τοιοῦτον παράδειγμα ἀποδιδοὺς χώραν, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσε διὰ τῶν ὅπλων. Ἠναγκάσθησαν λοιπὸν νὰ κλίνωσι τὸν αὐχένα εἰς τὸν τουρκικὸν ζυγὸν ἀπολαμβάνοντες ὅμως ἱκανὰ προνόμια καὶ ἄκραν ἐλευθερίαν περὶ τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς, ἀφ' ὅτου μάλιστα ἐπῆγεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν νὰ παρακαλέσῃ τὸν Σελίμην ὅ,τε τῆς Χίου Ἐπίσκοπος Τιμόθεος Ἰουστινιάνης καὶ ὁ Βινκέντιος Ἰουστινιάνης Γαριβάλδης, τὸν ὁποῖον εἶχε στείλει ἡ Γένουα πρὸς τὴν Πόρταν ἐπ' ὀνόματι τῶν ἐν Χίῳ Ἰουστινιάνων. (1)

Πρὶν μετακομισθῶσιν οἱ Ἰουστινιάνοι αἰχμάλωτοι εἰς τὴν Θεοδωσίαν ἐπρόσταξεν ὁ Σουλτάνος νὰ ἐκλέξωσι 21 μειράκια τὰ πλέον εὐφυῆ καὶ ὡραῖα καὶ νὰ τὰ φυλάττωσιν εἰς τὸ παλάτιον ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ Σκανδὲρ Πασᾶ. Τὰ μειράκια ταῦτα, τῶν ὁποίων μόνον δεκατεσσάρων εἶναι γνωστὰ τὰ ὀνόματα (2)

(1) Sacra Scio σελ. 12.—Ὁ Τουρνεφόρτος ἐπαναλαμβάνων ὅσα εἶπε πρὸ αὐτοῦ ὁ Δάππερος λέγει ὅτι ἐκτὸς τῶν κωδωνοστασίων ἔχαιρον οἱ Λατῖνοι τόσην ἐλευθερίαν περὶ τὰ θρησκευτικὰ, ὥστε οἱ Τοῦρκοι ὠνόμαζον τὴν Χίον μικρὰν Ῥώμην καὶ ἐφαίνετο ὡς νὰ ἔζων εἰς τὸ μέσον τῆς Χριστιανωσύνης. (Voyage du Levant σελ. 141.)

(2) Ἰδοὺ τὰ ὀνόματα, Ἀντώνιος Βαρθολομαῖος, Βρύτιος Ἡρακλῆς, Ἱππόλυτος,

ἦσαν περίπου δεκαετῆ. Καὶ πρῶτον δὲν ἔλειψαν οἱ Τοῦρκοι νὰ τὰ ὑποσχεθῶσι τιμὰς καὶ μεγάλας ἀνταμοιβὰς ἂν ἤθελαν ἐξομώσει τὴν πίστιν των, ἔπειτα δὲ ἰδόντες ὅτι ὡς ἄλλοι Μακαβαῖοι ἐπρόκρινον μᾶλλον ν' ἀποθάνωσι παρὰ ν' ἀρνηθῶσι τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν τοὺς περιέτεμον βιαίως καὶ βασανίζοντες παντοιοτρόπως τοὺς ἔλεγον νὰ σηκώσωσι τὸν λιχανὸν εἰς ἔνδειξιν τῆς ἐπιστροφῆς των· ἀλλ' οὗτοι ἀφορῶντες εἰς τὸν Οὐρανὸν ἔσφιγγον τοὺς δακτύλους ἰσχυρότερον, ἕως οὗ ἐδέχθησαν τὸν τοῦ μαρτυρίου ἔνδοξον θάνατον. (1) Βόσσιός τις μάλιστα διηγεῖται ὅτι οἱ Τοῦρκοι μαστιγώσαντες ἀπηνέστατα ἓν ἐκ τούτων τῶν μειρακίων ἠθέλησαν νὰ τοῦ ἀνοίξωσι βιαίως τὸν δάκτυλον, πλὴν δὲν ἠδυνήθησαν ὄχι μόνον ζῶντος ἀλλ' οὐδὲ τελευτήσαντος, διὰ τὸ ὁποῖον θαυμάζει ἀπορῶν καὶ αὐτὸς καὶ ὁ τοῦτον ἀναφέρων Ἀλλάτιος! (2) Τρία μόνον μειράκια τρομάξαντα διὰ τὴν νεκρὰν ἡλικίαν τὰς βασάνους ἐτούρκευσαν, πλὴν μετ' οὐ πολὺ δραπετεύσαντα καὶ ταῦτα κατέφυγον εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἀπέθανον Καθολικοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΟΟΝ.

Ἄνδρες ἐπίσημοι Λατῖνοι τῆς Χίου. Ἀνδρέολος Ἰουστινιάνης. Λεονάρδος Ἰουστινιάνης. Ἰωάννης Ἰουστινιάνης. Ἀνσάλδος Ἰουστινιάνης. Ἀλέξανδρος Ἰουστινιάνης. Ἰάκωβος Παλαιολόγος. Λέων Ἀλλάτιος. Ἱερώνυμος Ἰουστινιάνης κ. τ. λ. κ. τ. λ.

Ἀφ' οὗ ἐξιστορήσαμεν τὴν δύναμιν καὶ τὴν πτῶσιν τῶν Ἰου-

Ἰωάννης, Κορνήλιος, Παῦλος, Πασχάλης πρῶτος, Πασχάλης δεύτερος, Ῥαφαὴλ, Σκιπίων. Φιλιππῖνος, Φραγκῖσκος (M. Giustiniani la gloriosa morte dei 21 fanciulli.)

(1) Histor. Hierosolymit. Religion part. III. lib. xxv (παρὰ Ἀλλατίῳ de Ecclesiae Occidental. atque Orient. perpet. consens. Colon. Agrippin. 1648 σελ. 985.)

(2) Τοῦτο δὲν πρέπει νὰ φανῇ παράδοξον εἰς τὸν ἀνίατρον ἀναγνώστην, διότι τοιαῦται σφοδραὶ μυῶν συστολαὶ ἀπαντῶνται πολλάκις. (βλ. τοῦ Γαρμάνου τὸ de miraculis mortuorum σελ. 480.)

στινιάνων εἶναι δίκαιον νὰ ἀποδώσωμεν τὴν προσήκουσαν τιμὴν καὶ εἰς ὅσους ἐξ αὐτῶν διέπρεψαν εἰς ὁποῖον δήποτε ἐπάγγελμα. Καταγράφομεν λοιπὸν τοὺς βίους των ὅσον ἀτελεῖς καὶ ἂν μᾶς τοὺς ἄφησεν ἡ Ἱστορία χρονολογικῶς αὐτοὺς ἐκθέττοντες, ὅσων τοὐλάχιστον γνωρίζομεν τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἤκμασαν.

ΑΝΔΡΕΟΛΟΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΗΣ. Ἀνὴρ πεπαιδευμένος καὶ πολυμαθὴς καὶ μάλιστα τιμώμενος παρὰ Εὐγενίου τοῦ Δ', ἐγεννήθη ἐν Χίῳ κατὰ τὸ 140ρ καὶ συνέγραψε νέος ἔτι ὢν εἰς στίχους ἰταλικοὺς τὴν γενναίαν ἀντίστασιν τῶν Ἰουστινιάνων, ὅταν ὁ Ἐνετικὸς στόλος εἶχε προσβάλει ἀπροσδοκήτως εἰς τὴν Χίον. (1431) (1)

ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΗΣ. Ἐπίσκοπος γενόμενος τῆς Μιτυλήνης ἀπεστάλη συνοδευμένος ὑπὸ τοῦ Καρδινάλου Ῥουθηνοῦ Ἰσιδώρου εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ ἐνώσῃ τὰς δύω ἀντιφρονούσας Ἐκκλησίας (1452). Πρῶτος ὅστις συνέγραψε τὴν ἅλωσιν τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Τούρκων ὑπῆρξεν αὐτός· τὴν ἔγραψε δὲ εἰς τὴν Χίον 79 ἡμέρας μετὰ τὴν ἅλωσιν (τῇ 16 Αὐγ. 1453). Ἡ σπανιωτάτη αὕτη ἱστορία του ἐπιγράφεται οὕτως, Historia C. P. a Turco expugnatae Nuremberg 1544 (4ον. εἴκοσι φύλλων) (2). Τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως περιεκτικὴ εἶναι καὶ ἡ ἐπιστολὴ, τὴν ὁποίαν ἔγραψε πρὸς τὸν Πάπαν Νικόλαον τὸν Ε', ἥτις τυπωθεῖσα καὶ σωζομένη χειρόγραφος εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Ἁγίου Μάρκου καὶ εἰς τὴν Ἀμβροσιανὴν τοῦ Μεδιολάνου ἐπιγράφεται οὕτως, Leonardi Justiniani Chiensis Archiepiscopi Mitylenaei et Theologiae professoris de urbis Constantinopoleos captivitate ad Nicolaum V. Pont. max. (3) Συνέγραψεν ὁ Λεονάρδος καὶ βιβλίον de vera nobilitate, τὸ ὁποῖον ἐξέδωκε μετὰ σημειώσεων ὁ Μ. Ἰουστινιάνης εἰς τέταρτον ἐν Ἀβελλίνῳ ἔτει 1658.

(1) M. Giustiniani Scrittori Liguri vol. I. σελ. 63.
(2) Gibbon histoire. de la décad. etc. vol. 18 σελ. 54.
(3) Daru hist. de la républ. de Venis. Pièces Justificat. σ. 374.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΗΣ. Οὗτος συνεπολέμησε γενναίως ἔχων 300 Γενουηνσίους καὶ ὀλίγους τινας Χίους μετὰ τοῦ ἀτυχοῦς Παλαιολόγου, ὅτε οἱ Τοῦρκοι πολιορκήσαντες ἐκυρίευσαν τὸ Βυζάντιον. Ἀλλὰ πληγωθεὶς εἰς τὴν χεῖρα ἐλειποτάκτησε καὶ ἠμαύρωσε τὴν δόξαν του. Ἐπέζησε δὲ ὀλίγας ἡμέρας ἢ εἰς τὸν Γαλατᾶν ἢ πιθανώτερον εἰς τὴν Χίον τυπτόμενος τὴν συνείδησιν καὶ μεμφόμενος ὑπὸ πάντων. (1) Ὁ Μ. Ἰουστινιάνης ἐξ ἐναντίας λέγει γελοίως ὅτι ἀπέθανεν εἰς τὴν Χίον πληγωθεὶς ὑπὸ βέλους, τὸ ὁποῖον τοῦ εἶχαν ῥίψει αὐτοὶ οἱ Γραικοὶ φθονήσαντες διότι ὑπερασπίσθη τόσον ἐνδόξως τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐναντίον τῶν Τούρκων. (2) Καὶ μ' ὅλον ὅτι λαλῶν περὶ τοῦ Ἰουστινιάνου ὁ Ζυγομαλᾶς ἐκφράζεται ἀβεβαίως, (3) ὁ συμπατριώτης του Λεονάρδος περιγράφει πικρότατα τὴν λειποταξίαν του λέγων gloriae, salutis, sui que oblitus. (4) Κατὰ τὸν Ἱερώνυμον ἀπέθανεν εἰς τὴν Χίον ἐκ τῆς πληγῆς του καὶ ἐτάφη ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Δομινίκου. Ἐπὶ τοῦ τάφου του ἐχαράχθη ἡ ἀκόλουθος ἐπιγραφή.

Hic jacet Johannes Justinianus
inclytus vir ac Genuensis Patricius
Chius Maonensis, qui in Constantinopolis
expeditione Principe Turcarum
Meemet serenissimi Constantini
Orientalium ultimi Christianorum
Imperatoris magnanimus Dux
Lethali vulnere ictus interiit.

Τουτέστιν. « Ἐνταῦθα κεῖται ὁ Ἰωάννης Ἰουστινιάνης, ἀνὴρ περικλεὴς καὶ Πατρίκιος Γενουήνσιος ἐκ τῶν Μαονέων τῆς Χίου,

(1) Gibbon αὐτόθι σελ. 102.

(2) Sacra Scio σελ. 48.

(3) Ἱστορ' πολιτ. Κωνσταντινουπόλεως (εἰς τὴν Τουρκογραικίαν τοῦ Κρουσίου σελ. 10) « ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς οὐδεὶς οἶδεν ὅπως ἐγένετο. »

(4) De vera nobilitate παρὰ Michaud histoire des Croisad vol. v. σελ, 337.

ὅστις κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ, βασιλέως τῶν Τούρκων, κατὰ τοῦ Βυζαντίου, μεγαλοψύχως ἡγεμονεύων παρὰ τῷ Γαληνοτάτῳ Κωνσταντίνῳ, τελευταίῳ τῶν ἀνατολικῶν Χριστιανῶν αὐτοκράτορι, θανασίμως πληγωθεὶς ἀπέθανεν. »

ΑΝΣΑΛΔΟΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΗΣ· Γεννηθεὶς ἐν Χίῳ ἔτει 1502 ἐσπούδασε τὰ νομικὰ εἰς τὸ Πατάβιον καὶ ὑπῆρξε σύμβουλος τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου τοῦ Ε΄, πρὸς τὸν ὁποῖον καὶ πρέσβυς παρὰ τῆς Γενουηνσίου Δημοκρατίας ἀπεστάλη. Απέθανεν ἐν Γενούῃ ἔτει 1596 ἀφ' οὗ ἐκινδύνευσεν ὄχι ὀλίγον διὰ νὰ ἀνακαλύψῃ τὴν συνωμοσίαν τοῦ Φιέσκη. Ἐξεφώνησε καὶ ἐξέδωκε πανηγυρικὸν ὅτε ὁ Δωρίας ἀνηγορεύθη ἀρχιναύαρχος τῆς μεσογείου θαλάσσης.

ΤΙΜΟΘΕΟΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΗΣ. Ἐπίσκοπος τῆς Χίου ἐμεσίτευσε πρέσβυς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀποσταλεὶς ὑπὲρ τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Χίου (1566) αἰχμαλωτισθέντων Ἰουστινιάνων. Λέγεται ὅτι συνέγραψε τὴν ἱστορίαν τῆς Χίου, ἥτις ὅμως οὔτε σώζεται οὔτε ἐτυπώθη. (1)

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΗΣ. Ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1515 καὶ ἐσπούδασεν ἐν Παταβίῳ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν ἰατρικὴν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐξήσκει κατὰ τὴν Λομβαρδίαν. Ἔγραψε De Hippocratis et Platonis decretis libri novem, in quorum primo quaedam desiderantur Johanne B. Feliciano interprete ab Alexandro Justiniano ad vetustorum exemplarium Graecorum fidem accuratissime castigati Basileae 1550 16°. (2)

Μετέφρασε Λατινιστὶ βιβλία τινα τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἐποίησε τὰ ἑξῆς ποιημάτια·

Carmina latina in laudem Mancini
Carmina latina in laudem Uberti Folietae

(1) Moreri Grand Dictionnaire Λέξ. Justiniani.

(2) Παράβ. καὶ Vanderlinden de scriptis medicis σ. 16.

σώζονται καὶ δύω αὐτοῦ ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν Μουρέτον. (1)

ΒΙΝΚΕΝΤΙΟΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΗΣ. Ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Δομινικάνων ἐγεννήθη 1519, μετεχειρίσθη εὐκλεῶς πολλὰ ὑπουργήματα ἐκκλησιαστικά τε καὶ πολιτικὰ, ἀνηγορεύθη Καρδινάλης (1570) καὶ ἀπέθανεν 1582, ἀφ' οὗ ἐξέδωκεν εἰς δεκαεπτὰ τόμους (folio) τὰ ἅπαντα τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ. (ἐν. 1570).

ΑΓΓΕΛΟΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΗΣ. Ἀκμάσας ἔτει 1520 ὑπῆρξε δεινὸς Θεολόγος καὶ πολυμαθὴς, καὶ πολλῶν γλωσσῶν εἰδήμων, τῶν τε ἄλλων καὶ τῆς Ἑβραϊκῆς. Παρευρέθη εἰς πολλὰς συνόδους, ὅπου διέλαμψε διὰ τῆς ἐμβριθοῦς εὐγλωττίας του, καὶ ἀπέθανεν ἐκ ποδάγρας ἐν Γενούῃ 1599. Ἔγραψεν,

Interpretatio quorundam Capitum divi Johannis καὶ

Conciones seu sermones Romae 1561—1572

Carmina Latina in laudem Uberti Folietae.

Οὗτος μετέφρασεν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τὸ παρὰ τοῦ Παλαιολόγου δοθὲν εἰς τοὺς Ἰουστινιάνους Χρυσόβουλλον. (2)

ΒΙΝΚΕΝΤΙΟΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΗΣ. Ἦτο πλουσιώτατος καὶ κατώρθωσε διὰ τῆς ὑπολήψεως, τὴν ὁποίαν ἀπέλαυεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, νὰ ἐξέλθῃ ὁ πρὸς βοήθειαν τῶν Γάλλων διορισθεὶς τουρκικὸς στόλος ἕνα μῆνα πρὸ τῆς προθεσμίας. Αὐτὸς ἔθρεψε καὶ ἐφιλοφρόνησε (1552) διὰ ὀκτὼ ὁλοκλήρους μῆνας ὅλον τὸν Γαλλικὸν στόλον, ὅταν ἐξεχείμασεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου προσμένων τὸν τουρκικόν. Διὰ ταύτας τὰς πρὸς τὴν Γαλλίαν μεγάλας αὐτοῦ ἐκδουλεύσεις ἐτιμήθη καὶ ὑπὸ Ἐρρίκου τοῦ Β'. καὶ ὑπὸ Καρόλου τοῦ Θ'. καὶ πρέσβυς παρ' αὐτοῦ ἀνηγορεύθη παρὰ τῷ Σουλτάνῳ Σελίμῃ, καὶ οἱ δύω υἱοί του Ἱερώνυμος καὶ Θωμᾶς ἐτρέφοντο ἐν Παρισίοις μετ' αὐτῶν τῶν βασιλοπαίδων. Ἀπέθανεν ὅμως (1570) ὄχι εἰς λαμπρὰν κατάστασιν, διότι κυριευθείσης τῆς Χίου ὑπὸ τοῦ Πιάλη, ἐκτὸς ὅτι ἔχασε δύω

---

(1) M. Giustiniani scrittori Liguri σελ: 81.

(2) Βλέπε τὰ ἀποδεικτικὰ—M. Giustiniani scrittori Liguri σελ 72.

νίους, ἐζημιώθη καὶ 1,200,000 σκοῦδα. Αὐτὸς τέλος ἠλευθέρωσε καὶ τοὺς ἐν Κάφᾳ αἰχμαλώτους ζῶντας Ἰουστινιάνους. Ἄφησε δύω τέκνα τὸν Θωμᾶν καὶ τὸν Ἱερώνυμον, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν ἐφονεύθη εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Παρισίων, ὁ δὲ ἐπέζησε διὰ τῆς ἱστορίας του.

ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΗΣ. Υἱὸς τοῦ προῤῥηθέντος Βινκεντίου ἐγεννήθη ἐν Χίῳ ἔτει 1544, καὶ παιδευθεὶς εἰς τὸ Γυμνάσιον τῆς Ναυάρας (ὅπου ὠνόμαζον αὐτὸν καὶ τὸν ἀδελφόν του πρίγγιπας τῆς Χίου) ἐπροώδευσε τόσον εἰς τὰς ἐπιστήμας, ὥστε ὑπερέβη ὅλους τοὺς συνομήλικάς του. Ἦτο ἐγκρατὴς πολλῶν γλωσσῶν, εὔγλωττος, γλυκὺς, καὶ φιλάνθρωπος· ἀπέθανε δὲ πεντήκοντα καὶ ἕξ ἐτῶν ἐν Παρισίοις ἀφήσας τρία τέκνα τὸν Σκιπίωνα, τὴν Ἰσαβέλλαν καὶ τὴν Μαγδαληνήν. Ἐκ τῶν διαφόρων ἀγνώστων πονημάτων του διεσώθη ἡ ἱστορία τῆς Χίου, τὴν ὁποίαν ἔγραψε πρῶτον γραικιστὶ, ἔπειτα δὲ ἰταλιστὶ, λατινιστὶ καὶ γαλλιστί· καὶ εἰς ταύτην τὴν τελευταίαν γλῶσσαν ἐτυπώθη τὸ πρῶτον ἐν Παρισίοις ἔτει 1606. (εἰς μικρὸν τέταρτον) Τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἱερωνύμου μετέφρασεν εἰς τὴν Ἰταλικὴν Ζαφέρας τις, χωρὶς νὰ σημειώσῃ το ἔτος, ἐπιγράψας historia di Geronimo Jiustiniani tradotta dal Francese. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν βασιλικὴν βιβλιοθήκην τῆς Γενούης ἀπήντησα ἰταλικὸν χειρόγραφον ἀναφέρον, χωρὶς ἔτους σημείωσιν, ὅσα καὶ ὁ Ἱερώνυμος μὲ τὴν αὐτὴν τάξιν καὶ μὲ τὰς αὐτὰς λέξεις, διαφέρει δὲ μόνον καθότι πρὸς τὸ τέλος περιέχει νεώτερά τινα συμβάντα τῆς τοῦ Ἱερωνύμου ἐποχῆς, συμπεραίνω ὅτι νεωτέρα τις χεὶρ συνέγραψε τὸ ἰταλικὸν χειρογραφον ἀντιγράψασα ὅσα εἶπεν ὁ Ἱερώνυμος καὶ προσθέσασα ὅσα συνέβησαν μετὰ τὸν θάνατόν του. (Περὶ τούτων βλέπε καὶ τὸ προοίμιον) Ὅσον δὲ περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἱερωνύμου πρῶτον εἶναι γραμμένη καθὼς ἐγράφετο ἡ γαλλικὴ γλῶσσα κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα, καὶ δεύτερον περιέχει πράγματα τόσον μυθώδη, ὥστε δὲν συνιστῶσι πολὺ τὴν κρίσιν τοῦ συγγραφέως, ὅστις φαίνεται πιστεύων αὐτά!

ΜΙΧΑΗΛ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΗΣ. Ἤκμασε κατὰ τὸ 1550 καὶ συνέγραψεν, ἱερεὺς ὤν, τὰ ἐφεξῆς συγγράμματα.

La gloriosa morte dei 18 fanciulli Giustiniani Patrizi Genovesi dei Signori di Scio 18° Avellino 1656.

La Scio Sacra del rito Latino 1558 4ον μικρὸν ἐκ σελίδων 232 (ἀφιεροῦται τῷ Πάπᾳ Ἀλεξάνδρῳ τῷ ἑβδόμῳ.)

La Scio Sacra del rito Greco.

Dell' Origine della Madonna di Constantinopoli libri due in 8° Roma 1656.

La vita degli Scrittori Liguri Roma 1667.

La vita dei Vescovi di Tivoli Roma 1665. 4°.

Istituzioni Ecclesiastiche.

Lettere memorabili (μεταξὺ τούτων εἶναι μία ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Φαβρίκιον Ἰουστινιάνην διαλαμβάνουσα περί τινων Ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τῆς Χίου, καὶ ἄλλη πρός τινα Ποταβονέλον περὶ μαστίχης.)

Biblioteca Giustiniana.

Gli uomini illustri di Scio.

Historia di Scio.

Annali Giustiniani.

Corsica illustrata.

Ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων φιλολογικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν πονηματίων ἔγραψε σημειώσεις καὶ εἰς τὰ ἐφεξῆς συγγράμματα.

Caroli Poggii de nobilitate liber Disceptatorius. Leonardi Chiensis de vera nobilitate contra Poggium tractat. apologet. cum eorum vita et adnotation. Mich Giustiniani 4. Avellini 1659.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΗΣ. Ἔζησεν ἔτει 1540 καὶ γενόμενος ἀρχιεπίσκοπος Νάξου ἔγραψε Prediche Quaresimali fatte in Scio nel 1551.

ΒΕΝΕΔΕΤΟΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΗΣ. Ἐγεννήθη ἔτει 1554 καὶ ἀνηγορεύθη ἐντίμως εἰς πολλὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα καὶ 1586 Καρδινάλης. Ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν Βονωνίαν ποιμαντορίας

του έγραψε Justinianae Constitutiones Civiles. Bononiae 1608 4°. Απέθανεν έτει 1621.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΗΣ. Γεννηθείς κατὰ τὸ 1569 ἔγραψεν Operette Spiritualli, τὰ ὁποῖα ἐξέδωκεν ἐν Αβελλίνῳ 1556 12ο) ὁ Μιχαὴλ Ἰουστινιάνης ὁμοῦ μετὰ τοῦ βίου αὐτοῦ.

ΙΑΚΩΒΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ. Ἤκμασε κατὰ τὸ 1570. Ἐναγκαλισθεὶς τὰς ἀρχὰς τοῦ Σοκίνου κατετάραξε τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Πολωνίαν διὰ τῶν φιλελευθέρων φρονημάτων του, διότι ἐπρέσβευεν ὅτι πᾶς Χριστιανὸς δύναται ἐλευθέρως νὰ πολιτεύηται πανταχοῦ καὶ καθ' ὅλα. Πρὸς τοῦτο ἔγραψε λατινιστὶ De magistratu politico Losei 1573 καὶ Defensio verae sententiae de magistratu politico Losei 1580. Εἰς ταῦτα τὰ συγγράμματα ὑπερασπίσθη τόσον διεῤῥηγμένως τῆς πολιτικῆς τῶν Χριστιανῶν ἐλευθερίας, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Σοκῖνος ἀγανακτήσας ἀπήντησε γράψας κατ' αὐτοῦ. Faustus Socinus ad Jacobi Palaeologi librum cui titulus est. Defens. verae sent. de magistr. etc. Responsio Racov. 1627. Πολλάκις ἐκφυγὼν τοὺς καταδιωγμοὺς τοῦ Πάπα Πίου τοῦ Ε'. ἔπεσε τέλος εἰς τοὺς ὄνυχας τοῦ Γρηγορίου ΙΓ'. καὶ ἐπειδὴ μετακομισθεὶς εἰς Ῥώμην ἐπέμενεν εἰς τὰ δόγματά του κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Πρὶν ὅμως ἐκτελεσθῇ ἡ καταδίκη ἐζήτησε νὰ τὴν ἀναβάλωσι διὰ νὰ σκεφθῇ, καὶ μετανοήσας ἐφ' οἷς ἔγραψεν ἀπελύθη. (Βλ. Ciampi vita di Gregorio xiii Bologna 1592—Παράβ. καὶ τὴν τοῦ εὐγλώττου Οἰκονόμου Ἐπίκρισιν εἰς τὴν περὶ νεοελλην. Ἐκκλησ. κ. τ. λ. σελ. 355.)

ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΗΣ. Ἐγεννήθη ἐν Χίῳ ἔτει 1570 καὶ ἔγραψε βιβλία πολλὰ μαθηματικά, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν ἐδημοσιεύθησαν.(1)

ΙΩΣΗΦ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΗΣ. Ἤκμασεν ἔτει 1535, ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ Ἰσπανίαν καὶ ὑπῆρξεν εὔγλωττος καὶ

(1) Scrittori Liguri σελ. 23.

πολυμαθὴς θεολόγος. Ἔγραψεν Ἱσπανιστὶ Discurso platonico en favor del obisbo de metymne perseguido de Cyrillo Patriarca Constantinopolitano scismatico declarado a D. Duarte di Portugal. Madrid. 4°.

Γράψας καὶ λατινιστὶ πολλοὺς θεολογικοὺς λόγους ἀπέθανε κατὰ τὸ 1658.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΣΤΡΟΛΕΟΝΑΡΔΟΣ. περίφημος ὢν πυροβολιστὴς παρευρέθη εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Μάλτας καὶ ἐφόνευσε (1566) διὰ σφαίρας εὐστόχως σφενδονισθείσης τὸν πολιορκοῦντα τὴν νῆσον Δραγοὺτ Πασᾶν.

ΛΕΩΝ ΑΛΛΑΤΙΟΣ. Οὗτος ὑπῆρξεν ὄχι μόνον ὁ σοφώτερος ὅσων ἐγέννησεν ἡ Χίος Λατίνων, ἀλλὰ καὶ εἷς ἐκ τῶν περιφημοτέρων συγγραφέων τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος. Ἐγεννήθη ἐν Χίῳ ἔτει 1586 ἐκ γονέων Γραικολατίνων, καὶ ὑπῆγεν ἐνναετὴς εἰς τὴν Καλαβρίαν, ὅπου ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ἰσχυρᾶς οἰκογενείας τῶν Σπινέλων ἤρχισε νὰ διδάσκηται. Ἔτει 1600 ἐπῆγεν εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου τελειώσας τὰς σπουδάς του εἰς τὴν Θεολογίαν, Φιλοσοφίαν καὶ τὰ Γραμματικὰ ἔλαβε πολλὰ ὑπουργήματα. Ἐπέστρεψε μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Χίον καὶ μὴ εὐχαριστηθεὶς ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην, καὶ ἐκεῖ ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν ὑπὸ τὸν Ἰούλιον Καίσαρα Λαγάλλαν. Κατὰ τὸ 1622 ἐστάλη παρὰ τοῦ Πάπα Γρηγορίου τοῦ ΙΕ΄, εἰς τὴν Εἱδελβέργην διὰ νὰ μετακομίσῃ εἰς τὴν Ῥώμην τὴν βιβλιοθήκην, τὴν ὁποίαν ὁ Πάπας εἶχε λάβει δῶρον παρὰ τοῦ Ἐκλέκτορος τῆς Βαυαρίας. Μετὰ ταῦτα τὸν ἔκαμαν ὁ Καρδινάλης Βῆχυς καὶ ὁ Βαρβερίνης βιβλιοθηκάριόν των, καὶ τέλος ἀνηγορεύθη (1661) ὑπὸ τοῦ Πάπα Ἀλεξάνδρου τοῦ ς΄, βιβλιοθηκάριος τοῦ Βατικάνου.(1) Ἀπέθανεν δὲ

(1) Πρὶν γένῃ βιβλιοθηκάριος τοῦ Βατικάνου ὁ Ἀλλάτιος, ἐπεστάτει ὁ Ὁλστένιος, ἀνὴρ πεπαιδευμένος, ὅστις εἶχεν ἀποσκιρτήσει ἐκ τοῦ προτεσταντισμοῦ. Ἔπειτα τὸν διεδέχθη εἰς τοῦτο τὸ ἐπάγγελμα Εὐώδης τις Ἀσημάνης ἐκ τοῦ ὄρους τοῦ Λιβάνου. Τοῦτο δὲν ἐξεύρω διὰ ποῖον λόγον ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸ ἐφεξῆς σίστημεν.

κατὰ μῆνα Ἰαννουάριον 1669, φθάσας εἰς τὸ ὀγδοηκοστὸν τρίτον ἔτος τῆς ἡλικίας του, εἰς τὴν Χίον, ἀφήσας ἀπογόνους Γραικοὺς καὶ Λατίνους φέροντας εἰσέτι τὸ ὄνομά του.

Ὁ Ἀλλάτιος ἦτο φιλόπονος, ἀκούραστος, προικισμένος μὲ τεράστιον μνημονικὸν, καὶ πολυμαθέστατος· ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν βλέπει τις εἰς τὰ συγγράμματά του μᾶλλον πολυαναγνωσίαν, παρὰ πνεῦμα, τάξιν καὶ κρίσιν. Ἐχθρὸς θανάσιμος τῶν Ὀρθοδόξων (τῶν κατ' αὐτὸν σχισματικῶν) φρυάττει τόσον κατὰ τοῦ ἀνατολικοῦ Δόγματος καὶ πλύνει μὲ τοιαύτας ὕβρεις τοὺς ἐναντίους του, ὥστε ἐσυμβούλευεν νὰ καίωσι καὶ νὰ φονεύωσι τοὺς μὴ παπίζοντας ὡς αἱρετικούς! ἐμαστίχθη ὅμως καὶ αὐτὸς δεινῶς ὑπὸ τοῦ Κλαυδίου καὶ τοῦ Σίμωνος (2) χωρὶς παντάπασιν νὰ σωφρονισθῇ. Ἀγαπήσας τὸν ἄγαμον βίον ὅταν Ἀλέξανδρος ὁ Ἕβδομος τὸν ἠρώτησε μίαν ἡμέραν, διὰ τί δὲν ἤθελε νὰ γείνῃ ἱερεύς; Διὰ νὰ ἐμπορῶ, ἀπεκρίθη, νὰ νυμφευθῶ ὅταν θελήσω· ἀλλὰ διὰ τί λοιπὸν, ἐπανέλαβεν ὁ πάπας, δὲν νυμφεύεσαι; Διὰ νὰ ἐμπορῶ, ἀπεκρίθη ὁ Ἀλλάτιος, νὰ γίνω ἱερεὺς ὅταν μοῦ ἔλθῃ ἡ φαντασία. Ἦτο τόσον σταθερὸς εἰς τὰς συνηθείας του, ὥστε, κατὰ τὸν κληρονομήσαντα τὰ βιβλία του Πατρίκιον, μετεχειρίσθη διὰ τεσσαράκοντα ἔτη ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν κάλαμον, (τὸ ὁποῖον τόσον ὅμως δυσκόλως θέλουσι τὸ πιστεύσει πολλοὶ,) καὶ ἔγραφε ταχέως ὥστε εἰς μίαν νύκτα ἀντέγραψε τὸ diarium Romanorum Pontificum δανεισθεὶς παρά τινος Μοναχοῦ. (2) Ἐκτὸς ἀπείρων σημειώσεων, τὰς ὁποίας ἔγραψεν εἰς τὰ περιθόρια πολλῶν βιβλίων τῆς Βαρβερινῆς βιβλιοθήκης σωζομένας μέχρι τῆς σήμερον, ἐξέδωκε καὶ ἱκανὰ χειρόγραφα, μετέφρασε πολλοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς, ἔγραψε ποικίλας ἀναγνώσεις, (variae lectiones)

Praefuit haereticus ; post hunc scismaticus ;
Turca praeest ; Petri bibliotheca vale.

ἐκτὸς ἐὰν ἀληθεύῃ λέγων ὁ Κλαύδιος ὅτι ὁ Ἀλλάτιος ἦτο πρότερον Ὀρθόδοξος! (Valery voyage en Italie).

(1) Leo Allatius de perpet. consension. etc. lib. II. cap. xiii — lib. III. cap. xi.

(2) Claude réponse au livre de M. Arnaud liv. III. chap. xII, tom, I. p. 452,—Histoire Critique de la Créance . etc. hape I.

καὶ σχόλια εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων, ἐποίησε δὲ καὶ διάφορα ἑλληνικὰ μετρίας ἀξίας ποιήματα, εἰς ἓν ἐκ τῶν ὁποίων μάλιστα, ποιηθὲν εἰς τιμὴν τῆς γεννήσεως τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ, παριστάνει τὴν Ἑλλάδα λαλοῦσαν πρὸς τοῦτον τὸν Μονάρχην καὶ ζητοῦσαν βοήθειαν εἰς τὰ δεινά της. Τὰ κυριώτερα συγγράμματά του, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπαντῶνται ἴχνη ὄχι μικρὰ τῆς παπικο-σχολαστικῆς σοφίας καὶ δεισιδαιμονίας(1) τοῦ αἰῶνος του, εἶναι τὰ ἐφεξῆς.

De Ecclesiae Occidentalis atque Orientalis perpetua consensione 4o. (Coloniae Agrippinae 1648). (Προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι αἱ δύο ἀντιφρονοῦσαι ἐκκλησίαι ἦσαν πάντοτε ἡνωμέναι εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν.)

De utrius que Ecclesiae in dogmate de purgatorio consensione (Romae 1655.) 8o.

De libris Ecclesiasticis Graecorum Parisüs 1645. 8o. Eustathius Archiepiscopus Antiochenus in exahemeron; ejusdem de Engastrimytho in Origenem dissersasio; Origenis de Engastrimytho in prima Regum homilia gr. et lat. addidit in Eustathü Exahemeron notas uberiores et Collectanea et suum de Engastrimytho Syntagma Lugduni 1629. 4o (Εἰς τοῦτο τὸ ματαιόσχολον σύγγραμμα προσθεύει μετὰ τοῦ Εὐσταθίου, ὅτι δὲν ἦτο ἡ ψυχὴ τοῦ Σαμουὴλ ἥτις ἐφάνη εἰς τὸν Σαοὺλ, ἀλλ' ὅτι τὸ φάντασμα ἦτο ἀποτέλεσμα τοῦ Διαβόλου καὶ τῆς Πυθωνίσσης!!)

De templis Graecorum recentioribus. Coloniae 1645 8o.

Graeciae Orthodoxae Scriptores Romae 1652-1657. Vol II. 4ον. Περιέχει Γραικῶν καὶ Λατίνων περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου πνεύματος διαφόρους συγγραφάς.

---

(1) Mabillon, Museum Italicum tom. 1. p. 61.--77.

(2) Μεταξὺ τῶν ἄλλων διηγεῖται ὅτι εἰς τὸν ἐν Χίῳ ναὸν τὸν ὀνομαζόμενον Χριστογειτόνισσα! ἠνάπτετο ἡ λαμπὰς νυκτὸς οὐρανόθεν! (de Eccles. occident. atque Oriental. etc. σ. 1010).

Philo Byzantinus de septem orbis spectaculis gr. et latine cum notis Romae 1640.

Symmicta, sive Opusculorum Graecorum ac latinorum vetustiorum ac recentiorum libri duo edente nonnullis additis Bartoldo Nihusio. Coloniae 1653) f°.

De patria Homeri. Lugduni 1640 8° (μικρόν) (Γνωματεύει μυρίας ἐπιφέρων μαρτυρίας ὅτι ὁ Ὅμηρος εἶναι Χῖος καὶ κατασπαράττει τὸν Ἰοῦστον Σκαλίγερον ὡς κατηγοροῦντα τοὺς Γραικοὺς καὶ νομίζοντα ὅτι ὁ Ὅμηρος εἶναι κατώτερος τοῦ Βιργιλίου.) Εἰς τοῦτο τὸ σύγγραμμα τοῦ Ἀλλατίου εἶναι προσηρτημένον καὶ ἄλλο σύγγραμμα τοῦ αὐτοῦ εἰς στίχους Ἑλληνικοὺς ἐπιγραφόμενον Natales homerici μετὰ τῆς μεταφράσεως τοῦ Ἀνδρέα Βαγιάνου.

De mensura temporum antiquorum et praecipue Graecorum. Coloniae 1645. 8°.

Concordia nationum Christianarum Asiae, Africae et Europae in fide Catholica.

De octava Synodo Photii. Romae 1662.

Confutatio fabulae de Johanna Papissa ex monumentis Graecis (προσήρτηται εἰς τὸ ἐπιγραφόμενόν του σύγγραμμα Symmicta etc. τί δὲ περιέχει τὸ βιβλίον τὸ ἐμφαίνει ὁ τίτλος.)

In Roberti Creyghtoni Apparatum versionem et notas ad historiam Concilii Florentini scriptam a Sylvestro Syropulo seu Sguropulo de unione inter Graecos et Latinos Romae 4°.

Ἐγχειρίδιον περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος Romae 1658. 8°. (γραμμένον εἰς γλῶσσαν γραικικὴν χυδαιοτάτην καὶ ἰδίαν εἰς τοὺς ἐν Ἑλλάδι ζῶντας Καθολικοὺς, φρυάττει κατὰ τῶν, ὡς αὐτὸς τοὺς ὀνομάζει, Σχισματικῶν·

Hottingerus fraudis et imposturae manifeste convictus Romae 1661.

Apes Urbanae Romae 1633 8° (ἐνταῦθα καταριθμεῖ ὅλους τοὺς ἐν Ῥώμῃ ἀπὸ τοῦ 1630 μέχρι τοῦ 1632 ἀκμάσαντας σοφοὺς, τῶν ὁποίων σημειόνει τὰ συγγράμματα. Τὸ ὠνόμασε δὲ Apes διότι εἰς τὸ στέμμα τοῦ Πάπα Οὐρβανοῦ ἦσαν χαραγμέναι μέλισσαι).

Dramaturgia (ἰταλιςί) περιέχει ἀλφαβητικὸν κατάλογον ὅλων τῶν δραματικῶν ἰταλικῶν συγγραμμάτων, τὰ ὁποῖα ἐτυπώθησαν μέχρι τῆς ἐποχῆς του).

De aetate et interstitiis in Collatione Ordinum etiam apud Graecos servandis Romae 1648 8°.

Poeti antichi raccolti da Codici manos-critti delle biblioteche Vaticana e Barberina. Napoli 1661 8°. (τὸ βιβλίον περιέχει συλλογὴν παλαιῶν ἰταλικῶν ποιήσεων, τὰς ὁποίας πρῶτος ἐξέδωκεν εἰς φῶς καταγράψας εἰς τὸ προοίμιον καὶ ὅλους τοὺς ἀρχαίους ποιητὰς τῆς Ἰταλίας).

Vindiciae Synodi Ephesinae et S. Cyrilli de processione ex Patre et Filio Spiritus Sancti. Romae 1661 8°.

Animadversiones in Antiquitatum Etruscarum fragmenta ab Inghiramio edita Romae 1642 12°.

De Simeonum Scriptis diatriba Parisiis 1664 4°.

De Georgiorum Scriptis diatriba (ὑπάρχει εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Φαβρικίου καὶ εἰς τὴν Βυζαντίδα περιέχουσα τὸν βίον καὶ τὰ συγγράμματα ὅλων τῶν ἐπισήμων Γεωργίων).

Dissertatio rhetorica de erroribus magnorum virorum in dicendo Romae 1635 8°.

Excerpta varia graeca lat gr. Romae 1641 8°a

Vita della venerabile Maria Raggi martire Scio anno 1645 per la Confessione della religion catolica.

Πρὶν τελειώσωμεν τὸν βίον τοῦ ἀλλοκότου τούτου ἀνδρὸς προσ-

θέττομεν περιεργείας χάριν, ότι ἐσυνείθιζε νὰ πηγαίνῃ καθ' ἡμέραν σχεδὸν εἰς τὸ θέατρον τῶν νευροσπάστων τῆς Ρώμης (teatro dei Burattini) καὶ νὰ ἐνασμενίζηται πολὺ εἰς τὴν τούτων θέαν. Πρὸ τοῦ θανάτου του ἐσύστησε καὶ σχολεῖον εἰς τὴν Χίον. (1)

ΒΕΛΑΣΤΗΣ. Συνέγραψε καλὴν πραγματείαν περὶ προφορᾶς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὴν ὁποίαν ἀποδεικνύει τὸ ὀρθὸν τῆς καθ' ἡμᾶς προφορᾶς. (De literarum Graecarum pronuntiatione Romae 1751 καὶ Pragae 1770).

ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΗΣ. Ἐγεννήθη ἔτει 1600 καὶ ἦτο ἄξιος ποιητής. Νοσήσας ἔῤῥιψεν αὐτὸς ἑαυτὸν εἰς φρέαρ ἔξω φρενῶν ὢν καὶ ἐπνίγη.

ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ· Τοιουτοτρόπως μόνον μνημονεύει ὁ Σπρεγγέλιος βοτανικόν τινα ἐκ Χίου. (2)

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΡΕΝΔΗΣ. Ἐδίδαξεν εὐκλεῶς διὰ πολλὰ ἔτη τὴν Ἑλληνικὴν πρῶτον εἰς τὸ Ταυρῖνον ἔπειτα ἐν Ρώμῃ εἰς τὸ Κολλέγιον τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ὅπου ἐτελείωσε τὰς ἡμέρας του:

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΜΟΡΕΤΟΣ. Ὑπῆρξε μοναχὸς καὶ Θεολόγος πολυμαθής. Ζῶν δὲ καὶ μετὰ θάνατον ἐθαυματούργει τόσον, κατὰ τὸν Ἀλλάτιον, (3) ἰατρεύων πᾶσαν νόσον, ὥστε ἐπωνομάσθη ἡ *μάστιξ τῶν δαιμονίων* (flagellum daemonum).

Οἱ ἐφεξῆς ἦσαν ἄνδρες πεπαιδευμένοι σπουδάσαντες ἢ διδάξαντες εἰς τὸ ἐν Ρώμῃ Κολλέγιον τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου.

Γεώργιος Μορέτος

---

(1) Biographie Universelle article. Allaci vol. 1—Bayle diction. histor· et critique λέξ. Allatius —Valery Voyages en Italie pag. 418, 428. 437—Τὸ σχολεῖον ἐσώζετο καὶ εἰς τὰς ἡμέρας μας ἐπιστατούμενον ὑπὸ τῶν ἐν Χίῳ Λατίνων καὶ ὀνομαζόμενον ὑπ' αὐτῶν Μεγάλο Σχολεῖο. Εἰς αὐτὸ ἐδιδάσκοντο μόνον τὰ τέκνα τῶν Δυτικῶν, πλὴν ἦτο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν.

(2) Comment. in Dioscorid. vol. II. σελ: 867.

(3) De Eccles. Occid. atque Orient. perpet. consension· σελ. 991.

Γεώργιος Σέῤῥας

Παντολέων Λιγαρίδης

Φραγκῖσκος Ῥόκας

Σίμων Πόρτιος

Ἀνδρέας Ῥένδιος

Ἀνδρέας Σταυρῖνος

Ἰωσὴφ Μαϊνέριος

Δομένικος Καστέλης

Βαδεστρέλος, Βαλσαρίνης, Τιμόνης, Τδῖν Δομέστικος (ὑπῆρξαν ἄξιοι ἰατροί.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΝΑΤΟΝ.

Οἱ Φλωρεντῖνοι κυριεύουσι τὴν Χίον. Προνόμια τὰ ὁποῖα λαμβάνουσιν οἱ Χῖοι παρὰ τῶν Τούρκων. Ἄνδρες ἐπίσημοι ἐκ τῶν ὀρθοδόξως Χίων. (1500—1680). Νικόλαος Νησιώτης· Μιχαὴλ Σοφιανός. Γεώργιος Κορέσιος. Γρηγόριος Πρωτοσύγκελλος. Παΐσιος Λιγαρίδης. Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος κ. τ. λ. κ. τ. λ.

Ἀφ' οὗ ἐθεωρήσαμεν τοὺς κυριωτέρους τῶν μάλιστα ἐπισήμων Δυτικῶν τῆς Χίου ἐπιστρέφομεν πάλιν εἰς τὸ προκείμενον. Εἴπομεν ὅτι μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Χίου παρὰ τοῦ Πιάλη ἐναπέμεινεν ἀκόμη ἀμυδρός τις σπινθὴρ αὐτονόμου κυριαρχίας εἰς τοὺς Ἰουστινιάνους ἔχοντας μάλιστα εἰς χεῖρας καὶ τὸ φρούριον· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀπόπειραν τῶν Φλωρεντίνων, τὴν ὁποίαν ἐρχόμεθα νὰ διηγηθῶμεν, τὴν ἔχασαν ὁλοτελῶς παραδόντες εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ τὸ φρούριον καὶ πᾶσαν ἄλλην πολιτικὴν αὐτῶν δύναμιν· ἤθελαν δὲ κατασκαφῆ καὶ ὅλοι των οἱ ναοί, καὶ προσαπολέσει ὅλα αὐτῶν τὰ κτήματα, ἐὰν δὲν ἐμεσίτευεν ὑπὲρ αὐτῶν ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυς τῆς Γαλλίας Brèves.

Κατὰ μίμησιν τῶν πλοίων τῆς Μάλτας διέτρεχον τὸ αἰγαῖον

πέλαγος αἱ τριήρεις τῶν Φλωρεντίνων σκοπὸν ἔχουσαι νὰ καθαρίζωσι τὴν θάλασσαν ἐκ τῶν Τούρκων, καὶ νὰ ἀσφαλίζωσι τὸν πλοῦν εἰς τὰ Χριστιανικὰ πλοῖα. Ἀλλὰ τοῦ πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν διαταχθέντος ὑπὸ Φερδινάνδου τοῦ ἐκ Μεδίκων τάγματος τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἔγεινε μετὰ ταῦτα κατάχρησις μεγάλη, καὶ αἱ τυῤῥηνικαὶ τριήρεις ἐκυρίευον καὶ αὐτὰ τὰ Χριστιανικὰ πλοῖα ἐπὶ προφάσει ὅτι περιεῖχον Τουρκικὰ κτήματα. Ἐφορμῶντες δὲ καὶ εἰς τὰς ὑπὸ Χριστιανῶν μόνον κατοικουμένας χώρας τῶν Τούρκων ὄχι μόνον ἔθυον καὶ ἀπώλλυον, ἀλλὰ καὶ ἐγίνοντο αἴτιοι νὰ πάσχωσιν οἱ Χριστιανοὶ καὶ ἄλλα δεινὰ ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐνόμιζον ὅτι αὐτοὶ τοὺς ἐπροσκάλουν. Ἀκολουθῶν τὸ γενικὸν πνεῦμα ἀπέπλευσε καὶ ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Δουκὸς τῆς Τοσκάνης Βιργίνιος Ὀρσῖνος, Δοὺξ τοῦ Βρασάνου, μὲ πέντε τριήρεις νὰ κυριεύσῃ τὴν Χίον, ὅπου βοηθούμενος ἀπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς ηὐτύχησε νὰ ἀποβιβάσῃ τετρακοσίους Φλωρεντίνους. (1599). Οὗτοι καταλαβόντες τοὺς Τούρκους κοιμωμένους ἐφόνευσαν τοὺς φύλακας, προσήλωσάν τινα ἐκ τῶν τηλεβόλων, ἐκυρίευσαν ἓν τὸ ὁποῖον ἐφύλαττε τὸν λιμένα καὶ ὁδηγούμενοι ὑπὸ χωρικοῦ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν (1). Οἱ Τοῦρκοι ἐκλείσθησαν παρευθὺς εἰς τὸ φρούριον νομίσαντες ὅτι ὁ

(1) Memorie istoriche de' Monarchi Ottomani di G. Sagredo. (Venetia 1679) σελ. 528 — Ὁ Δάππερος λέγει (description des iles de l' Archipel σελ. 224) ὅτι οἱ Φλωρεντῖνοι ἐκυρίευσαν τὸ φρούριον τῆς Χίου, ἀλλ' ὅτι ἐγερθείσης τρικυμίας καὶ σκορπισθέντων τῶν πλοίων αὐτῶν οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίευσαν πάλιν τὸ φρούριον, ἐφόνευσαν ὅλους τοὺς Φλωρεντίνους καὶ ἔστησαν τὰς κεφαλάς των ἐπὶ τῶν τειχῶν, ὅπου ἐφαίνοντο ἀκόμη εἰς τὸν καιρόν του. (1680) Ὁ αὐτὸς περιηγητὴς λέγει (αὐτόθ. σ. 214) ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἔκαμον (1601) ἔφοδον εἰς τὸ φρούριον καὶ ὅτι εἰς τοὺς φονευθέντας ἔστησαν μνημεῖα σημειωμένα πρὸς τιμὴν διὰ μαύρου σημείου, ἀλλὰ δὲν προσθέττει ἂν ἐπέτυχον ἢ ὄχι. — Πρὸς ταῦτα πῶς συμφωνοῦσιν ὅσα εἴπαμεν ἀνωτέρω; Ἂν οἱ Ἰουστινιάνοι εἶχον εἰς χεῖρας τὸ φρούριον, καθὼς ἀναφέρουσι τόσοι μάρτυρες, πῶς ἐκλείσθησαν εἰς τὸ φρούριον οἱ Τοῦρκοι; ἢ πῶς οἱ Ἰουστινιάνοι δὲν ἐδέχθησαν τοὺς Φλωρεντίνους; Ὑπῆρχεν ἄραγε καὶ ἄλλο φρούριον, τὸ ὁποῖον κατεῖχον οἱ Τοῦρκοι; Ποῖοι ἀληθεύουσιν ὁ Δάππερος καὶ ὁ Σαγρέδος, ἢ ὁ Πορφύριος καὶ οἱ περὶ αὐτόν; (βλ. ἀνωτέρω).

ἐπελθὼν στρατὸς ἦτο πολυάριθμος. Οἱ δὲ Φλωρεντῖνοι περιπατοῦντες ἀτάκτως καὶ μᾶλλον ὡς λησταὶ φερόμενοι παρ' ὡς πολεμισταὶ ἐλεηλάτησαν καὶ οἰκίας τινὰς τῶν Χριστιανῶν, διὰ τὸ ὁποῖον οὗτοι τόσον παρωξύνθησαν, ὥστε ἑνωθέντες μετὰ τῶν Τούρκων τοὺς ἐπερικύκλωσαν δεκακισχίλιοι περίπου τὸν ἀριθμόν. Οἱ Φλωρεντῖνοι διηρέθησαν, καὶ οἱ μὲν δειλότεροι κατέφυγον πρὸς τὸν λιμένα Δελφίνειον διὰ νὰ σωθῶσιν ἐπὶ τοῦ στόλου των, ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτος εἶχεν ἀποπλεύσει πυροβοληθεὶς ὑπὸ τοῦ φρουρίου, κατεκόπησαν ὅλοι μέχρι ἑνὸς μεληδόν. Οἱ δὲ τολμηρότεροι εἰσελθόντες εἴς τινας οἰκίας ὑπερασπίζοντο διὰ πολλὰς ὥρας, πλὴν ἰδόντες ὅτι εἰς μάτην ἔπασχον παρεδόθησαν διὰ χρημάτων ἐπὶ συμφωνίᾳ νὰ μὴ φονευθῶσι. Φθάσασα ὅμως ἡ πληθὺς τῶν Τούρκων δὲν ἐδέχθη τὴν συνθήκην, ἀλλ' ἀνάψασα τὰς οἰκίας τοὺς ἀπεσβόλωσεν. Ἔπαθον δὲ πολλὰ καὶ οἱ Χριστιανοὶ νομισθέντες ὁμόφρονες καὶ συνένοχοι τῶν Φλωρεντίνων· ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἠνώθησαν μετὰ τῶν Τούρκων δὲν ἔμειναν πάσης βλάβης ἄμοιροι διότι ἠναγκάσθησαν νὰ πληρώσωσι διὰ δέκα δουκάτων τιμῆς πράγματα, λεηλατηθέντα παρὰ τῶν πειρατῶν ἑκατόν. Οἱ Χριστιανοὶ ἀπέστειλαν δύω ἐκ τῶν ἐγκριτωτέρων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὸ ἔλεος τοῦ Σουλτάνου, ἀλλὰ μόλις φθάσαντες παρεδόθησαν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ διὰ τὴν θηριωδίαν του περιβοήτου Ἀρχιναυάρχου Τσικὰλ Πασᾶ. Οὗτος φθάσας ἔμπροσθεν τῆς Χίου μὲ πολυάριθμον στόλον ἐφόνευσε καὶ ἐκρέμασε παμπόλλους, ἠνάγκασε δὲ καὶ τοὺς πλείστους τῶν Καθολικῶν Χίων νὰ ἀναχωρήσωσι πωλήσαντες τὰς οἰκίας των εἰς ἐλαχίστην τιμήν, κηρύξας ὅτι ἔδειξεν ἐξεπίτηδες τοιαύτην αὐστηρότητα διὰ νὰ ἐναντιόνωνται ἄλλοτε αὐτοὶ οἱ Χριστιανοὶ εἰς τοὺς Χριστιανοὺς καὶ διὰ νὰ μάθωσιν οἱ Φράγγοι ὅτι ὁσάκις ἐφορμήσωσι κατὰ τῶν σουλτανικῶν χωρῶν θέλουσι προξενεῖ περισσοτέραν βλάβην εἰς τοὺς Χριστιανοὺς παρ' εἰς τοὺς Τούρκους. Παρέλαβε δὲ καὶ ὠχύρωσε τὸ φρούριον ἀφήσας φρουρὰν 4000 στρατιωτῶν. Αἱ πειρατικαὶ εἰσβολαὶ

» κατὰ τοῦ Σουλτάνου, λέγει προσφυῶς ὁ Σαγρέδος, χαράττουσιν
» ἀλλὰ δὲν πληγόνουσι· κεντῶσιν, ἀλλὰ δὲν διαπερῶσιν· ὁμοιά-
» ζουσι μερικὰ προσηνῆ ἰατρικὰ, τὰ ὁποῖα κινοῦσι μὲν τὰ ὑγρὰ,
» ἀλλὰ μὴ ἰσχύοντα νὰ τὰ ἀποδιώξωσιν αὐξάνουσι τὸν πυρετόν.»
Ἐὰν δὲ ἐξέταζεν καὶ τὴν αἰτίαν, ἤθελεν εὑρεῖ ὅτι αἰτία τούτων ὅλων ἦτο ἡ ὀξύθυμος ἀμάθεια καὶ βαρβαρότης τῶν Τούρκων, οἵτινες παχύτατα ἔχοντες καὶ κακόχυμα καὶ τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τῆς καρδίας τὰ ὑγρὰ δὲν ἤξευρον ποτὲ οὔτε τοὺς ἀθώους ἀπὸ τῶν ἐνόχων νὰ διακρίνωσιν, οὔτε τὰς πολιτικὰς περιστάσεις ἀξίως νὰ ἐκτιμῶσιν, οὔτε αὐτὴν τὴν δικαίαν των ὀργὴν ἀναλόγως νὰ ἐφαρμόζωσι. Ποίαν ἐπιῤῥοὴν θέλει προξενήσει εἰς διόρθωσιν τούτων τῶν σφαλμάτων ἡ πρὸς τὰ μέσα τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος ἀρχίσασα ἀξιέπαινος αὐτῶν τάσις πρὸς τὸν πολιτισμὸν, καὶ ἡ τῆς σημερινῆς αὐτῶν πολιτικῆς ἀδυναμίας ὀδυνηρὰ συναίσθησις θέλει τὸ δείξει ὁ ἐφεξῆς χρόνος!

Ἂς θεωρήσωμεν τώρα καὶ τὴν θέσιν τῶν Γραικῶν τῆς Χίου ὡς πρὸς τὸν πολιτισμὸν, καὶ τὴν παιδείαν, καὶ τὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα ἔλαβον, καὶ τὸν τρόπον τοῦ πολιτεύεσθαι.

Ἀφ' οὗ οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίευσαν παντάπασι τὴν Χίον, ἂν καὶ ἔπαθε πολλότατα δεινὰ καθὸ χώρα δορίκτητος, οἱ βάρβαροι μ' ὅλον τοῦτο τὴν ἐσεβάσθησαν ὑπερασπιζομένην τρόπον τινα ἐκ προσωποληψίας καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως, ὡς εἶπεν εὐφυῶς Ἄγγλος τις περιηγητής.(1) Ἔκτοτε ἀπήλαυσαν παρὰ τοῦ Σουλτάνου πάμπολλα προνόμια, τὰ ὁποῖα διὰ νὰ ἔχωσι κῦρος ἔπρεπε νὰ ἀνανεόνῃ ἕκαστος νέος Σουλτάνος, ἔλαβον τὴν ἄδειαν νὰ οἰκοδομῶσι καὶ νὰ ἀνακαινίζωσιν ἐλευθέρως τοὺς ναοὺς, ἐκτὸς κωδωνοστασίων, (2) νὰ περιφέρωνται εἰς τὰς ὁδοὺς οἱ Σταυροὶ καὶ αἱ

(1) Chandler travels in Asia Minor etc. vol. I. σελ. 55—Fortune will seem to have concurred with the partiality of nature and to have distinguished this as a favorite island.

(2) Leonardus Justinianus de vera nobilitate σελ. 10 (excepto campanarum u). 1 σεχό. καὶ τοῦ Villemain τὸ Essai histor. sur l' état des Grecs σελ. 218. Μόνον εἰς τοὺς Μαστιχοχωρίτας ἦτο συγκεχωρημένον ἐξ ἀρχῆς νὰ ἔχωσι κωδωνοστάσια.

Εἰκόνες, καὶ νὰ τελῶνται λιτανεῖαι, νὰ μὴ δύνανται οἱ Τοῦρκοι νὰ ἔχωσι τζαμία εἰμὴ μόνον ἐντὸς τοῦ φρουρίου οὐδὲ νὰ τουρκεύωσι κανένα Χριστιανὸν εἰμὴ ὅταν αὐτὸς αὐτοπροαιρέτως ἤθελε νὰ ἀρνηθῇ τὸν Χριστιανισμὸν, καὶ τοῦτο πάλιν παρόντων τῶν Χριστιανῶν Διοικητῶν, τοὺς ἐσυγχωρήθη νὰ κυβερνᾶται ἡ νῆσος ὑπὸ πέντε Δεπουτάτων, τριῶν Γραικῶν καὶ δύω Λατίνων καὶ νὰ ἐκτελῆται ἡ κρίσις των διὰ πᾶσαν χριστιανικὴν ὑπόθεσιν ἀνέκκλητος εἰς τὰ τουρκικὰ διαμένουσα δικαστήρια, νὰ μὴν ὑπόκεινται εἰς φόρον αἱ οἰκίαι των, νὰ πληρόνωσι κεφαλιτιῶτα μόνον, καὶ 5000 γρόσα διὰ τὰ δένδρα, (Ταγρῆλι) νὰ ἐνδύωνται ὅπως ἤθελον, καὶ νὰ ἱππεύωσι φοροῦντες πτερνιστήρια. Ἔλαβον τέλος τὸ προνόμιον νὰ μὴ πληρόνωσι τελώνιον δι' ὅσα ἐλάμβανον ἐκ τοῦ Τσεσμὲ ὅταν ἀπεδείκνυον ὅτι ἐπληρώθη τὸ ἐκεῖ τελωνεῖον, καὶ νὰ ἦναι τὸ ἐμπόριον τῶν Χίων ἐλεύθερον καθ' ὅλον τὸν Εὔξεινον Πόντον ἀπὸ τελώνιον. (1) Τοιαῦτα προνόμια ἔχοντες ἤρχισαν ἔκτοτε νὰ πολιτίζωνται, νὰ πλουτῶσι καὶ νὰ μὴ μετέχωσι τῆς παχυλῆς βαρβαρότητος, ἥτις ἐκάλυπτε τότε τὸ λοιπὸν μέρος τῶν ὑποδουλωμένων Γραικῶν. Εἰς τοῦτο δὲν συνεισέβαλεν ὅμως ὀλίγον καὶ ἡ μετὰ τῶν μᾶλλον ἐξευγενισμένων Γενουηνσίων τόσων χρόνων συγκατοίκησίς των. Ἀλλ' ὅ,τι ἀνόρθωσε μὲν τοὺς Γραικοὺς τῆς Χίου, ἠφάνισε δὲ τοὺς Λατίνους ὑπῆρξεν ἡ φιλεργία τῶν πρώτων, καὶ τῶν δευτέρων ἡ νωθρότης. Οἱ Γραικοὶ εἰργάζοντο ἀδιακόπως ἐμπορευόμενοι μετ' αὐτῶν τῶν Καλβίνων καὶ Ἄγγλων καὶ στέλλοντες πλοῖα εἰς τὸν Στρυμόνα ποταμὸν νὰ φορτόνωσι πραγματείας. (2) Οἱ Λατῖνοι νομίζοντες ἑαυτοὺς πάντοτε εὐγενεῖς καὶ μὴν ἀνατραφέντες ἐξ ἀρχῆς εἰς ἐμπορικὴν ζωὴν δὲν κατεδέχοντο νὰ ἐργάζωνται διὰ νὰ κερδήσωσι καὶ οὕτω ἔμειναν μέχρι τέλους δυστυ-

---

(1) ὅλα ταῦτα τὰ προνόμια περιείχοντο εἰς ἓν σουλτανικὸν ἐνυπόγραφον θέσπισμα (Χάτισιν) τὸ ὁποῖον, πρὸ [illegible] ἐτῶν γραφὲν ἐσώζετο, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων εἰς τὸ Κιβώτιον τῆς κοινότητος ἀκόμη μέχρι τῆς τελευταίας καταστροφῆς.

(2) Bellonius plurimar etc. c. 180 — Dapper descript. etc. c. 224.

χεῖς καὶ πτωχοί. Οἱ Χῖοι δὲν ἠμέλησαν νὰ συστήσωσι καὶ Σχολὴν κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον ἀκόμη αἰῶνα, ὅπου ἐδιδάσκοντο αἱ ἐπιστῆμαι. (1) Ἐκεῖ πολλοὶ ἀφ' οὗ ἀπέκτων ἱκανὰς προπαιδευτικὰς γνώσεις ἔτρεχον ἔπειτα εἰς τὴν Ἰταλίαν, φθάσασαν κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα εἰς μέγαν βαθμὸν παντοίου πολιτισμοῦ, καὶ μετελάμβανον ὅσην πρὸ πεντήκοντα περίπου ἐτῶν εἶχαν δανείσει σοφίαν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους οἱ πεπαιδευμένοι πρόσφυγες τοῦ Βυζαντίου.

Ἐκ τῶν διὰ τὴν παιδείαν ἢ ἄλλο τι περίεργον ἀξιομνημονεύτων Χίων ἀναφέρομεν τοὺς ἐφεξῆς, ὀλίγους μὲν τὸν ἀριθμὸν ὡς πρὸς τὸν τῶν Δυτικῶν, ἀλλ' ἱκανοὺς νὰ μᾶς κάμωσι νὰ συμπεράνωμεν ὅτι πρέπει νὰ ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι ὄχι εὐκαταφρόνητοι, τοὺς ὁποίους ἠθέλαμεν γνωρίζει ἐὰν οἱ περὶ τῶν τῆς Χίου γράψαντες Ἱερώνυμος, καὶ Μιχαὴλ Ἰουστινιάνης καὶ Ἀλλάτιος ἀποβλέποντες νὰ ἐξυμνήσωσι μόνον τοὺς ἰδικούς των περὶ τούτων μὲν ἔγραφον ἰδιαιτέρας πραγματείας, περὶ δὲ τῶν ἡμετέρων μόλις ἀνέφερόν τι ἐν παρόδῳ, και τοῦτο διὰ νὰ τοὺς κατηγορήσωσι!

ΙΣΙΔΩΡΟΣ. Ὑπῆρξε Νοτάριος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ ἀπήλαυσε παρὰ τοῦ Κρητὸς Ἰωάννου Βοτανιάτου τὸ ἑξῆς ἐγκώμιον

Κλέος νομικῶν μαρτυρώνυμος φίλος
Κῦδος Χιωτῶν, λαϊτῶν ἡ φαιδρότης. (2)

ΜΑΡΚΕΛΛΑ. Ἡ ἐν Χίῳ ἀθλήσασα αὕτη νεάνις (περὶ τὸ 1500) ἐγεννήθη εἰς τὴν Βολισσὸν ἐκ γονέων, τῶν ὁποίων ἀγνοοῦμεν τὰ ὀνόματα. Ἤθλησε δὲ καὶ ἡγίασε διότι δὲν ἠθέλησε νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὰς ἀνόμους καὶ παρὰ φύσιν προτροπὰς τοῦ πατρός της! Ἐκ τῶν ἐφεξῆς στίχων, εὑρεθέντων ἐπὶ μαρμάρου ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας ταύτης, (3) φαίνεται σαφῶς ἡ αἰτία τῆς καταδίκης της.

(1) Crusius Turcograecia σελ. 513.
(2) Λουκάγγιος παρὰ Κοραῆ Ἄτακτα Τόμ. γ. σελ. 242.
(3) Νέον Λειμωνάριον. Ὀλίγον περαιτέρω προσθέτται τὰ ἑξῆς. «Αὐτταὶ λόγος

Πότμον ὑπέστην ἀδικόθυτον Σῶτερ
Ἐξ ἀδίκου φεύγουσα μιγῆς πατρώας
Τὸν Δαβὶδ ἀκούσασα Σωτήρ μου λόγον
Ἀδικίαν φάσκοντα ἐβδελυξάμην.
Εἰς νοῦν δὲ τὸν Λὼτ θυγατρογάμον φέρω
Οἷα πέπονθε πράττων αἰσχύνης δρᾶμα,
Βέλει τέτρωμαι ἐκ πατρὸς μιαιφόνου.

Μίαν ὥραν μακρὰν τῆς Βολισσοῦ εἰς τὸ λεγόμενον Βαρβαρέσα ὑπάρχει καὶ ὁ ναός της, τὸν ὁποῖον ἐρημωθέντα ἀνεκαίνισαν πρὸ τριάκοντα περίπου ἐτῶν οἱ κάτοικοι τῆς Βολισσοῦ. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο γίνεται, ἀνέκαθεν ἐπικρατούσης ταύτης τῆς συνηθείας, κατ' ἔτος πανήγυρις λαμπρὰ εἰς τὴν ὁποίαν λαμβάνουσι μέρος, ἀκόμη τὴν σήμερον, καὶ οἱ Ψυρανοὶ ἀπ' ἀντικρὺ ἐρχόμενοι μὲ τὰ πλοιάριά των.

ΙΩΑΝΝΗΣ. (χωρὶς ἐπωνύμιον). Ἐδίδασκε, κατὰ τὸν Κρούσιον, (1) τὸν Εὐκλείδην εἰς τὴν Μεσσήνην τῆς Σικελίας.

ΝΕΙΛΟΣ. Μητροπολίτης γενόμενος Ῥόδου ἔγραψεν ἐγκώμιον κομψὸν τῆς Ἁγίας Ματρόννης. (2)

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΝΗΣΙΩΤΗΣ. Ὑπῆρξε ποιητὴς καὶ ἐσπούδασε τὴν Φιλοσοφίαν καὶ τὴν Λατινικὴν εἰς τὰ Γυμνάσια τῆς Ἰταλίας. (3)

ΜΙΧΑΗΛ ΣΟΦΙΑΝΟΣ. Οὔτε περὶ τοῦ ὀνόματος εἴμεθα βέβαιοι οὔτε περὶ τῆς πατρίδος. Ὁ μὲν Οὐϊκτόριος (4) τὸν ονο-

ἔκ τε παραδόσεως καὶ ὁ τὰ πάτρια της Χίου συλλέξας καὶ ἔγγραφεν μᾶς τὸ ἄφησεν, ὅτι ἡ μαρτυρικὴ κάρα τῆς Ἁγίας Μ. εὑρίσκεται εἰς τὴν Παλαιὰν Ῥώμην.

(1) Crusius Turcograecia. σελ. 525.

(2) Allatius de Eccles. Occident atque Orient. etc. σελ. 874—Ἡ Ἁγία Ματρόννα ἦτο ἐκ Βολισσοῦ καὶ ζήσασα κατὰ τὸ 1500 εἶχεν ἡσυχαστήριον τὸ παρὰ ταύτην χωρίον Κατάβασις. Ὁ Λαὸς τιμῶν τὰ θαύματά της ἑόρταζε πανηγυρίζων τῇ 20 Ὀκτωβρίου.

(3) Hodius de Graecis illustribus σελ. 324.

(4) Comment. in rhet. Aristot. — Κοραῆς Σχόλ. εἰς Ἰσαακ Τόμ. Β'. σελ. 706.

μάζει Μιχαὴλ Σοφιανὸν, ὁ δὲ Σκαλιγέρος Νικόλαον Σοφιανόν. Ὅσον δὲ περὶ τῆς πατρίδος ὁ μὲν Ὅδιος, (1) λέγει ὅτι καὶ οἱ δύω Σοφιανοὶ ὑπῆρξαν Κερκυραῖοι, καὶ ὅτι ὁ μὲν Νικόλαος ἦτο διδάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς εἰς τὴν Ῥώμην καὶ εἰς τὴν Βενετίαν, ὁ δὲ Μιχαὴλ (τὸν ὁποῖον εἰκάζων ὀνομάζει υἱὸν τοῦ Νικολάου) ἐδίδαξεν εἰς τὸ Πατάβιον. Ἀλλ' ὁ Οὔόλφιος ἀποδίδει εἰς τὸν Σοφιανὸν πατρίδα τὴν Χίον, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἑξῆς ἐπιταφίου, τὸ ὁποῖον ἐποίησε πρὸς τιμήν του.

Τὸν σοφὸν αἶσα βαρεῖα ὑφείλετο, αἶ! Σοφιανὸν
'Ανθοῦνθ' ἡλικίῃ, σώματι, φρεσσὶ, τύχῃ.
Πενθείτω δὲ τὸν ἄνδρα Χίος, σύμπασα θ' ἡ 'Ελλὰς
Ἣν πάλιν ἐξ 'Αΐδου φῶς προέηκεν ἰδεῖν.
Πενθούντων Χάριτες, Μοῦσαι, Κυθέρεια, Ἀπόλλων
Πενθούντων ἀρετῆς οἷς σοφίης τε μέλει
Καὶ σὺ μάλιστα φίλη Σειρὴν, μέγ' ὀδύρεο,τἀνδρὶ
Θ' ἥμισυ τῆς Βιότῆς συγκαταθαπτομένη.

Χῖον τὸν ὀνομάζει καὶ ὁ Μουστοξύδης. (2) Ὁ Σοφιανὸς οὗτος ὅστις ἐκ τοῦ Οὐολφικοῦ ἐπιταφίου φαίνεται ὅτι ὄχι μόνον ὑπῆρξε σοφὸς ἀλλὰ καὶ ποιητὴς, εἶχε δείξει εἰς τὸν Ἐῤῥῖκον Στέφανον παλαιότατον ἀντίγραφον τοῦ Ἰσοκράτους, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Παναθηναϊκὸς λόγος ἦτο ἓξ σελίδας μακρότερος τοῦ τῶν λοιπῶν ἀντιγράφων. Ὁ δὲ Στέφανος οὐδὲ μνείαν κἂν κάμνει τούτου τοῦ Σοφιανικοῦ ἀντιγράφου, ἐν ᾧ ἄλλως τὸν ἀναφέρει ἀλλαχοῦ πολλαπλῶς ἐγκωμιάζων. (3) Μετὰ τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ Σοφιανοῦ ἐπέστρεψε πάλιν τὸ ἀντίγραφον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐφυλάττετο εἰς τὴν Ἀμβροσιανὴν βιβλιοθήκην.

Ὁ Σοφιανὸς ἐξέδωκε σχόλια εἰς τὸν Αἰσχύλον τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ῥοβορτέλου (1570) καὶ μετέφρασε λατινιστὶ τὸ περὶ ψυχῆς

(1) Hodius de Graecis illustribus σελ. 309—311.

(2) Ἐν τῇ πρὸς Κοραῆν ἐπιστολῇ ('Ισοκρ. ἐκδ. Λειψ. στερεοτ. τόμ. Β' σ. 288.)

(3) Εἰς τὸν πρόλογον τοῦ περὶ Ἑλλήν. Ποιητ. συγγράμματός του (poet. graec. princ.)

τοῦ Ἀριστοτέλους. (ἐξεδόθη ἐν Λειψίᾳ 1569) Ἐκ τούτων εἰκάζω ὅτι ἤκμασε περὶ τὸ 1540.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΡΕΣΙΟΣ. Ὁ Εὐσεβὴς καὶ πολυμαθέστατος οὗτος Ἀριστοτελικὸς φιλόσοφος καὶ ἰατρὸς, κατὰ τοῦ ὁποίου ἐφρύαξαν ὑπὸ μοχθηρίας καὶ Προτεστάνται καὶ Παπισταὶ, (1) μάλιστα δὲ ὁ κακόγλωσσος Λέων Ἀλλάτιος, (2) ἐσπούδασεν εἰς τὰς Πείσας τῆς Ἰταλίας (1600) καὶ ἠγωνίσθη εὐκλεῶς ὑπὲρ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ὑπερέχων δὲ μάλιστα κατὰ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν σοφίαν ἐτιμᾶτο τόσον παρὰ τῆς ἱερᾶς Συνόδου, ὥστε καθ' ἣν ἐποχὴν εἶχε ταράξει τὴν Ἐκκλησίαν ὁ ὡς Καλβινόφρων διαβληθεὶς Κύριλλος ὁ Λούκαρις, προσεκλήθη ἐκ Χίου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ ἀντιδιαλεχθῇ πρὸς τὸν Λουθηρανὸν Λέγερον. Κατὰ τὸν Ἱεροσολύμων Νεκτάριον (3) ἔγραψεν ὁ Κορέσιος τοὺς κατὰ τοῦ Λεγέρου λόγους του καὶ παραδοὺς εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον ὡς ὄργανον ὑπερασπίσεως ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Χίον. Τοῦτο παρώξυνε τὸν Λούκαριν νὰ γράψῃ κατ' αὐτοῦ μυρίας ὕβρεις ὅλας ἀλόγους καὶ ἐμπαθεῖς (διὰ τοῦτο καὶ ὄχι τόσον πιθανὰς), (4) διότι τοῦ Κορεσίου τὴν σοφίαν καὶ τὸν Ὀρ-

(1) Lettres anecdotes de Cyrille Lucar σελ. 70—85—Merery. diction. art. Coressius (1744 Paris.) vol. III. σ. 488.

(2) De rebus Eccles Graecor. σελ 3 καὶ 335—de Eccles. Occident. atque Oriental. perpet consensione σελ. 997. Ἰδοὺ πόσον πικρῶς καὶ ἐμπαθῶς ἐκφράζεται κατὰ τοῦ Κορεσίου. Professione medicus ingenio rudis et contumax, dictione barbarus et loquens magis quam eloquens pietate amphibius, religione ex Schismate Latinis per quos profecerat (Pisis namque studuit) improbus, cum dicto quotidie odium in eos acerrimum ostendat, et scripto etiam aliquando tam insigniter injuriam faciat; Graecis quorum patrocinium videtur suscipere, cum Schismatis venena evomat eos que a recto veritatis tramite in profundum haereseos barathrum conetur abducere, parum fidus !!

(3) Ἐπιστολὴ πρὸς Σιναΐτας σελ. 173.

(4) Λέγομεν ὄχι πιθανὰς διότι ἡ κατὰ τοῦ Κορεσίου ἐπιστολὴ τοῦ Κυρίλλου (Βλέπε τὰ Ἀποδεικτ.) ἐνδέχεται νὰ ἦναι ψευδεπίγραφος, ἀφ' οὗ ἅπαξ συνελάβομεν τὸν ταύτης μνημονεύοντα ἐπ' αὐτοφώρῳ ψευδόμενον (βλ. κατωτέρω) καὶ παραχαράττοντα τὰ χωρία. Ἔπειτα αἱ κατὰ τοῦ Λουκάρεως κατηγορίαι διὰ

δόξον καὶ εὐσεβῆ νοῦν μνημονεύουσι μετὰ τιμῆς ἁπάσης ὅ,τε Νεκτάριος καὶ ὁ Δοσίθεος καὶ ἄλλοι πολλοὶ σεβάσμιοι ἄνδρες τῆς ἱερᾶς ἡμῶν Ἐκκλησίας. (1)

Ὁ Κορέσιος συνέγραψε πάμπολλα ἐκκλησιαστικὰ καί τινα φιλολογικὰ συγγράμματα, τὰ ὁποῖα ἐσώζοντο χειρόγραφα εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Εἶναι δὲ τὰ ἑξῆς.

Διήγησις τοῦ λαμπροῦ ἀγῶνος τῶν Φλωρεντίνων (εἰς στίχους ἑλληνικούς, Βενετία 1611 4$^{ov.}$ (παρὰ Ἀντωνίῳ Πινέλῳ).

Contra le gallegianti del Galileo, (Ἰταλιστί)

Περὶ Μυστηρίων.

Περὶ προσκυνήσεως τῶν Ἁγίων καὶ τῶν Εἰκόνων.

Περὶ Προορισμοῦ, Χάριτος καὶ Αὐτεξουσίου.

Διάλεξιν μετά τινος τῶν Φλάρων, ἤτοι κατὰ Λατίνων (2).

Ἀντίῤῥησιν κατὰ τῆς ἐν Φλανδρίᾳ ποτὲ τῶν αἱρετικῶν ἀθεμίτου Συνόδου.

Περὶ τῆς Ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, (τοῦτο τὸ σύγγραμμα συνετυπώθη εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Δοσιθέου ἐκδοθέντα *τόμον τῆς Καταλλαγῆς* σελ. 176.)

Περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα κατὰ Βελλαρμίνου.

Περὶ τοῦ ἐν δόξῃ καθαρτηρίου πυρός.

Περὶ τῆς ἀπολαύσεως τῶν Ἁγίων.

Συντομία τῶν Ἰταλικῶν ἁμαρτημάτων.

Παραλειπόμενα εἰς τὴν Φωτίου βιβλιοθήκην.

Ἐγκώμιον τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου Μάρτυρος Θεοφίλου. (ἑλληνιστί) (3).

εἶναι γεωμετρικῶς ἀποδεδειγμένα. (βλ. Πατριαρχῶν Κατάλογον ὑπὸ Σ. Ματθ. σελ. 190.)

(1) Arnauld perpetuité de la foi vol. iv. σ. 382—vol. v. σελ. 87.

(2) Μελέτιος ἐκκλησιαστικ. ἱστορ. τόμ. τρίτ. σελ. 488.

(3) Ὁ Θεόφιλος οὗτος ἦτο νέος Ζακύνθιος τὸν ὁποῖον (1635) μὴ θελήσαντα [illegible]

Μερικὰ ἐκ τούτων τῶν συγγραμμάτων τοῦ Κορεσίου ἐτυπώθησαν ἑλληνιστὶ ἐν Λονδίνῳ ὁμοῦ μετά τινων συγγραφῶν τοῦ Βαρλαὰμ, Παλαμᾶ, Σεβήρου, Μελετίου, Μαργουνίου, Νείλου καὶ Σχολαρίου. Διὰ νὰ τοὺς σαρκάσῃ τάχα ἔγραψεν ὁ Ἰωάννης Ματθαῖος Καρυόφυλλος, Γραικὸς παπεύσας, τοὺς ἑξῆς σχολαστικωτάτους στίχους.

Οὐρανὸς ἑπτὰ πλάνητας ἀνισοδρόμοισι διαύλοις
Ὀκτὼ δ' ἰσοδρόμους ἐνθάδε βίβλος ἔχει

καὶ τοὺς ἑπομένους

Χείρων Βαλαὰμ Βαρλαὰμ μαντισκόπου
Ἀνθρωποφόνου Βαρλαὰμ χείρων ὄνου.
Νεῖλος παλαμᾶς, πηλαμᾶς ἰλὺς νέων
Σχολάριος δ' αὖ εἰς σχολὴν εἴρει λόγους
Πρόσθες Σεβῆρον τὸν Σαβουραδελφέα
Πηγὴ κακίστων πηγαδᾶς ἦν ναμάτων
Νοῦς Μάργος ἢ νοῦς ἀργὸς ἦν Μαργούνιος
Κορέσιος ζῶν ἐν χάρῳ σείει λόγους
Ααλῶν ἃ μὴ γνοὺς ἰατρὸς ψυχοφθόρος
Μία ξυνωρὶς ὀγδοὰς Λαοπλάνων
Σκότους ὁδηγοὶ σχισμάτων διδάσκαλοι.

Ὁ Προκόπιος (1) μ' ὅλον τοῦτο ἀποδίδων ἄλλως εἰς τὸν Κορέσιον πολλὴν σοφίαν καὶ γνῶσιν τῶν ἱερῶν Γραφῶν ὀνομάζει τὰ συγγράμματά του γραμμένα « *τὰ πλείω ἄνευ τάξεως καὶ ὀρθῆς διακρίσεως.* »

ἐπὶ κεφαλῆς, καὶ ἐγκαλέσαντες εἰς τὸ κριτήριον ἐψευδομαρτύρησαν κατ' αὐτοῦ Ο κριτὴς ἀπεφάσισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ γένῃ Τοῦρκος. Ἀλλ' ὁ Θεόφιλος (ἦτο δὲ ἡλικίας περίπου δεκαοκτὼ ἐτῶν καὶ εὐειδέστατος) ἀντίστη ἐμμένων εἰς τὴν πάτριον αὐτοῦ Πίστιν, καὶ ἐπειδὴ ἦτο ἀκλόνητος εἰς τὴν ἀπόφασίν του, οἱ Τοῦρκοι ἀνάψαντες πυρκαϊὰν πλησίον εἰς ἓν μοναστήριον γυναικῶν καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τοῦ ὄντος εἰς τὴν λεγομένην Πηγάδα, τὸν κατέκαυσαν. (de Ecclesiae Occident. atque Orient. etc. σελ. 1093)

(1) Δημητρίου τοῦ Προκοπίου ἐπιτετμημένη ἐπαρίθμησις τῶν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα Λογίων Γραικῶν, καὶ περί τινων ἐν τῷ νῦν αἰῶνι ἀνθούντων 1720. (ἐν Φαβρικίου ἑλλην. βιβλιοθήκῃ τόμ. ἐνδέκ. σελ. 521) Ἐκ τῆς συνοπτικῆς ταύτης ἐπαριθμήσεως ἐρανίσθημεν καὶ ἡμεῖς ἐν μέρει τὰ περί τινων Χίων ἐνταῦθα ἐξιστορούμενα.

Εἰς τὴν Χίον ἐσώζετο εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἡ δημώδης αὕτη παροιμία, ἥτις (ἐὰν δὲν προτιμηθῇ ἡ ἄλλη γραφὴ Φορέση) ἀποδεικνύει πόσον σέβας ἔτρεφον διὰ τὸν πεπαιδευμένον τοῦτον ἄνδρα.

Ἂν ἀρέση τοῦ Κορέση
Ὁλονοῦ τοῦ κόσμ' ἀρέσει:

Ἔγραψεν ὁ Κορέσιος κατὰ τὸν Ἀλλάτιον (1) καὶ ποιήματα εἰς στίχους Λατινικοὺς, ἀλλ' ὄχι εὐτυχῶς. (;)

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΡΩΤΟΣΥΓΚΕΛΛΟΣ. Ὑπῆρξεν ἄξιος μαθητὴς τοῦ Κορεσίου καὶ συνεράνισθη ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Διδασκάλου του τὸ ἐφεξῆς βιβλίον·

Σύνοψις τῶν θείων καὶ ἱερῶν δογμάτων τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (Βενετία 1635) ἐξεδόθη καθ' ὃν καιρὸν ἐταράττετο ἡ ἐκκλησία ὑπὸ τὸν κατὰ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως λεγομένων. Πρὸς δὲ τὰς κατὰ τοῦ Γρηγορίου μωρὰς διαβολὰς τοῦ Σμηθίου ἀπήντησεν ἰσχυρῶς ὁ Ἀρνώλδιος καὶ ἄλλοι. (2)

ΑΝΔΡΕΑΣ. Ἐμαρτύρησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει (1465) δι' αἰτίαν τοιαύτην. Αἰγύπτιοί τινες ἔμποροι τὸν διέβαλον ὅτι τουρκεύσας εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐνηγκαλίσθη πάλιν τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Μόλονότι δὲ αὐτὸς ἔφερε μάρτυρα τὴν Χίον ὅλην, ὅτι ποτὲ δὲν ἤλλαξε τὴν θρησκείαν του, καὶ ὅτι τότε πρῶτον ἀπεδήμει ἐκ τῆς Χίου, μ' ὅλον ὅτι γυμνώσαντες αὐτὸν ἶδον ὅτι δὲν ἔφερεν κανὲν σημεῖον Ἰσλαμισμοῦ, καὶ ὅτι ψευδῶς ἐμαρτύρουν οἱ Αἰγύπτιοι, ἀνηγγέλθη τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν Σουλτάνον. Οὗτος, ἀκούσας ὅτι ὁ Ἀνδρέας ἦτο εὔρωστος καὶ ὡραῖος καὶ θέλων νὰ τὸν ἔχῃ στρατιώτην του εἶπεν ὅτι ἔπρεπε νὰ τουρκεύσῃ. Ἐπειδὴ δὲ ὅλα τὰ δῶρα καὶ αἱ πλέον φρικταὶ βάσανοι δὲν ἴσχυσαν νὰ τὸν μεταπείσωσι τὸν ἐκαρατόμησαν. Ὀλίγα ἔτη ὕστερον πλέων Γεώργιος ὁ Τραπεζούντιος, ὁ Κρὴς, εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ

(1) De Georgiis diatriba σελ. 411.

(2) Arnauld perpetuité etc vol. iv σελ. 388,—Simon histoire critique de la Créance etc. σελ. 45.

κινδυνεύσας νὰ πνιγῇ ὑπεσχέθη ἐὰν ἡ χάρις τοῦ Μάρτυρος Ἀνδρέου ἤθελε τὸν σώσει νὰ γράψῃ τὴν ἱςορίαν του. Ἐσώθη καὶ ἐπιςρέψας εἰς Ἰταλίαν ἔγραψε λατινιστὶ Andreae Chii Martyrium.(1)

ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ. Ὑπῆρξεν ἰατρὸς ὄχι εὐκαταφρόνητος κατὰ τὸν Ἀλλάτιον, (non infimi nominis medicus) ὅστις προσιστορεῖ, ἐὰν μόνον πρέπει νὰ τὸν πιστεύσωμεν, ὅτι ὁ Ἀπολλώνιος ἦτον ὅστις ἐσύνθεσε τὸ φαρμάκιον διὰ τοῦ ὁποίου ἐθανάτωσε τὸν Πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως Τιμόθεον ὁ ἐξ Ἄνδρου Ἀρχιμανδρίτης Ἰωσάφατ πίνων καὶ συντρώγων μετ' αὐτοῦ. (2)

ΠΑΪΣΙΟΣ ΛΙΓΑΡΙΔΗΣ. Οὗτος ὑπῆρξε πρῶτον ὑπερασπιστὴς τῆς παπικῆς ἐκκλησίας καὶ ἔγραψεν ὑπὲρ αὐτῆς ἑρμηνείαν τῆς θείας Λειτουργίας, ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα, καὶ ἱστορίαν τῶν πατριαρχῶν καὶ ἀσκητῶν εἰς τὴν ὁποίαν καταφέρεται κατὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδίως κατὰ τοῦ ἱεροῦ Φωτίου· Ἀπελθὼν ἔπειτα εἰς τὴν Ῥωσσίαν μετενόησε δι' ὅσα ἔγραψε, καὶ ἔγινεν ἔνθερμος ὑπερασπιστὴς τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος γράψας λατινιστὶ κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα, περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὅτι μόνον ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ Σύνταγμα κατὰ Λουθηρανῶν πρὸς τὸν Μόσχα Πρέσβυν τῆς Σουηκίας Λιλιένθαλον. Ὁ Παΐσιος ἐχρημάτισε καὶ διδάσκαλος τῆς ἐν Γιασίοις τῆς Μολδαβίας σχολῆς καὶ Γάζης μητροπολίτης. (3)

ΚΥΡΙΛΛΟΣ. Περὶ τούτου δὲν ἐξεύρομεν τίποτε ἄλλο εἰμὴ ὅτι ἱεροδιάκονος ὢν ἐξέδωκεν ἐν Παρισίοις (ἔτει 1643) τὸ ἐφεξῆς πόνημα. «Ψυχωφελὲς Σαραντάρι» ἤγουν ἐξήγησις ψυχωφελὴς διὰ σαράντα στίχων εἰς τὸ Πάτερ ἡμῶν ποιηθὲν παρὰ Κυρίλλου τοῦ Χίου ἱεροδιακόνου τοῦ καὶ τὸν μονήρη βίον ἀσπασαμένου.(4) (!)

---

(1) Leo Allatius de Eccles. etc. σελ 980 — Hodius de graecis illustrib. σελ. 107—117.

(2) De Ecclesiae Occident. atque Orient. etc. σελ. 1074.

(3) Μελέτιος Ἐκκλησιαστικ. Ἱστορία τόμ. Γ'. σελ. 472.—Παρέκβ. καὶ Οἰκονόμου ἐπιστολ. διατριβὴν σελ. 297.

(4) Fabricius bibliotheca graeca σελ. 602,

ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΗΣ. Ἐδίδασκε τὴν Ἑλληνικὴν εἰς τὸν παρὰ τὸν ἐγκρεμὸν πάλαι ποτὲ ναὸν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, καθὼς ἀναφέρει ὁ Ἱερώνυμος ὀνομάζων αὐτὸν grand personnage.(1).

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΚΑΜΠΑΝΑΣ. Οὗτος διὰ τὴν πολλὴν σπουδὴν περὶ τοὺς Ἀποστολικοὺς Κανόνας ἐπωνομάσθη Κανονάρχης.(2).

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΡΩΤΟΣΥΓΓΕΛΛΟΣ. Ἦτο πρωτοσύγγελος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγάλης Ἐκκλησίας, καὶ ἔμπειρος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν Ἱερῶν Γραφῶν. Συνέγραψε συνταγμάτιον περὶ τῶν ἑπτὰ Μυστηρίων.(3).

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ. Υἱὸς τοῦ ἐκ Χίου Πανταλέοντος Μαυροκορδάτου καὶ τῆς Κωνσταντινουπολίτιδος μονοφθάλμου Λοξάνδρας, θυγατρὸς τοῦ Σκαρλάτου,(4) ἐγεννήθη εἰς τὴν Χίον ἔτει 1637 καὶ ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν εἰς τὰς Ἀκαδημίας τῆς Βολωνίας, Παδούης καὶ Παταβίου, ὅπου καὶ ἐστέφθη Δόκτωρ. Ἐκεῖ (5) ἐξέδωκε βιβλιάριον ἐπιγραφόμενον deinstrumento respirationis et circulatione Sanguinis, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπέδειξε (1664) βασιμώτερον ὅλων τῶν προκατόχων του, ὡς λέγει δεινός τις περὶ τὰ τοιαῦτα κριτής,(6) τὴν διὰ τῶν πνευμόνων κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος βεβαιώσας διὰ

(1) Histoir de Seio Livre II Chap. I.

(2) Οἰκονόμ. Ἐπιστολιμ. Διατριβὴ σελ. 216.

(3) Μελέτιος Ἐκκλησιαστ. Ἱστορία τόμ. Γ'. σελ. 488.

(4) Cantemir histoir. de l' Empire Ottoman vol. II. σελ. 192.

(5) Κατὰ τὸν Μελέτιον (Ἐκκλησ. Ἱστορ. τόμ. Γ'. σελ. 487) ἐξέδωκε καὶ συνέγραψε τοῦτο τὸ συγγραμμάτιον ὁ Μαυροκορδάτος εἰς τὴν Φλωρεντίαν διὰ τὸ ἐφεξῆς κωμικὸν συμβάν. Πλέων διὰ νὰ ὑπάγῃ ἀπὸ Βενετίας εἰς Παταβιον μετά τινος τῶν συμμαθητῶν εὗρε συνταξειδιώτην Φράτορά τινα, ὅστις μεθύσας ἐκοιμᾶτο βαθέως· Ὁ συμμαθητὴς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀνάψας λαμπάδα ἀξεύγγινον, καὶ χώσας εἰς τὸν τοῦ μὴ αἰσθανομένου Φράτορος πρωκτὸν τὸν ἐδείκνυε καταγελῶν εἰς τοὺς ἐπιβάτας. Εἰδοποιηθεῖσα περὶ τούτου ἡ Δημοκρατία τῆς Βενετίας ἔστειλε νὰ συλλάβωσι καὶ τὸν ἀνάγωγον συμμαθητὴν καὶ τὸν Ἀλέξανδρον, ἀλλὰ μὴ εὑροῦσα ὡς δρομαίως εἰς τὴν Φλωρεντίαν καταφυγόντας, ἀπεκήρυξεν αὐτοὺς τοῦ Βενετικοῦ Κράτους.

(6) Sprengel geschichte der Armey Kunde. Vierter Band σελ. 160.

ἀξιολογωτάτων πειραμάτων καὶ εἴκοσι ἀποδείξεων. Δια τὸ πόνημα τοῦτο τιμηθεὶς παρὰ τοῦ Δουκὸς τῆς Φλωρεντίας παντοιοτρόπως ἀνεχώρησεν ἔπειτα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἐκεῖ ἐξήσκει μὲν τὴν ἰατρικὴν, εδίδασκε δὲ συγχρόνως τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰς ἐπιστήμας εἰς τὸ ὑπὸ Μανολάκη τινὸς συστηθὲν ἑλληνικὸν φροντιστήριον. Ἦτο εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς, Σλαβονικῆς, Λατινικῆς, Ἰταλικῆς, Γαλλικῆς, Τουρκικῆς, Περσικῆς καὶ Ἀραβικῆς Γλώσσης καὶ ὠνομάσθη μέγας Λογοθέτης τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Μετὰ ταῦτα ἀφήσας τὴν ἰατρικὴν ὥρμησε γενόμενος μέγας Διερμηνευτὴς (1681) εἰς τὰ πολιτικὰ, εἰς τῶν ὁποίων τὴν μεταχείρησιν ἔλαβε καὶ διὰ τὸ πολύγλωττον, καὶ διὰ τὸν ἔξοχον αὐτοῦ νοῦν τόσην ὑπόληψιν, ὥςε ἡ Πόρτα ἀναγορεύσασα αὐτὸν πληρεξούσιον εἰς τὰς ἐν Καρλοβίτσῃ διαπραγματεύσεις τοῦ ἔδωκε πρὸς ἀνταμοιβὴν τὸν ἐξ Ἀποῤῥήτων τίτλον ὅστις ἔκτοτε ἐπεκράτησε νὰ δίδοται εἰς ὅλους τους Διερμηνεῖς μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Τοῦ ἀνδρὸς τὴν μεγαλοφυΐαν ἐθαύμασε καὶ ὁ Τουρνεφόρτος, ὅστις συνδιελέχθη πολλὰ καὶ περὶ πολλῶν μετ' αὐτοῦ. (1) Ὅτε δὲ σύραντες εἰς τὰς πλατείας τῆς Ἀδριανουπόλεως τὸν Φεσουλᾶν Μουφτῆν ἀπέπνιξαν εἰς τὸν ποταμὸν, ἐκινδύνευσε καὶ ὁ Μαυροκορδάτος νὰ καρατομηθῇ ὡς φίλος τοῦ Μουφτῆ, καὶ ἐῤῥίφθη μὲν εἰς τὴν φυλακὴν, ἀνηγορεύθη δὲ ἀντ' αὐτοῦ διερμηνεὺς ὁ Σεφὲρ Ἀγᾶς, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ (1685) ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ ὑπουργήσας διὰ τεσσαράκοντα ἐτῶν τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος ἀπέθανεν ἐκ ποδαλγικοῦ πάθους ἔτει 1719 (καὶ ὄχι 1710, ὡς λέγει ὁ Σπρεγγέλλιος) παραιτηθεὶς τὸ ἀξίωμά του εἰς τὸν πρεσβύτερον υἱόν του Νικόλαον Μαυροκορδάτον. (2)

Ὁ περιώνυμος οὗτος ἀνὴρ συνέγραψε πάμπολλα ἐκ τῶν ὁποίων τὰ κυριώτερα εἶναι τὰ ἐφεξῆς.

---

(1) Tournefort voyage du Levant. vol. II. σελ. 12.

(2) Χρονολογ. Ἱστορ. τῶν Διερμην. τοῦ Ὀθωμ. Κράτ. (ἐν Λογίῳ Ἑρμῇ ἔτει 1818 σελ. 297.)

De instrumento respirationis et circulatione sanguinis.

(Οἱ Τοῦρκοι μὴ δυνάμενοι νὰ ἐννοήσωσι τὴν θεωρίαν τῆς τοῦ αἵματος κυκλοφορίας ἐνόμιζον τὸν Μαυροκορδάτον μάγον, ὁ δὲ διὰ νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ ἐκ ταύτης τῆς προλήψεως ἐξέδωκεν ἑλληνιστὶ καὶ τουρκιστὶ σύγγραμμα περὶ τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, πιθανὸν ὅτι μετεκδοὺς ὅσα πειράματα εἶχε δημοσιεύσει εἰς τὸ Λατινιστὶ γεγραμμένον σύγγραμμά του).(1)

Ἱστορία τῶν Ἰουδαίων μέχρι τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος.

Λογική

Μεταφυσική.

Γραμματική.(2)

Ἑρμηνία εἰς τὸ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ἱερὰ ἱστορία (Βουκορεστίῳ 1716).

Φιλοσοφικὰ ὑπομνήματα.

Πολιτικαὶ ὑποθῆκαι.

Ὁ πρὸς Γερμανοὺς ὑπὲρ εἰρήνης λόγος.

Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία εἰς τρεῖς τόμους. (ὁ Προκόπιος τὴν ὀνομάζει πολυτελέστατον κειμήλιον)

Ἐπιστολαί.(3)

Ἐκ τῶν συγγραμμάτων ὅμως τούτων κατὰ δυστυχίαν ἱκανὸν μέρος δὲν ἐτυπώθη.

---

(1) Rizo Neroulos hist. modern. de la Grèce σελ. 58.— Τὸ πνευματικὸν τοῦτο περὶ κυκλοφορίας τοῦ αἵματος σύγγραμμα ἦτο ἀκόμη ἐπὶ Προκοπίου δυσεύρετον, ἂν καὶ ἐτυπώθη πολλάκις ἐν Ἰταλίᾳ, Βελγίῳ καὶ Γερμανίᾳ. Ἡ Γερμανικὴ ἔκδοσις εἶναι τοῦ Φραγκοφόρτου 1665 16.

(2) Rizo Neroulos Cours de litterature grecque σελ. 29.

(3) Ἔτει 1804 ἐτυπώθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιστολάριον ἐκ διαφόρων ἐρανισθὲν εἰς τὸ ὁποῖον περιέχονται καὶ τοῦ Μαυροκορδάτου αἱ ἐπιστολαί. Εἰς ταύτας δίδει πρὸς τοὺς υἱούς του συμβουλὰς συνιστῶν τὴν μελέτην τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων. (Ἀρλέσιος ἐν Φαβρικίου Ἑλλην. Βιβλιοθ. σελ. 525.)

ΙΓΝΑΤΙΟΣ ΜΙΝΔΟΝΙΟΣ. Ὑπῆρξε μοναχὸς ἐκ τοῦ τάγματος τοῦ Ἁγίου Βασιλείου καὶ ἐδίδασκε τὴν Ἑλληνικήν. Μετὰ ταῦτα ἐπῆγεν εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, ὅπου διὰ τοῦ ἤθους καὶ εὐπροσηγόρου τρόπου του ἀπέκτησε τόσην ὑπόληψιν, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Αὐτοκράτωρ τῶν Τούρκων πολλάκις τον μετεχειρίζετο ὄργανον διὰ νὰ καθησυχάζῃ τοὺς ἀτιθασσεύτους ὑπηκόους του (1)

Οἱ ἐφεξῆς ὑπῆρξαν ἐπίσημοι ἰατροὶ σπουδάσαντες ὅλοι εἰς τὰ Γυμνάσια τῆς τότε ἀκμαζούσης, τὴν δὲ σήμερον μόλις ζωὴν φυτοῦ ζώσης δυστυχοῦς Ἰταλίας·

ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΩΝΙΑΤΗΣ·

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΡΕΣΙΟΣ.

ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ ΜΙΝΔΟΝΙΟΣ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΔΑΣ.

ΠΑΝΤΑΛΕΩΝ ΠΑΠΑΔΑΣ.

ΕΡΜΟΔΩΡΟΣ ΛΕΣΤΑΡΙΟΣ.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΠΑΝΟΣ.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΕΠΙΦΑΝΙΟΣ.

ΣΓΟΥΤΑΣ. Ἦταν δύω πεπαιδευμένοι ἀδελφοὶ, ἀμφότεροι ἰατροὶ, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς ὑπερασπίσθη εἰς τὴν Πάδουαν, ὅταν ἔλαβε τὸν στέφανον τοῦ ἰατροῦ, τριακοσίας θέσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ.

Τίνας σχέσεις εἶχον οἱ ἐν Χίῳ Γραικοὶ μετὰ τῶν αὐτόθι Λατίνων; Ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις τῆς Χίου. Ὀνόματα τῶν Δυτικῶν Ἐπισκόπων τῆς Χίου. Φιλονεικίαι περὶ ἐκκλησιῶν μεταξὺ Γραικῶν καὶ Λατίνων·

Ἐπειδὴ ἐκτός τινων ἀκροβολισμῶν συμβάντων εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου ὅταν ἐπολέμων οἱ Ἐνετοὶ καὶ οἱ Τοῦρκοι περὶ Κρήτης,

---

(1) Leo Allatius de Eccles. Occident. atque Oriental. perpetua consensione. σελ. 990

καί τινων ἀνδραγαθιῶν, τὰς ὁποίας ἔκαμον ἔμπροσθεν τῆς Χίου ὁ Λάζαρος Μοκενῖγος καὶ ὁ Μωροσύνης, (1657 — 1646) (1) δὲν συνέβη τίποτε ἄξιον λόγου εἰς τὴν Χίον, ἂς θεωρήσωμεν ἐφ' ὅσον συγχωρεῖ ἡ σιωπὴ τῶν συγγραφέων πῶς ἔζων οἱ ἐν Χίῳ Γραικοὶ καὶ Λατῖνοι, καὶ ποίας εἶχον πρὸς ἀλλήλους σχέσεις κοινωνικάς τε καὶ θρησκευτικάς.

Φύσει οἱ Γραικοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἀγαπῶσι τοὺς Λατίνους καὶ ὡς δορικτήτορας ἀλλοφύλους, καὶ ὡς ἑτεροθρήσκους· καὶ μ' ὅλον ὅτι ἔζων κατὰ τὰ ἔθιμα τῶν Γενουηνσίων παραλαβόντες καὶ αὐτὸν τὸν τρόπον τοῦ ἐνδύεσθαι,(2) πάντοτε ὅμως ἔτρεφον ἐσωτερικῶς κρύφιον ἀντιπάθειαν κατ' αὐτῶν. Τόσον βαθὺ χάος ἔθεττε μεταξὺ ἡ διαφορὰ τῆς θρησκείας, θεωρουμένη κατὰ τὸν τότε μάλιστα τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι, καὶ ἡ πιστὴ ἐπιμονὴ τῶν Γραικῶν εἰς τὰ πατροπαράδοτα καθεστῶτα! Εἰς μάτην σπουδάζει ὁ πυρίπνους ἐχθρὸς τῶν Γραικῶν Ἀλλάτιος νὰ ἀποδείξῃ ὅτι εἶχον εἰλικρινῆ φιλίας σύνδεσμον πρὸς ἀλλήλους, λέγων ὅτι ὑπανδρεύοντο ἀμοιβαίως, καὶ ὅτι ἐφοίτων εἰς τοὺς ναοὺς τῶν Λατίνων διὰ νὰ ἀκούσωσι τὸ ἱερὸν κήρυγμα, καὶ ὅτι τοὺς ἐνεπιστεύοντο τὰ τέκνα των εἰς μόρφωσιν ἤθους καὶ ψυχῆς (!) σεβόμενοι καὶ τοῦ Ποντίφηκος τῆς Ῥώμης τὴν ἀξιοπιστίαν. « Ἰδον » (λέγει) τὸν Μάρκον Ἰουστινιάνην λειτουργήσαντα εἰς τὴν νέαν » Μονὴν λατινιστὶ παρόντος ὅλου τοῦ Γραικικοῦ Κλήρου. Ἀφ' » οὗ ἔπειτα ἔφαγον παρεκάλεσαν τὸν Ἐπίσκοπον (1603) νὰ » συστήσῃ τὴν νέαν Μονὴν εἰς τὸν Πάπαν. Πῶς, (λέγει) δὲν » προσέδραμον εἰς τὸν ἑαυτῶν Πατριάρχην Γραικοὶ ὄντες; Διότι » ἐφοβοῦντο (ἀποκρίνεται ὁ αὐτὸς) τὰς κατάρας τοῦ ἀκροτάτου

---

(1) Nani dell' istoria Veneta vol. II. σελ. 82, 112, 325 — Daru histoire de Venise. Pieces Justificat. σελ. 237.

(2) Licet que Graeca insula sit, magna tamen ex parté, Franko more, hoc est, Latino vivitur . . . . vestium autem forma et victus ratio Genuensium est. (Bellonius plurim. observat. etc. σελ. 197).

» Ποντίφηκος.»(1) ὅτι οἱ Λατῖνοι ἐλειτούργουν ἐνίοτε εἰς τὴν νέαν Μονὴν καὶ εἴς τινας ἄλλας γραικικὰς ἐκκλησίας μαρτυροῦσι μὲν πολλοὶ,(2) ἐξηγεῖται δὲ ἐκ τῆς ὑπεροχῆς τῶν Λατίνων κατά τε τὴν κοσμικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν, τῆς ὁποίας πολλάκις κατεχρῶντο, ἢ μᾶλλον ἐκ συνηθείας τινὸς τότε μὲν ἐπικρατούσης, ὕστερον δὲ διὰ τὰ κακὰ ἀποτελέσματα καὶ διὰ τὰς γεννηθείσας ἔριδας καταργηθείσης. Συμφωνοῦμεν προσέτι ὅτι ἐνίοτε ἐγίνοντο συνοικέσια μεταξὺ Λατίνων καὶ Γραικῶν, ὡς καὶ ἐγίνοντο ἂν καὶ σπανίως, ἀλλ' ὅμως ἐλευθέρως, ἕως περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, καὶ ὅτι οἱ Λατῖνοι ἠρίθμουν μετὰ τῶν Γραικῶν κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν καὶ ὄχι κατὰ τὸ Γρηγοριανὸν Μηνολόγιον·(3) ὅτι ὅμως ἐσύστησαν τὴν νέαν Μονὴν εἰς τὸν Πάπαν διότι ἐφοβοῦντο τὰς πνευματικάς του κατάρας, καὶ ὄχι διότι εἶχον μᾶλλον χρείαν τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ προστασίας, κανεὶς εὖ φρονῶν δὲν θέλει τὸ πιστεύσει. Ἐν ᾧ ὁ Βελώνιος καὶ ἄλλοι(4) διηγοῦνται ῥητῶς πόσον οἱ ἐν Χίῳ Ὀρθόδοξοι ἐφύλαττον τὴν πάτριον θρησκείαν, ἐν ᾧ ὀλίγον ἔλειψε νὰ καταξεσχίσωσιν οἱ Γραικοὶ Καλβῖνόν τινα διατρίβοντα εἰς τὴν Χίον (1579) ὡς θελήσαντα νὰ διδάξῃ ἑτεροδόξους διδασκαλίας,(5) ἐν ᾧ κανεὶς ἐκ τῶν λαῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τὴν ἐσχάτην ζῶν ἀθλιότητα καὶ δουλείαν δὲν ἔδειξε πώποτε ἑτεροδοξίας δείγματα, ὁ Ἀλλάτιος ἀποτολμᾷ εἰς τοσοῦτον ὥστε νὰ ὀνομάσῃ *παράφρονας* ὅσοι νομίζουσιν ὅτι οἱ Γραικοὶ φρίττουσιν εἰς τὰ δόγματα τῶν Λατίνων, διότι καθ' ἡμέραν (λέγει) στέλλουσι πολλοὶ τὰ τέκνα των εἰς τὴν Ῥώμην καὶ διὰ νὰ παιδευθῶσι καὶ

---

(1) L. Allatius de Ecclesiae etc. σελ. 979-1059.

(2) Sacra Scio σελ. 188.—Lettera al Vescovo di Mariana F. Giustiniani (lettere memorab. τοῦ Μιχαὴλ Ἰουστινιάνου vol. I. pag. 521.) Tournefort voyage du Levant σελ. 141.

(3) Saint Sauveur voyage histor. litter etc. vol. I pag. 334-335.

(4) Adeo suae religionis observantes sunt (Bellon, αὐτόθι)—Pocock a description of the East. vol. II. pars II σελ. 10.

(5) L. Allatius de Eccles. Occident. etc. σελ 1059.

διὰ νὰ ἀντλήσωσι τὴν *ἀληθῆ διδασκαλίαν*, ἐπιστρέφοντες δὲ τιμῶνται ὑπὸ πάντων.(1) Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι τῶν Ἑλλήνων τινὲς παιδευθέντες εἰς τὸ ἐν Ῥώμῃ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου συστηθὲν ἐκκλησιαστικὸν παιδευτήριον (1587) ἐπανέστησαν κατὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας λατινοφρονήσαντες, καὶ ὅτι μεταξὺ τούτων ἦσαν καὶ Χῖοι·(2) ἀλλ' οὗτοι εἶναι ὀλίγιστοι, ἐπιστρέφοντες δὲ δὲν ἐτιμῶντο, ἀλλὰ κατεφρονοῦντο ὑπὸ πάντων ὡς ἀνάξια τέκνα καὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς πατρίδος. Τόσον εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ Γραικοὶ ἀπεστρέφοντο πάντοτε τὰ δόγματα τῶν Καθολικῶν, ὥστε, ἐκτὸς τοῦ κατὰ πατροπαράδοσιν μέχρι τῆς σήμερον σωζομένου κατ' αὐτῶν μίσους, ἀφ' οὗ οἱ ὑπὸ τοῦ Καρδινάλου Βανδίνη ἀποστολέντες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν Ἰησουῖται ἀπεδιώχθησαν ἐκεῖθεν κακὴν κακῶς (χάρις εἰς τὴν ἄγρυπνον φροντίδα τοῦ τότε πατριαρχεύοντος Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως) εἰς μὲν τὴν Νάξον εὗρηκαν ὁμόφρονας τοὺς ἐκεῖ ἐγκρίτους, ἀλλ' εἰς τὴν Χίον ὄχι μόνον δὲν ἴσχυσαν νὰ κάμωσι προσηλύτους, ἀλλὰ δεσμευθέντες μόλις καὶ μετὰ βίας ἠδυνήθησαν ἔπειτα νὰ διασωθῶσιν εἰς τὴν Ἰταλίαν·(3) Καὶ πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ τοὺς ἀποφεύγωσιν, ἀφ' οὗ τὸ πάθος τὸ ὁποῖον ἔτρεφον καὶ αὐτοὶ κατὰ τῶν Γραικῶν, τοὺς ἐτύφλονεν εἰς τόσον

---

(1) Et insaniunt omnino qui Graecos ipsos omnes a Latinorum docdrinis abhorrere, eos que odio plus quam Vatiniano prosequi criminantur. Guotidie cernimus eosdem Graecos filios suos Romam et in alias Latinorum provincias non sine sumptu mittere tantum ut litteris imbuantur et doctrinam veram hauriant; qui postea perdocti etiam Graeciam reversi maxima apud omnes sunt in aestimatione. (L Allatius αὐτόθι σελ 985.)

(2) Εἰς τοὺς Καρυοφύλλους, καὶ Παπαδοπούλους, καὶ Τυπάλδας, καὶ Καλέκας, καὶ Κυδώνας πρόσθες καὶ τὸν Παντολέοντα Λιγαρίδην, καὶ τὸν Μιχαὴλ Νευρίδην, καὶ ἄλλους τινὰς ὀλιγίστους Χίους.

(3) Βλέπε τὴν λεπτομερῆ διήγησιν τῶν ἐπὶ Ἀμουράτου τοῦ Δ'. Ἰησουϊτικῶν τούτων σκευωριῶν παρὰ τῷ ἀνωνύμῳ ἐκδότῃ τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Λουκάρεως (lettres anecdotes de Cyrille Lucar (Amsterd. 1718) σελ. 201--236.—Παράβαλλε καὶ Μελετίου Ἐκκλησιαστικ. Ἱστορ. τόμ. Γ'. σελ. 447—Hammer storia dell' impero osmano vol. xvii σελ. 160.

βαθμὸν ὥστε νὰ λέγωσιν εἰς τοὺς ἐν Χίῳ ὁμόφρονάς των, ὅτι αὐτῶν μὲν ἐφείδετο ἡ πανώλης, διέφθειρε δὲ μόνον τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Σχισματικούς!(1) Ἄλλο ἐμπόδιον τῆς μεταξὺ τῶν Γραικῶν καὶ Λατίνων σχέσεως ἦτο ἡ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν ἐλάλουν ἠκρωτηριασμένως καὶ κατὰ τρόπον ἰδιάζοντα εἰς ὅλους τοὺς ἐν τῇ Τουρκίᾳ ζῶντας Καθολικοὺς, διότι τίς ἀγνοεῖ ὅτι ἡ ὁμοιόφθογγος καὶ ὁμοιόφωνος γλῶσσα εἶναι τὸ πλέον ἰσχυρὸν σύμβολον τὸ ὁποῖον κάμνει τὰ ἔθνη νὰ συναισθάνωνται τὴν ἑνότητά των;(2) Ἂν θεωρήσωμεν προσέτι ἀφ' ἑνὸς μέρους τὸν πλοῦτον καὶ τὴν πολιτικὴν ὑπεροχὴν τῶν Γραικῶν, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησαν μετὰ τὴν κυρίευσιν τῆς νήσου παρὰ τῶν Τούρκων, ἀπ' ἄλλου δὲ τὴν δυστυχίαν καὶ ταπείνωσιν τῶν Καθολικῶν, καὶ τὴν ἀντιζηλίαν, ἥτις συνήθως κυριεύει τοὺς ἀνθρώπους εἰς τοιαύτας ἀπ' εὐθείας ἀντιθέτους πολιτικὰς περιστάσεις, θέλομεν ἐννοήσει ἔτι καλήτερα ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀγαπῶνται καὶ νὰ ἦναι εἰλικρινεῖς φίλοι πρὸς ἀλλήλους.

Βεβαιοῦσι τρανῶς τὰ εἰρημένα αἱ ἐκκλησιαστικαὶ φιλονεικίαι αἱ ὁποῖαι συνέβαινον κατὰ καιροὺς εἰς τὴν Χίον, καὶ αἱ τελευταῖαι περί τινων ἐκκλησιῶν ἀναφυεῖσαι μεταξὺ Γραικῶν καὶ Λατίνων ἔριδες. Τοιαύτη τις φιλονεικία συνέβη ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν Χίον κατὰ τὸ 1600 περίπου(3) Μελέτιος ὁ Πηγᾶς, ὁ σοφὸς τῆς Ἀλεξανδρείας Πατριάρχης, (ὅστις συνέγραψε τὰς περὶ Μυστηρίων κατὰ Λατίνων καλλίστας ἐπιστολὰς καὶ πολλὰς ἄλ-

---

(1) Guy voyage litteraire de la Grèce vol. II σελ. 81.—Paul Lucas voyage dans la grèce (Paris 1712) vol. I. pag. 299.

(2) Διηγεῖται ὁ ἐκ Χίου σοφὸς Βελάστης ὅτι Ἐπίσκοπός τις Γραικὸς ἐλθὼν εἰς τὴν Χίον ἀναθεμάτιζε τοὺς Λατίνους Ἱερεῖς, ὄχι τόσον διότι ἐσέβοντο καὶ ἀνεγνώριζον τὸν Πάπαν, ἀλλὰ διότι δὲν ἐλειτούργουν ἑλληνιστί. (παρὰ Guy voyage litteraire de la grèce σελ. 205).

(3) Postremis hisce temporibus (κατὰ τοὺς ὑστέρους τούτους χρόνους) λέγει ὁ Ἀλλάτιος (de Ecclesiae Occident. etc. σελ. 995.) Παράβ. καὶ Μελετίου Ἐκκλησιαστ. Ἱστορ. τόμ. Γ'. σελ. 424).

λας πρὸς τοὺς ἐν Χίῳ καὶ Πολλωνίᾳ εὐσεβεῖς Ἕλληνας καὶ Ῥώσσους). Ἄνδρες καὶ γυναῖκες, (διηγεῖται ὁ Ἀλλάτιος) μικροὶ καὶ μεγάλοι, Γραικοὶ καὶ Λατῖνοι, ὅλοι ἔτρεξαν νὰ ἀκούσωσι τὴν εὐγλωττίαν τοῦ Πατριάρχου. Ὠνείδιζε τοὺς Λατίνους καὶ τοῦ Πάπα τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' οἱ ἀκροαταὶ ἤρχισαν νὰ ψιθυρίζωσιν (οἱ Λατῖνοι βέβαια,) ὁ δὲ, τολμηρότερος καὶ μανικώτερος γενόμενος, ἐπροσκάλει καθένα νὰ συμφιλονεικήσῃ μετ' αὐτοῦ. Τέλος οἱ Γραικοὶ (πάντοτε λαλεῖ ὁ Ἀλλάτιος) καὶ οἱ Λατῖνοι διὰ νὰ παύσωσιν αἱ ταραχαὶ τὸν ἐπρόσταξαν ὡς ταραξίαν νὰ ἀναχωρήσῃ παρευτὰ καὶ νὰ μὴ μεταφανῇ πλέον εἰς τὴν Χίον πληρώσαντες καὶ τοὺς Τούρκους διὰ νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν τούτου ἔξωσιν. Ὅσον δὲ διὰ τὰς περὶ τῶν Ἐκκλησιῶν διαφορὰς ἀναβάλλομεν ὀλίγον κατωτέρω τὴν τούτων διήγησιν διὰ νὰ θεωρήσωμεν κατὰ τὸ παρὸν τὴν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν τῶν Γραικῶν καὶ Δυτικῶν τῆς Χίου.

Εἴπομεν ὅτι ἐν ᾧ πρότερον ἐκυβερνᾶτο ἡ Χίος ὑπὸ Μητροπολίτου ψηφιζομένου παρὰ τοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ Ἰουστινιάνοι ἀφ' οὗ ἀνεκάλυψαν τὴν κατ' αὐτῶν συνωμοσίαν του τὸν ἀπεδίωξαν καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐσυγχώρησαν νὰ κυβερνᾷ τὸ ὀρθόδοξον ποίμνιον τῆς Χίου μόνον Ὑπάλληλός τις ὀνομαζόμενος *Δίκαιος*. Ὕστερον ὅμως, ἀφ' οὗ ἤρχισε νὰ πίπτῃ ἡ δύναμις τῶν Μαονέων ἐψηφίζετο πάλιν Μητροπολίτης τῆς νήσου παρὰ τοῦ Πατριάρχου, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ τὴν θέλησιν καὶ ἐπιθυμίαν τῶν ἐγκριτωτέρων κατοίκων τῆς Χίου. (1) Ἡ ἐπιῤῥοὴ αὕτη τῶν Χίων εἰς τὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν διαχείρισιν, τὴν ὁποίαν ἐσέβετο ὁ Πατριάρχης καὶ εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους, φαίνεται τρανῶς ἐκ μιᾶς ἐπιστολῆς,(2) τὴν ὁποίαν

---

(1) Ἐντεῦθεν ἴσως γίνεται ὅπως οὖν σαφὲς ὅ,τι λέγει ὁ Μελέτιος (Γεωγραφ. τόμ. Γ'. σελ. 214 Ἐκδ. Ἀνθ. Γαζῆ) Χίος πρότερον ἐπισκοπὴ οὖσα ὑπὸ τὸν Ῥόδου Μητροπολίτην (ἀφ' οὗ ἀνεκαλύφθη ἡ συνωμοσία) ὕστερον (μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν ἐν Χίῳ Ἰουστινιάνων) ἐτιμήθη εἰς θρόνον Μητροπολίτου.

(2) Βλέπε ταύτην τὴν ἐπιστολὴν ἐν τοῖς ἀποδεικτικοῖς.

ἔγραψαν πρὸς τὸν τότε πατριαρχεύοντα Μητροφάνην (1590) παρακαλοῦντές τον πλήρεις ταπεινώσεως καὶ εὐγενοῦς ὑπερηφανίας νὰ τοὺς στείλῃ μητροπολίτην ἐνάρετον καὶ ἄξιον νὰ ποιμαίνῃ τὰς ψυχὰς τῶν Χριστιανῶν. Ὁσάκις δὲ συνέβαινον καταχρήσεις ἐπρόστρεχον πρὸς τὸν Πατριάρχην ζητοῦντες διόρθωσιν, καθὼς τὸ δεικνύει ἡ μιξοβαρβάρως γραμμένη ἐπιστολὴ τῶν μοναχῶν τῆς Νέας Μονῆς, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὁ Κρούσιος.(1) Ὁ Γραικικὸς Κλῆρος εἶχε πολυτελεῖς ναοὺς καί τινας ἐξ αὐτῶν κοινοὺς μετὰ τῶν Δυτικῶν, ἤγουν ποτὲ μὲν ἐλειτούργουν οὗτοι, ποτὲ δὲ οἱ Γραικοί. Μητρόπολις δὲ τοῦ Μητροπολίτου τῶν Γραικῶν ἦτο τὸ πάλαι ὁ ναὸς τῆς Καμπάνας, ἔπειτα δὲ ὁ κατὰ τὴν Ἁπλοταριὰν ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τοῦ καὶ Βασιλικάρη πάλαι ποτὲ ὀνομαζομένου καθὸ κτισθέντος ὑπὸ Βυζαντινοῦ τινος ἀγνώστου αὐτοκράτορος.

Πότε δὲ ἔλαβεν ἡ Χίος τὸν πρῶτον αὐτῆς Δυτικὸν Ἐπίσκοπον δὲν εἶναι γνωστόν. Πιθανὸν ὅτι εἰσήχθη εὐθὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Βυζαντίου παρὰ τῶν Λατίνων. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν Ἰννοκεντίου τοῦ Γ΄. πρὸς τὸν Θωμᾶν Μωροσύνην, πρῶτον Δυτικὸν Πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως, λέγει ὁ Πάπας πρὸς αὐτὸν εἰς μὲν τὰς χώρας ὅπου ἦσαν μόνον Γραικοὶ νὰ διορίσῃ Γραικοὺς πιστοὺς εἰς τὸν Πάπαν καὶ εἰς τὸν Πατριάρχην, εἰς ἐκείνας δὲ ὅπου οἱ Γραικοὶ ἦσαν ἀναμεμιγμένοι μετὰ τῶν Λατίνων, νὰ διορίσῃ Λατίνους καὶ νὰ τοὺς προτιμᾷ τῶν Γραικῶν et praeferas ipsis Graecis (2) Ἐπειδὴ λοιπὸν μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Βυζαντίου παρὰ τῶν Φράγγων ἔπεσεν ἡ Χίος εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἐνετῶν, δὲν εἶναι ἀμφιβολία ὅτι ὠνόμασαν καὶ ἐκεῖ ἐπίσκοπον· τοὐλάχιστον ὁ Καντακουζηνὸς διηγούμενος τὴν ἅλωσιν τῆς Χίου παρὰ τοῦ Ἀνδρονίκου (1328) λέγει ὅτι ὑπῆρχεν ἐκεῖ Ἀρχιερεὺς Λατῖνος παρὰ τοῦ Πάπα λαβὼν τὴν ἐπισκοπήν.(3) Ἀλλ᾽ ἡ Ἱστο-

---

(1) **Crusius Turcograecia σελ. 803—Βλέπε τὰ ἀποδεικτικά.**

(2) **M. Giustiniani Sacra Scio σελ. 12.**

(3) Ος τὴν τῆς Χίου παρὰ τοῦ Πάπα ἐπιτέτραπτο Ἐπισκοπήν. (Βυζαντιν, Ἱστορ: βιβλ. Β΄. Κεφ. χ. σελ, 227-239).

ρία μᾶς διεφύλαξε μόνον τῶν ἐφεξῆς τὰ ὀνόματα καὶ τὰς ἐποχὰς καθ' ἃς ἐπεσκόπευσαν.

Manfredo	1363
Giovanni Bapitio	1391
Carlo Giustiniani	1394
Tomaso Palaviccini	1400
Leonardo Palaviccini	1409
Antonio Palaviccini	1421
Ludovico	1423
Antonio	ἄγνωστος ἡ ἐποχή.
Girolamo	
Girolamo Camogli	1469
Giusdiniani Paolo Moneglia	1499
Benedetto Giustiniani	1502
Giovanni Vigerio	1534
Paolo Fiesco	1550
Timoteo Giustiniani	1564
Benedetto Garetto	1579
Girolamo Giustiniani	1597
Marco Giustiniani	1603
Andrea Soffiano	1641

Ὁ Δυτικὸς Ἐπίσκοπος τῆς Χίου εἶχε τὴν ἑαυτοῦ Μητρόπολιν ἐντὸς τοῦ φρουρίου. ἐλάμβανε παρὰ τῆς Ῥώμης διακόσια σκοῦδα ἐτήσιον μισθὸν καὶ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ λειτουργῇ εἰς δέκα ἢ δώδεκα γραικικὰς ἐκκλησίας (1) Τόσον δὲ αὐτὸς ὅσον καὶ ὁ Γραικὸς Μητροπολίτης ἐχρεώστουν νὰ λαμβάνωσι παρὰ τοῦ Σουλτάνου τὸ λεγόμενον *Μπαράτι* διὰ νὰ ἐξασκῶσιν ἐλευθέρως τὰ ἔργα των. Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Χίου παρὰ τῶν Τούρκων κατήντησεν ὁ Δυτικὸς Κλῆρος εἰς ἄκραν ἀθλιότητα ἕως οὗ αἱ

(1) Michele Giustiniani (Lettere memorabili) Lettera al vescovo di Mariana, tom. I, pag. 522,

κινδυνεύσας νὰ πνιγῇ ὑπεσχέθη ἐὰν ἡ χάρις τοῦ Μάρτυρος Ἀνδρέου ἤθελε τὸν σώσει νὰ γράψῃ τὴν ἱςορίαν του. Ἐσώθη καὶ ἐπιςρέψας εἰς Ἰταλίαν ἔγραψε λατινιςὶ Andreae Chii Martyrium.(1)

ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ. Ὑπῆρξεν ἰατρὸς ὄχι εὐκαταφρόνητος κατὰ τὸν Ἀλλάτιον, (non infimi nominis medicus) ὅστις προσιστορεῖ, ἐὰν μόνον πρέπει νὰ τὸν πιστεύσωμεν, ὅτι ὁ Ἀπολλώνιος ἦτον ὅστις ἐσύνθεσε τὸ φαρμάκιον διὰ τοῦ ὁποίου ἐθανάτωσε τὸν Πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως Τιμόθεον ὁ ἐξ Ἄνδρου Ἀρχιμανδρίτης Ἰωσάφατ πίνων καὶ συντρώγων μετ' αὐτοῦ. (2)

ΠΑΪΣΙΟΣ ΛΙΓΑΡΙΔΗΣ. Οὗτος ὑπῆρξε πρῶτον ὑπερασπιστὴς τῆς παπικῆς ἐκκλησίας καὶ ἔγραψεν ὑπὲρ αὐτῆς ἑρμηνείαν τῆς θείας Λειτουργίας, ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα, καὶ ἱστορίαν τῶν πατριαρχῶν καὶ ἀσκητῶν εἰς τὴν ὁποίαν καταφέρεται κατὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδίως κατὰ τοῦ ἱεροῦ Φωτίου· Ἀπελθὼν ἔπειτα εἰς τὴν Ῥωσσίαν μετενόησε δι' ὅσα ἔγραψε, καὶ ἔγινεν ἔνθερμος ὑπερασπιστὴς τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος γράψας λατινιςὶ κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα, περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὅτι μόνον ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ Σύνταγμα κατὰ Λουθηρανῶν πρὸς τὸν Μόσχα Πρέσβυν τῆς Σουηκίας Λιλιένθαλον. Ὁ Παΐσιος ἐχρημάτισε καὶ διδάσκαλος τῆς ἐν Γιασίοις τῆς Μολδαβίας σχολῆς καὶ Γάζης μητροπολίτης. (3)

ΚΥΡΙΛΛΟΣ. Περὶ τούτου δὲν εὑρίσκομεν τίποτε ἄλλο εἰμὴ ὅτι ἱεροδιάκονος ὢν ἐξέδωκεν ἐν Παρισίοις (ἔτει 1643) τὸ ἐφεξῆς πόνημα. «Ψυχωφελὲς Σαραντάρι» ἤγουν ἐξήγησις ψυχωφελὴς διὰ σαράντα στίχων εἰς τὸ Πάτερ ἡμῶν ποιηθὲν παρὰ Κυρίλλου τοῦ Χίου Ἱεροδιακόνου τοῦ καὶ τὸν μονήρη βίον ἀσπασαμένου.'4) (!)

(1) Leo Allatius de Eccles. etc. σελ 980 — Hodius de graecis illustrib. σελ. 107—117.

(2) De Ecclesiae Occident. atque Orient. etc, σελ. 1074.

(3) Μελέτιος Ἐκκλησιαστικ. Ἱστορία τόμ Γ'. σελ. 472.—Παρέκβ. καὶ Οἰκονόμου ἐπιστολ. διατριβῶν σελ. 297.

(4) Fabricius bibliotheca graeca σελ. 600,

ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΗΣ. Ἐδίδασκε τὴν Ἑλληνικὴν εἰς τὸν παρὰ τὸν ἐγκρεμὸν πάλαι ποτὲ ναὸν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, καθὼς ἀναφέρει ὁ Ἱερώνυμος ὀνομάζων αὐτὸν grand personnage.(1).

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΚΑΜΠΑΝΑΣ. Οὗτος διὰ τὴν πολλὴν σπουδὴν περὶ τοὺς Ἀποστολικοὺς Κανόνας ἐπωνομάσθη Κανονάρχης.(2).

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΡΩΤΟΣΥΓΓΕΛΛΟΣ. Ἦτο πρωτοσύγγελος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγάλης Ἐκκλησίας, καὶ ἔμπειρος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν Ἱερῶν Γραφῶν. Συνέγραψε συνταγμάτιον περὶ τῶν ἑπτὰ Μυστηρίων.(3).

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ. Υἱὸς τοῦ ἐκ Χίου Παντολέοντος Μαυροκορδάτου καὶ τῆς Κωνσταντινουπολίτιδος μονοφθάλμου Λοξάνδρας, θυγατρὸς τοῦ Σκαρλάτου,(4) ἐγεννήθη εἰς τὴν Χίον ἔτει 1637 καὶ ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν εἰς τὰς Ἀκαδημίας τῆς Βολωνίας, Παδούης καὶ Παταβίου, ὅπου καὶ ἐστέφθη Δόκτωρ. Ἐκεῖ (5) ἐξέδωκε βιβλιάριον ἐπιγραφόμενον de instrumento respirationis et circulatione Sanguinis, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπέδειξε (1664) βασιμώτερον ὅλων τῶν προκατόχων του, ὡς λέγει δεινός τις περὶ τὰ τοιαῦτα κριτής,(6) τὴν διὰ τῶν πνευμόνων κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος βεβαιώσας διὰ

---

(1) Histoir de Seio Livre II Chap. I.

(2) Οἰκονόμ. Ἐπιστολιμ. Διατριβὴ σελ. 216.

(3) Μελέτιος Εκκλησιαστ. Ἱστορία τόμ. Γ'. σελ. 488.

(4) Cantemir histoir. de l' Empire Ottoman vol. II. σελ. 191.

(5) Κατὰ τὸν Μελέτιον (Ἐκκλησ. Ἱστορ. τόμ. Γ'. σελ. 487). ἐξέδωκε καὶ συνέγραψε τοῦτο τὸ συγγραμμάτιον ὁ Μαυροκορδάτος εἰς τὴν Φλωρεντίαν διὰ τὸ ἐφεξῆς κωμικὸν συμβάν. Πλέων διὰ νὰ ὑπάγῃ ἀπὸ Βενετίας εἰς Παταβιον μετά τινος τῶν συμμαθητῶν εὗρε συνταξειδιώτην Φράτορά τινα, ὅστις μεθύσας ἐκοιμᾶτο βαθέως. Ὁ συμμαθητὴς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀνάψας λαμπάδα ἀξεύγγινον, καὶ χώσας εἰς τὸν τοῦ μὴ αἰσθανομένου Φράτορος πρωκτὸν τὸν ἐδείκνυε καταγελῶν εἰς τοὺς ἐπιβάτας. Εἰδοποιηθεῖσα περὶ τούτου ἡ Δημοκρατία τῆς Βενετίας ἔστειλε νὰ συλλάβωσι καὶ τὸν ἀνάγωγον συμμαθητὴν καὶ τὸν Ἀλέξανδρον, ἀλλὰ μὴ εὑροῦσα ὡς δρομαίως εἰς τὴν Φλωρεντίαν καταφυγόντας, ἀπεκήρυξαν αὐτοὺς τοῦ Βενετικοῦ Κράτους.

(6) Sprengel geschichte der Arzney Kunde. Vierter Band σελ. 160.

ἀξιολογωτάτων πειραμάτων καὶ εἴκοσι ἀποδείξεων. Διὰ τὸ πόνημα τοῦτο τιμηθεὶς παρὰ τοῦ Δουκὸς τῆς Φλωρεντίας παντοιοτρόπως ἀνεχώρησεν ἔπειτα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἐκεῖ ἐξήσκει μὲν τὴν ἰατρικὴν, εδίδασκε δὲ συγχρόνως τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰς ἐπιστήμας εἰς τὸ ὑπὸ Μανολάκη τινὸς συστηθὲν ἑλληνικὸν φροντιστήριον. Ἦτο εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς, Σλαβονικῆς, Λατινικῆς, Ἰταλικῆς, Γαλλικῆς, Τουρκικῆς, Περσικῆς καὶ Ἀραβικῆς Γλώσσης καὶ ὠνομάσθη μέγας Λογοθέτης τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Μετὰ ταῦτα ἀφήσας τὴν ἰατρικὴν ὥρμησε γενόμενος μέγας Διερμηνευτὴς (1681) εἰς τὰ πολιτικὰ, εἰς τῶν ὁποίων τὴν μεταχείρησιν ἔλαβε καὶ διὰ τὸ πολύγλωττον, καὶ διὰ τὸν ἔξοχον αὐτοῦ νοῦν τόσην ὑπόληψιν, ὥστε ἡ Πόρτα ἀναγορεύσασα αὐτὸν πληρεξούσιον εἰς τὰς ἐν Καρλοβίτση διαπραγματεύσεις τοῦ ἔδωκε πρὸς ἀνταμοιβὴν τὸν ἐξ Ἀπορρήτων τίτλον ὅστις ἔκτοτε ἐπεκράτησε νὰ δίδοται εἰς ὅλους τους Διερμηνεῖς μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Τοῦ ἀνδρὸς τὴν μεγαλοφυΐαν ἐθαύμασε καὶ ὁ Τουρνεφόρτος, ὅστις συνδιελέχθη πολλὰ καὶ περὶ πολλῶν μετ' αὐτοῦ.(1) Ὅτε δὲ σύραντες εἰς τὰς πλατείας τῆς Ἀδριανουπόλεως τὸν Φεσουλᾶν Μουφτῆν ἀπέπνιξαν εἰς τὸν ποταμὸν, ἐκινδύνευσε καὶ ὁ Μαυροκορδάτος νὰ καρατομηθῇ ὡς φίλος τοῦ Μουφτῆ, καὶ ἐῤῥίφθη μὲν εἰς τὴν φυλακὴν, ἀνηγορεύθη δὲ ἀντ' αὐτοῦ διερμηνεὺς ὁ Σεφὲρ Ἀγᾶς, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ (1685) ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ ὑπουργήσας διὰ τεσσαράκοντα ἐτῶν τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος ἀπέθανεν ἐκ ποδαλγικοῦ πάθους ἔτει 1719 (καὶ ὄχι 1710, ὡς λέγει ὁ Σπρεγγέλλιος) παραιτηθεὶς τὸ ἀξίωμά του εἰς τὸν πρεσβύτερον υἱόν του Νικόλαον Μαυροκορδάτον. (2)

Ὁ περιώνυμος οὗτος ἀνὴρ συνέγραψε πάμπολλα ἐκ τῶν ὁποίων τὰ κυριώτερα εἶναι τὰ ἐφεξῆς.

---

(1) Tournefort voyage du Levant. vol. II. σελ. 12.

(2) Χρονολογ. Ἱστορ. τῶν Διερμην. τοῦ 'Οθωμ. Κράτ. (ἐν Λογίῳ Ἑρμῇ ἔτος: 1818 σελ. 297.)

De instrumento respirationis et circulatione sanguinis.

(Οἱ Τοῦρκοι μὴ δυνάμενοι νὰ ἐννοήσωσι τὴν θεωρίαν τῆς τοῦ αἵματος κυκλοφορίας ἐνόμιζον τὸν Μαυροκορδάτον μάγον, ὁ δὲ διὰ νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ ἐκ ταύτης τῆς προλήψεως ἐξέδωκεν ἑλληνιστὶ καὶ τουρκιστὶ σύγγραμμα περὶ τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, πιθανὸν ὅτι μετεκδοὺς ὅσα πειράματα εἶχε δημοσιεύσει εἰς τὸ Λατινιστὶ γεγραμμένον σύγγραμμά του).(1)

Ἱστορία τῶν Ἰουδαίων μέχρι τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος.

Λογική

Μεταφυσική.

Γραμματική.(2)

Ἑρμηνία εἰς τὸ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ἱερὰ ἱστορία (Βουκορεστίῳ 1716).

Φιλοσοφικὰ ὑπομνήματα.

Πολιτικαὶ ὑποθῆκαι.

Ὁ πρὸς Γερμανοὺς ὑπὲρ εἰρήνης λόγος.

Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία εἰς τρεῖς τόμους. (ὁ Προκόπιος τὴν ὀνομάζει πολυτελέστατον κειμήλιον)

Ἐπιστολαί.(3)

Ἐκ τῶν συγγραμμάτων ὅμως τούτων κατὰ δυστυχίαν ἱκανὸν μέρος δὲν ἐτυπώθη.

---

(1) Rizo Neroulos hist. modern. de la Grèce σελ. 58.— Τὸ πνευματικὸν τοῦτο περὶ κυκλοφορίας τοῦ αἵματος σύγγραμμα ἦτο ἀκόμη ἐπὶ Προκοπίου δυσεύρετον, ἂν καὶ ἐτυπώθη πολλάκις ἐν Ἰταλίᾳ, Βελγίῳ καὶ Γερμανίᾳ. Ἡ Γερμανικὴ ἔκδοσις εἶναι τοῦ Φραγκοφόρτου 1665 16.

(2) Rizo Neroulos Cours de litterature grecque σελ. 29.

(3) Ἔτει 1804 ἐτυπώθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιστολάριον ἐκ διαφόρων ἐρανισθὲν εἰς τὸ ὁποῖον περιέχονται καὶ τοῦ Μαυροκορδάτου αἱ ἐπιστολαί. Εἰς ταύτας δίδει πρὸς τοὺς υἱούς του συμβουλὰς συνιστῶν τὴν μελέτην τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων. (Ἁρλέσιος ἐν Φαβρικίου Ἑλλην. Βιβλιοθ. σελ. 525.)

ΙΓΝΑΤΙΟΣ ΜΙΝΔΟΝΙΟΣ. Ὑπῆρξε μοναχὸς ἐκ τοῦ τάγματος τοῦ Ἁγίου Βασιλείου καὶ ἐδίδασκε τὴν Ἑλληνικήν. Μετὰ ταῦτα ἐπῆγεν εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, ὅπου διὰ τοῦ ἤθους καὶ εὐπροσηγόρου τρόπου του ἀπέκτησε τόσην ὑπόληψιν, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Αὐτοκράτωρ τῶν Τούρκων πολλάκις τον μεταχειρίζετο ὄργανον διὰ νὰ καθησυχάζῃ τοὺς ἀτιθασσεύτους ὑπηκόους του (1)

Οἱ ἑφεξῆς ὑπῆρξαν ἐπίσημοι Ἰατροὶ σπουδάσαντες ὅλοι εἰς τὰ Γυμνάσια τῆς τότε ἀκμαζούσης, τὴν δὲ σήμερον μόλις ζωὴν φυτοῦ ζώσης δυστυχοῦς Ἰταλίας·

ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΩΝΙΑΤΗΣ·

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΡΕΣΙΟΣ.

ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ ΜΙΝΔΟΝΙΟΣ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΔΑΣ.

ΠΑΝΤΑΛΕΩΝ ΠΑΠΑΔΑΣ.

ΕΡΜΟΔΩΡΟΣ ΛΕΣΤΑΡΙΟΣ.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΠΑΝΟΣ.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΕΠΙΦΑΝΙΟΣ.

ΣΓΟΥΤΑΣ. Ἦσαν δύω πεπαιδευμένοι ἀδελφοί, ἀμφότεροι ἰατροί, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς ὑπερασπίσθη εἰς τὴν Πάδουαν, ὅταν ἔλαβε τὸν στέφανον τοῦ ἰατροῦ, τριακοσίας θέσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ.

Τίνας σχέσεις εἶχον οἱ ἐν Χίῳ Γραικοὶ μετὰ τῶν αὐτόθι Λατίνων; Ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις τῆς Χίου. Ὀνόματα τῶν Δυτικῶν Ἐπισκόπων τῆς Χίου. Φιλονεικίαι περὶ ἐκκλησιῶν μεταξὺ Γραικῶν καὶ Λατίνων·

Ἐπειδὴ ἐκτὸς τινων ἀκροβολισμῶν συμβάντων εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου ὅταν ἐπολέμων οἱ Ἐνετοὶ καὶ οἱ Τοῦρκοι περὶ Κρήτης,

(1) Leo Allatius de Eccles. Occident. atque Oriental· perpetua consensione. σελ. 990

καί τινων ἀνδραγαθιῶν, τὰς ὁποίας ἔκαμον ἔμπροσθεν τῆς Χίου ὁ Λάζαρος Μοκένιγος καὶ ὁ Μωροσύνης, (1657 — 1646) (1) δὲν συνέβη τίποτε ἄξιον λόγου εἰς τὴν Χίον, ἃς θεωρήσωμεν ἐφ' ὅσον συγχωρεῖ ἡ σιωπὴ τῶν συγγραφέων πῶς ἔζων οἱ ἐν Χίῳ Γραικοὶ καὶ Λατῖνοι, καὶ ποίας εἶχον πρὸς ἀλλήλους σχέσεις κοινωνικάς τε καὶ θρησκευτικάς.

Φύσει οἱ Γραικοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἀγαπῶσι τοὺς Λατίνους καὶ ὡς δορικτήτορας ἀλλοφύλους, καὶ ὡς ἑτεροθρήσκους· καὶ μ' ὅλον ὅτι ἔζων κατὰ τὰ ἔθιμα τῶν Γενουηνσίων παραλαβόντες καὶ αὐτὸν τὸν τρόπον τοῦ ἐνδύεσθαι,(2) πάντοτε ὅμως ἔτρεφον ἐσωτερικῶς κρύφιον ἀντιπάθειαν κατ' αὐτῶν. Τόσον βαθὺ χάος ἔθεττε μεταξὺ ἡ διαφορὰ τῆς θρησκείας, θεωρουμένη κατὰ τὸν τότε μάλιστα τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι, καὶ ἡ πιστὴ ἐπιμονὴ τῶν Γραικῶν εἰς τὰ πατροπαράδοτα καθεστῶτα! Εἰς μάτην σπουδάζει ὁ πυρίπνους ἐχθρὸς τῶν Γραικῶν Ἀλλάτιος νὰ ἀποδείξῃ ὅτι εἶχον εἰλικρινῆ φιλίας σύνδεσμον πρὸς ἀλλήλους, λέγων ὅτι ὑπανδρεύοντο ἀμοιβαίως, καὶ ὅτι ἐφοίτων εἰς τοὺς ναοὺς τῶν Λατίνων διὰ νὰ ἀκούσωσι τὸ ἱερὸν κήρυγμα, καὶ ὅτι τοὺς ἐνεπιστεύοντο τὰ τέκνα των εἰς μόρφωσιν ἤθους καὶ ψυχῆς (!) σεβόμενοι καὶ τοῦ Ποντίφηκος τῆς Ῥώμης τὴν ἀξιοπιστίαν. « Ἰδον » (λέγει) τὸν Μάρκον Ἰουστινιάνην λειτουργήσαντα εἰς τὴν νέαν » Μονὴν λατινιστὶ παρόντος ὅλου τοῦ Γραικικοῦ Κλήρου. Ἀφ' » οὗ ἔπειτα ἔφαγον παρεκάλεσαν τὸν Ἐπίσκοπον (1603) νὰ » συστήσῃ τὴν νέαν Μονὴν εἰς τὸν Πάπαν. Πῶς, (λέγει) δὲν » προσέδραμον εἰς τὸν ἑαυτῶν Πατριάρχην Γραικοὶ ὄντες; Διότι » ἐφοβοῦντο (ἀποκρίνεται ὁ αὐτὸς) τὰς κατάρας τοῦ ἀκροτάτου

(1) Nani dell' istoria Veneta vol. II. σελ. 82, 112, 325—Daru histoire de Venise. Pieces Justificat. σελ. 237.

(2) Licet que Graeca insula sit, magna tamen ex parté, Franko more, hoc est, Latino vivitur . . . . vestium autem forma et victus ratio Genuensium est. (Bellonius plurim. observat. etc. σελ. 197).

» Ποντίφηκος.»(1) ὅτι οἱ Λατῖνοι ἐλειτούργουν ἐνίοτε εἰς τὴν νέαν Μονὴν καὶ εἴς τινας ἄλλας γραικικὰς ἐκκλησίας μαρτυροῦσι μὲν πολλοὶ,(2) ἐξηγεῖται δὲ ἐκ τῆς ὑπεροχῆς τῶν Λατίνων κατά τε τὴν κοσμικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν, τῆς ὁποίας πολλάκις κατεχρῶντο, ἢ μᾶλλον ἐκ συνηθείας τινὸς τότε μὲν ἐπικρατούσης, ὕστερον δὲ διὰ τὰ κακὰ ἀποτελέσματα καὶ διὰ τὰς γεννηθείσας ἔριδας καταργηθείσης. Συμφωνοῦμεν προσέτι ὅτι ἐνίοτε ἐγίνοντο συνοικέσια μεταξὺ Λατίνων καὶ Γραικῶν, ὡς καὶ ἐγίνοντο ἂν καὶ σπανίως, ἀλλ' ὅμως ἐλευθέρως, ἕως περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, καὶ ὅτι οἱ Λατῖνοι ἠρίθμουν μετὰ τῶν Γραικῶν κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν καὶ ὄχι κατὰ τὸ Γρηγοριανὸν Μηνολόγιον·(3) ὅτι ὅμως ἐσύστησαν τὴν νέαν Μονὴν εἰς τὸν Πάπαν διότι ἐφοβοῦντο τὰς πνευματικάς του κατάρας, καὶ ὄχι διότι εἶχον μᾶλλον χρείαν τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ προστασίας, κανεὶς εὖ φρονῶν δὲν θέλει τὸ πιστεύσει. Ἐν ᾧ ὁ Βελώνιος καὶ ἄλλοι(4) διηγοῦνται ῥητῶς πόσον οἱ ἐν Χίῳ Ὀρθόδοξοι ἐφύλαττον τὴν πάτριον θρησκείαν, ἐν ᾧ ὀλίγον ἔλειψε νὰ καταξεσχίσωσιν οἱ Γραικοὶ Καλβῖνόν τινα διατρίβοντα εἰς τὴν Χίον (1579) ὡς θελήσαντα νὰ διδάξῃ ἑτεροδόξους διδασκαλίας,(5) ἐν ᾧ κανεὶς ἐκ τῶν λαῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τὴν ἐσχάτην ζῶν ἀθλιότητα καὶ δουλείαν δὲν ἔδειξε πώποτε ἑτεροδοξίας δείγματα, ὁ Ἀλλάτιος ἀποτολμᾷ εἰς τοσοῦτον ὥστε νὰ ὀνομάσῃ *παράφρονας* ὅσοι νομίζουσιν ὅτι οἱ Γραικοὶ φρίττουσιν εἰς τὰ δόγματα τῶν Λατίνων, διότι καθ' ἡμέραν (λέγει) στέλλουσι πολλοὶ τὰ τέκνα των εἰς τὴν Ῥώμην καὶ διὰ νὰ παιδευθῶσι καὶ

(1) L. Allatius de Ecclesiae etc. σελ. 979-1059.

(2) Sacra Scio σελ. 188.—Lettera al Vescovo di Mariana F. Giustiniani (lettere memorab. τοῦ Μιχαὴλ Ἰουστινιάνου vol. I. pag. 521.) Tournefort voyage du Levant σελ. 141.

(3) Saint Sauveur voyage histor. litter etc. vol. I pag. 334-335.

(4) Adeo suae religionis observantes sunt (Bellon, αὐτόθι)—Pecock a description of the East. vol. II. pars II σελ. 10.

(5) L. Allatius de Eccles. Occident. etc. σελ. 1059.

διὰ νὰ ἀντλήσωσι τὴν *ἀληθῆ διδασκαλίαν*, ἐπιστρέφοντες δὲ τιμῶνται ὑπὸ πάντων.(1) Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι τῶν Ἑλλήνων τινὲς παιδευθέντες εἰς τὸ ἐν Ῥώμῃ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου συστηθὲν ἐκκλησιαστικὸν παιδευτήριον (1587) ἐπανέστησαν κατὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας λατινοφρονήσαντες, καὶ ὅτι μεταξὺ τούτων ἦσαν καὶ Χῖοι·(2) ἀλλ' οὗτοι εἶναι ὀλίγιστοι, ἐπιστρέφοντες δὲ δὲν ἐτιμῶντο, ἀλλὰ κατεφρονοῦντο ὑπὸ πάντων ὡς ἀνάξια τέκνα καὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς πατρίδος. Τόσον εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ Γραικοὶ ἀπεστρέφοντο πάντοτε τὰ δόγματα τῶν Καθολικῶν, ὥστε, ἐκτὸς τοῦ κατὰ πατροπαράδοσιν μέχρι τῆς σήμερον σωζομένου κατ' αὐτῶν μίσους, ἀφ' οὗ οἱ ὑπὸ τοῦ Καρδινάλου Βανδίνη ἀποστολέντες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν Ἰησουῖται ἀπεδιώχθησαν ἐκεῖθεν κακὴν κακῶς (χάρις εἰς τὴν ἄγρυπνον φροντίδα τοῦ τότε πατριαρχεύοντος Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως) εἰς μὲν τὴν Νάξον εὕρηκαν ὁμόφρονας τοὺς ἐκεῖ ἐγκρίτους, ἀλλ' εἰς τὴν Χίον ὄχι μόνον δὲν ἴσχυσαν νὰ κάμωσι προσηλύτους, ἀλλὰ δεσμευθέντες μόλις καὶ μετὰ βίας ἠδυνήθησαν ἔπειτα νὰ διασωθῶσιν εἰς τὴν Ἰταλίαν·(3) Καὶ πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ τοὺς ἀποφεύγωσιν, ἀφ' οὗ τὸ πάθος τὸ ὁποῖον ἔτρεφον καὶ αὐτοὶ κατὰ τῶν Γραικῶν, τοὺς ἐτύφλονεν εἰς τόσον

---

(1) Et insaniunt omnino qui Graecos ipsos omnes a Latinorum docdrinis abhorrere, eos que edio plus quam Vatiniano prosequi criminantur. Guotidie cernimus eosdem Graecos filios suos Romam et in alias Latinorum provincias non sine sumptu mittere tantum ut litteris imbuantur et doctrinam veram hauriant; qui postea perdocti etiam Graeciam reversi maxima apud omnes sunt in aestimatione. (L Allatius αὐτόθι σελ 985.)

(2) Εἰς τοὺς Καρυοφύλλους, καὶ Παπαδοπούλους, καὶ Τυπάλδας, καὶ Καλέκας, καὶ Κυδώνας πρόσθες καὶ τὸν Παντολέοντα Λιγαρίδην, καὶ τὸν Μιχαὴλ Νευρίδην, καὶ ἄλλους τινὰς ὀλιγίστους Χίους.

(3) Βλέπε τὴν λεπτομερῆ διήγησιν τῶν ἐπὶ Ἀμουράτου τοῦ Δ'. Ἰησουϊτικῶν τούτων σκευωριῶν παρὰ τῷ ἀνωνύμῳ ἐκδότῃ τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Λουκάρεως (lettres anecdotes de Cyrille Lucar (Amsterd. 1718) σελ. 201--236.—Παράβαλλε καὶ Μελετίου Ἐκκλησιαστικ. Ἱστορ. τόμ. Γ'. σελ. 447—Hammer storia dell' impero osmano vol. xvii σελ. 160.

βαθμὸν ὥστε νὰ λέγωσιν εἰς τοὺς ἐν Χίῳ ὁμόφρονάς των, ὅτι αὐτῶν μὲν ἐφείδετο ἡ πανώλης, διέφθειρε δὲ μόνον τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Σχισματικούς!(1) Ἄλλο ἐμπόδιον τῆς μεταξὺ τῶν Γραικῶν καὶ Λατίνων σχέσεως ἦτο ἡ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν ἐλάλουν ἠκρωτηριασμένως καὶ κατὰ τρόπον ἰδιάζοντα εἰς ὅλους τοὺς ἐν τῇ Τουρκίᾳ ζῶντας Καθολικούς, διότι τίς ἀγνοεῖ ὅτι ἡ ὁμοιόφθογγος καὶ ὁμοιόφωνος γλῶσσα εἶναι τὸ πλέον ἰσχυρὸν σύμβολον τὸ ὁποῖον κάμνει τὰ ἔθνη νὰ συναισθάνωνται τὴν ἑνότητά των; (2) Ἂν θεωρήσωμεν προσέτι ἀφ' ἑνὸς μέρους τὸν πλοῦτον καὶ τὴν πολιτικὴν ὑπεροχὴν τῶν Γραικῶν, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησαν μετὰ τὴν κυρίευσιν τῆς νήσου παρὰ τῶν Τούρκων, ἀπ' ἄλλου δὲ τὴν δυστυχίαν καὶ ταπείνωσιν τῶν Καθολικῶν, καὶ τὴν ἀντιζηλίαν, ἥτις συνήθως κυριεύει τοὺς ἀνθρώπους εἰς τοιαύτας ἀπ' εὐθείας ἀντιθέτους πολιτικὰς περιστάσεις, θέλομεν ἐννοήσει ἔτι καλήτερα ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀγαπῶνται καὶ νὰ ἦναι εἰλικρινεῖς φίλοι πρὸς ἀλλήλους.

Βεβαιοῦσι τρανῶς τὰ εἰρημένα αἱ ἐκκλησιαστικαὶ φιλονεικίαι αἱ ὁποῖαι συνέβαινον κατὰ καιροὺς εἰς τὴν Χίον, καὶ αἱ τελευταῖαι περί τινων ἐκκλησιῶν ἀναφυεῖσαι μεταξὺ Γραικῶν καὶ Λατίνων ἔριδες. Τοιαύτη τις φιλονεικία συνέβη ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν Χίον κατὰ τὸ 1600 περίπου(3) Μελέτιος ὁ Πηγᾶς, ὁ σοφὸς τῆς Ἀλεξανδρείας Πατριάρχης, (ὅστις συνέγραψε τὰς περὶ Μυστηρίων κατὰ Λατίνων καλλίστας ἐπιστολὰς καὶ πολλὰς ἄλ-

(1) Guy voyage litteraire de la Grèce vol. II σελ. 81.—Paul Lucas voyage dans la grèce (Paris 1712) vol. I. pag. 299.

(2) Διηγεῖται ὁ ἐκ Χίου σοφὸς Βελάστης ὅτι Ἐπίσκοπός τις Γραικὸς ἐλθὼν εἰς τὴν Χίον ἀναθεμάτιζε τοὺς Λατίνους Ἱερεῖς, ὄχι τόσον διότι ἐσέβοντο καὶ ἀνεγνώριζον τὸν Πάπαν, ἀλλὰ διότι δὲν ἐλειτούργουν ἑλληνιστί. (παρὰ guy voyage litteraire de la grèce σελ. 205).

(3) Postremis hisce temporibus (κατὰ τοὺς ὑστέρους τούτους χρόνους) λέγει ὁ Ἀλλάτιος (de Ecclesiae Occident. etc. σελ. 995.) Παράβ. καὶ Μελετίου Ἐκκλησιαστ. Ἱστορ. τόμ. Γ'. σελ. 424).

λας πρὸς τοὺς ἐν Χίῳ καὶ Πολλωνίᾳ εὐσεβεῖς Ἕλληνας καὶ Ῥώσσους). Ἄνδρες καὶ γυναῖκες, (διηγεῖται ὁ Ἀλλάτιος) μικροὶ καὶ μεγάλοι, Γραικοὶ καὶ Λατῖνοι, ὅλοι ἔτρεξαν νὰ ἀκούσωσι τὴν εὐγλωττίαν τοῦ Πατριάρχου. Ὠνείδιζε τοὺς Λατίνους καὶ τοῦ Πάπα τὴν ἀρχὴν, ἀλλ᾽ οἱ ἀκροαταὶ ἤρχισαν νὰ ψιθυρίζωσιν (οἱ Λατῖνοι βέβαια,) ὁ δὲ, τολμηρότερος καὶ μανικώτερος γενόμενος, ἐπροσκάλει καθένα νὰ συμφιλονεικήσῃ μετ᾽ αὐτοῦ. Τέλος οἱ Γραικοὶ (πάντοτε λαλεῖ ὁ Ἀλλάτιος) καὶ οἱ Λατῖνοι διὰ νὰ παύσωσιν αἱ ταραχαὶ τὸν ἐπρόσταξαν ὡς ταραξίαν νὰ ἀναχωρήσῃ πάραυτα καὶ νὰ μὴ μεταφανῇ πλέον εἰς τὴν Χίον πληρώσαντες καὶ τοὺς Τούρκους διὰ νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν τούτου ἔξωσιν. Ὅσον δὲ διὰ τὰς περὶ τῶν Ἐκκλησιῶν διάφορὰς ἀναβάλλομεν ὀλίγον κατωτέρω τὴν τούτων διήγησιν διὰ νὰ θεωρήσωμεν κατὰ τὸ παρὸν τὴν κατ᾽ ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν τῶν Γραικῶν καὶ Δυτικῶν τῆς Χίου.

Εἴπομεν ὅτι ἐν ᾧ πρότερον ἐκυβερνᾶτο ἡ Χίος ὑπὸ Μητροπολίτου ψηφιζομένου παρὰ τοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ Ἰουστινιάνοι ἀφ᾽ οὗ ἀνεκάλυψαν τὴν κατ᾽ αὐτῶν συνωμοσίαν του τὸν ἀπεδίωξαν καὶ ἀντ᾽ αὐτοῦ ἐσυγχώρησαν νὰ κυβερνᾷ τὸ ὀρθόδοξον ποίμνιον τῆς Χίου μόνον Ὑπάλληλός τις ὀνομαζόμενος *Δίκαιος*. Ὕστερον ὅμως, ἀφ᾽ οὗ ἤρχισε νὰ πίπτῃ ἡ δύναμις τῶν Μαονέων ἐψηφίζετο πάλιν Μητροπολίτης τῆς νήσου παρὰ τοῦ Πατριάρχου, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ τὴν θέλησιν καὶ ἐπιθυμίαν τῶν ἐγκριτωτέρων κατοίκων τῆς Χίου. (1) Ἡ ἐπιῤῥοὴ αὕτη τῶν Χίων εἰς τὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν διαχείρισιν, τὴν ὁποίαν ἐσέβετο ὁ Πατριάρχης καὶ εἰς τοὺς καθ᾽ ἡμᾶς χρόνους, φαίνεται τρανῶς ἐκ μιᾶς ἐπιστολῆς,(2) τὴν ὁποίαν

(1) Ἐντεῦθεν ἴσως γίνεται ὅπως οὖν σαφὲς ὅ,τι λέγει ὁ Μελέτιος (Γεωγραφ. τόμ. Γ'. σελ. 214 Ἐκδ. Ἀνθ. Γαζῆ) Χίος πρότερον ἐπισκοπὴ οὖσα ὑπὸ τὸν Ῥόδου Μητροπολίτην (ἀφ᾽ οὗ ἀνεκαλύφθη ἡ συνωμοσία) ὕστερον (μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν ἐν Χίῳ Ἰουστινιάνων) ἐτιμήθη εἰς θρόνον Μητροπολίτου.

(2) Βλέπε ταύτην τὴν ἐπιστολὴν ἐν ταῖς ἀποδεικτικαῖς.

ἔγραψαν πρὸς τὸν τότε πατριαρχεύοντα Μητροφάνην (1590) παρακαλοῦντές τον πλήρεις ταπεινώσεως καὶ εὐγενοῦς ὑπερηφανίας νὰ τοὺς στείλῃ μητροπολίτην ἐνάρετον καὶ ἄξιον νὰ ποιμαίνῃ τὰς ψυχὰς τῶν Χριστιανῶν. Ὁσάκις δὲ συνέβαινον καταχρήσεις ἐπρόστρεχον πρὸς τὸν Πατριάρχην ζητοῦντες διόρθωσιν, καθὼς τὸ δεικνύει ἡ μιξοβαρβάρως γραμμένη ἐπιστολὴ τῶν μοναχῶν τῆς Νέας Μονῆς, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὁ Κρούσιος.(1) Ὁ Γραικικὸς Κλῆρος εἶχε πολυτελεῖς ναοὺς καί τινας ἐξ αὐτῶν κοινοὺς μετὰ τῶν Δυτικῶν, ἤγουν ποτὲ μὲν ἐλειτούργουν οὗτοι, ποτὲ δὲ οἱ Γραικοί. Μητρόπολις δὲ τοῦ Μητροπολίτου τῶν Γραικῶν ἦτο τὸ πάλαι ὁ ναὸς τῆς Καμπάνας, ἔπειτα δὲ ὁ κατὰ τὴν Ἀπλοταριὰν ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τοῦ καὶ Βασιλικάρη πάλαι ποτὲ ὀνομαζομένου καθὸ κτισθέντος ὑπὸ Βυζαντινοῦ τινος ἀγνώστου αὐτοκράτορος.

Πότε δὲ ἔλαβεν ἡ Χίος τὸν πρῶτον αὐτῆς Δυτικὸν Ἐπίσκοπον δὲν εἶναι γνωστόν. Πιθανὸν ὅτι εἰσήχθη εὐθὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Βυζαντίου παρὰ τῶν Λατίνων. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν Ἰννοκεντίου τοῦ Γ΄. πρὸς τὸν Θωμᾶν Μωροσύνην, πρῶτον Δυτικὸν Πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως, λέγει ὁ Πάπας πρὸς αὐτὸν εἰς μὲν τὰς χώρας ὅπου ἦσαν μόνον Γραικοὶ νὰ διορίσῃ Γραικοὺς πιστοὺς εἰς τὸν Πάπαν καὶ εἰς τὸν Πατριάρχην, εἰς ἐκείνας δὲ ὅπου οἱ Γραικοὶ ἦσαν ἀναμεμιγμένοι μετὰ τῶν Λατίνων, νὰ διορίσῃ Λατίνους καὶ νὰ τοὺς προτιμᾷ τῶν Γραικῶν et praeferas ipsis Graecis (2) Ἐπειδὴ λοιπὸν μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Βυζαντίου παρὰ τῶν Φράγγων ἔπεσεν ἡ Χίος εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἐνετῶν, δὲν εἶναι ἀμφιβολία ὅτι ὠνόμασαν καὶ ἐκεῖ ἐπίσκοπον· τοὐλάχιστον ὁ Καντακουζηνὸς διηγούμενος τὴν ἅλωσιν τῆς Χίου παρὰ τοῦ Ἀνδρονίκου (1328) λέγει ὅτι ὑπῆρχεν ἐκεῖ Ἀρχιερεὺς Λατῖνος παρὰ τοῦ Πάπα λαβὼν τὴν ἐπισκοπήν.(3) Ἀλλ᾽ ἡ Ἱστο-

---

(1) **Crusius Turcograecia σελ. 803—Βλέπε τὰ ἀποδεικτικά.**

(2) **M. Giustiniani Sacra Scio σελ. 12.**

(3) Ὡς τὴν τῆς Χίου παρὰ τοῦ Πάπα ἐπιτέτραπτο Ἐπισκοπήν. (Βυζαντιν. Ἱστορ: βιβλ. Β΄. Κεφ. κ. σελ, 227-239).

ρία μᾶς διεφύλαξε μόνον τῶν ἐφεξῆς τὰ ὀνόματα καὶ τὰς ἐποχὰς καθ' ἃς ἐπεσκόπευσαν.

Manfredo	1363
Giovanni Bapitio	1391
Carlo Giustiniani	1394
Tomaso Palaviccini	1400
Leonardo Palaviccini	1409
Antonio Palaviccini	1421
Ludovico	1423
Antonio	} ἄγνωστος ἡ ἐποχή.
Girolamo	
Girolamo Camogli	1469
Giusdiniani Paolo Moneglia	1499
Benedetto Giustiniani	1502
Giovanni Vigerio	1534
Paolo Fiesco	1550
Timoteo Giustiniani	1564
Benedetto Garetto	1579
Girolamo Giustiniani	1597
Marco Giustiniani	1603
Andrea Soffiano	1641

Ὁ Δυτικὸς Ἐπίσκοπος τῆς Χίου εἶχε τὴν ἑαυτοῦ Μητρόπολιν ἐντὸς τοῦ φρουρίου. ἐλάμβανε παρὰ τῆς Ῥώμης διακόσια σκοῦδα ἐτήσιον μισθὸν καὶ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ λειτουργῇ εἰς δέκα ἢ δώδεκα γραικικὰς ἐκκλησίας (1) Τόσον δὲ αὐτὸς ὅσον καὶ ὁ Γραικὸς Μητροπολίτης ἐχρεώστουν νὰ λαμβάνωσι παρὰ τοῦ Σουλτάνου τὸ λεγόμενον *Μπαράτι* διὰ νὰ ἐξασκῶσιν ἐλευθέρως τὰ ἔργα των. Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Χίου παρὰ τῶν Τούρκων κατήντησεν ὁ Δυτικὸς Κλῆρος εἰς ἄκραν ἀθλιότητα ἕως οὗ αἱ

(1) Michele Giustiniani (Lettere memorabili) Lettera al vescovo di Mariana, tom. I, pag. 522,

πρὸς τὸν γραικικὸν καθημεριναὶ αὐτοῦ διαφοραὶ ἐπέφερον τὴν παντελῆ αὐτοῦ πτῶσιν. Τὰς ἀρχὰς ταύτας ἐρχόμεθα τώρα νὰ διηγηθῶμεν.

Ὁ Μητροπολίτης τῆς Χίου Ἰγνάτιος Νεοχώρης, ἀνὴρ εὐφυὴς καὶ ἐπιχειρηματίας, ἂν καὶ κατηγορούμενος παρὰ τῶν ἐχθρῶν του ὡς φιλάργυρος καὶ ὑπερήφανος, ἦτο ἐκεῖνος ὅστις ἔμελλε νὰ συστείλῃ ὅσον τὸ δυνατὸν τοὺς Λατίνους εἰς τὰ Ἐκκλησιαστικά. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπόν του παρέστησεν εἰς τοὺς Τούρκους, ὅτι ἔπρεπε νὰ προσέχωσι πολὺ ἀνθρώπους στενὰς ἔχοντας σχέσεις μετὰ τῶν Γενουηνσίων καὶ ἀλληλογραφοῦντας μεθ' ὅλων τῶν ἐχθρῶν των, συλλογιζόμενος ὅτι τοῦτο ἤθελεν ἀναγκάσει τοὺς Δυτικοὺς ἢ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ἢ νὰ ἐξορισθῶσι δημευθέντες τὰ ὑπάρχοντα. Πρὸς ἀσφαλεστέραν δὲ τοῦ ποθουμένου ἐπιτυχίαν προσεκάλεσε βοηθὸν ἱερέα τινα ἄξιον καὶ εἰδήμονα τῆς τουρκικῆς γλώσσης καὶ τῶν νόμων τῶν ἐγχωρίων, δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ διὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ μετὰ τῶν μεγιστάνων Τούρκων σχέσεις χλευαστικῶς ὑπὸ τῶν Δυτικῶν *Παπᾶ Μουσταφᾶν* ὀνομαζόμενον. Εἰς τοιαύτην θέσιν τῶν πραγμάτων περίστασις ἀδιάφορος καθ' ἑαυτὴν εὐκόλυνε τὴν τελεσφόρησιν τοῦ μελετωμένου σκοποῦ. Ὁ Γραικικὸς Κλῆρος τῆς Χίου ἐχρεώστει κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν χρήματα εἴς τινας λειτουργοὺς τῆς Πόρτας. Ταῦτα ὑπεσχέθη ὁ Ἰγνάτιος νὰ πληρώσῃ μετὰ τοῦ τόκου ἂν οἱ Τοῦρκοι τοῦ ἐσυμφώνουν νὰ ἑνώσωσι τὰ εἰσοδήματα τῶν Δυτικῶν μὲ τὰ τῶν Γραικῶν. Οἱ Τοῦρκοι σεβόμενοι μᾶλλον τὰ χρήματα παρὰ τὴν δικαιοσύνην ἐνήργησαν ὥστε ὁ Νεοχώρης νὰ ἀπολαύσῃ διὰ θεσπίσματος σουλτανικοῦ τὰ ἑξῆς προνόμια.

Πρῶτον· νὰ μὴν ἐξασκῇ πλέον ὁ Λατῖνος Ἐπίσκοπος καμμίαν δικαιοδοσίαν πρὸς τοὺς Λατίνους, ἀλλὰ νὰ ἦναι εἰς χεῖρας τοῦ Γραικοῦ Μητροπολίτου.

Δεύτερον· νὰ μὴ γίνηται κανὲν συνοικέσιον καὶ καμμία ἐκκλησιαστικὴ τελετὴ ἄνευ ἀδείας τοῦ αὐτοῦ.

Τρίτον· νὰ μὴ χειροτονῆται κανεὶς Λατῖνος ἱερεὺς χωρὶς τῆς ἀδείας του.

Τέταρτον· νὰ παραλάβῃ ὁ Μητροπολίτης τὰς πλείστας τῶν ἐκκλησιῶν ὅσας κατεῖχον τότε οἱ Λατῖνοι.

Πέμπτον· νὰ δώσῃ λόγον ὁ Λατῖνος Ἐπίσκοπος εἰς τὸν Γραικὸν ὅλων τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἐκ τῆς ἐνορίας του προσκορισθέντων, καὶ παραστήσας εἰς τὸν Μητροπολίτην τὴν καλὴν διαγωγὴν τῶν μελλόντων νὰ κατοικῶσι τὴν Χίον Δυτικῶν νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς νήσου. (1)

Τοιαύτη κεραυνοβόλος προσταγὴ κατετάραξε τοὺς Δυτικοὺς, οἵτινες γενόμενοι ἔξω φρενῶν ἀπεφάσισαν νὰ διακινδυνεύσωσι μᾶλλον τὸ πᾶν παρὰ νὰ καθυποταχθῶσιν εἰς ξένην ἐκκλησίαν καὶ εἰς τοιαύτας ὑβριστικὰς συμφωνίας. Ὅθεν παραλαβὼν ὁ Ἐπίσκοπος αὐτῶν Ἀνδρέας Σοφιανὸς, γέρων ἑβδομηκοντούτης, δέκα συμβοηθοὺς ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πῦρ πνέων κατὰ τῶν Γραικῶν διὰ νὰ συμβουλευθῇ μετὰ τῶν ἐκεῖ συμπατριωτῶν, καὶ νὰ πειραθῇ τὰ φρονήματα τοῦ Πατριάρχου. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ὁ Ἰγνάτιος γνωρίζων καλῶς πόσον κερδίζουσι παρὰ τοῖς Τούρκοις οἱ πρῶτοι ἐγκαλοῦντες ἔφθασε μὲ ἀπαραδειγμάτιστον ταχύτητα εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν, καὶ ὠφεληθεὶς ἐκ τῆς ἀπουσίας τῶν Δυτικῶν τοὺς παρέστησεν ἐχθροὺς μὲν ἀσπόνδους τῆς Πόρτας καὶ ἀλληλογραφεῖς μυστικοὺς τοῦ Πάπα καὶ τῶν Ἐνετῶν, σπουδάζοντας δὲ νὰ λατινίσωσιν ὅλην τὴν Χίον, καὶ ὅτι συνδρομῆς γενομένης εἰς πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης ἠγόρασαν παρὰ τῶν πενομένων Γραικῶν τὰς περισσοτέρας ἐκκλησίας, αἱ ὁποῖαι ἀνῆκον εἰς αὐτοὺς, αἱ μὲν ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν,

---

(1) Ricaut (Chevalier) histoire de l' 'Eglise grecque et Armenienne. traduite de l' Anglais par M. de Rosemond. (Seconde edit. Amsterd. 1710) σελ. 339--347—Ἡ πρώτη ἔκδοσις τούτου τοῦ συγγράμματος ἐτυπώθη ἐν Μιδελβούργῳ ἔτει 1692. Πλὴν ὅσον ἀνήκει τὰ χωρία, τὰ ὁποῖα ἀπεσιώπησεν ἢ παρεχάραξεν ὁ ἀνώνυμος ἐκδότης τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Λουκάρεως, (βλ. κατωτέρω τὴν σημείωσ.) ἡ πρώτη ἔκδοσις δὲν διαφέρει διόλου τῆς δευτέρας.

αὶ δὲ ἀπὸ πολλῶν αἰώνων. (1665-1666) Οἱ Τοῦρκοι συνειθισμένοι νὰ ὠφελῶνται ἀπὸ τὰς διαφορὰς τῶν Χριστιανῶν ἐνηγκαλίσθησαν τοὺς λόγους τοῦ Μητροπολίτου· μάλιστα δὲ ὁ Καϊμακάμης Καρᾶ Μουσταφᾶ Πασᾶς, ὅστις θέλων νὰ θησαυρίσῃ ἐπρόσταξε νὰ συλλάβωσι τοὺς Λατίνους ὡς ἐννόχους τοῦ τῆς καθοσιώσεως ἐγκλήματος. Ὁ Σοφιανὸς εἰδοποιηθεὶς καθ' ὁδὸν ἔσπευσε νὰ φθάσῃ ὅσον τάχιστα, καίτοι διὰ δρόμων πλαγίων διὰ νὰ μὴ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων ἀλλὰ μόλις ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν μετὰ τὸν περὶ αὐτὸν καὶ εὐθὺς ἐῤῥίφθησαν εἰς τὴν φυλακὴν, ὅθεν μείναντες δεκαπέντε ἡμέρας ἠλευθερώθησαν διὰ μεσιτείας τοῦ Ἄγγλου Πρέσβεως Βιγκιλσῆ καὶ τῶν Ἐνετῶν Φραγκίσκου Ῥόβολη καὶ Βαλαρίνη. Ἡ αὐστηρότης αὕτη τοῦ Καϊμακάμη προήρχετο διότι ἤθελε νὰ τοὺς ἀναγκάσῃ νὰ ἐξαγοράσωσι βαρυτίμως τὴν ἐλευθερίαν των, καὶ τὴν χάριν νὰ κριθῶσιν εἰς τὰ συνήθη δικαστήρια. Καὶ κατὰ τοῦτο ἐπέτυχε, διότι παρ' αὐτῶν μὲν ἔλαβε 7000 σκοῦδα, παρὰ δὲ τῶν Γραικῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ὅμως ὑπεσχέθη νὰ δώσῃ ὅλα τὰ δίκαια, 4000. Ἔπειτα ὅμως θέλων νὰ φανῇ οὐδέτερος διώρισε μίαν ἡμέραν διὰ νὰ λυθῇ ἡ διαφορά· ἦλθε τέλος ἡ ἡμέρα καὶ ὁ Ἰγνάτιος παρόντων ὅλων τῶν κριτῶν ἤρχισε νὰ ἐκφράζῃ τὰ κατὰ τῶν Λατίνων παράπονά του, οἱ δὲ ἀπελογοῦντο. Ὁ Καϊμακάμης μαλαχθεὶς ἐκ τοῦ ἀργυρίου καὶ τῶν δύο μερῶν παρεχώρησε μὲν τότε εἰς τοὺς Δυτικοὺς Ἐκκλησίας τινας, προφασισθεὶς δὲ ὅτι τὰ ζητήματα τῶν Γραικῶν ἦσαν ἀμφίβολα ἐπέτρεψε τὴν περαιτέρω τοῦ πράγματος ἐξακρίβωσιν εἰς τὸν Πασᾶν καὶ τὸν Καδῆν τῆς Χίου, κρυφίως ὅμως ἔδωκεν εἰς τοὺς Γραικοὺς ἰδιαίτερον θέσπισμα προστάζον τοὺς ἐπάρχους τῆς Χίου νὰ δώσωσιν εἰς τὸν Γραικικὸν Κλῆρον ὅλας τὰς ἐκκλησίας τῶν Λατίνων, ἐκτὸς ὅσας κατεῖχον ὑπὲρ τὰ ἑξήκοντα ἔτη. Τοιουτοτρόπως οἱ Λατῖνοι ἐν ᾧ ἤλπιζον ἐπιστρέψαντες (1) νὰ θρι-

(1) Περὶ ταύτης τῆς ἔριδος λέγει ὅλον τὸ ἐναντίον ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς

αμβεύσωσι κατὰ τῶν Γραικῶν, ἔχασαν ὑπὲρ τὰς ἑξήκοντα ἐκκλησίας, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπισημότεραι ἦσαν ἡ Μητρόπολίς των, ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ Κολέγγιον τῶν Ἰησουητῶν, ἡ τῶν Καπουκίνων καὶ ἡ τῶν Σοκολάνων. Ἀπὸ ταύτης τῆς ἐποχῆς ἤρχισε νὰ ἐλαττοῦται βαθμηδὸν ἡ ἰσχύς των ἕως οὗ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν μάλιστα τῶν Ἐνετῶν, τὴν ὁποίαν θέλομεν πάραυτα διηγηθῆ, κατήντησαν νὰ κρέμωνται μόνον ἐκ τῆς θελήσεως τῶν Γραικῶν, εὐτυχεῖς ὅτι μόλις ἠδυνήθησαν νὰ ἀποφύγωσι (1700) πληρώσαντες χρήματα τὸ βασιλικὸν Θέσπισμα, τὸ ὁποῖον κατώρθωσαν οἱ Γραικοὶ νὰ ἀπολαύσωσι πρὸς παντελῆ κατάργησιν τῆς θρησκείας των! (1) Εἰς πόσον ἄλογον φανητιασμὸν δὲν ἐκτραχηλίζονται τὰ ἔθνη ὅταν λησμονήσαντα τὴν ἐνδόμυχον εὐαγγελικὴν ἠθικὴν τοῦ χριστιανισμοῦ ἀποβλέπουσι μόνον εἰς τὸν ἐξωτερικὸν τῆς θρησκείας χιτῶνα!

τοῦ Α. χειρογράφου μου καὶ ὁ Μιχαὴλ Ἰουστινιάνης. (Lettere memorabili vol. I· σελ. 525). Μὴ δυνηθεὶς ὁ Λατῖνος Ἐπίσκοπος, λέγει τὸ χειρόγραφον, νὰ ἐξισασθῇ φιλικῶς μετὰ τοῦ Ἰγνατίου ἠναγκάσθη νὰ προστρέξῃ πρὸς τὸν Σουλτάνον. Ἐπῆγε λοιπὸν παραλαβὼν ὀκτὼ ἐκ τῶν πρωτίστων πολιτῶν (ἐκ τῶν ὁποίων οἱ τέσσαρες ὠνομάζοντο Θωμᾶς Ἰουστινιάνης Φορνέτης, Πέτρος Ἰουστινιάνης Φορνέτης, Πάρις Λόγγος, καὶ Πέτρος Ῥεκανέλης) καὶ ἔδειξε τόσον ζῆλον ὥστε ἐπέστρεψε νικητὴς ἀπολαύσας ὅ,τι ἤθελεν. (!!) Ἔδωκε δὲ καὶ πάραυτα τὴν ἀγγελίαν ταύτην πρὸς τὸν τότε Πάπαν Κλήμεντα τὸν ἔννατον, καὶ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὸ συγχαριστικὸν γράμμα, τὸ ὁποῖον ἀναφέρομεν εἰς τὰ ἀποδεικτικά· — Καὶ ἂν μὲν οὗτοι οἱ Παπολάτραι ψεύδωνται δὲν εἶναι τόσον παράδοξον, διότι ἢ αὐτοὶ πλανηθέντες ἢ τοὺς ἄλλους θελήσαντες νὰ πλανήσωσιν ἠθέλησαν πάλιν αἴσχιστα πράξαντες νὰ ὑπερασπισθῶσι τοὺς ὁμοθρήσκους των. Ὅ,τι δὲ προξενεῖ ἀγανάκτησιν εἶναι ἡ ἀναισχυντία τοῦ ἀνωνύμου ἐκδότου τῶν ἐπιστολῶν Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, (Lettres anecdotes de Cyrille Lucar) ὅστις Προτεστάντης μὲν αὐτὸς ὤν, ἐχθρὸς δὲ ἄσπονδος καὶ τῶν Παπιστῶν καὶ τῶν Γραικῶν, ἀπεσιώπησε μὲν ὅλον τὸ περὶ ἱερονομίων χωρίον τοῦ Ἄγγλου Ῥικαύτου, παρεχάραξε δὲ καὶ πολλὰ ἄλλα μέρη ψευδόμενος ἐπ' αὐτοφώρῳ καὶ ἀναιδῶς χωρία προσθέττων καὶ ἀφαιρῶν καὶ στρεβλῶν πρὸς τὸ συμφέρον τὴν ἀλήθειαν! Διὰ τοὺς τοιούτους εἶπεν ὁ Πολύβιος. « Τοῖς δὲ κατὰ προαίρεσιν ψευδομένοις ἀκαταλλάκτως δεῖ ἔχειν » (Ἱστορ xii 5).

(1) Paul Lucas voyage dans la Grèce vol. I. σελ. 299—300.

Συνέβησαν κατὰ τὸν αὐτὸν σχεδὸν καιρὸν (1665) καὶ ἄλλαι τινες ταραχαὶ εἰς τὴν Χίον διὰ τὰς μεγάλας καταχρήσεις τοῦ Πασᾶ, ἀλλ' ἐπειδὴ μετ' οὐ πολὺ πληρώσαντες οἱ Χῖοι 1600 γρόσια τὰς καθησύχασαν,(1) ἐρχόμεθα εἰς τὴν διήγησιν τῆς Ἐνετικῆς εἰσβολῆς σημειοῦντες μόνον ὅτι δύω ἔτη πρὶν συμβῇ ἔκαυσεν ὁ τότε ναύαρχος τοῦ Γαλλικοῦ στόλου Δουκέσνης τὰ πλοῖα τῶν Τριπολιτῶν εἰς αὐτὸν τὸν λιμένα τῆς Χίου.(2)(1691

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ.

Οἱ Ἐνετοὶ ἐκστρατεύουσι κατὰ τῆς Χίου.(1694) Κυριεύσαντες τὴν νῆσον κατατυραννοῦσι τοὺς Γραικούς. Διώκονται ἐκ τῆς νήσου παρὰ τῶν Τούρκων (1695) νικηθέντες κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τοῦ Μεζομόρτου.

Μετὰ τὰς λαμπρὰς νίκας τοῦ Μωροσύνη εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς Ἀθήνας(3) καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ εἰς τὸ Ναύπλιον

---

(1) Hammer storia dell' imperio osmano vol. xxi σελ. 260.

(2) Guys voyage litteraire de la Grèce vol. III. σελ. 352.

(3) Πολιορκῶν τὰς Ἀθήνας ὁ Μωροσύνης κατεκρήμνισε διὰ τῶν τηλεβόλων αὐτοῦ ὅπλων πάμπολλα παλαιὰ τῶν Ἑλλήνων ἀριστουργήματα, πολλὰ δὲ ὅσων δὲν κατέστρεψε μετεκόμισεν εἰς τὴν Βενετίαν. Τούτου ἀναφάνησαν μιμηταὶ ὅτε Φουρμόντος καὶ ὁ μιαρὸς Σκῶττος Ἐλγῖνος καταστρέψαντες, ἢ ἀποσπάσαντες Καρυάτιδας, ναῶν ἀνάγλυφα καὶ ἄλλα πολλὰ τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας λείψανα. Καὶ τὸν μὲν τυμβωρύχον Λόρδον κατεστηλίτευσε πρεπόντως καὶ πικρῶς ἡ φιλέλλην Μοῦσα τοῦ ἀειμνήστου Βυρῶνος, (Childe Harold's Pilgrimage) τοῦ δὲ Φουρμόντου ἴδεν ποτὲ ἡ Ἑλλὰς μετὰ τὸν Ἀλάριχον ἐξωλέστερον ἄλλον καὶ ἀπανθρωπότερον ἐχθρόν; ὁ ἱερεὺς οὗτος ἐταξείδευεν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ προσταγῆς Λουδοβίκου τοῦ δεκάτου πέμπτου ἔτει 1729. Ἐξολοθρεύων τὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαιότητος εἶχε τὴν ἠλιθιότητα νὰ καυχᾶται καὶ νὰ χαίρηται λέγων ὅτι ἀνέτρεπε μνημεῖα, πύργους, ναοὺς, φρούρια, καὶ πόλεις καὶ ὅτι ἐξήλειφε τὰς ἐπιγραφὰς ἀφ' οὗ πρότερον τὰς ἀντέγραφε ! Ἰδού τινα ἀποσπάσματα ἐκ τῶν πρὸς τὸν Κόμητα Maurepas ἐπιστολῶν του. Je l' ai fait non pas raser, mais abbattre de fond en comble. Imaginez vous si vous pouvez dans quelle joie je suis ; elle est des plus grandes ; si en renversant ses murs et ses temples, si en ne laissant pas une pierre sur une autre au plus petit des ses sacellums son lieu sera dans la suite ignoré, j' ai au

ἡ Δημοκρατία τῆς Βενετίας ἀνηγόρευσεν ἀρχιστράτηγον τὸν Ἀντώνιον Ζήνωνα καὶ προμηθευτὰς τοῦ στόλου τὸν Πέτρον Κουερίνην καὶ τὸν Κάρολον Πισάνην, προσέθηκε δὲ στρατηγὸν καὶ τὸν Ἐῤῥῖκον Στενὼν, τὸν ὁποῖον ἐφοδιάσασα μὲ ἀργύρια, ςρατιώτας καὶ πλοῖα ἀπέστειλε νὰ ἑνωθῇ μετὰ τοῦ Ζήνωνος. Ἀφ' οὗ συνήχθησαν ὅλοι ἔκαμαν πολεμικὸν συμβούλιον διὰ νὰ ἀποφασίσωσι τί ἔπρεπε νὰ ἐπιχειρήσωσι. Καὶ οἱ μὲν ἐφρόνουν νὰ ἀσφαλίσωσι τὰς ἐν τῇ Πελοποννήσῳ κατακτηθείσας χώρας, οἱ δὲ νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῆς Εὐβοίας, οἱ δὲ κατὰ τῆς Χίου, τὴν ὁποίαν, ἔλεγον, ἔπρεπε νὰ προτιμήσωσι καὶ διὰ τὸ ὀχυρὸν καὶ πλούσιον τοῦ τόπου, καὶ διὰ νὰ ἀφαιρέσωσιν εἰς τὰ τουρκικὰ πλοῖα τόσον ἀσφαλὲς ἄσυλον, καὶ διὰ τὴν ἔχθραν τέλος τῶν κατοίκων πρὸς τοὺς Τούρκους, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐπεθύμουν νὰ ἐλευθερωθῶσιν. Ἐν ᾧ ἐσκέπτοντο οὕτως τοιουτοτρόπως, οἱ Καθολικοὶ τῆς Χίου στοχασθέντες ἁρμοδίαν τὴν ἐποχὴν νὰ γίνωσι

---

moins de quoi là faire reconnaitre, et c' est quelque chose; je n' avais que ce moyen la pour rendre mon voyage illustre !! (Βλέπε Dodwell classical and topographic. etc. vol. II. σελ. 405) Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Φουρμόντος εἶπε πάμπολλα ἀρχαιολογικὰ ψεύδη, διὰ τοῦτο καὶ ἠφάνιζε τὰς ἐπιγραφὰς διὰ νὰ μήν του ἐξελέγξωσιν οἱ μεταγενέστεροι τὴν ἀναίσχυντον ἀμάθειαν, καὶ μ' ὅλα ταῦτα πάλιν δὲν ἐπέτυχεν. (Bôckch Corpus inscription graecar σελ. 61). Ὁ Πουκεβίλλος σπουδάζει νὰ τὸν δικαιολογήσῃ λέγων ὅτι ἦτο πολλὰ ὀλίγον πολυμαθὴς, ὥστε νὰ ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ μόνος του τοιαύτας ἐπιγραφὰς, διὰ τὰς ὁποίας ὡς ἀληθεῖς ἀξίζει μᾶλλον στέφανον παρὰ κατηγορίαν! Πιθανὸν, λέγει, νὰ ἦτο μεθυσμένος ὅτε ἔγραφε τὰς ἀνωτέρω ἀναιδεστάτας κομποῤῥημοσύνας! (Voyage dans la Grèce vol. iv. σελ. 127. καὶ vol. V. σελ. 133.) Σκοπὸν ἔχει ἡ μακρά μου αὕτη παρέκβασις νὰ ὑπενθυμίσῃ τὸν ἀναγνώστην πόσον παρανόμως κεῖνται τὰ ἡμέτερα ταῦτα κειμήλια εἰς τὰ Μουσεῖα τῆς Εὐρώπης. Τοῦρκος τώρα πλέον εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ὑπάρχει, ὥστε νὰ φοβηθῶσι μήπως τὰ ἐξολοθρεύσωσι παντάπασιν· ἡ Ἑλλὰς ἀνέστη καὶ καθ' ἡμέραν προοδεύουσα συνάζει τὰ διεσπαρμένα ταῦτα λείψανα. Δὲν θέλουσι φιλοτιμηθῇ οἱ Μονάρχαι τῆς Εὐρώπης νὰ ἀποδώσωσιν εἰς τὴν ἀληθινήν των πατρίδα ὅσα ἀδίκως μᾶς ἀφῃρέθησαν; Δὲν φοβοῦνται τοὐλάχιστον μήπως αὐτὰ τὰ ἄψυχα ἀριστουργήματα ἀναξιοπαθήσαντα μίαν ἡμέραν ἀφήσωσι μόνα των τὰ Μουσεῖα τῶν, ὅπου ἀκουσίως κεῖνται, καὶ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν ὅθεν ἐσκυλεύθησαν μητρικήν των γῆν;

πάλιν κυριάρχαι τῆς νήσου ἐπρόβαλαν εἰς τοὺς Γραικοὺς νὰ κράξωσι τοὺς Ἐνετοὺς εἰς ἐλευθέρωσιν τῆς πατρίδος των. Οἱ Γραικοὶ ὅμως προϊδόντες ὅτι ἐκ ταύτης τῆς ἐπιχειρήσεως ἔμελλον νὰ πηγάσωσι συμφοραὶ μόνον διὰ τὴν Χίον ἀνήγγειλαν κρυφίως εἰς τὸν τουρκικὸν ναύαρχον Χουσεῒν Πασᾶν ὅσα οἱ Δυτικοὶ ἐμελέτων νὰ πράξωσι, προσθέσαντες ὅτι ἐκεῖνοι ἐπεθύμουν νὰ μείνωσι πιστοὶ εἰς τοὺς Τούρκους. Τὸ δόλιον τοῦτο κίνημα τῶν Γραικῶν ἠνάγκασε τοὺς ἀπατηθέντας Καθολικοὺς νὰ στείλωσιν ὅσον τάχιστα πλοῖον πρὸς τοὺς Ἐνετοὺς καὶ νὰ τοὺς ἀναγγείλωσι νὰ ἐπιταχύνωσιν ὅσον τὸ δυνατὸν τὴν εἰς Χίον ἄφιξίν των· διότι, ἔλεγον, ἀνεκαλύφθησαν οἱ σκοποί των καὶ ἀλλοίμονον εἰς τὴν τύχην των ἐὰν δὲν ἐπρόφθανον νὰ τοὺς λυτρώσωσι! Ἐπεβίβασαν λοιπὸν οἱ Ἐνετοὶ 10,000 πεζοὺς καὶ 400 ἱππεῖς καὶ πάμπολλα πολεμοφόδια εἰς τὰ πλοῖά των καὶ ἀνεχώρησαν τῇ 3 Αὐγούστου (1694) πρὸς τὴν Χίον, ὅπου ὅμως ἔφθασαν τῇ 7 Σεπτεμβρίου(1) ἀναγκασθέντες διὰ τὰς πολλὰς τρικυμίας, τὰς ὁποίας ἀπήντησαν, νὰ διατρίψωσιν ἱκανὸν χρόνον εἰς τὴν Ἄνδρον.

Ὁ ἔπαρχος τῆς Χίου Σιλαχδὰρ Χασὰν Πασᾶς, ὅστις ἐφύλαττε τὸ φρούριον μὲ ὀκτακοσίους στρατιώτας, τρομάξας ὅταν ἴδε τὸν Ἐνετικὸν στόλον ἐζήτησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ταχεῖαν βοήθειαν. Οἱ Ἐνετοὶ ἀπέβησαν τῇ 8 Σεπτ. εἰς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Ἁγίας Ἑλένης καὶ ἔκλεισαν τοὺς Τούρκους εἰς τὸ φρούριον, οἱ δὲ Γραικοὶ ἔφυγον πρὸς τὰ ὄρη. Ὁ Ζήνων ἀπέστειλε πάραυτα τὸν Νάνην καὶ τὸν Γραδενῖγον μετά τινων πλοίων νὰ περιφέρωνται παρὰ τὰς Οἰνούσας, οἵτινες καταδιώξαντες τέσσαρα τουρκικὰ πλοιάρια πλέοντα παρὰ τὸν Τσεσμὲν τὰ ἐκυρίευσαν αἰχμαλωτίσαντες καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα ἐπιβάτας. Προσκλησθέντες

---

(1) Ὁ Τουρνεφόρτος ὁρίζει ἐσφαλμένως τὴν ἐποχὴν τῆς ἀποβάσεως τῇ 28 Ἀπριλίου, καὶ κακῶς συμποσοῖ τὸν ἀποβάντα στρατὸν εἰς 14,000 (voyage du levant vol. I, pag. 140.)

κατέβησαν μετὰ ταῦτα καὶ οἱ εἰς τὰ ὄρη φυγόντες Γραικοὶ καὶ συνεβοήθουν τοὺς Ἐνετοὺς εἰς τὴν πολιορκίαν ἐργαζόμενοι παντοιοτρόπως. Ἦλθον καὶ ὁ Γραικὸς καὶ Λατῖνος Ἐπίσκοπος τῆς Χίου καὶ ὅλοι οἱ προεστῶτες καὶ ἄρχοντες καὶ ἀνεγνώρισαν τὸν ἀρχιστράτηγον, ὅστις αἰσθανόμενος τὴν χρείαν των τοὺς ἐδέχθη εὐμενέστατα βεβαιώσας ὅτι ἡ Δημοκρατία θέλει πάντοτε τοὺς ὑπερασπίζεσθαι. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ οἱ Ἐνετοὶ πυροβολοῦντες τὸ φρούριον καὶ κατακρημνίζοντες μέγα μέρος αὐτοῦ ἐστοχάσθησαν νὰ στείλωσι τὸν Κονταρίνην καὶ τὸν Πριούλην νὰ κλείσωσι τὸ στόμιον τοῦ λιμένος διὰ νὰ ἐμποδίζωσι πᾶσαν βοήθειαν εἰς τοὺς Τούρκους· ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἠναγκάσθησαν νὰ κυριεύσωσι πρῶτον τὸ στόμιον τοῦ λιμένος κείμενον μικρὸν τουρκικὸν φρούριον, (μπροῦντζι) ὅπου συνεκυρίευσαν καὶ τρία πλοῖα τοῦ Βέῦ τῆς Ῥόδου φθάσαντα ὀλίγον πρότερον τοῦ Ἐνετικοῦ στόλου εἰς τὴν Χίον ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ περιβοήτου Ματσαμάμα. Μετὰ ταῦτα μαθὼν ὁ Ζήνων ὅτι εἰς τὸν Τσεσμὲν συνηθροίζοντο πολυάριθμοι Τοῦρκοι διὰ νὰ τρέξωσιν εἰς βοήθειαν τῆς Χίου, καὶ ὅτι ὁ Τουρκικὸς στόλος ἔσπευδε νὰ ἐκπλεύσῃ ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου ἔστειλαν νὰ ζητήσωσι τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου. Ὁ Χασὰν Πασᾶς ἐρωτήσας Μουφτῆν τινὰ ἐξώριστον τότε διατρίβοντα ἐν Χίῳ ἐὰν ἠδύνατο εἰς τοιαύτην κρίσιμον περίστασιν ἐντίμως νὰ παραδοθῇ καὶ εὑρὼν αὐτὸν ὁμόφρονα παρέδωκε τὸ φρούριον ἐπὶ ταῖς ἐφεξῆς συνθήκαις.

Πρῶτον· νὰ ἐξέλθῃ ἡ φρουρὰ τὴν τρίτην ἡμέραν μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῶν συνθηκῶν ἔνοπλος καὶ μεθ' ὅλων τῶν σκευῶν της.

Δεύτερον· νὰ ἀφεθῶσιν ἐλεύθεροι ὅλοι οἱ δοῦλοι Μῶροι, Ἑβραῖοι καὶ ἀλλαξόπιστοι (Renegats) καὶ ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ αἰχμάλωτοι.

Τρίτον· νὰ δώσωσιν οἱ Τοῦρκοι ὅσα πλοῖα καὶ τηλεβόλα καὶ πολεμοφόδια εἶχον εἰς χεῖρας, καὶ νὰ μετακομισθῶσιν, ὅσοι θελήσωσι, παρὰ τῶν Ἑνετῶν εἰς τὸν ἀπαντικρὺ Τσεσμέν.

Τῇ 18 μετέβησαν εἰς τὴν Ἀσίαν ἑξακισχίλιοι Τοῦρκοι, ἐκ τῶν ὁποίων τρισχίλιοι ἠδύναντο νὰ φέρωσιν ὅπλα. Ἐκ τῶν ἐπισήμων Τούρκων ἦσαν ὁ Κουσαΐμ Πασᾶς, ὁ Μουφτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Βεκὶρ Πασᾶς, καὶ ὁ Ματσαμάμας· ἠλευθερώθησαν δὲ ἑπτακόσιοι Χριστιανοί. Ἐκ μέρους τῶν νικητῶν ἐκτὸς διακοσίων στρατιωτῶν ἐφονεύθησαν ὁ Καλέργης, ὁ Πισάνης καὶ δύω ἱππόται τῆς Μάλτας· ἡ ζημία ὅμως τῶν Τούρκων ὑπῆρξε πολὺ σημαντικωτέρα, διότι ἐκτὸς πεντακοσίων φονευθέντων ἢ πληγωθέντων στρατιωτῶν ἄφησαν εἰς χεῖρας τῶν Ἐνετῶν 212 τηλεβόλα, τὰ πλεῖστα χάλκινα, (1) καὶ πλῆθος πολεμοφοδίων καὶ ὅπλων διαφόρων. Ὁ Ζήνων ἀνηγόρευσε μετὰ ταῦτα ἔπαρχον τῆς πόλεως μεθ' ἱκανῆς φρουρᾶς τὸν Βινκέντιον Βραγαδῖνον καὶ τὸν Ἰουστῖνον Ῥίβαν, ἀνώρθωσε τὰ κρημνισθέντα μέρη τοῦ φρουρίου, ἐκαλλώπισεν εἰς πολλὰ μέρη τὴν χώραν, καὶ ἐσύστησε τὸ λεγόμενον *Βουνάκι* κρημνίσας τὰς πολλὰ πλησίον τοῦ φρουρίου κειμένας οἰκίας· (2) Οἱ δὲ Χριστιανοὶ ἦσαν εἰς τόσην χαρὰν ὥςε ἔκαμνον χορούς, συμπόσια καὶ ἐξένιζον τοὺς στρατηγοὺς καὶ ἀξιωματικοὺς τοῦ στόλου ὑμνοῦντες αὐτοὺς ὡς ἐλευθερωτὰς τῆς νήσου καὶ σπουδάζοντες νὰ καταστήσωσι τὴν ἐκεῖ διατριβὴν τῶν Ἐνετῶν ὅσον τὸ δυνατὸν εὐάρεστον καὶ τερπνήν. Ἀλλὰ πόσον ἦσαν ἀπατημένοι οἱ ταλαίπωροι! Μόλις ἔγεινον οἱ Ἐνετοὶ κύριοι τῆς νήσου καὶ ἔκλεισαν ὅλας τὰς ἐκκλησίας τῶν Γραικῶν, τοὺς ἀπηγόρευσαν νὰ λειτουργῶσιν ἑλληνιστί, ἐδήμευσαν παμπόλλων τὰ ὑπάρχοντα, παρέβαινον καθ' ἡμέραν τὰ δικαιώματα τῶν ἐθνῶν, ἐπροσπάθουν καθ' ὅλους τοὺς τρόπους νὰ τοὺς κάμωσι Καθολικούς, δὲν ἐσυγχώρουν οὐδ' αὐτὴν τὴν ἱερὰν κοινω-

(1) Ὁ Μουρατόρης ὅμως λέγει ῥητῶς ὅτι εὗρῆκαν μόνον ἑκατὸν χάλκινα κανόνια. (Annali d' Italia vol xi pag. 318)

(2) Μετὰ τὴν ἔτει 1827 γενομένην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Χίου οἱ Τοῦρκοι ἐκρήμνισαν, διὰ νὰ μὴ πυροβολῶνται ἐκ τοῦ πλησίον, ὅλας τὰς πρὸ τοῦ φρουρίου οἰκίας, ὥστε τὴν σήμερον (1840) τὸ Βουνάκι σχηματίζει μίαν ἀρκετὰ εὐρύχωρον πεδιάδα.

νίαν, ἀλλ' ἔπρεπε τὴν ὥραν τοῦ θανάτου νὰ τοὺς μεταλαμβάνωσιν οἱ Δυτικοὶ ἱερεῖς καὶ αὐτοὶ νὰ τοὺς βαπτίζωσιν ὅταν ἐγεννῶντο, ἔπραξαν τέλος τόσας ἀθεμίτους καὶ ἀνωνομάστους καταχρήσεις, ὅσας δὲν ἔπαθον ἔπειτα οἱ Γραικοὶ οὐδὲ παρ' αὐτῶν τῶν Τούρκων ὅταν ἐκυρίευσαν τὴν Χίον ἐξώσαντες κακὴν κακῶς τοὺς Ἐνετούς! (1)

Μαθοῦσα ἡ Σύγκλητος τῆς Βενετίας τὴν παράδοσιν τῆς Χίου διὰ τοῦ ἐξεπίτηδες ἀποσταλέντος ναυκλήρου Μαντζίνη, τὸν μὲν Ζήνωνα ἀνηγόρευσεν ἱππέα, εἰς δὲ τὸν Στενὸν ἐχάρισε σπάθην λιθοστόλιστον· καὶ διὰ νὰ ἀσφαλήσῃ τὴν κατάκτησιν τῆς Χίου ἀπέστειλε τὸν Ῥουζίνην μετὰ πολλῶν πολεμοφοδίων καὶ προσταγὴν εἰς τὸν Ζήνωνα νὰ ὀχυρώσῃ τὸ φρούριον. Ἀλλ' ὁ Ῥουζίνης ἀπαντήσας τρομερὰς τρικυμίας καὶ κινδυνεύσας νὰ χάσῃ ὅλον του τὸν στόλον, τῇδε κἀκεῖσε διασπαρέντα, μόλις διεσώθη εἰς τὴν Ὑδροῦντα: (Otranto) μετὰ δὲ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας νομίσασα ἡ Γερουσία ὅτι διὰ τὴν ἀναβολήν του εἶχαν διαφθαρῇ τὰ πράγματα τὸν ἐκάλεσεν εἰς τὴν Βενετίαν καὶ τὸν ἐφυλάκισεν, ἔπειτα δὲ ἀπολογηθέντα τὸν ἠθώωσεν.

Ἐν ᾧ παρεδίδετο εἰς τοὺς Ἐνετοὺς τὸ φρούριον τῆς Χίου ἀνεφάνη μακρόθεν ὁ Τουρκικὸς στόλος, ὅστις συνίστατο ἐκ πεντήκοντα περίπου πλοίων μικρῶν καὶ μεγάλων ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ Ἀσὰν Μεζομόρτου. Ὁ Ζήνων εἰδοποιηθεὶς παρὰ τοῦ Κονταρίνη παραπλέοντος τὰς Οἰνούσσας ἐξέπλευσε πάραυτα κατὰ τῶν Τούρκων, ἀλλ' ἀντὶ νὰ τοὺς κτυπήσῃ, καθὼς τὸν παρεκίνουν καὶ ὁ Πριούλης καὶ ὁ Κονταρίνης, καὶ νὰ τοὺς ἐξολοθρεύσῃ κατὰ κράτος μὴ δυναμένους νὰ κινηθῶσι διὰ τὴν μεγάλην νηνεμίαν, ἔχανε τὸν καιρόν του νὰ συγκροτῇ συμβούλια μετὰ τῶν ὑποστρατηγῶν, καὶ οὕτως ἔδωκε καιρὸν εἰς τὸν Μεζομόρτον νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Σμύρνης. Ὑπακούσας τέλος εἰς τὰς προτροπὰς τοῦ Κόμητος Ταχοὺν τὸν ἠκολούθησε κατὰ πόδας,

(1) Cantemir histoire de l' empire Othoman. (traduct. de Ioncquières) vol. II. pag. 222.

ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ τίποτε. Ὁ Κονταρίνης ἠθέλησε νὰ κτυπήσῃ τὸν Τουρκικὸν στόλον εἰς αὐτὸν τὸν λιμένα τῆς Σμύρνης καὶ ἐζήτησε τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ Ζήνωνος, ἀλλ' οὗτος τὸν ἐπρόσταξε νὰ μὴ τολμήσῃ ποτὲ τοιοῦτον πρᾶγμα, ἀφ' οὗ μάλιστα οἱ ἐν Σμύρνῃ Πρόξενοι τῆς Γαλλίας, Ὀλλάνδας καὶ Ἀγγλίας τοῦ παρέστησαν ὅτι ἐπειδὴ ὑπῆρχον πολλὰ πλοῖα τῶν ἐμπόρων των εἰς τὸν λιμένα ἤθελον δυσαρεστηθῇ πολὺ οἱ βασιλεῖς των ἂν ἐπεχείρει τι κατὰ τῆς Σμύρνης. Τότε ὁ Ζήνων ἔδωκε προσταγὴν εἰς τὰ πλοῖα του νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν Χίον. Τοιουτοτρόπως δι' ἔλλειψιν δραστηριότητος ἔχασε τόσον πολύτιμον εὐκαιρίαν νὰ καταθραύσῃ τὸν Τουρκικὸν στόλον, τὸν ὁποῖον ἐκράτει σχεδὸν εἰς τὰς χεῖρας του, καὶ ἄφησε νὰ φύγῃ μίαν τόσον βεβαίαν τύχην, ἥτις μετὰ ταῦτα ὀργισθεῖσα τρόπον τινα πῶς τὴν παρέβλεψαν ἔστρεψε τὰ ὅπλα ἐναντίον των διὰ νὰ τοὺς ἐκδικηθῇ! Τόσον φόβον εἶχον συλλάβει οἱ Τοῦρκοι ὥστε, καὶ ἀφ' οὗ ἄῤῥαξαν εἰς τὴν Σμύρνην, ὑπὸ φόβου μήν τους καύσωσιν οἱ ἐχθροὶ (καθὼς εἶχε προβάλει νὰ τὸ ἐκτελέσῃ ὁ Κόμης Sanfelice) ἀπέβησαν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἔστησαν τὰ κανόνιά των εἰς τὴν παραλίαν διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς Ἐνετούς.

Ὅταν ἔλαβε τὴν ἀγγελίαν τῆς ἁλώσεως τοῦ φρουρίου ὁ Σουλτάνος Ἀχμέτης τόσον παρωργίσθη ὥστε ἐπρόσταξε νὰ κόψωσι τὴν κεφαλὴν εἰς τὸν Καπιτὰν Πασᾶν καὶ νὰ συναχθῶσι πανταχόθεν στρατεύματα πρὸς ἀνακυρίευσιν τῆς Χίου. Διώρισε προσέτι τὸν Σερασκέρην τῆς Ἑλλάδος νὰ ὁρμήσῃ κατὰ τῆς Πελοποννήσου, διὰ νὰ ἀναγκασθῶσιν οἱ Ἐνετοὶ νὰ μοιράσωσι τὰς δυνάμεις των, καὶ τὸν Μεζομόρτον νὰ κυριεύσῃ ὅσον τάχιστα τὴν Χίον καὶ νὰ ἐξολοθρεύσῃ ὅλους τοὺς ἐκεῖ Καθολικούς, τοὺς ὁποίους ἐνόμιζεν ἰδιαιτέρως συνενόχους τῶν Ἐνετῶν. Ἐξῆλθον λοιπὸν ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου ὁ ἀρχιστράτηγος Πασᾶς Μισσερογλῆς, καὶ ὁ Μουσταφᾶ Πασᾶς καὶ ὁ Μεζομόρτος μετὰ τεσσαράκοντα τεσσάρων πλοίων, τῶν ὁποίων ἕκαστον περιεῖχε πεντακοσίους ναύτας καὶ στρατιώτας, ἡ δὲ ναυαρχὶς ἑπτακοσίους, καὶ φθά-

θέντες εἰς τὴν Σμύρνην ἔστειλαν προσταγὰς εἰς τὴν Ἀνατολὴν νὰ συναχθῶσι καὶ ἄλλα στρατεύματα εἰς τὸν Τσεσμέν. Οἱ Ἐνετοὶ εἰδοποιηθέντες περὶ τῶν τρεχόντων ὑπὸ Γαλλικοῦ τινὸς πλοίου ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἀλλὰ προσμείναντές τον εἰς μάτην τεσσαράκοντα τέσσαρας ἡμέρας, καὶ ἰδόντες ὅτι εἶχεν ἤδη φθάσει ὁ χειμὼν ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Χίον διὰ νὰ ἐπισκευάσωσι τὰ πλοῖα τῶν, ἄφησαν τρία πλοῖα νὰ φυλάττωσι παρὰ τὰς Οἰνούσσας ἀλλάσσοντα ἐκ διαλειμμάτων, καὶ ἐδόθησαν ἀμέριμνοι περὶ τοῦ πολέμου εἰς τὴν τρυφὴν καὶ εἰς τὴν σπατάλην! Ἐξαίφνης ἐφάνησαν (τῇ 8 Φευρ. 1695) πλοῖα τινα τοῦ Τουρκικοῦ στόλου παρὰ τὸ Σίγειον ἀκρωτήριον. Οἱ Ἐνετοὶ ὄντες ἀπαρασκεύαστοι μόλις ἠδυνήθησαν νὰ ἐκπλεύσωσι περὶ τὴν δεκάτην ὥραν τῆς νυκτὸς, ἐν ᾧ ὁ Μεζομόρτος εἶχεν ἤδη ἀρχίσει τὸν πόλεμον παρὰ τὰς Οἰνούσσας. Μετὰ τρομερὰν ναυμαχίαν (1) καθ' ἣν ἐφονεύθησαν δισχίλιοι ἐκ μέρους τῶν Ἐνετῶν καὶ ἄλλοι τόσοι ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, καὶ ἐκάησαν ἢ ἐκυριεύθησαν ἴσα σχεδὸν τὸν ἀριθμὸν πλοῖα καὶ ἐκ τῶν δύω μερῶν, ἀπέθανον δὲ καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν πρωταγωνιστῶν ὡς ὁ Ἀσὰν Πασᾶς, ὁ Πριούλης, ὁ Βραγαδῖνος, ὁ Πιζάνης καὶ ὁ Πιζαμάνος, ἐχωρίσθησαν οἱ δύω στόλοι, ἀφ' οὗ διήρκεσεν ἡ μάχη ἕως εἰς τὸ ἑσπέρας (10 Φευρ.) χωρὶς νὰ νικήσῃ κανεῖς. Καὶ οἱ μὲν Τοῦρκοι ἔπλευσαν πρὸς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας διὰ νὰ ἐνδυναμωθῶσιν ἀφήσαντες τοὺς πληγωμένους καὶ παραλαβόντες στρατιώτας ἄλλους ἀκμαίους, οἱ δὲ Ἐνετοὶ πρὸς τὰς Οἰνούσσας, ὅθεν μετὰ παρέλευσιν δέκα ἡμερῶν ἐξέπλευσαν εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἐχθροῦ. Τῇ 1● συνεκροτήθη ναυμαχία ἥτις διήρκεσε πέντε ὥρας, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβε τὸ πλεῖστον μέρος ὁ γενναῖος Κονταρίνης· μεθ' ἱκανὴν φθορὰν καὶ τῶν δύω μερῶν ἀνεχώρησαν οἱ μὲν Τοῦρκοι πρὸς τὴν Ἀνατολὴν, οἱ δὲ Ἐνετοὶ πρὸς τὴν Χίον. Ἐκεῖ συγκα-

(1) Εἰς ταύτην τὴν περίστασιν ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς νήσου εἶχαν ἀναβῆ ἐπὶ τῶν δωμάτων διὰ νὰ θεωρήσωσι τὸ ἐναγώνιον τοῦτο θέαμα.

λέσας συμβούλιον ὁ *Ζήνων* ἐπρόβαλεν ἐὰν ἔπρεπεν ἀποβλέψαντες εἰς τὴν συμβᾶσαν θραῦσιν νὰ μείνωσιν ἢ νὰ ἀφήσωσι τὴν νῆσον. Ὁ Κουερίνης καὶ ὁ Πιζάνης ἦσαν γνώμης νὰ τὴν ἀφήσωσιν, ὁ δὲ Στενὼς καὶ ὁ Μοκενῖγος ἐπρέσβευον ὅτι ἐπειδὴ τὰ πράγματα δὲν εἶχον φθάσει ἀκόμη εἰς τόσην ἀπελπισίαν δὲν ἐσύμφερε νὰ ἀφήσωσι μίαν τόσην ἀξιόλογον νῆσον, ὅτι ἦσαν ἔτι ἱκανοὶ νὰ τὴν ὑπερασπισθῶσιν, καὶ ὅτι τέλος ἐὰν ἐκεῖνοι ἤθελον νὰ ἀναχωρήσωσιν αὐτὸς ἐπρόβαλε νὰ μείνῃ πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Χίου ὁμοῦ μετὰ τοῦ Ἰουστίνου Ῥίβα τὴν αὐτὴν εἰς τοῦτο δεικνύοντος προθυμίαν. Ἀφ' οὗ ἠκούσθησαν καὶ αἱ δύω γνῶμαι ἀπεφασίσθη διὰ πλειοψηφίας νὰ ἀφήσωσι τὴν νῆσον. Τόσος ἦτο ὁ τρόμος τὸν ὁποῖον συνέλαβον οἱ Ἐνετοὶ ὥστε ἔφυγον τὴν νύκτα τῆς ἐφεξῆς ἡμέρας (τῇ 21 Φευρ.) ἀφήσαντες τεσσαράκοντα κανόνια (1) ἐπὶ τῶν τειχῶν, πλοιάριά τινα φορτωμένα εἰς τὸν λιμένα καὶ πολλὰς τοῦ πολέμου ἀποσκευάς. Δὲν ἠμέλησαν μ' ὅλον τοῦτο πρὶν σωθῶσι διὰ τῆς φυγῆς νὰ γυμνώσωσιν ὅλας τὰς γραικικὰς Ἐκκλησίας καὶ νὰ ἁρπάσωσιν ὅλα τὰ πολυτιμώτερα αὐτῶν ἱερὰ σκεύη. Φοβηθέντες καὶ οἱ Καθολικοὶ κάτοικοι τῆς Χίου τὴν ὀργὴν τῶν Τούρκων (ὥστε καὶ νὰ ἐκλαμβάνωσι τὰς μυίας, καθὼς ἐλέγετο περὶ αὐτῶν χλευαστικῶς, διὰ Τουρκικὰς τιάρας) ἀνεχώρησεν ὅ,τε μητροπολίτης Λουδοβῖκος Βαλσαρίνης καὶ ὑπὲρ τὰς ἑξήκοντα οἰκογενείας μετὰ τῶν Ἐνετῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔμειναν δὲ ὀλίγιστοι μόνον εἰς τὴν Χίον.

Ἀφ' οὗ ἀνεχώρησαν οἱ Ἐνετοὶ ἔλαβον τὴν φρόνησιν οἱ Γραικοὶ τῆς Χίου Ἄρχοντες νὰ εἰδοποιήσωσι τὴν αὐτὴν νύκτα τὸν Μεζομόρτον ὅτι ἔφυγον οἱ κατακτηταὶ τῆς νήσου καὶ ὅτι ἡ Χίος εὑρισκομένη εἰς ἀναρχίαν ἐπρόσμενε μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας τοὺς παλαιούς της κυριάρχας. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως φοβούμενοι μήπως

---

(1) Σώζονται ἀκόμη τὴν σήμερον εἰς ἀθλίαν κατάστασιν ταῦτα τὰ κανόνια ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ φρουρίου τῆς Χίου ἐπιμήκη μᾶλλον ὄντα καὶ μικρὰν ἔχοντα διάμετρον καὶ φέροντα τὸ στέμμα καὶ τὸ ὄνομα τοῦ χαλκεύσαντος καὶ τὸ ἔτος καθ' ὃ ἐχύθησαν.

εἶναι στρατήγημα δὲν ἐπίστευσαν εἰς τοὺς λόγους των, ἀλλ' ἔστειλαν μερικὰ πλειάρια νὰ βεβαιωθῶσιν ἔτι καλήτερα, καὶ ἀφ' οὗ τοὺς ἀνήγγειλαν ὅτι τῷ ὄντι εἶχον ἀποπλεύσει οἱ Ἐνετοὶ κατεπείσθησαν, πλὴν πάλιν φοβούμενοι μήπως οἱ ἐχθροὶ ἔσκαψαν ὑπονόμους ὑπὸ τὰ τείχη εἰσῆλθον εἰς τὸν λιμένα ἀφ' οὗ παρῆλθον δύω ὁλόκληροι ἡμέραι. Ἀποβὰς ὁ Μεζομόρτος ἐκρέμασε πάραυτα τὸν Πέτρον Ἰουστινιάνην, τὸν Φραγκῖσκον Δράκον Βουργέζην, τὸν Δομένικον Στέλλαν, καὶ τὸν Ἰωάννην Καστέλλην Βουργέζην. Μετέβαλε τὰς ἐκκλησίας τῶν Καθολικῶν εἰς τζαμία, ἐκτὸς τοῦ ἐν τῷ Γαλλικῷ Προξενείῳ Ἐκκλησιδίου, ἐσυγχώρησεν εἰς τοὺς στρατιώτας των νὰ λεηλατήσωσι τὰς οἰκίας των, κατήργησε τὴν Γενουήνσιον στολὴν, ἐπρόσταξε νὰ μὴ φέρωσι πλέον πίλους, νὰ καταβαίνωσιν ἐκ τῶν ἵππων πρὶν ἔμβωσιν εἰς τὴν πόλιν καὶ ὁσάκις ἤθελον ἀπαντήσει Ὀθωμανὸν, ἔσον δήποτε μικρὸς καὶ ἂν ἦτο, ἐπέβαλε κεφαλιτιῶνα εἰς αὐτοὺς τοὺς Λατίνους ἱερεῖς, καὶ ἤθελε καταδικάσει τέλος πάντων ὅλους εἰς τὰ δεσμὰ ἐὰν δὲν ἐμεσίτευεν ὑπὲρ αὐτῶν ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυς τῆς Γαλλίας.(1) Ἀλλὰ καὶ οἱ Γραικοὶ δὲν ἔμειναν ἀνεπηρέαστοι. Ὑπάρχει νόμος εἰς τὸν τουρκικὸν κώδικα λέγων ὅτι ὁποία δήποτε χώρα ἤθελε μείνει τρεῖς ὥρας εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ νὰ δημεύηται εἰς τὸ θησαυροφυλάκιον τοῦ Σουλτάνου καθὸ τόπος δορίκτητος ἐκτὸς ἐὰν οἱ κάτοικοι ἐξαγοράσωσι τὰ κτήματά των πληρώσαντες τὸ ἐπιβαλλόμενον πρόστιμον. Η Χίος εἰς ταύτην τὴν περίστασιν ἐξετιμήθη εἰς 1500 πουγγία· ἀλλ' οἱ Χῖοι παραστήσαντες εἰς τὸν Σουλτάνον τὴν παλαιὰν αὐτῶν πρὸς τὴν Τουρκίαν πίστιν καὶ ὅτι αἴτιοι ὅλων τῶν γενομένων ὑπῆρξαν οἱ Λατῖνοι, εὑρόντες δὲ καὶ κατ' εὐτυχίαν ὑπερασπιστὰς τὸν Χουσεΐν Πασᾶν, Βεζίρην κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἀναγορευθέντα, καὶ τὸν μέγα δυνάμενον Διερμηνέα

---

(1) Tournefort (Voyage du Levant σελ. 141) — Cantemir (histoire de l' empire Othom. vol. II. c. 282)— Chandler (travels in minor Asia vol. I. σελ. 55.)

Ἀλέξανδρον τὸν Μαυροκορδάτον(1) κατώρθωσαν πεντακόσια μόνον πουγγία πληρώσαντες νὰ ἀπολαύσωσι πάλιν παρὰ τοῦ Σουλτάνου Ἀχμήτου ὅλα τὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα τοὺς εἶχε συγχωρήσει ὁ Σουλεϋμάνης. (1566) Ὁ Μεζομόρτος μετὰ ταῦτα ἀφήσας τὸν Μισκορόλην νὰ φυλάττῃ τὴν Χίον ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν εὐφημούμενος παρὰ πάντων διὰ τὴν εὐτυχῆ ἔκβασιν τῆς ἐκστρατείας. Ἀπ' ἄλλου μέρους ἡ Σύγκλητος τῆς Βενετίας δεινοπαθήσασα διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν ὅπλων της ἐφυλάκισε τὸν Ζήνωνα, τὸν Πισάνην καὶ τὸν Κουερίνην ὡς ἀμελήσαντας τὰ πολεμικά των χρέη· ἐκ τούτων ὁ μὲν Ζήνων καὶ ὁ Κουερίνης ἀπέθανον μετὰ δύω ἔτη εἰς τὴν φυλακήν, ὁ δὲ Πισάνης ἀπολογηθεὶς ἠθωώθη.(2)

Τοιαύτην ἀτελεσφόρητον ἔκβασιν ἔλαβεν αὕτη ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἐνετῶν, καθ' ἣν διὰ τὴν ἀδράνειαν τοῦ στρατηγοῦ ἔχασαν μὲν σπανίαν εὐκαιρίαν νὰ ἀφανίσωσι τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῶν Τούρκων, ἐστερήθησαν δὲ καὶ μίαν ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων δορικτήτων νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους! (3)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ.

Ἄνδρες ἐπίσημοι κατὰ τὸν 17μον καὶ 18ον αἰῶνα. Σαμουήλ. Κλήμης. Εὐστράτιος Ἀργέντης. Σάβας Σεχιάρης. Ἀντώνιος Κοραῆς· Δημήτριος Ἀμιραλλός. Ἰωάννης Τσελεπῆς. Δωρόθεος Πρώϊος. κ.τ.λ.

Μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν Ἐνετῶν ἔζησεν ἡ Χίος ἡσύχως ἕως εἰς τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, δύω ἐποχὰς ἐὰν ἐ-

---

(1) Ὁ σοφὸς Ἰακωβάκης Ῥίζος κατὰ παραδρομὴν συγχέει τὴν παροῦσαν ἅλωσιν τῆς Χίου μετὰ τῆς 1566 ὑπὸ τοῦ Πιάλη γενομένης, διότι τότε ὁ Μαυροκορδάτος δὲν ἔζη. (histoire moderne de la Grèce σελ 60)

(2) Τὴν λεπτομερῆ ταύτην διήγησιν τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἐνετῶν ἐπορίσθημεν ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ αὐτόπτου καὶ συνναυμαχήσαντος Κ. Κονταρίνου ἐπιγραφομένης Istoria della guerra dé principi Collegati contro il Turco dall' anno 1683 sino alla pace. (1710 Venezia) vol. II. pag 432—483.

(3) Μερικοὶ ἱστορικοὶ λέγουσιν ὅτι ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐνικήθη εἰς ταύτην τὴν

ξαιρέσωμεν τὴν μὲν κατὰ τὸ 1718, τὴν δὲ κατὰ τὸ 1770. Εἰς τὴν πρώτην, ἐπειδὴ ἠναντιώθησαν οἱ Δεπουτάτοι εἰς τὸν Πασᾶν ζητήσαντα νὰ ἀθετήσῃ συνήθειαν τινα ἐγχώριον ἐναντίον τῶν προνομίων, οὗτος τόσον παρωργίσθη ὥστε τοὺς ἔστειλε σιδηροδεσμίους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἤθελον φονευθῆ ἐὰν δὲν ἐμεσίτευε πρὸς τὸν Σουλτάνον ὁ ἐκ Χίου ἀρχιατρός του Καραδγλάνης, θεῖος τοῦ ἐκ παλαιοκάστρου συμβολαιογράφου Δημητρίου Πανέφη. Ἔκτοτε ἀντὶ Δεπουτάτων ἔλαβον τὸ ὄνομα Δημογέροντες. Εἰς τὴν δευτέραν ἠναγκάσθησαν οἱ Χῖοι νὰ δώσωσιν ἐνέχυρα εἰς τοὺς Τούρκους νομίσαντας ὅτι ἦσαν συνεννοημένοι μετὰ τοῦ Ὀρλὸφ ὅταν ἐπυρπόλησε εἰς τὸν ἀντικρὺ τῆς Χίου Τσεσμὲν τὸν Ὀθωμανικὸν στόλον. (1) Διὰ νὰ μὴν ἀφήσωμεν λοιπὸν κενὸν εἰς τὸ διάστημα τοῦτο (1700—1820) δι ἔλλειψιν ἱστορικῶν συμβάντων ἂς θεωρήσωμεν τοὺς κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἀκμάσαντας πεπαιδευμένους Χίους.

ΔΑΝΙΗΛ. Ὑπῆρξε πατριάρχης Ἀντιοχείας. (2)

ΣΑΜΟΥΗΛ. Ὁ πολυμαθὴς οὗτος ἀνὴρ πατριάρχης γενόμενος Ἀλεξανδρείας ἐγνώριζε καὶ τὴν θύραθεν καὶ τὴν ἱερὰν παιδείαν καὶ ἀνιχνεύων τὸ βάθος τῶν Θείων Γραφῶν ἐδίδασκε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ποίμνιόν του. Πιθανὸν νὰ ἦναι οὗτος ὁ Σαμουὴλ, ὅςις ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας Μαχμοὺτ τοῦ Γ'· (1766) ἀπήλαυσε θέσπισμα σουλτανικὸν νὰ κλεισθῶσιν οἱ ναοὶ τῶν Δυτικῶν, τῶν ὁποίων οἱ ἐν Χίῳ φράτορες Ἰησουῖται καὶ Καπουκῖνοι εἶχον μεταστρέψει διὰ παντοίων δόλων μερικοὺς ἐκ τῶν Ὀρθοδόξων. (3)

ΚΛΗΜΗΣ. Ἐμπειρότατος τῶν Θείων Γραφῶν καὶ τῆς Ἑλ-

ναυμαχίαν, ἀλλ' ὁ Σάνδης λέγει ῥητῶς (Storia civile Veneta lib xii Cap. iv) ὅτι οἱ Ἑνετοὶ ἐνικήθησαν (Sconfitta l' armata veneta navale). Ἔπειτα ἐὰν οἱ Ἑνετοὶ ἐνίκων δὲν ἤθελαν ἐγκαταλίπει τόσον ἐσπευσμένως τὴν Χίον!

(1) Müller histoire universelle vol. iv pag. 805:

(2) Μελέτιος Ἐκκλησιαστικ. Ἱστορία Τόμ. Δ'. σελ. 196.

(3) Μελέτιος Ἐκκλησιαστικ. Ἱστορία Τόμ, Δ'. σελ, 196.

ληνικῆς Γλώσσης ὑπῆρξε Μητροπολίτης τῶν Ἰωαννίνων καὶ εὔγλωττος κήρυξ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου. Ἐπὶ τῆς τούτου ἀρχιερατείας (1695) ἐπροβλήθη εἰς τοὺς τότε ἐν Ἰωαννίνοις διδασκάλους τὸ περὶ τῆς Θείας Οὐσίας καὶ ἐνεργείας ζήτημα. Καὶ ὁ μὲν Κλήμης μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἔλεγεν ὅτι ἡ Θεία Οὐσία διαφέρει τῆς θείας ἐνεργείας πραγματικῶς, καθὼς διαφέρει ὁ ἄρτος τοῦ λίθου· ὁ δὲ ἱερεὺς Γεώργιος ὁ Σουγδουρῆς μετὰ τῶν μαθητῶν του ἐγνωμάτευεν ὅτι ἡ Θεία Οὐσία διαφέρει τῆς θείας ἐνεργείας κατὰ λόγον ὁριστικὸν καὶ ὄχι πραγματικῶς καθὼς ἐφρόνει ὁ Κλήμης. Δυσφορῶν οὗτος διέσπειρε λόγους κατὰ τοῦ Σουγδουρῆ ὅτι ἐδόξαζε τὴν κατ' ἐπίνοιαν διαφορὰν τῆς Θείας Οὐσίας καὶ Θείας ἐνεργείας καὶ συγκροτήσας Σύνοδον τοπικὴν ἐν Ἰωαννίνοις ὁμογνώμονα παραλαβὼν καὶ Βησσαρίωνα τὸν Μακρῆν διέλυσεν ἄπρακτον τὴν Σύνοδον. Σπουδάζων δὲ νὰ προσάψῃ ἀτιμίαν εἰς τὸν ἀντίπαλόν του ἔγραψεν εἰς τὴν ἐν Κωνςαντινουπόλει Ἐκκλησίαν ὅσα ἐφρόνει ὁ Σουγδουρῆς. Οὗτος μαθὼν ὅτι ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία ἐμελέτα νὰ τὸν καθαιρέσῃ ἔγραψεν εἰς αὐτὴν τὰ φρονήματά του καὶ ἔλαβεν ἔντιμον ἀπάντησιν. Ὀργισθεὶς τότε ὁ Κλήμης κατηγόρησε πάλιν τὸν Σουγδουρῆν εἰς τὸν Ἱεροσολύμων Δοσίθεον, ὅστις εἴτε χαριζόμενος εἰς τὸν Κλήμεντα, ἢ φιλοκατήγορός τις φύσει ὤν, κατὰ τὸν Μελέτιον, ἔγραψεν εἰς τὸ προοίμιον τοῦ τόπου τῆς Ἀγάπης ὅτι ὁ Σουγδουρῆς δὲν ἐφρόνει σύμφωνα πρὸς τοὺς θείους Πατέρας. (1) Ὅσον τὸ καθ' ἡμᾶς ἀρκούμεθα νὰ μνημονεύσωμεν ἁπλῶς τὰ γενόμενα, τὶς δὲ ἐκ τῶν δύω ἀντιδιαφερομένων ἐφρόνει ὀρθότερον ἢ εὐσεβέστερον, καὶ ἂν ὅλως ἔπρεπε νὰ ματαιοσχολῶσι περὶ τοιαύτας δυσδιαλύτους φιλονεικίας ἃς κρίνωσιν οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα σοφοὶ ἐνώπιον τοῦ ἐτάζοντος καρδίας καὶ νεφρούς.

ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ ΑΡΓΕΝΤΗΣ. Ὁ Θεοσεβὴς καὶ φιλόσοφος οὗτος ἰατρὸς, ὅστις ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν ἐν Ἄλλῃ τῆς Σαξω-

---

(1) Μελέτιος Ἐκκλησιαστικ. Ἱστορία Τόμ. Γ'. σελ. 484— παραβ. καὶ Λόγιον Ἑρμῆν ἔτος 1820 σελ. 594.

φίας, ἦτο ἐγκρατέστατος καὶ τῆς Ἑλληνικῆς, καὶ τῆς Λατινικῆς, καὶ τῆς Ἀραβικῆς, καὶ τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσης καὶ πλήρης παντείας μάλιστα δὲ ἐκκλησιαστικῆς πολυμαθείας. Περιηγήθη περὶ τὸ 1719 τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον, ὅπου καὶ διὰ τῆς τέχνης του καὶ διὰ τῶν πολλῶν γνώσεών του ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ λαμπρύνῃ τὸ ὄνομά του. Πατριαρχεύοντος εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν τοῦ μακαριωτάτου Πάπα Ματθαίου εἶχαν σταλθῆ ἐκεῖ ἐκ Ῥώμης δύω ἀπόστολοι ὀνομαζόμενοι Κύριλλος καὶ Γαβριὴλ ἐπὶ σκοπῷ νὰ εἰσάξωσι τὴν χρῆσιν τῶν ἀζύμων μεταξὺ τῶν Ὀρθοδόξων, εἰς τοὺς ὁποίους ἐνέσπειραν καὶ ταραχὴν ὄχι μικράν. Ὁ Πατριάρχης τῆς Ἀλεξανδρείας γνωρίζων τὴν σοφίαν τοῦ Εὐστρατίου τὸν ἐπεφόρτισε νὰ ἀντιταχθῇ ἐκ στόματος εἰς τούτους τοὺς Παπιστὰς τοὺς ὁποίους καὶ κατετρόπωσεν διὰ τῆς εὐσεβοῦς εὐγλωττίας του τόσον, ὥστε ὁ μὲν ἀπέθανεν ὑπὸ λύπης, ὁ δὲ ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ. Τότε ὁ Ματθαῖος καὶ οἱ ἐκεῖ Ὀρθόδοξοι τὸν παρεκάλεσαν νὰ γράψῃ πλατύτερον κατὰ ἀζύμων, τὸ ὁποῖον καὶ ἔκαμεν ὁ Εὐστράτιος. Ἀναγνοὺς τὸ σύγγραμμα ὁ Πατριάρχης τῆς Ἀντιοχείας Σίλβεστρος τὸ μετέφρασεν ἀραβιστὶ καὶ τὸ ἐξέδωκε πρὸς ὠφέλειαν τῶν Ἀράβων Χριστιανῶν· ὀλίγον ἔπειτα εὑρόντες τὸ πρωτότυπον συμπατριῶταί τινες καὶ φίλοι τοῦ Ἀργέντου τὸ ἐτύπωσαν ἐν Λειψίᾳ ὑπὸ τὴν ἐφεξῆς ἐπιγραφήν.

Σύνταγμα κατὰ ἀζύμων εἰς τρία διαιρεθὲν τμήματα, ὧν τὸ μὲν πρῶτόν ἐστι περὶ ὕλης τοῦ Μυστηρίου, τῆς Ἁγίας Εὐχαριστίας· τὸ δὲ δεύτερον περὶ Ἁγιασμοῦ τοῦ Μυστηρίου· τὸ δὲ τρίτον περὶ χρήσεως τοῦ Μυστηρίου· συντεθὲν παρὰ τοῦ φιλοσοφοτάτου καὶ ἐν ἰατροῖς ἀρίστου Μακαρίτου Εὐστρατίου τοὐπίκλην Ἀργέντη τοῦ Χίου· καὶ πρῶτον μὲν εἰς Ἀραβικὴν ἑρμηνεύθη γλῶσσαν καὶ εἰς τύπον ἐδόθη παρὰ τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Ἀντιοχείας Κ. Κ. Σιλβέστρου· νῦν δὲ δι' ἐξόδων συμπατριωτῶν τινων φίλων καὶ συζηλωτῶν τοῦ μακαρίτου Εὐστρατίου τῇ ἰδίᾳ φράσει ἐτυπώθη ἀκριβῶς τε καὶ ἐπιμελῶς, διορθωθὲν παρὰ τοῦ ἐν Ἱερομονάχοις Κυρίου Γεδεὼν τοῦ Ἁγιοταφίτου τοῦ Κυπρίου. Ἐν Λειψίᾳ τῆς Σαξωνίας (αψξ).

Τὸ βιϐλίον συνιστάμενον ἐκ τριακοσίων ἑϐδομήκοντα δύο σελίδων δεικνύει καὶ τὴν ἐμϐρίθειαν τοῦ νοὸς τοῦ Εὐστρατίου, καὶ τὴν περὶ τοὺς θείους πατέρας μεγάλην αὐτοῦ ἄσκησιν, καὶ ζῆλον ἔνθερμον καὶ εὔγλωττον ὑπὲρ τῆς εὐσεϐείας, καὶ τὴν βαθεῖαν αὐτοῦ τέλος γνῶσιν τῶν παλαιῶν γλωσσῶν.

Ὁ Ἀργέντης συνέγραψε προσέτι καὶ ἄλλα συγγράμματα τὰ ἐφεξῆς.

Ἄνθος τῆς εὐσεϐείας. (Λειψίᾳ 1757)

Κατὰ τοῦ καθαρτηρίου πυρός.

Περὶ γνωρισμάτων τοῦ Ἀντιχρίστου (1)

Κατὰ Λατίνων.

Περὶ Ἀναϐαπτισμοῦ (εἰς τοῦτο ὅμως προσεϐλήθη δεινῶς παρὰ τοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως Καλλινίκου τοῦ Προϊλάϐου (2)

Πρὸ τοῦ Εὐστρατίου οἱ Ἀνατολικοὶ Χριστιανοὶ ἐδέχοντο εἰς τὰ δόγματάτων τοὺς Δυτικοὺς διὰ μόνης τῆς χρίσεως τοῦ Μύρου. Ἔπειτα δὲ φιλονεικίας γενομένης μεταξὺ τούτου καὶ τῶν τότε διδασκάλων τῆς Χίου ὑπερίσχυσεν ὁ Ἀργέντης νὰ βαπτίζωνται οἱ Δυτικοὶ ἀπὸ τῶν ποδῶν μέχρι τῆς κορυφῆς! (3)

ΣΑΒΑΣ ΣΕΚΙΑΡΗΣ. Οὗτος ἐθρήνησε διὰ στίχων ὁμοιοκαταλήκτων τὴν ἔτει 1695 γενομένην ἅλωσιν τῆς Χίου παρὰ τῶν Τούρκων. Ἡ ἱστορία του, ἥτις συνίστα τόμον παχὺν σχήματος ὀγδόου, ἐσώζετο μέχρι τοῦ 1822 ἔτους εὑρεθεῖσα παῤῥεριμμένη χειρόγραφος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου (τοῦ ἐπονομαζομένου τοῦ Σεκιάρη) παρὰ τοῦ ἐναρέτου Παντολέοντος Ῥοδοκανάκη. Καὶ ὁ Σάϐας μαρτυρεῖ ὅτι οἱ Χῖοι ἔπαθον ἀπειράκις περισσότερα δεινὰ παρὰ τῶν Ἐνετῶν παρὰ ὑπὸ τῶν Τούρκων.

(1) Σύνταγμα κατὰ Ἀζύμων σελ. 264·

(2) Μελέτιος Ἐκκλησιαστικ. Ἱστορία Τόμ. Δ'. σελ. 222—Ἡ βιϐλιοθήκη τοῦ Ἀργέντου ἐσώζετο εἰς τὸ Λωϐοχώριον τῆς Χίου μέχρι τοῦ 1822 ἔτους.

(3) Μελέτιος Ἱστορ, ἀναπληρώμ, Τόμ. Δ', σ. 222, (ἐν βίῳ Εὐστρατίου)

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ. Ὁ ἰατροφιλόσοφος οὗτος προπάτωρ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀκμάσαντος Σμυρναίου σοφωτάτου Ἀδαμαντίου τοῦ Κοραῆ (1) ἐδιδάχθη τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν γλῶσσαν εἰς τὴν Ῥώμην. Μετὰ ταῦτα περιηγήθη τὴν Ἀγγλίαν, Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν καὶ ἐξέδωκε θαυμασίους πινδαρικὰς ᾠδὰς πλήρεις ἁρμονίας καὶ ἀκριβοῦς τοῦ Πινδάρου μιμήσεως. Μία μόνη εἶναι τὴν σήμερον γνωστὴ ἡ εἰς Ἑῤῥῖκον Φραγκῖσκον τὸν Δαγεσσέα, τὴν ὁποίαν ἐστιχούργησε διατρίβων ἐν Παρισίοις. Ἐξεδόθη τὸ πρῶτον αὐτόθι ἔτει 1702, καὶ δεύτερον παρὰ τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ ἔτει 1819. Ὅτι ὅμως ὁ Κοραῆς ηὐδοκίμει καὶ εἰς ἄλλο εἶδος ποιήσεως φαίνεται ἐκ τῶν ἐφεξῆς ἀνακρεοντείων στίχων, τοὺς ὁποίους ἐποίησεν εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ αὐτοῦ Δαγεσσέως παθοῦσαν φλυκταίνουσαν λοιμικήν. (εὐλογίας)

Κύπριδος μῆνις.

Κόλποισιν Ἀφροδίτης
Πρώην Ἔρως ἐφίζων
Δαγεσσίου δάμαρτα
Εἶδεν τε καὶ προσέπτη·
Ἔφη τε μητέρα εἶναι·
Κύπρις δ' ἐρυθριῶσα
Τὸν δραπέτην κατασχεῖν
Ἐβούλετ'· ἀλλ' ὁ βαιὸς
Ἐν βοστρύχοις ἐκρύβη
Γυναικὸς ἐϋκόμοιο·
Ἐμαίνεθ' ἡ Κυθήρη
Καὶ μῆνιν οὐ χαδόντος
Στήθους ὥπλισε χεῖρας.
Ὄνυξιν ὀξυθήκτοις
Ἀφῆκε, φοινίοισι
Στικτὸν χερῶν τύποισιν,
Ὡσεὶ ῥόδον βαρείᾳ
Βεβλημένον χαλάζῃ·
Τέως δ' ἔρως ἔκλαιεν
Ἐπεὶ δ' ἀπῆλθε Κύπρις
Δεινὸν θέαμα δειλὸς
Ὁρῶν ὁ παῖς, ἔφριξεν
Ὑβρισμένην δ' ἀεικῶς
Λόγοισι μαλθακοῖσι
Νύμφην παρηγόρησεν·
Αὖθις δὲ χρῶτα λεῖον
Ποίησε, τοὺς ἀδελφοὺς
Ἀλλέας σὺν αὐτῷ

(1) Ὁ Πατὴρ ὅμως τοῦ Περικλεοῦς Ἀδαμαντίου Κοραῆ ἦτο Χῖος καὶ ὠνομάζετο Ἰωάννης Κοραῆς. (Βιος Ἀδαμ. Κοραῆ, σελ. 2)

Ῥοδοχρόους παρειὰς
Ἔδρυψε τῆς ἔρωτα
Κόλπων ἀφαρπασάσης·
Καμοῦσα δὲ ὀψὲ, νύμφης
Παναθλίου πρόσωπον
Ἐρωτιδεῖς, βαθείαις
Οὐλαῖσιν ἐγκαθίσας
Ἡ δὲ ἀνδρὶ μᾶλλον ἢ πρὶν
Ἀδοῦσα παῖδ' ἔτικτεν
Ἔρωτι πάνθ' ὅμοιον.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΜΜΙΡΑΛΛΟΣ. Ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν ἐν Παρισίοις καὶ ἐπιστρέψας εἰς τὴν Χίον τὴν μετήρχετο εὐκλεῶς. Μετέφρασε δὲ καὶ εἰς τὸ Γραικικὸν τὴν ἀνατομίαν τοῦ Γάλλου Bourdon. Ὅταν ὁ Τουρνεφόρτος περιηγεῖτο τὴν Χίον ἐκτιμῶν τὰς κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν γνώσεις του ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ πληροφορίας περὶ τῆς πηγῆς, τῆς ὁποίας ὅστις ἔπινε τὰ ὕδατα ἐμωραίνετο μέχρι πετρίνης μωρίας κατὰ τὸν Βιτρούβιον(1) ὁ δὲ τὸν ἀπεκρίθη ὅτι οὔτε περὶ τῆς πηγῆς ταύτης οὔτε περὶ τῆς Χίας γῆς ἐγίνετο πλέον λόγος. (2) Ἴσως εἶναι τὸ αὐτὸ πρόσωπον καὶ ὁ Δημήτριος τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Ἀσελκουΐστος χωρὶς τοῦ ἐπωνυμίου γνωρίσας ὀγδοηκοντούτη εἰς τὴν Σμύρνην. Περιηγηθεὶς τὴν Ἀγγλίαν καὶ Γερμανίαν εἶχε γυμνασθῆ ἐννέα ἔτη τὴν ἰατρικὴν εἰς τὸ πρώτιστον νοσοκομεῖον τῆς Ῥώμης καὶ ἐγνώριζε ἄριστα τὰ βοτανικὰ συστήματα τοῦ Τουρνεφόρτου καὶ τοῦ Ῥάϋ. Θελήσαντος τοῦ Ἀσελκουΐστου νὰ τὸν δώσῃ ἰδέαν τινα τοῦ Λιν-

---

(1) Vitruvius de architectur viii. 3 § 22. Schneider tom. I. σ. 221. Ὁ Βιτρούβιος μᾶς ἐφύλαξε καὶ τὸ ἐπὶ τῆς πηγῆς κεχαραγμένον ἐφεξῆς ἐπίγραμμα.

Ἡδεῖα ψυχροῦ πόματος λιβὰς, ἣν ἀνίησι
Πηγὴ, ἀλλὰ νόῳ πέτρος ὁ τῆς δε πιών.

Πιθανὸν ὅτι τὸ τερπνὸν τοῦ περὶ τὴν πηγὴν τόπου ἔδιδεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς Χίους συμποσιάζοντας ἐκεῖ νὰ μεθοκοπῶσι τόσον ὥστε νὰ τοὺς μετακομίζωσιν ὡς πέτρας εἰς τὰς οἰκίας των. Ἐκ τούτου ἴσως ἐγεννήθη ὁ μῦθος. Ἐνταῦθα ἀνάγεται ἀναμφιβόλως καὶ ἡ παρὰ τοῦ Ἀλλατίου μνημονευομένη παροιμία. Μήπως ἔπιες ἀπὸ τὸ πηγάδι τῆς Βένιας; Βένιας ὅμως ἐλέγετο παρὰ τοῖς Χίοις καὶ λέγεται ἀκόμη καὶ ὁ τρελλός. (Κοραῆ Χιακῆς ἀρχαιολ. ὕλη σελ. 48—τοῦ αὐτοῦ Ἄτακτα Τόμ. V. σελ. 274)

(2) Tournefort voyage en Levant σελ. 146.

ναϊκοῦ συστήματος ἤκουεν ὁ Δημήτριος (καθὼς λέγει οὗτος ὁ περιηγητὴς) τοὺς λόγους του ὡς γέρων στρατιώτης ὅστις εἶναι μὲν ἀνίκανος νὰ μάχηται, ἀκούει ὅμως ἀσμένως νὰ λαλῶσι περὶ πολέμων. (1)

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΟΡΔΑΤΟΣ. Ὁ καὶ Αἴλας ὀνομαζόμενος οὗτος σοφὸς περὶ τὴν Ἀστρονομίαν συνέγραψε καὶ ἐξέδωκεν ἐν Βενετίᾳ ἔτει 1710 σύγγραμμα *περὶ χρήσεως σφαιρῶν*. Εἶχε συνάξει εἰς τὴν βιβλιοθήκην του ὅλας τὰς ἐκδόσεις τοῦ Ἄλδου Μανυτίου, τὰς ὁποίας ἄφησεν ἀποθανὼν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῶν Ἁγίων Βικτόρων ἐπιγεγραμμένας « ἐκ τῶν τοῦ Κωνσταντίνου Γορδάτου. » (2)

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΡΟΔΟΚΑΝΑΚΗΣ. Ὁ Σκρηβέλιος εἰς τὸ λεξικόν του (3) τὸν ἀναφέρει περὶ τὸ τέλος, καὶ τούτου συντάγματα τὰ ἑφεξῆς. Constantini Rhodocanacidis Chiensis tractatus de resolutione verborum (Γνωριστικὴ καὶ ἀνατολικὴ τῶν ῥηματικῶν πτώσεων χρηστολογία) καὶ tractatus alter de articulis (σύγκειται ἐξ 22 κανόνων) Καὶ εἰς τὰ δύω ταῦτα σχεδιάσματα βλέπει τις τὰς γραμματικὰς γνώσεις τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἱκανὴν γνῶσιν τῆς Ἑλληνικῆς. Τίς ὅμως οὗτος ὁ Ῥοδοκανάκης καὶ ἐκ τίνος οἰκογενείας; ἄγνωστον.

ΝΑΘΑΝΑΗΛ. Ἀγχιάλου πρότερον ὕστερον δ' Ἐφέσου Μητροπολίτης ἐσχολάρχησε κατὰ τὴν 18 ἑκατονταετηρίδα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς τὴν Χίον. (4)

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ. Δὲν ἐνόμιζε γλυκυτέραν ἄλλην ἀσχολίαν παρὰ νὰ γράφῃ ἀκολουθίας, καὶ τροπάρια καὶ ἐπιτάφια ἄπειρα ὑπὲρ πολλῶν ἀθλησάντων Μαρτύρων, τὰ ὁποῖα ἐδημοσίευσε τὸ *Νέον Λειμωνάριον*.

---

(1) Hasselquist travels in the Levant σελ. 51,

(2) Μελέτιος Ἐκκλησιαστικ. Ἱστορ. Τόμ. Δ'. σελ. 224.

(3) Lexicon manuale graeco—latinum (Patav. 1769) σελ. 614 —619.

(4) Κωνσταντινιὰς παλαιά τε καὶ νεωτέρα. (Βενετ. 1824) σελ. 118. Μελέτιος Ἐκκλησιαστικ. Ἱστορ. Τόμ. Δ', σελ. 224,

ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΣΕΛΕΠΗΣ. Ὁ μαθηματικώτατος οὗτος καὶ ἐνάρετος ἀνὴρ ἐσπούδασεν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς πατρίδος του, ἔπειτα μετέβη εἰς τὴν Πάτμον. Ἐπιστρέψας ἔγινεν ὑποδιδάσκαλος εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων. Μετ' ὀλίγον ἐπῆγεν εἰς τὴν Πίσαν ὅπου ἐμαθήτευσεν ἔτη δεκαπέντε τρεφόμενος παρὰ τῆς ἐν Λιβόρνῳ Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ἀπὸ τοῦ 1799 μέχρι τοῦ 1821 ἐχρημάτισε Διδάσκαλος τῶν φυσικομαθηματικῶν εἰς τὴν Σχολὴν τῆς Χίου. Ἐδίδαξε τὴν ἀστρονομίαν τοῦ Καΐλλου μεταφράσας αὐτὴν εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικήν. Μετέφρασε προσέτι τὰ μαθηματικὰ τοῦ ἐν Πίσᾳ Διδασκάλου του Depaolo καὶ τὰ τοῦ Γάλλου Francoeur. (Cours complet de mathematiques pures) ἀλλ' ἐκ τούτων τῶν μεταφράσεων καμμία δὲν ἐξεδόθη οὐδὲ κἂν διεσώθη. Εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς Χίου ἐφονεύθη παρὰ τῶν Τούρκων παρὰ τὸν Ἅγιον Γεώργιον τὸν Συκούσην. Αἰωνία σου ἡ μνήμη, σεβάσμιε καὶ κοινωφελέστατε ἄνερ! Γαῖαν ἔχοις ἐλαφράν! δι' ὅσον ὠφέλησας τὴν πατρίδα σου, ἥτις καὶ σὲ ἐτίμα καὶ σὲ ἐσέβετο ἀξίως τῆς ἀρετῆς καὶ σοφίας σου.

ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΠΡΩΙΟΣ. Μαθητεύσας εἰς τὴν Χίον καὶ εἰς τὴν Πάτμον ἦτο μὲν κατώτερος τοῦ Τσελεπῆ κατὰ τὰς μαθηματικὰς γνώσεις, ἀλλὰ πολὺ ἀνώτερος κατὰ τὴν λοιπὴν παιδείαν. Περιηγήθη τὴν Ἰταλίαν, Γαλλίαν καὶ Ἀγγλίαν, ἐπιστρέψας δὲ εἰς τὴν πατρίδα του ἀνηγορεύθη διδάσκαλος τῶν φυσικομαθηματικῶν ἐπιστημῶν εἰς τὴν Σχολὴν μέχρι τοῦ 1798 ἔτους. Μετὰ ταῦτα ἠκολούθησε τὸν Αὐθέντην Χαντσερλῆν εἰς τὴν Βλαχίαν, καὶ τέλος ὠνομάσθη πρῶτος διδάσκαλος εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Μουρούζη συστηθεῖσαν (1803) Κουρουτσέσμιον σχολήν. Ἐποίμανεν σοφῶς καὶ συνετῶς τὴν Φιλαδέλφειαν καὶ μετὰ ταῦτα τὴν Ἀδριανούπολιν, καὶ ἐκρεμάσθη ἐν Κωνσταντινουπόλει συγχρόνως μετὰ τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου καὶ τῶν λοιπῶν Ἀρχιερέων τῇ 10 Ἀπριλ· τοῦ δι' αἱματοσταγῶν χαρακτήρων ἀξίου νὰ σημειωθῇ 1821 ἔτους.

Περιεργείας μόνον ἱστορικῆς χάριν ἀναφέρομεν ἐν παρόδῳ καὶ τῶν ἐφεξῆς Χίων τὰ ὀνόματα

Κύριλλος, Θεοδώσιος Κοκκινάκης, Θεοδόσιος Σκυλίτσης. Ὑπῆρξαν διδάσκαλοι τῆς Ἑλληνικῆς ἐν Χίῳ.

Ἀλμανάχος, Νικόλαος Σκυλίτσης, Γεώργιος Χρυσοβελόνης, Καπραμαδᾶς. Ἰατροὶ οἵτινες ἀποκτήσαντες εἰς τὴν Πίσαν ἐπιπολαιοτάτας τινὰς γνώσεις μετήρχοντο τὴν τέχνην εἰς τὴν Πατρίδα των καίτοι ὄνομα μόνον ἔχοντες ἰατροῦ.

Λουρεντσάκης, Ὀστᾶ Μιχάλης, Βουνούσης. Χωρικοὶ ἀγύρται πάσης σπουδῆς ἄμοιροι, ἀλλ' ἐμπειρότατοι νὰ θεραπεύωσι τὰ κατάγματα·

Ἐκ τῶν νῦν ἔτι ζώντων πεπαιδευμένων Χίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων διαλάμπει ὁ εἰς ὠφέλειαν τῶν Ἑλλήνων πολλὰ συντελέσας σοφὸς καὶ σεβάσμιος Βάμβας, ἠδυνάμην πολλοὺς νὰ μνημονεύσω ἰατρούς τε καὶ νομικοὺς καταγράψας τὰς πράξεις καὶ τὰ συγγράμματά των, ἀλλὰ φοβούμενος μήπως λογισθῶ πέραν τοῦ δέοντος δίκαιος τῆς ἀξίας αὐτῶν, καθὸ ἔτι ζώντων ἐκτιμητής, παραλείπω εἰς τὸν μέλλοντα ποτὲ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἱστορίαν τῆς Χίου τὴν φροντίδα νὰ ἀποδώσῃ τὸν εἰς τὴν παιδείαν αὐτῶν χρεωστούμενον δίκαιον τοῦτον ἔρανον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

Εὐτυχία καὶ χαρακτὴρ τῶν Χίων. Δημόσια καταστήματα τῆς Χίου· Σχολή. Βιβλιοθήκη. Νοσοκομεῖον. Λωβοτροφεῖον. Διάταξις περὶ τῶν νόθων καὶ τῶν φυλακισμένων. κ.τ.λ. (1700—1720)

Καιρὸς εἶναι τώρα νὰ θεωρήσωμεν εἰς ποίαν κοινωνικὴν κατάστασιν ἔζων οἱ Χῖοι ἀπὸ τῆς παρελθούσης ἀκόμη ἑκατονταετηρίδος, καὶ ποίαν ἐπιῤῥοὴν εἶχεν ὁ ἰδιαίτερος αὐτῶν τρόπος τοῦ πολιτεύεσθαι εἰς μόρφωσιν τοῦ ἐθνικοῦ των χαρακτῆρος.

Ἡ Χίος ὑπῆρχε μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Σμύρνην ὁ εὐτυχέστερος καὶ ὁ πλέον πολιτισμένος τόπος καθ' ὅλον τὸ τουρκικὸν κράτος. Πρώτη δὲ ἀρχὴ ταύτης τῆς εὐτυχίας ἦτο ἡ ἐμπορία, ἥτις ἔχουσα πηγὴν τὸ ἄκαρπον καὶ ὀρεινὸν τοῦ τόπου μετωχετεύετο ἀπὸ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν υἱὸν ἀκόμη παλαιόθεν ὁμοῦ μετὰ τοῦ μητρικοῦ γάλακτος, καὶ ηὔξανε μὲν ἀναλόγως τῆς πολυανθρωπίας, (1) εὐκολύνετο δὲ καὶ ὑπὸ πολλῶν ἄλλων περιστατικῶν. Εἴπομεν ὅτι ἡ Χίος ἦτο τὸ πάλαι ὄχι μόνον ἡ μεγίστη καὶ πλουσιωτάτη τῶν Ἰωνικῶν πόλεων, ἀλλὰ καὶ ἡ τοὺς πλείστους μετὰ τὴν Λακεδαίμονα λαβοῦσα δούλους· ἀπόδειξις σαφεστάτη πόσον ἐκτεταμένον ἦτο τὸ ἐμπόριον αὐτῶν, καὶ πόσον μεγάλη ἡ φιλεργία. Ἴδομεν ὅτι καὶ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἐξεῖχον εἰς τὸ ἐμπόριον πολλαπλῶς καὶ πολλαχοῦ ἐμπορευόμενοι. Ἔκτοτε πλατυνόμενοι καθ' ἡμέραν διὰ τῆς προστασίας μάλιστα τοῦ τότε μέγα δυναμένου συμπατριώτου των Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς πράγμασιν ἐπιστημοτέρων Τούρκων, βοηθούμενοι προσέτι ἐκ τῆς θέσεως τῆς νήσου ἀπέκτων φυσικὴν τρόπον τινα πρὸς τὸ ἐμπόριον ῥοπὴν καὶ κατήντησαν νὰ γίνωσιν ὁ ἐμπορικώτατος Λαὸς ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Μὴν ἔχοντες οὐσιωδεστέραν ἄλλην ἀσχολίαν εἰμὴ τὴν τοῦ Ἐμπολαίου Ἑρμοῦ λατρείαν ἔμελλον ἐξ ἀνάγκης νὰ πλουτῶσι καὶ νὰ ζητῶσι νὰ ἐπεκτείνωνται. Διὰ τοῦτο ἐντὸς ὀλίγου συνέστησαν ἐμπορικὰς οἰκίας εἰς τὸ Ἀμστελόδαμον, Λιβοῦρνον, Μασσαλίαν, Τεργέστην, Μάλταν, Ἀλεξάνδρειαν, Μόσχαν, Ταϋγάνῤῥοκ, Ὀδησσὸν, Βιένναν, Κωνσταντινούπολιν, Σμύρνην, Θράκην, Συρίαν καὶ ἄλλα μέρη τῆς Ἀσίας. Εἰς τὴν Σμύρνην ὅλα τὰ ἐργαστήρια

(1) Κατὰ τὴν ἀπαρίθμησιν τὴν ὀλίγον πρότερον τῆς καταστροφῆς γενομένην κατ' ἐπιταγὴν αὐτοῦ τοῦ κρεμασθέντος Μητροπολίτου Πλάτωνος, δὲν ὑπερέβαινον οἱ κάτοικοι ὅλοι τῆς νήσου τὸν ἀριθμὸν τῶν 80 000. Ἐκ τούτων 24 000 περίπου εἶχεν ἡ πόλις (20 000 ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος, 1 500 ἐκ τοῦ δυτικοῦ, καὶ 2 500 Τούρκους) 50 000 τὰ χωρία, καὶ 4000 τὰ ξάγρεκήπια Γραικούς τε καὶ Καθολικούς. Ὅθεν σφάλλει ὁ Σισμόνδης (histoir. des républ. du moyen âge vol. II. σελ. 364) ἀναβιβάζων τοὺς κατοίκους τῆς Χίου εἰς 150000!

ὅπου ἐπωλοῦντο αἱ τσόχαι, ἀνῆκον εἰς τοὺς Χίους. Χῖα ἦσαν (ἐκτὸς ὀλίγων τινων Ἀρμενίων) καὶ ἐκεῖνα ὅπου ἐπωλεῖτο πᾶν εἶδος μεταξωτοῦ καὶ χρυσοϋφάντων ἐνδυμάτων. Ὅσοι δὲ εἶχον καταστήματα εἰς τὴν Εὐρώπην δὲν ἀπέμενον ποτὲ ἐκεῖ, ἀλλ' εἴτε πλουτήσαντες εἴτε γηράσαντες ἄφινον ἢ ἔστελλον ἐκεῖ τὰ τέκνα των καὶ ἐπέστρεφον εις τὰς πατρῴας ἑστίας νὰ ζήσωσι τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς των ἡσύχως εἰς τοὺς κόλπους τῶν οἰκογενειῶν των. Εὐτυχοῦντες εἰς τὴν ξένην ἔπρεπε φυσικῷ τῷ λόγῳ νὰ ἐνασμενίζωνται εἰς τὴν ἐκεῖθι διατριβήν· ἀλλ' εὑρίσκοντες εἰς τὴν Χίον πολίτευμα αὐτόνομον, πολιτισμὸν εὐρωπαϊκὸν, ἀσφάλειαν ἐκ τῆς τουρκικῆς συκοφαντίας, κλίμα εὐκραὲς καὶ ὑγιεινὸν συνέτρεχον ὅλοι εἰς τὴν ἑαυτῶν πατρίδα καὶ ἑνονόμενοι συνεκέντρονον τὸν πλοῦτον. Οἱ κάτοικοι τῆς Χίου διῃροῦντο εἰς πέντε τάξεις· εἰς ἐμπόρους, τεχνίτας, ἐργαστηριούχους, θαλασσινοὺς καὶ γεωργοὺς, μ' ὅλον ὅτι δὲ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου ἐμπόριον ἦτο μικρὸν ὅλοι ἦσαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον πλούσιοι, πρῶτον διὰ τὴν μεγάλην αὐτῶν βιομηχανίαν καὶ δεύτερον, διότι, διὰ τὴν γενικῶς μεταξὺ τῶν Χίων ἐπικρατοῦσαν οἰκονομίαν, ἐδαπάνων πάντοτε πολὺ ὀλιγώτερα ὅσων ἐκέρδιζον. Εἰς τὴν ἐμπορίαν τῶν Χίων συνεισέβαλλον μεγάλως καὶ οἱ Ψυρανοὶ καὶ οἱ Ὑδρεῶται, οἵτινες ὡς ἐμπειρότατοι καὶ πάντολμοι κατὰ θάλασσαν ἐλάμβανον χρήματα παρ' αὐτῶν καὶ διαπερῶντες μακρὰ πελάγη εἰσῆγον σῖτον καὶ τροφὰς εἰς τοὺς πολιορκουμένους λιμένας (κατὰ τὴν ἔκρηξιν μάλιστα τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως) καὶ οὕτω ἐπλούτουν μὲν αὐτοὶ, ἔφερον δὲ μεγάλα κέρδη καὶ εἰς τοὺς Χίους. Καὶ τοῦτο ὑπῆρξε μία αἰτία, ἐκτὸς τοῦ πολιτικοῦ φόβου, ὅτι οἱ Χῖοι ἔμποροι ὄντες καὶ τεχνίτας ἔχοντες ἐμπείρους καθὼς τοὺς Βρονταδούσους (οἵτινες κατασκευάζουσι τὴν σήμερον εἰς τὴν Ἑλλάδα πλοῖα ἐφάμιλλα τῶν Εὐρωπαϊκῶν) καὶ ξυλικὴν ὀλίγην μὲν, ἀλλ' ὄχι εὐκαταφρόνητον, δὲν εἶχον μ' ὅλον τοῦτο ἴδιον ναυτικόν. (1) Βιομήχανοι ὥστε νὰ ἐξεύρωσιν

(1) Παράβαλλε καὶ τὴν ἐμβριθῆ διατριβὴν τοῦ Α. Ἀργέντου: Εἰ συμ-

εἰς πᾶσαν περίστασιν κατὰ τίνα τρόπον νὰ κερδήσωσι χρήματα,(1) πιστοὶ καὶ τίμιοι (ἐφ' ὅσον συγχωρεῖ τὸ ἐμπορικὸν ἐπάγγελμα) διὰ νὰ ἐμπνέωσι πίστιν, οἰκονόμοι καὶ λιτοὶ, πλήρεις ζήλου πρὸς τὴν παιδείαν καὶ τὰς τέχνας, πολιτισμένοι καὶ πρὸς τὸν πολιτισμὸν καθ' ἡμέραν βαδίζοντες, ἐλεύθεροι στάσεων καὶ ταραχῶν διὰ τὸ ἀφιλοπόλεμον, εὔθυμοι καὶ κωμικοὶ (2) ἐδείκνυον εἰς τὸν φιλόσοφον παρατηρητὴν μέγα πολιτικὸν φαινόμενον, πόσον ἰσχύει δηλαδὴ τῶν νόμων καὶ τοῦ πολιτεύματος ἡ ἐπιῤῥοὴ εἰς τὰ ἤθη καὶ εἰς τὸν χαρακτῆρα τῶν ἄλλως ὁμοθρήσκων καὶ ὑπὸ τὸν αὐτὸν οὐρανὸν καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σχεδὸν ἐδάφους κατοικούντων ἐθνῶν! « Διαβὰς μικρὸν πορθμὸν, λέγει ὁ Ὀλιβιέρος, (3) ἐνόμισα ὅτι μετεκομίσθην εἰς ἄλλην χώραν ἢ εἰς » ἄλλο κλίμα. Εἶχα ἰδεῖ τὸν Ἕλληνα στενάζοντα ὑπὸ τὸν φρι» κτότατον ζυγὸν τοῦ δεσποτισμοῦ, ὕπουλον, ἀπολίτευτον, δει-

---

φέρει τοῖς Χίοις ναυπηγεῖσθαι. (Ἐν Λογίῳ Ἑρμῇ ἔτος 1819 σελ. 802).

(1) Τοῦτο ἀπεδείχθη τρανῶς μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Χίου. Αἱ πλεῖσται ἐκ τῶν πρότερον πλουσίων οἰκογενειῶν φθάσασαι εἰς τὴν ἐσχάτην ἀθλιότητα ἐπλούτησαν ὅλαι σχεδὸν τὴν σήμερον. Διὰ τοῦτο λέγει καὶ ὁ σοφὸς φιλολόγος Θήρσιος (de l' état actuel de la Grèce vol. II. σελ. 80) ὅτι ἐκ τῆς πείρας, καὶ τῶν φώτων καὶ τῆς ἐπιμονῆς τῶν Χίων κρέμανται αἱ ἐμπορικαὶ ἐλπίδας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

(2) Ἡ φυσικὴ ῥοπὴ τῶν Χίων πρὸς τὸ ἐπιγραμματικὸν καὶ ἀστεῖον ἔκαμέ τινας νὰ τοὺς ὀνομάσωσι Gascons du Levant (Relation de l' île de Chio inserée dans un petit ouvrage intitulé Recueil des Rits et Ceremonies du pelerinage de Mecque par M. Galant interprète du Roi. Paris 1754) καὶ ἔδωκε παλαιόθεν ἀφορμὴν (Lettres anecdot. de Cyrille Lucar. p 472.) Εἰς ταύτην τὴν γνωστὴν παροιμίαν « Ιδες Χιώτη φρόνιμον, ἴδες πράσιν' ἄλογον.» Εἰς ἀπάντησιν ἂς ἀκουσθῇ ὁ Ὀλιβιέρος. Quelque vrai que soit le sens outré de ce proverbe à l' égard de quelques habitans de Scio, il en est un plus grand nombre qui savent allier la prudence la plus circonspecte à l' enjouement le plus vif et le plus aimable. Nulle autre ville dans le Levant ne presente une si grande masse d' instruction, nulle autre ne renferme autant d' hommes exempts de prejugés, pleins de bon sens et de raison, donés d' une tête mieux organisée (Voyage dans l' empir. Othoman σελ. 108) Οσα λέγει οὗτος ὁ περιηγητὴς ἐπαναλαμβάνει σχεδὸν καὶ ὁ Μουράρδος (Murhard Gemälde des griechischen Archipelagus Th. II 7.)

(3) Après avoir franchi un petit bras de mer je me suis cru transporté dans

» λὸν, ἀμαθῆ, δυσιδαίμονα καὶ πτωχὸν· (ἐκτὸς ὀλίγων τινῶν κα- » τὰ τὴν πρωτεύουσαν) ἐνταῦθα (ἐν Χίῳ) ἀπολαμβάνει σκιὰν » ἐλευθερίας, εἶναι χρηστὸς, εὐγενὴς, τολμηρὸς, βιομήχανος, » ἀγχίνους, πεπαιδευμένος καὶ πλούσιος. » Τοιουτοτρόπως ἡ ἐξωτερικὴ ἰσχὺς καὶ ἡ χρηστοήθεια, ἥτις συνιστᾷ τὸν ἀληθῆ πλοῦτον τῶν ἐθνῶν, καὶ ἡ ἐκ τοῦ ἐμπορικοῦ πνεύματος προερχομένη ἐγχώριος τάξις καὶ φιλησυχία καὶ γλυκύτης τοῦ κοινωνικοῦ ἤθους,(1) καὶ τὸ εὔκραὲς καὶ τερπνὸν τοῦ κλίματος, καὶ ἡ γενικῶς ἐπικρατοῦσα ἄκρα φιλεργία καὶ βιομηχανία τῶν Χίων καθίστανον τὴν νῆσον ὡραιοτάτην, εὐδαίμονα καὶ μακαριστὴν

---

une autre region, sous un autre climat; j' avais vu le Grec. courbé sous le joug du plus affreux despotisme, il etait fourbe, grossier, timide, ignorant, superstitieux et pauvre; (il y a quelques excemptions a faire à la Capitale) il jouit ici d' une ombre de liberté il est probe, civil, hardi, industrieux spirituel, instruit et riche. (Voyage dans l' empire. Othom. σελ. 108) Παράβαλ. καὶ Δάππερον (description des Iles de l' Archipel.) σελ· 225.

(1) Ὁ δὲ Ζαλώνης δὲν ἐξεύρω πόθεν ὁρμηθεὶς εἶπεν (βλ. Essay on the Fanariotes σελ. 346) ὅτι οἱ Χῖοι εἶναι μὲν εὔθυμοι, καὶ εὐφυεῖς, καὶ ἰδιότροποι ἀλλ' εὐμετάβολοι, καὶ ὕπουλοι, καὶ ἐκτεθυλημένοι, καὶ εἰς πόλεμον ἀνεπιτήδειοι καὶ ὅμοιοι τῶν παλαιῶν Φαιάκων, ἐκτὸς ὅτι δὲν εἶναι φιλόξενοι ὡς ἐκεῖνοι. Ἐξηγεῖ δὲ ταύτην αὐτῶν τὴν ἀφιλοξενίαν ἐκ τῆς μετὰ τῶν Εὐρωπαίων μεγάλης χάριν τοῦ ἐμπορίου συγκοινωνίας των, διότι παρετήρησε τοὺς Γάλλους καὶ τοὺς Ἄγγλους, καὶ τοὺς Γερμανοὺς καὶ τοὺς Ἰταλοὺς ὅτι εἶναι μὲν εὐνομούμενα ἔθνη, ἀλλ' ὄχι καὶ φιλόξενα! Καὶ ὅτι μὲν οἱ Χῖοι δὲν ἔχουσι πολεμικὴν ἀνατροφὴν ὁμολογοῦμεν ἀσμένως καὶ ἡμεῖς, ἐξηγεῖται δὲ ἐκ τοῦ φυσικοῦ νόμου κατὰ τὸν ὁποῖον ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἑπομένως καὶ τὰ ἔθνη, δὲν γεννῶνται ὅμοιοι κατὰ τοῦ ὀργανισμοῦ τὴν διάπλασιν· ὅτι δὲ εἶναι μᾶλλον τῶν ἄλλων εὐμετάβλητοι, καὶ ὕπουλοι καὶ ἀφιλόξενοι, δὲν το ἀποδεχόμεθα. Εἶναι ἀλήθεια πασίδηλος ὅτι ὅσον ἓν ἔθνος φυλάττει περισσότερον τὰ ἀθῶα τῆς πατριαρχικῆς ζωῆς ἔθιμα, τόσον φιλοξενώτερον καθίσταται. Ἀλλὰ τοιαῦτα τὴν σήμερον εἶναι δυσεύρετα. Εἰς τὴν παροῦσαν τοῦ πολιτισμοῦ κατάστασιν δύναταί τις νὰ κατηγορήσῃ δικαίως τοὺς Ἄγγλους καὶ Γερμανοὺς ὡς ἀφιλοξένους; Ἂν ἐπρόσθεττεν ὁ καλὸς κἀγαθὸς Ζαλώνης ὅτι ἡ ἐμπορικὴ ἀξία τῶν Χίων καὶ τὰ ἰδιότροπα ἔθιμα τῆς νήσου καθίστανον τοὺς Χίους φιλαύτους καὶ πέραν τοῦ δέοντος ἐ θ ν ι κ ι σ τ ά ς (ἂς μοι συγχωρηθῇ ἡ λέξις αὕτη πρὸς ἔκφρασιν τῆς ἰδέας μου) τότε ἤθελεν ἐκφράσει τὸν ἀληθῆ καὶ ἐν μέρει ψέξιμον χαρακτῆρα τῶν Χίων. —Ἄλλος πάλιν περιηγητὴς, ἐγκωμιαστὴς θερμότατος τῶν Τούρκων, εὑρῆκεν ἄπειρα ἐλαττώματα εἰς τοὺς Χίους, ἐν οἷς καὶ τὴν μ έ θ η ν!! (Tancoigne voyage a Smyrne. σ, 48—55.

καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς ὅλους τοὺς Εὐρωπαίους περιηγητὰς καὶ παρεπιδήμους. (1)

Πλουτήσαντες οἱ Χῖοι διὰ τοῦ ἐμπορίου ἐκαλλώπισαν τόσον τὴν νῆσον των, ὥστε οἱ Εὐρωπαῖοι βλέποντες τοὺς ὡραίους των οἴκους, καὶ τὰ τερπνότατα ἀγροκήπιά των καὶ τοὺς περικαλλεστάτους αὐτῶν ναοὺς ἐνόμιζον ὅτι εὑρίσκοντο εἰς τὰς ἑαυτῶν πατρίδας. Ὅ,τι ὅμως ἔστησε μνημεῖον αἰώνιον εἰς τὴν φιλομάθειαν τῶν Χίων καὶ δεικνύει τρόπον τινα ὅτι καθὼς τὸ πάλαι τὰ φῶτα διεδόθησαν το πρῶτον ἐκ τῆς Ἰωνίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, οὕτως ἔμελλον πάλιν νὰ ἀναλάμψωσι ποτὲ εἰς τὴν αὐτὴν χώραν, ἦτο ἡ εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως κειμένη μεγαλοπρεπεστάτη δημόσιος Σχολή, (2) ἀπὸ τὴν περιγραφὴν τῆς ὁποίας ἀρχίζομεν τὴν ἔκθεσιν τῶν δημοσίων καταστημάτων τῆς Χίου.

---

(1) Je ne connais rien en Europe qui presente l' aspect d' une plus grande richesse que Scio ; c' est. un jardin de 60 lieues de tour. (Lamartine voyage en Orient. σελ. 207) Ἐὰν βλέπων ἔμπροσθέν του ἐρείπια ἔγραφε τοιαῦτα ὁ ἔνδοξος οὗτος ποιητὴς τί ἤθελε γράψει ἐπισκεπτόμενος τὴν νῆσον πρὸ τῆς καταστροφῆς;

(2) Οἱ πλουσιώτεροι τῶν τῆς Χίου κατοίκων (λέγει ὁ σοφὸς Χάμμηρος) φρονιμώτερα πράττοντες τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν δαπανῶσι μέρος μὲν τῆς περιουσίας των διὰ νὰ ζῶσιν ἀνεξαρτήτως καὶ ἡσύχως, μέρος δὲ διὰ νὰ στολίζωσι τὴν πατρίδα των διὰ δημοσίων καταστημάτων. Διὰ τοῦτο ἔχουσι λαμπρὰς Ἐκκλησίας, καλῶς διωργανισμένα νοσοκομεῖα καὶ, τὸ μέγιστον, δημόσιον Σχολήν. (Jos. v. Hammer Topograph. Ansicht. gesam. auf. einer Reise in die Levante. σελ. 53.) —Ἀλλὰ καὶ καθ' ἣν ὥραν γράφομεν οἱ ἐν Χίῳ πρόκριτοι σπουδάζοντες νὰ ἐπαναγάγωσιν τὰς Μούσας εἰς τὴν κατασκαφεῖσαν πατρίδα των συνέστησαν σχολεῖον δημόσιον εἰς τὸ παλαιὸν Νοσοκομεῖον καὶ ἐκήρυξαν δι' ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς (βλ. τὰ ἀποδεικτικὰ) πρὸς τοὺς ἐν Εὐρώπῃ καὶ Τουρκίᾳ συμπολίτας των τὴν σύστασίν του ἐπικαλούμενοι καὶ τὴν βοήθειάν των. Σχολαρχοῦντος τοῦ ἐκ Σύμης ἐμβριθοῦς καὶ πεπαιδευμένου Νικάνδρου Φιλαδέλφου διδάσκονται ἤδη διακόσιοι περίπου παῖδες τὴν πάτριον γλῶσσαν καὶ τὰς ἐπιστήμας χωρὶς νὰ ἀμελῆται καὶ ἡ ἀλληλοδιδακτικὴ μέθοδος. Εἰς τὴν πρόσκλησιν ταύτην κανεὶς ἐκ τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ Χίων δὲν ἔμεινε κωφός. Ὅλοι συνέδραμον τὸ κατὰ δύναμιν. Εὐχῆς ἔργον ὅμως ἤθελεν εἶναι νὰ ἰδιώριζον ἐτήσιον συνδρομὴν πρὸς βοήθειαν τοῦ Γυμνασίου καὶ νὰ μὴν εὐχαριστηθῶσιν εἰς τὴν παροῦσαν μόνον συνεισφοράν. Μόνον ἐκ τῆς ἐτησίου ἀδρᾶς βοηθείας τῶν ὁμογενῶν καὶ ἐκ τῆς μετὰ ζήλου προσδευτικοῦ ὑπερασπίσεως τῆς Μητρὸς ἡμῶν Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ ἐκ τῆς ἁρμοδίας κυβερ-

ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΣΧΟΛΗ. Ἡ Χίος εἶχε τρεῖς δημοσίους σχολὰς μίαν εἰς ἑκάστην μοῖραν τῆς πόλεως. (χώρας) Περὶ δὲ τὸ 1792 ἀγοράσαντες οἱ πλουσιώτεροι διὰ προαιρετικῆς συνδρομῆς οἰκίαν εὐρυχωροτάτην, κῆπον καὶ αὐλὴν μεγάλην περιέχουσαν, καὶ μετοικοδομήσαντες μεγαλοπρεπέστατα (διότι μόνον εἰς οἰκοδομὴν τῆς βιβλιοθήκης καὶ τῆς πηγῆς ἐδαπανήθησαν 80,000 γροσίων ἐκείνης τῆς ἐποχῆς) συνέστησαν τὴν τόσον ὀνομαστὴν μετὰ ταῦτα γενομένην δημόσιον Σχολήν. Εἰς ταύτην ἐδίδαξαν κατὰ καιροὺς τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς καὶ τὰς ἐπιστήμας Ἀδαμάντιος ὁ Ῥύσιος, Ἀθανάσιος ὁ Πάριος, (1) Δωρόθεος Πρώϊος, ὁ Κωνσταντῖνος Βαρδαλάχος, ὁ μαθηματικώτατος Ἰωάννης Τσελεπῆς καὶ τέλος ὁ σοφὸς Νεόφυτος Βάμβας, ἐκτὸς ἄλλων 14 ὑποδιδασκάλων. Ἐδιδάσκοντο προσέτι ἥ,τε Γαλλικὴ καὶ Τουρκικὴ γλῶσσα, καὶ ἡ ἰχνογραφία, καὶ ἡ νέα ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ὑπὸ διδασκάλων ἐξεπίτηδες προσκεκλημένων. Ἡ εὐμεθοδία τῆς διδασκαλίας καὶ ἡ γιγαντιαία πρόοδος τῶν μαθητῶν διέσπειρον τόσην φήμην εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὥστε συνέτρεχον πανταχόθεν οἱ μαθηταὶ διὰ νὰ φωτισθῶσιν. (2) Ἐσχάτως εἶχεν αὐξήσει ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν εἰς ἑπτακοσίους, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ διακόσιοι ἦσαν ξένοι, οὗτοι δὲ πρὶν καταγραφῶσιν εἰς τὸν κατά-

---

νήσεως τῶν εἰς τὰ τῆς Σχολῆς ἐπιστατούντων ἔχει νὰ ἐλπίζῃ τὸ ἀρτισύστατον τοῦτο κατάστημα πρόοδον καὶ στερέμνιον ὠφέλειαν.

(1) Ὁ Ἀθανάσιος ἐσχολάρχησεν εἰς τὴν Χίον ἀπὸ τοῦ 1788 ἕως εἰς τὸ 1812 διδάσκων τὰ ὀνομαζόμενα σχολαστικὰ μαθήματα, τὴν λογικὴν τοῦ Βλεμμύδου καὶ τοῦ Εὐγενίου καὶ ἐσχάτως τὴν τοῦ Σοαυΐου, τὴν Ῥητορικὴν τοῦ Ἑρμογένους, τὴν ὁποίαν καὶ ἐξέδωκε μετὰ τῶν σχολιαστῶν αὐτῆς, τὴν ἐκ τῆς Ἰταλικῆς παρ᾽ αὐτοῦ μεταφρασθεῖσαν Μεταφυσικήν, καὶ τὴν Θεολογίαν τὴν ὁποίαν εἶχεν αὐτὸς συνερανίσει. Μ᾽ ὅλον τοῦτο τὸ Κοινὸν τῆς Χίου ἀποβλέψαν εἰς τὸ βαθύ του γῆρας καὶ εἰς τὴν ἀμέθοδον τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας τὸν ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τὸ ἐπίπονον ἐπάγγελμά του γηροκομοῦσα διὰ βίου ὡς ἀκτήμονα καὶ πτωχόν. Ὁ Ἀθανάσιος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ πρῶτος μορφωτὴς τῆς ἐν Χίῳ δημοσίου Σχολῆς· ὠφέλησεν ὅσον ἐσυγχώρουν αἱ περιστάσεις ἐκεῖναι καὶ ὑπεχώρησεν εἰς τὴν φιλοσοφικὴν μέθοδον τὴν ὁποίαν ἐδίδαξεν ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς. Διὰ τοῦτο οἱ Χῖοι πάντοτε τὸν εὐγνωμονοῦσι μ᾽ ὅλον ὅτι ἔβλεπον ἄριστα τὰς ἐλλείψεις του.

(2) Saturday Magazine 1836 vol. viii σελ. 67.

λογον ἐχρεώστουν νὰ δείξωσιν ἀποδεικτικὰ βεβαιοῦντα τὰ χρηστὰ ἤθη καὶ τὴν εὔτακτον διαγωγήν των. Κανεὶς οὔτε ἐκ τῶν ξένων οὔτε ἐκ τῶν ἐγχωρίων μαθητῶν δὲν ἐπλήρονέ τι, ἀλλ' οὐδὲ εἰς τοὺς διδασκάλους ἦτο συγχωρημένον νὰ δέχωνται τὸ παραμικρὸν δῶρον. Τῇ 15 Μαΐου ἦτο συνήθεια νὰ μεταφέρωνται εἰς τὴν ἐξοχὴν (εἰς οἰκίαν εὐρύχωρον κειμένην κατὰ τὸ κέντρον τοῦ λεγομένου Κάμπου) τρεῖς ὑποδιδάσκαλοι τῆς Ἑλληνικῆς, καὶ εἷς τῶν στοιχείων τῆς Μαθηματικῆς διὰ νὰ διδάσκωσι τὰ τέκνα ἐκείνων, τῶν ὁποίων αἱ οἰκογένειαι διέτριβον εἰς τὰ ἀγροκήπια, διέμενον δὲ μέχρι τῆς πρώτης τοῦ Νοεμβρίου μηνός. Αἱ τάξεις τῶν τριῶν μεγάλων διδασκάλων καὶ τῶν ξένων γλωσσῶν εἶχον δύω μηνῶν ἀναπαύσεις, αἱ δὲ μικραὶ ἐξηκολούθουν ὅλαι ἐκτὸς κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς ἐπισήμους ἑορτάς. Οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι δὲν παρέδιδον μαθήματα τὰ σαββάτα, ἐχρεώστουν ὅμως νὰ ἐξετάζωσι τὰς κλάσεις ὅλων τῶν ὑποδιδασκάλων. Ὁ ἀρχιδιδάσκαλος ἐχρεώστει τὴν ἡμέραν τοῦ σαββάτου νὰ ἐξετάζῃ τοὺς μαθητὰς ὄχι μόνον εἰς τὸ ἐν τῇ πόλει ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐν τῇ ἐξοχῇ σχολεῖον καὶ νὰ διατάττῃ ὅσα ἔκρινεν ὠφέλιμα. Πρὸς διατήρησιν τῆς εὐταξίας ἐπεριφέροντο τέσσαρες εὐταξίαι εἰς τὰς καμάρας τῶν ὑποδιδασκάλων καὶ ἐτιμώρουν τοὺς ἀτακτοῦντας, ἢ τὸ ἀνήγγελλον μὴ εἰσακουόμενοι εἰς τοὺς Ἐφόρους, οἵτινες πρῶτον τοὺς συνεβούλευον καὶ, ἂν δὲν διορθώνοντο, τοὺς ἀπέβαλλον ἐκ τῆς Σχολῆς. Τῇ 7. Ἰαννουαρ. ἤρχιζον αἱ δημόσιαι ἐξετάσεις καὶ διήρκουν δεκαπέντε ἡμέρας παρόντων τῶν Δημογερόντων, τοῦ Ἀρχιερέως, τῶν Ἐπιτρόπων καὶ τῶν Ἐφόρων, ἀφ' οὗ πρότερον ἔψαλλε παράκλησιν ὁ Ἀρχιερεὺς καὶ ἐξεφώνει λόγον προτρεπτικὸν εἰς τὴν παιδείαν αὐτός τε καὶ ὁ ἀρχιδιδάσκαλος. Δύω ἢ τρεῖς ἐκ τῶν μαθητῶν ἐξεφώνουν γυμνάσματα, εἰς δὲ τοὺς ἀριστεύσαντας ἐμοιράζοντο βραβεῖα, ἐστέλλοντο δὲ καὶ οἱ ἀξιώτεροι εἰς τοὺς Παρισίους ἢ εἰς τὴν Γερμανίαν δια δημοσίου δαπάνης πρὸς τελειοποίησιν τῶν γνώσεών των, καὶ ἐπιστρέφοντες ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ διδάσκωσιν εἰς τὸ Σχολεῖον.

Ἡ Σχολὴ τῆς Χίου περιεῖχε καὶ ἐργαστήριον χημίας θαυμάσιον καὶ καθέδραν χημίας διδασκομένης παρὰ τοῦ Ν. Βάμβα, καὶ λαμπρότατα τυπογραφίας πιεστήρια μετακομισθέντα διὰ δαπάνης ἁδρᾶς καὶ φροντίδος τοῦ ἀειμνήστου Κοραῆ ἐκ Παρισίων, ἐπιστατούμενα δὲ παρὰ τοῦ ἐκ Φραγκοφόρτου Γερμανοῦ Βαϋροφέρου. (Bayrhoffer). (1) Τέσσαρες Ἐπίτροποι καὶ τέσσαρες Ἔφοροι ἐκ τῶν ἐκλεκτοτέρων τῆς νήσου διῴκουν τὴν Σχολὴν καὶ ἐφρόντιζον διὰ πᾶσαν ἀναγκαίαν αὐτῆς χρείαν. Τὰ εἰσοδήματα αὐτῆς συνήγοντο μέρος μὲν ἐκ τῶν πολλῶν ἀναθημάτων, τὰ ὁποῖα ἀφιέρονον μετὰ θάνατον οἱ εὐκατάστατοι, μέρος δὲ ἐκ τῶν κατὰ καιροὺς συνδρομῶν τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων, (2) καὶ μέρος ἐκ τῆς χρηματικῆς συνδρομῆς τῶν ἁπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ Τουρκίας ἐμπορευομένων Χίων οἵτινες ἐπλήρονον δικαίωμά τι συναζόμενον ὑπὸ Ἐπιτρόπων εἰς ἑκάστην πόλιν παρ᾽ αὐτῶν τῶν ἰδίων πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν ἀναγορευομένων. Συνηθροίζοντο κατ᾽ ἔτος καὶ ἄλλα 10,000 γροσίων, τὰ ὁποῖα ἐπλήρονε τὸ Κοινὸν εἰς βοήθειαν τῆς Σχολῆς. Ἐπειδὴ δὲ τὰ συμπόσια τῶν γάμων ἐγίνοντο καθ᾽ ὑπερβολὴν πολυτελῆ, καὶ διὰ τὴν πληθὺν τῶν προσκαλουμένων ὑπέφερον μέγα βάρος τῆς νύμφης οἱ γονεῖς, ἀπεφασίσθη καὶ πρὸς ἐλάφρωσιν τοῦ βάρους καὶ πρὸς βοήθειαν τῆς σχολῆς να προσκαλῶνται εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ γάμου μόνον οἱ στενοὶ συγγενεῖς καὶ οἱ ξένοι φίλοι ὅσοι ἤθελαν κατὰ συγκυρίαν παρευρεθῆ εἰς τὴν Χίον, ὁ δὲ πατὴρ τῆς νύμφης νὰ δίδῃ ἓν ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ἐκ τῆς προικός. Εἶχε δὲ καὶ ὁ ἀρχιερεὺς προσταγὴν νὰ μὴ δίδῃ εἰς κανένα ἄδειαν γάμου ἐὰν δὲν τὸν ἔδιδον ἀποδεικτικὸν βεβαιόνον ὅτι ἐπληρώθη τὸ εἰς τὴν Σχολὴν χρεωστούμενον δικαίωμα. Τὰ ἐτήσια ἔξοδα τῆς Σχολῆς συνεποσοῦντο περὶ τὰς 50,000 γρόσια, πλὴν πάντοτε ἦσαν ὀλιγώ-

(1) Περὶ τῶν πιεστηρίων καὶ ἐν γένει περὶ τῆς ἀκμῆς τοῦ Σχολείου τῆς Χίου εἶπεν ἐπαίνους πολλοὺς καὶ ἡ Revue Encyclopedique (1819). σ. 884. Μάϊος μήν.

(2) Λόγιος Ἑρμῆς 1819 σελ 676—1820. σελ. 289. Μόνος ὁ ἀοίδιμος Βαρβάκης εἶχε χαρίσει εἰς τὴν Σχολὴν τῆς Χίου 125,000 γρόσια!

τερα τῶν εἰσοδημάτων χάρις εἰς τὴν ἀκάματον προθυμίαν καὶ γενναιότητα τῶν Χίων νὰ συντρέχωσι χρηματικῶς ὁσάκις εἶχε χρείαν. Κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν (τῇ 30 Ἰαννουάρ.) ἦτο νόμος νὰ πανηγυρίζηται δημόσιος ἑορτὴ εἰς τὴν ἀδελφότητα τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, νὰ λειτουργῇ ὁ Ἀρχιερεὺς, καὶ νὰ μνημονεύωνται τὰ ὀνόματα τῶν βοηθησάντων τὴν Σχολήν. Μετὰ ταῦτα ἐκηρύττετο ἐπ' ἄμβωνος ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ.

Οἱ ἐπὶ τῆς Σχολῆς εἶχον σύστημα νὰ γηροκομῶσιν ὅλους τοὺς πρώην ὑπάρξαντας διδασκάλους, ὅταν ἐστεροῦντο τῶν ἀναγκαίων, καὶ νὰ πληρόνωσι τοὺς διδασκάλους ἀνὰ πᾶσαν τριμηνίαν· ὅταν δὲ οὗτοι ἐλάμβανον χρείαν ὑπερβαίνουσαν τὸν ὁλικόν των μισθὸν, οἱ Ἐπίτροποι καὶ οἱ Ἔφοροι τοὺς ἐβοήθουν. Εἶναι ὅμως ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι, μ' ὅλας ταύτας τὰς καλὰς διατάξεις τῆς Σχολῆς, ὀλιγίστων Χίων, οἱ παῖδες ἐπαιδεύθησαν καὶ ὅσοι ἐπρόκοπτον, ἢ ἦσαν ξένοι, ἢ, ἐκτὸς ὀλιγίστων, δὲν ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν πλουσίων. Αἰτία δὲ τούτου ἦτο ὅτι οἱ Χῖοι τρέφοντες ζῆλον ἀκατάσχετον πρὸς τὸ ἐμπόριον, μόλις ἔφθανον τὰ τέκνα των εἰς τὸ δέκατον τρίτον ἔτος τῆς ἡλικίας των καὶ ἤρχιζον νὰ γεύωνται τὴν παιδείαν μὲ τὰ ἄκρα τῶν δακτύλων, τὰ ἔστελλον κατὰ δυστυχίαν εἰς τὴν Σμύρνην ἢ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀμαθῆ σχεδὸν καὶ ἄπειρα τῆς προγονικῆς γλώσσης!

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ. Ἔτει 1817 ᾠκοδομήθη εἰς αὐτὴν τὴν Σχολὴν μεγαλοπρεπεστάτη καὶ εὐρυχωροτάτη δημόσιος Βιβλιοθήκη, ἥτις, συναχθέντων εἰς ἓν ὅλων τῶν βιβλίων καὶ τῶν τριῶν ἀδελφοτήτων καὶ τῶν πάλαι δημοσίων Σχολείων διὰ προσταγῆς τοῦ Κοινοῦ, περιεῖχε περὶ τοὺς 12,000 τόμους. Καθ' ἡμέραν ἐπλουτίζετο μέρος διὰ τῆς ἐτησίου συνεισφορᾶς 3000 γροσίων πρὸς ἀγορὰν νεοφανῶν συγγραμμάτων, καὶ μέρος διὰ τῆς φιλανθρώπου συνδρομῆς τῶν φιλελλήνων τῆς Εὐρώπης σοφῶν, οἵτινες προσκληθέντες παρὰ τοῦ Κοραῆ ἔστελλον εἰς τὴν Χίον δωρεὰν τὰ πολύτιμά των συγγράμματα. Ἔδιδον προσέτι οἱ Χῖοι εἰς τοῦτον τὸν ἀείμνηστον Διδάσκαλον τῆς Ἑλλάδος, τοῦ ὁποίου ἡ

μητρόπολη ἐστόλιζε τὴν Βιβλιοθήκην, 15,000 γρόσια διὰ νὰ ἐκδίδη Ἕλληνας συγγραφεῖς ἐξακολουθήσαντες πρὸς καιρὸν ταύτην τὴν συνεισφορὰν καὶ μετ' αὐτὴν τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος των. Ἡ Βιβλιοθήκη ἦτο ἀνοικτὴ εἰς καθέκαστον καθ' ὥρας τακτικάς. Ἐκεῖ εὕρισκέ τις χάρτην, μελάνην καὶ καλάμους διὰ νὰ γράφη τὰς σημειώσεις του λαμβάνων τὸ ζητούμενον σύγγραμμα παρὰ τοῦ Βιβλιοθηκαρίου. Μόνον εἰς τοὺς διδασκάλους ἦτο συγχωρημένον νὰ λαμβάνωσι βιβλία εἰς τὰς οἰκίας των ἐκ τῆς Βιβλιοθήκης.

ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΝ. Ἔκειτο παρὰ τὸν ναὸν τῆς χαριτωμένης πρὸς τὸ νότιον μέρος τῆς πόλεως καὶ κατὰ τὸν *κάτω* λεγόμενον *Αἰγιαλόν*. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἐθεμελιώθη περὶ τὸ 1750 ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ ἰατροῦ Πέτρου Σκυλίτση κατὰ μίμησιν τοῦ ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ ἐτελειώθη ἔτει 1780. (1) Ἦτο καλῶς διαμοιρασμένον καὶ ἐχώρει διακοσίους περίπου ἀσθενεῖς· μ' ὅλον ὅτι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν δὲν ὑπερέβη ποτὲ τοὺς 130, ἀλλ' εὑρίσκετο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεταξὺ 70 καὶ 80. Περιεῖχε καὶ ἕως τριάκοντα γέροντας καὶ πτωχοὺς καὶ δέκα περίπου παράφρονας, οἵτινες κατῴκουν εἰς τὸ κατώγειον, τοῦ ἄνω πατώματος (ὑπῆρχε δὲ ἓν μόνον) διὰ μόνους τοὺς ἀσθενεῖς ὄντος διωρισμένου. Ἡ Οἰκοδομὴ ἦτο ἐκτεταμένη καὶ διῃρεῖτο εἰς διαφόρους αὐλὰς, εἶχεν εὐρύχωρον κῆπον, ὑδάτων ἀφθονίαν, μῦλον πρὸς ἄλεσμα καὶ φοῦρνον πρὸς ἕψησιν τοῦ σίτου. Τὸ Νοσοκομεῖον τῆς Χίου ὡμοίαζε πολὺ τοὺς δημοσίους ξενῶνας τῶν παλαιῶν Χριστια-

(1) Ὁ Ἰατρὸς Ι. Βοῦρος εἰς τὸ περὶ νοσοκομείων σύνταγμά του (ὅθεν ἐπορίσθημεν μέρος τῶν ἐνταῦθα ἀναφερομένων) λέγει (σελ. 50) ὅτι πρὸ τοῦ νοσοκομείου τούτου εἶχε κτισθῆ εἰς τὸ αὐτὸ μέρος τῆς Χίου κατὰ τὸ 1650 διὰ συνεισφορᾶς τινῶν οἰκογενειῶν μικρόν τι νοσοκομεῖον ἢ μᾶλλον μικρός τις ξενὼν εἰς τὸν ὁποῖον περιεθάλποντο καὶ οἱ ἀσθενεῖς καὶ οἱ ξένοι. Τοῦτο τὸ κατάστημα ἐννοεῖ ἴσως καὶ τὸ Γανουήσιόν μου χειρόγραφον καὶ ὁ περιηγητὴς Δάππερος εἰς τὸ ἐφεξῆς χωρίον. Il y a dans la ville (de Chio) une certaine place comme un bajert, où tous les pauvres et voyageurs Chretiens sont reçus et traités charitablement pendant trois jours et trois nuits (Description exacte de l' Archipel. σελ. 214.)

νῶν, διότι δὲν ἦτο μόνον ἀνοικτὸν εἰς ὅλους τοὺς ἀσθενεῖς, ἐκτὸς εἰς τοὺς λεπροὺς, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ξένους, οἵτινες εὕρισκον ἐκεῖ τὴν ἁρμοδίαν περίθαλψιν ἀμισθί. Μόνον ὅσα προτιμοῦντο νὰ δώσωσιν οἱ ὅπως οὖν εὐκατάστατοι ξένοι ἀσθενεῖς (καὶ οὗτοι ἔκειντο εἰς ἰδιαιτέρους οἰκίσκους) ἐδέχετο τὸ Νοσοκομεῖον. Ὁ Μουσελίμης καὶ ὁ Καδῆς δὲν εἶχον ἐξουσίαν νὰ ζητήσωσι κανὲν δικαίωμα διὶ ὅσους ξένους ἀπέθνησκον εἰς τὸ Νοσοκομεῖον, οἱ δ' Ἐπίτροποι τοὺς ἐδέχοντο ἀνεμποδίστως χωρὶς νὰ ἔχωσι χρείαν τῆς παρὰ τῶν Τούρκων ἀδείας. (1) Ἂν δὲ ἀπέθνησκέ τις ἐξ αὐτῶν καὶ διέταττεν εἰς τὴν διαθήκην του νὰ δοθῶσι τὰ εὑρεθέντα χρήματα εἰς τοὺς κληρονόμους του, οἱ Ἐπίτροποι τοὺς ἔδιδον τὴν ἀγγελίαν διὰ νὰ τὰ παραλάβωσιν. Ἰατρὸς ἰδιαίτερος δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὸ Νοσοκομεῖον, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐπαγγελομένων τὴν τέχνην ταύτην εἰς τὴν πόλιν ἐπεσκέπτετο ἕκαστος ἐπὶ μισθῷ διὰ τρεῖς μῆνας δὶς τῆς ἡμέρας τοὺς εἰς τὸ Νοσοκομεῖον κατακειμένους ἀσθενεῖς. Εἰς τὸ Νοσοκομεῖον ἐφύλαττον οἱ Δημογέροντες πρὸς σωφρονισμὸν καὶ τὰς νεάνιδας αἵτινες συνελάμβανον ἔρωτα πρός τινα τῶν Τούρκων, (2) καὶ τοὺς νέους οἵτινες ἔκλινον νὰ ἀπαρνηθῶσι τὴν χριστιανικὴν πίςιν· διὰ τοῦτο καὶ χωρὶς τῆς ἀδείας τῶν Ἐπιτρόπων ὁ θυρωρὸς δὲν ἐσυγχώρει εἰς κανένα τὴν εἴσοδον.

Τὸ Νοσοκομεῖον ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ τριῶν Ἐπιτρόπων κατοικούντων πάντοτε εἰς τὴν νῆσον καὶ ἐκλεγομένων ἐκ τῶν τιμιωτέρων

---

(1) Τοῦτο εἰς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Τουρκίας δὲν ἦτο συγχωρημένον, ἀλλ' ὅταν ξένος τις ἀσθενὴς ἤθελε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ Νοσοκομεῖον ἔπρεπε νὰ λάβῃ πρῶτον τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ Μcυσελίμη καὶ τοῦ Καδῆ, ἀποθνήσκοντα δὲ τὸν ἐκληρονόμουν οὗτοι.

(2) Ὅθεν ψεύδωνται ἀναισχύντως καὶ ὁ μοχθηρὸς Βαρθόλδυς (Voyage en Grèce σελ. 117. Τόμ. II) καὶ ὁ Ταγκοῖγνος Voyage à Smyrne σελ. 47.) λέγοντες ὅτι τὰ μεταξὺ Τούρκων καὶ Γραικῶν συνοικέσια ἦσαν συχνότατα! Αἱ ὀλίγισται, αἵτινες εἰς τὴν κατωτάτω ἀνήκουσαι τάξιν ὑπανδρεύοντο μὲ Τούρκους, εἶχον τὴν ἄδειαν νὰ πηγαίνωσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ νὰ λαμβάνωσι τὸ ἀντίδωρον, ἀλλὰ δὲν ἠδύναντο νὰ μεταλάβωσι καὶ τῶν ἀχράντων Μυστηρίων. (βλέπε καὶ M. Gregeire histoire des sectes religieuses (ἐκδ. 1828 vol. iv σελ. 72,)

καὶ ἐγκριτωτέρων τῆς Χίου κατοίκων. Οὗτοι ἐπεσκέπτοντο δὶς τῆς ἡμέρας τὸ Νοσοκομεῖον, ἐσύναζον τὰ εἰσοδήματα, (ταμίας ἦτο ὁ ἐκ τῆς Ἀπλοταριᾶς) ἐπρομήθευον τὰς τροφὰς καὶ ἐφρόντιζον διὰ πᾶσαν ἄλλην ἐσωτερικὴν αὐτοῦ ὑπόθεσιν. Διὰ τὴν ἐσωτερικὴν οἰκονομίαν ἐπεστάτουν τέσσαρες γυναῖκες χῆραι ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων οἰκογενειῶν, αἵτινες ὑπούργουν δύω ἔτη, μερικαὶ δὲ ὑπὸ φιλανθρωπίας καὶ δέκα, πᾶσα δὲ μία ἐξ αὐτῶν μίαν ἑβδομάδα. Κοιμώμεναι ἐντὸς τοῦ Νοσοκομείου καὶ τρεφόμεναι ἐξ ἰδίας δαπάνης ἐκαθάριζον τοὺς ἀσθενεῖς, ἐκτένιζον τὰς γυναῖκας, ἐπεστάτουν εἰς πᾶσαν ἐνδεχομένην αὐτῶν χρείαν, ἠγρύπνουν εἰς τὴν διαμοίρασιν τῶν τροφῶν καὶ τῶν ἰατρικῶν, ἔστελλον τέλος εἰς τὰς οἰκίας τῶν πλουσίων, λαμβάνουσαι παρὰ τῶν Ἐπιτρόπων, τὴν ἀναγκαίαν ποσότητα πανίου διὰ νὰ ῥάπτωσι δωρεὰν τῶν ἀσθενῶν τὰ ἐνδύματα. Ὅλαι αἱ ἀναγκαῖαι τροφαὶ ἠγοράζοντο εἰς μεγάλην ποσότητα καὶ ἐφυλάττοντο εἰς τὰς ἀποθήκας ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τούτων τῶν γυναικῶν, αἵτινες δαπανῶσαι τὰ χρειώδη ἔδιδον πᾶσαν ἑβδομάδα εὐθύνην εἰς τοὺς Ἐπιτρόπους. (1)

Τὰ εἰσοδήματα τοῦ Νοσοκομείου συνεποσοῦντο εἰς 6 ἢ 7000 γρόσια κατ' ἔτος, τὰ δὲ ἔξοδα εἰς 20,000 περίπου. Διὰ τοῦτο, ἂν καὶ ἦσαν διωρισμένα πρὸς βοήθειάν του πολλὰ δῶρα (2) καὶ ἀφιερώματα τῶν ἀποθανόντων καὶ μέρος τῶν κατὰ πᾶσαν Κυριακὴν συναζομένων ἐν ταῖς ἐκκλησίαις χρημάτων, ἐνίοτε ἢ διὰ πολλὴν ἔνδειαν τῶν πραγμάτων ἢ διὰ τὸ πολὺ πλῆθος τῶν ἀσ-

(1) Τοιαύτη ἦτο ἡ φιλανθρωπία καὶ ὁ πρὸς περίθαλψιν τῶν ἀσθενῶν Χριστιανικὸς καὶ ἀκούραστος ζῆλος τῶν Χίων πρὸ τῆς καταστροφῆς! Ἀλλὰ τὴν σήμερον πόση ἀμέλεια καὶ ἀταξία, πόση κτηνώδης ῥυπαρότης δὲν βασιλεύουσιν εἰς τὸν παρὰ τὴν Σχολὴν μικρὸν οἰκίσκον, ὅπου κεῖνται παῤῥεριμμένοι τρεῖς ἢ τέσσαρες ἀσθενεῖς πάσης φροντίδος καὶ πάσης ἰατρικῆς ἐπιστασίας ἐστερημένοι! Ναὶ μὲν, ἄλλοι οἱ τότε, καὶ ἄλλοι οἱ τωρινοὶ καιροὶ, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀσθενῶν εἶναι ἀνάλογος

(2) Μικρὸν πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως εἶχε στείλει ὁ Βαρβάκης 20,000 γρόσια δωρεὰν πρὸς τὸ Κοινὸν τῆς Χίου διὰ νὰ ἀπολαμβάνῃ τὸ Νοσοκομεῖον τὸν ἐκ τούτων τόκον.

θενῶν ἠναγκάζοντο οἱ Χῖοι, διὰ νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰς χρείας του νὰ συγκαλῶσι συνέλευσιν, καθ' ἣν ὅλοι οἱ ὑπὲρ τὰ πεντήκοντα γρόσια πληρόνοντες φόρον συνεισέφερον ἕκαστος τὸ κατὰ δύναμιν. Τοιουτοτρόπως τὸ Νοσοκομεῖον ποτὲ δὲν ἐδανείζετο χρήματα.

ΛΟΙΜΟΚΑΘΑΡΤΗΡΙΟΝ. Τὸ ἐπωφελέστατον τοῦτο κατάστημα ἔκειτο ἓν τέταρτον περίπου τῆς ὥρας μακρὰν τῆς πόλεως πρὸς τὸ βόρειον μέρος ἐπὶ παραθαλασσίου τόπου μεμονωμένου καὶ περιπεφραγμένου διὰ τοίχου ὑψηλοῦ. Ἡ μεγάλη του πύλη εὑρίσκετο πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ δι' αὐτῆς ἔμβαινέ τις εἰς πλατεῖαν καὶ διὰ ποικίλων λίθων ἐςρωμένην αὐλήν, τριγύρω τῆς ὁποίας ἦσαν αἱ θύραι τῶν κοιτώνων χωρισμένων ἀπ' ἀλλήλων. Τὸ ἄνω μέρος ἦτο διωρισμένον διὰ τὰς γυναῖκας καὶ τὸ κάτω διὰ τοὺς ἄνδρας. Εἶχε καὶ γῆν ἱκανὴν καὶ πύργον (πρὸς κατοικίαν τῶν ἐπιστατῶν καὶ φύλαξιν τῶν τροφῶν) καὶ ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὅπου ἐτελεῖτο κατ' ἔτος παρόντος τοῦ Ἀρχιερέως μνημόσυνον τῶν ἐκ τῆς πανώλης ἀποθανόντων, τῶν ὁποίων προσέτι ἐμνημονεύοντο τὰ ὀνόματα τὴν δευτέραν Κυριακὴν τῆς τεσσαρακονταημέρου εἰς τὸν ναὸν τῆς Καμπάνας. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ δύω ἱερεῖς ἀπόλοιμοι συνεκατοίκουν εἰς τὸ Λοιμοκαθαρτήριον, οἱ μὲν πρὸς ὑπηρεσίαν τῶν ἀσθενῶν, οἱ δὲ πρὸς πνευματικὴν αὐτῶν οἰκοδόμησιν. Τρεῖς ὑγειονόμοι ἀπόλοιμοι (τὰ λεγόμενα Φίτσια Officia) ἐφρόντιζον ὁσάκις ἠκούετο πανώλης εἰς τὴν νῆσον νὰ ἀποχωρίζωσι τὰ μολυσμένα μέρη. Κανεῖς ἐκ τῶν ἀσθενούντων δὲν ἠδύνατο νὰ κράξῃ ἰατρὸν, ἐὰν δέν τον ἐπεσκέπτοντο πρῶτον οἱ τρεῖς οὗτοι ὑγειονόμοι οἵτινες ἂν καὶ ἐκ πείρας γνωρίζοντες τὴν ἀσθένειαν ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν πρὸς περισσοτέραν ἀσφάλειαν καὶ ἄλλους εἰδήμονας τῆς νόσου. Οὗτοι ἐὰν εὕρισκον ὕποπτόν τι εἰς τὰ συμπτώματα ἔκλειον ἐκείνην τὴν οἰκίαν ἀναγκάζοντες τοὺς συγγενεῖς νὰ ἀποχωρισθῶσι τοῦ ἀσθενοῦς, καὶ βεβαιονόμενοι ὅτι ὁ ἀσθενὴς ἦτο ἐνδεὴς μετεκόμιζον τοῦτον μὲν εἰς τὸν ἀνήκοντα τόπον τοὺς δὲ μολυσμένους

ἐς τοὺς ἐν τῷ Λοιμοκαθαρτηρίῳ κοιτῶνας. Τῇ ἐφεξῆς μετεκόμιζον παρομοίως τὰ μολυσμένα ἐνδύματα πρὸς καθαρισμὸν διὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας, ἐπλύνετο καὶ ἐκαπνίζετο ἡ μολυσμένη οἰκία, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιστρέφοντες οἱ οἰκοκύριοι παρελάμβανον τὰ ὑπάρχοντά των. Ἐὰν δὲ ὁ ἀσθενὴς ἦτο πλούσιος ἔμενεν εἰς τὴν οἰκίαν του, οἱ δὲ μολυσμένοι ἀπεχωρίζοντο εἰς ἄλλο μέρος· ἐὰν δὲ ἀπέθνησκε μετεκομίζετο εἰς τὸ Λοιμοκαθαρτήριον καὶ ἐκεῖ ἐθάπτετο, οἱ δὲ συγγενεῖς ἐχρεώστουν νὰ καθαρίσωσι τὴν οἰκίαν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ σκεύη.

Διὰ νὰ καταστήσωσιν οἱ Χῖοι τακτικωτέραν τὴν λοιμοκάθαρσιν παρέστησαν εἰς τὸν Μουσελίμην, ὅστις ἦτο συγχρόνως καὶ τελωνάρχης, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἦναι καὶ ἐκεῖνος ἄγρυπνος εἰς τοῦτο φύλαξ, διότι εἰσερχομένης τῆς πανώλης εἰς τὴν νῆσον ἐκλείετο τὸ τελωνεῖον, καὶ οὕτως ἐκεῖνος ἐζημιόνετο. Ἑπομένως ἐθεσπίσθη, ὅταν εἰσέπλεεν εἰς τὸν λιμένα ἢ πλοῖον ἢ πλοιάριον, ὄχι μόνον νὰ μὴν ἀναβαίνῃ εἰς αὐτὸ κανεῖς ἐκ τῶν τοῦ τελωνείου, ἀλλὰ καὶ κανεῖς νὰ μὴν τολμᾷ νὰ ἀποβῇ εἰς τὴν ξηρὰν πρὶν λάβῃ τὴν ἄδειαν παρὰ τῶν ὑγειονόμων. Πρὸς τοῦτο ὑπῆρχεν ἄνθρωπος διωρισμένος παρὰ τοῦ Κοινοῦ ἐτησίως ὅστις πάντοτε ἐφύλαττε τὸν λιμένα. Ἐκτὸς τούτου ἦσαν τρεῖς ἐπιστάται οἵτινες ἐχρεώστουν νὰ ἐπισκέπτωνται τὰ εἰσπλέοντα πλοῖα συνωδευμένοι καὶ ὑπὸ ἰατροῦ. Καὶ ἂν μὲν τὸ πλοῖον ἤρχετο ἐκ χώρας ὅπου ἐπεπόλαζεν ἡ πανώλης τὸ καθυπέβαλλον εἰς ἓξ ἡμερῶν μόνον κάθαρσιν· ἐὰν δὲ εὑρίσκετο εἰς αὐτὸ ἀσθενὴς κατακείμενος τὸ ἀπέστελλον εἰς τὸ Λοιμοκαθαρτήριον διώκοντες παραυτὰ ἐκ τοῦ λιμένος, ἕως οὗ ἐβεβαιοῦτο ποίαν ἀσθένειαν ἔπασχεν ὁ νοσῶν. Ὅσα πλοῖα ἔφθανον ἐχρεώστουν νὰ δείξωσι μαρτυρικὸν ὅτι ἔφυγον ἐκ τόπων καθαρῶν. (1) Ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν μ' ὅλας

(1) Ἡ διάταξις αὕτη ἦτο παλαιὰ διότι ὑπῆρχεν ἀκόμη κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα. Ἰδοὺ τί διηγεῖται περιηγητὴς Γάλλος ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Similmente curiosi della loro sanità (gli habitatori dell' isola di Scio) stabilirono due personaggi, che per raggion del carico loro sono detti Giudici della Sanità,

ταύτας τὰς νουνεχεῖς προφυλάξεις διὰ τὴν πληθὺν τῶν Τουρκικῶν πλοιαρίων, τὰ ὁποῖα μετεκόμιζον τὰς τροφὰς ἐκ τῆς Ἀσίας, καὶ διὰ τοὺς πολλάκις ἀνεξετάστως ἀποβαίνοντας ἐκ τῶν πολεμικῶν πλοίων Τούρκους, ἐπέσκηπτεν ἐνίοτε ἡ πανώλης καὶ ἐδεκάτευε τὴν νῆσον. Οὕτως εἰς μὲν τὴν ἐπιδημίαν τὴν κατὰ τὸ 1788 ἀπέθανον 14000 περίπου κάτοικοι, εἰς δὲ τὴν κατὰ τὸ 1814, 5000!

Τὸ Λοιμοκαθαρτήριον εἶχεν ὀλίγα τινὰ κτήματα. Ἐκ τούτων καὶ ἐκ τῶν κατὰ καιροὺς γινομένων ἀφιερωμάτων παρὰ τῶν ἀποθνησκόντων οἰκονομοῦντο τὰ ἔξοδά του, ὅταν ἡ πανώλης δὲν ἦτο σφοδρά. Ὅταν δὲ τὰ ἔξοδα ἦσαν περισσότερα τότε τὸ κοινὸν συνεισέφερεν ὅσα ἐχρειάζοντο. Οἱ Ἐπίτροποι τοῦ Λοιμοκαθαρτηρίου δὲν ἤλλασσον εἰμὴ ὅταν ἡ πανώλης ἐπεπόλαζεν ἐπιδημικῶς καὶ ἐκλείοντο τὰ ἐργαστήρια.

ΛΩΒΟΤΡΟΦΕΙΟΝ. Τὸ Λωβοτροφεῖον τὸ καὶ Λωβοχώριον καὶ Ἁγία Ὑπακοὴ ἀπὸ τῆς ἐκεῖ Ἐκκλησίας παρὰ τῶν κατοίκων ὀνομαζόμενον, ἔκειτο μίαν ὥραν μακρὰν τῆς πόλεως πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος εἴς τινα στενὴν μὲν ἀλλὰ τερπνοτάτην κοιλάδα, καθὸ πολλὰ δένδρα τρέφουσαν καρποφόρα, ὑπὸ πολλῶν δὲ καὶ καλῶν ποτιζομένην ὑδάτων. (1) Τὸ κατάστημα τοῦτο θεμελιωθὲν ἤδη ἐπὶ τῶν Ἰουστινιάνων, ὡς προείπομεν, διετηρεῖτο ἐκ τῶν συνεισφορῶν τὰς ὁποίας ἔκαμνον ἔκτοτε ἀκόμη οἱ Χριστιανοί. (2) Ὀλίγων ἔπειτα οἰκοδόμησε ναὸν τῆς Παναγίας Μουζάλας

---

perciò che precipuamente hanno risguardo che in tempo sospettoso di peste alcuna nave o altro legno forestiere non entra nel porto se prima non mostrano loro buona fede che 'l luogo d' onde vengono non è infettato (Nicol. de Nicolai le navigation. e viaggi fatti nella Turchia trad. dal Franc. M. da Franc. Flori Venet. 1580 σελ. 42.)

(1) Τὸ μέρος τοῦτο ἦτο πολὺ ἄνυδρον ἐκ φύσεως. Ἱερομόναχος δέ τις Χῖος κατεβίβασε διὰ μεγάλης δαπάνης ἐκ τοῦ ὑδραγωγείου ἱκανὴν ποσότητα ποτίμου ὕδατος δι' ὅλας τὰς χρείας τοῦ Λωβοτροφείου.

(2) Sacra Scio σελ. 22—Ἱερώνυμος Ἰουστιν. description de Scio. Livre III— Περιηγούμενος πρὸς τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ὁ Ὠβάρδος (Howard) τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους εὗρε μόνον εἰς τὴν Χίον νοσοκομεῖον λεπρ

φις, Χῖος, ἡ Καλβοκορέσης κατ' ἄλλους, εἰς τὸν ὁποῖον προσετέθησαν καὶ ἄλλα τινα οἰκίδια πληθύναντος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν λεπρῶν. Μετὰ ταῦτα τὸ Κοινὸν τῆς πόλεως ηὔξησε τὸ κατάστημα ὥστε νὰ χωρῇ περὶ τοὺς 150 ἀσθενεῖς συγκείμενον ἐκ τριάκοντα χωριστῶν οἰκίσκων (καὶ ἄλλων τόσον μικρῶν κήπων τοὺς ὁποίους ἐγεώργουν πρὸς διασκέδασιν αὐτοὶ οἱ ἀσθενεῖς) ἐκ τῶν ὁποίων δεκαοκτὼ ἦσαν διὰ τοὺς ἄνδρας καὶ δώδεκα διὰ τὰς γυναῖκας. Τὸ Λωβοτροφεῖον εἶχε καὶ ἄλλον ναὸν *Ἅγιος Λάζαρος* ὀνομαζόμενον, καὶ τοῦτο κατὰ μίμησιν τῶν πρώτων Λωβοτροφείων τῆς Παλαιστίνης, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀφιερωμένα εἰς τὸν Λάζαρον καὶ ἐπροστατεύοντο παρὰ τοῦ Λαζαρινοῦ τάγματος. (1) Εἰς τὸ Λωβοτροφεῖον τῆς Χίου κατέφευγον ὄχι μόνον ὀλίγιστοι λεπροὶ τῆς νήσου, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ξένοι καὶ Μάλιστα Μιτυληναῖοι, οἵτινες ἂν καὶ ἔχοντες εἰς τὴν πατρίδα των Λωβοτροφεῖον ἐπρόκρινον τὸ τῆς Χίου ὡς καθαριώτερον καὶ καλήτερα κυβερνώμενον. Ἰατρικὴ θεραπεία δὲν ὑπῆρχε καμμία, διότι θεωροῦντες οἱ Χῖοι κατὰ δυστυχίαν ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ἄλλοι νησιῶται τὴν λέπραν ἀνίατον ἐνόμιζον περιττὰν νὰ ἔχωσιν ἐκεῖ ἰατρόν· ὁσάκις ὅμως ἠσθένουν ἄλλην ἀσθένειαν οἱ Ἐπίτροποι ἔστελλον ἰατρὸν εἰς ἐπίσκεψίν των. Τέσσαρες ἐπίτροποι ἐπεστάτουν τοῦτο τὸ κατάστημα, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ μὲν δύω ἤλλασσον εἰς διάστημα δύω ἐτῶν, οἱ δὲ ἄλλοι δύω εἰς τεσσάρων. Τὰ ἔξοδά του ἀνέβαινον κατ' ἔτος ἕως εἰς 17000 γρόσια, ἀντεσηκόνοντο ὅμως ἐκ τῶν δώρων, ἐκ τῶν πολλῶν Χριστιανικῶν ἀναθημάτων, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἀσθενῶν οἵτινες ἐπλήρονον ὅταν ηὐπόρουν. Ἦτο συνήθεια καθεκάστην Δευτέραν καὶ κατὰ τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς νὰ περιέρχηται εἷς ἐκ τῶν λεπρῶν τὰς οἰκίας καὶ νὰ λαμβάνῃ

ρῶν περιέχον 112 ἄνδρας καὶ γυναῖκας (Finke Versuch einer medicin, Topograph. Τόμ. Γ'. σελ, 99.)

(1) Ὁ Ἅγιος Λάζαρος ἦτο κατ' ἀρχὰς ναὸς τῶν Δυτικῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ μετὰ καιρὸν τὸν παρεχώρησαν εἰς τοὺς Ἀνατολικοὺς λαβόντες παρ' ἐκείνων ἄλλον ναὸν ἐκεῖ πλησίον τὸν ὀνομαζόμενον Ἀλιτσαῖον. (Ἴσως τοῦ προφήτου Ἐλισσαίου.) Ἐκεῖ εὑρίσκοντο μικρὰ οἰκίδια ὅπου ἐκλείοντο οἱ μολυνόμενοι ἐκ τῆς πανώλους ... θολικοὶ τῆς Χίου κάτοικοι.

ἄρτον μέγαν ἓξ ἢ ἑπτὰ περίπου λιτρῶν. Ὅστις δὲ δὲν ἤθελε νὰ δώσῃ ἄρτον ἐπλήρονε τὴν ἀξίαν του εἰς χρήματα.

ΠΕΡΙ ΝΟΘΩΝ. Τόπος ἰδιαίτερος διὰ τὰ σκότια βρέφη δὲν ὑπῆρχεν, ἀλλ' ὅταν ἐγεννῶντο οἱ συγγενεῖς αὐτῶν τὰ ἐκρέμαζον διὰ νυκτὸς πεφυλαγμένα καὶ τυλιγμένα ἀσφαλῶς εἰς τὸ κρικέλιον ὁποίας δήποτε θύρας τὴν ὁποίαν κτυπῶντας ἔφευγον. Ἐὰν ἦσαν βαπτισμένα ἐκόλλων τὸ ὄνομα εἰς τὰ σπάργανα, ἐὰν δὲ ἦσαν ἀβάπτιστα τὰ ἐβάπτιζον οἱ παραλαμβάνοντες καὶ μετὰ ταῦτα τὰ παρέδιδον εἰς τοὺς παρὰ τῶν Δημογερόντων πρὸς τοῦτο ψηφιζομένους τρεῖς Ἐπιτρόπους. Οἱ Ἐπίτροποι τὰ ἔδιδον εἰς τροφοὺς πληρόνοντες τὰ βυζαστικὰ καὶ τὰ ἀναγκαῖα αὐτῶν ἐνδύματα, αὗται δὲ εἶχον χρέος δὶς τοῦ μηνὸς νὰ τοὺς τὰ φέρωσι διὰ νὰ πληροφορῶνται περὶ τῆς ὑγείας των. Αὐξανόμενα τὰ τέκνα ἔμβαινον εἰς ὑπηρεσίαν καὶ ἐθεώρουν ὡς πατέρας των τοὺς Ἐπιτρόπους. Οὗτοι ἐφρόντιζον νὰ τὰ διδάξωσι τέχνην τινὰ καὶ νὰ τὰ ὑπανδρεύωσι παρευρισκόμενοι εἰς τὸν γάμον των καὶ φιλοῦντες, κατὰ τὴν συνήθειαν, τὸν στέφανον. Πολλὰ υἱοθετοῦντο ὑπὸ ἀτέκνων γυναικῶν, ἐὰν ὅμως ἀπέθνησκον πρὶν γεννήσωσι νόμιμα τέκνα ἐκληρονομοῦντο παρὰ τῶν Ἐπιτρόπων. Τὰ νόθα εἶχον εἰσοδήματα τὰ ἀφιερώματα τῶν Χριστιανῶν, ὁσάκις δὲ ἐλάμβανον χρείαν μετρητῶν ἐδάνειζεν τὸ Κοινὸν χωρὶς τόκου.

ΠΕΡΙ ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΩΝ. Τρεῖς Ἐπίτροποι ψηφιζόμενοι ἀνὰ δύο ἔτη ἐπεσκέπτοντο δὶς τῆς ἡμέρας τοὺς φυλακισμένους καὶ τοὺς ἔδιδον πρωῒ καὶ ἑσπέρας τὴν ἀναγκαίαν τροφὴν καὶ λύχνους. Ἐὰν ξένος τις ἦτο φυλακισμένος ὡς μὴ πληρώσας κεφαλιτιῶνα τὴν ἐπλήρονον οὗτοι καὶ τὸν ἠλευθέρονον· διὰ ὅσους δὲ πτωχοὺς Χίους δὲν ἠδύναντο νὰ τὴν ἐξαγοράσωσι ἐζήτουν τὴν σημείωσιν παρὰ τοῦ Μουσελίμη, καὶ συμφωνοῦντες μετ' αὐτοῦ εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν χρημάτων τὰ ἐπλήρονον. Εἶχε καὶ τοῦτο τὸ σύστημα τὰ κτήματά του ἐκ τῶν ὁποίων ἐστηρίζετο συμβοηθοῦντος γενναίως καὶ τοῦ Κοινοῦ ἐὰν τὰ ἔξοδα ὑπερέβαινον τὸν ἀριθμὸν τῶν εἰσοδημάτων. Οἱ ἐπίτροποι εἶχον χρέος νὰ δίδωσι λόγον εἰς τοὺς νεοψηφίστους τῶν εἰσόδων καὶ τῶν ἐξόδων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

Ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις τῆς Χίου. Αἱ τρεῖς Ἀδελφότητες. Μοναστήρια τῆς Χίου. Νέα Μονή. Πολίτευμα τῶν Χίων. Τουρκικὴ Κυβέρνησις τῆς νήσου. Οἱ Δημογέροντες. Πῶς ἐψηφίζοντο; Καθήκοντα καὶ ἰσχὺς αὐτῶν. Δικαστήρια τῆς Χίου. Πῶς ἐκυβερνῶντο τὰ Χωρία;

Ὁ Κλῆρος τῆς Χίου ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ ἀρχιερέως τὸν ὁποῖον ἐψήφιζε διὰ βίου ὁ Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οὗτος δὲν εἶχε καμμίαν ἰσχὺν εἰς τὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις καὶ ἐχρεώστει νὰ ὑπακούῃ τυφλῶς εἰς τοὺς Δημογέροντας· ἀλλ' οὐδὲ εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς πόλεως καὶ ὅλης τῆς νήσου δὲν εἶχε καμμίαν ἐξουσίαν. Ἡ δύναμις αὐτοῦ περιορίζετο μόνον εἰς τοὺς ἱερεῖς, ὅσον ἀνῆκε τὰ πνευματικὰ ἐγκλήματα, τοὺς ὁποίους ἠδύνατο νὰ καθαιρέσῃ καὶ νὰ φυλακώσῃ εἰς τὴν Μητρόπολίν του. Δὲν ἦτο συνήθεια νὰ κάμνῃ ἐπισκέψεις εἰς τὰς οἰκίας καὶ νὰ περιέρχηται εἰς τοὺς περιπάτους, ἀλλ' εἶχε καθημερινὴν κατοικίαν τὸν μὲν χειμῶνα τὴν παρὰ τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου Μητρόπολιν, τὸ δὲ θέρος τὸ ἀγροκήπιόν του. Ἐκτὸς 5000 γροσίων, τὰ ὁποῖα ἐλάμβανε παρὰ τοῦ Κοινοῦ, εἶχε καὶ ἄλλα τακτικὰ εἰσοδήματα τὰ ὁποῖα, προστιθεμένων καὶ ὅσων ἄλλων ἀπελάμβανεν ἐκ τῶν γάμων καὶ τῶν μνημοσύνων καὶ τῶν κηδειῶν καὶ ἄλλων τοιούτων τελετῶν, ἦσαν ἱκανὰ καὶ τὰ πρὸς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν ἐτήσια χρέη του νὰ πληρόνῃ καὶ μὲ αὐτάρκειαν νὰ ζῇ. Δὲν ἠδύνατο νὰ αὐξήσῃ τὰ εἰσοδήματά του, οὐδὲ ἐτόλμα ποτὲ νὰ κάμῃ κανένα νεωτερισμόν, διότι ἂν τὸ Κοινὸν δὲν ἦτο εὐχαριστημένον ἐνήργει καὶ ἀπήλαυε τὴν καθαίρεσιν αὐτοῦ παρὰ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, καθὼς συνέβη μίαν φοράν...

ἡ πόλις εἶχεν 66 ναοὺς, αἱ δὲ ἐξοχαὶ καὶ τὰ χωρία, συναριθμουμένων καὶ τῶν μακροτάτων περὶ τοὺς ἑξακοσίους! (1) Τῶν ἱερέων ὁ ἀριθμὸς ἦτο ἀναλόγως μεγάλος, ἀλλ' ἐπειδὴ ηὔξανε καθ' ἡμέραν ἠναγκάσθη τὸ Κοινὸν νὰ προστάξῃ τὸν Ἀρχιερέα νὰ μὴ χειροτονῇ πλέον οὔτε ἱερέα οὔτε διάκονον χωρὶς τῆς ἀδείας του. Διωρίσθησαν εἰς μὲν τὴν πόλιν ἑκατὸν ἱερεῖς καὶ εἴκοσι διάκονοι, εἰς δὲ τὰς ἐξοχὰς καὶ τὰ χωρία ἀναλόγως τῶν Ἐκκλησιῶν. Ὅταν ἀπέθνησκέ τις τῶν ἱερέων ἐχειροτονεῖτο ἱερεὺς ὁ πρῶτος τῶν Διακόνων, ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἐψηφίζετο νέος. Ὁ χειροτονούμενος ἱερεὺς ἔπρεπε νὰ ἦναι τοὐλάχιστον εἰκοσιπενταετὴς, νὰ ἔχῃ καλὴν ἀνατροφὴν, ἤθη χρηστὰ καὶ παιδείαν· ἐπροτιμῶντο δὲ πάντοτε οἱ μαθηταὶ τῆς Σχολῆς. Ἡ πολιτικὴ αὐτῶν διαγωγὴ ἐξετάζετο παρὰ τῶν Δημογερόντων καί τινων ἐκ τῶν ἐγκριτωτέρων, οἵτινες πληροφορούμενοι καὶ παρὰ τῶν διδασκάλων τῆς Σχολῆς, ἐὰν ἦτο μαθητὴς, περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς παιδείας του ἀνήγγελλον εἰς τὸν Ἀρχιερέα νὰ τὸν χειροτονήσῃ, ἀφ' οὗ πρῶτον καὶ ἐκεῖνος τὸν ἐγκρίνῃ ἄξιον κατὰ τὰ πνευματικά. Ἐκ τῶν ἀξιωτέρων ἱερέων ἔκλεγεν ὁ Μητροπολίτης συγγνώμονας ἔχων καὶ τοὺς Δημογέροντας τρεῖς ἱεροκήρυκας, οἵτινες ἐδίδασκον ἐπ' ἄμβωνος τὸ θεῖον κήρυγμα τὰς Κυριακὰς τῶν νηστειῶν τῆς τεσσαρακοστῆς καὶ τῶν Χριστουγέννων. Αἱ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαι Ἐκκλησίαι ἀνῆκον εἰς τὸ Κοινὸν τῆς Χίου ἐκτὸς ὀλίγων τινῶν, αἵτινες εἶχον κτήτορας ἰδιαιτέρους ἐξ ἰδίων δαπανῶντας πρὸς εὐτρεπισμὸν αὐτῶν. Ἀλλ' ὅταν δέν τας ἐκυβέρνων ἁρμοδίως τὸ Κοινὸν τὰς παρελάμβανε ὑπὸ τὴν προστασίαν

(1) Ἡ συνήθεια αὕτη νὰ οἰκοδομῶσιν Ἐκκλησίας καὶ Ἐκκλησίδια περιττὰ ἀκμάζει ἀκόμη τὴν σήμερον εἰς τὴν Χίον! Εἰς μόνην τὴν Βολισσὸν, τριακοσίους μόλις ἔχουσαν κατοίκους, καὶ ἐν τέταρτον περίπου τῆς ὥρας πέριξ ἐμέτρησα τεσσαράκοντα νεοκτίστους εὐκτηρίους οἰκίσκους ἐκ τῶν ὁποίων ὅλοι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον εἶναι σεμνοπρεπῶς κεκοσμημένοι. Εἰς τί ἡ ἀπώλεια αὕτη! Δὲν ἤθελεν εἶναι ὠφελιμώτερον ἐὰν εἶχον δύω μόνον διὰ νὰ ὑμνῶσι τὸν πάνσοφον Δημιουργὸν, ἔκτιζον δὲ ἀντὶ τῶν ἄλλων σχολεῖα (ἐκ τῶν ὁποίων κανὲν δὲν ἔχουσι) πρὸς ἐκπαίδευσιν τῆς Νεολαίας καὶ διὰ νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἐκ τῶν οἰκτρῶν προλήψεων καὶ δυσιδαιμονιῶν, αἵτινες πληροῦσι τὰς κεφαλάς των;

του. Τοὺς λογαριασμοὺς τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Κοινοῦ ἐκράτουν ἰδιαίτεροι Ἐπίτροποι, ὅταν δὲ ἐκκλησία τις ἐνέπιπτεν εἰς χρέη ἡ ἄλλη τὴν ἐβοήθη ὅπως ἠδύνατο. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Ἐπίτροποι ἔκαμνον πολλάκις πρὸς εὐτρεπισμὸν τῶν Ἐκκλησιῶν ἔξοδα περιττὰ, εἶχον διορισθῆ τρεῖς Ἔφοροι χωρὶς τῆς ἀδείας τῶν ὁποίων δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἡ παραμικρὰ δαπάνη.

Εἰς τὴν πόλιν τῆς Χίου ὑπῆρχον τρεῖς μεγάλοι καὶ λαμπρότατα ἐστολισμένοι ναοὶ, ὁ τῶν Ἁγίων Βικτόρων εἰς τὴν Ἀπλοταριὰν, ὁ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων εἰς τὸν Ἐγκρεμὸν, καὶ ὁ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων εἰς τὸ Παλαιόκαστρον. Εἰς τὴν νηστείαν τῆς Τεσσαρακοστῆς καὶ τῆς τεσσαρακονταημέρου ἀνοίγοντο τὸ πρωΐ πᾶσαν Κυριακὴν, ἀνεγινώσκετο παράκλησις καὶ ἐκηρύττετο ἐπ' ἄμβωνος ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Πρὸς ὑποστήριξιν αὐτῶν κατεγράφοντο εἰς βιβλίον ὅλοι οἱ ἀδελφοὶ τοῦ μέρους ἐκείνου τῆς πόλεως, σύστημα συνιστῶντες *Ἀδελφοσύνην* ὀνομαζόμενον πληρόνοντες κατ' ἔτος ὅ,τι ἕκαστος προῃρεῖτο. Ὅταν δέ τις ἐκ τούτων ἀπέθνησκεν εἶχε χρέος ἡ Ἀδελφοσύνη νὰ φέρῃ τὸν νεκροκράββατόν της καὶ νὰ τὸν λαμβάνῃ μὲ τὰ σκεύη της καὶ τὰ κηρία της παρευρισκομένων καὶ τῶν κατ' αὐτὴν Ἐπιτρόπων. Ἐὰν δὲ ὁ ἀποθανὼν ἦτο καταγεγραμμένος καὶ εἰς τὰς ἄλλας δύω ἀδελφοσύνας, (καὶ ἦσαν σχεδὸν ὅλοι) τότε ἐχρεώστουν καὶ αὐταὶ νὰ στείλωσι τοὺς Ἐπιτρόπους των εἰς τὴν κηδείαν τοῦ ἀποθανόντος· ἐπροπορεύετο δὲ πρώτη ἡ Ἀδελφοσύνη τοῦ Παλαιοκάστρου, δευτέρα ἡ τοῦ Ἐγκρεμοῦ, καὶ τρίτη ἡ τῆς Ἀπλοταριᾶς. Εἰς ταύτας ἐπλήρονεν ὁ ἀποθανὼν μικρόν τι δικαίωμα ἐὰν ἐχρεώστει τι *ἀδελφάτον*, εἰ δὲ καὶ εἶχε πληρωμένον ἔτι ζῶν τὴν ἐτήσιόν του συνεισφορὰν δὲν μετεπλήρονε πλέον, ἀλλὰ μόνον ἡ ἀδελφοσύνη, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκατοίκει ὁ ἀποθανὼν, ἐλάμβανε τὰ δικαιώματα τῆς ταφῆς. Ὅταν τὸ λείψανον ἦτο ἀκάλεστον, καθὼς ἔλεγον, ἐσυνάζοντο ὅλοι οἱ ἱερεῖς καὶ διάκονοι τῆς νήσου εἰς τὴν ἐνορίαν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ ἀποθανόντος καὶ ἑτοιμαζομένων ὅλων ἐλάμβανον δύω μικρὰ κηρία (τριχούκια

ὀνομαζόμενα) ἐκ τῶν ὁποίων ἥναπτον τὸ ἓν καὶ ἐσχημάτιζον ἡσύχως ἀνὰ δύω τὴν σειράν. Αἱ κηδεῖαι αὗται ἐγίνοντο καθ' ὅλην τὴν ἐνδεχομένην λαμπρότητα· ἠκολούθει ὁ ἀρχιερεὺς, ὅταν ὁ ἀποθανὼν ἦτο πλούσιος, ἐνδεδυμένος τὴν ἀρχιερατικήν του στολὴν, ἐφόρουν οἱ μὲν ἱερεῖς λευκὰς στολὰς, οἱ δὲ διάκονοι χρυσοϋφάντους, ἔψαλλον οἱ ψάλται μεγαλοφώνως τὸν Ἐπιτάφιον, ἐφέροντο ὑψηλὰ πλῆθος Σταυρῶν καὶ Φαναρίων, ἠκολούθουν ὅλοι οἱ συγγενεῖς τοῦ ἀποθανόντος, ἐπηκολούθει δὲ καὶ πλῆθος λαοῦ ἄπειρον. Αἱ ἀδελφοσύναι εἶχον ὀλίγον εἰσόδημα ἐξ ἰδίων κτημάτων, ἀλλ' ἐστηρίζοντο ἐκ τῶν χρηματικῶν συνδρομῶν τῶν Χριστιανῶν, καὶ ἐὰν ποτὲ ἐλάμβανον χρείαν μεγάλης τινος δαπάνης συνεισέφερον ὅλοι οἱ πλούσιοι ἀναλόγως τῆς ἑαυτῶν περιουσίας. (1)

Ἐννέα Μοναστήρια εἶχεν ἡ Χίος ἑπτὰ διὰ τοὺς μοναχοὺς καὶ δύω διὰ τὰς μοναχάς. Τὰ πρῶτα ἦσαν τὸ τῶν Διεύχων, τὸ τῶν Ῥεστῶν, εἰς τὸ βόρειον μέρος τῆς νήσου, τὸ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, τὸ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ, πλησίον τοῦ Κάμπου, τὸ τῶν Βρετῶν, τὸ τῶν Στηρῶν, εἰς τὸ νότιον μέρος, καὶ τὸ τῆς Νέας Μονῆς, εἰς τὸ δυτικόν. Τὰ δεύτερα ἦσαν τὸ τῶν Χαλάνδρων καὶ τὸ τῆς Καλιμασίας. Ἐκ τῶν πρώτων τὰ ἓξ ἦσαν μικρὰ καὶ ὑπὸ ὀλίγων κατοικημένα μοναχῶν, οἵτινες εἶχον ναοὺς καὶ κωδονοστάσια καὶ γεωργοῦντες ἰδιοχείρως τὰς γέας των ἔζων ἐκ τῶν εἰσοδημάτων. Τῶν διὰ τὰς γυναῖκας μοναστηρίων τὰ εἰσοδήματα ἦσαν μικρὰ, ἔζων δὲ αἱ μοναχαὶ, αἱ ὁποῖαι συμποσούμεναι καὶ εἰς τὰ δύω περὶ τὰς 250 ἦσαν αἱ πλεῖσται ἐκ τιμίων καὶ ἐγκρίτων οἰκογενειῶν, διὰ τῆς ἐργασίας καὶ βοηθείας τῶν Χριστιανῶν, καί τινες ἐτρέφοντο παρὰ τῶν ἰδίων γονέων ἢ συγγενῶν. Τρεῖς Ἐπίτροποι ἀνὰ δύω ἔτη ψηφιζόμενοι ἐφρόντιζον περὶ αὐτῶν. Ἀλλὰ τὸ ἐπισημότερον πάντων ἦτο τὸ καθ'

(1) Οἱ δὲ Καθολικοὶ τῆς Χίου ἐκ τόσων Ἐκκλησιῶν διεφύλαξαν μόνον τέσσαρας εἰς τοὺς ὑστέρους χρόνους· ἕνα εἰς τὴν πόλιν, τὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἕνα ἔρημον πλησίον τῆς Ἁγίας Ὑπακοῆς, τὸν Ἀλιτσαῖον, (ἴσως Ἐλισσαῖον) ἕνα εἰς τὸν Κάμπον, καὶ ἕνα εἰς τὸ χωρίον Σκλαβιά.

ὅλην τὴν Ἑλλάδα ὀνομαστὸν Μοναστήριον τῆς *Νέας Μονῆς*, τὸ ὁποῖον ἁρμόζει νὰ περιγράψωμεν ἀκριβέστερον.

Ἡ *Νέα Μονὴ* κεῖται πρὸς τὸ μεσημβρινοδυτικὸν μέρος τῆς νήσου δύω ὥρας περίπου μακρὰν τῆς πόλεως ἐπὶ λόφου ἐν τῷ μέσῳ βουνῶν. Ἔχει περίμετρον μεγάλην, εἰς τὸ μέσον τῆς ὁποίας εὑρίσκεται ναὸς μετρίου μεγέθους σταυροειδῶς οἰκοδομημένος καὶ ὑπὸ τοίχων περικυκλωμένος ὅλων ἐκ πορφυρῶν μαρμάρων εντέχνως ἐξειργασμένων. Θόλος ὑψηλὸς ἐκ Μουσαϊκοῦ παριστάνει ἀκόμη τὴν σήμερον τὸν Παντοκράτορα, τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους, τοὺς τέσσαρας Εὐαγγελιστὰς καὶ τάγματα Ἀγγέλων. Παρὰ τὸν ναὸν ὑπάρχει κωδωνοστάσιον ὑψηλότατον τέσσαρας φέρον μεγάλους κώδωνας καὶ μέγα ὡρολόγιον, τοῦ ὁποίου ἀκούεται καὶ μακρόθεν ὁ κρότος. Ἀντικρὺ τοῦ κωδωνοστασίου ὑπῆρχε τράπεζα ἐκ μαρμάρων πορφυρῶν, καὶ στέρνα, τῆς ὁποίας ὁ θόλος στηρίζεται εἰς ὀκτὼ στήλας. Ἰδοὺ κατὰ τίνα τρόπον *λέγεται* ὅτι ἔλαβε τὴν ἀρχήν της ἡ Νέα Μονή. Ἐπὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Παφλαγῶνος καὶ Μιχαὴλ τοῦ Καλαφάτου (1030 μετὰ Χριστὸν) ἠσκήτευον τρεῖς ἄνδρες γηραιοί, ὁ Νικήτας, ὁ Ἰωσὴφ καὶ ὁ Ἰωάννης, ἐπὶ τοῦ Προβατείου ὄρους, παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὁποίου κεῖται ἡ Νέα Μονὴ, ζῶντες εἰς σπήλαια. Μίαν νύκτα ἴδον τὸ κάτω τοῦ ὄρους δάσος καιόμενον καὶ μίαν μόνον μύρτον ἀνέπαφον ἀπομείνασαν, εἰς τῆς ὁποίας τὸν κορμὸν εὗρον εἰκόνα τῆς Παναγίας. Πρὸς τιμὴν τοῦ θαύματος ἔκτισαν εἰς τὸ αὐτὸ μέρος Ἐκκλησίδιον. Ἔτυχε κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν νὰ διατρίβῃ εἰς τὴν Λέσβον ἐξόριστος Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος· οἱ τρεῖς ἀσκηταὶ πλεύσαντες εἰς τὴν Λέσβον τὸν προεῖπον ὅτι ἔμελλε μετ' ὀλίγον νὰ βασιλεύσῃ καὶ ἔλαβον παρ αὐτοῦ τὴν ὑπόσχεσιν, ἐὰν ἡ πρόῤῥησις αὐτῶν ἀλήθευε, νὰ τοὺς δώσῃ ὅ,τι ἐπεθύμουν. Μετ' ὀλίγον καιρὸν ἀναβᾶσα ἡ αὐτοκρατόρισσα Ζωὴ ἐπὶ τοῦ Θρόνου μετεκάλεσε τὸν Μονομάχον νὰ συμβασιλεύῃ μετ' αὐτῆς. Τότε οἱ ἀσκηταὶ παρασταθέντες ἐνώπιόν του τὸν παρεκάλεσαν νὰ οἰκοδομήσῃ πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς

δοθείσης ὑποσχέσεως ναὸν εἰς τὴν θαυματουργὸν Παναγίαν, καὶ ὁ Μονομάχος βασιλικῶς φιλοτιμηθεὶς οἰκοδόμησε πολιτελέςατα τὴν νέαν Μονὴν, τὴν ὁποίαν ἀποπεράτωσε μετὰ τὸν θάνατόν του ἡ τῆς Ζωῆς ἀδελφὴ Θεοδώρα. Ἔκτοτε τὸ μοναστήριον ἔλαβε πάμπολλα προνόμια αὐτόνομον κατὰ πάντα καὶ αὐταδέσποτον ἀναγορευθὲν, τὰ ὁποῖα ἐπεκύρωσαν διὰ χρυσοβούλλων ὅ,τε Ἰσαὰκ ὁ Κομνηνὸς, καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Δούκας, καὶ Ῥωμανὸς ὁ Διογένης, καὶ Μιχαὴλ ὁ Δούκας, καὶ Νικηφόρος ὁ Βοτανειάτης, καὶ οἱ μετὰ τούτους Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες. (1)

Ἡ Νέα Μονὴ εἶχε περὶ τοὺς τετρακοσίους μοναχοὺς (2) οἵτινες διὰ τῆς καλιεργείας εἶχον μεταβάλλει τὰ πλησίον δάση εἰς ὡραίους κήπους. Μ' ὅλον ὅτι δὲ οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἀφαιρέσει εἰς τὸ μοναστήριον τὰ ἐκ τοῦ τελωνείου εἰσοδήματα, τὰ συχνὰ ἀφιερώματα τῶν Χριστιανῶν, αἱ καθημεριναὶ ἀγοραὶ τῶν γεῶν τὰς ὁποίας ἔκαμνον οἱ μοναχοὶ, ἡ ὑποχρέωσις νὰ ἀφίνωσι μετὰ θάνατον πάλιν εἰς τὸ μοναστήριον τὰ κτήματάτων τὸ κατέστησαν τόσον πλούσιον ὥστε τὸ Κοινὸν εἶχε νεωστὶ ἐμποδίσει εἰς τοὺς Νεαμονίτας νὰ κάμωσι πλέον νέας γεῶν ἀγοράς. Λέγεται ὅτι περιέκλειε τὸ ἕκτον μέρος τῶν κτημάτων τῆς Χίου. Εἰς ὅλα τὰ Μοναστήρια ἐψηφίζοντο Ἐπίτροποι ἐκ τῶν τιμιωτέρων κατοίκων τῆς πόλεως, ἀλλὰ τῆς νέας Μονῆς διὰ νὰ τὴν προφυλάττωσιν ὡς πλουσιωτάτην ἀπὸ τὰς ἐνοχλήσεις τῶν Τούρκων ἦσαν Ἐπίτροποι αὐτοὶ τῆς πόλεως οἱ Δημογέροντες. Οἱ Μοναχοὶ δὲν ἐπλήρονον διὰ τὰ κτήματάτων οὔτε δέκατον οὔτε φόρον, ἀλλ' ὀλίγα τινα εἰς τὸ Κοινόν. Καθηγούμενος ἀλλάσσων ἀνὰ δύω ἔτη ἐκυβέρνα τὸ μοναστήριον καὶ ἔδιδε κατ' ἔτος λόγον τῶν

(1) Βλέπε « ἡ Θεία καὶ ἱερὰ ἀκολουθία τῶν Ὁσίων καὶ Θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν Νικήτα, Ἰωάννου καὶ Ἰωσήφ. κ.τ.λ. ὑπὸ Νικηφόρου τοῦ Χίου.» (Ἐνετίῃσι 1804. σ. 69. 4ον.)—Τὰ Χρυσόβουλλα ταῦτα ἐφυλάττοντο εἰς τὴν νέαν Μονὴν μέχρις οὗ ἔγινον τοῦ πυρὸς παρανάλωμα κατὰ τὴν τελευταίαν καταστροφὴν (1822).

(2) Ἐπὶ Τουρνεφόρτου (1700) εἶχεν ἡ Νέα Μονὴ διακοσίους μοναχοὺς, τὴν δὲ σήμερον ὀγδοήκοντα περίπου.

ἐξόδων εἰς τοὺς Δημογέροντας. Ὁ Μουσελίμης καὶ ὁ Καδῆς δὲν εἶχον ἐξουσίαν νὰ τιμωρήσωσι κανένα μοναχὸν διὰ πολιτικόν τι ἔγκλημα, ἀλλ' ὅταν ἔπταιέ τις ἐξ αὐτῶν τὸ ἀνήγγελλον εἰς τοὺς Δημογέροντας, οὗτοι δὲ προσκαλοῦντες τὸν Καθηγούμενον νὰ καταβῇ μετὰ τοῦ ἐναγομένου ἐξοικονόμουν κατὰ τοὺς νόμους τῆς δικαιοσύνης τὴν ὑπόθεσιν ἐξορίζοντες τοὺς ταραχοποιοὺς καὶ κακοήθεις εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος. Διὰ τῆς φρονίμου ταύτης διατάξεως ἐμποδίζετο τὸ σκάνδαλον τὸ ὁποῖον ἤθελε πηγάζει ἐὰν οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἐπιῤῥοὴν καὶ ἰσχὺν εἰς τὸ ἱερατεῖον. (1) Τὸ μοναστήριον εἶχε καὶ οἰκίας πολλὰς καὶ ναοὺς εἰς τὴν πόλιν, εἰς τοὺς ὁποίους ἔστελλεν ἰδίους ἐφημερίους. Ὅταν

---

(1) Πρὸς ἀπόδειξιν ἀναφέρομεν μόνον τὴν ἱστορίαν τῶν Μαμουνίδων τὴν συμβᾶσαν ἐν ἔτει 1800 κατὰ μῆνα Αὔγουστον. Γραική τις ἐκ ποταπῆς τάξεως εἶχεν ὑπανδρευθῇ Τοῦρκον εὐκατάστατον ὀνομαζόμενον Μαμουνήν. Ἀποθανὼν οὗτος ἄφησε δύω θυγατέρας ὡραιοτάτας. ἐπειδὴ ὅμως βαθμηδὸν αἱ οἰκιακαὶ περιστάσεις ἐχειροτέρευον ἠναγκάσθη ἡ μήτηρ νὰ πωλήσῃ τακτικῶς τὴν οἰκίαν της εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Βλαστόν. Τὰς γυναῖκας ταύτας συναναστρεφομένας πάντοτε μετὰ τῶν Γραικῶν κατώρθωσε μοναχός τις τῆς Νέας Μονῆς συμφώνως μετά τινος Χίου Ἀντωνίου Βούρου νὰ κατηχήσῃ καὶ νὰ τὰς ἐμβιβάσῃ κρυφίως εἰς Ἰονικὸν πλοῖον μὲ Ῥωσσικὴν σημαίαν διὰ νὰ ὑπάγωσι νὰ βαπτισθῶσιν εἰς τὴν Ὀδησσόν. Ἡ αἰφνίδιος ἀναχώρησίς των κατετάραξε τοὺς Τούρκους μαθόντας παρά τινος θεραπαίνης τῶν Μαμουνίδων, ἀφεθείσης ἀπερισκέπτως εἰς τὴν Χίον, ὅτι μοναχὸς τῆς Νέας Μονῆς τὰς ἔκλεψε διὰ νυκτός. Ὅθεν ἀνήγγειλαν παρευθὺς τὸ συμβὰν εἰς τὸν περιβόητον Κουτσοὺκ Χουσεῒν Καπετὰν Πασᾶν, καὶ χωρὶς νὰ ἔχωσιν οἱ Δημογέροντες γνῶσιν καμμίαν τῶν πραγμάτων κατεβίβασαν καὶ ἐφυλάκωσαν τὸν Ἡγούμενον τοῦ Μοναστηρίου Γεννάδιον Παπούτσαν. Ὁ Πασᾶς οὗτος καλέσας τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀντιπροσώπους τῶν Χίων καὶ φοβερίσας ὅτι ἐμελέτα νὰ κρεμάσῃ καὶ τοὺς Δημογέροντας καὶ τὸν Μητροπολίτην τῆς Χίου, βασανίσας δὲ σκληρότατα καὶ τὸν Νεαμονίτην Μοναχὸν ἠδυνήθη νὰ ἐπαναγάγῃ τὰς Μαμουνίδας διατριβούσας ἀκόμη δι' ἐναντίους ἀνέμους περὶ τὸν Ἑλλήσποντον, ἐνδόντος καὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ῥωσσικοῦ Πρέσβεως Ταμάρα. Τί δὲν ὑπέφερεν εἰς ταύτην τὴν περίστασιν τὸ Κοινὸν τῆς Χίου! Πόσαι δεήσεις καὶ πόσαι διαμαρτυρήσεις δὲν ἐχρειάσθησαν διὰ νὰ ἐξιλεώσωσι τοὺς Τούρκους! τέλος πάντων μετὰ μυρίους κόπους ἠναγκάσθησαν οἱ Δημογέροντες νὰ τοὺς πληρώσωσιν 800,000 περίπου γρόσια, ἐκ τῶν ὁποίων μέγα μέρος ἐπλήρωσεν ἡ Νέα Μονὴ καὶ μικρὸν ὁ Ἀντώνιος Βοῦρος. Διαβληθεὶς δὲ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Βλαστὸς ὅτι ἠγόρασεν εὐθηνότατα τὴν οἰκίαν τῶν Μαμουνίδων ἠναγκάσθη νὰ πληρώσῃ εἰς τὸν ἀχόρταστον Πασᾶν δισχίλια Ὁλλανδικὰ φλωρία!

ἀπέθνησκέ τις ἐκ τούτων ἔπρεπε νὰ ταφῇ εἰς τὸ κοινὸν κοιμητήριον τῆς Νέας Μονῆς. Χωρὶς νὰ λαμβάνωσιν οὐδὲ ὀβολὸν ἐκ τῆς περιουσίας του οὔτε ὁ Μουσελίμης οὔτε ὁ Καδῆς.

Τῶν προῤῥηθέντων φιλανθρώπων καταστημάτων καὶ ὅλων τούτων τῶν καλῶν διατάξεων πρόξενος ἦτο ἀναντιῤῥήτως ἡ σχεδὸν αὐτόνομος ἀριστοκρατικοδημοκρατικὴ πολίτευσις τῶν Χίων, καὶ τὰ πολλὰ προνόμια τὰ ὁποῖα ἤρχισαν, ὡς προείπομεν, νὰ χαίρωνται ἀκόμη ἀπὸ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος. Καὶ μ' ὅλον ὅτι οἱ Τοῦρκοι τὰ ἐσμίκρυνον ὀλίγον μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Ἐνετῶν αὐξήσαντες τοὺς φόρους, μ' ὅλον ὅτι οἱ Χῖοι πάντοτε ἀνέπνεον τὴν δηλητήριον καὶ ψυχοφθόρον τῶν Τούρκων ἀτμοσφαίραν, ἀποκτῶντες μ' ὅλον τοῦτο διὰ τῆς εὐστόχου χρήσεως τοῦ πλούτου των τὴν εὔνοιαν τῶν ἰσχυροτέρων μελῶν τοῦ Διβανίου ἡμέρονον τοὺς τυράννους, ἀπήλαυον νέα προνόμια, ἐπεκύρονον τὰ παλαιά, διετήρουν ἄθικτον τὴν θρησκείαν, ἀνεκαίνιζον ναούς, ᾠκοδόμουν καινοὺς εἰς τὰ χωρία, ἐκράτυνον τὸ τῆς Δημογεροντίας θαυμάσιον πολίτευμα καὶ ἀπελάμβανον παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν ὅ,τι σχεδὸν ἐζήτουν. Καὶ ὅλα ταῦτα χάρις εἰς τὸ ἔμφυτον ἐκεῖνο τοῦ καλοῦ αἴσθημα τὸ ὁποῖον ἀνέκαθεν ἔτρεφον, εἰς τὴν μεγάλην αὐτῶν σύνεσιν, φιλογένειαν καὶ ἐπιμονήν, καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν ἀκράδαντον ὑπὲρ παντὸς ἀγαθοῦ ὁμόνοιάν των. Διὰ τοῦτο καὶ μόνοι μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, ἀφ' οὗ μετέβησαν ἀπὸ τῆς δημοκρατικῆς πολιτεύσεως ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Γενουΐτῶν καὶ αὐτῶν τέλος τῶν Τούρκων, μόνοι, τολμῶ ἐλευθέρως νὰ ἐπαναλάβω, μεταξὺ ὅλων τῶν Ἑλλήνων ἦσαν ὀλιγώτερον ὑποδουλωμένοι καὶ ἔφερον ὀλιγώτερον τὰ στίγματα τῆς δυστυχίας καὶ τῆς διαφθορᾶς! (1)

Δύω Τοῦρκοι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Μουσελίμης (ἔπαρχος) καὶ ὁ Καδῆς (κριτὴς) ἐκυβέρνων τύπου μόνον χάριν τὴν Χίον,

---

(1) Παράβαλλε καὶ τοῦ Κοραῆ τὸ Memoire sur l' état actuel de la civilisation dans la Grèce σελ. 39.

ὅπου πρὶν ἀκόμη φθάσωσιν ἤξευρον ὅτι δὲν ἔμελλον νὰ ἔχωσι κἀνὲν νόμιμον δικαίωμα, καὶ ὅτι ἐχρεώστουν νὰ σέβωνται τὰ βουλεύματα τῶν Χριστιανῶν. Ὁ Μουσελίμης ἠγόραζε παρὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Πόρτας τὴν ἐπικαρπίαν (εἰς τὴν ὁποίαν περιείχοντο τὸ τελώνιον, ἡ κεφαλιτιών, τὰ μακελλεῖα τοῦ Μώλου καὶ τοῦ Κοκκαλᾶ, τὸ λεγόμενον Ταχρήλιον, τὸ καντάρι, καὶ τὸ γεμεκλίκι) τῆς Χίου πρὸς 400,000 περίπου γροσίων. Ἤλλασσεν ἀνὰ δύω ἔτη καὶ εἶχε περὶ αὐτὸν εἴκοσι στρατιώτας πρὸς διατήρησιν τῆς εὐταξίας. Διὰ νὰ ἀποφεύγωσι τὴν δωροδοκίαν δὲν ἦτο συγχωρημένον οὔτε εἰς τὸν πλούσιον οὔτε εἰς τὸν πτωχὸν νὰ τὸν ἐπισκέπτηται, ἀλλ' ὅταν ἐκράζετο παρ' αὐτοῦ ἔπρεπε νὰ λάβῃ πρῶτον τὴν ἄδειαν παρὰ τῶν Δημογερόντων καὶ ἐπιστρέψας νὰ τοὺς εἴπῃ δι' ἣν αἰτίαν ἐκράχθη. Μόνον οἱ Δημογέροντες (καὶ πάλιν ὄχι οἱ τοῦ Παλαιοκάστρου καὶ οἱ Δυτικοί, ἐκτὸς ἐὰν ἦτο μεγάλη ἀνάγκη) καὶ οἱ Πρωτομάστοροι ἠδύναντο νὰ τὸν ἐπισκέπτωνται ἀκωλύτως. Ὁ Κριτὴς ἐθεώρει τὰς ὑποθέσεις τῶν Τούρκων καὶ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κρίνῃ καὶ τὰς διαφορὰς τῶν Χριστιανῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὅμως ὅλοι, ὀλίγων τινῶν τῆς κατωτάτω τάξεως ἐξαιρουμένων, προσέτρεχον εἰς τοὺς Δημογέροντας. Ἤλλασσεν ἀνὰ ἓξ μῆνας, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀνὰ δώδεκα. Εἰς τοῦτον, καὶ εἰς τὸν Ἔπαρχον διευθύνοντο αἱ σουλτανικαὶ προσταγαὶ πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν ὁποίων ἐκράζοντο πολλάκις καὶ οἱ Δημογέροντες ὅταν ἀπέβλεπον εἰς ἐγχωρίους ὑποθέσεις. Ποῖα εἰσοδήματα εἶχεν ὁ Κριτὴς θέλομεν ἰδεῖ εἰς τὸ περὶ φόρων κεφάλαιον. Τὸ φρούριον ἐφυλάττετο ὑπὸ τῶν ἐπισημοτέρων Τούρκων τῆς Χίου, οἵτινες εἶχον διαμοιρασμένα πρὸς ἀλλήλους τὰ ἀξιώματα, καὶ ὑπὸ ἐθνικῆς τινος φρουρᾶς συνισταμένης πάλιν ἐκ Τούρκων. Μόνον εἰς καιρὸν πολέμου ἤρχετο στρατὸς πρὸς φύλαξίν του.

Ἀλλὰ τὸ πρώτιστον πολιτικὸν σύστημα, ἡ ψυχὴ τῆς Κυβερνήσεως τῆς νήσου, τὸ σῶμα ὅθεν ἐκρέμαντο ὅλα τὰ λοιπὰ Χριστιανικὰ δικαστήρια καὶ συστήματα τῆς χώρας ἦσαν οἱ *Δημο-*

γέροντες. Οὗτοι ἐκλέγοντο κατ' ἔτος ἐκ τῶν καὶ διὰ τὴν περιουσίαν, καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν καὶ διὰ τὸν τίμιον χαρακτῆρα ἐγκριτωτέρων ἐμπόρων. Τρεῖς ἦσαν Ὀρθόδοξοι καὶ δύω Καθολικοί. Ἐκ τῶν πρώτων ὁ εἷς ἦτο ἐκ τῆς Ἀπλοταριᾶς, ὁ δεύτερος ἐκ τοῦ Ἐγκρεμοῦ, καὶ ὁ τρίτος ἐκ τοῦ Παλαιοκάστρου. (1) Ἐπειδὴ ἡ Ἀπλοταριὰ καὶ ὁ Ἐγκρεμὸς ἦσαν κατοικημέναι παρὰ τῶν ἐπισημοτέρων οἰκογενειῶν, μεταξὺ δὲ τούτων εὐκόλως εὑρίσκοντο κατ' ἔτος νέοι Δημογέροντες, ἦτο νόμος νὰ μὴν ἐκλέγωνται ποτὲ καὶ δεύτερον ὅσοι ἅπαξ ἐδημογερόντευσαν ἐκ τούτων τῶν δύω μερῶν. Μόνον οἱ Παλαιοκαστρινοὶ καὶ οἱ Καθολικοὶ ἀνεψηφίζοντο πολλάκις ὄντες ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν, πλὴν καὶ οὗτοι ἀφ' οὗ παρήρχοντο μερικὰ ἔτη μετὰ τὴν πρώτην αὐτῶν Δημογερόντευσιν. Ἐκ τῶν Δημογερόντων ἴσχυον σχεδὸν μόνον ὁ ἐκ τῆς Ἀπλοταριᾶς καὶ ὁ ἐκ τοῦ Ἐγκρεμοῦ. Τὸ ἀξίωμα τῆς Δημογεροντείας ἐθεωρεῖτο μέγα καὶ ὑψηλὸν, καὶ ὅσοι τὸ ἀνελάμβανον σπουδάζοντες να φανῶσιν ἄξιοι τῆς γενικῆς γνώμης καὶ νὰ ἀπολαύσωσι τὴν εὔνοιαν τοῦ λαοῦ ἐφιλοτιμοῦντο νὰ φανῶσιν ὅσον τὸ δυνατὸν δίκαιοι, φιλάνθρωποι, σταθεροὶ, ἀδωροδόκητοι, πρὸ πάντων δὲ ἀδέκαστοι καὶ πρὸς αὐτοὺς αὐτῶν τοὺς στενωτάτους συγγενεῖς. Διὰ τὸ βάρος τοῦτο τῆς εὐθύνης δὲν ἐπεθύμει καθεὶς νὰ ἐκλεχθῇ δὶς Δημογέρων, μ' ὅλον ὅτι ἦτο τὸ ἐντιμώτερον ἀξίωμα.

Ἡ ἐκλογὴ τῶν Δημογερόντων ἐγίνετο κατὰ τὸν ἐφεξῆς τρόπον, Τῇ 3 Φευρουαρίου ἐκαλοῦντο εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Φωτίου τεσσαράκοντα περίπου ἐκ τῶν προὐχόντων πολιτῶν. Οἱ Δημογέροντες ζητοῦντες συγγνώμην ἄν τινα ἐλύπησαν δικαίως ἢ ἀδίκως παρεκάλουν νὰ ἀντικαταστήσωσι νέους. Οἱ συνηγμένοι ἀφ οὗ τοὺς εὐχαρίστουν διὰ τὴν καλήν των διαγωγὴν, ἔφευγον ὅλοι ἐκτὸς ὅσοι ὑπῆρξαν Δημογέροντες, οἵτινες ἔπρεπε νὰ ἦναι εἴκοσι τὸν ἀριθμὸν, ὀκτὼ ἐκ τῆς Ἀπλοταριᾶς, ὀκτὼ ἐκ τοῦ Ἐγκρεμοῦ,

(1) Εἰς τὰς τρεῖς ταύτας μοίρας Ἀπλοταριὰν, Ἐγκρεμὸν καὶ Παλαιόκαστρον ἦτο διῃρημένη ἡ πόλις. (χώρα)

δύω ἐκ τοῦ Παλαιοκάστρου καὶ δύω Καθολικοί. Ἐπρόσφερε μετὰ ταῦτα ὁ Ἀπλοταρούσης Δημογέρων εἰς ἕκαστον τῶν ὀκτὼ Ἀπλουταρουσῶν ἐν κλειστὸν γραμμάτιον, τὸ ὁποῖον ἠκολούθει καὶ ὁ Ἐγκρεμούσης πρὸς τοὺς ἐκ τοῦ Ἐγκρεμοῦ. Τότε ἠνοίγοντο καὶ τὰ μὲν δώδεκα ἦσαν κοῦφα, τὰ δὲ τέσσαρα περιεῖχον τὴν λέξιν *μεῖνον*. Ὅσοι ἐλάμβανον τὰ κοῦφα ἔφευγον πάραυτα, καὶ οὕτω ἔμενον εἰς τὸν ναὸν οἱ μέλλοντες νὰ ἀλλάξωσι πέντε Δημογέροντες οἱ τέσσαρες λαβόντες τὸ *μεῖνον*, (δύω ἐκ τῆς Ἀπλοταριᾶς καὶ δύω ἐκ τοῦ Ἐγκρεμοῦ,) οἱ δύω Παλαιοκαστρινοί, καὶ οἱ δύω Καθολικοί, ὅλοι ὁμοῦ δεκατρεῖς. Μετὰ ταῦτα ἀνεγίνωσκεν ὁ Ἀπλοταρούσης κατάλογον ὀνομάτων ἐκ τῶν ὁποίων ἔβαλλον τρία κατὰ μέρος, ὡσαύτως ἔκαμνε καὶ ὁ Ἐγκρεμούσης. Ἐκ τούτων συμφωνοῦντες μετὰ πολλὰς συνδιαλέξεις ἐψήφιζον πέντε· δὲν ἦτο δὲ συγχωρημένον νὰ ζητῶσι νὰ μὴ ψηφισθῇ κανεῖς συγγενὴς αὐτῶν, ἐκτὸς ἐὰν ἦτο ἀδελφός. Τὰ ἀποφασισθέντα ὀνόματα παραλαμβάνων μετὰ ταῦτα ὁ Ἐγκρεμούσης ἔφερεν εἰς τὸν Κριτήν, ὅπου ὁ Ἀργιγραμματεὺς εἶχε τὸ *χοντσέτιον* ἕτοιμον καὶ τόπον κενὸν διὰ νὰ καταγράψῃ τὰ ὀνόματα τῶν νεοψηφίστων, ἔπειτα ἐπέστρεφεν ὁ Δημογέρων εἰς τὸν ναὸν ὅπου τὸν ἐπρόσμενον οἱ λοιποί. Τότε ἠνοίγοντο αἱ θύραι τοῦ ναοῦ καὶ ἀνηγγέλλετο εἰς τὸν περίεργον λαὸν ἡ ἀναγόρευσις καὶ τὰ ὀνόματα τῶν νέων Δημογερόντων. Οὕτω παρήρχετο ἡ πολύκροτος ἡμέρα τῆς 3 Φευρουαρίου· τὸ δὲ πρωῒ τῆς ἐπιούσης ἐπροσκάλουν οἱ παλαιοὶ τοὺς νεοψηφίστους εἰς τὸν Χριστιανικὸν οἶκον τῆς Δικαιοσύνης, τὸν λεγόμενον Μεζᾶν, (1) τοὺς ηὔχοντο συγχαιρόμενοι πολλὰ ἀγαθά, καὶ παραλαμβάνοντες τοὺς παρίστανον προπορευόμενοι πάντοτε εἰς τὸν Μουσελίμην, Καδῆν, εἰς τοὺς φρουράρχους, εἰς τὸν Τελωνάρχην καὶ τέλος εἰς τὸν κατὰ τὴν Μητρόπολιν Ἀρχιε-

(1) Κατὰ τὸν Κοραῆν (Ἄτακτα Τόμ. γ. σελ. 202) ὁ **Μεζᾶς** παράγεται παρὰ τὸ **Μέση**, λέξιν, σημαίνουσαν παρὰ τοῖς Γραικορωμαίοις τὸν τόπον ὅπου ἐτελεῖτο ἡ δικαιοσύνη. Ὑπάρχει ἄραγε κοινόν τι μεταξὺ τοῦ **Μεζᾶ** καὶ τῆς λέξεως **maison**;

ρέα, ὅστις ἀνεγίνωσκεν εὐχὴν εἴς τε τοὺς προκατόχους καὶ εἰς τοὺς νεοψηφίστους φιλοφρονούμενος παντοιοτρόπως. Ἐξερχόμενοι ἐκ τοῦ Ἀρχιερέως ἐπροπορεύοντο οἱ νέοι καὶ ἠκολούθουν παλαιοὶ Δημογέροντες, οἵτινες φθάνοντες εἰς τὸν Μεζᾶν ἔδιδον εὐθύνην τῶν πραχθέντων καὶ ἔφευγον. Ἦτο νόμος δύω μῆνας πρὸ τῆς ἀλλαγῆς τῶν Δημογερόντων νὰ μὴ δύναται κανεῖς ἐκ τῶν τιμίων νὰ ταξειδεύσῃ. Ὁ Τελωνάρχης εἶχε ῥητὴν προςαγὴν νὰ ἐπαγρυπνῇ, ὅστις δὲ συνελαμβάνετο ζητῶν νὰ παραβῇ τὴν προςαγὴν ἐτιμωρεῖτο ἐκκλησιαςικῶς, καὶ εἶχε χρέος τὴν ἐπομένην ἡμέραν τοῦ ἐξωκλησιασμοῦ του νὰ προστρέξῃ εἰς τὸ Κοινὸν καὶ νὰ ζητήσῃ συγχώρησιν· ἂν δὲ μετὰ παρέλευσιν τριῶν ἡμερῶν ὑπ' ἀδιαφορίας δὲν ἐπαρουσιάζετο ἐτιμωρεῖτο αὐστηρότερον διὰ συνελεύσεως. Ἀλλὰ τοῦτο σπανίως συνέβαινε διότι ὅλοι καὶ πλούσιοι, καὶ πτωχοὶ, καὶ ἱερεῖς, καὶ κοσμικοὶ, καὶ πάσης τάξεως ἄνθρωποι, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀρχιερεὺς ἐσέβοντο θρησκευτικῶς τὸν *Μεζᾶν* τρέμοντες εἰς μόνον τὸ ὄνομάτου.

Οἱ Δημογέροντες εἶχον πρώτιστον καὶ ἱερὸν χρέος νὰ ὑπερασπίζωνται τὴν ἀσφάλειαν ὅλων τῶν κατοίκων τῆς νήσου. Συναζόμενοι καθ' ἡμέραν εἰς τὸν Μεζᾶν ἠκροώντο τὰ παράπονα τοῦ λαοῦ, καὶ ἦσαν πολλάκις τόσον ἐνασχολημένοι διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὑποθέσεων, ὥστε πολλάκις οὐδὲ νὰ γευματίσωσιν ἐλάμβανον καιρόν. Καθ' ἑκάστην ἐπήγαινον πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου πρὸς τὸν Μουσελίμην, καὶ πρῶτον ἐπεσκέπτοντο τὴν φυλακὴν διὰ νὰ ἐξετάσωσι τὴν αἰτίαν ἄν τις ἦτο φυλακωμένος· συνωμίλουν μετὰ ταῦτα μετὰ τοῦ ἐπιστάτου τῆς εὐταξίας, καὶ ἂν μὲν τὸ ἁμάρτημα ἦτο μικρὸν ἀπεφάσιζον τὴν ποινήν του, ἥτις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἦτο ἐλαφρὰ διότι καὶ οἱ φυλακωμένοι ἀνῆκον εἰς τὴν μικρὰν τάξιν τοῦ λαοῦ· ἐὰν δὲ ἦτο μέγα ἀνεφέροντο πρὸς αὐτὸν τὸν Μουσελίμην καὶ ἐξοικονόμουν τὴν ὑπόθεσιν. Ἐὰν δέ τις ἐῤῥίπτετο εἰς τὴν φυλακὴν διότι ἐχρεώστει ἐσπούδαζον νὰ τὸν ἐξισάσωσι μετὰ τοῦ δανειστοῦ, ἐὰν δὲ ἐπληροφοροῦντο ὅτι ὁ χρεώστης δὲν ἠδύνατο τῷ ὄντι νὰ πληρώσῃ τὰ χρέος του, ὁ δὲ δανειστὴς ἐπέμενεν ἢ νὰ πληρωθῇ ἢ νὰ μένῃ

εἰς τὴν φυλακὴν ὁ χρεοφειλέτης του, οἱ Δημογέροντες τὸν ἀπελύτρονον λέγοντες εἰς τὸν δανειστὴν νὰ λάβῃ ὑπομονήν· ἐὰν δὲ ὁ χρεοφειλέτης δὲν εἶχε νὰ πληρώσῃ οὐδὲ τὸ τοῦ Μουσελίμη δικαίωμα δέκα ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν λαμβάνοντος εἰς τὴν ποσότητα τοῦ χρέους, οἱ Δημογέροντες τὸ ἐπλήρονον ἐξ ἰδίων λέγοντες καὶ εἰς τὸν Ἔπαρχον νὰ σμικρύνῃ τὸ δικαίωμά του.

Εἶχαν προσέτι χρέος οἱ Δημογέροντες, ὁσάκις Χριστιανός τις ὁποίας δήποτε τάξεως ἠπειλεῖτο ἢ ἐδέρετο παρά τινος Τούρκου, νὰ τὸ ἀναφέρωσιν εἰς τοὺς φρουράρχους, οὗτοι δὲ διὰ νὰ ἀπολαμβάνωσι τὴν φιλίαν των ἐτιμώρουν τὸν ἀτακτήσαντα ἀναλόγως τοῦ ἁμαρτήματος. Ἀλλ᾽ ἐὰν τὸ ἔγκλημα ἦτο μέγα ἢ ἐπράττετο ὑπὸ Τούρκου ἐπισήμου, συνεστέλλοντο δὲ καὶ οἱ φρούραρχοι αὐτοὶ νὰ τὸν τιμωρήσωσι κατ᾽ ἀξίαν, οἱ Δημογέροντες τὸ ἀνήγγελλον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, οἱ δὲ ἐκεῖ τρεῖς Ἀντιπρόσωποι Χῖοι, τοὺς ὁποίους ἀνηγόρευεν τὸ Κοινὸν τῆς Χίου, χαίροντες τὴν φιλίαν τῶν μεγιστάνων δυνάμει τῶν δώρων καὶ τῶν χρημάτων ἀπελάμβανον τὴν δικαίαν τοῦ πταίσαντος ποινήν. (1) Τοιαῦτα παραδείγματα συνέβησαν πολλάκις. Διὰ τοῦτο οἱ Τοῦρκοι ἔχοντες αὐτὰ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔβλεπον ὅτι ἦτο ἀνάγκη πᾶσα νὰ φέρωνται πράως πρὸς τοὺς Χριστιανούς, νὰ μὴ ζητῶσι νὰ παραβλάψωσιν οὐδὲ μίαν κεραίαν ἐκ τῶν τοπικῶν ἐθίμων, καὶ νὰ σκέπτωνται πολὺ εἰς ἑκάστην αὐτῶν πρᾶξιν ἀφορῶσαν τοὺς κατοίκους τῆς Χίου.

Καθῆκον πρὸς τούτοις τῶν Δημογερόντων ἦτο νὰ ἐπαγρυπνῶσιν ὥστε ἡ νῆσος νὰ ἔχῃ πάντοτε ἀφθονίαν τροφῶν, ὅταν δ᾽ ἔπασχεν ἔλλειψιν νὰ προσκαλῶσι συνέλευσιν καὶ παριστάνοντες

(1) Ἄδικον ἤθελεν εἶναι νὰ μὴ μνημονεύσωμεν πόσην ὠφέλειαν ἐπροξένησεν εἰς τοιαύτας περιστάσεις ὁ Δημήτριος Σκαναβῆς, ὁ τραπεζίτης τῆς Σουλτάνας Ἀσμὰ [illegible] καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο φονευθεὶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τῆς μητρὸς ταύτης τοῦ Σελίμη, τῆς ὁποίας διεκηρύττετο ἐπιστήθιος φίλος. Διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ Σκαναβῆ τούτου ἐδιώχθησαν ἐκ τῆς Χίου τριακόσιοι περίπου Γιανίτσαροι οἵτινες φρουροῦντες τὸ τεῖχος κατετυράννουν τὴν νῆσον ὅλην διὰ τῶν καταχρήσεών των.

τὴν ἀνάγκην νὰ ἐκλέγωσι τιμίους ἄνδρας διὰ νὰ προμηθεύωσι τὰ ἀναγκαῖα. Ἐχρεώστουν νὰ διατηρῶσιν τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου ἄθικτα, ὅμοια κατὰ τοῦτο πράττοντες τῶν παλαιῶν τῆς Ῥώμης Κηνσόρων, οἵτινες ἐπεστάτουν εἰς τὴν ἀκριβῆ τῶν ἐθίμων διαφύλαξιν. « Ὑπάρχουσι παραδείγματα, λέγει ὁ Μοντεσκιὼς, » χειρότερα τῶν ἐγκλημάτων· καὶ περισσότεραι πόλεις ἐχάθησαν » διὰ τῶν ἐθίμων παρὰ διὰ τῶν νόμων τὴν παράβασιν. » (1) Πρὸς ἀποφυγὴν μεταξὺ τῶν ἄλλων τῆς πολυτελείας, ἥτις γέννημα οὖσα ἀνίσων περιουσιῶν ἐκνευρίζει μόνον τοὺς πλουσίους καὶ αὐξάνει τὰ πάθη εἰς τοὺς κατωτέρους, καὶ διὰ νὰ μὴ διεγείρωσι τὴν πλεονεξίαν τῶν Τούρκων, (2) ἦτο ἀπηγορευμένον νὰ εἰσάγωσιν εἰς τὴν Χίον ἐξωτερικὰ πολύτιμα ἐνδύματα, καὶ νὰ φορῶσι κεντητὰ, καὶ λαχούρια καὶ ἀδάμαντας· μόνον ἀδαμάντινα δακτυλίδια καὶ χρυσᾶ περικάρπια καὶ μαργαρίτας διὰ ἐνώτια ἦσαν συγχωρημένα. Ἡ ἀπαγόρευσις τῶν ξένων βαρυτίμων φορεμάτων ἐγίνετο διὰ γράμματος ἀρχιερατικοῦ τὸ ὁποῖον ἀνεγινώσκετο εἰς ὅλους τοὺς ναοὺς καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἔλεγε ῥητῶς ὁ Ἀρχιερεὺς ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις ἐγίνετο διὰ προσταγῆς τῶν Δημογερόντων. Δέκα ἐκ τῶν ἐγκριτωτέρων ἦσαν διωρισμένοι νὰ ἐπαγρυπνῶσιν εἰς τὸ νὰ μὴ γίνωνται τοιαῦται καταχρήσεις καὶ νὰ εἰδοποιῶσι τοὺς Δημογέροντας. Οὗτοι εἰς τοιαύτην περίστασιν συνεκάλουν συνέλευσιν, ἡ δὲ συνέλευσις ἀπεφάσιζε τὴν ποινὴν τοῦ παραβάτου· ἐὰν τὸ ἁμάρτημα ἦτο μικρὸν ἐτιμωρεῖτο ὁ πταίσας ἐκκλησιαστικῶς, ἐὰν δὲ μέγα, ἐφυλακώνετο ἢ ἐδέρετο παρὰ τῶν Τούρκων διὰ προσταγῆς τῶν Δημογερόντων χωρὶς νὰ ἐξετάζῃ παντελῶς ὁ Μουσελίμης τὴν αἰτίαν ὅλων τούτων τῶν πράξεων. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ καθήκοντα καὶ χρέη τῶν Δημογε-

(1) Il y a d' exemples pires que les crimes, et plus d' Etats ont peri parce qu' on a violé les moeurs que parce qu' on a violé les lois (Montesquieu Grandeur et decadence des Romains).

(2) Μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Ἰουστινιάνων καὶ οἱ Καθολικοὶ φοβούμενοι τοὺς Τούρκους ἔφερον ἐκ Ῥώμης προσταγὴν τοῦ Πάπα τῶν πολυτίμων ἐνδυμάτων ἀπαγορευτικήν. (Thévenot voyage etc. σελ· 189).

των· ἂς ἴδωμεν τώρα μέχρι πόσου ἐκτείνετο ἡ ἰσχὺς των καὶ κατὰ ποῖον τρόπον συνεκιρνᾶτο διὰ τῶν Συνελεύσεων.

Οἱ Δημογέροντες εἶχον μεγάλην δύναμιν διότι ἔκρινον καὶ ἀπεφάσιζον καὶ ἐτιμώρουν καθὼς ἐνόμιζον καλόν. Ὅλος ὁ λαὸς καὶ οἱ Ἔγκριτοι τῆς νήσου τοὺς ἐσέβοντο μεγάλως. Εἰς τοὺς ναοὺς εἶχον τὸν πρῶτον τόπον· εἰς δὲ τὰς ἀδελφοσύνας, θρόνους ἐξεπίτηδες κατεσκευασμένους· παντοῦ ἐπροπορεύοντο καὶ ὅθεν παρήρχοντο ἐπροσηκύνοντο ὅλοι διὰ νὰ τοὺς χαιρετήσωσι. Δὲν ἦσαν μ' ὅλον τοῦτο ἀπόλυτοι ἐξουσιασαὶ διότι (ἐκτὸς τοῦ ἐκ τῶν συνελεύσεων περιορισμοῦ τῆς δυνάμεώς των) ἐὰν δὲν ἐφύλαττον τὰ ἐγχώρια ἔθιμα, ἐὰν δὲν ἐφέροντο ἀδεκάστως εἰς τὰς κρίσεις των, ἐὰν ἐξώδευον κακῶς τὰ δημόσια χρήματα, ἐὰν ἐν ἑνὶ λόγῳ παρημέλουν τὰς κοινὰς ὑποθέσεις οἱ προὔχοντες τοὺς καθήρουν· ἀλλὰ τοιοῦτον παράδειγμα δὲν συνέβη ποτὲ, διότι οἱ Δημογέροντες ἐπροσπάθουν πάντοτε νὰ μὴν ὑποπέσωσιν εἰς τὴν κατηγορίαν καὶ ἀτιμίαν τὴν παρὰ τοῦ λαοῦ καὶ εἰς τὴν ἐπίκρισιν τῶν συνελεύσεων. Δύω ἦσαν αὗται αἱ Συνελεύσεις ἡ μεγάλη καὶ ἡ μικρά· καὶ ἡ μὲν μεγαλη συνίστατο ἐκ τεσσαράκοντα ἢ πεντήκοντα τῶν ἐγκριτωτέρων τῆς νήσου, καὶ συνεκαλεῖτο ὅταν προὔκειτο λόγος περὶ μεγάλων πραγμάτων. Αὕτη ἀπεφάσιζε ὅταν ἡ πόλις ἔπασχεν ἔλλειψιν τροφῶν πόσας ἔπρεπε νὰ προμηθευθῶσι· πρὸς τοῦτο δὲ ἐψηφίζοντο δύω ἢ τρεῖς ἄνδρες νὰ ἐπιστατήσωσιν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ πώλησιν αὐτῶν· ἀλλ' ἐὰν, ὅταν ἔφθανον, ἡ νῆσος εἶχεν ἤδη ἀφθονίαν τροφῶν τὰς ἐφύλαττον ἕως ὅτου ἐβεβαιοῦντο ὅτι ἤθελεν ἐξακολουθεῖ καὶ εἰς τὸ μέλλον· ἐὰν δ' ἐν τῷ μεταξὺ αἱ τροφαὶ ἤρχιζον νὰ φθείρωνται τότε τὰς διεμοίραζον εἰς τοὺς εὐκαταστάτους ἀναλόγως τῆς ποσότητος τοῦ φόρου, τὸν ὁποῖον ἐπλήρονον, χωρὶς νὰ ζημιόνηται τὸ Κοινόν. Ἡ μεγάλη συνέλευσις ἀπεφάσιζε τὴν ἀπαγόρευσιν τῶν καταχρήσεων, τὸν τρόπον τῆς βοηθείας ὅταν δημόσιόν τι κατάστημα ἐλάμβανε χρείαν χρημάτων, τὰς ποινὰς τῶν παραβαινόντων τὰ ἔθιμα, τί ἔπρεπε νὰ γένῃ ὅταν ἔμελλε νὰ μορφωθῇ νέον τι σύστημα, θεωροῦσα καὶ πᾶσαν

ἄλλην γενικὴν τῆς πόλεως ὑπόθεσιν. Ἡ μικρὰ Συνέλευσις ἐσύγκειτο ἐξ ὀκτὼ ἢ καὶ ἐκ δεκαπέντε τῶν ἐγκριτωτέρων τῆς νήσου ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως ἐκ Δημογερόντων οἵτινες εἶχον ἤδη ὑπουργήσει. Συνεκαλεῖτο συχνότερα τῆς μεγάλης καὶ διήλαττεν τὰς διαφορὰς ἐκείνων, οἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ κριθῶσιν ὑπὸ αἱρετῶν κριτῶν, διέλυε τὰς ἀμφιβολίας τῶν Δημογερόντων εἰς πᾶσαν ὑπόθεσιν καὶ κρίσιν, καὶ ἀπεφάσιζε τὰς μυστικὰς καταδρομὰς ἐξουσιαστοῦ τινος ἢ ταράττοντος τὴν κοινὴν ἡσυχίαν. Εἰς ταύτας τὰς Συνελεύσεις οἱ Δημογέροντες δὲν εἶχαν οὐδεμίαν ὑπεροχὴν, ἀλλ' αὐτοὶ μόνον ἐπρότεινον τὴν ὑπόθεσιν, ἡ δὲ Συνέλευσις ἀπεφάσιζε ἀπόφασιν ἀμετάτρεπτον ὁποία ἦτο καὶ ἡ τῶν Δημογερόντων. Τοιουτοτρόπως αἱ συνελεύσεις συνεκίρνων τὴν Δικτατωρικὴν ἰσχὺν τῶν Δημογερόντων καὶ ἀπετέλουν ἀριστοκρατικοδημοκρατικὸν τὸ πολίτευμα καθ' ὃ ἐκυβερνᾶτο ἡ Χίος.

Δικαστήρια εἶχεν ἡ νῆσος τὰ ἑξῆς.

ΕΜΠΟΡΙΚΟΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΝ. Ὅταν τὸ ἐμπόριον τῆς Χίου συνίστατο μόνον εἰς μεταξωτὰ καὶ διάφορα χρυσοῦφαντα ἐργολαβούμενα εἰς τὴν νῆσον καὶ οἱ κυριώτεροι ἔμποροι ἦσαν οἱ ἐργαστηριῶται τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Σμύρνης, τὸ δικαστήριον τοῦτο ἦτο ἐμπιστευμένον εἰς ταύτην τὴν κλάσιν τῶν πολιτῶν. Ἀλλ' ὅταν ηὔξησεν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐμπορευομένων μετὰ τῶν διαφόρων μερῶν τῆς Εὐρώπης ἐψηφίζοντο πέντε δικασταὶ (οἵτινες ὀνομάζοντο Πρωτομάστορες) πρὸς κυβέρνησιν αὐτοῦ, εἷς ἐκ τῆς κλάσεως τῶν μετὰ τῆς Εὐρώπας ἐμπορευομένων, εἷς ἐκ τῶν ἐργαστηριούχων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἷς ἐκ τῶν τῆς Σμύρνης καὶ δύω ἐκ τῶν ἐμπόρων τῆς νήσου. Τῶν δικαστῶν τούτων ἔργον ἦτο νὰ ἐξετάζωσιν ὅλας τὰς δοσοληψίας καὶ ἐμπορικὰς διαφορὰς, νὰ προσδιορίζωσι μετὰ τοῦ Τελωνάρχου τὴν δ' ἑκάστην πραγματείαν τιμὴν τοῦ τελωνίου, νὰ θεωρῶσι τὰς ἀμαρτύρους συναλλαγματικὰς, νόμον ἔχοντος τοῦ Μεζᾶ νὰ κρίνῃ μόνον περὶ τῶν μεμαρτυρημένων, καὶ νὰ ἐπαγρυπνῶσιν

εἰς τὰς χρεοκοπίας. Ὅταν τις ἐχρεοκόπει ἔστελλεν τοὺς λογαριασμούς του πρὸς τοὺς Πρωτομάστορας σημειῶν τὸ χρέος καὶ τὴν ἐναπομείνασαν περιουσίαν. Οὗτοι προσκαλοῦντες τοὺς δανειστὰς ἐξέταζον ἂν ἡ χρεοκοπία ἦτο τιμία ἢ αἰσχρά· καὶ ἐὰν μὲν ἦτο τιμία ἐδέχοντο τὴν σημείωσιν τοῦ χρεοκοπήσαντος, τοῦ ἔδιδον γράμμα τῆς παραλαβῆς δηλωτικὸν, δυνάμει τοῦ ὁποίου ἔμενεν ἀνενόχλητος ἐκ μέρους τῶν δανειστῶν, καὶ ἀπεφάσιζον μετ' αὐτῶν πόσα καὶ πότε ἔπρεπεν νὰ πληρωθῶσιν. Ἀλλ' ἐὰν ἡ χρεοκοπία ἦτο αἰσχρὰ δὲν ἐδέχοντο τὴν σημείωσιν τοῦ χρέους του, ὁ δὲ χρεοφειλέτης ἠδύνατο νὰ καταδιωχθῇ παρὰ τῶν δανειστῶν καὶ νὰ φυλακωθῇ. Οἱ Πρωτομάστορες εἶχον τὴν ἐξουσίαν νὰ τιμωρῶσιν ἐκκλησιαστικῶς καὶ πολιτικῶς καθὼς οἱ Δημογέροντες· ἐξωκλησίαζον διὰ τοῦ Ἀρχιερέως, ἐφυλάκιζον, ἐτιμώρουν καὶ ἐζημίονον τοὺς παραβάτας τῶν ἀποφάσεών των ἀνεξετάστως καὶ χωρὶς νὰ πληρόνωσι κανὲν δικαίωμα εἰς τὸν Μουσελίμην δι' ὅσους ἐφυλάκιζον διὰ χρέος. Ὅταν ὅμως ἦτο λόγος περὶ ἀξιολόγου τινος ὑποθέσεως προσεκάλουν συνέλευσιν ἐκ τῶν μελῶν τῆς Συνελεύσεως τῶν Δημογερόντων καὶ ἀπεφάσιζον ἀμετατρέπτως. Οἱ Πρωτομάστορες ἐκράτουν καὶ τὴν δοσοληψίαν τοῦ Μουσελίμη ὅστις τοὺς ἐνεχείριζεν ὅσα χρήματα ἐσύναζεν, οἱ δὲ τὸν ἔδιδον συναλλαγματικὰς νὰ τὰς συνάξῃ διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει τραπεζίτου του.

ΘΑΛΑΣΣΙΝΟΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΝ. Ἐσυστήθη ἐν ἔτει 1805 πρὸς ἀνακούφισιν τῶν λοιπῶν δικαστηρίων καὶ ἐπεστατεῖτο ὑπὸ τριῶν κατ' ἔτος παρὰ τῶν Δημογερόντων ψηφιζομένων πολιτῶν δύω ἐκ τῶν ἔξω τῆς πόλεως καὶ ἑνὸς ἐκ τῶν ἐντὸς αὐτῆς ἐμπόρων, ὀνομαζομένων *Δεπουτάτων*. Οὗτοι ἔκρινον πᾶσαν θαλάσσιον διαφορὰν καὶ ὑπόθεσιν καὶ ἀπεφάσιζον ἀνεκκλήτως· ἐτιμώρουν μόνον Ἐκκλησιαστικῶς, ἀλλ' ἐβοηθοῦντο εἰς τὰς ἀνάγκας των παρὰ τῶν Δημογερόντων συγκαλοῦντες καὶ αὐτοὶ συνέλευσιν ὅταν ἦσαν δειναὶ αἱ περιστάσεις. Τὸ Δικαστήριον τοῦτο ἦτο πάντοτε εἰς μεγάλην ἐνέργειαν, πρῶτον διότι μόνη ἡ νῆσος εἶχεν

ὑπὲρ τὰ 250 πλοιάρια, καὶ δεύτερον διότι ἐθεώρει καὶ τὰς μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ Χριστιανῶν διαφορὰς, οἵτινες παρεκινοῦντο νὰ προστρέχωσιν εἰς τοὺς Δεπουτάτους καὶ ὄχι εἰς τὰ Τουρκικὰ δικαστήρια διὰ νὰ μὴ πληρόνωσι τὸ δέκα ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν δικαίωμα.

ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΓΡΑΦΟΙ. Δύω συμβολαιογραφεῖα ὑπῆρχον εἰς τὴν Χίον, ἓν εἰς τὴν Ἀπλοταριὰν καὶ ἄλλο εἰς τὸ Παλαιόκαστρον, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον εἶχε τέσσαρας, τὸ δὲ δεύτερον δύω συμβολαιογράφους, τὴν αὐτὴν ἔχοντες δύναμιν. Ἐψηφίζοντο παρὰ τῶν Δημογερόντων καὶ τῆς μικρᾶς Συνελεύσεως καὶ ἐκλέγοντο ἐκ τῶν τιμιωτέρων καὶ πρακτικωτέρων ἀνδρῶν τῆς νήσου. Οἱ συμβολαιογράφοι ἦσαν οἱ γενικοὶ ἀποθηκάριοι ὅλων τῶν ἀναγκαίων χρημάτων τῶν ἐγκατοίκων τὰ ὁποῖα ἐφύλαττον εἰς κάψας σιδηρᾶς· ἐκράτουν βίβλον ὀνομαζομένην *Μάρα* εἰς τὴν ὁποίαν ἔγραφον συντόμως ὅλας αὐτῶν τὰς πράξεις, καὶ ἐφύλαττον μὲν τὰ πρωτότυπα τῶν γραμμάτων τῶν εἰς ταύτην καταχωριζομένων, ἔδιδον δὲ τὰ ἴσα. Ἦτο ἀπηγορευμένον εἰς αὐτοὺς παρὰ τοῦ Κοινοῦ νὰ κάμωσι γράμματα δι' ἀνθρώπους τοὺς ὁποίους δὲν ἐγνώριζον προσωπικῶς, ἢ περὶ τῶν ὁποίων δὲν ἐβεβαιόνοντο παρ' ἄλλων γνωστῶν ἀνθρώπων ὁποίου χαρακτῆρος ἦσαν, καθὼς καὶ νὰ γίνωνται αἱρετοὶ κριταὶ ἢ νὰ λαμβάνωσι περισσότερον μισθὸν παρ' ὅσον εἶχε προσδιορίσει τὸ Κοινόν. Διὰ νὰ μὴ συμβαίνωσι δολιότητες περὶ τὰ δάνεια, διὰ τὰ ὁποῖα πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ δανείζοντος ἐγίνοντο πωλήσεις κτημάτων, ἔπρεπε νὰ γίνωνται αὗται αἱ πωλήσεις παρόντος τοῦ συμβολαιογράφου, (ἄλλως ἦσαν ἄκυροι) καὶ νὰ ὑπογράφωνται παρ' αὐτοῦ. Οἱ συμβολαιογράφοι κατέγραφον προσέτι τὸ χρέος ἑκάστου ὑποχρεωμένου κτήματος καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ φανερώσωσιν εἰς κανένα τὴν ποσότητα τῶν δανείων, εἰμὴ ὅταν ὁ κτήτωρ τοῦ κτήματος θέλων νὰ δανεισθῇ καὶ ἄλλα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ κτήματος παρουσιάζετο εἰς αὐτοὺς μετὰ τοῦ δανειστοῦ. Τότε οὗτοι ἐχρεώστουν νὰ εἴπωσι τὴν ἀλήθειαν δηλοποιοῦντες τὴν ποσότητα τὴν ὁποίαν ἦτο πρα-

βουλωμένων τὸ κτῆμα. Ὁ πρῶτος δανειστὴς ἔπρεπε νὰ πληρωθῇ πρῶτον, ἔπειτα ὁ δεύτερος καὶ οὕτω καθεξῆς.

ΑΙΡΕΤΟΙ ΚΡΙΤΑΙ. Εἴπομεν ὅτι οἱ δημογέροντες ἔκρινον καὶ ἀπεφάσιζον περὶ παντὸς σχεδὸν πράγματος, ἀλλ' ὅταν προὔκειτο περὶ ὑποθέσεων κληρονομικῶν, περὶ διαφορῶν μεσοτοιχίων, ὀχετῶν, ὑδραγωγῶν, περὶ ὅρων ἀγροῦ τινος, περὶ πράγματος ἐν ἑνὶ λόγῳ τὸ ὁποῖον ἀπῄτει ἐξέτασιν, ἔλεγον εἰς τὰ διαφερόμενα μέρη νὰ ἐκλέξωσιν αἱρετοὺς κριτάς. Συγγενὴς ἢ σύντροφος τῶν διαφερομένων δὲν ἠδύνατο νὰ γένῃ αἱρετὸς κριτής· εἶχον δὲ τὸ δικαίωμα οἱ διαφερόμενοι νὰ ἀποβάλλωσι τοὺς πρώτους αἱρετοὺς κριτὰς, τοὺς ὁποίους ἤθελε προβάλει ἡ ἐναντία μερὶς, ἀλλ' ὄχι καὶ τοὺς δεύτερον παρ' αὐτῆς προβληθέντας ἐκτὸς ἐὰν ἦσαν σύντροφοι ἢ συγγενεῖς. Ἔδιδον μετὰ ταῦτα τὰ ὀνόματα τῶν ἐκλεχθέντων αἱρετῶν κριτῶν εἰς τοὺς Δημογέροντας οἵτινες τοὺς ἐπεφόρτιζον νὰ θεωρήσωσι τὴν ὑπόθεσιν. Ἀφ' οὗ ἀπεφάσιζον παρέδιδον οἱ αἱρετοὶ κριταὶ τὴν ἑαυτῶν ἀπόφασιν εἰς τοὺς Δημογέροντας, οὗτοι τὴν ἀνεγίνωσκον εἰς τὰ δύω ἀντιφερόμενα μέρη, καὶ ταῦτα ἦσαν ἀναγκασμένα νὰ τὴν ἀκολουθήσωσι μέχρι κεραίας, ἐὰν δὲν ἤθελον νὰ τιμωρηθῶσιν.

Ἄς ἴδωμεν τώρα πῶς ἐκυβερνῶντο τὰ Χωρία.

Ἐκ τῶν ἑξήκοντα καὶ ἓξ χωρίων τῆς Χίου, τεσσαράκοντα δύω ὑπέκειντο εἰς τὴν χώραν, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ μὲν τριάκοντα ἓξ ἦσαν πρὸς τὸ βόρειον μέρος, τὰ δὲ ἓξ πλησίον τοῦ Κάμπου. Ἕκαστον χωρίον ἐψήφιζε κατ' ἔτος δύω *Γέροντας*, τοὺς ὁποίους οἱ παλαιοὶ παρίστανον εἰς τοὺς Δημογέροντας τῆς χώρας. Εἰς τούτων τὴν ἐκλογὴν δὲν ἐλάμβανον μέρος οἱ Δημογέροντες ἐκτὸς ὅταν ἐβασίλευε διαίρεσις καὶ διχόνοια εἰς τὸ χωρίον. Τὰ ἐπισημότερα τῶν χωρίων εἶχον καὶ συμβολαιογράφον, ὅστις εἰς πολλὰ ἦτο ὁ αὐτὸς καὶ ὁ Πρωτοπαππᾶς. Ἑκάστου χωρίου οἱ Γέροντες ἐθεώρουν τὰς διαφορὰς τῶν Χριστιανῶν, ἀλλ' ὅταν τὰ ἀντιφερόμενα μέρη δὲν ἔστεργον νὰ κριθῶσι παρ' αὐτῶν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ καταφεύγωσιν εἰς τοὺς Δημογέροντας, οἵτινες ὅμως

ὑπερασπίζοντο τὰς ἀποφάσεις τῶν χωρικῶν Γερόντων, ὅταν ἡ κρίσις αὐτῶν ἦτο δικαία. Ὅταν Τοῦρκός τις κατέτρεχε χωρίον ὁποῖον δήποτε οἱ Δημογέροντες τὸ ὑπερασπίζοντο ὅσον ἠδύναντο· ὅταν δὲ ὁ Μουσελίμης ζητῶν νὰ τιμωρήσῃ χωρικόν τινα ἔγραφεν εἰς τοὺς *Γέροντας* νὰ τὸν παραδώσωσιν εἰς τὸν ἀπεσταλμένον του, οὗτοι ἐπροσποιοῦντο ὅτι τὸν ἐζήτουν, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ εἰδοποίουν τοὺς Δημογέροντας οἵτινες ἐξοικονόμουν τὴν ὑπόθεσιν.

Τὰ Μαστιχοχώρια, τὰ ὁποῖα εἶναι 21 τὸν ἀριθμὸν, ἀνῆκον εἰς ἐπισήμους Τούρκους τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἐκ τῶν ὁποίων εἷς εἶχε τὴν ἐπιστασίαν καὶ ἔστελλεν ἰδιαίτερον ἔπαρχον νὰ συνάζῃ τὴν μαστίχην καὶ νὰ τὰ κυβερνᾷ. Ἕκαστον μαστιχοχώριον εἶχε παρομοίως τοὺς Γέροντάς του· ἐψηφίζοντο ὅμως δύω, τῶν ὁποίων ἡ ἰσχὺς ἐξετείνετο εἰς ὅλα τὰ χωρία καὶ ὀνομάζοντο *Ἐπίτροποι*· μόνον οὗτοι ἠδύναντο νὰ παῤῥησιασθῶσιν εἰς τὸν Ὀθωμανὸν Ἔπαρχον, (*Ἀγᾶν*)· ἡ δὲ Ἐπιτροπὴ αὕτη περιεφέρετο πάντοτε εἰς δέκα περίπου ἐκ τῶν ἐγκριτωτέρων κατοίκων τῶν Μαστιχοχωρίων.

Τρία ἄλλα χωρία ὁ Δαφνῶνας, τὸ Βασιλιόνικον καὶ αἱ Καρυαὶ διωρισμένα νὰ ἐργάζωνται ἀμισθὶ εἰς τὰ ὑδραγωγεῖα τῆς πόλεως καὶ νὰ ἔχωσι τὴν τούτων φροντίδα εἶχον ἰδιαίτερον Ἔπαρχον Τοῦρκον, ὀνομαζόμενον *Νερουλᾶν* καὶ ἐκυβερνῶντο ὑπὸ Γερόντων χωρὶς νὰ ὑπόκεινται εἰς τὸ Κοινὸν τῆς Χίου. Εἰς ὅλα τὰ χωρία ὑπῆρχε ἀδελφοσύνη, ἄκρα ἐλευθερία περὶ τὰ θρησκευτικὰ καὶ ὅλα σχεδὸν εἶχον κωδωνοστάσια. Εἰς τὸ μέσον πολλῶν ἐξ αὐτῶν ὑπῆρχον πύργοι ὑψηλοὶ εἰς τοὺς ὁποίους κατὰ τὰς εὐτυχεῖς ἡμέρας τῆς Χίου ἔκαμνον τὰ συμπόσια τῶν γάμων, εἰς δὲ τὴν πολυδάκρυτον ἐποχὴν τῆς καταστροφῆς (1822) καταφεύγοντες οἱ ἄθλιοι εἰς αὐτοὺς διὰ νὰ σωθῶσιν εὕρισκον τὸν τάφον των!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ.

Τὰ κατὰ συνήθειαν νόμιμα τῆς Χίου. Φόροι τῆς νήσου καὶ χρηματικοὶ πόροι. Τελώνιον. Τέχναι καὶ προϊόντα. Περὶ τῶν γυναικῶν τῆς Χίου.

Οἱ Χῖοι δὲν εἶχον νόμους γραπτοὺς (1) ἀλλ' ἔπραττον τὴν δικαιοδοσίαν κατὰ τὸν Τουρκικὸν κώδηκα καὶ κατὰ τὰ παλαιὰ ἔθιμα τῆς νήσου, ἂν καὶ πολλάκις ἦσαν ἐναντία εἰς τὸν Τουρκικὸν νόμον. Τὰ ἔθιμα ταῦτα λόγῳ μὲν ἐκράτουν κατὰ πατροπαράδοσιν, ἔργῳ δὲ περιείχοντο σχεδὸν ὅλα εἰς τὸ ΠΡΟΧΕΙΡΟΝ τοῦ Ἀρμενοπούλου. (2) Εἰς τούτων τὴν διατήρησιν ἠγρύπνουν τόσον οἱ Χῖοι ὥστε εἶχον ἰσχὺν νόμων, καὶ ἂν ποτὲ ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις ἐπεχείρει νὰ ἀθετήσῃ κανὲν ἐξ αὐτῶν, τὸ Κοινὸν τῆς Χίου ἔπραττε τὸ πᾶν καὶ διὰ δαπάνης ἁδρᾶς καὶ δι' ὅσων ἄλλων ηὐπόρει μέσων διὰ νὰ ἐμποδίζῃ καὶ τὴν ἐλαχίστην αὐτῶν παράβασιν. Ἰδοὺ καταγράφομεν τὰ κυριώτερα.

Περὶ τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου.

Ἀποθνήσκοντός τινος χωρὶς διαθήκης πρῶτον ἀφῃροῦντο τὰ ὑπὲρ τῶν εὐσεβῶν καὶ δημοσίων καταστημάτων ἀναθήματα, ὡς εἰς τὰ Νοσοκομεῖα, εἰς τοὺς ναοὺς, εἰς τὴν Σχολὴν, κ.τ.λ. Ἔπειτα διεμοιράζετο εἰς τὰ τέκνα του ἡ περιουσία τοιουτοτρόπως, ὥστε αἱ μὲν θυγατέρες ἐλάμβανον μίαν μερίδα, οἱ δὲ υἱοὶ δύω. Τὸ

(1) Καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ πάλαι δὲν ὑπῆρχον ἔγγραφοι νόμοι, ἀλλ' ἐκρίνοντο αἱ διαφοραὶ κατὰ τὰ ἔθιμα καὶ τὰς παραδόσεις. (Müller histoir. univ. vol. I, σελ. 78).

(2) Γνωστὴ εἶναι εἰς ὅλους ἡ 'Εξάβιβλος ἢ τὸ Πρόχειρον τῶν νόμων τοῦ Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου (1587 apud Guillelmum Laemarium 4.) ὅστις τὴν συνέταξεν ἐπὶ Καντακουζηνοῦ περὶ τὰ μέσα τῆς δεκάτης τετάρτης ἑκατονταετηρίδος ἐπαυξήσας μέρος ἐκ τῶν Βασιλικῶν καὶ μέρος ἐκ τῶν Νεαρῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

ἔθιμον τοῦτο μ' ὅλον ὅτι ἀντιστρατεύει εἰς τὸ φυσικὸν δικαίωμα ἐπεστηρίζετο εἰς τοὺς ἐφεξῆς λόγους.

Πρῶτον· διότι, ὅταν ἐπτώχευε πατήρ τις οἰκογενείας εἰς τὸ γῆρας του, οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἐχρεώστουν νὰ τὸν τρέφωσιν ἐκ τῆς ἰδίας περιουσίας.

Δεύτερον· διότι οἱ υἱοὶ ἐχρεώστουν, ἐὰν ἄφινεν ὁ πατὴρ μετὰ θάνατον χρέη, νὰ τὰ πληρόνωσιν ἐκ τῆς ἰδίας περιουσίας χωρὶς νὰ ἐνέχωνται παντελῶς αἱ θυγατέρες.

Τρίτον· διότι ἐχρεώστουν χρείας τυχούσης οἱ υἱοὶ νὰ φροντίζωσι περὶ τῆς ἀνατροφῆς καὶ αὐτῆς τῆς προικοδοτήσεως τῶν ἐνδεῶν αὐτῶν ἀδελφῶν.

Τέταρτον· διότι ἐσυνείθιζον οἱ υἱοὶ, ὅταν ὁ πατὴρ ἄφινε μετὰ θάνατον μικρὰν περιουσίαν, ἥτις διαμοιραζομένη μεταξὺ τῶν ἀῤῥένων καὶ θηλειῶν, καθ' ὃν τρόπον εἴπομεν ἀνωτέρω, δὲν ἐξήρκει εἰς προικοδότησιν τῶν θυγατέρων, νὰ ἀποτάσσωνται τὴν ἑαυτῶν μερίδα καὶ νὰ ἀφίνωσιν ὅλην τὴν πατρικὴν περιουσίαν εἰς τὰς ἐφήβους αὐτῶν ἀδελφάς.

Πέμπτον· διότι τοιοῦτος τις ἦτο καὶ ὁ Τουρκικὸς νόμος.

Περὶ τῶν ἀδιαθήκων κληρονόμων.

Ὅστις ἀπέθνησκε χωρὶς διαθήκης, τούτου τὴν περιουσίαν ἐκληρονόμουν τὰ τέκνα καὶ οἱ συγγενεῖς. Ἐὰν δὲν εἶχεν ἀπογόνους ἡ κληρονομία ἀνῆκεν εἰς τοὺς ἐξ εὐθείας γραμμῆς καὶ ἐκ πλαγίων συγγενεῖς. Ἐὰν δὲ δὲν ὑπῆρχον παντελῶς ἐκυρίευεν ὅλην τὴν περιουσίαν ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Ἔφοροι τῶν δημοσίων καταστημάτων εἶχον συνήθειαν νὰ καταπείθωσι τοὺς μὴ ἔχοντας κληρονόμους νὰ ἀφίνωσιν εἰς αὐτὰ τὴν περιουσίαν των, ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις σπανίως ἀπέβαινε κληρονόμος.

Περὶ ἀτέκνου γάμου.

Ἐὰν ἀτέκνων ὄντων τῶν γονέων ἀπέθνησκεν ὁ ἀνὴρ ἢ ἡ γυνὴ, ἐκληρονόμει ὁ διαμείνας συμβίος τὸ ἥμισυ τῆς περιουσίας τοῦ ἀποθανόντος, τὸ δὲ ἄλλο ἥμισυ ἀνῆκεν εἰς τοὺς κληρονόμους. Ἀλλὰ τοῦτο ἐκράτει μόνον ὅταν ἀπέθνησκεν ὁ συμβίος χωρὶς νὰ κάμῃ διαθήκην.

Περὶ τῆς προικός.

Ἡ ὑπανδρευμένη καὶ προικισμένη γυνὴ ἠδύνατο, ἐὰν ἤθελε, νὰ ζητήσῃ μετὰ τὸν θάνατον τῶν συγγενῶν της τὴν ἐκ τῆς κληρονομίας ἀναλογοῦσαν αὐτῆς μερίδα, εἰς τὴν ὁποίαν ὅμως περιείχετο καὶ ἡ προίξ. Εἰς τοιαύτην περίστασιν διεμοιράζετο ἡ περιουσία εἰς τοὺς ἀδελφοὺς καὶ εἰς τὰς ἀδελφὰς καθ᾿ ὃν τρόπον εἴπομεν ἀνωτέρω. Ἀλλ᾿ ἐὰν ἡ περιουσία δὲν ἦτο τόση ὥστε νὰ λάβωσιν οἱ ἄῤῥενες τὸ διπλοῦν ὅσων ἔλαβε τὸ θῆλυ διὰ προῖκα, τότε αἱ θυγατέρες δὲν ἦσαν ἀναγκασμέναι νὰ καταθέσωσι τὴν προῖκα των. Ἡ προὶξ ἐθεωρεῖτο ὡς ἀναπαλλοτρίωτον κτῆμα τοῦ ἀνδρὸς τῆς γυναικὸς καὶ τῶν ἐκ τοῦ συνοικεσίου γεννηθέντων τέκνων. Ἐὰν δὲ ὁ ἀνὴρ ἐμπορευόμενος ἐχρεοκόπει, ἐδιωρίζετο διὰ τὴν προῖκα νόμιμός τις ἂν καὶ σιωπηλὴ ὑποθήκη εἰς ὅλην αὐτοῦ τὴν κινητὴν καὶ ἀκίνητον περιουσίαν.

Περὶ τῶν ὑποθηκῶν.

Πᾶσα ὑποθηκαία πρᾶξις ἔπρεπε νὰ γίνηται παρόντος τοῦ συμβολαιογράφου, ἡ δὲ ὑποχρέωσις τοῦ χρεοφειλέτου κατεγράφετο πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀπάτης εἰς τὸν κατάλογον τῆς καταγραφῆς.

Περὶ τοῦ ἀῤῥαβῶνος.

Τὸ οὐσιωδέστατον μέρος τοῦ περὶ γάμου συμβολαίου, τὸ ὁποῖον

έπρεπε νὰ γραφῇ ὑπὸ συμβολαιογράφου, ἦτο πρῶτον ἡ συγκατάθεσις τῶν ἐννόμων τέκνων καὶ ἡ τῶν συγγενῶν διὰ τὰ ἀνήλικα, καὶ δεύτερον ὁ διὰ μέσου μεσιτῶν προσδιορισμὸς τῆς προικός. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ἐπισήμων οἰκογενειῶν ἦτο ἀρκετὸς ἀῤῥαβὼν ἡ διὰ λόγου μόνον ὑπόσχεσις τῶν γονέων. Ἡ πρώτη ἐπίσκεψις τὴν ὁποίαν ἔκαμνεν ὁ γαμβρὸς εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ πενθεροῦ του μετά τινων φίλων ἢ συγγενῶν ἦτο ὑποχρεωτικὴ δι' αὐτὸν, ἐὰν καὶ ὁ πατὴρ τῆς νύμφης ἐφύλαττε τὰς ὑποσχέσεις του. Ἐὰν δὲ ἠθέτει τὸ περὶ γάμου συμβόλαιον, ὁ μὲν ἀῤῥαβὼν ἀνῆκεν εἰς τὴν νύμφην πρὸς ποινὴν τοῦ γαμβροῦ, ὁ δὲ νέος δὲν εἶχε τὴν ἄδειαν διὰ πάντοτε νὰ νυμφευθῇ καμμίαν ἄλλην νεάνιδα εἰς την Χίον. Ἡ νεάνις ἐξ ἐναντίας καὶ οἱ συγγενεῖς της ἦσαν πάντοτε ἐλεύθεροι νὰ ἀκυρώσωσι τὸ συμβόλαιον, ἀλλὰ τότε ἐχρεώστει ἡ κόρη νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν γαμβρὸν ὅλους τοὺς ἀῤῥαβῶνας καὶ ὅσα δῶρα εἶχε λάβει παρ' αὐτοῦ.

Περὶ τοῦ πακτωτικοῦ συμβολαίου.

Ὅλα τὰ δημόσια κτήματα ἐπακτόνοντο εἰς μίαν ἢ δύω ἢ τρεῖς γενεὰς δι' ἐτήσιον διωρισμένην τινα τιμήν. Πᾶσαν ζημίαν τὴν ὑπέφερεν ὁ πακτωτὴς ἐκτὸς τῶν ἀπροσδοκήτων περιστατικῶν καὶ τῆς ἁπλῆς συγκυρίας.

Περὶ τῶν Ἐπιτρόπων.

Οἱ Ἐπίτροποι ἀνελάμβανον μεγάλην εὐθύνην ὅταν μάλιστα ἐκυβέρνων κακῶς τὴν περιουσίαν τῶν ἀνηλίκων. Ἡ Ἐπιτροπεία ἐνεπιστεύετο συνήθως παρὰ τῶν συγγενῶν ἢ, ἐὰν δὲν ὑπῆρχον, παρὰ τῶν Δημογερόντων εἰς ἀνθρώπους πλουσίους καὶ ὡμολογουμένως τιμίους.

Περὶ τῶν διαθηκῶν.

Ὅλος ὁ λαὸς τῆς Χίου ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ σέβηται τὰς διαθήκας· τίποτε δὲν ἴσχυε κατ' αὐτῶν.

Περὶ ἀγορῶν καὶ πωλήσεων.

Ἡ πώλησις τῶν ἀκινήτων ἔπρεπε νὰ γίνηται παρόντος τοῦ συμβολαιογράφου εἰς τοῦ ὁποίου τὰ ἀρχεῖα κατεχωρίζετο. Ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ παρὰ δημοσίου συμβολαιογράφου ὑπογεγραμμένα γράμματα εἶχον ἰσχὺν, ὅταν ἦσαν μαρτυρημένα ὑπὸ τιμίων μαρτύρων.

Περὶ δὲ τοῦ ἐνοικίου καὶ ἄλλων ἀγρονομικῶν ἐθίμων ἐκράτει κατὰ πατροπαράδοσιν ὁ κώδηξ τοῦ Ἀρμενοπούλου. (1)

Ἐκτὸς τινῶν δικαιωμάτων φόρον ἄλλον παρὰ τὴν κεφαλιτιῶνα (χαράτσιον) δὲν ἐπλήρωνεν ἡ Χίος. Αὕτη δὲ διῃρεῖτο εἰς τρεῖς κλάσεις, καὶ ἡ μὲν πρώτη (Ἐλὰς) ἐπληρόνετο παρὰ τῶν ἐπισήμων γρόσια 11, ἡ δὲ δευτέρα (Εὐσάτ) γρ. 5 καὶ ἥμισυ παρὰ τῶν μεσαίων, ἡ δὲ τρίτη (Ἐτνὰς) γρόσια τρία παρὰ τῶν δωδεκαετῶν περίπου τέκνων, καὶ συνεποσοῦντο εἰς 90,000 γρ. περίπου κατ' ἔτος. (2) Τὰ δικαιώματα τὰ ὁποῖα ἐπλήρονον οἱ κάτοικοι εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς ἦσαν τὰ ἐφεξῆς.

Τὸ ἐκ τῆς περιουσίας τῶν ἀποθανόντων. Τοῦτο τὸ ἐλάμβανεν ὁ Καδῆς, καὶ μ' ὅλον ὅτι κατὰ τὸν τουρκικὸν νόμον

---

(1) **Maurer das griechische Volk. vol. I. pag 164.** Τοῦτο τὸ ἐμπαθῶς μὲν γεγραμμένον ἄλλως δὲ πολύτιμον σύγγραμμα περιέχει ὕλην πολλὴν φιλολογικὴν πολιτικὴν καὶ ἱστορικὴν, ἔνθεν κἀκεῖθεν ἐν μέρει συνερανισθεῖσαν, διὰ τὸν μέλλοντα νὰ συντάξῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους τὴν ἱστορίαν.

(2) Ἡ ποσότης τοῦ φόρου, τὸν ὁποῖον ἐπλήρωνε κατ' ἔτος ἡ Χίος εἰς τὸν Σουλτάνον, διέφερε κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχάς. Ἐπὶ τῶν Ἰουστινιάνων ἐπλήρωνεν εἰς τὴν ἀρχὴν 4000, ἔπειτα δὲ 10,000 δουκάτα ἐκ τῶν ὁποίων 5000 ἐπληρόνοντο διὰ μαστίχης· ὡς μαρτυρεῖ ὁ Βελώνιος. **Mastiches proventus in ea insula tantus est, ut singulis annis Turcico Imperatori pro quaternis vel quinis millibus ducatorum pendant in deductione ejus summae quam illi tributi nomine dare debent (Plurimar. Observat. etc.** σελ. 198) Περὶ τὸ 1700 ἐπλήρωνεν ἡ Χίος 18,000 ῥιαδάλια κατὰ τὸν Δάππερον (**description des Iles de l' Archipel** σελ. 17.) ἢ 18,000 γρόσια κατὰ τὸν Βέλλερον, ὅστις προσθέτει ὅτι ὁ Χίος καὶ ἀποθανὼν ἐχρεώστει νὰ πληρόνῃ ἀκόμη τρία ἔτη φόρον διὰ τοῦ κληρονόμου του !(**Voyage d' Italie de Dalmat, de Grèce et du Levant fait aux années** 1675 — 1676 **par Spon et Wheler (Lyon** 1678) Τόμος Α· σελ. 196.)

ἠδύνατο νὰ ἀπαιτήσῃ 2 καὶ ἥμισυ ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν, οἱ Δημογέροντες περιώρισαν τὸ δικαίωμά του θεσπίσαντες νὰ λαμβάνῃ ταύτην τὴν ποσότητα ἐκ τῶν περιουσιῶν, αἵτινες ἀνέβαινον μέχρι τῶν 20,000 γρ. Ἐὰν δὲ ὁ ἀποθανὼν ἄφινε πολὺ περισσοτέραν περιουσίαν ὁ Καδῆς ἐλάμβανε πάλιν μόνον τὰ 500 γρόσια· ἐκτὸς ὅμως τούτων ἐπλήρονον οἱ συγγενεῖς καὶ τὸ τρίτον τοῦ δικαιώματος, ἤτοι 166 γρόσια, διὰ τοὺς αὐλικούς του. Ἀλλ' ἐὰν ὁ ἀποθνήσκων ἦτο πτωχὸς ἐπληρόνετο ὁ Κριτὴς μόνον τριάκοντα παράδες δι' ἕκαστον αὐτοῦ τέκνον. Ἐπλήρονον καὶ αἱ ἀποθανοῦσαι γυναῖκες ἀσήμαντόν τι δικαίωμα ἐκ τῆς προικός των. Πρὸς ἐκτέλεσιν τούτων, ὅταν ἀπέθνησκέ τις, κατεγράφετο τὸ ὄνομά του εἰς τὴν Μητρόπολιν· ὁ ἀρχιερεὺς ἐφρόντιζε νὰ στέλλῃ κατὰ μῆνα τὸν κατάλογον τῶν ἀποθνησκόντων πρὸς τοὺς Δημογέροντας, καὶ οὗτοι ἐξετάζοντες αὐτὸν μετ' ἄλλων εἰδημόνων, οἵτινες ἐγνώριζον τὴν περιουσίαν τοῦ ἀποθανόντος διώριζον τί ἔπρεπε νὰ λάβῃ ὁ Κριτής. Οὗτος δ' ἔπρεπε νὰ εὐχαριστηθῇ εἰς ὅ,τι ἀπεφάσιζον οἱ Δημογέροντες.

Ὁ Κριτὴς προσέτι δίδων εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τουρκικὰ γράμματα καὶ ἀποδεικτικὰ τὰ ὁποῖα οὗτοι πολλάκις ἐχρειάζοντο διὰ τὰς μετὰ τῆς Τουρκίας αὐτῶν σχέσεις, ἐλάμβανε προσδιωρισμένον τινα μισθόν·

Τὸ ἐκ τῶν ὑποστατικῶν. Διὰ ταῦτα ἐπλήρονον κατ' ἔτος οἱ Δημογέροντες εἰς τὸν Μουσελίμην γρόσια 4500. Ὁ ἀσήμαντος οὗτος φόρος ὠνομάζετο Ταχρῖλι καὶ ἐπληρόνετο παρ' ἑνὸς ἑκάστου τῶν κτητόρων τῶν ὑποστατικῶν.

Τὸ ἐκ τοῦ οἴνου καὶ τῆς ῥακῆς. Συνεποσοῦτο εἰς 17,500 γρόσια καὶ ἐπληρόνετο παρὰ τῶν χωρικῶν καὶ τῶν οἰνορακοπωλῶν. Κατ' ἀρχὰς ἐπλήρονον οἱ κάτοικοι ἕνα παρᾶν δι' ἑκάστην ὀκκᾶν οἴνου καὶ δύω διὰ τὴν τῆς ῥακῆς, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα τὸ Κοινὸν κατώρθωσε διὰ τῆς ἀνωτέρω ποσότητος νὰ κάμῃ ἐλευθέραν τὴν εἰσαγωγὴν καὶ ἐξαγωγὴν τοῦ ξένου καὶ ἐντοπίου οἴνου.

Τῶν δικαιωμάτων προσεχῆ ἀριθμοῦμεν καὶ ὅσα ἔξοδα ἠναγ-

μάζετο νὰ κάμῃ ἡ πόλις ὅταν ἔφθανεν εἰς τὴν Χίον ὁ Καπετὰν Πασᾶς, εἰς τὸν ὁποῖον μάλιστα ἐπληρόνετο κατ' ἔτος καὶ πληρωμὴ τακτικὴ ἐκ γροσίων 25,000, ἢ φύλαξ τις ἔπαρχος τοῦ φρουρίου ἢ ὁ Διερμηνεὺς τοῦ στόλου ὅστις διέτριβε πολλάκις εἰς τὴν νῆσον δύω καὶ τρεῖς μῆνας μετὰ τόσων ὀπαδῶν τρεφόμενος παρὰ τοῦ Κοινοῦ. (1)

Εἰς ἀπάντησιν τούτων τῶν ἐξόδων ἔθεττε τὸ Κοινὸν φόρους εἰς τὰς περιουσίας τῶν εὐκαταστάτων. Αὗται προσδιωρίζοντο ὑπὸ δώδεκα ἀνδρῶν ἀνὰ ἓξ ἔτη ἐκλεγομένων, τεσσάρων ἐκ τοῦ Ἐγκρεμοῦ δύω ἐκ τοῦ Παλαιοκάστρου καὶ δύω Δυτικῶν. Οὗτοι συναθροιζόμενοι εἰς διωρισμένον τόπον ὡρκίζοντο νὰ φυλάξωσιν εἰλικρίνειαν καὶ μυστικότητα καὶ ἤρχιζον νὰ ἐκτιμῶσι τὴν χρηματικὴν περιουσίαν ἑκάστου πολίτου καὶ τὴν ἀξίαν τῶν ὑπαρχόντων του, ἦσαν δὲ τόσον ἀκριβεῖς εἰς τὴν ἐκτίμησιν, ὥστε πολλάκις αὐτοὶ οἱ ἐκτιμώμενοι ἐθαύμαζον τὴν ὀξυδέρκειαν τῶν ἐκτιμητῶν. Οἱ ἐκτιμηταὶ ἐφρόντιζον νὰ μὴ βαρύνωσι τὸν λαὸν τῆς τρίτης καὶ τετάρτης τάξεως, διότι ἐάν τις ἦτο ἱκανὸς ἐκτιμηθεὶς νὰ πληρώσῃ ἑκατὸν γρόσια, τὸν ἐσημείονον μόνον διὰ τὸ ἥμισυ. Ἀφ' οὗ ἐγίνετο ἡ καταγραφὴ ὅλων τῶν πολιτῶν καθὼς καὶ τῶν χωρίων καὶ μοναστηρίων ἐδίδετο τὸ βιβλίον εἰς τοὺς Δημογέροντας ἐσφραγισμένον, ἕως οὗ οὗτοι μετὰ τεσσάρων ἄλλων ἐγκρίτων νὰ ἐκτιμήσωσι καὶ τοὺς ἐκτιμητάς. Ἠνοίγετο μετὰ ταῦτα τὸ βιβλίον τῆς καταγραφῆς καὶ ἐφανερόνετο εἰς καθέκαστον ἡ ἐκτίμησίς του. Κατὰ ταύτην λοιπὸν ἐπλήρονεν ἕκαστος εἰς μὲν τὴν χρηματικὴν περιουσίαν δύω εἰς τὰ χίλια, εἰς δὲ τὴν ἀκίνητον, ἓν, ἀφ' οὗ ἀφῃρεῖτο καὶ τὸ τέταρτον τῆς ὁλικῆς ποσότητος. Ἐὰν π. χ. εἶχε τις.

χρηματικὴν περιουσίαν	γρόσια	30,000

(1) Κατὰ τὸν Σπώνιον (voyage d' Italie σελ. 496) ἐχρεώστουν οἱ Χῖοι τὸ πάλαι (πότε;) νὰ καταρτίζωσι κατ' ἔτος καὶ δύω πλοῖα διὰ τὸν Σουλτάνον ἐξ ἰδίας δαπάνης.

Εἰς κτήματα δὲ ἄλλα τόσα, ἔγραφον τὸ ἥμισυ	15,000
	45,000
ἀφαιρουμένου τοῦ τετάρτου	11,000
ἔμενον	34,000
πρὸς δύω εἰς τὰ χίλια . . . . γρόσια	. . . 68.

Ἦτο νόμος ἀνὰ πέντε ἔτη νὰ ἀνανεόνηται ἡ ἐκτίμησις τῶν περιουσιῶν, ἐὰν δὲ ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ἐχρεοκόπει τις, οἱ Δημογέροντες μετά τινων ἄλλων ἐσμίκρυνον τὸν ἀριθμὸν τοῦ δασμοῦ ἀναλόγως τῆς περιουσίας ἥτις ἔμενεν εἰς τὸν χρεοκόπον. Πρὸς σύναξιν τῶν ἐτησίων φόρων ἦσαν τὸ πάλαι διωρισμένοι *Συνακταὶ* ἀνὰ δεκαπέντε ἡμέρας ἀλλάσσοντες, μετὰ ταῦτα ὅμως ἐψηφίζοντο δύω κατ' ἔτος ἐκ τῶν τιμιωτέρων καὶ πλουσιωτέρων νέων τῆς νήσου, οἵτινες ἀφ' οὗ τοὺς ἐσύναζον τοὺς ἐνεχείριζον εἰς τὸ γενικὸν ταμεῖον. Πρό τινων ἐτῶν ἦτο Ταμίας τοῦ Κοινοῦ ὁ ἐκ τῆς Απλοταριᾶς Δημογέρων, ἀλλ' εἰς τοὺς ὑστέρους χρόνους ἐπειδὴ τὸ βάρος ἦτο μέγα ἀπεφασίσθη νὰ ψηφίζωσιν οἱ Δημογέροντες καὶ ἡ μικρὰ Βουλὴ τῆς συνελεύσεως νέον πλούσιον καὶ δεδοκιμασμένου χαρακτῆρος, ἱκανὸν δὲ καὶ νὰ δημογεροντεύσῃ προϊούσης τῆς ἡλικίας· τοῦτο δὲ διὰ νὰ γνωρίζῃ ἀκριβέστερον τὰ ἱερὰ καθήκοντα τοῦ ἀξιώματος τὰ ὁποῖον τὸν ἐνεπίστευε τὸ Κοινόν. Ὅστις ἐψηφίζετο ἐχρεώστει χωρὶς ἀντιλογίας νὰ ὑπακούσῃ ἀμέσως εἰς τὴν πρόσκλησιν. Τοὺς φόρους ἔπρεπεν οἱ μὲν εὐκατάστατοι νὰ πληρόνωσιν ἐντὸς δύω μηνῶν, ἐὰν δὲν ἤθελον νὰ τιμωρηθῶσι χρηματικῶς, οἱ δὲ τῆς τρίτης καὶ τετάρτης τάξεως καὶ ἐντὸς τοῦ ἐνιαυτοῦ. Οἱ Συνακταὶ ἐσύναζον καὶ παρὰ τοῦ γαμβροῦ ἓν πέμπτον εἰς τὰ ἑκατὸν ἐκ τῆς προικός του.

Οὗτοι ἦσαν οἱ τακτικοὶ πόροι τῆς Χίου. Ἀλλ' ὅταν ἡ πόλις εἶχεν ἀνάγκας οἱ Δημογέροντες συνεκάλουν συνέλευσιν τῇ πρώτῃ

Μαρτίου εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Φωτίου καὶ παρίστανον τὰς χρεί-ας τοῦ Κοινοῦ. Τότε ἀπεφασίζετο νὰ ἐπιτεθῶσι δύω ἢ τρεῖς φόροι, (τοῦ ἀριθμοῦ τούτου δὲν ηὐξήθησαν ποτὲ) εἰς τὰς περιουσίας τῶν εὐκαταστάτων. Ἂν π. χ. ἦτο τις ἐκτιμημένος γρόσια ἑκατὸν καὶ ὁ ἐπιβληθεὶς φόρος ἦτο διπλοῦς, ἐπλήρονε γρόσια διακόσια, ἂν δὲ τριπλοῦς, τριακόσια. Ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ ἐλάμβανε τὸ Κοινὸν ἀνάγκην χρημάτων ἐδανείζετο παρὰ μόνον τῶν εὐκαταστάτων πρὸς ὀκτὼ ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν, εἰς δὲ τὴν ἄνοιξιν τῆς νέας φορολογίας ηὐξάνετο ὁ ἀριθμὸς τῶν φόρων. Τοιουτοτρόπως τὸ Κοινὸν δὲν ὑπέπιπτεν εἰς βαρὺ χρέος. (1)

Οἱ φόροι εἰς τοὺς ὁποίους ὑπέκειντο τὰ χωρία ἦσαν ὁ τοῦ Ταχριλίου καὶ ἡ κεφαλιτιὼν διὰ τὴν ὁποίαν εἶχε συμφωνηθῆ μεταξὺ τῶν Δημογερόντων καὶ τοῦ Μουσελίμη νὰ πληρόνῃ ἕκαστον χωρίον προσδιωρισμένην τινα ποσότητα, ἥτις πάντοτε ἔμενεν ἡ αὐτὴ εἴτε ηὔξανεν εἴτε ἐσμικρύνετο ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγκατοίκων, ἐκτὸς ὁπότε τὸ Κράτος ηὔξανε τὴν κεφαλιτιῶνα δι᾽ ὅλους ἐν γένει τοὺς ὑπηκόους. Οἱ ἐκτιμῶντες τὰς περιουσίας τῶν ἐν τῇ πόλει κατοίκων ἐξετίμων καὶ τὰς ἑνὸς ἑκάστου χωρίου, οἱ δὲ Γέροντες ἐφρόντιζον νὰ συνάζωσι τὰ χρήματα παρὰ τῶν Χωρικῶν.

Τὰ Μαστιχοχώρια, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι ὡς ὑπὸ ἰδιαιτέρου Ἐπάρχου (Ἀγᾶ) κυβερνώμενοι καὶ εἰς τὸν Μουσελίμην παντελῶς μὴ ὑποτασσόμενοι ἦσαν ἐχθροὶ ἄσπονδοι τοῦ Κοινοῦ τῆς πόλεως, ἐπλήρονον ὅλα ὁμοῦ τρεῖς χιλιάδας γροσίων κεφαλιτιῶνα, καὶ δὲν ἐνείχοντο κατὰ προνόμιον βασιλικὸν εἰς τὰς ἐκτιμήσεις τῆς Χώρας. Ἀλλὰ διὰ τὴν κακὴν ἐσωτερικὴν κυβέρνησιν ἐπλήρονον ἀσυγκρίτως περισσότερα παρὰ τὰ εἰς τὴν πόλιν ὑποκείμενα χωρία, καὶ αἱ ποιναὶ, εἰς τὰς ὁποίας πολλάκις κατεδικάζοντο παρὰ

(1) Τὸ Κοινὸν τῆς Χίου εἶχεν ὑπόληψιν νὰ δανείζηται καὶ πρὸς ἓξ ἐπὶ τοῖς ἑκατόν. Ἐκράτει πρὸς τούτοις καὶ ὀλίγα τινὰ χρήματα ὀρφανῶν καὶ χηρῶν καὶ ὑπηρέτιδων πρὸς ὀκτὼ ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν, εἰς τὰς ὁποίας ἐπλήρονεν ἀνὰ τρεῖς μῆνας τὸν τόκον διὰ νὰ ἐπαρκῶσιν εἰς τὰς ἑαυτῶν χρείας.

τοῦ Ἐπάρχου, ἦσαν ἀπειράκις μεγαλήτεραι ὅσων ἐπέβαλλεν ὁ Μουσελίμης. Ἐκτὸς τούτων ἐπλήρονον ἱκανὸν φόρον διὰ μαστίχης. Δίδοντες εἰς τὸ κράτος κατ' ἔτος 21,000 ὀκκᾶς, (1) καὶ τὴν λοιπὴν εἰς τὸν ἑαυτῶν Ἔπαρχον πρὸς 2 καὶ ἥμισυ γρόσια τὴν ὀκκᾶν, ὅστις τὴν ἐπώλει πρὸς ὀκτὼ ἕως τριάκοντα. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ τιμωρῇ ὄχι μόνον τοὺς κλεψεμπορευομένους ἀλλὰ καὶ ὅλους τοὺς κατοίκους τοῦ Χωρίου ὅταν ὑποπτεύετο κρυφήν τινα τῆς μαστίχης πώλησιν, οἱ κάτοικοι παρετήρουν ἀλλήλους αὐστηρότατα. Ἀφ' ὅτου ἤρχιζον νὰ συλλέγωσι ταύτην τὴν ῥητίνην ἐφυλάττοντο αὐστηρῶς αἱ εἰς τὰ Μαστιχοχώρια φέρουσαι ὁδοὶ και δὲν ἐσυγχωρεῖτο εἰς κανένα νὰ ἐξάξῃ οὐδὲ κόκκον μαστίχης. Μ' ὅλον τοῦτο δὲν εἶναι ἀμφιβολία ὅτι πολλάκις ἐγίνοντο καὶ λαθρεμπορίαι. Ἕκαστος χωρικὸς ἐγνώριζε τὸν ἐτήσιόν του φόρον, ὅστις πάντοτε ἔμενεν ὁ αὐτὸς, καὶ ἂν τὰ δένδρα του δὲν ἦσαν ἐνίοτε εὐτυχῆ ἠγόραζε ὅσην ἐχρειάζετο διὰ νὰ πληρώσῃ τὸ χρέος του. Ὅσοι ἐκ τῶν Μαστιχοχωριτῶν ἐκατοίκουν εἰς τὴν Πόλιν ἢ εἰς τὸν Κάμπον ἐπλήρονον εἰς τὸ κοινὸν τῆς Χίου ἓν εἰς τὰ χίλια ἐπὶ τῆς ἀξίας τῶν κτημάτων των, καὶ μικράν τινα ποσότητα μετὰ θάνατον εἰς τὸν Μουσελίμην, ἐν ᾧ οἱ εἰς αὐτὰ τὰ μαστιχοχώρια κατοικοῦντες δὲν ἐπλήρονον κανὲν δικαίωμα.

Εἰς τὴν φορολογίαν περιείχοντο οἴτε Καθολικοὶ καὶ ὅλος ὁ Γραικικὸς Κλῆρος ἐκτὸς τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἀρχιερέως. Οἱ διδάσκαλοι ὅμως τῆς σχολῆς καὶ οἱ κατὰ καιροὺς Δημογέροντες, καὶ τὰ τρία χωρία Βασιλιόνικον, Δαφνῶνας καὶ Καρυαὶ, (2) ὡς

(1) Ἐπὶ Ποκωκίου (1740) ἐπλήρονον μόνον 5020 ὀκκᾶς. (Description of the East, etc. pag. 2.

(2) Εἰς ποῖα ὑδραγωγεῖα ἐπεστάτουν τὰ Χωρία Βασιλιόνικον καὶ Δαφνῶνας εἴπομεν ἀλλαχοῦ. Αἱ δὲ Καρυαὶ ἐφρόντιζον νὰ καταβιβάζωσι τὸ ὕδωρ εἰς τὴν Παλαιὰν λεγομένην βρύσιν καὶ εἰς τὴν Ἀστραδόναν (τὸ πάλαι ὀνομάζετο παρὰ τῶν Ἰουστινιάνων Nostra donna, ὅθεν διεφθάρη ἡ λέξις) ὕδωρ τῆς Κουκιᾶς ὀνομαζόμενον καὶ τὸ γλυκύτερον ὅλων τῶν τῆς νήσου ὑδάτων.

φροντίζοντα νὰ καταβιβάζωσι τὰ ὕδατα εἰς τὴν πόλιν, καὶ οἱ Τοῦρκοι, ὡς ὀλίγοι ὄντες τὸν ἀριθμὸν καὶ μικρὰς ἔχοντες περιουσίας, καὶ οἱ ἀλλοεθνεῖς, (1) δὲν ἐνείχοντο εἰς τοὺς φόρους τῆς νήσου. Ὅ,τι ὅμως καθίστα τὴν νῆσον εὐτυχῆ καὶ ἥσυχον ἦτον ὅτι ὁ πτωχὸς λαὸς δὲν ἐπλήρονε κανένα φόρον· διότι βλέπων ὅτι χωρὶς νὰ φορολογῆται ἀπελάμβανεν ἀσφάλειαν, ἐλευθερίαν καὶ ὑπεράσπισιν ἐνόμιζε χρέος ἱερὸν νὰ πειθαρχῇ εἰς τὸ πολίτευμα καὶ νὰ νομίζῃ ἰδίαν εὐτυχίαν τὴν εὐτυχίαν τοῦ Κοινοῦ.

Τελώνιον ἐπλήρονον ἐπὶ τῆς ἀξίας τῶν πραγματειῶν οἱ μὲν Εὐρωπαῖοι τρία ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν, οἱ δὲ Τοῦρκοι τέσσαρα, οἱ δὲ Γραικοὶ, Ἰουδαῖοι, καὶ Ἀρμένιοι πέντε. Τοῦτο τὸ δικαίωμα τὸ ἐλάμβανεν ὁ Μουσελίμης ὡς ἀγοράζων κατ' ἔτος τὴν ἐπικαρπίαν τῆς νήσου, τὰ μακελλεῖα δηλαδὴ, τὴν κεφαλιτιῶνα κ.τ.λ. Οὗτος ἐσφράγιζεν ἐπὶ ποινῇ δημεύσεως καὶ ὅλας τὰς ἐπὶ τῆς νήσου κατασκευαζομένας στόφας, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ μὲν ἐκ χρυσοῦ ἢ ἐξ ἀργύρου εἰργασμέναι ἐπλήρονον ἓξ ἄσπρα τὴν πῆχυν, αἱ δὲ ἐκ μεταξίου δύω μόνον.

Ὅλαι σχεδὸν αἱ τέχναι, καὶ αὐτὴ ἡ γλυπτικὴ, ἐκαλιεργοῦντο εἰς τὴν Χίον, ἀλλὰ καμμιᾶς χειροτέχνημα δὲν ἐξήγετο εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Τουρκίας ἐκτὸς τῶν μεταξωτῶν ὑφασμάτων ἁπλῶν τε καὶ χρυσῶν, τῶν γαϊτανίων, τῶν πλεκτῶν πουγκίων καὶ τῶν βαμβακερῶν πανίων. Τὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα τὰ εἰργάζοντο εἰς τὸ Παλαιόκαστρον καὶ εἰς τὴν Φραγκοπαροικιὰν διὰ μηχανῶν ἱκανοῦ μεγέθους ἐκ τῶν ὁποίων μία μάλιστα εἶχεν 96 ἀτράκτους. Αἱ γυναῖκες τῶν χωρικῶν ἔκλωθον βαμβάκια, ὕφαινον τὰ πρὸς ἑαυτῶν χρῆσιν πανία καθὼς καὶ τὰ χονδρὰ τῶν πλοίων, καὶ κατεσκεύαζον τὸ λεγόμενον *τρεαντάρι* πρὸς κατασκευὴν χονδρῶν σινδονίων καὶ προσοψίδων, ἐκτὸς πλήθους καλτσῶν, σκούφων, διμίτων (τὰ τῆς

(1) Ἀλλ' ἐὰν ἠγόραζον κτήματα ἐπλήρονον παρομοίως ἓν εἰς τὰ χίλια.

Καλιμασίας ὑπερέβαινον ὅλα) καὶ ἄλλων παρομίων παλικῶν. Πρὸ ἑβδομήκοντα περίπου ἐτῶν ὑπῆρχον εἰς τὴν Χίον 1200 ἐργοστάσια ὅπου κατεσκευάζοντο παντὸς εἴδους χρυσοῦφαντα καὶ ἁπλᾶ μεταξωτά. Ἐστέλλοντο εἰς τὴν Σμύρνην καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ Συρίαν, ὅπου εἶχον καταστήματα οἱ Χῖοι, καὶ εἰς ἄλλα πολλὰ μέρη τῆς Τουρκίας, καὶ ἦσαν τόσον ἐντελῆ ὥστε παρωμοίαζον τὰς στόφας τοῦ Λουγδούνου (Lyon) ὑπερέβαινον δὲ τὰς τῆς Δαμασκοῦ καὶ τοῦ Ἀλέπου. (1) Ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ τὴν κιβδηλείαν τῶν ὑφασμάτων ἤργισεν ἡ τέχνη αὕτη νὰ παρακμάζῃ ἐνήργησεν ἔτει 1805 τὸ Κοινὸν νὰ συστηθῇ ἑταιρία, εἰς τὴν ὁποίαν ἕκαστος πολίτης ἠδύνατο νὰ λάβῃ ὅσας ἤθελε μερίδας πρὸς πεντακόσια γρόσια τὴν μίαν. Ἀφ' οὗ συνήχθησαν ἑκατὸν πεντήκοντα διώρισε τὸ Κοινὸν ὀκτὼ ἄνδρας νὰ ἐπιστατῶσιν εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν ὑφασμάτων, νὰ ἐμποδίζωσι τοὺς λοιποὺς κατασκευαστὰς τοῦ νὰ ἐργάζωνται τὰ ἑαυτῶν ὑφάσματα εἰς τρόπον διάφορον τοῦ τῆς Ἑταιρίας, καὶ νὰ ἐμποδίζωσι τὴν εἰσαγωγὴν τῶν ξένων μεταξωτῶν καὶ χρυσῶν ὑφασμάτων. Οὕτω βοηθούμενα ἐπραγώρουν θαυμασίως ταῦτα τὰ ἐργοστάσια διὰ δύω ἔτη, ἔπειτα δὲ διά τινας ἐναντίους τοῦ κοινωφελοῦς τούτου συστήματος διελύθη αὕτη ἡ Ἑταιρία, ἤργισαν πάλιν οἱ λοιποὶ κατασκευασταὶ νὰ κιβδηλεύωσι τὰ ὑφάσματά των, καὶ κατήντησαν εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους νὰ μὴν ἐργάζωνται ἄλλο τι εἰμὴ ὀλίγα τινα ἀτλάζια, δίμητα καὶ ζώνας. Ἐκ τῶν τεχνιτῶν τούτων ἦσαν καὶ ἱκανοὶ Καθολικοί.

Εἰς τὴν Χίον πολλαὶ γυναῖκες ἐνησχολοῦντο ἰδιαιτέρως εἰς κατασκευὴν πεμμάτων καὶ ζυμαρικῶν, κολλικίων, παξιμαδίων, καρπῶν καὶ ἀνθέων ζαχαροσκεπῶν, ἐκ τῶν ὁποίων δὲν ἐπεῖχε τὸν τελευταῖον τόπον καὶ ἡ ἐκ τοῦ ἄνθους τῶν τοῦ Μαΐου μηνὸς ῥόδων σκευαζομένη Ῥοδοζάχαρη καθὼς καὶ τὸ ἐκ τῶν τοῦ

(1) Olivier Voyage dans l Empire Othoman σελ. 138.

Ἀπριλλίου ῥόδων πρὸς ἰατρικὴν χρῆσιν χρησιμεῦον διάῤῥοδον (τὸ διὰ ῥόδων.) Οἱ Χωρικοὶ ἐνησχολοῦντο εἰς τὴν γεωργικήν· πολλῶν ὅμως χωρίων οἱ κάτοικοι μὴ ἔχοντες γῆν ἱκανὴν νὰ γεωργήσωσιν ἦσαν κτίσται, πετροκόποι καὶ στενοκόποι. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Δίδυμοι ἔκοπτον τὰς λευκὰς πέτρας, οἱ τοῦ Λατομίου τὸ πορφυροῦν μάρμαρον, οἱ τῶν Ἐρύθων, Βροντάδου καὶ Λειβαδίων ἐνησχολοῦντο εἰς τὴν ναυτικὴν καὶ ἦσαν ἐμπειρότατοι πλοιουργοὶ καὶ ναῦται, οἱ δὲ τῶν Ἀρμολίων ἔπλαττον διὰ τῆς παρ' αὐτοῖς φυομένης γῆς πληθὺν ἄπειρον ἐμποτῶν, πίθων, στάμνων καὶ ἄλλων διαφόρων ἀγγείων. Ἐκ τῶν πολλῶν καὶ καλῶν τῆς Χίου προϊόντων τὸ μέγιστον καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὴν νῆσον ταύτην ἀνῆκον εἶναι ἡ μαστίχη ἥτις αὐξάνει εἰς 21 χωρία μόνον (1) *Μαστιχοχώρια* διὰ τοῦτο ὀνομαζόμενα. Κατ' ἔτος, συνήγοντο ὑπὲρ τὰς τεσσαράκοντα χιλιάδας ὀκκῶν.

Ἄλλο πρωϊὸν τῆς νήσου εἶναι ἡ Τερμινθίνη τῆς ὁποίας ὅμως μόλις συνάζονται κατ' ἔτος 250 περίπου ὀκκαῖ. Ταύτης τὸν καρπὸν, τὰ *τσίκουδα* (κοκκίδια) τρώγουσιν ἀφειδῶς οἱ κάτοικοι.

Τὸ βαμβάκιον μ' ὅλον ὅτι φύεται ἱκανὸν δὲν ἐξήρκει εἰς τὰς πολλὰς ἐργολαβείας τῶν κατοίκων διὰ τοῦτο ἠναγκαζοντο νὰ τὸ μετακομίζωσιν ἐκ τῆς Θράκης. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦ κατ' ἔτος συναγομένου μεταξίου ἡ ποσότης, μ' ὅλον ὅτι ὑπερέβαινε τὰς

---

(1) Καὶ τῷ ὄντι ἂν τὰ μαστιχοφόρα ταῦτα δένδρα μεταφυτευθῶσιν εἰς ἄλλην γῆν τῆς αὐτῆς νήσου ἢ ξηραίνονται ἢ δὲν φέρουσι καρπὸν καθὼς δύναταί τις νὰ ἴδῃ εἰς πολλὰ μέρη τῆς Χίου. Ὀλίγιστον φέρουσι καὶ οἱ εἰς τὰ μεσημβρινὰ μέρη τῆς Γαλλίας βλαστάνοντες σχῖνοι, φύλλα ἔχοντες μικρότερα τῶν τῆς Χίου. Εἰς τὴν Χίον νομίζουσιν οἱ κάτοικοι παλαιὰν ἀκολουθοῦντες παράδοσιν, τὴν ὁποίαν ὅμως δὲν ἀποῤῥίπτουσιν ὁ Παπαγωμένος καὶ ὁ Ἀλλάτιος (M. Giustiniani lettere memorabili tom. III. σελ. 8) ὅτι τὰ μαστιχοχώρια ἔλαβον τὸ προνόμιον νὰ γεννῶσιν τὴν μαστίχην διότι εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη ευρθεὶς ἐμαρτύρησεν ὁ Ἅγιος Ἰσίδωρος !! —Πῶς δὲ συνάζεται ἡ ῥητίνη αὕτη, καὶ πότε καὶ πόσων εἰδῶν εἶναι ἔγραψαν λεπτομερῶς οἱ περιηγηταὶ καὶ μάλιστα ὁ Τουρνεφόρτος, ὁ Ὀλιβιέρος καὶ ὁ Μουαζὲλ Γουφιέρος, εἰς τοὺς ὁποίους παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην.

20,000 ὀκκᾶς, ἦτο ἱκανὴ διὰ τὰ ἐργοστάσια τῆς Χίου· ἐπομένως μετεκομίζετο ὄχι ὀλίγον ἐκ τῆς Συρίας, Ἀδριανουπόλεως καὶ Προύσσης·

Ἡ Χίος ἔφερε προσέτι ἄπειρον (1) πληθὺν πορτοκαλίων, κίτρων καὶ λεμονίων, τὰ ὁποῖα ἐστέλλοντο πανταχοῦ εἰς πώλησιν, γλυκολέμονα', ἀμύγδαλα, σῦκα καβούρια, (2) (μάλιστα δὲ ἡ Καλημασία) ἔλαιον, οἶνον, μέλι, μαλλὸν, ῥακῆν ἁπλῆν καὶ μαςίχινον, κηρὸν καὶ πέρδικας ἀπείρους.

Ὡμιλήσαμεν ἀλλαχοῦ περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν Χίων καὶ περὶ τῆς ἀνατροφῆς αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ μέγα μέρος τοῦ κοινωνικοῦ βίου ἀποτελοῦσιν αἱ γυναῖκες, καὶ ἡ σώφρων ἢ ἐλευθέριος διαγωγὴ αὐτῶν ἔχει μεγίςην ἐπιῤῥοὴν εἰς αὔξησιν τῶν θελγήτρων τοῦ βίου καὶ εἰς μόρφωσιν τοῦ ἠθικοῦ τῶν ἀνδρῶν χαρακτῆρος λέγομεν ὀλίγα τινα καὶ περὶ τῶν γυναικῶν τῆς πάλαι ποτὲ Χίου. Αἱ Χῖαι ἦσαν ἐν γένει χαρίεσσαι, εὐφυεῖς, σώφρονες, καὶ ὡραῖαι, (3) ἀλλ'

(1) Διὰ τὴν πληθὺν τῶν ἀνθέων εὐωδίαζεν ἡ Χίος καὶ εἰς δύω λευγῶν ἀπόστασιν ὅταν τις πλέων ἐπλησίαζε πρὸς τὴν νῆσον.

(2) Τὰ λεγόμεα καβούρια εἶναι ἴσως τὰ αὐτὰ καὶ τὰ παρὰ τῶν παλαιῶν Καπύρια σῦκα λεγόμενα ('Αθήν. III. σελ. 78) Διὰ τούτων τῶν σύκων ἑνωμένων μετ' ἄλλων καρπῶν (καταχύσματα) ἔῤῥαινον οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι τοὺς νεοαγοράστους δούλους των ('Αριστοφάν. Πλουτ· 768) καὶ παρὰ τοῖς σήμερον Χίοις τὰ παιδάρια οἱ διδάσκαλοι ὅταν μετέβαινον ἀπὸ κατωτέρας εἰς ἀνωτέραν τάξιν σχολείου. Ταῦτα ἁρπάζοντες οἱ συμμαθηταὶ ἔκραζον εὐφημοῦντες τὸν τιμώμενον Ἄξιος. Διὰ τῶν καταχυσμάτων τούτων συνθεμένων ὅμως πλουσιώτερον, ἐκ ζαχαροπλαστῶν πιςακίων, ἀμυγδάλων, καὶ ἄλλων τοιούτων τραγημάτων, ἐῤῥαίνοντο καὶ οἱ νεόγαμοι εἰς τε τὴν Χίον καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος εἰς αὐτὴν τὴν εὐλογίαν τοῦ γάμου κατὰ παλαιὰν τῶν Ἑλλήνων παράδοσιν

— φέρε σὺ τὰ καταχύσματα
ταχέως κατάχει τοῦ νυμφίου καὶ τῆς κόρης.

(Σχολιαστ. 'Αριστοφ. Πλούτ. 768. παρὰ Κοραῆ Χιακ. 'Αρχαιολ. σελ. 56.)

(3) Τὸ γλυκὺ, καὶ σῶφρον καὶ τὴν καλλονὴν τῶν Χίων γυναικῶν ἐπῄνεσαν πάμπολλοι συγγραφεῖς ἐκ τῶν ὁποίων ἀναφέρομεν μόνον τὸν Πλούταρχον, (Γυναικ. ἀρετ. Τόμ. vii σ. 28 ἐκδ. Reiske) τὸν Βελώνιον, (Observation. etc. σελ. 197) τὸν Πορκάκην, (le più famose isole σελ. 32) τὸν ἄλλως δριμὺν τῶν Ἑλλήνων κατήγορον Τουρνεφόρτον (voyage au Levant. σελ. 142 147) τὸν Σχανδλέρον, (travels in Asia

ὁ ἀπειρόκαλος καὶ φορτικὸς αὐτῶν τρόπος τοῦ ἐνδύεσθαι καὶ ἡ κατάχρησις τοῦ ψιμμυθίου ἀσχήμιζε τὰ σώματάτων καὶ τὰς ἔκαμνε νὰ μαραίνωνται πρόωρα. Κατὰ τὴν συνήθειαν τὴν εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας τότε ἐπικρατοῦσαν δὲν εἶχον οὐδὲ αὐταὶ καμμίαν παιδείαν(1) ἀλλ' ἐνομίζοντο πεπαιδευμέναι ὅσαι ἤξευρον νὰ ἀναγινώσκωσι καὶ νὰ γράφωσιν· ἀντὶ παιδείας ὅμως ἐγνώριζον θαυμάσια τὴν οἰκειακὴν οἰκονομίαν καὶ γαλήνην λιτῶς καὶ σεμνῶς διάγουσαι καὶ θεωροῦσαι τὴν εὐτυχίαν τῶν συζύγων των ὡς τὴν ἑαυτῶν μεγίστην εὐδαιμονίαν. Ἦτο θέαμα ἡδονικὸν νὰ βλέπῃ τις τὰς νεάνιδας καθημένας πρὸς διασκέδασιν εἰς τὰς ὁδοὺς μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου καὶ ἀστειευομένας μετὰ τῶν περικυκλούντων αὐτὰς νέων. Ἡ συναίσθησις τῆς ἰδίας ἀθωότητος καὶ ἡ ἔμφυτος αὐτῶν πρὸς τὸ σατυρικὸν ῥοπὴ τὰς παρεκίνει νὰ ἀστειεύωνται καὶ πρὸς ὅσους δὲν ἐγνώριζον, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς ξένους παρεπιδημοῦντας Εὐρωπαίους. Κανένα ἐκ τῶν διαβαινόντων δὲν ἄφινον ἀπείρακτον, ἀλλὰ μασσῶσαι μαστίχην καὶ τρώγουσαι τσίκουδα ἢ τρωγάλια ἔλεγον ἀταράχως εἰς ὅλους εὐφυῆ τινα καὶ ἀστεῖον λόγον· αὐτοὶ δὲ πάλιν ἀπεκρίνοντο ἀναλόγως. Ἐκ τόσης ἐλευθερίας ἤθελέ τις νομίσει ὅτι ἔπρεπε νὰ γεννῶνται πολλὰ ἀτοπήματα, ἦσαν ὅμως σπάνια· καὶ αὗται δὲ αἱ ἐνίοτε τῆς ὀρθῆς ὁδοῦ ἐκτρεπόμεναι, ὀλίγισται καὶ εὐαρίθμητοι δακτυλοδεικτούμεναι ὡς ὄντα ἀποτρόπαια δὲν ἐφαίνοντο εἰς τὸ

minor σελ. 56) τὸν Ἀσελκουΐστον (travels in the Levant σελ. 17—20) τὸν Θισεβότον, (voyage etc. σελ. 188) τὸν Φοντανιέρον, (voyages en Orient. σ, 13 4 Τόμ. Α.) τὸν συγγραφέα τῶν Μαρτύρων, (Itineraire de Paris a Jerusalem) καὶ τὸν Μισὼν (Correspondence d' Orient vol. III. σ. 435.)

(1) Ὁ δὲ Πουκεβίλλος παρασυρθεὶς ὑπὸ τῆς συνήθους αὐτοῦ ποιητικῆς φαντασίας ἐτύπωσεν ὅτι αἱ Χῖαι γεωργοῦσαι τὰ πεδία ἔψαλλον Ὁμηρικὰς Ῥαψῳδίας !!! (hist. de la. régénerat- de la Grèce σελ. 449.) Λέγει καὶ ὁ Μουράρδος τὰ αὐτὰ πατῶν ἴχνη ὅτι πολλαὶ Χῖαι ἐλάλουν ἀκωλύτως ἱκανὰς Εὐρωπαϊκὰς γλώσσας !! Ἂν ἔγραφε τὰ τοιαῦτα τὴν σήμερον, ὁπόταν αἱ πλεῖσται σχεδὸν Χῖαι εὐμοιροῦσιν ἐλευθερίου ἀγωγῆς, ἤθελεν εἰπεῖ ἀλήθειαν ἀναντίρρητον, ἀλλ' εἰς ἐκείνην τὴν ἐποχὴν μόνον ὁ φιλελληνισμός του δικαιολογεῖ τὸν ὑπερβολικὸν τοῦτον ἔπαινον.

φανερὸν, ἀλλὰ συνέκρυπτον κρυφίως καὶ μεμονωμένως τὴν καταισχύνην των· διὰ τοῦτο καὶ ὅσοι περιηγηταὶ ἔγειναν αὐτόπται ταύτης τῆς συνηθείας ποτὲ δὲν ἀνεχώρησαν χωρὶς ν' ἀπομακρύνωσι τὴν ὁποίαν κατ' ἀρχὰς ἔβαλον κατὰ νοῦν κακὴν περὶ αὐτῶν ἰδέαν. (1) Παρόμοιον ἀθωότητος χαρακτῆρα εἶχον καὶ αἱ παρὰ τὸν εἰρηνικὸν χείμαῤῥον Παρθένιν εὐθυμίαι των, ὅπου συναζόμεναι τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς καὶ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῶν ἀποκρέων συνέτρωγον καὶ συνέπαιζον ὑπὸ τῶν ἀνεπιτήδευτον ἦχον τῆς ἐγχωρίου μουσικῆς· ἐκεῖ χορεύουσαι κατὰ ποικίλα τμήματα μετὰ τῶν πανταχόθεν συῤῥεόντων ἐφίππων καὶ πεζῶν εὐπατριδῶν τῆς νήσου νέων καὶ μὲ ἄνθη εὐώδη ἐστολισμέναι ἐδείκνυον ὅλην τὴν ἱλαρὰν τῆς ψυχῆς αὐτῶν διάθεσιν τὴν ὁποίαν ἐγέννων καὶ περιέθαλπον οἱ τριγύρω ἀνθοστόλιστοι κῆποι καὶ ὁ τερπνὸς τῆς νήσου οὐρανός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΚΤΟΝ.

Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις. Ὁ Τομπάζης ἀῤῥάζει εἰς τὴν Χίον· Εἶναι ἄξιοι κατηγορίας οἱ Χῖοι; Τρόμος τῶν ἐν Χίῳ Τούρκων. Λαμβάνουσιν ἐνέχυρα εἰς τὸ φρούριον. Δεινὰ τὰ ὁποῖα πράττουσιν οἱ ἐπήλυδες Τοῦρκοι. Καταχρήσεις τοῦ Βαχὲτ Πασᾶ. Ἐκστρατεύουσιν οἱ Σάμιοι κατὰ τῆς Χίου. Πόθεν ὁρμηθεὶς ἐξεστράτευσεν ὁ Λυκοῦργος κατὰ τῆς Χίου. Θέσις ἐλεεινὴ καὶ ἁρπαγαὶ τῶν Σαμίων. Ἐφορεία Λυκούργου τοῦ Λογοθέτου. Ἀναρχία ἐν Χίῳ. Φθάνει ὁ Τουρκικὸς στόλος εἰς τὴν Χίον. Ἐξανδραποδισμὸς τῶν κατοίκων. Πόσοι Χῖοι ἐφθάρησαν;

Τοιαῦται ἦσαν αἱ κοινωφελεῖς διατάξεις, καὶ τὰ φιλάνθρωπα καταστήματα καὶ τὰ ἔθιμα τῶν κατοίκων, καὶ τὸ πολίτευμα, καὶ ἡ κοινωνικὴ κατάστασις τῆς πολυπαθοῦς Χίου. Ἀλλ' ἡ γαλήνιος αὕτη εὐδαιμονία δὲν ἦτο φεῦ! προωρισμένον κορυφω-

(1) Nicolas de Nicolai le navigation. e viaggi etc.—Murhard Gemählde des griechischen Archipelagus σελ. 352.

Θεῖσα νὰ ἐκτανθῇ περαιτέρω! Ἤχησεν ἡ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως πολυένδοξος σάλπιγξ, κινοῦνται ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία, κινοῦνται ἡ Πελοπόννησος, ἡ Θεσσαλία, ἡ Ἤπειρος καὶ αἱ νῆσοι, καταστρέφονται αἱ Κυδωνίαι, ἀνυψόνουσι πανηγυρικῶς τὸν Σταυρὸν τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας τὰ ἀοίδιμα Ψαρὰ, ἡ Ὕδρα καὶ αἱ Σπέτσαι, ἀπαρτίζουσι στόλους ἐξ ἰδίας δαπάνης καὶ ἐμπνέουσι τρόμον ἄρρητον εἰς τὸν Τουρκικὸν στόλον, καίουσι πλήρεις ἀκαταμαχήτου ἐνθουσιασμοῦ διὰ τῶν πυρφόρων αὐτῶν πλοίων μεγάλα τινὰ πολεμικὰ τῶν Τούρκων πλοῖα, σφάζονται σωρηδὸν καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀλλαχοῦ οἱ Χριστιανοὶ καὶ οἱ Προὔχοντες τοῦ Γένους, κρεμάζονται οἱ κορυφαῖοι τοῦ κλήρου, Ἀρχιερεῖς τε καὶ ἱερεῖς, καὶ αὐτὸς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ὁ ἀοίδιμος πρωτοστάτης, ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος, καὶ ὅλος ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς, ἀποφασίσας ἢ νὰ ἀνακτήσῃ διὰ τοῦ αἵματός του τὴν πατρῴαν ἐλευθερίαν ἢ νὰ ἀποθάνῃ γενναίως εἰς τὸν ἀγῶνα, ῥηγνύει πρὸς μέγαν θαυμασμὸν ὅλης τῆς Οἰκουμένης τὰς ἁλύσσους τῆς δουλείας, αἵτινες τὸν ἐκράτουν τόσους αἰῶνας, καὶ πόσον ὀδυνηρούς, σιδηροδέσμιον ὡς ἄλλον Γίγαντα Σαμψών. Οἱ Χῖοι δὲν ἐγνώριζον τίποτε οὔτε περὶ τῆς πολυθρυλλήτου Ἑταιρείας, οὔτε περὶ τῶν ταύτης σκοπῶν, ἐκτὸς τῆς ἀσαφοῦς καὶ μυστηριώδους ἐκείνης ταραχῆς, ἥτις προηγεῖται τῶν μεγάλων συμβεβηκότων. Οὐδὲ οἱ Τοῦρκοι δὲν εἶχον συλλάβει καμμίαν ὑποψίαν κατὰ τῶν Χριστιανῶν τῆς νήσου, ἕως ὅτου τῇ 23 Ἀπριλ. 1821 ἐφάνησαν ἐξαίφνης 25 γραικικὰ πλοῖα ἔμπροσθεν τῆς Χίου. Ὅταν ἐξεῤῥάγει ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις ἐξέπλευσεν ὁ Ὑδρεωτικὸς στόλος ναυαρχούμενος ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου Τομπάζη νὰ διεγείρῃ τὰς νήσους καὶ πρὸ πάντων τὴν Χίον, πεισθεὶς μάλιστα εἰς τὰς προτροπὰς τοῦ τότε ἐν Ὕδρᾳ διατρίβοντος Νεοφύτου Βάμβα. Φθάνει εἰς τὰ Ψαρὰ, ὅπου εὑρίσκει καί τινας τῶν ἐκ Χίου προκρίτων, καὶ μ᾽ ὅλον ὅτι ἐζήτησαν οὗτοι νὰ τὸν μεταπείσωσιν ἐκ τῆς μελετωμένης ἐκστρατείας του, αὐτὸς ἐπιμείνας εἰς τὴν γνώμην του καὶ παρα-

κινδύμενος καὶ ὑπότινων ἄλλων κατοίκων τῆς Χίου, διατριβόντων τότε εἰς τὰ Ψαρὰ, ἐκπλέει κατὰ τῆς νήσου. Οἱ Ψυρανοὶ ἐπρόσθεσαν ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ Νικολάου Ἀποστόλη εἰς τὸν Ὑδρεωτικὸν στόλον δέκα πλοῖα, τὰ ὁποῖα γενόμενα ὅλα ὁμοῦ εἰκοσιπέντε παρέλαβον οἱ δύω οὗτοι ναύαρχοι καὶ ἄῤῥαξαν εἰς τὴν λεγομένην Πηγὴν τοῦ Πασᾶ πρὸς τὸ βόρειον μέρος τῆς νήσου. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν στέλλουσιν εἰς τοὺς Δημογέροντας τῆς Χίου προτρεπτικήν τινα τῶν Ἑλλήνων προκήρυξιν παραινοῦντες καὶ αὐτοὶ νὰ μὴ μείνωσιν ἁπλοῖ θεαταὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, ἀλλ' οἱ Δημογέροντες ἀποκριθέντες ὅτι ἦτο καθ' ὅλους τοὺς τρόπους ἀδύνατον νὰ δράξωσιν οἱ κάτοικοι τὰ ὅπλα τοὺς παρεκάλεσαν ἔντρομοι νὰ ἀναχωρήσωσιν ὅσον τάχιστα διὰ να μὴν ἐπιφέρωσι τὸν πανέστιον ὄλεθρον τῆς νήσου. Τότε ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἰδὼν ὅτι ὁ λαὸς τῆς Χίου ἔφευγε πρὸς τὰ ὄρη ὁσάκις ἔβλεπε νὰ πλησιάζῃ πρὸς τὴν ξηρὰν πλοιάριόν τι Ἑλληνικὸν, καὶ μαθὼν ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἔλαβον πρὸς ἀσφάλειαν ἐνέχυρα εἰς τὸ φρούριον ἀπέπλευσε μετὰ ἕξ ἡμέρας πυροβολήσας τὸ φρούριον καὶ ἀντιπυροβοληθεὶς ὑπ' αὐτοῦ καὶ κυριεύσας πλοιάριά τινα παραπλέοντα τὸ πέλαγος τῆς Χίου.

Πολλοὶ κατηγόρησαν τοὺς Χίους ὅτι ἐφάνησαν δειλοὶ, φίλαυτοι καὶ ἀφιλοπάτριδες, διότι προτιμήσαντες τάχα τὸ ἴδιον συμφέρον δὲν ἠθέλησαν νὰ συμμεθέξωσιν εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων. Ἂς ἐξετάσωμεν ἐὰν εἶναι ἄδικος ἢ δικαία αὕτη ἡ κατηγορία.

Ἡ Χίος ἔζη ἐκ τοῦ ἐμπορίου· ἀποτέλεσμα δὲ φυσικὸν τοῦ ἐμπορίου εἶναι ἡ πρὸς τὴν εἰρήνην ῥοπή. (1) Ὅλοι σχεδὸν οἱ κάτοικοι εἶχον ἐμπορικὰ καταστήματα οἱ μὲν εἰς τὴν Σμύρνην, οἱ δὲ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, οἱ δὲ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας. Τὰ τέκνα τῶν εὐ-

(1) **Montesquieu, Esprit des Lois** σελ. 349 (ἐκδ. Παρισίων, **Oeuvres complètes**.

καταςάτων κατοίκων τῆς Χίου μόλις ἐγίνοντο δεκαπενταετῆ καὶ εὐθὺς ἀπεστέλλοντο εἰς τὴν Τουρκίαν νὰ μάθωσι τὸ ἐμπόριον· καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν γεωργῶν ἢ ἔφερον τὰ προϊόντα τῆς νήσου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸς πώλησιν, ἢ ἦσαν κηπωροὶ Μεγιστάνων Τούρκων. Ἔχοντες λοιπὸν φύσει τοιαύτην ἀνατροφὴν ἐσκέπτοντο μᾶλλον πῶς ν' αὐξήσωσι τὰ κέρδη των παρὰ νὰ ἐνθυμῶνται ἐνίοτε καὶ ὅπλα, τῶν ὁποίων μόλις εἶχον ἱκανὰ διὰ νὰ πηγαίνωσιν εἰς τὸ κυνήγιον. Ἐπομένως οὐδὲ νὰ συμμαχήσωσι μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἠδύναντο, καὶ ἂν συνεμάχουν δὲν ἤθελον ῥίψει εἰς προφανέστατον κίνδυνον δὲν λέγω τὰς πραγματείας των, ἀλλὰ τοὺς ἐν τῇ Τουρκίᾳ ζῶντας συμπολίτας των; Καὶ ἀφ' οὗ ἐκεῖνοι ἐφονεύοντο πῶς ἤθελαν δυνηθῇ νὰ βοηθήσωσι τοὺς συναδελφούς των Ἕλληνας μὴ ἔχοντες οὔτε χρήματα, οὔτε πεζικὴν, οὔτε ναυτικὴν δύναμιν οὐδεμίαν, πρὸ πάντων δὲ ἀμοιροῦντες παντάπασι φύσει πολεμικῆς ἀνατροφῆς; Ἔπειτα ἀποβλέποντες εἰς τὴν θέσιν τῆς νήσου χωριζομένης μόνον διὰ στενοῦ τινος πορθμοῦ ἀπὸ τῆς Ἀσίας ἐσυλλογίζοντο δικαίως ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἠδύναντο εἰσβαλόντες νὰ ἐρημώσωσι τὴν χώραν πρὶν δυνηθῇ νὰ φθάσῃ βοήθεια ἐκ τῆς Ἑλλάδος, καὶ τόσον περισσότερον ὅσον ἡ Χίος ἐλάμβανε τὰς τροφάς της ἐκ τῆς Ἀσίας. Μὴ γνωρίζοντες τέλος πόθεν ἐπήγαζεν ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπαναστάσεως ἐπρόσμενον δεξιωτέρους καιροὺς διὰ νὰ συμμεθέξωσιν ἐπωφελῶς εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα, ἤλπιζον δὲ ἐν τῷ μεταξὺ μένοντες πιστοὶ εἰς τοὺς Τούρκους νὰ ἀπομακρύνωσιν εἴτε διὰ χρημάτων, εἴτε διὰ θυσίας ὀλίγων τινῶν τὸν πανέστιον τῆς πατρίδος αὐτῶν ἐξολοθρευμόν. Ὅτι δὲ τῷ ὄντι οὕτως ἐσκέπτοντο τὸ ἀπέδειξε τρανῶς ἡ χάρις εἰς τὸν Φαβιέρον δυστυχὴς ἀποβᾶσα ἐκστρατεία, τὴν ὁποίαν ἔκαμον ἔτει 1827 μετὰ τὴν πυρπόλησιν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἐν Ἀβαρίνῳ, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν συμμεθεῖξαν μὲ ζῆλον ἀνυπερνίκητον καὶ οἱ ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ οἱ ἐν τῇ Εὐρώπῃ διατρίβοντες Χῖοι συνδραμόντες ἕκαστος πλουσιοπαρόχως τὸ κατὰ δύναμιν. Ἀδίκως λοιπὸν κατηγορήθησαν ὑπό τινων ὡς

φίλαυτοι καὶ τῶν πρὸς τὴν πατρίδα ἱερῶν καθηκόντων ἀποτρόπαιοι παραβάται! Ἀδίκως ὅτι δι ἔλλειψιν πατριωτικοῦ αἰσθήματος δὲν ἔδραξαν τὰ ὅπλα ὑπὲρ τῆς κοινῆς τοῦ Γένους ἐλευθερίας! Ἡ φύσις καὶ αἱ περιστάσεις τῶν Ἐθνῶν δὲν μεταῤῥυθμίζονται τόσον εὐκόλως, οὐδὲ δύναταί τις νὰ ἀπαιτήσῃ δικαίως παρ᾽ ἑνὸς λαοῦ πράγματα μὴ ἀνήκοντα εἰς τὴν ἑαυτοῦ σφαῖραν. (1) Ὅταν ἐφάνη ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἀπέναντι τῆς Χίου ἔτυχον τὸ Δημογεροντικὸν ἐνδεδυμένοι ἀξίωμα ὁ Μιχαὴλ Βλαστὸς, ὁ Ἰωάννης Πατρικούσης καὶ ὁ Χαντσῆ Πολυχρόνης. Οἱ Τοῦρκοι μόλις ἴδον τὰ Γραικικὰ πλοῖα ἔκραξαν τοὺς Δημογέροντας εἰς τὸν οἶκον τοῦ Μουσελίμη, οἵτινες φθάσαντες εὗρον καθημένους τὸν Μουφτῆν καὶ τὸν Μουλᾶν καὶ ἐξόριστόν τινα Πασᾶν καὶ περικυκλωμένους ὑπὸ πολλῶν ὁπλοφόρων. Οἱ Τοῦρκοι, ἀφ᾽ οὗ πρότερον τοὺς ἠρώτησαν ἂν ἐγνώριζόν τι περὶ τοῦ σκοποῦ τῶν φανέντων πλοίων, τοὺς εἶπον νὰ κράξωσι τοὺς ἐγκριτωτέρους ἐκ τῶν κατοίκων διὰ νὰ συνομιλήσωσι περὶ τῶν συμφερόντων τῆς νήσου. Μετ᾽ οὐ πολὺ μ᾽ ὅλον ὅτι ὑπωπτεύθησαν τὸν σκοπὸν διὰ τὸν ὁποῖον ἐκαλοῦντο, διὰ νὰ μὴ δώσωσιν ὑποψίαν εἰς τοὺς Τούρκους, φθάνουσιν τριάκοντα περίπου ἐκ τῶν προσκληθέντων, τοὺς ὁποίους ἰδόντες οἱ Τοῦρκοι ἐπρόσταξαν αὐτοὶ μὲν νὰ τοὺς ἀκολουθήσωσιν, οἱ δὲ Δημογέροντες νὰ μείνωσι. Κατὰ ῥητὴν ὅμως ζήτησιν τούτων ἠκολούθησαν καὶ οἱ Δημογέροντες καὶ οὕτως ἔφθασαν εἰς τὸ φρούριον. Μετ᾽ ὀλίγον οἱ Τοῦρκοι μετεκόμισαν εἰς τὸ φρούριον καὶ τὸν Μητροπολίτην Πλάτωνα καὶ ἕνα τῶν αὐτοῦ διακόνων, δόντες εἰς ὅλους μίαν χαμάραν ἐλεεινὴν πρὸς κατοικίαν. Ἡ ἐφεξῆς ἡμέρα μετὰ τὴν εἴσοδον τῶν ἐγκρίτων παρῆλθε χωρὶς νὰ λάβωσι καμμίαν εἴδησιν παρὰ τῶν Τούρκων· τὴν δὲ τρίτην φανεὶς ὁ Βλαστὸς ἔμπροσθεν τοῦ Μουφτῆ τὸν ἠρώτησε τί ἐμελέτων περὶ αὐτῶν. Τότε ὁ Μουφτῆς ἀπεκρίθη ὅτι διὰ νὰ ἡσυχάζῃ ὁ λαὸς καὶ διὰ νὰ κρατεῖται εἰς

(1) Παράβαλλε καὶ Blaquières histoire de la revolution de la Grèce pag. 200 — Rise histoire de la Grèce — Pouqueville hist. de la Grèce etc.

συστολὴν ἀπεφασίσθη νὰ μείνωσιν ὅλοι ὡς ἐνέχυρα εἰς τὸ φρούριον. Οἱ ταλαίπωροι Χῖοι ἰδόντες ὅτι ζωγρηθέντες πανούργως ἐχρεώστουν νὰ πεισθῶσιν εἰς τὴν ἀνάγκην, ἐζήτησαν κἂν τόπον κατάλληλον διὰ νὰ ἀναπαύωνται, καὶ μετὰ πολλοὺς κόπους ἐνοικίασαν ἓν καφενοπωλεῖον, παρὰ τὸ ὁποῖον ἦτο καὶ κῆπος μικρὸς, πρὸς πεντήκοντα γρόσια τὸν μῆνα, ὅπου καὶ ἐκοιμῶντο καὶ συνέτρωγον λαμβάνοντες παρὰ τῶν συγγενῶν ἔξωθεν ὅ,τι καθεὶς ἐχρειάζετο. Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἡμερῶν ἐζήτησαν οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ νὰ ἀλλαχθῶσι καθὼς τοὺς εἶχαν ὑποσχεθῆ οἱ Τοῦρκοι, ἀλλ᾽ οὗτοι πάντοτε ἄπιστοι εἰς τὰς ὑποσχέσεις των, ὄχι μόνον δὲν τὸ ἐσυγχώρησαν, ἀλλὰ καὶ νέους ἄλλους ἐπρόσθεσαν, ὥστε ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐνεχύρων τῆς πόλεως, (διότι ἦσαν καὶ δώδεκα Μαστιχοχωρῖται) ηὔξησεν εἰς τεσσαράκοντα καὶ ἕξ. Ἐκτὸς τούτου δὲν ἐσυγχώρουν εἰς κανένα νὰ ἐξέρχηται οὐδ᾽ αὐτὴν τὴν ἡμέραν εἰμὴ μόνον εἰς τοὺς πέντε Δημογέροντας καὶ εἰς τοὺς Πρωτομάστορας διὰ νὰ φροντίζωσι τὰς ὑποθέσεις των, τὸ δὲ ἑσπέρας πάλιν ἐπέστρεφον εἰς τὸ φρούριον. Μ᾽ ὅλας ταύτας τὰς προφυλάξεις ἐκυριεύθησαν οἱ Τοῦρκοι ὑπὸ τόσου φόβου, ὥστε ἀφ᾽ οὗ ἐπρόσταξαν νὰ συναχθῶσιν ἐπὶ ποινῇ θανάτου καὶ αὐτὰ τὰ εὐαρίθμητα ὅπλα τῶν κατοίκων, ἔγραψαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ζητοῦντες πολεμοφόδια καὶ στρατόν. Μετ᾽ οὐ πολὺ ἔφθασαν πανταχόθεν τῆς Ἀσίας χίλιοι περίπου Τοῦρκοι πρὸς φύλαξιν τῆς νήσου, ἔμελλε δὲ νὰ ἔλθῃ καὶ στρατηγὸς αὐτῶν ὁ Ἐλέζογλους, ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος, μετ᾽ ἄλλων χιλίων στρατιωτῶν, ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν φθάσας εἰς τὸν Τσεσμὲν ἔλαβε προσταγὴν νὰ ὑπάγῃ νὰ συνάξῃ στρατεύματα πρὸς ἔφοδον κατὰ τῆς νήσου Σάμου, καὶ οὕτω ἔμειναν εἰς τὴν Χίον χωρὶς στρατηγὸν οἱ Χίλιοι Ἀσιανοί.

Ἀφ᾽ ἧς ὥρας ἐφάνη ἔμπροσθεν τῆς Χίου ὁ Ἑλληνικὸς στόλος μέχρις οὗ ἐπάτησαν τὸν δύστηνόν των πόδα οἱ κακοδαίμονες Σάμιοι, οἱ Χῖοι ἐταλαντεύοντο ἀεννάως μεταξὺ φόβου καὶ ἐλπίδος ἀγνοοῦντες τὸ ἀποβησόμενον· ἀλλ᾽ ὅταν ἔφθασαν οἱ πρὸς

βοήθειαν τῆς Χίου χωρὶς στρατηγοῦ ἀποσταλέντες Τοῦρκοι δὲν παρήρχετο οὐδὲ ἡμέρα χωρὶς ν' ἀκούωνται φόνοι, καὶ ἁρπαγαὶ, καὶ ὕβρεις παντοῖαι, καὶ ἄλλοι πολλοὶ αἰσχροὶ καὶ ἀνωνόμαστοι· αἰκισμοί. Καὶ εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τὰ ἀγροκήπια ὅλοι ἔτρεμον κανεῖς δὲν ἐτόλμα νὰ φαίνηται συχνὰ οὔτε εἰς τὰς ἀγορὰς, οὔτε εἰς τὰς ὁδοὺς, οὔτε εἰς αὐτὰ τὰ ἴδιάτου παράθυρα, διὰ νὰ μὴ φονευθῇ παρὰ τῶν διαβαινόντων χολομανῶν Τούρκων, οἵτινες ἐπιστόλιζον μετὰ πάσης ἀδείας τοὺς Χριστιανούς· διὰ τοῦτο καὶ πολλοὶ κατέφυγον πρὸς τὰ ἀπωτάτω μέρη τῆς νήσου διὰ νὰ εὕρωσιν ἀσφάλειαν. Πρωταίτιοι μάλιστα τῶν ταραχῶν τούτων ἦσαν διακόσιοι περίπου Κρῆτες, διακόσια κακὰ θηρία, καὶ λησταί τινες τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀποβιβάσει εἰς τὴν Χίον μία τουρκικὴ φεργάτα. Οὔτε αἱ βασιλικαὶ προσταγαὶ, οὔτε αἱ καθημεριναὶ ἀπειλαὶ τοῦ Καπιτὰν Πασᾶ ἦσαν ἱκαναὶ νὰ σωφρονίσωσι τούτους τοὺς θηριώδεις, οἵτινες ἠνάγκασαν τὸ Κοινὸν νὰ δίδῃ καθ' ἡμέραν δύω γρόσια εἰς καθένα. Οἱ Δημογέροντες παρεπονοῦντο πρὸς τοὺς Ἐπάρχους, αλλὰ καὶ οὗτοι φοβούμενοι τὴν ἰδίαν των ζωὴν ἐσιώπων, καὶ μόνος ὁ Μουσελίμης, υἱὸς τοῦ Ἀβδουλᾶ Καπιτὰν Πασᾶ, περιεφέρετο ἀφόβως νύκτα καὶ ἡμέραν διὰ νὰ ἐξοικονομῇ τὰς καταχρήσεις ὅσον ἠδύνατο. Τὰ ἐργαστήρια εἶχαν κλείσει, εἶχαν παύσει καὶ τὰ πλοιάρια νὰ μεταφέρωσι τροφὰς ἐκ τῆς Ἀσίας, καὶ ὁ λαὸς ἤρχισε νὰ γογγύζῃ. Εἰς τοιαύτην δεινὴν θέσιν τῶν πραγμάτων, ἀποτέλεσμα σύνηθες τοῦ πολέμου,(1) μόνον ἡ φρόνησις καὶ ἡ Πρόνοια τῶν Δημογερόντων· οἵτινες ἐμοίραζον τροφὰς καὶ τὰ ἀναγκαῖα εἰς τοὺς ἐνδεεστέρους, ἠδυνήθησαν νὰ ἐμποδίσωσι πᾶσαν δημεγερσίαν καὶ ἐπικίνδυνον ταραχὴν τῆς πόλεως. Μετὰ πολλὰς τέλος ἀναφορὰς τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐπιτρόπων Χίων πρὸς τὸ Διβάνιον διωρίσθη

(1) Ἐν μὲν γὰρ εἰρήνῃ καὶ ἀγαθοῖς πράγμασιν αἵτε πόλεις καὶ οἱ ἰδιῶται ἀμείνους τὰς γνώμας ἔχουσι διὰ τὸ μὴ εἰς ἀκουσίους ἀνάγκας πίπτειν· ὁ δὲ πόλεμος ὑφελὼν τὴν εὐπορίαν τοῦ καθ' ἡμέραν βίαιος διδάσκαλος καὶ πρὸς τὰ παρόντα τὰς ὀργὰς τῶν πολλῶν ὁμοιοῖ (Θουκυδ. βιβλ, γ'. Κεφ. 72.)

πληρεξούσιος φύλαξ τῆς νήσου ὁ Παλαμνατος Βαχὲτ Πασᾶς μεθ' ἑκατὸν πυροβόλων στρατιωτῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς τοὺς Χίους Τούρκους δὲν ἐφάνη ἱκανὴ ἡ βοήθεια αὕτη ἀπεστάλη καὶ ὁ Ἐλέζογλους μετὰ χιλίων στρατιωτῶν. Τότε ἐδιώχθησαν οἱ Κρῆτες καὶ οἱ αὐτοδέσποτοι Ἀσιανοὶ, ἔπαυσαν αἱ ἀκαταστασίαι, περιήρχοντο πάλιν ἐλευθέρως ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἤρχοντο τροφαὶ καὶ πλοιάρια ἐκ τῆς Ἀσίας, ἠλλάχθησαν τὰ ἐνέχυρα, ἐκτὸς τοῦ μητροπολίτου, εἰσελθόντων ἄλλων τεσσαράκοντα εἰς τόπον τῶν παλαιῶν, τὰ ὁποῖα ἤλλασον καθέκαστον μῆνα, ἐξῆλθεν ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διὰ νὰ ἐπαγρυπνῇ, καὶ ὅλος ὁ λαὸς ἤρχισε νὰ σηκόνῃ τὴν κεφαλὴν καὶ νὰ ἀναπνέῃ ἐλευθέρως. Ἡ εὐχαρίστησις ὅμως αὕτη καὶ ἡ προσωπικὴ ἀσφάλεια δὲν διήρκεσε πολὺν καιρὸν, διότι ὁ μὲν Πασᾶς ἐζήτησε καὶ ἐλάμβανε παρὰ τοῦ Κοινοῦ 15000 γρόσια κατὰ μῆνα, ὁ δὲ Ἐλέζογλους 10000, ἐκτὸς ἄλλων τόσων περίπου τὰ ὁποῖα τοὺς ἐπλήρονε τὸ κοινὸν δι' ἄλλας αὐτῶν δαπάνας. Ἔλαβον προσέτι οἱ Τοῦρκοι εἰς τὸ φρούριον ὀκτὼ χιλιάδας κυλλῶν ἐκ τοῦ σίτου τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀποτεταμιευμένον ἡ πόλις συσσωρεύσαντες καὶ ὅσας ἄλλας τροφὰς εὗρηκαν εἰς τὴν ἀγορὰν χωρὶς νὰ πληρώσωσιν οὐδὲ ὀβολόν. Θέλοντες καὶ οἱ Ἀγάδες νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς θέσεως τῶν Χίων ἐζήτησαν δάνεια 10000 γροσίων, τὰ ὁποῖα μετέπειτα ἀπέδωκαν μετὰ τόκου μέχρι λεπτοῦ βάψαντες οἱ παράνομοι πρῶτοι αὐτοὶ τὰς αἱμοχαρεῖς χεῖρας των εἰς τὸ ἀθῶον αἷμα τῶν εὐεργετῶν των. Ὁ ἁρπαγοτύραννος Βαχήτης, (1) μὴ εὐχαριστούμενος εἰς ὅσα ἐλάμβανε παρὰ τῆς νήσου ἐπέβαλε καὶ ἄλλους φόρους, διὰ τῶν ὁποίων κατεβάρυνε τοὺς κατοίκους, ἔκοπτε τὰ μεγάλα δένδρα ἐκ τῶν χριστιανικῶν κήπων πρὸς κατασκευὴν νέων κανναμαξίων, ἠγ-

(1) Τὴν ἴσα τῆς ψυχῆς του βδελυρὰν καὶ ἀποτρόπαιον αὐτοῦ εἰκόνα ἐζωγράφισε ζωηρῶς ὁ Ἄγγλος περιηγητὴς Σβάνος. (Journal of a voyage up the mediterranean etc, by Charles Swan vol. I. pag. 162.)

γάρευε τοὺς ξυλουργούς, καὶ τοὺς κτίστας καὶ πολλοὺς ἄλλους τεχνίτας εἰς οἰκοδομὴν στρατώνων καὶ ἀποθηκῶν τροφῶν, εἰς ἐπιδιόρθωσιν τοῦ φρουρίου καὶ ἀνόρθωσιν ὀχυρωμάτων, καὶ δι' ὅλα ταῦτα ὄχι μόνον δὲν ἐπλήρονε μισθούς, ἀλλὰ τοὺς ἠνάγκαζε νὰ προσχορηγῶσι καὶ τὴν ἀναγκαίαν ὕλην. Τὸ Κοινὸν διὰ νὰ ἀνακουφίζῃ τὰ βάρη τοῦ λαοῦ δὲν ἐσύναζεν οὔτε παρὰ τῶν μικρῶν τάξεων, οὔτε παρὰ τῶν χωρικῶν φόρους· διώρισε δὲ καὶ τὰ θαλασσινὰ κριτήρια νὰ μὴ βιάζωσι τοὺς θαλασσινοὺς καὶ τοὺς τεχνίτας καὶ τοὺς μικροὺς ἐμπόρους νὰ πληρόνωσι τὰ χρέη των· ὅλους δὲ τοὺς φόρους καὶ τὰ ἀναγκαῖα δάνεια συνεμερίζοντο οἱ πλούσιοι. Ὁ Πασᾶς ἔβαλε πρὸς τοῖς ἄλλοις κατὰ νοῦν νὰ χαμηλώσῃ τὴν τάφρον τοῦ φρουρίου (σοῦδα)· πρὸς τοῦτο ἠνάγκασε τοὺς χωρικοὺς νὰ καταβαίνωσι μὲ τὰ ζῶα των, νὰ σκάπτωσι καὶ νὰ μετακομίζωσι τὸ χῶμα ἐργαζόμενοι και κατ' αὐτὰς τὰς ἑορτὰς ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους, τοὺς ἐραβδιζεν ἀπανθρωπότατα διὰ νὰ ἦναι ἐπιμελέστεροι καὶ τοὺς ἐφόνευε καὶ διὰ τὰς πλέον μικρὰς παρὰ λόγον αἰτίας. Τοιουτοτρόπως ἐπρόσταξε νὰ φονεύσωσι πάραυτα ταλαίπωρόν τινα χωρικόν, ὅστις εἰργάζετο σκάπτων τὴν τάφρον, διότι ἠναγκάσθη νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν φύσιν ἐφορῶντος ἄνωθεν ἔκ τινος Θυρίδος τοῦ Πασᾶ, τὸν ὁποῖον οὔτε εἶχεν ἰδεῖ, οὔτε ἠδύνατο νὰ παρατηρήσῃ! Ἐφόνευε δὲ ὄχι μόνον ὅσους ἐνόμιζε συναιτίους τῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ παντάπασιν ἀθώους διὰ νὰ λαμβάνωσι παράδειγμα οἱ κατ' αὐτὸν ἄπιστοι καὶ φιλοπόλεμοι κάτοικοι. Τόσα σημεῖα ὑποταγῆς ἐκ μέρους τῶν Χίων εἶχεν ἰδεῖ ὁ Παράνομος καὶ πάλιν δὲν ἐπίστευεν· *Γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ*! Οὕτως ἐθανάτωσε μερικοὺς Σαμίους ἀποβάντας ἀθώως εἰς τὴν Χίον, καὶ ἀθλίους τινὰς ἁλιεῖς, τοὺς ὁποίους εἶχαν ζωγρήσει πλέοντας ἀπὸ Μιτυλήνης εἰς Τσεσμέν. Τὸ Κοινὸν διὰ νὰ μὴ ἐπιβαρύνωνται οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων καὶ τοῦ Κάμπου διώρισε τοὺς ἔχοντας ἀγροκήπια καὶ ὑπηρέτας μισθωτοὺς νὰ στέλλωσι καθ' ἡμέραν διακοσίους πεντήκοντα ἐξ αὐτῶν

να συνεργάζωνται μετὰ τῶν λοιπῶν, ἀλλ' εἰς τόσον ἐπωδύνους πληγὰς ποῖον ποτὲ βάλσαμον ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ;

Δὲν ἦσαν ἱκανὰ τὰ δεινὰ ταῦτα τῶν Χίων, ἀλλ' ἐξήστραψεν ἐξαίφνης κατὰ μῆνα Ἰανουάριον (1822) καὶ προσταγὴ βασιλικὴ νὰ ὑπάγωσιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τρία ἐνέχυρα ἐκ τῶν ἐγκριτωτέρων τῆς νήσου. Ταράττεται ἡ πόλις μὴ γνωρίζουσα τίνες ἔμελλον νὰ ἐκλεχθῶσι, προσφέρει χρήματα πρὸς ἀποφυγὴν τῆς προσταγῆς, ἀλλ' εἰς μάτην· ἐκλέγονται ὁ Παντολέων Ῥοδοκανάκης, ὁ Μιχαὴλ Σκυλίτζης καὶ ὁ Θεόδωρος Ῥάλλης, οἵτινες φθάσαντες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ ξηρᾶς, (διότι ἐφοβοῦντο οἱ Τοῦρκοι νὰ τοὺς στείλωσι διὰ θαλάσσης μήπως τοὺς ἀπαντήσωσιν οἱ Ἕλληνες) ἐῤῥίφθησαν εἰς τὴν φυλακὴν τοῦ Μποσταντσίμπαση. Οἱ ἐν Χίῳ Τοῦρκοι ἤρχισαν πάλιν νὰ ἁρπάζωσιν, οἱ πυροβόλοι μάλιστα ἐξώσαντες ἐκ τῶν πωλητηρίων τῆς ἀγορᾶς τοὺς πωλητὰς ἔγιναν αὐτοὶ κύριοι· ὁ Πασᾶς ἀπηγόρευσε τὸν ἀπόπλουν τῶν πλοιαρίων ἐπὶ λόγῳ ὅτι τὰ ἥρπαζον οἱ κατὰ θάλασσαν Ἕλληνες, καὶ ὁ λαὸς ἤρχισε νὰ στενοχωρῆται. Ἀλλ' ἐὰν ἠγωνίων οἱ ἐκτὸς τοῦ φρουρίου Χριστιανοὶ μήπως οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ πολύαθλοι Μακαβαῖοι καὶ γενναῖοι τῆς Πίστεως καὶ τῆς ἀρετῆς μάρτυρες ἔπασχον ὀλιγώτερα δεινά; Ὄχι μόνον δὲν τοὺς ἐσυγχώρουν οἱ Τοῦρκοι νὰ συλλαλῶσι μετὰ τῶν φιλτάτων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἀῤῥωστήσαντας ἐκ τῆς κακοπαθείας δὲν ἄφησαν νὰ ἐξέλθωσιν ἀπιστοῦντες εἰς τοὺς λόγους των καὶ κωφεύοντες εἰς τὰς γοερὰς φωνὰς καὶ παρακλήσεις τῶν συζύγων των. Οὕτως ἀπέθανον ὁ Ματθαῖος Ψιακῆς καὶ ὁ Θεόδωρος Πετροκόκκινος, μακάριοι τοὐλάχιστον καθότι δὲν ἐπέζησαν νὰ ἴδωσι τὸν ἐξανδραποδισμὸν τῆς πατρίδος των!

Ταύτην τὴν ἀξιολύπητον κατάστασιν τῶν Χίων κατέστησε τρομερωτέραν ἡ ἐξαίφνης διασπαρεῖσα φήμη, ὅτι οἱ Σάμιοι συνηθροίζοντο μελετῶντες νὰ ἐκστρατεύσωσι πρὸς ἐλευθέρωσιν τῆς Χίου. Ἐπειδὴ ἡ φωνὴ αὕτη εἶχεν ἀκουσθῆ πολλάκις, οἱ Χῖοι οὐδὲ τώρα τὴν ἐπίστευσαν νομίζοντες ἀδύνατον νὰ κάμωσιν οἱ

Σάμιοι τόσον ἀνόητον ἐπιχείρησιν καὶ βέβαιοι ὅτι πολλοὶ τῶν εἰς τὰ Ψαρὰ καὶ εἰς τὰς λοιπὰς νήσους διατριβόντων ἐπισήμων συμπολιτῶν ἤθελον εἰδοποιήσει τοὺς ἑαυτῶν συγγενεῖς ἐὰν ὑπῆρχε τοιοῦτον πρᾶγμα. Μ' ὅλον τοῦτο ἀκούοντες κρατυνομένην τὴν φήμην τῆς τῶν Σαμίων ἐκστρατείας ἔστειλαν ὅ,τε Ἀρχιερεὺς καὶ οἱ Δημογέροντες ἀποστόλους καὶ ἱεροκήρυκας εἰς ὅλα τὰ χωρία τῆς νήσου διὰ νὰ παρακινῶσι τὸν λαὸν νὰ μένωσιν ἥσυχοι καὶ πιστοί. Ἐρωτήσαντες δὲ καὶ τὸν Πασᾶν ἔπεμψαν ἀπεσταλμένον εἰς τὴν Σάμον νὰ ἐρευνήσῃ περὶ τῆς διαθρυλλουμένης ἐκστρατείας καὶ νὰ τὴν ἐμποδίσῃ ἂν τῷ ὄντι ἡτοιμάζετο· ἀλλὰ μόλις ἀνεχώρησαν ἔμαθον οἱ πρὸ ὀλίγου ψηφισθέντες νέοι Δημογέροντες (1) ὅτι δεκαοκτὼ Σάμιοι εἶχον ἀποβῆ εἰς τὸ πρὸς βοῤῥᾶν τῆς νήσου κείμενον χωρίον Περαμᾶ. Πάραυτα ἀνήγγειλαν τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν Πασᾶν, ὅστις ἀπέστειλε στρατιώτας νὰ τοὺς συλλάβωσιν, ἀλλ' οὗτοι μὴ δυνηθέντες νὰ τοὺς εὕρωσι καθὸ κρυφθέντας εἰς τὰ σπήλαια ἐπέστρεψαν ἄπρακτοι. Τότε ὁ Πασᾶς καλέσας τοὺς Δημογέροντας καὶ εἴκοσι ἐκ τῶν ἐνεχύρων τοὺς εἶπεν ὅτι ἦτο ἀνάγκη πᾶσα νὰ εὑρεθῶσιν οἱ ἀποβάντες Σάμιοι. Τὸ Κοινὸν διώρισε τὸν Ἀλέξανδρον Παρώδην, τὸν Παρασκευᾶν Σεκιάρην καὶ τὸν Χαντσῆ Πολυχρόνην Διαμαντάρην νὰ ὑπάγωσι πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη. Οὗτοι φθάσαντες εἰς τὰς Ἐρύθας ἔλαβον δεκαπέντε ἐκ τῶν ἐκλεκτοτέρων τοῦ χωρίου καὶ ἐξεκίνησαν πρὸς τὸ χωρίον Βολισσόν, ὅπου ἔμαθον ὅτι οἱ δεκαοκτὼ Σάμιοι ἦσαν κρυμμένοι εἰς σπήλαιον. Πρὶν ὅμως ὑπάγωσιν οἱ ἀπεσταλμένοι εἰς ζήτησιν αὐτῶν ἔλαβον τὴν ἀγγελίαν παρὰ τῶν Δημογερόντων ὅτι ἐφάνησαν πολλὰ πλοιάρια Σαμίων (τῇ 10 Μαρτίου) καὶ προσταγὴν νὰ προσέχωσιν ὅσον τὸ δυνατὸν μὴ δείξωσιν οἱ χωρικοὶ κανὲν ἀνταρσίας κίνημα. Ὁ δὲ Πασᾶς πληροφορηθεὶς παρὰ τῶν ἀποστόλων ὅτι τὰ πλοιάρια διευθύνοντο πρὸς τὴν Χίον ἐκάλεσεν εἰς τὸ φρούριον καὶ τὰ λοιπὰ τεσσαρά-

---

(1) Οὗτοι ἦσαν ὁ Ζωρζῆς Φραγγιᾶς, ὁ Θωμᾶς Τσιροπινᾶς καὶ ὁ Παντολέων Μανοῦσος.

κοντα ἐνέχυρα τὰ ὁποῖα ἀλλάσσοντα μετὰ τῶν ἄλλων, ὡς προεί-πομεν, εὑρίσκοντο τότε εἰς τὴν πόλιν. Τῇ δὲ ἑνδεκάτῃ τοῦ Μαρτίου τὸ πρωΐ, ἡμέρᾳ Σαββάτου ἄῤῥαξεν εἰς τὰ παράλια τοῦ Κονταρίου ὁ ἐκ μικρῶν τινῶν πλοίων συνιστάμενος στόλος τῶν Σαμίων καὶ ἀπεβίβασε μετὰ μικρὸν ἀκροβολισμὸν δισχιλίους περίπου στρατιώτας, τῶν ὁποίων ἡγεῖτο Λυκοῦργος ὁ Λογοθέτης.

Πρὶν προχωρήσωμεν περαιτέρω, ἂς ἴδωμεν ποῖα αἴτια παρεκίνησαν τὸν Λογοθέτην νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Χίου. Χῖος τις ὀνομαζόμενος Ἀντώνιος Μπουρνιᾶς γεννημένος εἰς τὸ Χωρίον Παρπαριᾶ καὶ ὑπουργήσας ὑπὸ τὸν Ναπολέοντα κατὰ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ ἐκστρατείαν του, βλέπων ὅτι ἐν ᾧ ὅλαι σχεδὸν αἱ λοιπαὶ νῆσοι εἶχον ἀνεγείρει τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας, ἡ Χίος διέμενεν ἥσυχος ἔβαλε κατὰ νοῦν νὰ διεγείρῃ τὴν πατρίδα του μᾶλλον ὑπὸ ἀνοήτου καὶ ἀπερισκέπτου φιλοδοξίας, παρὰ ὑπὸ ἀληθοῦς καὶ γνησίου φερόμενος πατριωτισμοῦ. Κατὰ μῆνα Νοέμβριον ἔφθασεν εἰς τὴν Τροπολιτσᾶν ἐπ' ἐλπίδι νὰ καταπείσῃ καὶ νὰ λάβῃ βοήθειαν παρὰ τοῦ ἐκεῖ τότε διατρίβοντος Δημητρίου Ὑψηλάντου, ἀλλ' ἀποτυχὼν καὶ ἀποδιωχθεὶς παρ' αὐτοῦ ὡς σπουδαρχίδης κατέφυγεν εἰς τὴν Σάμον. (1) Ἐκεῖ εὗρε καὶ τέσσαρας ἄλλους τυχοδιώκτας Χίους τὸν Κλήμην, ἐκ τοῦ Χωρίου Καρυαὶ, τὸν Ντάραν ἐκ τοῦ Χωρίου Ἐλάται, τὸν Παντολέοντα Σηκοτάκην, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ περιβοήτου καὶ αἰσχροβίου Ἰωάννου Καταρνσῆ Βισεντσῆν, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ πρῶτοι τρεῖς χρεοκοπήσαντες ἐν Σμύρνῃ εἶχον καταφύγει εἰς τὴν Σάμον πρὸς ἀποφυγὴν τῆς πληρωμῆς καὶ ἐμελέτων μετὰ Λογοθέτου νὰ ἐπαναστατήσωσι καὶ νὰ σώσωσι τὴν πατρίδα των! Συγχρόνως ἐσκόπευον οἱ Σάμιοι συμφώνως μετὰ τῶν Ψυρανῶν νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ

(1) Raybaud memoires sur la Grèce vol. I. p. 505, vol. II. p. 216 — Rizo Neroulos histoire de la Grèce pag. 406. Τὸν τελευταῖον τοῦτον ἀντέγραψεν αὐτολεξεὶ ὁ σοφὸς μακαρίτης Κούμας εἰς τὴν ἱστορίαν του χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ τὴν πηγήν· μόνον ὁσάκις ἠθέλησε νὰ τὸν ἐξυβρίσῃ τὸν ἀνέφερε!

τῆς Καρύστου· ἀλλὰ τῶν πέντε ἀλιτηρίων Χίων οἱ προτρεπτικοὶ λόγοι, μία ἐπιστολὴ ἑνὰς Ἐπιτρόπου Μαστιχοχωρίτου, τὴν ὁποίαν εἶχε γράψει πρὸς τὸν Λυκοῦργον προσκαλῶν νὰ τρέξῃ εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς Χίου, ἴσχυσαν νὰ μεταπείσωσι τὸν ὀλιγόνουν τοῦτον καὶ ἄσκεπτον στρατάρχην, καὶ νὰ ἀφήσῃ μὲν τὴν κατὰ τῆς Καρύστου ἐκστρατείαν, νὰ ἐκστρατεύσῃ δὲ κατὰ τῆς Χίου, χωρὶς νὰ συλλογισθῇ ὁ πανάθλιος ὅτι οἱ μὲν Ψυρανοὶ ἦσαν ἐναντίας γνώμης, αὐτὸς δὲ ἐπιχειρῶν ἀπαρασκευάστως τοιαύτην ἐκστρατείαν ἠδύνατο νὰ προξενήσῃ, καθὼς καὶ ἐπροξένησε, τὸν παντελῆ ὄλεθρον μιᾶς ὁλοκλήρου εὐδαίμονος νήσου! Ἐπιστρέφομεν εἰς τὸ προκείμενον.

Οἱ τῶν Δημογερόντων ἀπόστολοι, οἵτινες ἦσαν διεσπαρμένοι εἰς τὰ χωρία διὰ νὰ ἀναγγέλλωσι πᾶν ὅ,τι συνέβαινε, ἰδόντες ὅτι ἀπέβησαν οἱ Σάμιοι ἔστειλαν νὰ φέρωσι τὴν ἀγγελίαν εἰς τὸν Πασᾶν. Οὗτος ἐρωτήσας ἂν ἠνώθησαν καὶ οἱ χωρικοὶ μετ' αὐτῶν καὶ μαθὼν ὅτι ἐκεῖνοι μάλιστα ἔφευγον πρὸς τὰ ὄρη ἐξαπέστειλε τὸν Ἐλέζογλουν καὶ ἑξακοσίους περίπου ἄνδρας διὰ νὰ τοὺς ἀποδιώξῃ. Συγχρόνως προσέταξεν εἰς τοὺς προσκληθέντας Δημογέροντας καὶ εἰς τὸν κατὰ τύχην συνελθόντα Μιχαὴλ Βλαστὸν νὰ ἐξέλθωσι διὰ νὰ ἐμπνέωσι θάῤῥος εἰς τὸν λαὸν καὶ νὰ ἡσυχάζωσι τὰ πνεύματα. Οὗτοι προοδευθέντες μέχρι τοῦ λεγομένου Μώλου ὑπό τινων Τούρκων, τοὺς ὁποίους εἶχε λάβει τὴν πρόνοιαν αὐτὸς ὁ Πασᾶς νὰ δώσῃ πρὸς ἰδίαν αὐτῶν ἀσφάλειαν, ἔκριναν ὀρθὸν μαθόντες τὴν ἄφιξιν τῶν Σαμίων εἰς τὴν χώραν νὰ ὑπάγῃ ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια καὶ νὰ ἴδωσι τὸ ἀποβησόμενον. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ἐνεδρεύσαντες οἱ Σάμιοι τοὺς κατ' αὐτῶν ἀποσταλέντας Τούρκους ἔτρεψαν κακὴν κακῶς εἰς φυγὴν καὶ συνέκλεισαν εἰς τὸ φρούριον φονεύσαντές τινας ἐξ αὐτῶν. Ὅσοι δὲν ἔλαβον καιρὸν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ φρούριον, ἦσαν δὲ τεσσαράκοντα περίπου τὸν ἀριθμὸν, ἐκλείσθησαν εἰς τὸν λεγόμενον *Καμένον πύργον* καὶ εἴς τινας τουρκικὰς

οἰκίας, ὅπου ζωγρηθέντες ἐφυλάττοντο αἰχμάλωτοι. Ἐν ἄλλο σῶμα ἐκ τριακοσίων περίπου Τούρκων συνιστάμενον ἐφύλαττε τὸν Λόφον τῆς Τουρλωτῆς, ὅθεν ἠδύνατο τὸ φρούριον εὐκόλως νὰ πυροβοληθῇ, ἀλλὰ μόλις ἐφάνησαν πεντήκοντα Σάμιοι καὶ ἐσώθησαν ὅλοι δρομαίως εἰς τὸ φρούριον. Εἰσελθόντες οἱ Σάμιοι εἰς τὴν πόλιν εὗρηκαν τοὺς Χίους κλεισμένους εἰς τὰς οἰκίας των μὴ γνωρίζοντας τὴν ἔκβασιν τῶν πραγμάτων· εἰς τὸ χωρίον μάλιστα *Θυμιανὰ* ἐφόνευσαν τὸν προεστῶτα, διότι δὲν ἠθέλησε νὰ τοὺς ἀναγνωρίσῃ. Μόλις ὅμως ἔφθασαν καὶ ἔδειξαν ὅτι ἦλθον μᾶλλον διὰ νὰ ἁρπάσωσι παρὰ διὰ νὰ πολεμήσωσι· διότι ἀφ' οὗ ἔκαυσαν μερικὰ τουρκικὰ καφενοπωλεῖα καὶ τὸ τελωνεῖον, καὶ ἐξυβρίσαντες δύω μολυβδοσκέπαστα τσαμία τὰ ἐξεστέγασαν, ἤρχισαν νὰ ἀνοίγωσι καὶ ὅσα εὕρισκον χριστιανικὰ ἐργαστήρια τῶν ὁποίων κυριεύοντες τὰ περιεχόμενα ἐξαπέστελλον καθ' ὅλην τὴν ἐν Χίῳ δεκαεννεαήμερον αὐτῶν διατριβὴν εἰς τὴν Σάμον. Τὸ ἑσπέρας κατέβησαν ὀλίγοι μαστιχοχωρῖται οἵτινες καὶ αὐτοὶ ἐδόθησαν εἰς τὴν ἁρπαγήν· τῇ δ' ἐφεξῆς, ἡμέρᾳ Κυριακῇ, κατέβησαν ἄπειροι χωρικοὶ μετὰ τῶν ὁποίων συνηνώθη θέλων καὶ μὴ θέλων καὶ ὅλος ὁ λαὸς τῆς πόλεως. Ἔρημοι δὲ ὅπλων ἔφερον ἄλλος μὲν κλάδον δένδρου, ἄλλος δὲ βακτηρίαν, ἄλλος δὲ σούβλαν καὶ ἄλλος πηρούνιον ἐμπηγμένον ἐπὶ ῥάβδου. Κατέβησαν καὶ ἱερεῖς φοροῦντες τὰς ἱερατικὰς αὐτῶν στολάς, περιεφέροντο Σταυροί, ἐθυμίαζον περιφερόμενοι εἰς τὰς πλατείας, ἠκούοντο ψαλμοὶ καὶ ὕμνοι χαρμόσυνοι περὶ ἐλευθερίας, ἡ πόλις ἐν ἑνὶ λόγῳ ἐκυματίζετο ὑπὸ πλήθους παμμιγοῦς ἀνθρώπων οἵτινες παρίστανον θέαμα οἰκτρὸν καὶ ἀξιοδάκρυτον καὶ πολλάκις κωμικόν. Τόσην δειλίαν εἶχον καὶ τόσην ἀταξίαν ὥστε πολλάκις ὑπὸ φόβου φαντασιώδους, διασπείροντες ὅτι αἱ πῦλαι τοῦ φρουρίου ἠνοίχθησαν, κατέφευγον εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἰδιωτῶν τρέχοντες δρομαίως καὶ φιλοτιμούμενοι ποῖος ποίου νὰ φανῇ δρομικώτερος. Παρὰ τοιούτων πολεμιστῶν ἔμελλε νὰ σωθῇ ἡ κακότυχος καὶ παναθλία Χίος!

Τῇ ἐφεξῆς ἡμέρᾳ μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν Σαμίων κατέβη καὶ ὁ ἀναίσχυντος Λυκοῦργος, καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ ἀμαθέστατος καὶ βορβοροτάραξις Μπουρνιᾶς· κατῴκησεν εἰς τὴν μητρόπολιν καὶ καλέσας τοὺς Δημογέροντας καί τινας τῶν Ἐγκρίτων ἐκήρυξε τὴν κατάργησιν τῆς Δημογεροντίας καὶ τὴν σύστασιν Ἐφορείας ἀναγορεύσας διὰ προκηρύξεως(1) Ἐφόρους τὸν Κωζῆν Βοῦρον, τὸν Παντολέοντα Ζερβουδάκην, τὸν Νικόλαον [illegible]αγκόπουλον, τὸν Φραγγούλην Παλλάκην, τὸν Πολυχρόνην Διαμαντάρην καὶ τὸν Στέφανον Γιανοῦτσον. Ἔκλαιον οἱ ταλαίπωροι Χῖοι προβλέποντες τὴν ἐπαπειλοῦσαν αὐτοὺς ἄφευκτον συμφορὰν, ἀφ' οὗ μάλιστα ἤκουσαν παρὰ τοῦ Λογοθέτου ὅτι ὅλαι αὐτοῦ αἱ πολεμικαὶ ἀποσκευαὶ συνίσταντο εἰς ἓξ μικρὰ κανόνια, εἰς δύω βαρέλια πυρίτιδος, καὶ εἰς ὅσα φυσέκια ἐκράτει ἕκαστος στρατιώτης. Ἀλλὰ τὸ κακὸν εἶχε γίνει καὶ ἦτο ἀνάγκη πᾶσα νὰ μεταχειρισθῶσι πᾶν μέσον σωτηρίας. Ἔστειλαν λοιπὸν, ὅμοιοι πρὸς τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μέλλον νὰ σβύσῃ ἀναδίδει ἀκόμη τελευταίαν τινὰ καὶ ἀμυδρὰν λάμψιν, ἔστειλαν, λέγω, τὸν ἰατρὸν Γλαράκην καὶ τὸν Ῥάφον εἰς τὰ Ψαρὰ καὶ εἰς τὴν Κόρινθον νὰ ζητήσωσιν ἀποσκευὰς καὶ προσωρινὸν Διοικητὴν παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς. Καὶ οἱ μὲν Ψυρανοὶ ἀδρῶς πληρωθέντες ἔστειλαν εἴκοσι βαρέλια πυρίτιδος καὶ δύω κανόνια χωρὶς σφαίρας, διότι δὲν εἶχον οὐδὲ αὐτοὶ πολλὰς, καὶ ἓξ πλοῖα κυβερνώμενα παρὰ τοῦ Νικολάου Καρᾶ Κωνσταντῆ διὰ νὰ ἐμποδίζωσι πᾶσαν εἴσοδον εἰς τὸν λιμένα τῶν τουρκικῶν πλοιαρίων· ἡ δ' Ἑλληνικὴ κυβέρνησις διώρισε νὰ δοθῶσιν εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους δύω μορτάρια, πέντε πολιορκητικὰ κανόνια καὶ νὰ ὑπάγωσι πρὸς ὁδηγίαν των πολλοὶ Ἀξιωματικοὶ Φιλέλληνες, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν ὁ Γουβερνάτης, ὁ Βερνάρδος, ὁ Ῥαϋμόνδος, ὁ Μαρῆς καὶ ἄλλοι πολλοί.(2) Κατὰ δυστυχίαν ὅμως παρῆλθον δεκατρεῖς

(1) Βλέπε τὴν προκήρυξιν ἐν τοῖς ἀποδεικτικοῖς.
(2) Raybaud mémoires de la Grèce vol. II. pag. 210.

ἡμέραι πρὶν ἑτοιμασθῶσιν αἱ παρασκευαί, ὅταν δὲ μετὰ ὀκτὼ ἡμερῶν πλοῦν ἔφθασαν εἰς τὰ Ψαρά, ἡ Χίος δὲν ὑπῆρχε πλέον. Οὕτω λοιπὸν ἐλεεινῶς παρεσκευασμένοι οἱ Σάμιοι ἔστησαν κανονοστάσια εἰς τὸν λόφον τοῦ Ἀσωμάτου, εἰς τὸν κάτω Αἰγιαλὸν καὶ ἐπὶ τῆς Τουρλωτῆς, καὶ ἤρχισαν νὰ πυροβολῶσι τὸ φρούριον· ἀλλὰ αἱ πυρφόροι αὐτῶν σφαῖραι πέντε λίτρας μόλις ζυγίζουσαι μετὰ βίας ἐχάραττον τὰ τείχη τοῦ φρουρίου, ἐν ᾧ οἱ Τοῦρκοι ῥίπτοντες βόμβας ἔβλαπτον τὰς οἰκίας τῆς πόλεως φονεύοντες καὶ Χριστιανούς, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ φοβηθέντες κατέφυγον εἰς τὰ ἀγροκήπιά των. Εἶναι περίεργον πῶς οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐφώρμουν θαῤῥαλεώτερον κατὰ τῶν πολιορκητῶν, μ' ὅλον ὅτι οἱ ἐκτὸς τοῦ φρουρίου Καθολικοὶ τοὺς ἀνήγγελλον τὴν ἀθλιότητα τῶν Γραικικῶν στρατευμάτων! *Κατήντησαν* οἱ Σάμιοι δὲ ἔλλειψιν σφαιρῶν νὰ συνάζωσιν ὅσας ἐσφενδόνιζον οἱ ἐχθροὶ ἐκ τοῦ φρουρίου, καὶ ἐνθυμηθέντες ὅτι τουρκικὸν πλοῖον φορτωμένον πολεμικὰς ἀποσκευὰς εἶχε ναυαγήσει ποτὲ μεταξὺ Χίου καὶ Τσεσμὲ ἔστειλαν βυθιστὰς διὰ νὰ ἐκβάλωσιν ὅσας ἤθελον δυνηθῆ, ἀλλ' ἐκ τούτων αἱ μὲν ἦσαν μεγάλαι διὰ τὰ κανόνιά των, αἱ δὲ μικραί. Ἀντὶ ὅμως νὰ μεταχειρίζωνται καὶ ταύτας τὰς ὀλίγας τὰς ἔστελλον εἰς τὴν Σάμον κλέπτοντες καὶ τὴν πυρίτιδα καὶ λέγοντες πρὸς ἀπολογίαν εἰς τοὺς Ἐφόρους ὅτι τὴν εἶχον δαπανήσει, μ' ὅλον ὅτι δὲν ἠκούετο κανεὶς κανονίου κρότος!

Ἐν τούτῳ τῷ ἀναμεταξὺ εἶχε φθάσει εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἡ ἀγγελία τῆς τῶν Σαμίων ἀφίξεως. Παράυτα ἐξεδόθησαν προσταγαὶ βασιλικαὶ εἰς τοὺς διοικητὰς τῆς μικρᾶς Ἀσίας νὰ ἑνώσωσι τὰ στρατεύματά των εἰς τὸν Τσεσμὲν καὶ νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῆς Χίου. « Φονεύσατε, ἐφώναξεν ὁ Σουλτάνος, » ὡς ἄλλος μιαιφόνος Σαούλ, φονεύσατε ὅλους τοὺς ἄνδρας τοὺς » ὑπὲρ τὰ δώδεκα ἔτη, καὶ ὅλας τὰς ὑπὲρ τὰ τεσσαράκοντα » γηραιὰς γυναῖκας καὶ ὅλα τὰ διετῆ νήπια καὶ αἰχμαλωτήσατε » τοὺς λοιπούς.» Εἶπε· καὶ ὁ πλοῦτος τῆς νήσου, ἡ καλλονὴ τῶν γυναικῶν καὶ ἡ βεβαία νίκη ἐπέσυρον πλῆθος ἄπειρον πα-

ρανόμων, οἵτινες πληθυνόμενοι καθ' ἡμέραν ἐσφάδαζον νὰ φάγωσι σάρκας Χριςιανικάς. Ἐφυλακίσθησαν προσέτι ὅλοι σχεδὸν οἱ ἐν Κωνςαντινουπόλει ἐπίσημοι Χῖοι, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ μὲν ἀνεσκολοπίσθησαν, οἱ δὲ ἐκρεμάσθησαν· μεταξὺ τούτων τῶν τελευταίων ἦσαν καὶ τὰ ἐκ Χίου ἀποσταλέντα τρία ἐνέχυρα. Ἐν ᾧ εὐωχεῖτο εἰς τοιαύτας σφαγὰς ἡ φλογερὰ Πόρτα καὶ ἐτέκταινε τοιούτους κεραυνοὺς κατὰ τῆς νήσου ὅλης, ἐβασίλευεν εἰς τὴν Χίον ἡ μεγίςη ἀναρχία. Κανεῖς θεῶν φόβος ἢ ἀνθρώπων νόμος κανεῖς δὲν ἴσχυε νὰ ἐμποδίζῃ τὰς μεγίςας ἀταξίας. Ἀνεφύησαν διχόνοιαι μεταξὺ τοῦ Λογοθέτου καὶ τοῦ Μπουρνιᾶ, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν ἤθελε νὰ ἦναι ἀπόλυτος κυριάρχης καὶ κατοικῶν πάντοτε εἰς τὴν Μητρόπολιν ἐξήπλονε τὴν χεῖρα του νὰ τὴν ἀσπασθῶσιν ὅσοι ἐπαρουσιάζοντο ἐνώπιόν του, ὑβρίζων Ἐφόρους καὶ ὑποστρατηγοὺς διὰ τῶν αἰσχίστων ἐκφράσεων καὶ μὴ ἐπισκεπτόμενος πώποτε τὰ χαρακώματα, καὶ τέλος, ἀπαντῶν ποτὲ μὲν πεντακοσίας ποτὲ δὲ ἑπτακοσίας χιλιάδας γροσίων δι' ἔξοδα τῆς ἐκστρατείας· ὁ δὲ, ὡς Χῖος, δὲν ἤθελε παντάπασι νὰ ὑποτάσσηται, ἀλλὰ στηριζόμενος εἰς ἐπιστολὴν συστατικὴν, τὴν ὁποίαν εἶχε λάβει παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου πρὸς τὸν Λυκοῦργον, ἐνόμιζεν ἑαυτὸν ἀρχιστράτηγον, καὶ βοηθούμενος ὑπό τινων Χίων ἀντεφέρετο κατὰ Λογοθέτου κομποῤῥημονῶν καὶ σείων τὴν τρίχροον τῆς Δημοκρατίας κοκάρδαν, τὴν ὁποίαν ἐπεδείκνυε φέρων εἰς τὸ ἄθλιόν του πρόσωπον! Καθ' ἡμέραν ἠλαττοῦντο ἢ ἐκλέπτοντο αἱ ἀποσκευαὶ, ἐλειποτάκτουν οἱ Σάμιοι ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν πατρίδα των, ἀφ' οὗ δὲν εὕρισκον πλέον τίποτε νὰ ἁρπάσωσιν, ἄφινον ἔρημα τὰ χαρακώματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφορμήσαντες δὶς οἱ Τοῦρκοι ἐκ τοῦ φρουρίου ἐσφράγισαν ἓν κανόνιον, εἰσήρχοντο ἀνυποστόλως εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἰδιωτῶν καὶ ἥρπαζον τὰ κτήματά των, ἐν ἑνὶ λόγῳ δὲν ἐδείκνυον οὐδὲ τὸν παραμικρὸν ζῆλον πρὸς τὴν πολιορκίαν. Τοὺς Σαμίους ἐμιμήθησαν εἰς τὴν ἁρπαγὴν καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν Ψυρανῶν ἀποβαίνοντες εἰς τὴν Χίον μὲ μικρὰ πλοιάρια, καὶ οἱ Χῖοι τῶν κατωτάτω τάξεων. Τότε συνέβη καὶ εἰς τὴν Χίον ὅ,τι συμ-

φαίνει εἰς πᾶν ἔθνος ὅταν παύσῃ μὲν ἡ ἰσχὺς τῶν νόμων, ὑψώσωσι δὲ τὴν κεφαλὴν ἡ ἀναισχυντία καὶ ὁ φθόνος καὶ ὅλα τὰ αἰσχρὰ τῆς ἀνθρωπότητος πάθη, τὰ ὁποῖα ἐν καιρῷ εἰρήνης ἀναγκάζονται νὰ σιωπῶσι δι' ἔλλειψιν δυνάμεως, κατατρώγοντα αὐτὰ ἑαυτὰ καὶ συστρεφόμενα μυρίας ἀνισχύρους στροφὰς ὡς ὁ τοῦ φαρμακίου στερηθεὶς ὄφις! Πολλοὶ Χῖοι, ἐν μέρει ἐξ οἰκογενειῶν ἐπισήμων, ἀποδυθέντες πᾶσαν αἰδῶ, καὶ μεθυσθέντες ὡς ἔλεγεν ὁ Πλάτων, ὑπὸ τῆς ἀκράτου ἐλευθερίας ὕψωσαν τὰς ὀφρῦς καὶ ἑνωθέντες μετὰ τῶν Σαμίων ἐφοβέριζον καὶ ἐπρόσταζον αὐτοὺς αὐτῶν τοὺς συμπολίτας! Εἰς ταύτην τὴν ἀθλίαν θέσιν τῶν πραγμάτων πολλοὶ ἐκ τῶν ἐγκρίτων ἔβαλαν κατὰ νοῦν νὰ ἀναχωρήσωσι κρυφίως. Ὁ Μπουρνιᾶς μαθὼν ὅτι τῷ ὄντι εἶχον ἀναχωρήσει τινὲς διὰ νυκτὸς καὶ θέλων νὰ ἐμποδίσῃ μὴ φύγωσι καὶ ἄλλοι ἔγραψε πρὸς τοὺς Ἐφόρους ἐπιστολήν, (1) διὰ τῆς ὁποίας τοὺς ἐφοβέριζε καὶ τοὺς ἐπρόσταζε νὰ ἐπαγρυπνῶσιν ὥστε νὰ μὴ συμβῇ πλέον τοιοῦτον τι. Φοβηθεὶς δὲ μήπως καὶ οὕτω δὲν κατορθώσῃ τίποτε ἐφυλάκισε τοὺς ἔξω τοῦ φρουρίου ἀπομείναντας προὔχοντας τῶν ἐπισημοτέρων οἰκογενειῶν καὶ ὀλίγων τινῶν τὰς γυναῖκας, τὰς ὁποίας ὅμως συνελθὼν ἔπειτα εἰς ἑαυτὸν ἠλευθέρωσεν στοχασθεὶς ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀναχωρήσωσι ποτὲ μόναι. Τοῦτον μιμούμενοι καὶ οἱ περὶ αὐτὸν εἰσήρχοντο τὴν νύκτα μετὰ κραυγῶν δι' ἁπλῆν τινα μελετωμένης φυγῆς ὑποψίαν εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἐπισημοτέρων καὶ μαίνοντες διὰ τῶν μαινομένων αὐτῶν κραυγῶν τὸ ἱερὸν ὄνομα τῆς ἐλευθερίας ἐκυλίοντο δι' ὅλης τῆς νυκτὸς εἰς τοὺς ἐμέτους τῆς μέθης των. Ὅλας ταύτας τὰς καταχρήσεις ἐπροσπάθουν οἱ Ἔφοροι νὰ τὰς οἰκονομῶσιν ὅπως ἠδύναντο ποτὲ μὲν παρακαλοῦντες, ποτὲ δὲ ὑποσχόμενοι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ πληρόνοντες. Ἐν ᾧ δὲ ἐνησχολοῦντο καὶ τροφὰς καὶ ὅπλα νὰ προμηθεύσωσι καὶ τοπικὰς χιλιαρχίας νὰ συστήσωσι καὶ νέον

(1) Βλέπε τὴν βαρβαρόφωνον ταύτην τοῦ Μπουρνιᾶ ἐπιστολὴν ἐν τοῖς ἀποδεικτικοῖς.

πολιτικὸν σύστημα νὰ μορφώσωσιν, ἐπρόσμενον δὲ νὰ φθάσῃ καὶ ἡ παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς ἀποσταλεῖσα βοήθεια, ἔφθασεν ἡ τρομερὰ καὶ πολυστένακτος ἐκείνη ἡμέρα τῆς μεγάλης Πέμπτης (τῇ 30 Μαρτίου 1822) καθ' ἣν ἀνετράπησαν μὲν οἱ σκοποί των, κατεστράφη δὲ ἡ Χίος καὶ μετ' αὐτῆς τὸ ἄνθος καὶ ἡ νεολαία τῶν Χίων!

Ὁ Τουρκικὸς στόλος, συντεθειμένος ἐκ τρικρότων ἕξ, εἰκοσιὲξ φεργατῶν καὶ κορβετῶν καὶ ἐκ πολλῶν ἄλλων φορτηγῶν πλοίων ἀῤῥάζει, ναυαρχούμενος ὑπὸ τοῦ Καπετὰν Πασᾶ Δουλσινιώτη, εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου καὶ ἀρχίζει παράυτα νὰ πυροβολῇ τὴν πόλιν. Ποῖος δύναταί νὰ ζωγραφισῃ κατ' ἀξίαν ἢ ποῖος κάλαμος ἰσχύει νὰ παραστήσῃ τὴν τύρβην, τὴν γενικὴν ἀμηχανίαν καὶ τὸν τρόμον ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐκυριεύθησαν οἱ κάτοικοι; Φεύγουσι πανταχόθεν οἱ καταποντισταὶ τῆς Χίου δρομαίως πρὸς τὰ πλοιάριά των, συνάζουσιν οἱ γονεῖς τὰ τέκνα καὶ τοὺς συγγενεῖς διὰ νὰ φύγωσιν τὴν ῥομφαίαν τοῦ ἐχθροῦ, τὸν ὁποῖον ἐκ τοῦ τρόμου ἐνόμιζον κατόπιν διώκοντα, τρέπονται οἱ μὲν πρὸς τὰ Εὐρωπαϊκὰ Προξενεῖα, οἱ δὲ πλεῖστοι πρὸς τὰ ὄρη ἀποροῦντες ποῦ νὰ διευθύνωσι τὰ βήματα, κλαίουσι τὰ τέκνα, θρηνοῦσι περίφοβοι αἱ μητέρες φέρουσαι εἰς τοὺς ὤμους καὶ εἰς τὰς ἀγκάλας τὰ φίλτατά των, ἐρωτᾷ ὁ εἷς τὸν ἄλλον ποῖον μέρος τῆς νήσου εἶναι ἀσφαλέστερον εἰς σωτηρίαν, διευθύνονται τέλος διασκορπιζόμενοι ἀπ' ἀλλήλων ὑπὸ τῆς ταραχῆς ἄλλος ἀλλαχοῦ κατὰ τὴν ταραχώδη τοῦ γενικοῦ κύματος τῶν ἀνθρώπων φοράν. Ἀπ' ἄλλου μέρους οἱ Τοῦρκοι ἀποβάντες ἤρχισαν νὰ βεβηλόνωσι καὶ νὰ καίωσι τοὺς ναοὺς καὶ τὰς οἰκίας, ἀφ' οὗ πρῶτον ἥρπαζον ὅλα τὰ πολύτιμα αὐτῶν σκεύη, ἔσφαζον ὅσους ἀπήντων μὴ φειδόμενοι οὔτε γένος, οὔτε ἡλικίαν, οὔτε αὐτοὺς τοὺς ἐν τοῖς νοσοκομίοις ἀσθενεῖς καὶ Λεπρούς, ἀνώρυττον τοὺς τάφους διὰ νὰ ὕρωσι κεκρυμμένους θησαυρούς, ἔῤῥιπτον τοὺς ἤδη σεσημμένους νεκροὺς πλησίον τῶν ἔτι ἀσπαιρόντων νεοσφαγῶν Χριστιανῶν, ἐφύβριζον τὰ Θεῖα καὶ τὰ Λείψανα τῶν Ἁγίων, μετέβαλλον εἰς

συνάκτην τὸ Σχολεῖον καὶ τὴν Βιβλιοθήκην, καὶ ἔτρεχον πανταχοῦ ὠρυόμενοι ὡς αἱ τίγρεις. Ἐν τοσούτοις ἔφθανον ἐκ τῆς ἀπεναντίκρυ Ἀσίας σμήνη πλοιαρίων ἀπείρους ἐξερευγομένων Τούρκους, οἵτινες ἔσπευδον καὶ αὐτοὶ νὰ λαφυραγωγήσωσι καὶ νὰ τροχίσωσι τὴν σπάθην των εἰς τὰ σώματα τῶν Χριστιανῶν. Ὅσοι δὲ κατέφυγον εἰς τὰ Προξενεῖα πόσους φόβους καὶ πόσους καὶ διωγμοὺς δὲν ὑπέφερον! Ὁλοκλήρους ἡμέρας ἔτρεμον μήπως οἱ Τοῦρκοι ἐφορμήσαντες (καὶ εἶχον σκοπὸν νὰ τὸ κάμωσιν ἂν δὲν ἐμποδίζοντο παρὰ τοῦ Πασᾶ) τοὺς κατασφάξωσιν ἡβηδόν. Οἱ ἐγκριτώτεροι ἐκ τῶν ἀνδρῶν κεκρυμμένοι εἰς ζοφερὰ καὶ κάθυγρα ὑπόγεια δἰ ὅλης τῆς ἡμέρας, διὰ νὰ μὴ τοὺς ἴδωσιν αὐτοὶ τῶν Προξενείων οἱ φύλακες Τοῦρκοι, ἐξήρχοντο τὴν νύκτα κρυφίως διὰ νὰ ἀναπνεύσωσιν ὀλίγον καθαρὸν ἀέρα. Καθ' ἡμέραν ἠκούοντο αἱ κραυγαὶ τῶν ἀπαγομένων εἰς αἰχμαλωσίαν γυναικῶν καὶ παρθένων, αἵτινες ἐπεκαλοῦντο ἀνωφελῶς τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἐνθυμεῖται ἀκόμη ὁ συγγραφεὺς τῆς παρούσης ἱστορίας τὰς ὀδυνηρὰς ἐκείνας στιγμὰς, ὁπότε ἴδον ἐκ τῶν Προξενείων συγγενεῖς τοὺς συγγενεῖς νὰ σύρωνται εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν χωρὶς νὰ δύνανται νὰ τοὺς βοηθήσωσιν εἰμὴ διὰ τῶν γοερῶν στεναγμῶν καὶ τῶν πικρῶν αὐτῶν δακρύων! Ἀλλ' ἂς ἐπανέλθωμεν ἐκ ταύτης τῆς τραγικῆς σκηνῆς εἰς ἄλλην ἔτι τραγικωτέραν καὶ ἂς θεωρήσωμεν τὴν ἐλεεινὴν τῶν εἰς τὰ ὄρη καταφυγόντων Χίων κατάστασιν.

Μόλις ἔφθασαν εἰς τὰ ὄρη καὶ εὐθὺς ἔτρεχον πρὸς τὴν παραθαλασσίαν διὰ νὰ εὕρωσι κανὲν πλοιάριον νὰ τοὺς μετακομίσῃ εἰς τὰ Ψαρά. Εὑρέθησαν πλοῖα· ἀλλὰ τίς ἤθελε τὸ πιστεύσει; οἱ τούτων κτήτορες ἠθέλησαν νὰ ἐμπορευθῶσι τὰς θλίψεις τῶν γυμνῶν συναδελφῶν των μακρόθεν θεωροῦντες αὐτοὺς σφαζομένους παρὰ τῶν Τούρκων! Οἱ Ψυρανοὶ μαθόντες τὴν ἄφιξιν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἰς τὴν Χίον εἶχαν στείλει 250 στρατιώτας ὑπὸ τρεῖς ἐπιτρόπους διὰ νὰ ἀντισταθῶσιν εἰς τοὺς Τούρκους ἑνωθέντες μετὰ τῶν Χίων καὶ Σαμίων, καὶ ἓξ πλοῖα καὶ δύο

πυρφόρα διὰ νὰ προξενῶσι μακρόθεν φόβον εἰς τὸν Τουρκικὸν στόλον. Φθάσαντες ὅμως ἶδον ὅτι οἱ μὲν Σάμιοι κυριευθέντες ὑπὸ πανικοῦ φόβου ἔῤῥιπτον τὰ ὅπλα καὶ ἔφευγον, οἱ δὲ Χῖοι ἐζήτουν πῶς νὰ σωθῶσι· τότε σκεφθέντες ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκτελέσωσι τὴν ὁποίαν καταρχὰς συνέλαβον ἰδέαν νὰ μὴ βοηθήσωσι τοὺς Χίους παραλαμβάνοντες αὐτοὺς εἰς τὰ πλοῖα των διὰ νὰ τοὺς ἀναγκάσωσι νὰ πολεμήσωσιν, ἔστειλαν ὀκτὼ πλοῖα νὰ σώσωσιν ἀμισθὶ τοὺς περιπλανωμένους φυγάδας. Καὶ πολλοὶ μὲν ἀνεχώρησαν, (1) ἄλλοι δὲ χωρισμένοι ὄντες τῶν συγγενῶν των καὶ ἐλπίζοντες ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἤθελον συγχωρήσει τὰ γενόμενα, ἔμειναν καὶ ἔγειναν θύματα τῆς ἀσκεψίας των. Οἱ δὲ φυγάδες ἀνέβαινον ὄρη ὑψηλὰ καὶ ἀπότομα ἡμάγυμνοι καὶ καταπληγωμένοι τοὺς πόδας δι' ἔλλειψιν ὑποδημάτων, ποτὲ μὲν κατακαιόμενοι ὑπὸ τῶν καυστειρῶν τοῦ ἡλίου ἀκτίνων, ποτὲ δὲ ῥαντιζόμενοι ὑπὸ τῆς πάχνης καὶ καταβρεχόμενοι μέχρι τῶν ὀστῶν ἐκρύπτοντο εἰς τὰς κοιλάδας, καὶ εἰς τοὺς ἀκανθῶνας, εἰς τὰ σπήλαια τῆς γῆς καὶ εἰς τὰ ὑπόγεια, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ συνεκτίζοντο διὰ νὰ μὴ τοὺς εὕρωσιν οἱ ἐχθροί, ὅθεν ὅμως ἠχμαλωτίζοντο προδιδόμενοι ὑπ' αὐτῶν πολλάκις τῶν χωρικῶν. Προσῆλθον ἐντὸς ὀλίγου ἡ πεῖνα καὶ ἡ δίψα· περίφοβοι ἐξήρχοντο τὴν νύκτα νὰ εὕρωσι τροφὴν διὰ νὰ θρέψωσι τὰ ἐκ τῆς πείνης κλαίοντα τέκνα των, εὐτυχεῖς ἐὰν εὕρισκον ὀλίγα χόρτα, ἢ ῥίζας, ἢ καὶ δένδρων τινων ἄνθη ἄγρια, ἢ ὕδωρ θολερὸν διὰ νὰ μὴ τὰ ποτίζωσι πάντοτε θαλάσσιον. Ἀλλὰ δὲν ἦσαν ταῦτα τὰ μεγαλήτερα δεινὰ τῶν Χίων. Οἱ Τοῦρκοι δύω ἡμέρας μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ στόλου, ἀφ' οὗ ἔκαυσαν τὰς οἰκίας καὶ τοὺς ναοὺς καὶ ἠχμαλώτισαν ἢ κατέσφαξαν τοὺς ἐν τῇ πόλει Χριστιανούς, ἐστράφησαν πρὸς τὰ ὄρη μαινόμενοι νὰ ῥοφήσωσι καὶ ἄλλο αἷμα Χριστιανικόν. Τίποτε δὲν διαφεύγει τὴν ἀνθρωπόλεθρον καὶ χαῦνον μάχαιράν των· παντοῦ αἵματα, παντοῦ φόνοι, παντοῦ ποίμνια γυναι-

(1) Ἔσωσε πολλοὺς πρόσφυγας καὶ ὁ φιλέλλην Γάλλος Τουρδάνιος ἀποβὰς εἰς τὴν νῆσον μετὰ τῶν ναυτῶν τοῦ πλοίου του.

κῶν καὶ παίδων συρομένων εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν. Κατασφάζουσιν ἢ συγκαίουσιν ἀνιλεῶς τρισχιλίους Χριστιανοὺς κλεισθέντας πρὸς ἀσφάλειαν εἰς τὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ (1) καὶ τῆς νέας Μονῆς, καταισχύνουσι καὶ σύρουσιν εἰς αἰχμαλωσίαν τὰς Μοναχὰς τῶν Χαλάνδρων καὶ τῆς Καλιμασίας, πληροῦσι τὸν ἀέρα διὰ τῶν ἀντιχρίστων καὶ βδελυρῶν αὐτῶν κραυγῶν, συσσωρεύουσι κορμοὺς καὶ κεφαλὰς ἀλλεπαλλήλους εἰς ἕκαστον βῆμα, μάλιστα δὲ εἰς τὰ χωρία Ἅγιος Γεώργιος καὶ Ἀνάβατος καὶ προχωροῦσι μεθύοντες ἐκ τοῦ φόνου πρὸς τὰ ὑψηλότερα μέρη διὰ νὰ ἀπαντήσωσι νέα σφάγια. Ὢ φρίκη! ὢ τρομερὸν καὶ ἀξιοδάκρυτον θέαμα! Ἐδῶ ἔβλεπέ τις ἄνδρας καὶ νέους σφαζομένους ὑπὸ τῶν μιαιφόνων, καὶ κατακοπτομένους μεληδὸν ἔμπροσθεν τῶν γυναικῶν αὐτῶν καὶ ῥιπτομένους ἔπειτα εἰς βορὰν τῶν σαρκοφάγων ὀρνέων· ἐκεῖ ἤκουέ τις κραυγὰς οἰκτρὰς καὶ θρήνους γυναικῶν, αἵτινες ἐπικαλούμεναι τοῦ Θεοῦ τὴν εὐσπλαγχνίαν ἀπήγοντο αἰσχρῶς παρὰ τῶν Τούρκων εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν· παρέκει ἐσύροντο ἀγεληδὸν παρθένοι νεαραὶ διὰ νὰ πωληθῶσιν ἀφ' οὗ γείνωσι θύματα τῆς κτηνωδίας των· ἀλλοῦ ἐθερίζοντο νήπια ἄκακα καὶ μειδιῶντα εἰς αὐτὰς τῶν μητέρων αὐτῶν τὰς ἀγκάλας, ἢ ἐῤῥίπτοντο εἰς τοὺς κρημνοὺς ἁρπαζόμενα ἀπὸ τῶν μητρικῶν μαστῶν, ἢ ἐσφενδονίζοντο ἀπανθρώπως κατὰ τῶν βράχων καὶ τῶν πετρῶν, ἢ ἀφηρπάζοντο ἔμβρυα εἰσέτι ἐκ τῆς κοιλίας τῶν μητέρων αὐτῶν, ἀλλοῦ ἔβλεπέ τις μερικοὺς σχίζοντας τὰ φορέματά των καὶ προσμένοντας ἔξω φρενῶν γενομένους τὸν θάνατον· ἀλλοῦ ἐπωλοῦντο ὡς κτήνη γυναῖκες καὶ παιδία δι' ὀλίγην τιμὴν εἰς τοὺς Τούρκους, Μώρους,

(1) Μετὰ δεκαοκτὼ ἐτῶν παρέλευσιν ὑπάρχουσιν ἀκόμη τὴν σήμερον εἰς τὸ προαύλιον τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ εἰς λάκκους συσσωρευμένα τόσα ἀνθρώπινα ὀστᾶ ὥστε προξενοῦσι φρίκην καὶ ἀνέκφραστον λύπης αἴσθημα. Παρόμοια ἴδου καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη τῆς νήσου. Εἰς τὸν ναὸν αὐτὸν τοῦ μοναστηρίου φαίνονται ἐπὶ τῶν μαρμαρίνων πλακῶν καὶ αἱ ἐκ τοῦ συγχωνευθέντος πάχους τῶν πτωμάτων γενόμεναι κηλῖδες! Οἱ δὲ Δημογέροντες τῆς Χίου ἀμεριμνοῦσι!!

Ἑβραίους καὶ ἄλλους πολλοὺς ἀνθρωποκαπήλους· ἀλλοῦ κατηρχύνοντο δημοσίως παρθένοι στενάζουσαι καὶ γυναῖκες νεόγαμοι ἔμπροσθεν τῶν δεδεμένων αὐτῶν συζύγων καὶ συγγενῶν, τοὺς ὁποίους ἔπειτα ἔσφαζον· ἀλλοῦ ἠναγκάζοντο τέκνα παντάπασιν ἄθῶα νὰ ἐξομώσωσι τὴν ἀμώμητον αὐτῶν πίστιν· ἀλλοῦ ἀνέβαινον αἰθέριοι αἱ φλόγες τῶν καιομένων οἰκιῶν καὶ φωτίζουσαι λυπηρὸν φωτισμὸν τὸ σκότος τῆς νυκτὸς ἐπροξένουν ἄλαλον τρόμον εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων καὶ ὀδυνηρὰν ἀνάμνησιν τῆς παρελθούσης εὐδαιμονίας· ἀλλοῦ ἐγέννων περίφοβοι αἱ ἔγκυοι καὶ μὴ δυνάμεναι νὰ τρέξωσιν ἐπρόσμενον ὑπὸ ἀπελπισίας τὸν ἐχθρόν· ἄλλοι ἀπέθνησκον ἐκ τοῦ ἀναφυέντος λοιμοῦ· ἀλλοῦ... Τὸ πᾶν κατέστρεψαν ἢ μετέβαλαν εἰς ἐρείπια οἱ παράνομοι! ἀλλὰ μήπως τόσαι σφαγαὶ, καὶ τόσοι ἀνδραποδισμοὶ καὶ τόσαι ἄλλαι φρικταὶ καὶ ὁμόταται θηριωδίαι ἦσαν ἱκαναὶ νὰ εὐχαριστήσωσι τὴν αἱμοβόρον καρδίαν τοῦ Πασᾶ; Ὁ ἀλιτήριος ναύαρχος τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, διὰ νὰ μὴ φύγωσι τὴν ὀργήν του οὐδ' αὐτοὶ εἰς τὰ ἀπροσιτώτερα ὄρη καταφυγόντες Χῖοι, ἔβαλε κατὰ νοῦν νὰ τοὺς παγιδεύσῃ συμφώνως μετὰ τοῦ θηριώδους Βαχήτου μεταχειρισθεὶς πρὸς τοῦτο ὄργανα τοὺς Προξένους τῶν Χριστιανικῶν δυνάμεων. Τούτους λοιπὸν καλέσας ἐπρόσταξε νὰ ἀναγγείλωσιν εἰς τοὺς Χίους νὰ ἐπιστρέψωσιν ὑποταχθέντες εἰς τὰς πατρώας ἑστίας, καὶ νὰ τοὺς βεβαιώσωσιν ὅτι ἡ Πόρτα θέλει τοὺς συγχωρήσει εὐμενῶς. Διὰ νὰ κάμῃ δὲ τὸ πρᾶγμα πιθανώτερον ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς νὰ τοὺς δείξωσι καὶ θέσπισμα τοῦ Σουλτάνου χαρίζον τὴν ζωὴν εἰς ὅσους ἤθελαν καταθέσει τὰ ὅπλα, καὶ προκήρυξιν τοῦ μητροπολίτου Πλάτωνος, καὶ ἐγκύκλιον ὅλων τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ φυλακισμένων ἐνεχύρων, οἵτινες ἀπατηθέντες ὑπὸ τῶν Τούρκων παρήγγελλον εἰς τοὺς συμπολίτας των νὰ ὑποταχθῶσιν ἀμέσως εἰς τὴν εὐμένειαν τοῦ Σουλτάνου. Οἱ Πρόξενοι χωρὶς κἂν νὰ ὑποπτευθῶσι τὴν γνωστὴν τῶν Τούρκων ἀπιστίαν ἔστειλαν τῇ δευτέρᾳ μετὰ τὸ Πάσχα (τῇ 27 Ἀπριλ.) τὸν Ζ. Κάππαρην, τὸν Θ. Ἄμηρον, τὸν διερμηνέα τοῦ

Αὐστριακοῦ προξένου Στηποβίχου, καὶ τοῦ εἰς Σμύρνην ὑπὸ τρόμου ἀναχωρήσαντος Προξένου τῆς Γαλλίας Βουρβίλλου ὑπάλληλόν τινα νὰ κηρύξωσι πανταχοῦ τὴν συγχώρησιν καὶ τὴν ἀμνηστίαν τὴν Τουρκικήν. Οἱ ταλαίπωροι καὶ πολυπαθεῖς Χῖοι, οἵτινες εἶχον ἤδη πίει μέχρι στεφάνης τὸ ποτήριον τῶν θεηλάτων συμφορῶν βασανισθέντες ὑπὸ παντοίων καὶ πολυειδῶν δεινῶν, ἐπείσθησαν ἀμέσως εἰς τὰς διαβεβαιώσεις τῶν ἀπεσταλμένων, καὶ παραδόντες ὅσα ὅπλα τοὺς εἶχαν ἀπομείνει ἀπέστειλαν καὶ ἑβδομήκοντα νὰ εὐχαριστήσωσι τὸν ἀρχιναύαρχον διὰ τὴν χαρισθεῖσαν ἀμνηστίαν! Πάμπολλοι ἤρχισαν νὰ ἐπιστρέφωσιν, καὶ ὅσοι ἐμελέτων φυγὴν ἀκούσαντες τὴν ἀμνηστίαν ἔμειναν· ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἀνεχώρησαν γνωρίζοντες τὴν Τουρκικὴν πίστιν. Ὁ ἀρχιναύαρχος τὴν νύκτα τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐκρέμασε τοὺς ἑβδομήκοντα ἄνδρας εἰς τὰ κατάρτια τοῦ στόλου, καὶ τῇ ἑξῆς τὰ ἐν τῷ φρουρίῳ πολυπαθῆ ἐνέχυρα, (εἰς τῶν ὁποίων τὴν ἀπώλειαν ἐνήργησαν μάλιστα καὶ πρώτιστα οἱ ἔγκριτοι τῆς Χίου Τοῦρκοι) κατὰ τὸ λεγόμενον *Βουιάκιον*. Πρὸς πλειοτέραν δὲ καταισχύνην περιέθηκαν εἰς τὴν ἱερὰν τοῦ μητροπολίτου κεφαλὴν Τουρκικὴν τιάραν καὶ τὴν ἐδείκνυον χλευάζοντες εἰς τοὺς αἰχμαλώτους των, ἔπειτα τοὺς ἔρριψαν ὅλους εἰς τὴν θάλασσαν παραδόντες τὰ πτώματά των εἰς τοὺς πάντοτε διὰ τοιαύτας πράξεις προθυμοτάτους Ἰουδαίους. Ἐν ᾧ ἐγίοντο ταῦτα εἰς τὴν Χίον ἐσφάγησαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἑξήκοντα περίπου ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων ἐμπόρων Χίων, μόνον διότι ἦσαν Χῖοι. Ὅσοι δὲ ἐπέστρεψαν ἐκ τῶν Χωρίων πιστεύσαντες τὴν κηρυχθεῖσαν ἀμνηστίαν ὅλοι σχεδὸν κατεσφάγησαν ἢ ἠχμαλωτίσθησαν. Καὶ αὐτοὺς τοὺς Μαστιχοχωρίτας οἵτινες εἰς τὴν ἀρχὴν ἔμειναν ἀβλαβεῖς, διὰ τὴν ἰδιαιτέραν ὑπεράσπισιν τὴν ὁποίαν ἀπελάμβανον ὡς καλιεργοῦντες τὴν μαστίχην, ἐξωλόθρευσαν ἔπειτα ἐν μέρει ἀφ' οὗ ἔμαθον, ὅτι ὁ ἀτρόμητος Κανάρης, κατακαύσας τὴν ναυαρχίδα καὶ μετ' αὐτῆς τὸν Καπουδᾶν Πασᾶν εἰς αὐτὸν τὸν λιμένα τῆς Χίου, ἔστειλε δισχιλίους Τούρκους εἰς τὸν Ἅδην. (1822 19 Ἰουνίου.)

Εἶναι δύσκολον νὰ εἴπῃ τις ἀκριβῶς πόσοι ἐφονεύθησαν ἢ ἀπήχθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν· βεβαίως ὅμως ὑπερέβαινεν ὁ ἀριθμὸς καὶ τῶν δύω τὰς τριάκοντα χιλιάδας. Καὶ αἱ μὲν αἰχμαλωτισθεῖσαι γυναῖκες ἐπωλοῦντο ἀφ' ἑνὸς εἰς ἄλλον ὡς κτήνη εἰς τὴν Σμύρνην καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου αἱ πλεῖσται εὐτύχησαν νὰ ἐξαγορασθῶσι παρὰ τῶν ἐν Εὐρώπῃ συγγενῶν των, αἱ δὲ μετεκομίσθησαν εἰς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Μεσοποταμίας καὶ ἀποβαλοῦσαι πᾶσαν ἐλπίδα νὰ εὕρωσι τοὺς συγγενεῖς των συνέζων μετὰ τῶν Τούρκων. Ἐτούρκευσαν δὲ καὶ πολλὰ τέκνα εἴτε διὰ τὴν νεαρὰν καὶ ἄπειρον αὐτῶν ἡλικίαν, εἴτε καὶ ὑπακούσαντα εἰς τὴν ἀνάγκην. Ὅσοι δ' ἐπρόλαβον νὰ σωθῶσιν εἰς τὰ Ψαρά, ἦσαν δὲ περίπου εἴκοσι χιλιάδες, πεινῶντες καὶ γυμνητεύοντες ἠναγκάσθησαν παρὰ τῶν Ψυρανῶν (οἵτινες ἄλλως τοὺς ἐδέχθησαν φιλανθρώπως διότι καὶ εἰς τὸ νοσοκομεῖον περιέθαλπον 150 περίπου πληγωμένους Χίους) νὰ ἀναχωρήσωσιν ἀλλαχοῦ διότι εἶχον καταδαπανήσει ὅλας τὰς τροφὰς τῆς νήσου. Ἀνεχώρησαν λοιπὸν καὶ διασπαρέντες ὡς ἄλλοτε διεσπάρη ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ, οἱ μὲν ἀπέμειναν εἰς τὴν Τῆνον καὶ Σύρον (1.) καὶ ἄλλας τινὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, οἱ δὲ ἔφθασαν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, αἱ ὁποῖαι κατ' ἀγαθὴν τύχην εἶχον παραδοθῆ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλὰ πόσον λυπηρὸν θέαμα παρίστανον αἱ πρόσφυγες αὗται οἰκογένειαι! Γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι ἔζων πρότερον εἰς τὸν πλοῦτον καὶ εἰς τὴν ἀφθονίαν, τῶν ὁποίων δὲν ἐνότισαν πώποτε τοὺς ὀφθαλμοὺς τὰ μικρὰ δάκρυα τῆς δυστυχίας, ἠναγκάζοντο τώρα νὰ προστρέχωσιν εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν τῶν Χριστιανῶν ἄοικοι, ὀρφαναί, ἀσθενεῖς καὶ ἔρημοι πάσης βοηθείας! Κατέφυγον καὶ ἓξ χιλιάδες περί-

---

(1.) Οἱ καθολικοὶ τῆς Σύρου κάτοικοι, ἐν ᾧ ἐξηνδραποδίζετο ἡ Χίος, ἐχόρευον ὑπὸ χαρᾶς, καὶ ὅτε ἔφθανον ἐκεῖ οἱ Χῖοι δὲν ἐφέροντο ὡς ἄλλοι Ταρζήνιοι πρὸς αὐτούς! (βλ. καὶ τὸν Φιλότουρκον Spectateur Oriental N. 56.)

σαν εἰς τὴν Αὐστριακὴν Τεργέστην ὅπου πολλοὶ εὗρον τοὺς συγγενεῖς των. Εἰς δὲ τὴν Χίον μόλις ἀπέμειναν δέκα χιλιάδες κάτοικοι οἵτινες ὡς Χωρικοὶ διέφυγον τὴν σφαγήν. Οἱ εἰς τὰ Προξενεῖα καταφυγόντες Χῖοι ἀπέπλευσαν καὶ αὐτοὶ μετὰ καιρὸν, ἀφ' οὗ ἐχόρτασαν τὸν ἄπληστον φάρυγγα τῶν Εὐρωπαίων Προξένων διὰ παντοίων δώρων πολυτίμων. Πόσον αἰσχρῶς ἐμπορεύθησαν οἱ θεοστυγεῖς οὗτοι τῶν ἀσύλων προστάται τὴν πάγκοινον θλίψιν τῶν Χίων, καὶ μάλιστα πάντων ὁ μέθυσσος Πρόξενος τῆς Αὐστρίας Στηποβίκιος, ὁ τῆς Αγγλίας ἐκ Χίου βδελυρὸς Γιουντούτσης καὶ ὁ τῆς Νεαπόλεως Μπολιάγκος, θέλει διηγεῖσθαι μετὰ φρίκης ἡ ἱστορία πρὸς αἰωνίαν αὐτῶν καταισχύνην!

Οὕτως ἀπέβη ἐρημία (καθὼς εἶπε ποιητικώτερον καὶ ὁ σημερινὸς Δημοσθένης τῆς Ἑλλάδος) « *ἡ εὐδαίμων Χίος, ἡ λαμπρὰ » καὶ πλουσία καὶ εὔανδρος νῆσος, ἥτις ἔλαμπεν εἰς τὴν » Ἑλληνικὴν θάλασσαν ὡς εἰς τὸν κυανόχρουν οὐρανὸν ὁ » ἀστὴρ τῆς πρωΐας, ἡ καλλίστη τῆς ἐμπορίας καὶ φιλεργίας » καὶ φιλομουσίας ἑστία!* (1) Ἴδομεν πόσας μεταβολὰς ὑπέφερεν ἀπ' ἀρχῆς τῆς ὑπάρξεώς της μέχρι τῆς τελευταίας της καταστροφῆς. Ἴδομεν εἰς πόσον βαθμὸν δυνάμεως καὶ πλούτου εἶχε φθάσει τὸ ναυτικὸν καὶ τὸ ἐμπόριόν της, ὅταν ἦτο ἀκόμη αὐτόνομος, καὶ πόσους ἐπισήμους ἄνδρας ἐγέννησεν. Ἴδομεν πόσον ἐλαμπρύνθη κατὰ τοὺς Περσικοὺς χρόνους, πόσον ἠγωνίσθη ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, καὶ πόσα ἔπαθε παρὰ τῶν Ἀθηναίων ὅταν ἀπετείναξε τὸν ζυγόν των. Ἴδομεν πῶς ἀφ' οὗ αἱ ἐμφύλια διχόνοιαι καὶ αἱ φατρίαι ἤρχισαν νὰ ξεσχίζωσι τὰ σπλάγχνα της ὑπέπεσεν εἰς τὴν ἐπιῤῥοὴν τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἔπειτα εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἴδομεν πόσα τρομερὰ δεινὰ ἔπαθεν ἐπὶ Μιθριδάτου ἐξανδραποδισθεῖσα παρὰ τοῦ Ζηνοβίου. Ἴδομεν πῶς ὑποταχθεῖσα εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἔχασεν ὅλην της τὴν

(1) Κ. Οἰκονόμου Λόγος περὶ προσευχῆς σελ. 182 (ἐν τῇ συλλογῇ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν λόγων.)

ἀρχαίαν δόξαν καὶ ἐψυχοῤῥαγοῦσεν εἰς τὸ σκότος δέκα περίπου αἰώνων. Ἴδομεν πῶς λεηλατηθεῖσα κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν καὶ πεσοῦσα εἰς τὰς χεῖρας των μετέβη πάλιν εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς αὐτοκράτορας, ἀφ' οὗ ἐξώσθησαν οἱ Λατῖνοι ἐκ τοῦ Βυζαντίου. Ἴδομεν πῶς ἐκυριεύθη παραδόξως παρὰ τῶν Γενουῖτῶν καὶ ποῖα ἀποτελέσματα ἐπέφερεν ἡ τούτων ὑπὲρ τὰ διακόσια ἔτη κυριαρχία. Ἴδομεν εἰς πόσα δεινὰ ὑπέπεσε δὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων πορθηθεῖσα (κατὰ τὸ 1307 καὶ 1391) καὶ εἰς πόσας τύχας ἐπέζησε κυριευθεῖσα ὑπὸ Γάλλων, καὶ Φλωρεντίνων καὶ Ἐνετῶν. Ἴδομεν εἰς πόσην δύναμιν εἶχε φθάσει καὶ μετ' αὐτὴν τὴν πτῶσιν τοῦ Βυζαντίου, καὶ πόσον ὑπερεῖχε κατὰ τὸν πολιτισμὸν τὰς περὶ αὐτὴν νήσους καὶ χώρας. Ἴδομεν πῶς ἐκυριεύθη παρὰ τῶν Τούρκων (1566) καὶ πόσα ὑπέφερον οἱ κάτοικοι διὰ τοὺς Ἐνετούς, οἵτινες προσβαλόντες ἐκυρίευσαν τὸ φρούριον (1694) καὶ πῶς πάλιν μετὰ δέκα μῆνας ὑπετάχθη εἰς τοὺς Τούρκους. Ἴδομεν πόσον ἀκόμη κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα ἤρχισε νὰ ἀνθῇ τὸ ἐμπόριόν της καὶ πόσον ηὔξησεν εἰς τοὺς ὑστέρους χρόνους. Ἴδομεν πόσα κοινωφελῆ καταστήματα εἶχον συστήσει οἱ Χῖοι καὶ πῶς προχωροῦντες βαθμηδὸν ἤρχισαν νὰ θερίζωσι τοὺς καρποὺς τοῦ πρὸς τὴν παιδείαν ἐνθέρμου ζήλου των, τοῦ σχεδὸν αὐτονόμου πολιτεύματός των καὶ τῶν ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ ἀγαθῶν. Ἴδομεν, τέλος, πῶς ὁ ἐξανδραποδισμὸς τῆς νήσου (1822) μετέβαλεν τὴν περικαλλῆ ταύτην νῆσον εἰς φρικώδη ἐρείπια διασκορπίσας τῇδε κἀκεῖσε τοὺς κατοίκους της, ὅσοι ἠδυνήθησαν νὰ διαφύγωσι τὴν μάχαιραν καὶ τὴν δουλείαν τῶν νικητῶν!

Μετὰ τόσας μεταβολὰς καὶ συμφορὰς, μετὰ τόσας ἀλλαγὰς κυριαρχῶν, μετὰ τόσην θαυμάσιον ἐπιμονὴν τῶν κατοίκων εἰς τὸ νὰ ἀναπτύσσωσι τὰς φυσικὰς καὶ ἠθικάς των δυνάμεις ἂν καὶ μυρία ἀπαντῶντες ἐμπόδια, μετὰ τόσην τέλος διαφορὰν, ἥτις ὑπάρχει μεταξὺ τῆς νῦν καὶ τῆς πάλαι Χίου, δυνάμεθα δικαίως νὰ συμπορισθῶμεν, ὅτι ἡ πτῶσις καὶ ἡ ὕψωσις καὶ ἡ εὐτυχία τῶν ἐθνῶν κρέμαται ἐκ τοῦ πολιτεύματος, ἐκ τῶν φυσικῶν,

καὶ ἐκ τῶν ἐνδομύχων αὐτῶν ἠθικῶν αἰτίων, μάλιστα ὅμως, καὶ πρώτιστα, ἐκτινος ἀκαταλήπτου θελήσεως, ἥτις κυβερνῶσα τὰς τύχας καὶ τὰς ἐποχὰς τῆς διαρκείας ὅλων τῶν βασιλέων λέγει εἰς αὐτά· *μέχρι τοῦδε καὶ μὴ παραιτέρω*! Ἐκείνη ἡ ἀόρατος χεὶρ, ἥτις καὶ βασιλείας φυτεύει, καὶ ἔθνη κρημνίζει, καὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων καταβάλλει, καὶ τοὺς ποταμοὺς ξηραίνει, καὶ τὰς θαλάσσας διασχίζει, καὶ τὰ μνημεῖα, τὰ ὁποῖα ἔστησεν ἡ ἀλαζονεία τοῦ ἀνθρώπου καταστρέφει, αὐτὴ κατεσκελέτευσε πάλιν τὴν εὐδαίμονα Χίον, διὰ νὰ πολλαπλασιάσῃ τὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους μαθήματά της, δεικνύουσα πόσον εἶναι ἄστατα καὶ μικρὰ τὰ τοῦ βίου καὶ ὀλιγοχρόνιος ἡ ἐπὶ τῆς γῆς εὐδαιμονία! Δυνάμεθα εὐλόγως νὰ συμποριοθῶμεν πρὸς παρηγορίαν μας, ὅτι, ἀφ' οὗ εἰς διάστημα τόσων αἰώνων καμμία συμφορὰ, καμμία καταστροφὴ, ὅσον μεγάλη καὶ ἂν ὑπῆρξε, δὲν ἐστάθη ἱκανὴ νὰ ἀποσβέσῃ πᾶν σπέρμα μελλούσης εὐτυχίας τῆς Χίου, καὶ ἑπομένως νὰ ἐμποδίσῃ ὥστε νὰ μὴν ἀναλαβῇ πάλιν βαθμηδὸν τὰς δυνάμεις της, δυνάμεθα, λέγω, νὰ συμπορισθῶμεν ὅτι θέλει ἐλθεῖ ποτὲ καιρὸς, καθ' ὃν, ἂν ὄχι ἡμεῖς, τουλάχιστον τὰ τέκνα μας θέλουσιν ἰδεῖ εὐτυχεστέρας καὶ λαμπροτέρας ἐποχὰς τῆς πατρίδος των. Τὸ μόνον δὲ μέσον διὰ νὰ τὰς ἐπιταχύνωσιν ἤθελεν εἶναι ἐὰν οἱ Χῖοι συλλογιζόμενοι ὅτι ζῶσιν ΑΠΑΤΡΙΔΕΣ, καὶ προβλέποντες ὅσα κακὰ θέλουσιν ἐκπηγάσει καὶ δι' αὐτοὺς καὶ ἔτι μᾶλλον διὰ τὰ τέκνα των ἐκ τῆς εἰς τὴν Εὐρώπην διασπορᾶς των καὶ διατριβῆς, ἐὰν οἱ Χῖοι ἀπεφάσιζον νὰ συνοικισθῶσιν εἰς ἐλευθέραν τινα χώραν τῆς Ἑλλάδος, (χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ παύσωσι τὴν ἐν τῇ ξένῃ ἐμπορίαν) καὶ συγκεντρονόμενοι ἐπρόσμενον πότε δεξιώτεροι καιροὶ νὰ καταστήσωσιν ἐλευθέραν τὴν πατρίδατων. Τὰ ἐρείπια τέλος τῆς Χίου καὶ ἡ ἀνάστασις τῆς Ἑλλάδος μᾶς βεβαιόνουσι πάλιν τὴν πικρὰν ἀλλ' ἱστορικὴν ταύτην ἀλήθειαν, ὅτι αἱ δι ἐπαναστάσεως γινόμεναι νέων ἐθνῶν συστάσεις προηγοῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ πολλῶν ἄλλων δεινοτάτων συμφορῶν.

ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΑ

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

Ἐκ τῶν τριάκοντα λιθικῶν ἐπιγραφῶν τὰς ὁποίας δημοσιεύομεν ἐνταῦθα δέκα(1) ἐξεδόθησαν παρὰ τοῦ Κόμητος Βεδούα (A. Comite Carolo Vidua Taurin. 1824) μετεκδοθεῖσαι ἔπειτα ἐν Παρισίοις (1826 καὶ 1828). παρὰ τοῦ Ἀκαδημιακοῦ Λετρώννου, (ὅστις ἐξήγησε καί τινας ἐξ αὐτῶν) ἑπτὰ παρὰ τοῦ Α. Μουστοξύδου (Αἰγιν. ἐφημερ. σελ. 96) καὶ μία παρὰ τοῦ Μουρατόρου. (Muratori Novus thesaurus velerum inscriptionum vol. II. σελ. 1.) Τὰς λοιπὰς δώδεκα, ἀτελεῖς τὰς πλείστας ἢ ἠκρωτηριασμένας, ἀντεγράψαμεν ἡμεῖς περιελθόντες νεωστὶ τὴν νῆσον καὶ τὰς ἐκδίδομεν ἀπαραλλάκτους ἀφίνοντες εἰς τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα ἐνασχολουμένους τὴν φροντίδα νὰ ἀναπληρώσωσι τὰ ἐλλείποντα.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΠΡΩΤΗ.

Ο ΔΗΜΟΣ
ΑΒΡΟΣΥΝΗΝΖΗΝΙΔΟΣ
ΓΥΝΑΙΚΑΔΕ
ΑΠΕΛΛΩΙΤΟΥΘΕΟΜΝΙΔΟΣ

Ὁ Δῆμος [τῶν Χίων στεφανοῖ] Ἀβροσύνην [θυγατέρα τοῦ] Ζήνιδος, γυναῖκα δε [τοῦ] Ἀπελλῶ [υἱοῦ] τοῦ Θεόμνιδος.

Εὑρέθη εἰς τὸ Παλαιόκαστρον παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.

(1) Ταύτας τὰς ἐπιγραφὰς μετὰ τῶν ἐξηγήσεων καὶ διορθώσεων τοῦ Λετρώννου ἐξέδωκε καὶ ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς, παρὰ τοῦ ὁποίου τὰς ἐρανιζόμεθα.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΔΕΥΤΕΡΑ.

ΑΡΤΕΜΙΣΙΑ
ΖΗΝΟΦΑΝΟΥ
ΘΥΓΑΤΗΡ
ΓΥΝΗΔΕ
ΠΟΣΕΙΔΙΠΠΟ [Υ]

Εὑρέθη εἰς τὸ Παλαιόκαστρον κεχαραγμένη εἰς λίθον τοίχου τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΡΙΤΗ.

ΟΙ ΠΡΕΣΒΥΤ[ΕΡΟΙ Δ]ΙΟΔΩΡΟΝ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ[Α]ΡΞΑΝΤ[Α]ΤΟΥ
ΠΡΕΣΒΥΤΙΚΟΥΕΥΣΕΒΗΑΣΕΝΕΚΕΝΤΗΣΕΙΣΤΟΥΣΘΕΟΥΣΚΑΙ
ΑΡΕΤΗΣΚΑΙΦΙΛΟΤΕΜΙΑΣΤΗΣΕΙΣΕΑΥΤΟΥΣΣΤΕΦΑΝΟΥΣΙΝ
ΔΙΑΙΩΝΟΣΧΡΥΣΩΙΣΤΕΦΑΝΩΙΕΔΟΞΕΝΤΟΙΣΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΙΣ
ΠΕΡΙΤΟΥΣΤΕΦΑΝΟΥΣΘΑΙΚΑΤΕΝΙΑΥΤΟΝΧΡΥΣΩΙΣΤΕΦΑΝΩΙ
ΤΗΕΝΝΕΑΚΑΙΔΕΚΑΤΗΤΟΥΑΡΤΕΜΕΙΣΙΩΝΟΣΚΑΙΕΝΤΑΙΣ
ΛΟΙΠΑΙΣΤΑΙΣΕΠΙΤΕΛΟΥΜΕΝΑΙΣΘΥΣΙΑΙΣΠΡΩΤΟΝ
ΔΙΝΝΥΝΕΛΙΞΟΥΔΕΥΤΕΡΟΝΔΙΟΔΩΡΟΝΛΥΣΙΜΑΧΟ[Υ]

« Οἱ Πρεσβύτεροι Διόδωρον Λυσιμάχου, Ἄρξαντα τοῦ Πρεσβυτικοῦ, Εὐσεβείας ἕνεκεν τῆς εἰς τοὺς Θεοὺς, καὶ ἀρετῆς καὶ φιλοτιμίας τῆς εἰς ἑαυτοὺς, στεφανοῦσιν δὶ αἰῶνος χρυσῷ στεφάνῳ. Ἔδοξεν τοῖς πρεσβυτέροις περὶ τοῦ στεφανοῦσθαι κατ' ἐνιαυτὸν χρυσῷ στεφάνῳ, τῇ ἐννεακαιδεκάτῃ τοῦ Ἀρτεμεισίωνος, καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ταῖς ἐπιτελουμέναις θυσίαις, πρῶτον Δίννυν Ἑλίξου, δεύτερον Διόδωρον Λυσιμάχου. »

Εὐρέθη εἰς τὸ μέρος τοῦ φρουρίου τὸ βλέπον πρὸς τὸν λιμένα in arce urbis Chii in latere turris quae portum prospicit.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΕΒΔΟΜΟΝΕΙΣΔΕΚΑΤΟΝΤΕΒΙΟΥΛΥΚΑΒΑΝΤΑΠΕΡΩΝΤ[Α]
ΜΟΙΡΑΜΕΠΡΟΣΘΑΛΑΜΟΥΣΑΡΠΑΣΕΦΕΡΣΕΦΟΝΑΣ
[Λ]ΑΜΠΑΔΑΓΑΡΖΩΑΣΜΕΔΡΑΜΕΙΝΜΟΝΟΝΗΘΕΛΕΔΑΙΜΩ[Ν]
ΤΟΝΔΕΜΑΚΡΟΝΓΗΡΩΣΟΥΚΕΤΙΘΕΙ[Ν]ΔΟΛΙΧΟΝ
ΑΡΤΙΔΕΦΗΒΕΙΑΙΣΘΑΛΛΩΝΔΙΟΝΥΣΙΟΣΑΚΜΑΙΣ
ΚΑΙΣΕΛΙΣΙΝΜΟΥΣΩΝΗΛΥΘΟΝΕΙΣΑΙΔΑΝ
ΑΛΛΑΠΑΤΕΡΜΑΤΕΡ[ΤΕ]ΠΡΟΛΕΙΠΕΤΕΠΙΚΡΟΝΟΔΥΡΜΟΝ
ΤΕΡΜΑΓΑΡΕΙΣΜΕΒΙΟΥΜΟΙΡΕΠΕΚΡΑΝΕΤΟΔΕ.

Ἕβδομον εἰς δέκατόν τε βίου λυκάβαντα περῶντα
   Μοῖρά με πρὸς θαλάμους ἅρπασε Φερσεφόνας.
Λαμπάδα γὰρ ζωᾶς με δραμεῖν μόνον ἤθελε δαίμων,
   Τὸν δὲ μακρὸν γήρως οὐκέτι θεῖν δόλιχον.
Ἄρτι δ' ἐφηβείαις θάλλων Διονύσιος ἀκμαῖς,
   Καὶ σελίσιν Μουσῶν, ἤλυθον εἰς Ἀΐδαν.
Ἀλλὰ πάτερ, μάτερ τε, προλείπετε πικρὸν ὀδυρμόν·
   Τέρμα γὰρ εἴς με βίου μοῖρ' ἐπέκρανε τόδε.

Σώζεται εἰς τὸν *Κάμπον* τῆς Χίου κατὰ τὸ λεγόμενον Βαρβάσι, ὄχι μακρὰν τοῦ ποταμοῦ Παρθένι χαραγμένη εἰς τοῖχον τουρκικῆς οἰκίας.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΠΕΜΠΤΗ.

ΖΗΝοΔοΤοΣΑΡΙΣΤοΛοΧ[οΥ]

Εὐρέθη εἰς τὸ Παλαιόκαστρον παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ταξιάρχου.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΚΤΗ.

ΚΛΑΥΔΙΟΣ
ΦΗΣΗΝΟΣ

Εὑρέθη εἰς τὸν δρόμον τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΒΔΟΜΗ.

Ο ΔΗΜΟΣ
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΚΑΙΣΑΡΑΛΟΥ
ΚΙΟΝΑΥΡΗΛΙΟΝΟΥΗΡΟΝΣΕ
ΒΑΣΤΟΝΔΗΜΑΡΧΙΚΗΣΕΞΟΥ
ΣΙΑΣΤΟΒΘΕΟΥΑΝΤΩΝΕΙΝΟΥ
ΥΙΟΝΘΕΟΥΑΔΡΙΑΝΟΥΥΙΩΝΟΝ
ΘΕΟΥΤΡΑΙΑΝΟΥΕΚΓΟΝΟΝΘΕ
ΟΥΝΕΡΟΥΑΑΠΟΓΟΝΟΝ
ΕΠΙΜΕΛΗΘΕΝΤΟΣΤΗΣ
ΑΝΑΣΤΑΣΕΟΣΠΟΜΠΗΙΟ(Υ)
ΛΑΤΡΙΟΥΤΟΥΠΡΩΤΟΥ
ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ

« Ὁ Δῆμος Αὐτοκράτορα Καίσαρα, Λούκιον Αὐρήλιον Οὐῆρον » Σεβαστὸν, δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ δεύτερον, Θεοῦ Ἀντωνείνου » Υἱὸν, Θεοῦ Ἀδριανοῦ υἱωνὸν, Θεοῦ Τραϊανοῦ ἔκγονον, Θεοῦ Νε- » ρούα Ἀπόγονον, ἐπιμεληθέντος τῆς ἀναστάσεως Πομπηΐου Λα- » τρίου, τοῦ πρώτου στρατηγοῦ. »

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΟΓΔΟΗ.

ΜΕΓΙΣΤΗΔΙΟΝΥΣΙΟΥΤΗΝΕΑΥΤΗΣ ΜΗΤΕΡΑ
ΜΕΓΙΣΤΗΝΑΣΚΛΗΠΙΑΔΟΥΓΥΝΑΙΚΑΔΕ
ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ

« Μεγίστη [θυγάτηρ] Διονυσίου τὴν ἑαυτῆς μητέρα Μεγίστην [θυγατέρα] Ἀσκληπιάδου, γυναῖκα δὲ Διονυσίου » θάπτει, [ἐλλειπτικῶς] ἢ ἄλλο τι ἀνάλογον ῥῆμα.

Εὑρέθη εἰς γωνίαν ἰδιωτικῆς οἰκίας παρά τινα πηγήν.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΝΝΑΤΗ.

. . Α . . . Ν Α : . . . . ΥΧ . . . . . Κ . . .
ΣΤΑΦΙΛΟΥΥΠΑΡΧΟΝΤΩΝΠΡΟΣΤΟΥΣΧΕΙΩΝΠΡΕΣΒΕΙΣΑΝΑΓΕΙΝΩΣ..
ΤΩΝΕΠΙΣΤΟΛΗΝΑΝΤΙΣΤΙΟΥΟΥΕΤΕΡΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΜΟΥΑΝΘΥΠΑΤ..
ΑΝΔΡΟΣΕΠΙΦΑΝΕΣΤΑΤΟΥ ΚΑΤΑΚΟΛΟΥΘ. ΝΤΗΚΑΘΟΛΙΚΗΜΟΥ..
ΘΕ· ΕΙΤΟΥ. Π. . ΕΙΝΤΑΥΠΟΤΩΝΠΡΟΕΜΟΥΑΝΘΥΠΑ ΤΩΝΓΡΑΦΕΝΤ..
ΛΑΤΤΕΙΝΚΑΙΤΗΝΥΠΕΡ ΤΟΥΤΩΝΦΕΡΟΜΕΝΗΝΕΠΙΣΤΟΛΗΝΟΥΕΤΕ ...
ΕΥΛΟΓΟΝΗΓΗΣΑΜΗΝ ΥΣΤΕΡΟΝΔΕΕΚΑΤΕΡΟΥΜΕΡΟΥΣΕΞΑΝΤΙΚΑ ...
ΣΤΑΣΕΩΣ ΠΕΡΙΤΩΝΚΑΤΑΜΕΡΟΣΖΗΤΗΜΑΤΩΝΕΝΤΥΧΟΝΤΟΣΔΙΗ ...
ΣΑΚΑΙΚΑΤΑΤΗΝΕΜΗΝΣΥΝΗΘΕΙΑΝΠΑΡΕΚΑΤΕΡΟΥΜΕΡΟΥΣΕΠΙΜΕ ...
ΤΕΡΑΓΕΓΡΑΜΜΕΝΑΗΤΗΣΑΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ . . . ΑΒΩΝΚΑΙΚΑΤΑΤΟΕΠΙ..
ΛΟΝΕΠΙΣΤΗΣΑΣΕΥΡΟΝΤΟΙΣΜΕΝΧΡΟΝΟΣΑΡΧΑΙΟΤΑΤΟΥΔΟΙΜΑ...
ΣΥΝΚΛΗΤΟΥΑΝΤΙΣ . . ΑΓΙΣΜΑΓΕΓΟΝΟΤΟΣΛΟΥΚΙΩΣΥΛΛΑΤΟΔΕ ...
ΡΟΝΥΠΑΤΩΙΕΝΩΜΑΡΤΥΕΠΟΕΙΣΙΤΟΙΣΧΕΙΟΙΣΟΣΑΥΠΕΡΡΩΜΑΙΩΝΔΙ :..
ΚΑΝΤΕΜΙΘΡΙΔΑΤΗΝΑΝΔΡΑΓΑΘΟΥΝΤΕΣΚΑΙΥΠΑΥΤΟΥΕΠΑΘΟΝΗΣΥΝ...
ΤΟΣΕΙΛΙΚΩΣΕΒΕΒΑΙΩΣΕΝΟΠΩΣΝΟΜΟΙΣΤΕΚΑΙΕΘΕΣΙΝΚΑΙΔΙΚΑΙΟΙΣ..
ΤΑΙΑΕΣΧΟΝΟΤΕΤΗΡΩΜΑΙΩΝΔΙΑΠΡΟΣΗΛΘΟΝΙΝΑΤΕΥΠΟΜΗΘΩΤΙΝΙ...
ΤΥΠΩΣΙΝΑΙΧΟΝΤΩΝΗΑΝΤΑΡΧΟΝΤΩΝ. ΟΙΤΕΠΑΡΑΥΤΟΙΣΟΝΤΕΣΡΩ...
ΘΙΤΟΙΣΧΕΙΩΝΥΠΑΚΟΥΩΣΙΝΝΟΜΟΙΣ. ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣΔΕΘΕΟΥΥΙΟΥΣ..
ΒΑΣΤΟΥΤΟΟΓΔΟΩΝ ΥΠΑΤΟΥ. ΕΠΙΣΤΟΛΗΠΡΟΣΚΕΙΟΥΣΓΡΑΦΟΝΤ ...
ΙΣΠΕΝΤΗΝΠΟΛΙΝΕΓΥΘ . .

Τὰ πρῶτα ἓξ γράμματα λείψανα πληρεστέρας ἐπιγραφῆς ἔγιναν σήμερον αἰνίγματα. Γράφω τὰ λοιπὰ κατὰ τὰς ἀναπληρώσεις καὶ διορθώσεις τοῦ Λετρώννου.

« Σταφύλου ὑπαρχόντων, πρὸς τοὺς Χείων πρέσβεις, ἀναγι-
» νωσ[κόν]των ἐπιστολὴν Ἀντιστίου Οὐέτερος, τοῦ πρὸ ἐμοῦ ἀν-
» θυπάτ[ου] ἀνδρὸς ἐπιφανεστάτου. Κατακολουθῶν τῇ καθο-
» λικῇ μου [προ]θέ[σ]ει τοῦ π[ράττ]ειν τὰ ὑπὸ τῶν πρὸ ἐμοῦ ἀν-
» θυπάτων γραφέντ[α, φυ]λάττειν, καὶ τὴν ὑπὲρ τούτων φερο-
» μένην ἐπιστολὴν Οὐέτε[ρος] εὔλογον ἡγησάμην· ὕστερον δὲ
» ἑκατέρου μέρους, ἐξ ἀντικαταστάσεως, περὶ τῶν κατὰ μέρος
» ζητημάτων ἐντυχόντος διή[κου]σα, καὶ κατὰ τὴν ἐμὴν συνή-
» θειαν, παρ' ἑκατέρου μέρους ἐπιμε[λῶς τὰ σφέ]τερα γεγραμ-
» μένα ἤτησα ὑπομνήματα· [ἀ]λ]αβὼν καὶ κατὰ τὸ ἐπι[βάλ]λον
ἐπιστήσας, εὗρον τοῖς μὲν χρόνοις ἀρχαιοτάτου δόγμα[τος τῆς] συγ-
» κλήτου ἀντισ[φρ]άγισμα γεγονότος, Λουκίῳ Σύλλᾳ τὸ δε[ύ-
» τε]ρον ὑπάτῳ, ἐν ᾧ μαρτυροποιοῦσα τοῖς Χείοις ἃ ὑπὲρ Ῥωμαί-
» ων δι(ήντλη)κάν τε Μιθριδάτην ἀνδραγαθοῦντες, καὶ ὑπ' αὐτοῦ
» ἔπαθον· ἡ Σύν[κλη]τος εἰδικῶς ἐβεβαίωσεν, ὅπως νόμοις τε καὶ
» ἔθεσι καὶ δικαίοις [χρῶν]ται, ἃ ἔσχον, ὅτε τῇ Ῥωμαίων [φι]λίᾳ
» προσῆλθον, ἵνα τε ὑπὸ μηθ' ᾧτινι[οῦν] τύπῳ ὦσιν ἀρχόντων ἢ
» ἀνταρχόντων· οἵ τε παρ' αὐτοῖς ὄντες Ῥω[μαῖ]οι τοῖς Χείων
» ὑπακούωσιν νόμοις· αὐτοκράτορος δὲ Θεοῦ υἱοῦ Σ[ε]βαστοῦ
» τὸ ὄγδοον ὑπάτου. Ἐπιστολὴ πρὸς Χείους, γράφοντ[ος] . .
» . . . . . περὶ τὴν πόλιν. »

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΔΕΚΑΤΗ.

Η ΓΕΡΟΥΣΙΑ
ΤΟΝΑΥΤΟΚΡΑ
ΤΟΡΑΤΡΑΙΑΝΟΝ

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΝΔΕΚΑΤΗ.

ΤΟΥ ΔΗΜΟ . . . ΑΥΤ. . .
ΕΚΑΤΑΙΟΝ ΕΡΜΙΠ
ΠΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΗ
ΣΑΝΤΑ ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ
ΚΑΙ ΤΑΣ ΕΤΕΡΑΣ
ΑΡΧΑΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡ
ΓΙΑΣ ΕΚΤΕΛΕΣΑΝΤΑ
ΑΥΡΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ
ΕΚΑΤΑΙΟΥ ΚΑΙ ΑΥΡΑ
ΑΔΙΑΝΟΣ ΤΡΟΦΙΜΟΥ
ΟΙ ΣΥΝΑΡΧΟΝΤΕΣ
ΤΟΝ ΙΕΡΟΠΟΙΟΝ ΚΑΙ
ΑΓΩΝΟΘΕΤΗΝ

Σώζεται παρὰ τὴν παλαιὰν Σχολὴν τῆς Χίου κάτωθεν τῆς πηγῆς.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΔΩΔΕΚΑΤΗ.

ΔΗΜΟΣ Ο ΧΙΩΝ ΑΙΜΥΛΙΟΝ ΔΕΚΙΟΝ ΑΝΔΡΟΜΑΧΟΝ]
ΕΠΙΤΡΟΠΟΝ ΤΟΥ ΣΕΒΑΣΤΟΥ ΕΥΝΟΙΑΣ ΕΝΕΚΑ ΤΗΣ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΔΕΚΑΤΗ ΤΡΙΤΗ.

. . . . ΝΑΓΩΓΟΙ ΟΙ ΑΡΞΑΝΤΕΣ
. . . ΙΠΥΡΕΑΝΔΡΟΥ ΠΑΜΦΙΛΟΣ
ΑΡΙΣΤΟΔΗΜΟΥ ΘΕΟΦΩΝ ΜΗΤΡΟ
ΔΩΡΟΥ ΔΙΟΓΕΝΗΣ ΑΡΙΣΤΟΔΙΚΟΥ
ΘΕΟΦΑΝΗΣ ΑΤΤΑΛΟΥ ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΣΙ
ΜΟΥ ΚΑΙ Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ ΣΩΣΟΣ
ΣΩΣΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥΣΙ ΤΟΝ Σ ΥΝ
ΑΡΞΑΝΤΑ ΕΑΥΤΟΙΣ ΦΙΛΩΤΑΝ
ΜΗΤΡΩΝΟΣ ΧΡΥΣΩΙ ΣΤΕΦΑ
ΝΩΙ ΑΡΕΤΗΣ ΕΝΕΚΕΝ ΚΑΙ ΦΙΛΟΤΙ
ΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΙΣ ΕΑΥΤΟΥΣ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΔΕΚΑΤΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΑΓΑΘΗΙ ΤΥΧΗΙ
ΔΙΟΝΥΣΩΙ ΑΚΤΑΙΩΙ
ΚΑΙ ΑΠΟΛΛΩΝΙ ΞΕ
ΝΙΩΙ ΙΟΛΛΑΣ ΙΟΛΛΟΥ
ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΤΟΝ ΝΕΩΝ
ΕΚ ΤΩΝ ΙΔΙΩΝ ΕΠΙ
ΤΟ ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΕ
ΣΤΕΡΟΝ ΑΝΕΣΤΗΣΕ

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΔΕΚΑΤΗ ΠΕΜΠΤΗ.

. . . . ΦΑΕΣΟΛΑ ΜΕΓΑ ΕΙΣ ΤΟΥΣ . . .
. . . ΤΟΝ ΑΥΤΗΣ ΠΑΤΕΡΑ ΕΡΑ . . . .
. . . ΜΕΓΑΒΙΣΤΟΝ ΚΑΛΛΙΦΩΤΟΣ
. . . Ν ΘΕΟΙΣ ΜΕΓΑΛΟΙΣ . . . .
. . . .

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΔΕΚΑΤΗ ΕΚΤΗ.

. . . .

. . . . ΑΝΔΡΕΙΟΥ Μ . ΙΑΣ . . .
. . . Ν Η ΠΡΟΣΟΔΟΣ ΥΠΑΡ . . .
. . . ΥΗΝ ΧΡΥΣΩΝ ΤΕ ΚΑΙ ΑΡΓΥ
. . . ΩΝ ΤΩΝ ΑΝΑΤΕΘΗΣΟΜΕ . . .
. . . ΟΙΣ

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΔΕΚΑΤΗ ΕΒΔΟΜΗ.

Ο ΔΗΜΟΣ
ΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ
ΓΑΙΟΝ ΙΟΥΛΙΟΝ ΓΑΙΟΥ
ΥΙΟΝ ΚΑΙΣΑΡΑ ΑΡΧΙΕΡΕΑ
ΥΠΑΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ
ΤΟΝ . . . . ΕΥΕΡΓΕΤΗ.

Εὑρίσκεται ἐντὸς τοῦ φρουρίου ἐπὶ τοίχου τουρκικῆς οἰκίας.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΔΕΚΑΤΗ ΟΓΔΟΗ.

Η ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΟΣ
ΓΑΙΟΝ ΙΟΥΛΙΟΝ ΓΑΙΟΥ ΤΟΝ ΚΑΙΣΑΡΑ
ΤΟΝ ΑΡΧΙΕΡΕΑ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ
ΚΑΙ ΥΠΑΤΟΝ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ
ΤΟΝ ΠΑΤΡΩΝΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ
ΑΡΕΤΗΣ ΕΝΕΚΑ ΘΕΟΙΣ.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εὑρεθεῖσα εἰς τὰ *Σκλαβιὰ* ἐξεδόθη κατὰ τὸν αἰδέσιμον Ἱερέα Κ. Κρεατσούλαν, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν καλοκαγαθίαν τὴν χρεωστῶ, ἐν Λονδίνῳ ἔτει 1759.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΔΕΚΑΤΗ ΕΝΝΑΤΗ.

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΤΑΒΙΑΘΑ
ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΝΩΙ ΧΑΙΡΕΙΝ.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εὑρίσκεται κατὰ τὴν παρὰ τὰ Σκλαβιὰ λεγομένην *Πλάτανον* ἐγκεχαραγμένη εἰς μικρὸν μάρμαρον φέρον ἐγγεγλυμμένους δύω ἄνδρας, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν καθήμενος ἐπὶ δίφρου δίδει τὴν χεῖρα εἰς τὸν ἄλλον, ὁ δὲ ἵσταται. Αὐτὸ δὲ τὸ μάρμαρον εἶναι ἐγκεχωσμένον εἰς τὴν στήλην παρά τινα στέρναν.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΙΚΟΣΤΗ.

. . . ΙΝΥΣΙΗΣ . . .

Εὑρίσκεται εἰς τὸ Παλαιόκαστρον παρὰ τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τῆς λεγομένης Λέτσενας.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΙΚΟΣΤΗ ΠΡΩΤΗ.

Ο . . . Β . . . Ι
. . . ΡΟΣΘΕΟΥ ΥΙΟΙ
. . . ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ
. . . ΤΡΑΙΑΝΟΝ ΚΑΙΣΑ . . .

Εὑρίσκεται ἐπὶ στήλης ὑψηλῆς ἐπὶ τῶν προμαχώνων τοῦ φρουρίου.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΙΚΟΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΑ.

ΘΕWΝ
ΣΕΒΑ
ΣΤWΝ

Ἐντὸς τοῦ φρουρίου ἐπὶ ἐρειπίων παλαιοῦ ναοῦ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΙΚΟΣΤΗ ΤΡΙΤΗ.

. . . . . . ΤΥΜ . Ω . . . ΚΛΕΗ
C . . . . . ΕΜΜΕΝΕ ΜΗΤΡ . .
ΩΝΗΡ ΜΝΗΜΟCΥΝ . Ν . . .
Η ΙΩΝΙΗΝ . . . ΚΕΥΘΙ . .
. . . CΤΕΦΑΝΩ ΧΑΡΙΤ . . .
. . . . ΚΥΔΟC ΧΙΕ . . . .
ΣΗΔΑΛΟΧΟC ΠΟΛΛΟΙC . ΔΑΚΡΥ . . .
. . ΚΕΝ . . . . ΜΕΑ . . .
CΕΙ . . . .

Εὑρίσκεται παρὰ τὸ χωρίον Θυμιανὰ ἐπὶ λίθου τετραγώνου.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΙΚΟΣΤΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΑΡΙΣΤΟΛΛΟΣ ΑΡΙΣΤΟΛΛΟΥ

Εὑρίσκεται ἐπὶ λίθου εἰς τὴν νῦν Φραγκοπαροικίαν λεγομένην.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΙΚΟΣΤΗ ΠΕΜΠΤΗ.

ΚΑΙ ΠΡΩΤΩΙ : . . . ΜΕΟΝ
. . . Ν . ΕΚΑΣΤΟΥΣ ΦΙΛΟΥΣ . . ΓΜ. . .
. . . ΕΟΝΤΙ ΦΙΛΟΠΟ . . . .
. . . ΟΥΝ ΕΣΧΑΡ . . Ο . : . . .
. . . ΟΥΔΕ ΟΙΣ . . ΠΡΟ : . . .
. . ΝΥΡ . . . ΕΤΟΙΗΝ

Σώζεται εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τοῦ παρὰ τὴν Τουρλωτὴν, ἐπὶ λίθου εἰς δύω τεμάχια διηρημένου.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΙΚΟΣΤΗ ΕΚΤΗ·

... ΡΕΚΤΑ

... ΑΥΤΟΥ ΟΣΟΙ ΔΑΝ .. Α ..

... ΞΗΙΟΔΗΜΟΣ ΜΗΚΑΤΑ .:.

... ΕΥΘΥΣΦΥΛΑΣΣΕΤΩ ...

... ΜΕΝΟΥΣΑΝΔΑΠΟΔ ...

... ΜΑΑΠΟΤΙΝΕΙΝ ...

... ΤΩΝ ΔΑΛΛΩΝ ΧΙΩΝ .. ΕΝ ΜΗΔ ...

... Ν ΕΠΙΒΑΡΒΑΡΙΣΜΩ ...

... ΩΝΜΗΔΑΛΚΙΜΑΧΟΣ :..

... ΔΗΔ ... ΕΜΑΡΤΥΡΗΣΕ ...

... ΟΣ ΕΞΕΑΘΕΙΝ ΠΡΟΣ ...

... ΕΜΟΣ ΤΕ ΦΙΛΟΣ ...

... ΠΛΗΘΕΙ ΤΩ ...

. . . .

. . . .

.:. ΟΛΙΓΑΡΧΙΚΑΣ ...

... ΠΡΟΕΔΡΙΟΥ ...

Σώζεται ἐπὶ λίθου συντετριμμένου εἰς τὸν παρὰ τὴν Τουρλωτὴν ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τοῦ λεγομένου τοῦ Βουνοῦ. Ἴσως ἐχαράχθη κατὰ τοὺς περσικοὺς χρόνους.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΙΚΟΣΤΗ ΕΒΔΟΜΗ.

. . . ΑΝ ΑΓΟΡΗ ΣΤ . . .
. . . ΡΜΗΣ ΙΑΕΟΣ . . .
. . . ΕΡΜΗΣ ΕΠΙ ΑΝ . . .
. . . ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟ ΣΠΕ . . .
. . . ΦΩΚ . . ΕΡΜΟΤΙΜΟ . . .
. . . ΕΞΗΓΗΣΑΝΤΟ ΕΜ . . .
. . . ΜΟΣΧΟΣ ΙΠΠΙΩ . . .
. . . ΛΑΥΚΑ ΛΑΥΚΩΝ . . .
. . . ΑΣΙΑ ΔΗΣΑΕΩΝ . . .
. . . ΣΩΝΙΔΗΣ . . .
. . . ΟΔΑΜΑΝΤΟΣ
. . . ΡΟΔΩΡΟΣ ΑΓΕ . . .

. . . .

ΗΦΑΝΗΣΤΕΝ . . .

Σώζεται ἐν Καρδαμύλοις ἐπὶ τοῦ ἀκροτάτου λίθου τοῦ Ἐκκλησιδίου τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΙΚΟΣΤΗ ΟΓΔΟΗ.

. . . ΑΝΔΡΑ ΜΕΝΙΠΠ . . .
. . . ΚΑΘΑΡΠΑΣΘΕΝΤΑ ΧΑΡΩΝ . . .
. . . ΣΚΟΤΙΟΥΣ ΘΑΛΑΜΟΥΣ . . .
ΑΝΥΣΑΝΤΑ ΚΕΛΕΥΘΟΥΣ . . . (1)

. . . .

(1) Μουστοξύδης Αἰγιν. Ἐφημερ. 98.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΙΚΟΣΤΗ ΕΝΝΑΤΗ.

Ἡ Ἐπιγραφὴ αὕτη συγκειμένη ἐκ στίχων εἰκοσιτεσσάρων εὑρίσκεται εἰς τὸν λεγόμενον *Ναὸν*, δύω ὥρας μακρὰν τῶν Καρδαμύλων, ἐγκεχαραγμένη ἐπὶ τοῦ τελευταίου μιᾶς στέρνας λίθου. Μόλις ἀναγινώσκονται σήμερον αἱ ἐφεξῆς λέξεις.

ΚΑΤΕΪΠΑΤΩ

ΒΑΣΙΛΕΑΣ . . .

. . . . ΕΚΑΣΤΩ

. . . ΣΚΗΤΑΙ ΠΕΝΤΕ ΣΤΑΤΗ

. . . ΡΑΣ ΟΦΕΙΛΕΤΩ

Εὑρῆκα καὶ εἰς τὴν θύραν τοῦ Ἐκκλησιδίου τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος δύω ὥρας μακρὰν τῶν Καρδαμύλων μακρὰν Ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν ἐκ τεσσαράκοντα περίπου στίχων, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθην νὰ τὴν ἀναγνώσω.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΡΙΑΚΟΣΤΗ.

BOMBARDIS DOCTUS LEONARDUS DIDIT ALTHAEO
LIMINA ET HUNC CLARUM CLARA RAGUSA TULIT
1427.

Σώζεται ἐν τῷ φρουρίῳ ἐπὶ παλαιοῦ προπυλαίου.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΡΙΑΚΟΣΤΗ ΠΡΩΤΗ.

SEPULCRUM SPECTABILIS
ET EGREGII DOMINI OCTO
BONI IUSTINIANI EX DOMINIS
MAONENSIBUS, CHII QUI DECESSIT . . .
DIE . . . . .

Εὑρίσκεται ἐν τῷ φρουρίῳ ἐπὶ μαρμαρίνου λάρνακος. Τίς δὲ οὗτος ὁ Μαονεὺς καὶ τί ἰδιαίτερον ἔπραξε δὲν λέγει ἡ ἱστορία,

BULLA AUREA.

Cum apparuerint Nobiles Viri Genuenses B. Johannes Oliverius, B. Raffael de Fornetto et Petrus Reccanellus Justiniani recti et bonam erga nostrum Imperium et ostenterint benevolentiam et probaverint fidelitatem erga dictum nostrum imperium qualem dederunt, ea de causa voluit quoque Maestas nostra atque decrevit eos beneficio adficere dare que ipsis insulam Chii. Quoniam cum prelibati Viri Nobiles requisiverint ut in hujus donationis robur et testimonium ipsis concederet Bulla Aurea Imperialis declarans ratam et firmam eamdem gratiam et beneficium. Majestatis Nostrae ut insuper declarat infrascriptas Constitutiones et accordia, quae ea de causa Majesta nostra cum ipsis constituit et sancivit, huic Supplicationi et precibus dictorum Nobilium propitie annuens hanc Bullam Auream et Mandatum eis concedit et clargitur cujus tenor placet nostrae Majestati, constituit, ordinavit et beneficio afficit praelibatos viros et eis donat ipsam insulam Chii cum civitate et castris omnibus, quae in ea sunt, et omnes ejus habitationes et Ristrictum, ut ea videlicet habeant firmiter et inconcussu et secundum rationem Stirpis, videlicet, ut ea transmittant in eorum lumbis procuratos viros, haeredes et successores, vel etiam in aliquos quos ipsi voluerint. Ceterum debebunt praelibati Viri a praesenti tempore et in posterum singulis annis afferre et numerare a Deo custodito vestiario Imperii nostri in praecelsa urbe perpera quingenta. Ita ut vigore praesentis Bullae aureae et Mandati Imperii nostri habe

bunt et possidebunt praelibati Viri ipsam insulam Chii cum sua civitate et omnibus castris, et omnes habitationes et ristrictum secundum rationem stirpis et generis cum facultate eam trasmittendi in suos filios et haeredes, vel etiam in alios quos voluerint. Quo circa et ipsi nobiles Viri vel etiam alii Genuenses in subsequentes annos sacri faciant et accipiant fructus et redditus ab ipsa insula Chio provenientes et suos facient, absque eo quod alicui omnino teneantur reddere rationem. Ad haec si forte contigerit ut Majestas Mostra aut aliquis ex felicis memoriae Imperatoribus, Progenitoribus nostris antea donaverit Bullam Auream Seu Mandatum aliquibus Graecis vel Genuensibus vel omnino aliis aliqua via redditus ejusdem insulae Chii, sit ejus modi donatio irrita et omnino cassa et inanis.

In quorum firmissimum robur facta est praelibatis nobilibus Viris praesens Bulla Aurea et mandatum imperiale Majestatis Nostrae concessa, septima praesentis mensis Junii nunc currentis octavo. Indictione sexta Anno 1363.

Johannes in Christo Fidelis
Imperator et moderator Romeorum
Paleologus a Nat.te Domini
anno 1363.

Μετάφρασις.

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΝ.

Ἐπειδὴ οἱ Εὐγενεῖς Γενουήνσιοι ἄνδρες Ἰωάννης Ὀλιβέριος, Ῥαφαῆλος Φορνέτος καὶ Πέτρος Ῥεκανέλος ἐφάνησαν χρηστοὶ πρὸς τὴν βασιλείαν μας καὶ ἀπέδειξαν ἐμπράκτως τὴν πρὸς τὸν θρόνον μας αὐτῶν εὔνοιαν καὶ πίστιν, ἠθέλησε καὶ ἀπεφάσισεν ἡ ἡμετέρα Μεγαλειότης νὰ τοὺς ἀνταμείψῃ καὶ νὰ τοὺς δώσῃ τὴν νῆσον Χίον. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἀνωτέρω εὐγενεῖς ἄνδρες ἐζήτησαν πρὸς βεβαίωσιν καὶ μαρτυρίαν τούτου τοῦ χαρίσματος νὰ τοὺς δοθῇ Χρυσόβουλλον βασιλικὸν τῆς πρὸς αὐτοὺς παρὰ τῆς ἡμετέρας Μεγαλειότητος γενομένης χάριτος καὶ εὐεργεσίας κυρωτικὸν, καὶ τῶν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς ἡμετέρας Μεγαλειότητος γενομένων συνθηκῶν καὶ συμφωνιῶν δηλωτικὸν, ἡ ἡμετέρα Μεγαλειότης ὑπακούουσα εὐμενῶς εἰς τὰς δεήσεις καὶ ἱκεσίας τῶν ἀνωτέρω εὐγενῶν τοὺς χαρίζει τοῦτο τὸ Χρυσόβουλλον διὰ τοῦ ὁποίου τοὺς δίδει δι' εὐεργεσίαν τὴν νῆσον Χίον μετὰ τῆς πόλεως καὶ ὅλων τῶν ἐπ' αὐτῇ φρουρίων, καὶ πᾶν δικαίωμα νὰ κατοικήσωσιν ἐκεῖ ἐλευθέρως καὶ ἀφόβως κατὰ κληρονομίαν μεταδίδοντές τα δηλαδὴ εἰς τὰ ἐκ νομίμου γάμου γεννηθέντα τέκνα των ὡς κληρονόμους καὶ διαδόχους, ἢ εἰς ὁποίους δήποτε ἄλλους θελήσωσιν. Ἀντὶ τούτων χρεωστοῦσιν οἱ προμνημονευθέντες ἄνδρες νὰ πληρόνωσι κατ' ἔτος ἀπὸ τῆς σήμερον καὶ εἰς τὸ ἑξῆς εἰς τὸ Θεοφρούρητον ἱματιοφυλάκιον τῆς ἐν τῇ ὑψηλῇ πόλει βασιλείας μας πεντακόσια ὑπέρπυρα. Ἐπὶ τοιαύτῃ συμφωνίᾳ δυνάμει τούτου τοῦ Χρυσοβούλλου καὶ τῆς βασιλικῆς ἡμῶν προσταγῆς θέλουσι κατέχει οἱ ἀνωτέρω ἄνδρες τὴν νῆσον Χίον μετὰ τῆς πόλεως καὶ ὅλων τῶν φρουρίων καὶ ὅλων τῶν κατοικιῶν αὐτῆς κατὰ λόγον τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς γενεᾶς, καὶ θέλουσιν εἶναι ἐλεύθεροι νὰ τὴν ἀφίνωσιν εἰς τοὺς υἱοὺς καὶ κληρονόμους των, ἢ ὁποίους δήποτε ἄλλους θελήσωσιν. Οἱ εὐγενεῖς οὗτοι Κύριοι θέλουσι χαίρεσθαι τὰ ἐκ τῆς Χίου εἰσοδήματα χωρὶς νὰ

ῆναι ἀναγκασμένοι νὰ δίδωσι λόγον εἰς κανένα. Ἐὰν δὲ κατὰ τύχην εἴτε ἡ ἡμετέρα Μεγαλειότης, εἴτε τις τῶν ἡμετέρων ἀειμνήστων προγόνων καὶ Αὐτοκρατόρων ἐχάρισε διὰ Χρυσοβούλλου εἰς τοὺς Γραικοὺς ἢ εἰς τοὺς Γενουηνσίους ἢ εἰς ἄλλους τινας τὰ εἰσοδήματα τῆς νήσου Χίου τὸ χάρισμα τοῦτο ἔστω ἄκυρον καὶ οὐδέν. Πρὸς ἀκράδαντον μαρτυρίαν τῶν γεγραμμένων ἔκαμεν ἡ ἡμετέρα Μεγαλειότης εἰς τοὺς εὐγενεῖς ἄνδρας τὸ παρὸν Χρυσόβουλλον καὶ τὴν βασιλικὴν διαταγὴν τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ τοῦ παρόντος μηνὸς Ἰουνίου. Ἐπινεμήσεως ἕκτης ἔτους 1363.

Ἰωάννης Παλαιολόγος πιστὸς ἐν Χριστῷ
Αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων ἔτει ἀπὸ
Χριστοῦ γεννήσεως 1363.

Certificat du Prince Lois de Luxembourg de 1552.

Ce fait foy par nous cy-dessous signé, comme nous estant trouvez, l' armee de sa Majesté, du nombre de vingt-quatre galleres avec soldats en l' isle de Chio en Levant l' an 1552. auquel lieu nous a fallu Lyverner l' espace de huist mois et se trouvant despourvus d' argent et vivres pour l' avitaillement de ladite armee, et autres choses a nous necessaires le Seigneur Vincent Justinian, comme bon et fidelle Serviteur du Roy, nous a fourny et pourveu de tout tant de grains, vins et autres choses a nous necessaires, et pour le nutriment des Galleres et soldats sans jamais nous laisser avoir faute de rien. En foi de la veritê nous faisons le bresent escrit de nostre propre main et signé d' icelle.

Ainsi Signé Louis de Luxembourg.

Certificat de Monsieur l' Ambassadeur du France.

Nous Guillaume de Granterie Sieur de Montceaux et de Grand Champ Conseiller du Roy, Gentil-homme du sa Chambre et Ambassadeur pour sa Majesté près le Grand Seigneur certifions à tous qu' il appartiendra, comme N. Ioseph Justinian, G D. Bapte à estè et est un des grands Seigneurs de l' isle de Chio, qui en l' an 1566 au mois d' avril fut prise par Pially Pacha, pour lors capitaine General de l' armée de l' Empereur des Turcs, et que les principaux Seigneurs en furent chassés, et privés de revenus et profits qui leur appartenaient sur le domaine de la dite isle, dont plusieurs furent menez à Constantinople et là detenus prisonniers plusieurs mois et puis exilés en caffa bourg de Tartarie; des quels estoit le dit N. Joseph, qui a estè detenu deux ans avec sa femme et sa famille sans espoir d' ayde n' y secours, comme la longueur de leur delivrance le tesmoigne, mais par l' ayde de Dieu tout puissant et grace de son saint Esprit: nostre Roy tres Chrestien nous a commandé par ses lettres que nous demandassions de sa part au dit Grand Seigneur la liberté desdits Seigneurs de Chio, le quel en consideration de sa Majesté très chrestienne me la accordée; et sont depuis rètournés icy a Constantinople, ceux qui sont demeurez en vie, d' où, non sans grand peine soubs la faveur de nostre Roy très-chrestien les uns sont retournès a Chio, et les autres à Gennes pais natal de leurs Ancestres desquels est le dit Joseph, à la prière du quel nous avons fait la presense attestation

faicte soubs nostre sel et Signée de nostre propre main.

Donné a Pera le deuxiesme jour du mois de Juillet mil 1570. Signé

De Granterie
Ambassadeur de France en Levant
et Sillé, et à costè Courtay,
Secretaire de Monseigneur l' Ambassadeur.

Ἐπιστολὴ τοῦ Σουλτάνου Σελίμη πρὸς τὸν ἐν Κάφᾳ Ἐπαρχόντου.

Primo delli Signori d' honore, colonna delli grandi della Gloria, insignito di potenza e d' autorità, fatto particolare e scelto coll' avantaggioso favore e grazia dal re Sovrano Governatore del Caffà che il suo nome sii perpetuo. Si sarà noto, arrivando costa il nostro imperiale e suplime comandamento, che l' Imperatore di Francia Primo delli grandi Principi Christiani havendo mandata una lettera all' Eccelsa Porta, acciòche i Christiani Sciotti per avanti costà mandati in esilio fossero liberati e invocati: però noi in considerazione e per l' amore del sopraccennato Imperatore di Francia commandando che si dia licenza alli soprascritti ordiniamo, che nel giungere del nostro nobile decreto si liberi dall' esilio detti christiani Sciotti con le moglie e famiglie loro tutti quanti vi sono stati banditi da Scio, dando gli licenza d' andare e di venire. Cosi lo saprai e darai fede del nobile Segno e marca. Scritto negli ultimi giorni della luna di Ras-

sulacher l' anno 975. Nel luogo di Costantinopoli la custodita.

(Μετεφράσθη Ἰταλιστὶ ἐκ τῆς τουρκικῆς παρὰ τοῦ Ἐπισκόπου τῆς Χίου Ἀνδρέου Σοφιανοῦ βλ. Lettere memorabili di Michele Giustiniani vol. II σελ. 81.)

Τῷ Παναγιωτάτῳ ἡμῶν αὐθέντῃ καὶ Δεσπότῃ, τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ Κυρίῳ Μητροφάνῃ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον.

Καὶ πάλαι μὲν ἡμῖν ἐπίδηλος ἦν ἡ πρὸς ἡμᾶς σου κηδεμονία καὶ φιλόστοργος διάθεσις, παναγιώτατε Δέσποτα, ἀλλὰ καὶ νῦν μᾶλλον, εἴπερ ποτέ· τὰ γὰρ ἔναγχος ἡμῖν ἐπισταλέντα παρὰ τῆς σῆς Παναγιότητος γράμματα χαρᾶς ἡμῖν εὐαγγέλια γέγονεν· οὐ μόνον γὰρ αὐτὰ τὴν τοῦ Ἱππολύτου καθαίρεσιν καταγγέλει, ἀλλὰ καὶ ὅπερ πάλαι ἡμῖν ἐφετὸν ἦν, καὶ δι᾽ ὃ πολλάκις ἱκέται τῇ τοῦ Θεοῦ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ γεγόναμεν δεόμενοι αὐτῆς ὅπως σώφρονος καὶ κοσμίου καὶ κατὰ Θεὸν ζῶντος τύχωμεν ἀρχιερέως· τοῦτο πρόχειρον ἔχειν ἡ σὴ Παναγιότης τὰ νῦν ἡμῖν ἐπισχνεῖται. Πάρεισί γάρ σοι, φῄς, δύω ὁσιώτατοι κατὰ Θεὸν πολιτευόμενοι ἱερομόναχοι, ὅ,τε ὁσιώτατος τῆς σῆς Παναγιότητος κελλάριος καὶ ἕτερος ὀνόματι Θεόφιλος. Εἰ οὖν καὶ ἡμῖν εἰσὶ καταθύμιοι ἡ σὴ Παναγιότης διὰ πολλὴν αὐτῆς μετριότητα καὶ ἡμῖν προβάλλεται καὶ ἀπόκρισιν παρ᾽ ἡμῶν περὶ τούτου γενέσθαι τὴν ταχίστην κελεύει. Ἴσθι οὖν, Παναγιώτατε Δέσποτα, ὅτι πρὸς πολλαῖς ἄλλαις ταῖς παρὰ τῆς σῆς Παναγιότητος ὑπηργμέναις ἡμῖν εὐεργεσίαις (δι᾽ ἃς μεγίστην σοι χάριν ἔχειν ἡμᾶς δεῖ) καὶ διὰ ταῦτα πάντα πλείστας σοι καὶ νῦν ὁμολογοῦμεν χάριτας, καὶ ὃν ἂν ἐκ τούτων τῶν δύο ἡ σὴ Παναγιότης Χίου καταστήσῃ, ἐπεὶ κατὰ Θεὸν ἡ τούτων πολιτεία ἐστι, τοῦτον

καὶ ἡμεῖς πάντες ἀσπασίως ὡς Θεῷ φίλον ὑποδεξόμεθα· τούτου γὰρ ἐκ πολλοῦ πάνυ χρόνου καὶ ἡμεῖς ἐφιέμεθα καὶ μηκέτι ἄλλον τινα οὔτε παρ' ἡμῶν οὔτε παρ' ἄλλων ἀξιοῦμεν τῆς Χίου προςησόμενον τυχεῖν· οὕτω γὰρ ἅπασιν ἔδοξε μηδενὸς τὸ παράπαν ἀντειπόντος, ἡνίκα τὰ τῆς σῆς Παναγιότητος γράμματα δημοσίᾳ κατὰ τὸ εἰωθὸς ἀνεγνώσθη. Καὶ οὕτως αὖθις ἀντιβολοῦμεν καὶ δεόμεθα τῆς σῆς Παναγιότητος ὅπως ἕνα ἐκ τούτων τῶν δύο Χίου καταστήσῃ Ἐπίσκοπον, ἧς ἡ εὐλογία εἴη μετὰ πάντων ἡμῶν. Ἔῤῥωσο καὶ εἰς βαθὺ γῆρας ἵκοιο, Παναγιώτατε Δέσποτα, τὸν τῆς ἀληθείας λόγον ἀεὶ ὀρθοτομῶν.

Ἀπὸ Χίου Αὐγούστου 5. 1590.

Ὁ Δοῦλος τῆς Παναγιότητός σου ἱερεὺς Νικόλαος Κούλουμπος καὶ Σακελάριος Χίου

Ὁ κατὰ πάντα δοῦλος τῆς σῆς Παναγιότητος ἱερεὺς Νικόλαος Σκουλουμπρὶς καὶ Λογοθέτης Χίου

Ὁ κατὰ πάντα δοῦλος τῆς σῆς Παναγιότητος Μανουὴλ ὁ Πελοποννήσιος καὶ πρωτοσύγγελος Χίου

Ὁ κατὰ πάντα δοῦλος τῆς σῆς Παναγιότητος ἱερεὺς Ἀντώνιος Καλιάργος πνευματικὸς καὶ πρωτέκδικος Χίου

Ὁ κατὰ πάντα δοῦλος τῆς σῆς Παναγιότητος ἱερεὺς Κωνσταντῖνος Ἐπιτρίτσης καὶ καστρήσιος Χίου

Ὁ κατὰ πάντα κ.τ.λ. Γρηγόριος Μόναχος καὶ πρωτοψάλτης Χίου

Ὁ κατὰ πάντα κ.τ.λ. Ἱερεὺς Νικόλαος Κυπριανὸς καὶ δικαιοφύλαξ Χίου

Ὁ Νομοφύλαξ Χίου ἱερεὺς Ἰωάννης ὁ Χερομάχος καὶ δοῦλος τῆς Παναγιότητός σου

Ὁ κατὰ πάντα δοῦλος κ.τ.λ. ἱερεὺς Σερῆβος καὶ ὁ Ματῆνος.

Ὁ ἐλάχιστος δοῦλος τῆς σῆς Παναγιότητος ἱερεὺς Ἰωάννης ὁ Πηγάσης.

Ὁ ἐλάχιστος δοῦλος τῆς σῆς Παναγιότητος ἱερεὺς Μιχαὴλ ὁ Παγωμένος

Ὁ ἐλάχιστος κ.τ.λ. ἱερεὺς Νεαμονίτης ὁ Πετρίτσης καὶ Δεφενδάριος Χίου

Ὁ ἐλάχιστος δοῦλος κ.τ.λ. ἱερεὺς Πέτρος ὁ Σπαθῆς καὶ διδάσκαλος τοῦ Εὐαγγελίου

Ὁ ἐλάχιστος δοῦλος κ.τ.λ. Βασίλειος Ἀνδριώτης

Ὁ ἐλάχιστος δοῦλος Ἰσίδωρος Πετρίτσης

Ὁ ἐλάχιστος δοῦλος Θωμᾶς Σαμουὴλ

Ὁ ἐλάχιστος δοῦλος Γεώργιος Σγοῦρος.

Ὁ ἐλάχιστος δοῦλος Ἰσίδωρος Λουτσῆς

Ὁ ἐλάχιστος δοῦλος Κωνσταντῖνος ὁ Καλαμάτης καὶ διδάσκαλος τοῦ Ἀποστόλου.

Ὁ ἐλάχιστος δοῦλος Θεόδωρος Καραβᾶς

Ὁ ἐλάχιστος Λεόντιος Φάρκος

Ὁ ἐλάχιστος δοῦλος Μιχαὴλ ὁ Λαγκαδιώτης

Ὁ ἐλάχιστος δοῦλος Ἰωάννης ὁ Νομικὸς

Ὁ ἐλάχιστος δοῦλος Ἰωάννης ὁ Ἡρακλειανός.

Ὁ κατὰ πάντα δοῦλος τῆς σῆς Παναγιότητος Ἰωάννης Γεφερέσης

Λεονάρδος Μεντώνης

Μιχαὴλ Καλούδας

Νικόλαος Κορέσης

Ὁ κατὰ πάντα πιστὸς δοῦλος καὶ υἱὸς τῆς σῆς Παναγιότητος Ἀντώνιος Κορέσης.

Λουκᾶς Κορέσης

Νικόλαος Σκρηνῆς

Ἰωάννης Μάμουκας

Ἰωάννης Σκρηνῆς

Παντολέων Μαυρογορδάτος

Ζωρζῆς Σγουρόπουλος

Φραγκούλης Μαυρογορδάτος

Ἰωάννης Βουρουκλᾶς

Σιδερῆς Βουρουκλᾶς
Ἰωάννης Μάμουκας τοῦ Νικολάου·
Θεόδωρος Σκυλίτσης
Γεώργιος Καβάκος

Εἰς ταύτην τὴν ἐπιστολὴν τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὁ Κρούσιος (Turcograeciae lib III. σ. 285) ἠκολούθουν καὶ ἄλλα ὀνόματα τὰ ὁποῖα δυσανάγνωστα ὄντα παρέλιπε.

Τῷ Παναγιωτάτῳ ἡμῶν Αὐθέντῃ καὶ Δεσπότῃ καὶ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ δοθείη.

Παναγιώτατε ἡμῶν αὐθέντα, δέσποτα καὶ Οἰκουμενικὲ Πατριάρχα Θειότατε, Θεοχαρίτωτε, καὶ πᾶν εἴτι ἄλλο ὑψηλὸν καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα· ὑγιαίνοι σου ἡ παναγιότης καὶ σωματικῶς πρὸς σύστασιν καὶ ὠφέλειαν παντὸς τοῦ χριστωνύμου πληρώματος, ἡμῶν δὲ τῶν δούλων σου τῶν ἐκ μέσης ψυχῆς σε ποθούντων, τῶν ὑποκάτωθεν γεγραμμένων, εὐφροσύνην καὶ ἀγαλλίασιν. Δέσποτά μου Παναγιώτατε, ὑπὸ πλείστης ἀθυμίας ἀναγκασθέντες γράφομεν ἵνα μὴ ἀπολογίαν δώσωμεν τῷ κριτῇ ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, ὑπέργηροι γὰρ ὑπάρχομεν, Παναγιώτατε Δέσποτα, ἐν αὐτῷ τῷ μοναστηρίῳ τὸ ἀγγελικὸν σχῆμα ἀμφιεσάμενοι καὶ τὴν ζωὴν ἐκεῖσε διατρίψαντες. Τεσσαράκοντα ἔτη εἰσὶν ἀφ' οὗ εἰσήλθαμεν ἐν αὐτῷ τῷ μοναστηρίῳ καὶ εὑρόντες ἄνδρας ἐναρέτους τε καὶ τιμίους, οἳ καὶ τὸν βίον ἀπολιπόντες τῆς προσκαίρου ζωῆς πρὸς τὴν αἰώνιον ἀπάραντες· νῦν δὲ τὸ αὐτὸ μοναστήριον ὑπὸ βαρβάρων ἀνδρῶν ἐνεπλήσθη κακῶς τὴν διατριβὴν ἐμποιούμενοι. Εὑρόντες δὲ μέρος ἐκεῖσε ὑπὸ φιληδόνων καὶ φιλαργύρων τῶν ἔκπαλαι κακὴν κακῶς ἀλλήλοις διάγουσιν, ἅπερ αἰσχρὸν ἐστι καὶ λέγειν καὶ γράφειν τὰ παρ' αὐτῶν πραττόμενα. Διὰ τοῦτο οὐκ ἔχομεν προσδοκαμεῖν εἰμὴ πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ὁ καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα δυνάμενος διορθῶσαι. Σοὶ δὲ, Δέσποτα Παναγιώτατε, ἀνατιθέμεθα τὰ ὑπὲρ ἡμῶν ἵνα φρον-

τίσῃς ὑπὲρ τοῦ τοιούτου μοναστηρίου, ἵνα μὴ εἰς παντελῆ ἀπώλειαν εἰσέλθῃ. Ὥσπερ ἐδιώρθωσας τὰ περὶ Ἁγίου Ὄρους μοναστήρια οὕτω καὶ νῦν περὶ τοῦ τοιούτου βασιλικοῦ μοναστηρίου· καύχημα γὰρ ὑπῆρχε τῆς Χίου, νῦν δὲ εἰς ὄνειδος κατεστάθη καὶ εἰς τὴν σὴν παναγιότητα κατενώπιον τοῦ Θεοῦ ἐσαφηνίσαμεν τὸ πᾶν, καὶ φρόντισον τὰ τῆς διορθώσεως· οὐκ ἄλλο. Αἱ Ἅγιαι δὲ εὐχαὶ τῆς σῆς Παναγιότητος ἔστωσαν μεθ' ἡμῶν τῶν εὐτελῶν δούλων σου. Κατὰ μῆνα Σεπτέμβ.

Ὁ δοῦλος τῆς σῆς Παναγιότητος Σωφρόνιος Ἱερομόναχος καὶ πρώην Ἡγούμενος.

Ὁ δοῦλος τῶν δούλων τῆς σῆς Παναγιότητος Νεόφυτος Ἱερομόναχος καὶ πρωτοσύγκελλος πατριαρχικός.

Βλέπε τὴν σόλοικον ταύτην ἐπιστολὴν ἐν τῇ Τουρκογραικίᾳ τοῦ Κρουσίου. (σελ. 303).

Ἐπιστολὴ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πρὸς τὸν αὐτόθι Ποιμένα τῆς τῶν Ἀναμορφωτῶν Ἐκκλησίας Ἀντώνιον Λέγερον. (1)

Reverendissimo mio Signore Leger in Jesu Christo Fratello carissimo.

Venuto mi qui a Scio ho trovato riposo liberato dalle mani dell' inimici, come vostra Reverentia intendera dal Eccelentissimo Signore Ambasciator nostro, al qualle do raguaglio particolare d' ogni cosa.

(1) Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην φυλαττομένην εἰσέτι εἰς τὴν Γενευαῖαν βιβλιοθήκην ὑπὸ τὸν Ἀριθμὸν xxiv κατὰ τὸν ἀνώνυμον συντάκτην τῶν ἀνεκδότων ἐπιστολῶν Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως μνημονεύομεν χάριν μόνον περιεργείας· διότι δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι καὶ αὕτη εἶναι πλαστόγραφος, ἀφ' οὗ τὸν συνελάβομεν ἐπ' αὐτοφώρῳ ψευδόμενον, καὶ πλαστογραφοῦντα, καὶ παραχαράττοντα, καὶ νέα χωρία προσθέτοντα!

Laudata sia la Divina Providenza che per li suoi ha cura e non li lascia al fine.

Nel mio allogiamento ho frequentia delli Gentilhuomini di questo paese e delli dotti e si disputa anco mediocramente.

Hieri parlando del Mediatore ho imparato un bel Dogma dal Dottor Coressi dicendomi che è ben vero che è un Mediatore Jesu Christo: ma puoi dice che sono anco altri Minori che intercedono. cosi dice Coressi.

Monsu Leger, sopra la mia conscientia parlo in verità, che il Coressi e gli altri quì suoi adherenti sono tanto ignoranti, che agli huomini di discretione fanno nausea li loro ragionamenti e le loro dispute, e li Jesuiti si fanno bette di loro e stupisco che non sen' accorgono chè sono privi di senso e di giudizio.

Con tutto ciò il Volgo ignorante stima Coressi, non per la dottrina sua ma perchè è buon compaguo: questo ho esplorato in trè giorni che son a Scio, e ho voluto comunicare à V. Reverentia perche sapiate con chi disputarete sopra quella cosi sublime materia della Transsubstantione; la quale di un pezeto o di pane o di scaleta fa un Jesu Christo.

Del resto Signor Dottore Monsu Leger per il mio stato è che è come sia, sua Eccelentia facilmente vi raggionerà.

Per fine la saluto e gli prego dal Signor ogni bene.

Di Scio alli 4—14 Aprile 1635.

Cyrillo Patriarcha.

Ἐπιστολὴ τοῦ Πάπα Κλήμεντος τοῦ Θ'. πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον τῶν Δυτικῶν τῆς Χίου Ἀνδρέαν Σοφιανόν.

Auxit non parum Mentis Pontificis gaudium quod fideles istos sibi subditos ac praecertim praeclarae Familiae Justinianae viros certaminum piis que studiis consortes ac socios perutiles extitisse, nec non egregie in ea re laborasse percepimus; quod equidem quam gratum acciderit nobis, quanto que Paternae Voluntatis affectu hujus modi benefacta complexi fuerimus ut eis diligenter exponas ac persuadeas valde cupimus, qui profecto tum illos tum ipsum te, quamvis egregie curentes ad eandem pietatem et virtutem in posterum quoque retinendum atque etiam vehementer hortamur, quid quid ad ejus favorem in dies augendum cumulandum que ab hujus Sanctae Sedis auctoritate ac praecipue benevolentia nostra profisci in Domino recte quieverit atque benigne prolixe que praestituri

Aug. mens die 10 1667.

Ἀγγελία τοῦ Λογοθέτου Λυκούργου.

Δυνάμει τῆς δοθείσης μοι ἐξουσίας παρὰ τοῦ πληρεξουσίου, τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου Δημητρίου Ὑψηλάντου διορίζω καὶ ἀποκαθιστῶ Ἐφόρους γενικοὺς τῆς Κοινότητος τῆς νήσου Χίου τὸν Κύριον Κουζῆν Βοῦρον, τὸν Κύριον Παντελῆ Ζερβουδάκην, τὸν Κύριον Νικόλαον Φραγγόπουλον, τὸν Κύριον Φραγγούλην Παλλάκην, τὸν Κύριον Πολυχρόνην Διαμαντάρην καὶ τὸν Κύριον Στέφανον Γιανοῦτσον δια νὰ ἐφορεύωσι καὶ διοικῶσι τακτικῶς ὅλην τὴν πατρίδα ταύτην θεωροῦντες τὰς κοινὰς ὑποθέσεις καὶ διαφορὰς τῶν πατριωτῶν κατὰ τοὺς νόμους καὶ πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες τὴν κοινὴν εἰρήνην, ὁμόνοιαν, εὐταξίαν, καὶ ἀσφάλειαν τῆς πατρίδος των. Διὰ δὲ τὴν σύστασιν

καὶ ἀδιάσειστον ἐπιμονὴν καὶ στερέωσιν τῶν κοινωφελῶν τούτων καλῶν ὑποχρεοῦνται νὰ ἀκολουθῶσιν ἀπαραβάτως τὰς ὁποίας δήποτε κατὰ καιροὺς διαταγάς μου. Ὅθεν τοῖς ἐδόθη τὸ παρὸν ἡμέτερον ἐφορικὸν γράμμα εἰς ἔνδειξιν. (1)

Χίῳ ͵αωκϐ. Μαρτίου ιϐ.
ἔτει β. τῆς ἐλευθερίας.
Ὁ Ἀρχιστράτηγος τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων
Λογοθέτης Λυκοῦργος.

Ἐπιστολὴ Ἀντωνίου Μπουρνιᾶ πρὸς τοὺς Ἐφόρους τῆς Χίου.

Μανθάνω ὅτι τινὲς ἐδῶ ἀπὸ τοὺς μεγάλους καὶ πλουσίους ἢ μελετοῦν ἢ ἀποφασίζουν διὰ νὰ φύγουν φαμιλιαρικῶς· εἰς τί αἰτίαν νὰ ἀποδώσω αὐτοῦτον τὸ κίνημα δὲν ἠξεύρω, πλὴν προλαμβάνω νὰ σᾶς εἰπῶ ὅτι ὅσον τάχυστα νὰ ἐμποδίσητε ὄχι νὰ φύγουν ἀλλὰ καὶ ἂν τὸ ἐστοχάστηκαν νὰ μεταβαλθοῦν καὶ νὰ μὴν μετ' εὐγῆ πλέον ἀπὸ τὸ στόμα των, διότι ἡ καλοσύνη μου φθάνει ἕως εἰς ἕνα βαθμὸν καὶ ἠμπορῶ πλέον καὶ ἐγὼ ὅταν παροργισθῶ δὶ ὅσον δύναμαι νὰ κάμω· ἰδοῦ σᾶς λέγω ἐν περιλείψῃ τὴν ἰδέαν μου, καὶ κρίνατε τὸ πρᾶγμα, ἐμποδίσατε τοὺς τοιούτους στοχασμοὺς διὰ νὰ μὴν καταντᾷ τὸ πρᾶγμα ἄσχημα καὶ ὑγαίνητε. (2)

Ὁ ἀρχιςρ. Χίου
Χατσηατόνιος.

19 Μαρτίου
ἀπόγευμα.

(1) Κοραῆ προλεγόμενα εἰς Βεκκαρίαν (ἐκδ. δευτέρ.) ΡΘ.

(2) Ἐδανείσθημεν καὶ ταύτην τὴν ἐπιστολὴν ἐκ τῶν εἰς τὸν Βεκκαρίαν προλεγομένων τοῦ Κοραῆ (ΡΙ) φυλάξαντες καὶ ἡμεῖς ἀπαραλλάκτως τὴν βαρβαρογραφίαν αὐτῆς.

Κατάλογος τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Χίου ἐνεχύρων.

(Τὸ σημεῖον + δηλοῖ ὅτι ἐκρεμάσθησαν, τὸ Λ ὅτι ἠλλάχθησαν πρὸ τῆς καταστροφῆς, τὸ Ε ὅτι ἐσώθησαν ἐκ τῆς ἀγχόνης ἔξω τοῦ φρουρίου εὑρεθέντες, τὸ ΕΖ ὅτι ἐσώθησαν καὶ ζῶσι μέχρι τῆς σήμερον. Ἀλλὰ πολλοὶ ἐκ τῶν εὑρεθέντων ἔξω τοῦ φρουρίου ἐνεχύρων ἐφονεύθησαν παρὰ τῶν Τούρκων.)

ΕΚ ΤΗΣ ΑΠΛΟΤΑΡΙΑΣ

Ὁ Μητροπολίτης Πλάτων . . .	+
Ὁ Διάκονος Μακάριος . . .	+
Ὁ Διάκονος Γρηγόριος . . .	ΕΖ
Ὁ Ζανῆς Μάμουκας . . .	+
Ὁ Ἀνδρέας Μάμουκας . . .	ΕΖ
Ὁ Κωνσταντῖνος Ῥάλλης . . .	+
Ὁ Ἀνδρέας Πετροκόκκινος . . .	+
Ὁ Χαντσῆ Λουρεντσῆς Σκυλίτσης . . .	+
Ὁ Θεόδωρος Ῥάλλης Ἀντωνίου . . .	+
Ὁ Ἀλέξανδρος Ῥάλλης Ἀντωνίου . . .	+
Ὁ Ἀντώνιος Καλαρόνης . . .	Λ
Ὁ Ζωρζῆς Ταμβάκος . . .	+
Ὁ Ζωρζῆς Μαλιᾶς . . .	+
Ὁ Μανόλης Μαλιᾶς . . .	+
Ὁ Δημήτριος Γαλάτης . . .	ΛΖ
Ὁ Στέφανος Ῥάλλης Εὐστρατίου . .	+
Ὁ Μιχαὴλ Ῥοδοκανάκης Ματθαίου . . .	Ε
Ὁ Πέτρος Σκαραμαγκᾶς Λουρεντσῆ . .	+
Ὁ Νικόλαος Σκαραμαγκᾶς Λουρεντσῆ . .	+
Ὁ Ἀνδρέας Κοκκὸς . . .	Λ
Ὁ Μανόλης Ῥοδοκανάκης Δημητρίου . . .	+
Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος . .	+

Ὁ Λεόντιος Ἀργέντης Παντολέοντος . .	+
Ὁ Νικόλαος Ἀργέντης Παντολέοντος . .	E
Ὁ Ζανῆς Πετροκόκκινος Ἀλεξάνδρου . .	+
Ὁ Δημήτριος Ῥάλλης . . .	+
Ὁ Νικόλαος Νιώτης . . .	+
Ὁ Γεώργιος Ταγκαλάκης . . .	+
Ὁ Νικόλαος Μαυρογορδάτος . .	+
Ὁ Κωνσταντῖνος Νεγρεπόντες Λουκᾶ . .	E
Ὁ Ἰωάννης Παρέμπλης . . .	+
Ὁ Νικόλαος, γαμβρὸς Εὐμορφοπούλου . .	EZ
Ὁ Ζανῆς Πετροκόκκινος Εὐστρατίου . .	+
Ὁ Ζωρζῆς Αὐγερινὸς . . .	+
Ὁ Παντολέων Ῥοδοκανάκης (Ἐκρεμάσθη ἐν Κωνσταντ.	
Ὁ Ἀλέξανδρος Παρώδης . . .	E
Ὁ Παῦλος Ῥοδοκανάκης Ζωρζῆ . .	E
Ὁ Ματθαῖος Ψιακῆς . . .	Α
Ὁ Πέτρος Σκαραμαγκᾶς Λουκᾶ . .	+
Ὁ Ἰωάννης Πασπάτης . . .	+
Ὁ Θεόδωρος Πετροκόκκινος Εὐστρατίου . .	+
Ὁ Εὐστράτιος Μαυρογορδάτος . .	+
Ὁ Ἀλέξανδρος Σεβαστόπουλος . . .	EZ
Ὁ Δημήτριος Σεβαστόπουλος . .	+
Ὁ Παρασκευᾶς Σκιάρης . . .	EZ
Ὁ Λουκᾶς Βλαστὸς . . .	+
Ὁ Σέργιος Γαλάτης . . .	+
Ὁ Σταμάτιος Σκυλίτζης . . .	E
Ὁ Μιχαὴλ Βλαστὸς . . .	EZ
Ὁ Ζωρζῆς Φραγκιᾶς . . .	EZ
Ὁ Ἰωάννης Ψίχας . . .	+
Ὁ Κωζῆς Βοῦρος . . .	E
Ὁ Εὐστράτιος Σκαραμαγκᾶ Κοκό . .	+

ΕΚ ΤΟΥ ΕΓΚΡΕΜΟΥ.

Ὁ Μιχαὴλ Σκυλίτσης (ἐφονεύθη ἐν Κωνσταντ.)
Ὁ Νικόλαος Ῥοΐδης . . . ΑΖ
Ὁ Ζωρζῆς Γαλάτης . . . +
Ὁ Θεόδωρος Πετροκόκκινος (ἀπέθανεν ἐν τῷ φρουρίῳ)
Ὁ Ματθαῖος Πούρπουρας . . . Α
Ὁ Χαντσῆ Ἀλέξανδρος Σεβαστόπουλος . . . Α
Ὁ Ζωρζῆ Καζανόβας . . . +
Ὁ Κωνσταντῖνος Γαλάτης . . . +
Ὁ Θεόδωρος Ῥάλλης (ἐκρεμάσθη ἐν Κωνσταντινουπόλ.)
Ὁ Ἰάκωβος Δρομοκαΐτης . . . +
Ὁ Πέτρος Ῥοδοκανάκης Παύλου . . +
Ὁ Νικόλαος Σιδερικούδης . . . ΕΖ
Ὁ Ἀντώνιος Κοκάλης (Ἐπιστολίσθη ἐν τῷ φρουρίῳ)
Ὁ Λουρεντσῆς Σκυλίτσης . . . +
Ὁ Λεόντιος Σκυλίτσης . . . +
Ὁ Νικόλαος Πετροκόκκινος Δημητρίου . . +
Ὁ Μιχαὴλ Κάπαρης . . . +
Ὁ Μενῆς Τσιτσίνιας . . . +
Ὁ Δημήτριος Πετροκόκκινος . . . +
Ὁ Ἰωάννης Πατρικούσης . . . +
Ὁ Φραγκούλης Παλλάκης . . . Α
Ὁ Μανουὴλ Πετροκόκκινος Δημητρίου . . ΑΖ
Ὁ Θωμᾶς Τσιροπινᾶς . . . Ε

ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΚΑΣΤΡΟΥ.

Ὁ Χαντσῆ Πολυχρόνης Διαμαντάρης (Ἐφονεύθη κατὰ τὴν Τουρλωτήν)
Ὁ Μάρκος Ἀγγελέτος . . . Α
Ὁ Στέφανος Γιανοῦσσος . . . Ε

Ὁ Χαντσῆ Ἰωάννης Σκοῦρος . .	+
Ὁ Χαντσῆ Παρασκευᾶς Γλύκας . .	ΕΖ
Ὁ Ζωρζῆς Σύψωμος . . .	ΕΖ
Ὁ Ἐμμανουὴλ Ἀγγερέτος (ἐφονεύθη ἐν τῷ φρουρίῳ καθ' ἣν ἡμέραν ἑώρταζον οἱ Τοῦρκοι τὴν γέννησιν μιᾶς θυγατρὸς τοῦ Σουλτάνου, εἰς αὐτὸ τὸ καφεν οπωλεῖον·)	

ΛΑΤΙΝΟΙ

Ὁ Φράνκος Μπατέτης . . .	Ε
Ὁ Μπραγιώτης . . .	Ε
Ὁ Φραγκῖσκος Μαρκόπουλος . . .	Ε
Ὁ Κοζῆς Κοζέου . . .	Ε
Ὁ Φραντσέσκος Φουρνέτης . . .	Ε
Ὁ Νάτζιος Μαρκόπουλος . . .	Ε

Ἐγκύκλιος Ἐπιστολὴ τῶν Ἐπιτρόπων τοῦ ἐν Χίῳ Γυμνασίου πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ Χίους.

Φίλτατοι Συμπολῖται,

Μετὰ τὴν τραγικὴν καταστροφὴν τῆς φιλτάτης ἡμῶν πατρίδος ἀπὸ περιστάσεις στενὰς συγκεντρωθέντες εἰς ταύτην ἀρκετοὶ συμπολῖται ἀνακαλοῦσιν ἤδη τὰς Μούσας εἰς τὴν πρὸ αἰώνων ἑστίαν των συστήσαντες Γυμνάσιον πρὸς φωτισμὸν τῆς δυστυχοῦς Νεολαίας (ἥτις συμποσοῦται εἰς τριακοσίους μαθητὰς κατὰ τὸ παρὸν) προθυμούμενοι πρὸς τοῖς ἤδη ἀξίοις αὐτοῦ διδασκάλοις, ἵνα μετακαλέσωσι καὶ ἄλλους σοφοὺς καθηγητὰς εἰδήμονας καὶ τῶν διαλέκτων τῆς πεφωτισμένης Εὐρώπης. Διὰ ταύτης λοιπὸν προστρέ-

χουσι εἰς τὸν ἔμφυτον φιλόπατριν ζῆλον τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ πατριωτῶν, βέβαιοι ὄντες ὅτι θέλουσι τύχειν καὶ βοηθείας χρηματικῆς καὶ προσφορᾶς βιβλίων σοφῶν φιλογενῶν καὶ ἀξιωθῇ συνεργῶν ἵνα διαπρέψῃ τὸ αὐτὸ γυμνάσιον ὡς πάλαι. Εἰς τὴν πρόοδον τῶν φώτων ἀνέθηκεν ἡ ποθητὴ πατρὶς τὴν ἀνέγερσίν της, διὰ τῆς προόδου ταύτης παραμυθεῖται ἵνα ἔχῃ συνδεδεμένα τὰ τέκνα της πανταχοῦ καὶ ἀξιωθῇ ποτε αὐτῶν καὶ εἰς τοὺς κόλπους της.

Οἱ ὑποφαινόμενοι ἀναδεχθέντες τὴν Ἐφορίαν τοῦ Γυμνασίου γινόμεθα διερμηνεῖς τῶν αἰσθημάτων τούτων τῆς πατρίδος ἐπιβαρύνομεν δὲ τοὺς εὐγενεῖς ἡμῶν συμπολίτας.

Τοὺς Κυρίους Ι. Ψυχάρην καὶ Τ. ΣΤ. Ῥάλλην εἰς Κωνσταντινούπολιν.

» Μ. Α. Ῥάλλην καὶ Ζ. Φραγκιάδην εἰς Σμύρνην.

» Ἀμβρ. Σ. Ῥάλλην καὶ Λ. Καρυδιᾶν εἰς Τριέστιον.

» Μ. Π. Ῥοδοκανάκην καὶ Α. Λ. Ἀργέντην εἰς Μασσαλ.

» Μ. Παντολ. Ῥοδοκανάκην καὶ Α. Μ. Βλαστὸν εἰς Λιβούρ.

» Θ. Π. Ῥοδοκανάκην καὶ Λ. Σκαραμαγκᾶν εἰς Ὀδησσόν.

» Θ. Ῥάλλην καὶ Σ. Π. Ἀγέλαστον εἰς Ἀθήνας.

» Π. Α. Ῥάλλην καὶ Ι. Χρυσοβελώνην εἰς Σύραν.

Τὸν Κύριον Παντίαν Ῥάλλην εἰς Λονδῖνον.

ἵνα δι' αὐτῶν ἔχομεν τὰς πρὸς τὴν πατρίδα εὐαισθήτους καὶ εὐγενεῖς βοηθείας σας.

Ὑποσημειούμεθα δὲ μὲ ὅλην τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην καὶ προσῆκον σέβας

Οἱ Ἐπίτροποι
Λουρεντσῆς Ῥίζος
Α. Μαυρογορδάτος
Ἐλευθέριος Κυπριδάκης
Κωνς. Ἰωάννου Ἄμηρος.

Ἐν Χίῳ τῇ 10/22 Ἰουλίου 1839.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΜΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

Ἄβαντες A 4
Ἀβροσύνη A 77
Ἀγαθοκλῆς A 76
Ἄγγελος Ἰουστινιάνης B 70
Ἀγέλης A 76
Ἅγιος Μηνᾶς (1) B 201
Ἁγίου Στεφάν. τάγμα » 81
Ἀδελφότητες τῆς
Λ[illegible] B 147
Ἀ[illegible] Πάριος » 133
Ἀθηνα[illegible] A 77
[illegible] B 108
[illegible] δεσποτι-
[illegible] αὐτῶν A 41
— [illegible]στρατεύουσι
κατὰ τῆς Χίου A 65
— νικῶσι τοὺς
Χίους A 55
—κυριεύουσι τὸ Δελ-
φίνειον A 59
—ἑνόνονται μετὰ τῶν
Χίων A 67
Ἄθηνις A 77
Αἰάκης φαίνεται
προδότης B 36
Αἰθαλία » 2
Αἰσχίνης ὁ Ἰατρὸς » 2
Ἀκτίδης A 77
Ἀλέξανδρος Ἰουστιν. B 69
Ἀλεξάνδρου διάδοχοι » 68
Ἀλλάτιος Λέων » 74
Ἀμμιραλδὸς Δημήτρ. » 124
Ἄμφικλος Βασιλεὺς
Χίου A 5
Ἀνάβατος (χωρίον) B 201
Ἀναξιμένης A 77
Ἀνδρέας (Ἅγιος) B 91
Ἀνδρέολος Ἰουστιν. « 67
Ἀνδριαντοποιοὶ A 27
Ἀνδρόνικος κηρύττει
πόλεμον εἰς τοὺς δια-
δόχους τοῦ Ζαχαρίου B 17
Ἄνθερμος A 77
Ἄννα ἡ Κομνηνὴ B 6
Ἀνσάλδος Ἰουστινιάνης » 69
Ἀνταγόρας προσβάλλει
τὴν τριήρη τοῦ Παυσαν. A 40
Ἀντίοχος A 71
Ἀντώνιος Ἰουστιν. B 92
Ἀνώνυμος ἐκδότης
τῶν ἐπιστολῶν Κυρίλ-
λου τοῦ Λουκάρεως B 107
Ἄξιος » 178
Ἀπελλῆς A 77
Ἀπλοταριὰ B 154
Ἀποδεικτικὸν τοῦ Πρέ
σβεως Granterie B 232
Ἀποικίαι Χίων A 18,31
Ἀπολλωνίδης A 78
Ἀπολλώνιος ὁ Ἰατρὸς B 92
Ἀποστασία δούλων A 15
Ἀργεῖος A 78
Ἀργέντης Εὐστράτιος
βλέπ. προοίμιον ϛ.

(1) Σκοπὸν ἔχομεν νὰ ἐκδώσωμεν καὶ τὴν χωρογραφίαν τῆς Χίου, ἀλλὰ μὴ ἔχοντες ἀκόμη πρόχειρον τὸν γεωγραφικὸν τῆς νήσου χάρτην ἀναβάλλομεν κατὰ τὸ παρὸν τὴν δημοσίευσιν ἐλπίζοντες μετ' ὀλίγον νὰ τὴν προσφέρωμεν δωρεὰν εἰς τοὺς συνδρομητὰς εἰς ἰδιαίτερον φυλλάδιον.

'Αργέντης Εὐστράτ. B 120
'Αργομουνίτικον B 50
Ἀριουσία χώρα A 21
'Αριούσιος οἶνος A 21
'Αρισταγόρας A 34
'Αριστέας A 78
Ἀρίστιππος A 78
'Αρίστων A 78
Ἀρμόλια B. 177
Ἀρμοσταί, τυραννία αὐτῶν A 64
Ἀρτεμισία A 84
Ἀστράγαλοι Χῖοι A 48
Ἀστραδόνας ὕδωρ B 174
Ἀσώματος B 195
Ἀταρνεὺς A 33
Ἀφέσεις τοῦ Πάπα χάριν τῶν Ἰουστινιάνων B 57
Βαδουέρος Μχνασῆς B 10
Βασιλεῖς A 11
Βάμβας Νεόφ. B. 127,181
Βαρβάκης ἐπρόσφερε δῶρα πολλὰ εἰς τὴν Χίον B 135
Βαρθελεμῦς Πελεγρίν. B 43
Βάστας A 84
Βατάτσης (Δούκας) νικᾷ τοὺς Λατίνους κυριεύει τὴν Χίον B 14
Βαχήτης Πασᾶς Χίου τυραννικώτατος B 187
Βεδρεδὶν Σιμαβνάογλι B 35
Βελάστης » 79
Βενεδέτος Ἰουστιν. B 72
Βένιας παρὰ Χίοις τί σημαίνει » 125
Βερενίκη A 84
Βιβλιοθήκη τῆς Χίου B 136
Βικκέντιος Ἰουστιν. » 70
Βισεντσῆς, υἱὸς Κανταρντσῆ B 191
Βίων A 85
Βλαστὸς Μιχαὴλ B 184
Βολισσὸς » 41
Βουνάκιον B 112
Βούπαλος A 85
Βοῦρος (Κωζῆς,) B 194
Βουρνιᾶς Ἀντώνιος » 191
Βουσικῶλτος (Boucicault) B 34
Βοχάρτος A 2,3
Βροντάδος B 177
Βυζάντιον A 66. » 51
Βυζαντινὴ αὐλὴ » 11
Βυρὼν ὁ ποιητὴς B 108
Γαῖ διάφοροι τῆς Χίου A 25
Γάλλοι κυριεύουσι τὴν Χίον B 34
Γατελούσιος Δοὺξ Λέσβου » 54
Γέλως Χῖος (παροιμ.) A 47
Γενουήνσιοι ὁπλίζουν 29 πλοῖα B 20
—νικῶσι τοὺς Ἐνετοὺς B 26
Γεροντικὸν - Πρεσβυτικὸν A 47,48
Γερόντων λιμὴν A 48
Γέφυρα τῆς Κόρης B 41
Γεώργιος (Ἅγιος) σφαγὴ αὐτόθι » 201
Γεώργιος (ὁ Ἅγιος)

—ὁ ἐπονομασθεὶς—
Καταδότης Β 31
Γεώργιος Ἰουστινιάνης » 73
Γεώργιος Πρωτοσύγ. Β 93
Γιανεῦτσος Στέφ. Β 194
Γιουντούτσης, ἀθεμιτουργίαι αὐτοῦ Β 205
Γλαράκης Γεώργιος Β 194
Γλαύκη Α 87
Γλαῦκος Α 87
Γορδάτος Κωνστ. Β 125
Γραικοὶ πάντοτε πιςοὶ περὶ τὴν πάτριον θρησκείαν Β 98
Γρηγόριος ὁ ἐκ Τουρόνων Β 9
Γρηγόριος Πρωτοσύγ » 91
Γρίλλος Δαμιανὸς, γενναιότης αὐτοῦ Β 40
Γυναῖκες Χῖαι Α 6. Β 178
Δαλασσηνὸς Κωνς. Β 4
Δαμασίστρατος ἢ Δαμόστρατος βλ. Θεόπ.
Δανιὴλ Β 119
Δασκαλειὸ Α 29
Δεκαμούλιο Ἱερώνυμ. Β 57
Δελφίνειον Α 59
Δελφῖνος ἐπιβουλεύεται τὴν Χίον Β 21
Δεπουτάτοι » 119
Δεσπόται Β 30
Δῆλος· τὸ αὐτόθι ἐμπόριον Α 14
Δημήτριος Πανέφης Β 119
Δημογέροντες τῆς Χίου Β 154
—πῶς ἐψηφίζοντο; » »
Δημόχαρτος Α 89
Δημοτέλης Α 90
Δῆμος Χίων Α 45
Δημόσια Καταστήματα τῆς Χίου Β 132
Διάλεκτος τῶν Χίων Α 10
Διαμοιρασμὸς τοῦ Βυζαντινοῦ βασιλείου παρὰ τῶν Λατίνων Β 13
Δίκαιος » 32
Δικαιοσύνης στήλη Β 30
Δικαιότατο » 30
Δικαστήριον ἐμπορικὸν Β 160
θαλασσινὸν » 161
Δίννυς Α 90
Διόδωρος Α 90
Διονυσόδωρος καὶ Εὐθύδημος Α 90
Δίων Α 91
Δουκέσνης ὁ Γάλλος ἐνώπιον τῆς Χίου Β 108
Δοῦλοι ἐν Χίῳ Α 14
Δούλων ἀποςασίαι » 15,57
Δράκων Πελινναίου ὄρους Α 2
Δραπέριος Φραγκῖσκ. Β 54
Δρίμακος ἀρχηγὸς τῶν δούλων Α 16
Δωρίας Κορράδος Β 34
Δωρόθεος Α 91
Ἐγέρτιος Α 9
Ἐγκρεμὸς Β 154
Ἔθιμα τῆς Χίου Β 46.
Ἑκαταῖος Α 91
Ἕκτωρ ἀπόγονος Ἀμφίκλου Α 5

Ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις τῆς Χίου B 101
Ἐλγῖνος (Λόρδος) ἁρπάζει πολλὰ Ἑλληνικὰ ἀριστουργήματα B 108
Ἐλέζογλους » 187
Ἕλληνες ἐπαναστατοῦσι κατὰ τῶν Τούρκων » 181
Ἐμπορία Χίων » 42
Ἐνεχύρων ἀριθμὸς » 242
Ἐνετοὶ κυριεύουσι τὴν Χίον B 111
Ἐνετοὶ πολιορκοῦσι τὴν Χίον B 26, 38,39
—ἐκςρατεύουσι κατὰ τῆς Χίου B 110
Ἐπαφρόδιτος βλ. Χρυσόγονος
Ἐπιγραφαὶ λιθικαὶ Χίου B 111
Ἐπίσκοποι Λατῖνοι τῆς Χίου » 103
Ἐπιστολὴ τῶν Χίων πρὸς τὸν Μητροφάνην » 234
— τῶν Νεαμονητῶν πρὸς τὸν αὐτὸν » 237
Ἐπιστολὴ Μιθριδάτου πρὸς τοὺς Χίους A 72
Ἐπιστολὴ τοῦ Πάπα πρὸς τοὺς Ἰουστινιάνους B 240
Ἐρήμωσις Χίου ἐπὶ Μιθριδάτου A 73
» » ἐπὶ Σουλτάνου Μαχμοὺτ B 203
Ἑρμησίλεως A 91
Ἑρμίνιος Ἰάκωβος B 24
Ἑρμοκράτης A 61
Ἑρμότιμος, ζήτ. Πανιώνιος
Ἑρμόφαντος A 63,92
Ἐρύθαι B 177
Ἐρυθραῖοι A 7
Ἑταῖραι ἰωνικαὶ A 47
Ἐτεόνικος προλαμβάνει τὸν ὄλεθρον τῆς Χίου A 61
Εὐθύδημος βλ. Διονυσόδωρος
Εὐμορφία » 45
Ζαλώνης περὶ Χίων B 131
Ζαχαρίας Βενεδέτος » 15
Ζερβουδάκης Παντ. B 194
Ζηνεὺς ἢ Ζῆνις A 92
Ζηνόβιος καταστρέφει τὴν Χίον A 73
Ζηνόδοτος A 92
Ζήνων (Ἀντώνιος) ἀδράνεια αὐτοῦ B 113
Ζυβὸς ἐκστρατεύει κατὰ τῆς Χίου » 25
Ζυγομαλᾶς » 68
Ζωὴ Χία A 47
Ἡδυπάθεια τῶν Χίων A 47
Ἡδύσματα τῶν Χίων A 46
Ἥμων A 92
Ἡρώδης διατρίβει ἐν Χίῳ ἡμέρας ἱκανὰς A 74
Δίδει δῶρα πλουσιοπάροχα » »
Θαύματα A 7. B 63
Θεόγνις A 93
Θεόδοτος » 93

Θεόδωρος Ῥένδης βλ·
Ῥένδης
Θεόδωρος Α 93
Θεόκριτος Α 93
Θεολογικαὶ ἔριδες Β 3
Θεόπομπος ὁ Ἱστο-
ρικὸς Α 66,97
Θεόφιλος ὁ Ζακύνθιος Β 89
ΘΕΣΕΙΣ σύγγραμα
Ἀρίστωνος Α 83
Θεσμοφόρια Α 37
Θήρσιος τί λέγει περὶ
Χίων Β 130
Θουκυδίδης ἐπαινεῖ τὸ
πολίτευμα τῆς Χίου Α 12
—πῶς θεωρεῖ τὴν
ἀποστασίαν τῶν Χίων
ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων Α 53
Θυμιανὰ Β 193
Θωμᾶς Ἰουστινιάνης
διώκει τοὺς Ἑνετοὺς
ἐκ τῆς Χίου » 38
Ἰάκωβος Παλαιολόγ. » 73
Ἰτροὶ Λατῖνοι Χῖοι » 80
» Γραικοὶ Χῖοι » 127
Ἰγνάτιος Μινδόνιος » 96
Ἱερὸς πόλεμος » 59
Ἱερώνυμος Ἰουστιν. Β 71
Ἰησουϊτῶν σκευωρίαι Β 99
Ἰκέσιος Α 63,106
Ἰουδαῖοι Β 48
Ἰορδάνιος (Jour-
dain) » 200
Ἰουδαῖοι » 48
Ἰούλιος Κεντηρίων » 2
Ἰουστινιάνων οἰκογέν. » 28
Ἴπποκλος βασιλεὺς —
Χίου Α 11
Ἱπποκράτης Α 107
Ἰσαὰκ Ἄγγελος Β 12
Ἰσίδωρος (Ἅγιος) μαρ-
τυρεῖ ἐν Χίῳ Β 2
Ἰσίδωρος Νοτάρος » 85
Ἰσίδωρος Ῥουθηνὸς
Καρδινάλης Β 51
Ἰσοκράτης ἐν Χίῳ Α 64
Ἰφικράτους στρατηγή-
ματα Α 66
Ἰωάννης Β 86
Ἰωάννης Ἰουστινιάν. » 68
Ἰωάννης Μαστρολεονάρ. » 74
Ἰωάννης Πατρικούσης » 184
Ἴων Α 2,10,107
Ἰωνικὴ διάλεκτος Α 10
Ἰωνικὴ τρυφὴ Α 46
Ἰωσὴφ Ἰουστινιάνης Β 73
Καβούρια σῦκα » 178
Καθολικοὶ τῆς Σύρου » 204
Καθολικῶν καὶ Χίων
σχέσεις Β 97
Καλαμισσὸς Α 9
Καλογεράκης Β 93
Καλόθετος » 16
Καλοπλύτης » 41
Καμένος Πύργος » 192
Καμπάνης Χριστόφ. » 93
Καρδαμύλη Α 55
Κᾶρες Α 3
Καρυαὶ » 41
Κάρυστος » 38
Κασταμονίτης νικᾶται
ὑπὸ τοῦ Τσαχᾶ Β 4
Καύκαλος Α 111

Καύκασα λιμὴν Χίου Α 34
Κάφα, Γενουησίων ἀποικία Β 57
Κεράμια Χῖα Α 20
Κεφαλιτιῶν Β 169
Κηφισοκλῆς Α 63
Κηφισόκριτος Α 111
Κιβδηλία νομίσματος Α 43
Κλεισθένης Α 111
Κλήμης Ἰωαννίνων Μητροπολίτης Β 119
Κλήμης ὁ Καρυώτης » 191
Κλῆρος τῆς Χίου » 145
Κλῖναι Χιουργεῖς Α 28
Κοῖλα Χίου Α 38
Κολλέγιον τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Β 79
Κόλλησις Σιδήρου Α 87
Κολόμβος ὑπάγει εἰς Χίον Β 58
Κομνηνὸς (Μανουὴλ) » 9
Κοραῆς (Ἀδαμάντιος) » 123
—(Ἀντώνιος) » 123
— ποιεῖ στίχους εἰς Δαγεσσέως γυναῖκα » 123
Κορέσιος Γεώργιος » 88
Κορέσιος Ἰωάννης » 96
Κορρόλδος Βασιλεὺς Ῥωμαίων Β 44
Κορωνιὸς Ἀντώνιος βλ. προοίμιον ϛ'.
Κουκίον Β 31
Κρηπῖδες Χῖαι Α 28
Κρῆτες Τοῦρκοι κάμνουσι καταχρήσεις εἰς τὴν Χίον Β 186
Κρίνακος Α 4
Κριταὶ αἱρετοὶ Β 163
Κυβέλης ναοῦ ἐρείπια Α 29
Κύναιθος Α 112
Κύρικος Ἰουστινίας. Β 54
Κύριλλος » 92
Κύριλλος ὁ Λούκαρις » 88
— τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Λέγερον Β 238
Κωδονοστάσια συγχωροῦνται εἰς μόνους τοὺς μαστιχοχωρίτας Β 83
Λαμαρτῖνος τί λέγει περὶ Χίου » 132
Λάμπρος, ὄνομα ἄρχοντος Α 112
Λάσκαρις (Θεόδωρος) Β 14
Λατόμιον Α 24
Λάτριος Πομπήϊος Β 2
Λειβάδια » 177
Λέλεγες Α 4
Λεονάρδος Ἰουστινιάνης Β 67
Λέσβος » 53
Λεστάριος Ἑρμόδωρος » 96
Λευκωνία Α 6
Ληκτήριον Β 49
Λικύμνιος Α 112
Λογαριασταὶ Β 29
Λοιμοκαθαρτήριον » 140
Λοιμὸς ἐν Χίῳ Β 10
Λούκιος Αὐρίλιος—

διαβαίνει διὰ Χίου B 2
Λιγαρίδης Παΐσιος » 92
Λιγαρίδης Παντολ. » 80
Louis de Luxembourg B 231
Λυκοῦργος ὁ Λογοθέτης » 191
Λωβοτροφεῖον τῆς Χίου 142
Μάγειροι Χῖοι A 46
Μαγνέρης Νικόλαος B 26
Μακαρεὺς A 4
Μακιαβέλης A 37
Μάκρις A 2
Μάλας A 113
Μαμουνίδεναι B 151
Μαονεῖς, βλέπ. Ἰουστινιάνοι
Μαρκέλλα ἡ ἀθλοφόρος B 85
Μαρμάρων Λιθοτομίαι A 24
Μαρτῖνος » 16
Μαρτύριον τῶν 18 Λατίνων μειρακίων B 66
Μαστιχέλαιον A 23
Μαστίχη B 43
Μαστιχοχώρια » 177
Μαστιχοχωρῖται » 173
Μαυρίκιος ὁ Κατανέος » 25
Μαυρονῆσι A 3
Μαυροκορδάτος —
Ἀλέξανδρος B 93
Μεγαρεὺς A 113
Μεγίστη A 118
Μεζᾶς B 155
Μεζομόρτος ναύαρχος —
Τούρκων B 114
Μελησαγόρας A 113
Μελίτη B 61
Μεσάτη A 7
Μεταμορφωταὶ —
Μωαμεθανοὶ B 35
Μέχρι τοῦδε καὶ μὴ περαιτέρω » 207
Μηνόδωρος A 113
Μητρας A 114
Μητρόδωρος A 114
Μητροπολίτης τῆς Χίου συνομόνει κατὰ τῶν Μαονέων B 31
Μιθριδάτης ὀργίζεται κατὰ τῶν Χίων A 71
Μικέλης Δομίνικος καταπορθεῖ τὴν Χίον B 8
Μικκιάδης A 116
Μικρὰ Ῥώμη B 65
Μιλτιάδης A 116
Μιχαὴλ Ἰουστινιάν. B 72
Μοκενῖγος Ἀνδρέας » 39
Μονὰς πῶς συνέστη; » 28
Μοναστήρια τῆς Χίου » 148
Μοντάλδος Ῥαφαῆλος » 39
Μουζάλων στρατηγὸς Γραικορωμαίων » 15
Μπενέτος » 16
Μπολιάγκου ἀθεμιτουργίαι » 205
Μυθικοὶ χρόνοι τῆς Χίου A 4
Μυρόπης μαρτύριον B 2
Μωάμεθ κηρύττει —

πόλεμον εἰς τοὺς Χίους » 54
—λαμβάνει φόρον παρὰ τῶν Χίων » 56
Ναβιγέρης φιλόκολ. » 13
Ναθαναὴλ » 125
Ναοὶ τῶν Χίων παλαιοί τε καὶ νεώτεροι Α 28. Β 41,146
Ναὸς Α 29
Ναυτικὸν τῶν Χίων Α 18,35
Νέα Μονὴ Β 149
Νέαιρα ἐπισκέπτεται τὴν Χίον Α 47
Νεῖλος ὁ μητροπολίτης Β 86
Νεοχώρης Ἰγνάτιος Χίου Μητροπολίτης » 104
Νερουλᾶς » 164
Νηρεὺς μάγειρος Χῖος Α 47
Νικόλαος Νησιώτης Β 86
Νικόλαος Σανοῦδος » 19
Νόθα » 144
Νομικὰ ἔθιμα τῆς Χίου » 165
Νομίσματα τῶν Χίων Α 43. Β 44
Νοσοκομεῖον » 137
Ντάρας ὁ Χῖος » 191
Ξενομήδης Α 116
Ξοῦθος Α 107
Οἱ ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Μάρκου τέσσαρες ἵπποι Β 13
Οἰκισταὶ πρῶτοι — τῆς Χίου Α 3
Οἰκοδομαὶ δημόσιοι τῆς Χίου Α 28
Οἰνοπίδης Α 116
Οἰνοπίων Α 4
Οἰνοποιΐα Α 4
Οἶνος Α 20
Οἰνοῦσσαι Α 1
Ὀλιγαρχικοὶ τῆς Χίου Α 12
Ὀλλιβιέρου κρίσις περὶ Χίων Β 130
Ὁμηρίδαι Α 117
Ὅμηρος Α 117
Ὁμήρου ἔκδοσις Χία Β 118
Ὁμοιότης χωρίων τῆς Χίου πρὸς πόλεις τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς πλησιοχώρου Ἑλλάδος Α 9
Ὀνομάδημος Α 119
Ὀνόματα τῶν 21 μειρακίων Β 65
Ὀρθομένης Α 119
Ὀρλὸφ καίει τὸν Τουρκικὸν στόλον Β 119
Ὀρσῖνος Βιργίνιος κυριεύει τὴν Χίον » 81
Οὐεσπασιανὸς ὑποδουλόνει τοὺς Ἕλληνας Α 75. Β 1
Ὀφιοῦσα Α 1
Ὀψαρτυτικὴ παρὰ Χίοις Α 46
Παγανῖνος Δωρίας Β 26
Παιαζήτης Β 33, 64
Παιδαρήτου κατα-

χρήσεις Α 59
Παιπαλόεσσα Χίος Α 20
Πακτύης παραδίδοται
τοῖς Πέρσαις Α 32
Παλαιόκαστρον Β 154
Παλαιολόγος Κων
σταντῖνος » 51
Παλαιολόγος Ἰωάν. » 33
Παλλάκης Φραγκούλ. » 194
Πανθείδης Α 120
Πανιώνιον Α 30
Πανιώνιος Α 120
Παντίας Α 120
Πανώλης ἐν Χίῳ Β 142
Παπᾶ Μουσταφᾶς Β 104
Πάπαι βοηθοῦσι τοὺς
Μαονεῖς » 58
Παπάλας Γεώργιος » 96
Παπάλας Παντολέων » 96
Παραπλεμπόριον Α 18
Παρθένις Β 51,179
Πάροικοι » 30
Παρώδης (Ἀλέξαν-
δρος) » 190
Πελασγοὶ Α 3
Πελιναῖον ὄρος Α 2
Πέραμα Α 1
Περδίκων θήρα Β 30
Περολίτσια Μουςαφᾶ » 35
Περσιβάλος Παλαβι-
τσίνης » 37
Πέτρος Ἰουστινιάνης » 13
Πέτρος Φρεγόζος » 56
Πηγᾶς Μελέτιος ἐν
Χίῳ » 100
Πιάλης Πασᾶς Α 73. Β 61
Πίθοι Χῖοι Α 28
Πικοτάκης Β 191
Πινέλος Ἀνταρῶ Β 24
Πιτυοῦσα Α 2
Πλαστικὴ Α 28
Πλοῦτος Χίου Α 17
Ποικιλόχρωτα μάρ-
μαρα Α 24
Πολιτεία Χίων Β 152. Α 10
Πολύτεχνος καὶ Ἀμ-
φικλος Α 77,120
Πολυχρόνης (Χαν-
τσῆ) Β 190,194
Πόκκου ἱστορία
Χίου· Προοίμιον ϛʹ.
Πόροι πολιτείας
Χίων Α 42
Πορφύρα Α 94
Πραξίας Α 121
Πρεσβευταὶ Χίων Α 69
Πρεσβυτικὸν Α 47
Προϊόντα Χίου Α 27
Πρόξενοι Εὐρωπαῖοι
ἐν Χίῳ Β 202
Πρόχειρον τῶν
νόμων » 165
Πρώϊος Δωρόθεος » 126
Πρωτογέροντες » 30
Πρωτονοβελίσσιμοι » 6
Πωλήματα » 32
Ῥαψῳδοὶ Α 119
Ῥένδης Θεόδωρος Β 79
Ῥηγῖνος Α 121
Ῥοβέρτος Γισκάρ-
δος Β 4
Ῥοδοκανάκης Κων-

σταντῖνος B 125
Ῥόδος ἀποτινάσσει τὸν μακεδονικὸν ζυγὸν A 69
— ἀναγκάζει τὸν Χαμζᾶν νὰ φύγῃ B 45
Ῥωμαῖοι ἔχουσιν ἐν Χίῳ τὰς σιτοδόχους ἀποθήκας A 70
Σαγήνευσις A 39
Σακιζάδασὶ A 3
Σάμιοι φεύγουσι πρῶτοι ἐκ τῆς ναυμαχίας A 36
— μεσιτεύσαντες ἐμποδίζουσι τὴν τῶν Χίων αἰχμαλώτων σφαγὴν A 49
— Ἐκστρατεύουσι κατὰ τῆς Χίου B 191
— ἀναρχία καὶ ἁρπαγαὶ αὐτῶν » 195
Σάμος καταστρέφεται παρὰ τοῦ Περικλέους A 42
Σαμουὴλ B 119
Σγούτας (ἀδελφοὶ) » 96
Σεκιάρης Σάβας » 122
Σεκιάρης Παρασκευᾶς » 190
Σελίμη ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἐν Κάφα ἔπαρχόν του B 233
Σημεῖα φανέντα εἰς τοὺς Χίους A 37
Σιγισμόνδος, αὐτοκράτωρ Οὐγγαρίας B 45
Σιλαχδὰρ Χασᾶν — Πασᾶς B 11[illegible]
Σιμωνακτίδης A 121
Σίμων Βιγνόζος κυριεύει τὴν Χίον B 2[illegible]
Σκαναβιδῶν οἰκογένεια » 157
Σκαραμαγκοῦ » 51
Σκαραμούκιας Παβέζης » 39
Σκαράμπας Λουδοβῖκος » 56
Σκύμνος A 121
Σοφιανὸς Ἀνδρέας B 105
Σοφιανὸς Μιχαὴλ » 86
Σταυροφορικοὶ πόλεμοι » 7,11
Στηποβίκος πρόξενος Αὐστρίας » 205
Στράττις τύραννος Χίου A 12
Σύγγραμμα κατὰ Ἀζύμων B 121
Σῦκα Χίου A 24
Σύλλας A 71
Συμβολαιογράφοι τῆς Χίου B 162
Συμμαχικὸς πόλεμος A 65
Σφὶγξ A 45
Σχολὴ δημόσιος τῆς Χίου B 133
Σώστρατος » 123
Ταμηρλάνος » 36
Τέκτονες Χῖοι A 28

Τελώνιον B 175
Τερμινθίνη B 177
Τεσσαρακοσταῖς B 30
Τέχναι A 27 B 175
Τίμανδρος A 123
Τιμόθεος Ἰουστινιάνης B 69
Τόρευσις σιδήρου A 87
Τουρκικὸς στόλος B 199
Τοῦρκοι λαμβάνουσιν ἐνέχυρα B 184
— ἐξανδραποδίζουσι τὴν Χίον » 199
Τουρλωτὴ B 193
Τραγορίγανος A 27
Τράπεζαι Χῖαι A 46
Τριαγμοὶ A 109
Τριποτάματα B 41
Τρυφὴ Χιακὴ A 46
Τσαχᾶς κυριεύει τὴν Χίον B 4
Τσελεπῆς Ἰωάννης B 120
Τσίκουδα B 177
Τσινεὴτ λῃστεῖαι B 37
Τυῤῥηνοὶ Πελασγοὶ A 4
Ὕδατα Χίου B 124, 174
Ὕπατος τῆς Χίου B 29
Ὑπερμένης A 123
Ὑπέρπυρα χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ B 33
Ὑποκρητηρίδιον — Γλαύκου A 87
Ὑφαντικὴ B 175
Ὑψηλάντης Δημήτριος B 191
Φακεωλάτος B 22
Φάναι A 28
Φαναῖος Ἀπόλλων A 28
Φασηλῖται συμμαχοῦσι μετὰ τῶν Ἑλλήνων καταπεισθέντες παρὰ τῶν Χίων A 39
Φάων A 123
Φίλιππος ὁ Μακεδὼν A 67
Φίλιππος ὁ δεύτερος A 69
Φίλιππος Μορέτος B 79
Φιλονεικίαι μεταξὺ Δυτικῶν καὶ Ὀρθοδόξων B 104, 105, 106
Φισίνος βλ. Ἀπολλωνίδης
Φίτσια B 140
Φλωρεντῖνοι κυριεύουσι τὴν Χίον B 80
Φορμίων ὁ ἁλιεὺς A 7
Φόροι τῆς Χίου B 169
Φουρμόντος B 108
Φραγκῖσκος Ἰουστινιάνης B 73
Φραγκῖσκος ὀφίας B 58
Φραγκόπουλος Νικόλαος B 194
Φρέριοι B 42
Φρούριον παρὰ τὰ Ἀρμόλια B 41
— παρὰ τὴν Βολισσὸν B 41
Φυλακισμένοι ἐν Χίῳ B 144
Χαλκουργοὶ καὶ Σιδηρουργοὶ Χῖοι A 28
Χαμζᾶς B 54
Χειρόγραφα περὶ Χίου — Προοίμ.
Χημίας ἐργαστήριον —

ἐν Χίῳ B 135
Χιακαὶ ἐπιγραφαὶ B
Χιαστὶ τίλλειν A 47
Χῖοι ἀποστατοῦσι ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων A 53
—ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Μακεδόνων » 68
—ἐξανδραποδίζονται ὑπὸ Ζηνοβίου » 72
—ἀνεγείρουσι τὰ τείχη τῶν » 74
—δίδουσιν 100 τριήρεις » 35
—μένουσι μόνοι τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἐν Λάδῃ κατὰ τῶν Περσῶν ναυμαχίαν » 36
—λαμβάνουσι προνόμια παρὰ τῶν Ῥωμαίων » 71,74
—δουλοῦνται εἰς τοὺς Ῥωμαίους » 75
—νικῶνται ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων » 55,59
—νικῶσι τοὺς Ἀθηναίους » 65
—πολιορκοῦνται παρὰ τοῦ Φιλίππου » 70
—ποτὲ μὲν ἐπαινοῦνται ποτὲ δὲ σκέπτονται παρὰ τοῦ Ἀριστοφάνους » 50
—συμμαχοῦσι μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων » 51
—στρατεύουσι κατὰ τῆς Κύπρου » 39
—προσφέρουσι μεσιτείαν » 69
—στέλλονται δέσμιοι παρὰ τοῦ Μιθριδάτου εἰς τὴν Κολχίδα » 73
—κυριεύονται ὑπὸ τῶν Περσῶν » 38
Χῖοι· χαρακτὴρ αὐτῶν B 129
—εἶναι ἐπιλήψιμοι; B 182
—ἐκστρατεύουσιν εἰς ἐλευθέρωσιν τῆς Χίου ἔτει 1827 B 183
—πόσοι ἐχάθησαν B 204
—ποῦ διεσώθησαν » 204
Χιόνη θυγάτηρ Οἰνοπίωνος A 1
Χίος· θέσις αὐτῆς A 1
—αὐτόνομος » 42
—ὀνόματα » 1
—προϊόντα B 177
—ἐμπόριον B 128
—ναυτικὸν A 19
—κολλύρια A 22
—εὐτυχία B 128
—εἰσοδήματα ἐπὶ Ἰουστινιάνων B 43
—ἔξοδα ἐπὶ Ἰουστινιάνων » 44
—προνόμια B 83,104
Χρυσόβουλον δοθὲν τοῖς Ἰουστινιάνοις B 228,230
Χρυσόγονος A 124
Χωνιάτης Ἰωάννης B 96
Χωρία τῆς Χίου πῶς ἐκυβερνῶντο B 163
Ψύρα B 53
Ψυριανοί, γενναιότης αὐτῶν B 53 καὶ 199
Ὠρίων 2

Διόρθωσις τῶν κυριωτέρων Τυπογραφικῶν παροραμάτων.

Τόμ. Α.

Προοίμ. ά, στίχ. 22. καλλιερήσασα. ή. στ. 24. manoscritta, στ. 25. manoscritto. θ'. ἐρωτήσεων σελ. 3. στ. 25. Livius. σελ. 8, 27 Graecia, αὐτοθ. thesaurus. 12, 24 ἐξεστράτευσεν. 13, 5 πολίτευμα. 13, 27 Beitraege. 16, 11 οἰκείων. 16, 14 εὕρῃ. 19, 6 Κυρήνην. 20, 29 εὐκαιρία. 22, 29 ὠνόμαζον οἱ ἰατροί. 24, 32 Theophrast. αὐτ. 34 versicolores. 36 ostendebant... Tiburtino lapide. 25, 2 ὅτι. 29, 10 Κυβέλης. 24 Chandler. 34, 3 ἀκολουθία. 38, 28 ἑνώσωσιν. 41. 20 τριήρεις. 45, 2● ΗΜΥΣΥ. 48, 8 παιγνίδια. 50, 4 ὑπωπτεύοντο. 51, 4 ὑπέσχετο. 52, 20 ὅ,τι. 27 ἠκολούθει. 53, 28 πολιορκίαν. 56, 1 ἐπολιορκοῦντο —7 φρονίμου. 31 ἠχμαλωτίσθησαν. 58, 24 ἐξέπλευσαν. 29, πλινίου. 31 fagi ut qua. 64, 20 Πειραιᾶ. 27, διατριβὴν. 65, 13 χάσκοντα. 72, 18 ἐζήτησεν. 33, ἐδικαίουν 73, 22 τιμωρήσῃ. 80, 30 Carpzor... Chii. 81, 28 dixit 29, tanquam 82, 15 δυσκόλως. 83, 30 de Senect..., 31 Αργον. 85, 6 Χῖος. 32, etiam operibus 87, 28 traduct...29, ἐνόησε. 34, συνέχει τε. 95. 27 ὀξύτης. 96, 17 κοιμηθῶ. 101, 30 Servius 104, 8 Ναυκράτου, 118, 3 παιπαλοέσσῃ.

Τόμ. Β. 21, 3 Τενέδου. 27, 21 παράδοσιν. 26, 11 στήσει 28, 7 Giustiniani 29, 5 ἐπήγαινον. 43, 7 ἐρανιζόμενοι... ἐπιπόλαιος. 52, 31 Sabellicus 75, 1 αἱρετικούς. (1) 23 Μοναχοῦ. (3) καὶ ἐν τῇ σημειώσει γραπτέον Mabillon Museum Italicum tom. I p. 61—77—76, 29 ὁ στίχος οὗτος περιττὸς 76. 30 (1) 81, 23 καὶ. 31 Ἰουστινιάνοι, 88, 30 fidus. 91, 14 τῶν 93, 17 de instrumento. 94, 11 μεταχείρισιν. 95. 25 Γερμανική. 99, 12 ἀποσταλέντες —23 Quotidie. 100, 28 Guy. 101, 30 συνωμοσία. 103, 13 Giustiniani. 104, 2 ταραχάς· 106. 9 τῶν. 107, 3 Κολέγιον. 110, 28 προσκληθέντες. 111, 12 τὸ παρὰ τὸ στόμιον. 19 ἔστειλε, 20 ἐξόριστον. 113 9 Στενῶν 10, ἀσφαλίσῃ. 115, 22 ἐνδυναμωθῶσιν, 116, 17 πολυτιμότερα 21 ἀνεχώρησαν. 28, φοβηθέντες. 120, 22 Τόμου. 127, 3. Θεοδόσιος· 9, ἀγύρται· 17 Ζώντων. 142, 23 Ὀλίγον. 144, ὁ κτυπῶντες. 145, 12 περιωρίζετο. 146, 2 μικροτάτων. 33, οἰκτρῶν. 147, 3 ἐβοήθει. 150, 2 πολυτελέστατα, 3, ἀπεπεράτωσε. 11, λεταβάλλει. 152, 2 Μονῆς χωρίς. 154, 21 ἐντιμότερον· 156, 4 οἱ παλαιοί. 19 ἠκροῶντο. 32 πληρώσῃ. 158, 14 μαργαρῖται. 24 ἐφυλακόνετο. 180, 8 τὸν. 181, 20 ἐξεῤῥάγη. 196, 8 Θεοῦ. 204, 26 πικρά. 205, 25 ἀπετίναξε. 211, 7 veterum 228, 5 ostenderint..—18 elargitur. 229, 11 Nostra. 231, 14 Louis.— 19 hyverner. 28 present, 232, 2 de. 240, 4 praesertim.

ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ
ΠΙΝΑΞ

